

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Полтавський юридичний інститут

Національна академія правових наук України
Науково-дослідний інститут
державного будівництва і місцевого самоврядування

Асоціація випускників
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГАРАНТУВАННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

*Збірник тез наукових доповідей і повідомлень
Міжнародної науково-практичної конференції*

IV

(26 травня 2016 року, м. Полтава)

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
ПОЛТАВСЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА І МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
АСОЦІАЦІЯ ВИПУСКНИКІВ
НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГАРАНТУВАННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

*Збірник тез наукових доповідей і повідомлень
Міжнародної науково-практичної конференції*

IV

(26 травня 2016 року, м. Полтава)

ХАРКІВ
«ПРАВА ЛЮДИНИ»
2016

УДК 342.722(477)(082)
ББК 67.9(4Укр)400.7я43
П68

Редакційна колегія:

А. П. Гетьман — проректор з наукової роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;

Ю. Г. Барабаш — проректор з навчальної роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України;

О. В. Петришин — президент НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, завідувач кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Н. О. Гуторова — директор Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;

С. Г. Серьогіна — директор НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Т. М. Слінько — завідувач кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент;

О. М. Лемешко — заступник директора з навчальної та наукової роботи Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент;

А. І. Козаченко — завідувач кафедри теорії та історії держави та права Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, доцент;

І. К. Полховська — доцент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук;

А. О. Гаркуша — доцент кафедри теорії та історії держави та права Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук;

О. О. Любченко — асистент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

П. В. Романюк — асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

© Колектив авторів, 2016
© О. О. Любченко,
упорядкування, 2016
© О. А. Мірошніченко,
художнє оформлення, 2016

ISBN 978-617-7266-67-8

ВСТУПНЕ СЛОВО

Ідея непорушності прав і свобод людини та громадянина відображає одвічне прагнення людства до суспільства, заснованого на принципах справедливості, демократії і гуманізму. Ступінь реального забезпечення прав і свобод є показником рівня цивілізованості сучасних країн світу.

Події останнього часу в Україні переконливо підтверджують актуальність дослідження проблем, пов'язаних із забезпеченням правових засад гарантування та захисту прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина. В умовах військової агресії все важче гарантувати основоположні права людини — на життя, гідність, недоторканність і безпеку. Загострення політичної ситуації миттєво відображається на економічному добробуті громадян, їх соціальній захищеності.

Перед Україною, враховуючи наявні євроінтеграційні прагнення, стоїть першочергова задача імплементації норм законодавства ЄС, передусім, у частині гарантування прав і свобод людини та громадянина. Адже всебічне забезпечення прав і свобод особи є непорушним ідеалом і принципом в житті народів Європи. Тому, спираючись на європейський досвід та міжнародно-правові механізми, Україна зможе вирішити проблему становлення вітчизняного конституціоналізму, розбудови правової держави на засадах цінностей демократичного суспільства.

Визначальна роль у захисті прав і свобод належить органам публічної влади. На сучасному етапі Верховна Рада України, Президент України і Кабінет Міністрів України здійснюють комплекс заходів з метою запровадження європейських стандартів у царині гарантування та захисту прав і свобод людини та громадянина. Вагомим кроком на цьому шляху стало створення Національної поліції, Національного антикорупційного бюро, Національного агентства з питань запобігання корупції та інших органів. Суттєву роль у реформуванні окресленої сфери відіграє нещодавно запроваджена національна судова реформа.

Разом із тим, передбачений статтею 3 Конституції України обов'язок держави дотримуватися та захищати права і свободи людини та громадянина на практиці все ще здійснюється недостатньо послідовно та ефективно. У зв'язку з цим існує потреба вдосконалення законодавства з питань захис-

ту прав соціально незахищених верств населення, внутрішньо переміщених осіб — вимушених переселенців з території Криму та Донбасу, прав дітей, прав споживачів, прав пацієнтів медичних закладів та інших категорій населення.

Не втратила своєї актуальності проблема реформування інституту Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. З огляду на зростання випадків порушення прав людини варто розширити його повноваження, застосувати їх галузеву систематизацію з метою посилення парламентського контролю за дотриманням прав та основоположних свобод людини. Для цього в Україні вже запроваджено інститут Уповноваженого Президента України з прав дитини та Уповноваженого Президента України з прав людей з інвалідністю, Бізнес-омбудсман та Урядового уповноваженого з питань сім'ї. Важливими залишаються питання, що стосуються посилення ролі недержавних правозахисних організацій, зокрема через вдосконалення визначеності їхнього правового статусу.

Вагомою складовою розбудови громадянського суспільства, посилення охорони та захисту прав і свобод людини та громадянина є впровадження реформи щодо децентралізації влади та лібералізації управління на місцях. Зважаючи на сучасну динаміку в напрямку модернізації механізмів гарантування прав і свобод людини та громадянина, вітчизняна наука та практика мають перед собою низку відповідальних завдань, які можуть бути найбільш оптимально вирішені на засадах їхньої консолідованої та послідовної співпраці.

Редакційна колегія

Секція 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Бейкун Андрій Леонардович

Національний університет оборони України

імені Івана Черняхівського,

к. ю. н., доцент, провідний науковий співробітник

науково-дослідної лабораторії правового забезпечення військ (сил)

ЗМІСТОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОНЯТІЙНОЇ КАТЕГОРІЇ: «СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ»

Відповідно до Концепції Державної цільової програми соціальної і професійної адаптації військовослужбовців, які підлягають звільненню, та осіб, звільнених з військової служби, на період до 2017 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2013 р. № 1068-р, соціальна адаптація осіб, звільнених із військової служби визначається як складний і тривалий суспільний процес. У найбільш концептуальних рисах вона передбачає освоєння норм і правил нового соціального середовища, пристосування до нових соціальних умов і завершується реалізацією права на працю, вільний вибір роботи та отримання справедливої і задовільної винагороди за неї і в результаті — достойні умови життя. Незважаючи на те, що численними нормативними актами та програмними документами соціальна адаптація військовослужбовців та членів їх сімей проголошена одним із пріоритетів соціальної сфери військового будівництва, а також окремим напрямом державної соціальної політики, залишається невизначеність у правовому регулюванні відповідного кола суспільних відносин навіть на концептуальному рівні. Отже, у вітчизняному нормативно-правовому масиві та науковій літературі певна сукупність відносин, пов'язаних з допомогою державними

та недержавними структурами колишнім військовослужбовцям реалізувати своє право на професійну перепідготовку та працевлаштування отримала умовно-узагальнений термін «соціальна адаптація».

Вважається, що правові основи соціальної адаптації почали формуватися у 1992 році з прийняттям недержавної Програми соціальної адаптації військовослужбовців. Разом з тим, на рівні актів законодавства «соціально-адаптаційна» нормативно-правова база почала створюватись фактично тільки у 2004 році у зв'язку з прийняттям Закону від 15 червня 2004 року № 1763-IV «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей». Чинний Закон (за задумкою) покликаний був стати основним нормативно-правовим актом з питань соціальної адаптації військовослужбовців, але змістовно він являє собою лише органічне доповнення Закону від 20 грудня 1991 року № 2011-XII «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», розглядаючи, переважно, процесуальні питання надання певних виплат та компенсацій особам, що звільняються з лав Збройних Сил у зв'язку з скороченням або іншими організаційними заходами.

Як вбачається, побудова будь-якої галузевої правової бази буде безпредметною без концептуального визначення базових правових категорій, що відображають певні суспільні процеси, явища, події. У той же час концептуальне визначення соціальної адаптації, принаймні, як одного з елементів кар'єри військовослужбовця, закріплення на рівні актів законодавства, на жаль, не отримало. Разом з тим, Концепція Державної цільової програми соціальної і професійної адаптації військовослужбовців, які підлягають звільненню, та осіб, звільнених з військової служби, на період до 2017 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2013 р. № 1068-р дає дещо неконкретизоване та «розмите» з правових позицій визначення адаптації: «Адаптацією військовослужбовців та членів їх сімей є соціальний процес їх активного пристосування до нових соціальних умов проживання в цивільному середовищі з ринковою системою відносин, який передбачає освоєння норм і правил такого середовища, оволодіння професією, спеціальністю, реалізацію прав, у тому числі на працю, формування нових правил поведінки і самоусвідомлення, що забезпечує комфортний перехід до нових умов життя». Більш того, у сучасних дослідженнях з цієї проблематики взагалі відсутнє єдине етимологічне поняття соціальної адаптації осіб, звільнених з військової служби. Крім того, відсутня (як на нормативно-правовому рівні, так і концептуальному) єдина позиція щодо універсального суб'єктного складу, який потребуватиме соціальної адаптації. Закон від 15 червня 2004 року № 1763-IV чітко окреслює як коло суб'єктів (військо-

вослужбовці, які вимушені достроково звільнитись зі служби та члени їх сімей), так і підстави надання певних соціальних преференцій, які умовно охоплюються поняттям «соціальна адаптація» (скорочення штатів або інші організаційні заходи). Крім того, як вже зазначалось, у цьому випадку нормативно встановлюються лише окремі безсистемні соціальні преференції, більш змістовно «притосовані» до Закону № 2011-ХІІ «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців...». Отже, навіть на рівні єдиного поки що акту законодавства про соціальну адаптацію військовослужбовців штучно звужується суб'єктний склад колом осіб, які підпадають під «організаційно-штатні заходи». Разом з тим, «загальносоціальний» Закон № 2011-ХІІ, гарантуючи соціальну та професійну адаптацію військовослужбовцям, розширює як суб'єктний склад, так і «адаптаційні» підстави: «...яких звільнено у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів, за станом здоров'я, а також військовослужбовцям строкової служби, які до призову на строкову військову службу не були працевлаштовані, а також членам сімей військовослужбовців за їх зверненням».

Відповідно, з існуючих до цієї проблеми як нормативних, так і теоретичних підходів можна умовно узагальнити і виділити два:

- «широке» розуміння соціальної адаптації військовослужбовця як елементу його кар'єри;
- «вужьке» розуміння соціальної адаптації, при якому штучно обмежується коло суб'єктів особами, звільненими з військової служби у зв'язку з організаційно-штатними заходами, які, до речі, взагалі розглядаються як зовсім інша категорія осіб, що потребують «окремого» правового регулювання.

Іншою невизначеною категорією є «межі» державного втручання у сприянні становленню «післяслужбової» кар'єри колишнього військовослужбовця. Згадана вище Концепція № 1068-р «...до 2017 року» містить ретроспективний аналіз «військово-адаптаційної» нормативно-правової бази, згадуючи чинні у свій час: Програму соціальної і професійної адаптації військовослужбовців, звільнених у запас або відставку, на період до 2005 року, затверджену Указом Президента України від 21 вересня 2002 р. № 849 та Державну програму соціальної і професійної адаптації військовослужбовців, що підлягають звільненню, та осіб, звільнених з військової служби, на період до 2011 року, затверджену постановою Кабінету Міністрів України від 12 травня 2007 р. № 720. Визнаючи, в цілому, низьку ефективність реалізації вказаних програм, Концепція № 1068-р все ж таки акцентує увагу на необхідності і в подальшому вирішувати зазначену комплексну соціальну проблему «програмним методом». Паралельно з державними програмами в Україні реалізуються міжнародні проекти та програми, які фінансуються Організацією Північно-

атлантичного договору, Організацією з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) та Міністерством закордонних справ Королівства Норвегія. Крім того, окремі державні установи, неурядові організації, об'єднання громадян, вищі навчальні заклади та наукові установи вирішують завдання соціальної адаптації військовослужбовців без відповідної участі та уваги держави.

Тобто, перш за все необхідно визначитись з змістовими характеристиками такої понятійної категорії як «соціальна адаптація військовослужбовця». До речі, нормативно-правові акти, урядові програмні документи та розпорядчі рішення оперують основними (як мінімум — п'ятьма) понятійними категоріями з однаковим змістом: «адаптація», «соціальна адаптація», «професійна адаптація», «соціальна та професійна адаптація» та «соціальна та професійна адаптація до умов життя в цивільному середовищі».

Іншою проблемою є взаємна концептуальна, змістова та процесуальна неузгодженість військово-соціального законодавства. На даний час існує певна кількість актів національного законодавства, міжнародних нормативно-правових актів, програмних документів, декларацій про наміри та протоколів, підзаконних правових актів, а також ряд державних та недержавних програм з питань соціальної інтеграції військовослужбовців. Отже, іншою важливою складовою належного нормативного врегулювання соціальної адаптації зазначеної категорії осіб слід вважати систематизацію законодавства з питань соціально-правового захисту військовослужбовців шляхом прийняття Соціального кодексу військовослужбовця (Військово-соціального кодексу).

Таким чином, без узагальнення та зведення правових норм, що містяться в нормативно-правових актах різного рівня юридичного значення, у єдиний логічно узгоджений нормативно-правовий акт, який системно і вичерпно регулює відповідну сферу суспільних відносин, не вирішиться на належному рівні завдання соціальної адаптації людей у погонах.

Берченко Григорій Валерійович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України

ВІДНОВЛЕННЯ ДІЇ ТЕКСТУ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ УСТАНОВЧОЇ ВЛАДИ

8 грудня 2004 року Верховна Рада України остаточно затвердила законопроект № 4180 про внесення змін до Конституції, що став Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року

№ 2222-IV (далі — Закон № 2222). Відповідно зміни до Конституції України були першими змінами, остаточно схваленими, від моменту ухвалення і набуття чинності тексту Конституції 28 червня 1996 року.

Ухвалення зазначених змін супроводжувалося низкою порушень конституційної процедури. Оскільки єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні є Конституційний Суд України, то оцінку аргументів щодо порушень при ухваленні змін до Конституції України та надання таким аргументам юридичних наслідків можна було зробити шляхом перевірки конституційності закону про внесення змін до Конституції.

Водночас варто звернути увагу на те, що здійснення конституційного контролю за законами про внесення змін до конституції має свою специфіку порівняно зі здійсненням такого контролю за звичайними законами, а статус таких законів порівняно зі звичайними законами в доктрині часто визнається як такий, що є відмінним від звичайних законів, які ухвалює парламент.

У Конституції України передбачається т. з. попередній конституційний контроль щодо законопроекту про внесення змін до Конституції України на відповідність ст.ст. 157–158. Що ж до наступного конституційного контролю, то правові позиції КСУ в цьому питанні є досить суперечливими. Передусім варто згадати правову позицію в рішенні 11 березня 2003 року № 6-рп/2003, коли КСУ відмовився визнавати особливу правову природу законів про внесення змін до Конституції, зокрема їх установчу природу і що в цьому випадку Верховна Рада України здійснює не законодавчу функцію, а реалізовує від імені народу установчу владу і що закон про відповідні зміни є актом установчої влади народу і тому не є звичайним законом і актом Верховної Ради у звичайному розумінні.

Водночас отримавши конституційне подання щодо Закону № 2222, КСУ відмовив у відкритті провадження по справі своєю ухвалою від 5 лютого 2008 року. А вже в рішенні у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення підпункту 1 пункту 3 розділу IV Закону України «Про Конституційний Суд України» (в редакції Закону України від 4 серпня 2006 року № 79-V) від 26 червня 2008 року № 13-рп/2008 КСУ дійшов іншого висновку — що він повинен здійснювати наступний конституційний контроль і щодо закону про внесення змін до Конституції України після набрання ним чинності.

Згодом у 2010 році, в рішенні у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010

(далі — рішення № 20-рп/2010) Конституційний Суд у зв'язку з порушенням конституційної процедури його розгляду та прийняття визнає таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV. КСУ сформулював і наслідки цього — відновлення дії попередньої редакції норм Конституції України.

Варто звернути увагу на те, що про «відновлення дії попередньої редакції норм Конституції України» сама Конституція нічого не говорить і такий висновок був зроблений КСУ на підставі аналогії з відновленням дії редакції звичайних законів. В цьому разі вже чинний текст Конституції, яка за своєю природою відрізняється від звичайних законів, є Основним Законом і актом установчої влади, видозмінювався і «відновлювала дію» інша редакція її норм внаслідок судового рішення, що є досить неординарним явищем.

Зваживши дві цінності — правової процедури і необхідності контролю за її дотриманням і правової визначеності та поваги до політичної легітиматії закону про внесення змін до Конституції, ухваленого політичним представницьким органом народу — Верховною Радою України, КСУ фактично визначив цінність необхідності дотримання правової процедури в якості пріоритетної і тим самим зміни до Конституції України були знівельовані КСУ з процедурних мотивів.

В подальшому, окремими фахівцями, що вважали рішення Конституційного Суду України таким, що не відповідає Конституції, пропонувалося, зокрема, ухвалити «Акт про відновлення легітимності конституційного ладу в Україні» (народний депутат І. Богословська). Реальності такі пропозиції набули в умовах політичної кризи, коли Верховна Рада України 21 лютого 2014 року ухвалила Закон «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» (далі — Закон 21 лютого 2014 року), а 22 лютого 2014 року постанову № 750-VII «Про текст Конституції України в редакції 28 червня 1996 року, із змінами і доповненнями, внесеними законами України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV, від 1 лютого 2011 року № 2952-VI, від 19 вересня 2013 року № 586-VII» (далі — постанова № 750-VII). Крім того була ухвалена постанова «Про реагування на факти порушення суддями Конституційного Суду України присяги судді» від 24 лютого 2014 року № 775-VII (далі — Постанова № 775-VII).

Суддя Овчаренко В. А., будучи звільненим з посади судді Конституційного Суду України, оскаржив своє звільнення у Вищому адміністративному суді, який за ухвалив постанову від 18 червня 2014 року № 800/119/14. Це рішення було переглянуто Верховним Судом України (постанова від 2 грудня 2014 року № 21-302а14), який відмовив судді у задоволенні позову і визнав Постанову № 775-VII законною. При цьому ВСУ в якості аргументу послав-

ся на те, що КСУ своїм рішенням № 20-рп/2010 змінив конституційний лад, порушив конституційний принцип розподілу влад та легітимність діючих інститутів державної влади.

Не заперечуючи проти права Верховного Суду оцінювати законність постанови ВРУ, зазначимо, що оцінка рішень Конституційного Суду України, їх відповідності Конституції не входить до компетенції Верховного Суду України. Відповідно до ст. 150 Конституції України Конституційний Суд України ухвалює рішення, які є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені. Саме тому аргументація, якою керувався ВСУ у своїй постанові від 2 грудня 2014 року № 21-302а14, перевіряючи постанову № 775-VII, може стосуватися виключно законності таких дій і аж ніяк не оцінки конституційності такої постанови, тим більше конституційності рішення КСУ, встановлення факту виходу КСУ та окремих його суддів за межі своїх повноважень при його ухваленні.

Якщо ж спробувати оцінити конституційність Закону від 21 лютого 2014 року без огляду на позицію ВСУ, висловлену в постанові від 2 грудня 2014 року № 21-302а14, то можна припустити, що цей Закон був ухвалений Верховною Радою України з порушенням а точніше за відсутності відповідної правової процедури. Зокрема «відновлення дії окремих положень Конституції» взагалі не передбачене серед процедур пов'язаних зі зміною Конституції України, що закріплено розділом XIII Конституції України, а також серед інших законодавчих процедур. Конституція України взагалі ніде не передбачає ані внесення змін до Конституції України у спосіб відновлення дії окремих положень Конституції, що були змінені, або визнані неконституційними, ані відповідних повноважень у Верховній Раді України. Тому в цьому аспекті можуть бути аргументи щодо сумнівів у конституційності Закону 21 лютого 2014 року і постанови 2 грудня 2014 року № 21-302а14.

Разом з цим, у разі підтвердження таких сумнівів і визнання неконституційним відновлення у 2014 парламентом тексту Конституції, повторне його відновлення через рішення КСУ, якщо відповідне подання буде спрямовано і задоволено КСУ, поставить ті ж самі питання, що виникли у зв'язку з рішенням № 20-рп/2010.

КСУ доведеться оцінювати наслідки недотримання правової процедури, якщо вважати її порушеною при т. з. «відновленні» дії тексту Конституції України Верховною Радою України 2014 р. і як наслідок у досить неоднозначний спосіб знову відновлювати дію іншої редакції її тексту 1996 року. КСУ доведеться також зважати на своє ж рішення № 20-рп/2010, і за умови того, що таке рішення залишається чинним, він повинен буде його враховувати і спиратися на нього. Через це КСУ, якщо він буде послідовним, може підтвердити чинність свого рішення № 20-рп/2010, визнавши Закон від

21 лютого 2014 р. і постанови № 750-VII неконституційними і вдруге «відновити» текст Конституції.

На нашу думку, будь-які зміни до Конституції є також проявом установчої влади, яку має здійснювати або народ безпосередньо шляхом референдуму або від імені народу може здійснити лише представницький політичний орган — парламент (Верховна Рада України). Здійснення наступного конституційного контролю за законами про внесення змін до Конституції, оцінка конституційності інших актів (законів і постанов) про відновлення дії та іншими актами Конституційним Судом України в будь-якому разі не зможе замінити легітимного конституційного процесу та процесу здійснення установчої влади, право здійснювати яку має народ та від імені народу політичний представницький орган — парламент (ВРУ).

Божко Володимир Миколайович
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
Полтавський юридичний інститут,
д. ю. н., доцент кафедри кримінального,
адміністративного і трудового права

«ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА» ЯК ПРИНЦИП ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

1 травня 2016 року набрав чинності новий Закон України «Про державну службу» № 889-VIII, прийнятий Верховною Радою України 10 грудня 2015 року. У зазначеному нормативно-правовому акті визначено не лише правові та організаційні засади забезпечення публічної, професійної, політично неупередженої, ефективної, орієнтованої на громадян державної служби, яка функціонує в інтересах держави і суспільства, порядок реалізації громадянами України права рівного доступу до державної служби, що базується на їхніх особистих якостях та досягненнях, але й принципи державної служби (преамбула Закону).

Привертає увагу той факт, що законодавець не просто оновив перелік принципів державної служби, на відміну від тих, котрі були перераховані у попередньому Законі України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 року № 3723-XII, але й змінив їх правовий режим.

Відповідно до статті 3 Закону України № 3723-XII, державну службу ґрунтувалася на таких основних принципах: служіння народу України; демократизму і законності; гуманізму і соціальної справедливості; пріоритету прав людини і громадянина; професіоналізму, компетентності, ініціатив-

ності, чесності, відданості справі; персональної відповідальності за виконання службових обов'язків і дисципліни; дотримання прав та законних інтересів органів місцевого і регіонального самоврядування; дотримання прав підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян.

Натомість, згідно із статтею 4 чинного Закону України № 889-VIII, державну службу здійснюватиметься із дотриманням таких принципів:

- 1) верховенства права — забезпечення пріоритету прав і свобод людини і громадянина відповідно до Конституції України, що визначають зміст та спрямованість діяльності державного службовця під час виконання завдань і функцій держави;
- 2) законності — обов'язок державного службовця діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України;
- 3) професіоналізму — компетентне, об'єктивне і неупереджене виконання посадових обов'язків, постійне підвищення державним службовцем рівня своєї професійної компетентності, вільне володіння державною мовою і, за потреби, регіональною мовою або мовою національних меншин, визначеною відповідно до закону;
- 4) патріотизму — відданість та вірне служіння Українському народові;
- 5) доброчесності — спрямованість дій державного службовця на захист публічних інтересів та відмова державного службовця від превалювання приватного інтересу під час здійснення наданих йому повноважень;
- 6) ефективності — раціональне і результативне використання ресурсів для досягнення цілей державної політики;
- 7) забезпечення рівного доступу до державної служби — заборона всіх форм та проявів дискримінації, відсутність необґрунтованих обмежень або надання необґрунтованих переваг певним категоріям громадян під час вступу на державну службу та її проходження;
- 8) політичної неупередженості — недопущення впливу політичних поглядів на дії та рішення державного службовця, а також утримання від демонстрації свого ставлення до політичних партій, демонстрації власних політичних поглядів під час виконання посадових обов'язків;
- 9) прозорості — відкритість інформації про діяльність державного службовця, крім випадків, визначених Конституцією та законами України;
- 10) стабільності — призначення державних службовців безстроково, крім випадків, визначених законом, незалежність персонального

складу державної служби від змін політичного керівництва держави та державних органів.

То ж законодавець не просто оновив перелік принципів державної служби, збільшивши їх кількість до десяти, але й змінив їх правовий режим. Адже якщо раніше вказані принципи лише декларувалися, бо за їх ігнорування чи порушення жодних санкцій не було передбачено, то тепер законодавець наголосив, що усі державні службовці зобов'язані «дотримуватися принципів державної служби» (пункт 2 частини 1 статті 8 Закону). Інакше, відповідно до частини 1 статті 64, пункту 5 частини 2 статті 65, частини 3 статті 66 керівник державної служби в державному органі (посадова особа, яка займає вищу посаду державної служби в державному органі, до посадових обов'язків якої належить здійснення повноважень з питань державної служби та організації роботи інших працівників у цьому органі) зможе оголосити такому державному службовцю догану, а за систематичне вчинення ним такого дисциплінарного проступку — попередити його про неповну службу відповідність (частина 4 статті 66 Закону).

Вищевикладене зумовлює актуальність дослідження змісту усіх принципів державної служби, а особливо такого принципу як «верховенство права». Його визначна роль спричинена тим, що відповідно до частини 1 статті 8 Основного Закону нашої держави «в Україні визнається і діє принцип верховенства права». І хоча з моменту набуття чинності Конституцією України незабаром мине два десятки років, зміст вказаного принципу залишається найбільш дискусійним не лише в юридичній науці, але й у правозастосовній практиці.

Відповідно до пункту 1 частини 1 статті 4 чинного Закону України «Про державну службу», під принципом «верховенство права» законодавець розуміє «забезпечення пріоритету прав і свобод людини і громадянина відповідно до Конституції України, що визначають зміст та спрямованість діяльності державного службовця під час виконання завдань і функцій держави». Схоже розуміння змісту зазначеного принципу відображено законодавцем і в частині 1 статті 8 Кодексу адміністративного судочинства, згідно з якою «суд при вирішенні справи керується принципом верховенства права, відповідно до якого зокрема людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави». Але в наступній частині цієї ж статті зазначено: «Суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського Суду з прав людини».

Відповідно ж до правових позицій Європейського Суду з прав людини, принцип «верховенство права» як інтегративний принцип містить наступні компоненти: визнання пріоритету, визначальної ролі прав людини в діяль-

ності держави; поширюваність цього принципу на діяльність усіх органів публічної влади; правова певність, визначеність (*legal certainty*) становища особи у кожній конкретній ситуації; наявність громадської довіри до судів як до гарантів справедливості; безперешкодна можливість доступу до суду; наявність судового контролю за втручанням державних органів у здійснення прав людини; незмінність остаточного судового рішення; невтручання законодавчої влади у здійснення правосуддя тощо.

Європейська комісія за демократію через право (Венеційська комісія) теж зауважує, що принцип верховенства права слід відрізнити від суто формального підходу, згідно з яким будь-яку дію (або вимогу) посадової особи, санкціоновану законом, необхідно обов'язково виконувати.

Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 також наголошує, що «верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчю та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимізовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України» (абзац другий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини вказаного Рішення). І далі: «Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи» (абзац третій підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини вказаного Рішення).

Натомість науковці виокремлюють такі основні підходи до розуміння змісту вищезазначеного принципу:

- 1) ототожнення його із верховенством закону у вузькому розумінні;
- 2) розуміння верховенства права як верховенства закону в широкому значенні, тобто як верховенства всіх нормативно-правових актів;
- 3) ототожнення верховенства права із верховенством розуму і справедливості;
- 4) пріоритет загально визнаних принципів та норм міжнародного права перед національним законодавством;
- 5) ототожнення верховенства права з верховенством конституції;
- 6) ототожнення верховенства права з основними правами людини.

То ж як повинен діяти державний службовець, коли з одного боку, відповідно до частини 2 статті 19 Конституції України, «посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що

передбачені Конституцією та законами України», а з іншого — керуючись вказаною правовою позицією Конституційного Суду України — чи має він зважати на міру втілення в законі таких цінностей, як справедливість, свобода та рівність? Який орган державної влади в Україні здатен оцінити зміст закону на предмет його відповідності принципу верховенства права? Чи не можна буде кваліфікувати ігнорування державним службовцем «несправедливого закону» як порушення принципу «законності», який законодавцем також віднесено до тих принципів, на яких здійснюється державна служба?

Козаченко Анатолій Іванович

НЮОУ імені Ярослава Мудрого,

Полтавський юридичний інститут,

*д. ю. н., доцент, завідувач кафедри
теорії та історії держави і права*

НАУКОВІ ПІДХОДИ ЩОДО ПРОБЛЕМИ ВИНИКНЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Конституціоналізм — це складне політико-правове, історико-соціальне та культурне явище, яке поєднує конституційні ідеї, конституцію, що передбачає державний суверенітет, демократичний політичний режим, обмеження влади на користь прав і свобод, систему захисту конституційного ладу, систему знань у галузі конституційного права. Конституціоналізм базується на низці основоположних принципів, вироблених людством у процесі свого розвитку, що стали світовими стандартами будівництва і формування демократичної, правової держави і громадянського суспільства.

Дослідження історії виникнення і розвитку вітчизняного конституціоналізму є новим напрямком історико-правової науки, що був започаткований у пострадянський період. З огляду на багатогранність предмету дослідження і відносно короткий час його вивчення, вітчизняна історико-правова наука та наука конституційного права все ще не сформували уніфікованого підходу щодо часу виникнення українського конституціоналізму.

На переконання О. М. Мироненка, «конституціоналізм як практика на сучасних українських землях еволюціонував майже у всіх відомих людству різновидах: спочатку від додержавних, звичаєвих уявлень про добре і зле, справедливість і кривду до усвідомлення давньогрецьких принципів народоправства і свободи людини., згодом — у військово-демократичних тради-

ціях і інституціях Антської держави, Куявії, Артанії, Славії ... уконституційованих у пам'яті народу, Законі руському, у писемних міждержавних договорах, Руській Правді...». На думку вченого, національно-визвольна війна під проводом Б. Хмельницького започаткувала новий етап розвитку вітчизняного конституціоналізму. Першими конституційними актами Української держави стали договори з Османською імперією 1648 р. та Річчю Посполитою 1649 р. О. М. Мироненко обґрунтовує конституційний характер гетьманських статей — україно-російських договорів другої половини XVII ст.

У іншій праці О. М. Мироненко зазначає, що у період з X по XVI ст. на українських землях формувалась протоконституційна думка і практика, яка дійшла до нашого часу у русько-візантійських договорах, Законі руському, Руській Правді. Наприкінці XVI — початку XVII ст. національне усвідомлення українського народу дало можливість закласти основи для формування національної державницької ідеї. Витоки українського конституціоналізму слід вбачати у період з XVII по XVIII ст. Близькою до зазначеної є точка зору С. В. Шевчука, який стверджує, що «витоки сучасного конституціоналізму слід шукати у середньовіччі, коли вперше ідеї божественного, а згодом і природного права були використані для обґрунтування концепції обмеження королівської влади правом, яке б унеможливило державне свавілля». На погляд А. Г. Слюсаренка і М. В. Томенка договори доби Гетьманської держави слід кваліфікувати як акти державно-конституційного характеру, що свідчить про виникнення українського конституціоналізму у середині XVII ст.

В. С. Журавський вважає, що вітчизняний конституціоналізм бере свій початок з козацько-гетьманської держави: «якщо говорити про відповідну точку традиції українського конституціоналізму, то її пов'язують з тим моментом, коли відбувається юридичне оформлення входження Української козацької держави до складу Московської держави». Аналогічної точки зору дотримується і В. В. Кравченко: «саме в перебігу та після закінчення національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького 1648–1654 рр. з'явився ряд актів, що мали велике конституційне значення та були спрямовані на побудову демократичної держави».

У підручнику «Історія держави і права України» зазначено, що багато вчених розглядають гетьманські статті другої половини XVII ст. як своєрідні конституції України. Але самі автори підручника утримуються від такої оцінки. У передмові до хрестоматії «Історія конституційного законодавства України» В. Я. Тацій наголошує, що «договори між Україною і Московською державою, на думку вчених, були актами передконституційного характеру». Водночас науковець зазначає, що особливе місце в історії українського конституціоналізму належить Конституції П. Орлика 1710 р.

Фахівець у галузі конституційного права України Ю. М. Тодика стверджує, що витоки українського конституціоналізму беруть початок від прийняття Конституції П. Орлика 1710 р. У рецензії на монографію Ю. М. Тодики позицію автора поділяють історики права А. Й. Рогожин та В. Д. Гончаренко. Автори навчального посібника «Основи демократії» у розділі «Джерела українського конституціоналізму» Конституцію П. Орлика 1710 р. називають одним із перших прикладів українського конституціоналізму. Положення конституції «були наслідком тривалого розвитку України, реальним свідченням демократичної свідомості українського народу, його політичної культури». На думку І. Є. Словської, зародження конституціоналізму в Україні припадає на час прийняття Конституції П. Орлика 1710 р.

На погляд автора, процес виникнення вітчизняного конституціоналізму слід відносити до середини XVII ст. коли у результаті національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького утворилась Українська держава. Цей процес спирався на конституційні ідеї створення української національної держави та закріплення демократичних прав і свобод, що набули поширення у другій половині XVI — першій половині XVII ст. Носіями таких ідей стали впливові релігійні діячі-просвітителі Г. Балабан, Й. Борецький, Й. Верещинський, П. Могила, З. Копистенський, К. Острозький, І. Потій, М. Смотрицький, К. Терлецький. Обґрунтовували та намагалися втілити у життя ідею створення української козацької держави гетьмани М. Дорошенко, С. Кішка, С. Наливайко, П. Сагайдачний.

В Україні-Гетьманщині зберегли свою чинність козацькі демократичні правові звичаї, що слід розглядати як одне із джерел конституційного права. Спираючись на них в Україні було встановлено республіканську форму правління. Звичаєве право обмежувало владу гетьмана, полковників і сотників. Гетьман і генеральний уряд керувалися козацьким звичаєвим правом при укладенні міжнародних угод і у процесі розробки нормативно-правових актів. Частина правових звичаїв набула юридичного закріплення у міжнародних угодах та нормативно-правових актах Української держави.

Важливим джерелом конституційного права України стали україно-польські та україно-російські міжнародні угоди. Вони мали вищу юридичну силу, врегульовували територію України, її державно-правовий статус, діяльність вищих та місцевих органів державної влади, адміністративно-територіальний поділ, судоустрій, податкову систему. Спираючись на козацьке звичаєве право, міжнародні угоди юридично закріпили в Українській державі права та свободи реєстрових козаків, міщан і православного духовенства, виборність, колегіальність, підконтрольність та підзвітність органів влади. Міжнародні угоди узаконили козацький звичай, що вимагав колегіального

вирішення найважливіших адміністративних, військових, фінансових, судових та інших справ, закріпили підконтрольність гетьмана раді старшин.

Таким чином, можна констатувати, що науковці у галузі історії держави і права та конституційного права України дотримуються двох основних поглядів, щодо часу виникнення вітчизняного конституціоналізму як політико-правового явища:

- 1) утворення Української держави в результаті національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького у середині XVII ст.;
- 2) прийняття Конституції П. Орлика 1710 р.

Короєд Сергій Олександрович

ІФУП імені Короля Данила Галицького,

д. ю. н., професор, завідувач кафедри

цивільного права і процесу

ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ ПРЕДМЕТУ СУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРЕДМЕТУ СУДОВОГО ЗАХИСТУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Адміністративна юстиція в Україні, як встановлений законом порядок оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у вигляді спеціального порядку, на законодавчому рівні була запроваджена Указом Президії Верховної Ради Української РСР «Про внесення доповнень і змін до Цивільного процесуального кодексу Української РСР» від 25 квітня 1988 року № 5803-XI, згідно із яким цей Кодекс було доповнено главою 31-А «Скарги на неправомірні дії службових осіб, що ущемляють права громадян» (статті 248¹–248¹⁰). В порядку господарського судочинства такі справи розглядалися за загальними правилами позовного провадження.

Сьогодні, як відомо, адміністративна юстиція в Україні представлена системою адміністративних судів та спеціальним порядком розгляду і вирішення адміністративних справ, врегульованим КАС України, що набрав чинності 1 вересня 2005 року.

Проте, в юридичній літературі залишається неоднозначно невирішеним питання про призначення адміністративного судочинства: чи-то захист прав та інтересів фізичних і юридичних осіб від порушень публічної адміністрації, чи-то здійснення судового контролю за діяльністю публічної адміністра-

ції, так само як й не визначено предмет судової діяльності та предмет судового захисту в адміністративному судочинстві.

Проаналізувавши думки науковців щодо змісту поняття та завдання адміністративної юстиції, ми встановили, що основним призначенням адміністративного судочинства, що також закріплено у ст. 2 КАС, є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку публічної адміністрації, перевірка правомірності рішень і дій яких здійснюється адміністративним судом у випадку оскарження громадянами та організаціями таких рішень і дій.

Зазначене дає підстави для висновку, що захист прав фізичних та юридичних осіб від порушень з боку публічної адміністрації здійснюється у позовному провадженні шляхом оскарження рішень і дій публічної адміністрації, що впливає з частин другої і третьої ст. 2 КАС. А відтак, предметом судової діяльності в цьому випадку виступатиме саме захист прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, порушених публічною адміністрацією. Якраз ст. 2 КАС, яка має назву «Завдання адміністративного судочинства», і пов'язує предмет судової діяльності із захистом прав та інтересів фізичних і юридичних осіб.

Разом з тим, в порядку адміністративного судочинства здійснюється не лише захист порушених прав фізичних і юридичних осіб рішеннями чи діями публічної адміністрації, а й проводиться перевірка правомірності і «санкціонування» на вчинення публічною адміністрацією певних дій, які можуть суттєво обмежувати права фізичних і юридичних осіб або впливати на становище останніх, що є нічим іншим, як формою судового контролю за діями публічної адміністрації.

Так, зокрема з частини другої ст. 18 КАС впливає, що окружним адміністративним судам підсудні адміністративні справи:

- а) про застосування у випадках, передбачених законом, заходів реагування у сфері державного нагляду (контролю), якщо вони можуть бути застосовані виключно за судовим рішенням;
- б) щодо підтвердження обґрунтованості життя суб'єктами владних повноважень заходів реагування під час здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності. Причому, такий судовий контроль здійснюється на підставі подання суб'єкта владних повноважень (наприклад, статті 183-3, 183-4, 183-5, 183-6 КАС).

Характер вищенаведених адміністративних справ свідчить про те, що в них не вирішується спір щодо правомірності рішень чи дій фізичних чи юридичних осіб або публічної адміністрації, а розглядається питання «законності» відповідних дій публічної адміністрації з метою гаранту-

вання прав та інтересів фізичних та юридичних осіб від можливих порушень. Таким чином, в таких справах предметом судової діяльності буде не захист порушеного права, а судовий контроль за виконанням публічною адміністрацією своїх повноважень. Той факт, що провадження в таких справах порушується на підставі адміністративного позову суб'єкта владних повноважень, не перетворює ці провадження в позовні, тобто в «спірні» і вони не мають на меті вирішення спору і відновлення порушеного права.

Хоча зазначені два самостійні предмети судової діяльності реалізуються в адміністративному судочинстві в межах єдиного предмету судової діяльності, яким згідно із п. 4 ч. 1 ст. 3 КАС є розгляд і вирішення адміністративних справ у порядку, встановленому цим Кодексом.

Проведене нами розмежування предмету судової діяльності залежно від мети, яку переслідує заявник, звертаючись до адміністративного суду, на судовий захист та судовий контроль, дозволяє нам визначити й предмет судового захисту в адміністративному судочинстві.

Так, зазвичай, предметом судового захисту виступають права та інтереси суб'єктів правовідносин. При цьому деякі науковці вважають, що адміністративні суди повинні надавати захист не лише суб'єктивним публічним правам, але й приватним, які не потрібно розмежовувати, адже в публічно-правових відносинах можуть бути порушені як приватні (цивільні) права особи, так й публічні.

Окремі науковці справедливо зауважують, що у справах у спорах громадян з органами і посадовими особами публічної влади зазвичай важко провести чітке відмежування приватноправових і публічно-правових інтересів як предмета судового захисту.

Разом з тим, відповідно до роз'яснень, наведених у постанові Пленуму Вищого адміністративного суду України № 2 від 6 березня 2008 року «Про практику застосування адміністративними судами окремих положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду адміністративних справ», право оскаржити нормативно-правовий акт мають особи, щодо яких його застосовано, а також особи — суб'єкти правовідносин, у яких буде застосовано цей акт.

Якщо суд встановить, що оскаржуваний акт до особи не застосовувався і вона не перебуває у відносинах, до яких цей акт може бути застосовано, це є підставою для відмови в задоволенні позовних вимог. У такому разі суд не проводить перевірку правового акта на предмет його протиправності (законності та відповідності правовим актам вищої сили). Із цього роз'яснення випливає, що пред'явлений адміністративний позов є персоніфікованим, має стосуватися прав та інтересів конкретної фізичної (юридичної) особи,

а відтак будь-яке питання, з приводу якого адміністративним судом здійснюється судова процесуальна діяльність в порядку оскарження рішень (дій) публічної адміністрації, стосується конкретної особи, а відтак такі особи мають в цій справі свій приватний інтерес (наприклад, для громадянина не має значення, хто йому заборгував кошти: чи-то пенсійний фонд, чи-то знайомий сусід, а відтак для громадянина-позивача пред'явлення адміністративного позову буде переслідувати приватний інтерес).

Таким чином, при зверненні до адміністративного суду громадянина (організації) предметом судового захисту завжди виступатимуть його інтереси, які для такого громадянина носять приватноправовий характер.

Водночас, як ми встановили вище, предмет судової діяльності в адміністративному судочинстві зводиться не тільки до оскарження неправомірних рішень (дій) публічної адміністрації. Адміністративні суди розглядають справи про застосування у випадках, передбачених законом, заходів реагування у сфері державного нагляду (контролю), якщо вони можуть бути застосовані виключно за судовим рішенням; а також справи щодо підтвердження обґрунтованості вжиття суб'єктами владних повноважень заходів реагування під час здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності.

Зазначені справи, які хоч й стосуються інтересів приватних осіб, не можна визнати приватними, адже вони порушуються за адміністративними позовами органів влади, тобто стосуються реалізації їхньої компетенції, яка має публічно-правовий характер. А відтак, й адміністративні справи, які порушуються за зверненнями органів влади, носять публічний характер, адже при їх ініціюванні і розгляді переслідується публічний інтерес.

Отже, й предметом судового захисту в цьому випадку виступатиме публічний інтерес, адже саме він буде визначальним не лише при порушенні процесуальної діяльності, але й при вирішенні питання по суті порушеного клопотання.

Таким чином, викладене вище свідчить про пряму кореляційну залежність між предметом судової діяльності в адміністративному судочинстві із предметом судового захисту. При цьому, у справах про оскарження неправомірних рішень (дій) публічної адміністрації предметом судової діяльності виступатиме діяльність щодо захисту порушеного права (інтересу), а предметом судового захисту виступатиме приватний інтерес фізичної (юридичної) особи — позивача. А у справах за зверненнями публічної адміністрації предметом судової діяльності виступатиме діяльність щодо здійснення судового контролю за діяльністю публічної адміністрації, а предметом судового захисту — публічно-правовий інтерес.

Косінов Станіслав Анатолійович

*Начальник Державної фінансової інспекції в Харківській області,
к. ю. н., доцент*

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ГАРАНТІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Навіть демократичний суверен втрачає міру, якщо йому надається абсолютна влада (П.-А. Альбрехт). Саме тому створення реальної можливості, коли суспільство має право здійснювати контроль за діяльністю органів державної влади, — один із визначальних принципів у системі гарантій прав людини. Адже якщо немає громадського контролю над механізмом державної влади, то ніколи не буде і реального народовладдя, забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Держава є організацією, що володіє правом застосування насильства щодо громадян. Тому дуже важливо, щоб це право застосовувалося під належним контролем суспільства.

При цьому слід зазначити, що дієвий контроль над владою можливий лише в межах демократичної конституційної держави, де влада розосереджена, врегульована, обмежена правом, доступна, передбачувана, ефективна. Демократія як принцип внутрішньої організації й діяльності політичних та громадських об'єднань — явище високорозвинутого громадянського суспільства. Лише за наявності громадянського суспільства, як «простору, в якому може проводитися ціннісна критика ринку, держави і корпорації», «поле, на якому може бути оскаржено владу держави і фірми», держава покликана здійснювати упорядкування своїх відносин з населенням, взаємний контроль і обмеження державних і недержавних органів і рухів.

На думку багатьох дослідників, здатність суспільства до контролю над владою — ознака громадянського суспільства. Тільки контроль, набуваючи правових форм, здатний підпорядкувати владу праву і лише за умови існування громадянського суспільства держава опиняється під правом, стає правовою. З іншого боку, саме громадський контроль більшою мірою аніж державний або міжнародний забезпечує довіру населення до публічної влади, а отже — і її легітимність.

Вказана ідея відповідає підходу, за яким природа контролю розкривається як обмежувальна функція системи, що виконує завдання зворотного зв'язку, забезпечує нагляд за станом системи в цілому. За такого підходу, найбільш повно виявляється значення контролю у демократичній державі, адже саме інституціоналізований зворотний зв'язок держави з громадською думкою забезпечує контроль суспільства над державним апаратом, сприяє повазі, забезпеченню й захисту прав людини.

Соціокультурний простір демократичного суспільства, середовище, в якому народжуються, функціонують та зміцнюються демократичні інституції завдяки діяльності самих громадян, а також створеним ними об'єднанням та іншим формам впливу народу на владу: мас-медіа, громадської думки, різноманітних громадянських ініціатив та форм політичної участі. Активність громадян, їхня небайдужість до суспільних справ, бажання і вміння захищати свої права та інтереси на місцевому й загальнодержавному рівні породжує явище, яке називають громадянським, або цивільним, суспільством, «ноювою сферою демократичного життя» (П. Розанвалон).

Ідея громадянського суспільства заснована саме на необхідності ефективного регулювання взаємовідносин людини з політичною владою та суспільства з державою. У свою чергу, відносини суспільства і держави становлять природний процес співіснування і розвитку, метою якого має стати досягнення консенсусу, що є необхідним елементом у процесі реалізації державою свого основного призначення — захисту та створення сприятливих умов для реалізації громадянами своїх прав і свобод. Залучення громадськості до вироблення та впровадження державної та місцевої політики сприяє посиленню ролі громадян у демократичних перетвореннях, збільшує прозорість процесу прийняття рішень, підвищує відповідальність посадових осіб перед громадянами. Органи влади, визначаючи внутрішню й зовнішню політику, основні принципи існування та розвитку, щоразу опиняються перед вибором: у якому напрямі здійснювати рух. У справі управління кожен крок має важливе значення і може виявитися вирішальним для розвитку суспільства, може спричинити як стрімкий розвиток, так і занепад.

Загострення стану конфлікту у взаємовідносинах «суспільство — держава» є характерним для країн з недемократичним режимом, у яких держава виконує провідну роль, зосереджує у своїх руках всю владу й управління, використовує «поліцейські» методи. У розвинених демократичних правових системах переважають інтереси суспільства, держава є механізмом реалізації його потреб і на перший план висунуто завдання побудови правової держави і розвиненого громадянського суспільства.

Слід погодитись з тим, що одним із найбільш вдалих підходів є інтерпретація поняття громадянського суспільства крізь призму прав людини. Вказане поняття «...стосується такого суспільства, в якому кожна людина офіційно визнається юридично рівноправною як щодо всіх інших членів суспільства, так і стосовно держави та різноманітних суспільних об'єднань. Водночас поняття громадянського суспільства не пов'язується безпосередньо з юридичним громадянством людини, тобто з певним узаконеним зв'язком між нею та державою. Йдеться про так би мовити громадськість у загальносоціаль-

ному сенсі: громадськість як можливість бути вільним і рівним з іншими учасниками суспільного життя...» (П. Рабінович).

Люди і громадські об'єднання, які усвідомлюють необхідність громадського контролю, пропонують і реалізують ідеї, що стосуються управління і контролю за органами влади, пробуджують політичну активність у решти населення. Як правило, чим більш розумні та необхідні ідеї пропонуються і чим більш інтенсивно реалізуються ініціативи, тим більшу підтримку ці ідеї знаходять серед населення і тим більший авторитет здобуває суб'єкт громадського контролю, що представляє їх.

Формування сучасних інститутів громадського контролю в Європі відбувалося протягом кількох століть. Історичний перехід від традиційного й аграрного суспільства до сучасного, а також звільнення суспільства від колективістських традицій відбувалося в контексті розвитку протестантського пуританізму й аскетизму. Саме «протестантська людина», активна й автономна, на думку низки вчених, стала основою формування системи громадського контролю на Заході.

У розвитку громадського контролю важливу роль відіграють такі чинники:

1. Ступінь демократизації суспільної системи, наскільки зони концентрації інтересів громадян і проблемні для суспільства соціальні питання потрапляють до сфери уваги громадських організацій, колективних громадських ініціатив (професійних, молодіжних, творчих, науково-технічних, спортивних та ін.).

2. Розвиток виборних інститутів влади (насамперед парламенту як головного інституту прямої виборної демократії). Саме потенційна виборність, тобто змінюваність, змушує владу дослухатися до пропозицій, скарг, прохань і рекомендацій з боку громадських організацій. Виборна влада завжди вразлива для громадського контролю, оскільки політичні лідери, які прагнуть до того, щоб їх перебрали, докладають зусиль, щоб виправдати довіру виборців. Навпаки, у випадку призначуваної чи незмінної влади (неважливо, спадкової чи ні), ймовірність виникнення інститутів громадського контролю різко знижується, оскільки призначення чиновника залежить швидше від думки його вищого начальника, а не від підтримки з боку громадянського суспільства.

3. Ступінь суспільної підтримки існуючої соціально-політичної системи (яка виявляється не тільки в періоди масштабних виборчих кампаній, але й через опитування, участь населення у спеціальних акціях на підтримку влади і т. д.). Громадяни, які підтримують соціально-політичну систему, прагнуть активніше брати участь і в справах громадянського суспільства. І навпаки, якщо влада викликає роздратування і неприйняття, то соціальний

протест буде мати швидше неорганізований і стихійний характер, ніж перетворюватись на правові дії інститутів громадського контролю.

4. Поділ гілок державної влади (який має бути прописаний у Конституції і конкретизований на законодавчому рівні). Поділ гілок державної влади створює між ними потенційні структурні конфлікти, пов'язані з різними позиціями, які займають ті чи інші представники еліт. У ситуації звичайної для демократичних країн певної розбіжності в інтересах і завданнях між гілками влади набагато легше з'явитися незалежним інститутам громадського контролю, ніж коли влада являє собою єдине і неподільне монолітне ціле.

5. Наявність незалежних від адміністративних органів та політичного тиску судів, що передбачає окреме бюджетне фінансування, соціальні пільги та гарантії суддям, особливий законодавчий порядок їх призначення і звільнення. Добре розвинена судова система (при цьому не має особливого значення, чи ґрунтується вона на прецедентному англосаксонському праві або на нормативному континентальному) — основа для розвитку інститутів громадського контролю, захисту прав людини.

Отже, громадський контроль покликаний сприяти вирішенню цілої низки завдань, зокрема, визнанню, забезпеченню і захисту основних прав і свобод людини і громадянина; підвищенню рівня участі громадян та їх об'єднань у діяльності держави; забезпеченню прозорості та підвищенню ефективності органів державної влади та органів самоврядування; здійсненню громадянських ініціатив, спрямованих на просування та захист громадських інтересів; забезпеченню зворотного зв'язку між суспільством і державою, попередженню та вирішенню соціальних конфліктів; зниженню ризиків прийняття та реалізації органами державної влади та органами місцевого самоврядування протиправних і таких, що суперечать суспільним інтересам, рішень.

Мохончук Богдан Сергійович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

аспірант, кафедра конституційного права України

ПРО ВПЛИВ ВИБОРЧИХ СИСТЕМ НА ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПРОЦЕСИ (ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПИТАННЯ)

Вплив виборчих систем часто оцінюється з огляду їх узагальнені типи — мажоритарну та пропорційну. Першій приписують сприяння формуванню стабільного уряду, другій — більш повну репрезентацію інтересів різних груп населення. Не відкидаючи факту існування вказаних закономірностей,

вбачаємо за доцільне більш детально проаналізувати причинно-наслідкові зв'язки між виборчою системою та наслідками її застосування.

В якості відправної точки пропонуємо використовувати поділ, який застосував Т. Дшвенд (Т. Gschwend) у колективному дослідженні «Порівняльний аналіз виборчих систем». Автор зазначає, що політичні наслідки зміни виборчих правил охоплюються категоріями безпосереднього та опосередкованого впливу. До першої варто відносити конкретні правила, які визначають порядок трансформації голосів в представницькі мандати та здійснюють безпосередній вплив на кількість та різновиди партій за умови тієї чи іншої форми правління. А це в свою чергу здійснює суттєвий та добре відомий вплив на функціонування уряду та характер представництва в цілому. Однак, якщо виборець відмовляється віддавати свої голоси підтримуваному кандидату оскільки усвідомлює, що внаслідок низького рейтингу голоси можуть бути втрачені — тут вже мова йде про опосередкований ефект і так зване стратегічне голосування.

На нашу думку, *безпосередній вплив* виборчих систем може бути зумовлений лише використанням математичних методів, які і дозволяють гарантувати максимальну точність та універсалізм. Хоча й вони внаслідок соціально-правового характеру оброблюваних даних (голосів виборців, кандидатів на виборну посаду та мандатів) вимагають заокруглень результатів обчислень (наприклад при непарній кількості виборців математично точно неможливо обрати переможця за мажоритарної системи абсолютної більшості 50% + 1 голос) та можуть призводити до так званих «парадоксів» (з точки зору політико-правових вчень, а не математичних) — «Алабами», «Кондорсе» та інших.

В найпростішому варіанті безпосередній вплив виборчої системи можливо оцінити на прикладі застосування виборчих бар'єрів, які варіюються у широкому діапазоні — від 0.67% в Нідерландах до 10% в Туреччині. Очевидно, що представництво партій з незначною підтримкою вище при меншому бар'єрі, а його збільшення призведе до дисбалансу «ваги» та збільшення кількості втрачених голосів.

І хоча використання виборчих бар'єрів здається звичним явищем для пропорційних виборчих систем, згадані наслідки можуть набувати серйозних масштабів. Так, за окремими оцінками на виборах 1998 р. до Верховної Ради України пропали голоси близько 30% виборців, котрі проголосували за партії, що не набрали 4% голосів. Якби ж бар'єр становив 5% (такий розмір пропонувався при розгляді закону про вибори), не представленими могли бути до 47% виборців. А це вже ставить під сумнів загальновідому тезу про таку перевагу пропорційної системи перед мажоритарною як зменшення кількості «втрачених» голосів.

Інкони країни вдаються до певних модифікацій. Наприклад, позбавляють необхідності долати загальнонаціональний виборчий бар'єр етнічним меншинам (Польща) або партіям, які отримали безпосередні голоси в умовах змішаної системи (Німеччина, Нова Зеландія). В свою чергу скандинавські країни (Данія, Ісландія, Швеція, Норвегія), з метою підвищення рівня пропорційності представництва, використовують інститут «вирівнювальних» мандатів, отримання яких часто дозволяє обійти вимогу подолання виборчого бар'єру (хоча задля справедливості варто зауважити, що на регіональному рівні можуть бути встановлені виборчі бар'єри вищі у відсотковому співвідношенні ніж на загальнодержавному — наприклад 12% у Швеції). Такі зміни безумовно здійснюють вплив на результати голосування (у Польщі це забезпечує незначне, але часте представництво німецької меншості, яка на останніх виборах 2015 року отримала один мандат).

Основна проблема зумовлена тим, що при застосуванні виборчих систем математичні методи використовуються до об'єктів з не арифметичною природою. Тут добре прослідковується дія ординалістської теорії корисності, яка ґрунтується на тому, що переваги індивідуума стосовно запропонованих альтернатив не можуть вимірюватися кількісно, а тільки порівнюватися — одна альтернатива гірше або краще іншої.

За таких умов може мати місце так званий «парадокс Кондорсе», який пізніше був вдосконалений теоремою «неможливості колективного вибору Ерроу». Його суть полягає в неможливості забезпечення транзитивності бінарного відношення громадської переваги серед варіантів, що обираються. Внаслідок цього результат може залежати від порядку голосування, що дає можливість маніпуляцій з вибором більшості.

Математична властивість транзитивності може бути зображена у відношенні, де $A > B$, $B > C$, а отже $A > C$. В найпростішому прикладі Кондорсе, при розподілі 3 мандатів між 3 виборцями, можна прослідкувати відсутність транзитивності у результатах голосування, за якого перший виборець віддає перевагу кандидатам шляхом ранжування у порядку $A > B > C$, другий — $B > C > A$, третій — $C > A > B$. Таким чином отримуємо загальний результат де кожен кандидат має більшу підтримку від іншого і навпаки.

В межах зазначеної роботи ми не можемо розширити оцінку впливу виборчої системи на розподіл мандатів до рівня виборчої формули, магнітуди тощо. Однак показовим буде експеримент, продемонстрований В. Уоллісом (W. D. Wallis) у роботі «Математика виборів і голосування». Вчений припустив можливість розподілу 110 голосів між 5 кандидатами, які б боролись за посаду президента (тобто одного мандата). При цьому було застосовано 6 різних виборчих систем, а саме: мажоритарна система абсолютної та відносної більшості, мажоритарна система двох турів, виборчі системи з вико-

ристанням методів Хейра, Борда та Кондорсе. В наслідок такого експерименту В. Уолліс отримав 6 різних результатів — кожного разу перемагав інший кандидат або переможця взагалі не було.

Говорячи про *опосередкований вплив* тих чи інших виборчих систем, ми не можемо стверджувати про їх універсальність. Адже наслідки цієї групи вдається оцінити лише в державі конкретного історично періоду та часто в ретроспективі або на основі соціологічних досліджень.

В згаданому розподілі Т. Дшвенд не уточнює, чи відносить він до опосередкованих наслідків виборчої системи формування двох або багатопартійності, а також стабільність уряду. Крім того категорію «стратегічне голосування» автор використовує лише стосовно виборців. Однак тут ми схилиємось до позиції Д. Фаррела (D. Farrell), який зазначає, що стратегічний вплив виборчих систем варто оцінювати як з точки зору поведінки виборців (наприклад тактичне або розщеплене голосування), так і партій (різниця у порядку ведення виборчих кампаній тощо).

Аморфність впливу цієї групи можна розглянути на прикладі загальновідомого «закону Дюверже», який пов'язує двопартійність з застосуванням мажоритарної системи в одномандатних округах. Зазначена теорія не спрацьовує у таких країнах як Індія та Канада, що мало б свідчити про її хибність. Водночас Д. Рей (D. Rae) підтримує судження Дюверже, однак вважає що виключення можуть становити держави зі значним впливом регіональних меншин, до яких і відноситься Канада. Р. Таагепера (R. Taagerpera) і Б. Грофман (B. Grofman) прослідковують дію вказаного «закону» в Канаді саме на регіональному рівні, де діє двопартійна система, хоча й в окремих провінціях не зажди одні і ті ж партії займають домінуючі положення. П. Чіббер (P. Chibber) та К. Колман (K. Kollman) індійський виняток пов'язують з наявністю широких соціальних розбіжностей. Окремі дослідження змінюють «закон Дюверже» обґрунтовуючи протилежний зв'язок — вплив партійної системи на виборчу.

До цієї групи можна віднести й такі наслідки як стабільність парламентської більшості та уряду. Адже вони також залежать не лише від виборчої системи чи результатів голосування загалом. Як приклад Р. Таагепера і М. Шугарт згадують Австрію, яка спростовує приказку «двох зайців одночасно не наздогнати» оскільки змогла протягом тривалого періоду поєднати пропорційне представництво зі стабільним правлінням однієї партії. В такому випадку багато залежить від реальної підтримки електорату та здатності політичних сил до співпраці.

Не буде відкриттям й той факт, що в країнах з президентською формою правління, де уряд формується головою держави, стабільність останнього в меншій мірі залежить від порядку розподілу місць у парламенті. Законо-

мірності виявлені Т. Дшвендом та Д. Фаррелом стосовно стратегічного голосування знаходяться в площині соціальної психології, тож не є абсолютними також.

Тому взаємозв'язок між застосуванням певних виборчих систем та опосередкованими політико-правовими наслідками не може бути універсальним та претендувати на звання «закону» (в сенсі постійного і об'єктивного взаємозв'язку між предметами, явищами або процесами). Хоча стосовно згаданого вище прикладу К. Беноїт зауважує, що сам Дюверже не надавав власному «закону» такого детермінованого значення, яке йому приписали пізніше, а вживання зазначеної термінології автор вважає лише звичкою. Можна стверджувати про певні закономірності, однак існує ціла група чинників які зможуть зруйнувати будь-яку спробу їх абсолютизації.

Так, формуванню тої ж двопартійної системи в США юридично сприяє не лише виборча система. Це і федералізм, і реєстраційні вимоги підтвердження участі у виборах, і спеціальна передвиборча процедура висування кандидатів «праймеріз».

Муртіщева Аліна Олександрівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
аспірант, кафедра державного будівництва

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРОВОА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА НАЛЕЖНЕ ВРЯДУВАННЯ

Процес реформування української держави вимагає вирішення одного з основних завдань — формування більш ефективної системи державної влади, діяльність якої ґрунтується на неухильному дотриманні принципу законності. Причому відбуватися такі перетворення, з огляду на задекларований Україною євроінтеграційний курс, мають з урахуванням стандартів діяльності, вироблених як у національних правових системах демократичних держав Європи, так і притаманних міжнародним інституціям, зокрема органам Європейського Союзу. Кінцевою метою застосування таких стандартів є функціонування держави з метою служіння інтересам суспільства, дотримання прав і свобод людини та громадянина, серед яких зараз все частіше називають право на належне врядування.

Концепція належного врядування, її змістовні характеристики ставали предметом дослідження багатьох міжнародних організацій, серед яких

можна назвати Організацію економічного співробітництва та розвитку (*Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)*), Європейську комісію за демократію через право або Венеціанську Комісію (*European Commission for Democracy through Law or the Venice Commission*), Світовий банк (*the World Bank*), Організацію Об'єднаних Націй (*the United Nations (UN)*), Європейську Комісію (*European Commission*). Проте на сьогодні немає загальноприйнятого визначення цього поняття, хоча певною мірою розроблені критерії, яким має відповідати система державного управління, заснована на концепції належного врядування.

Використання терміну «*good governance*» пов'язують з дослідженнями Світового банку початку 90-х років минулого століття, який встановив зв'язок між якістю системи управління в державі та стійким економічним і соціальним розвитком, та появою у 1997 р. Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй, а основою становлення цієї концепції вважаються засадничі поняття демократії та верховенства права. Впровадження принципів *good governance*, на думку дослідників, має сприяти взаємодії держави, громадянського суспільства та бізнесу в процесі ефективного та відповідального управління державними справами у країнах, що розвиваються.

Основні характеристики, притаманні належному врядуванню, згадуються у документах різних міжнародних інституцій. Наприклад, Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй ними визнаються: участь (*participation*), верховенство права (*rule of law*), прозорість (*transparency*), оперативність або здатність до реагування (*responsiveness*), орієнтація на консенсус (*consensus orientation*), справедливість (*equity*), ефективність та результативність (*effectiveness and efficiency*), підзвітність (*accountability*), стратегічне бачення (*strategic vision*). А Біла книга (ці документи видаються Європейською Комісією та містять пропозиції з проведення заходів в окремих сферах) з європейського врядування основними принципами ефективного врядування називає відкритість, участь, ефективність, злагодженість та підзвітність.

У контексті цього дослідження варто звернути увагу на зміст останнього принципу, який Європейська Комісія визначила як необхідність кожної інституції Європейського Союзу пояснювати всі свої дії та брати за них відповідальність. А оскільки принципи належного врядування можуть і мають застосовуватись на різних рівнях влади — від глобального до місцевого, то постає питання їх реалізації у діяльності органів державної влади, а також забезпечення конкретних заходів відповідальності у разі нехтування цими засадами. Складність теоретичного обґрунтування та практичного впровадження таких заходів пов'язана як з відсутністю

єдиного визначення поняття «належне врядування», так і його більшою мірою політичним характером.

Тому в літературі часто наголошується, що поняття «належне врядування» не мало нормативного закріплення до ухвалення Хартії основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000 р. (далі — Хартія), яка у ст. 41 встановлює право кожної людини на належне врядування («*Right to good administration*»), тобто право на неупереджений, справедливий розгляд її справи у розумний строк інституціями та органами Європейського Союзу. Воно охоплює право бути заслуханим, доступ до адміністративних актів, обов'язок обґрунтування адміністративними органами схвалюваних рішень. Варто звернути увагу, що в цьому документі вживається термін «*good administration*», а не «*good governance*», що не є випадковим.

На думку експертів Венеціанської комісії, поняття *good administration* є складовою *good governance*, проте воно базується на чітко визначених процесуальних правах, а тому є саме юридичною концепцією. Значення нормативного закріплення права на належне врядування у Хартії вітчизняні науковці вбачають у тому, що вона перетворила «деякі елементи об'єктивного принципу законності в суб'єктивне право на належне управління» (С. П. Погребняк), запровадила можливість особи вимагати від публічної влади поведінки, заснованої на принципі верховенства прав, а також створила юридичні підстави захисту цього права в судових установах.

Тобто у процесі розвитку концепції належного врядування поступово виокремлюються правові критерії оцінки поведінки владних інституцій та можливість особи захищати порушені неналежними формами їх роботи права, об'єднані правом на належне управління. Зокрема, ст. 43 Хартії закріплює право фізичних та юридичних осіб звернутися до Омбудсмана Європейського Союзу зі скаргою в разі неналежного виконання функцій інститутами або органами Співтовариства, а ч. 3 ст. 41 Хартії — право особи на відшкодування збитків, завданих інституціями Європейського Союзу при виконанні ними своїх обов'язків.

Проте впровадження концепції належного врядування в діяльності вищих органів державної влади, має, на наш погляд, передбачати також певні превентивні механізми впливу на владні інституції. Вони мають бути здатними або не допустити настання збитків взагалі, або забезпечити усунення владних інституції від здійснення державного управління після вчинення неправомірних дій раніше, ніж настання шкоди буде доведено у судовому порядку, що не виключає у майбутньому і саме відшкодування, проте не допустить подальших правопорушень. Вбачається, що такі превентивні

механізми можуть бути віднайдені, зокрема, у конституційно-правовій відповідальності органів державної влади. А оскільки впровадження концепції належного врядування у вітчизняну практику часто пов'язується з конституційною та адміністративною реформою виконавчої гілки влади, першочергового значення має становлення конституційно-правової відповідальності уряду.

Важливість конституційно-правової відповідальності уряду поряд з іншими органами державної влади в аспекті забезпечення права на належне врядування може бути обґрунтована також виданням цими інституціями переважно актів нормативного, а не індивідуального характеру, що може ускладнити або відтермінувати доведення безпосередньої шкоди, спричиненої їхніми неконституційними чи незаконними діями, конкретній особі. Проте можливість здійснення владних повноважень органами та посадовими особами, що здійснюють порушення конституційного законодавства, безумовно, порушує право на належне врядування і принцип конституційної законності та є недопустимою у правовій державі.

Певною мірою ця думка може бути підтверджена висловленим в літературі поглядом на право на належне врядування як таке, що має індивідуальний та суспільний виміри. Якщо перший «ґрунтується на оцінюванні поведінки конкретних посадових осіб», то для другого критерієм оцінки є ступінь виконання публічною адміністрацією «нормативно визначених, суспільно акцептованих і затребуваних завдань» (О. С. Проневич). Проте в цілому право на належне врядування буде кореспондувати обов'язок органів публічної влади діяти відповідно до принципу законності.

Отже, можна зробити висновок, що хоча на сьогодні концепція належного врядування потребує визначеності та формулювання більш чіткого категоріального апарату, право на належне врядування поступово набуває свого змістовного наповнення та гарантій реалізації. Конституційно-правова відповідальність органів державної влади у різних формах, в тому числі у формі судової відповідальності, може стати одним з елементів механізму реалізації цього права.

Проте побудова цілісної та завершеної концепції конституційно-правової відповідальності потребує визнання поєднання в ній політичних та правових засад. Застосовувані в середині державного механізму заходи конституційно-правової відповідальності будуть врегульовані правом в неоднакових межах, залежатимуть від історичних передумов, суб'єкта відповідальності, рівня розвитку суспільства та держави, політико-правової культури політичної еліти.

Панасюк Олександр Анатолійович
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
Полтавський юридичний інститут,
асистент кафедри правосуддя

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ДИСКРЕЦІЙНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ СУДУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Дискреційні повноваження є тим особливим і специфічним предметом наукового пізнання, що завжди викликає подеколи досить гострі дискусії навколо його дослідження. Особливо — коли це питання стосується діяльності суду в кримінальному судочинстві, дослідження процесуального становища якого завжди було затребувано наукою кримінального процесу. Як зазначають вчені, наукова розробка проблем, пов'язаних з визначенням цілей, процесуальних механізмів і меж реалізації дискреційних повноважень судів, застосуванням ними дискреційних повноважень як засобу подолання правової й фактичної невизначеності, до сих пір є актуальною. А відтак — у літературі обґрунтовується необхідність наділення судів більш широким колом дискреційних повноважень як обов'язковою умовою можливості ефективного подолання судами фактичної й правової невизначеності на шляху до законного, обґрунтованого й справедливого судового рішення.

У рамках цього дослідження з-поміж численних проблем, що стосуються феномену дискреційних повноважень суду, буде зроблено спробу дати визначення дискреційних повноважень.

Слово «дискреція» в українській мові означає вирішення посадовою особою або державним органом якого-небудь питання за власним розсудом; відповідно — «дискреційний» — той, що діє за власним розсудом. З латинської мови — «discretio» — це вирішення посадовою особою або державним органом віднесеного до їх компетенції питання на власний розсуд у порядку реалізації дискреційної влади. Своєю чергою, у семантичному аспекті термін «розсуд» в українській мові має значення «рішення, висновок», «розмірковування, роздум» і навіть — «розум» та «суд». «Розсуд» відповідає англійському «discretion» — свобода дії, обачність, розважливість, розсуд, дискреційне право; «discretionary» — переданий на розсуд, дискреційний.

У відомому й авторитетному серед англо-американських юристів Юридичному словнику Блека поняття «дискреція» («discretion») визначається як «публічне офіційне (владне) повноваження або право діяти за певних обставин, керуючись особистим розсудом та совістю; синонім «дискреційних повноважень»». Цікаво, що це поняття має ще й таке значення: «мудре керівництво й управління; обачлива проникливість; здоровий глузд, пере-

дбачливість». «Суддівська дискреція» («judicial discretion») відповідно до вказаного Словника — це «застосування розсуду суддею чи судом на підставі того, що є справедливим за певних обставин, та керуючись правилами й принципами права; повноваження суду діяти так чи інакше, коли сторона не має права вимагати діяти так, як належить відповідно до права. Також називається «законна (юридична, легальна) дискреція» («legal discretion»).

У теорії кримінального процесу, як власне, і в інших юридичних науках, неодноразово робилися численні спроби дати визначення поняттю дискреційних повноважень (у тому числі й під різними назвами — «суддівський розсуд», «правозастосувальний розсуд» тощо). До того ж, в окремих визначеннях автори роблять акценти на різні сторони цього поняття, особливо наголошують на деяких ознаках, залишаючи при цьому поза увагою інші. Також учені-правники далекі від однозначного ставлення до феномену судової дискреції: від заперечення існування цього інституту і до обґрунтування його як об'єктивно зумовленої владно-правової закономірності механізму правового регулювання. Не зупиняючись детально на аналізі численних дефініцій означеного поняття, зазначимо, що більшість із них зводяться до двох основних груп концепцій: динамічних і статичних. Таким чином, у поняття судової дискреції (суддівського розсуду) вкладається два суттєві елементи:

- 1) динамічний, що визначає розсуд через призму діяльності суду як інтелектуально-вольову владну діяльність, сутність якої полягає у наданні правозастосувальному суб'єкту у відповідних випадках повноваження вирішувати спірне правове питання, виходячи із цілей та принципів права, інших загальних положень закону, конкретних обставин справи, справедливості тощо;
- 2) статичний, що розглядає природу розсуду з позицій змісту повноважень суду, що становлять його права та обов'язки, тобто правомочність суду, надану державою.

Так, наприклад, М. Б. Рісний, досліджуючи загальнотеоретичне поняття розсуду під час правозастосування, вважає, що «правозастосувальний розсуд — це передбачене юридичними нормами повноваження правозастосувального суб'єкта обирати один з декількох дозволених ними варіантів рішення щодо встановлення застосовуваної норми, з'ясування (тлумачення) її змісту, або визначення міри конкретизації суб'єктивних юридичних прав і обов'язків, яке реалізується у певній процесуальній формі з огляду на зміст цієї норми та конкретні обставини справи й інші юридично значимі факти з метою забезпечення законності, справедливості, доцільності та ефективності державно-правового регулювання».

Теоретик права П. В. Куфтирев визначив суддівський (судовий) розсуд (дискрецію) як «вихідний принцип здійснення правосуддя, що полягає

у гарантуванні суб'єктиві правозастосування (судді) правомочностей щодо обрання найбільш оптимального варіанту вирішення правового питання, відповідно до нормативно визначених меж, вихідних засад та цілей права, конкретних обставин справи». Щоправда, учений не пояснює співвідношення та місце цього принципу з іншими засадами (принципами) правосуддя. Окрім цього, він наголошує виключно на динамічному, діяльнісному аспекті судової дискреції (розуміння розсуду як «правозастосовної діяльності суду»), допускаючи при цьому використання навіть такої «категорії», як «правосудний розсуд».

Досить цікаву дефініцію, як видається, надав К. В. Пронін, який визначає дискреційні повноваження суду як «викликані необхідністю подолання фактичної й правової невизначеності, ті, які допускаються принципами кримінального судочинства, повноваження суду застосовувати на підставі власного внутрішнього переконання один із декількох легітимних варіантів вирішення правових питань з метою найбільш ефективного здійснення кримінального судочинства». При цьому, вважаємо, автор розглядає фактичну й правову невизначеність і як мету (зادля «подолання... невизначеності»), і як причину виникнення, умову застосування дискреції суду («викликані необхідністю»).

Дещо уточнимо позицію автора: але два варіанти не можуть бути одночасно легітимними, оскільки легітимність означає не лише формальне слідування закону, але й відповідність вимогам права, принципам права, які не допускають двозначного тлумачення одного й того ж правового явища за однакових умов, це суперечило б правовій визначеності як ознаці й елементу верховенства права. Тобто поняття «легітимність» не тотожне поняттю «законність». У цьому разі автор, можливо, має на увазі, що обидва рішення є однаково відповідними закону (такими, які закон допускає). У той же час правильним і правомірним (а не лише легітимним) є лише одне рішення, єдино правильне за певних конкретних умов, які склалися (певної ситуації, певних обставин провадження). Тобто рішення суду має бути однозначним і єдино правильним (правомірним) за певних фактичних підстав, навіть за умови, коли закон допускає теоретичну можливість різних моделей (варіантів) поведінки правозастосувача.

Цілком підтримуємо висловлену з цього приводу думку відомого вченого, що вивчав проблематику судового розсуду, — А. Барака: «Розсуд — це повноваження, дане особі, яка має владу обирати між двома чи більше альтернативами, коли кожна із альтернатив є законною. А відтак — суддівський розсуд означає повноваження, яке закон дає судді, щоб зробити вибір із декількох альтернатив, із яких кожна є законною».

Про важливість і необхідність однакового тлумачення й правозастосування норм кримінального процесуального права, утому числі й за умови «браку формальної визначеності», з урахуванням міжнародно-правових

стандартів захисту прав та свобод осіб, уже було досить детально обґрунтовано й докладно аргументовано також і вітчизняними науковцями.

Тож спробуємо дати авторське визначення поняття дискреційних повноважень суду. Дискреційні повноваження суду — це спрямовані на реалізацію завдань судочинства, ситуаційно зумовлені можливістю вибору одного правомірного з декількох законних варіантів, моделей поведінки, повноваження суду, які він здійснює за наявності відповідних юридичних та фактичних підстав і умов, керуючись при цьому загальними засадами кримінального провадження та власним розсудом, сформованим на основі внутрішнього переконання.

Поряд із вищевказаним поняттям у літературі зустрічаються також й інші. Наприклад: «суддівський розсуд» (або «розсуд суду»), «суддівська (судова) дискреція» та ін. Вважаємо, що вказані поняття хоча і є близькими за значенням (синонімічними), однак все ж мають певне власне специфічне смислове забарвлення. Тому вважаємо, що коли йдеться про реалізацію повноважень суду, які мають юридично значущі наслідки для суб'єктів, що залучені до сфери кримінального провадження, то слід використовувати поняття «дискреційні повноваження» (т. зв. статичний аспект). Коли ж необхідно особливо підкреслити сам процес (процедуру) здійснення таких повноважень у ході провадження, то варто використовувати поняття «суддівська дискреція (або розсуд суду)» (динамічний аспект). Отже, суддівська дискреція (розсуд суду) — це реалізація судом своїх дискреційних повноважень під час здійснення кримінального провадження.

Феномен дискреційності деяких повноважень суду в кримінальному судочинстві є надзвичайно багатограним, складним і дискусійним, що виключає вичерпну відповідь на це питання в рамках подібного дослідження, а тому й зумовлює подальше вивчення окресленої проблематики.

Погребняк Станіслав Петрович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

д. ю. н., професор кафедри теорії держави і права,

Погребняк Іванна Євгенівна

НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України,

молодший науковий співробітник

КОНЦЕПЦІЇ GOOD GOVERNANCE ТА GOOD ADMINISTRATION І ПРАВА ЛЮДИНИ

У сучасному світі все більшого значення для подолання браку довіри між владою та громадянами, для забезпечення, захисту і поваги до прав людини набувають концепції good governance та good administration.

Так, *концепція належного управління (good governance)* робить акцент на якості державного управління і може розглядатися як його принцип.

Європейська комісія за демократію через право (Венеційська комісія), яка є дорадчим органом Ради Європи з питань конституційного права, зазначає, що серед елементів належного управління часто називають: підзвітність; прозорість; реагування на потреби людей; продуктивність; ефективність; відкритість; участь; передбачуваність; верховенство права; узгодженість (послідовність); справедливість; етичну поведінку; боротьбу з корупцією; закінчення процедур у розумні строки; захист прав людини; спрощення процедур. При цьому, відзначає Венеційська комісія, ця концепція не повинна використовуватися для того, щоб послабити ключові вимоги в плані демократії, верховенства права і прав людини. У цьому сенсі належне управління може існувати лише в тих суспільствах, де переважають демократичні інститути та процеси, включаючи прозорість та підзвітність, і де влада поважає й дотримується всіх основних прав людини.

Концепція належного управління отримала ґрунтовне втілення в межах Європейського Союзу. Її визначення міститься, зокрема, в Угоді про партнерство між державами Африки, Карибського басейну і Тихоокеанського регіону та Європейського співтовариства (Cotonou Agreement): в ній підкреслюється, що належне управління сприяє утвердженню прав людини, демократичних принципів і верховенства права; воно є прозорим і підзвітним управлінням людськими, природними, економічними та фінансовими ресурсами для цілей справедливого та сталого розвитку. Це тягне за собою ясні процедури прийняття рішень на рівні публічної влади, прозорі й підзвітні інституції, верховенство права в управлінні й розподілі ресурсів та створення потенціалу для розробки та реалізації заходів, спрямованих, зокрема, на запобігання та боротьбу з корупцією.

Таким чином, стає зрозумілим, що належне управління повага до прав людини йдуть пліч-о-пліч. Насамперед слід відзначити, що ядро концепції належного управління складають поняття в літературі легітимності і підзвітності. У зв'язку з цим в літературі слушно наголошується на тому, що чим більше влада є підзвітною громадянам, тим більше вона поважає основоположні права людини.

Крім того, права людини нерідко розглядають як *змістовні стандарти належного управління*. Так, на думку Мартіна Шайніна, у цьому контексті мають названі три важливі стандарти:

- 1) *недискримінація*. Відштовхуючись від ідеї рівної гідності кожної людської істоти, вона стартовим пунктом концепції прав людини та водночас утворює самостійне право людини (право на рівність та недискримінацію). Вона також може бути розглянута як обов'язковий

- елемент належного управління. Наприклад, існування дискримінації жінок або расової дискримінації є доказом відсутності належного управління;
- 2) *справедливе ставлення*. Договори про права людини, як правило, вимагають від держав запровадження таких юридичних засобів, що містять стандарти справедливого ставлення (зокрема, справедливого судового розгляду). Стандарти належного управління не реалізовані, якщо не гарантовані передумови для справедливого підходу. На рівні конкретних справ забезпечуються тісні зв'язки між справедливим ставленням і належним управлінням: доступ до інформації, право бути заслуханим, право на обґрунтоване рішення тощо;
 - 3) *права на участь меншостей або корінних народів*. Забезпечення таких прав є критерієм для належного управління в усіх країнах, які мають подібні групи.

Важливий зв'язок між належним управлінням і правами людини існує також завдяки посередництву *концепції верховенства права*. Остання є одним з елементів належного управління і насамперед означає, що право регламентує здійснення публічної влади; при цьому органи влади підкорюються не лише національному конституційному порядку, але й міжнародним зобов'язанням в сфері прав людини. Крім того, верховенство права захищає людину від свавілля і зловживання владою, тому що втручання в людське життя має ґрунтуватися на зрозумілих, доступних правилах, що можуть бути інтерпретовані незалежними судами.

Крім того, цікавим, на нашу думку, виглядає підхід Б.-А. Андреасена, який демонструє зв'язок належного управління і конкретними правами людини за допомогою такої таблиці:

Риси управління	Емпіричні виміри управління	Права людини, що їм кореспондують
Громадський вплив і нагляд	<ul style="list-style-type: none"> • рівень політичної участі; • засоби формулювання, вираження й агрегації переваг; • заходи публічної підзвітності 	<ul style="list-style-type: none"> • свобода мирних зборів та асоціацій; • право на політичну участь, голосування і конкуренцію за електорат; • право на свободу переконань і їх вільне виявлення, свобода преси; • свобода шукати, одержувати і поширювати інформацію; • захист культури меншості

Чуйне і відповідальне керівництво	<ul style="list-style-type: none"> • рівень поваги до громадянської публічної сфери; • рівень відкритості у виробленні публічної політики; • рівень дотримання верховенства права 	<ul style="list-style-type: none"> • свобода мирних зборів та асоціацій; • свобода шукати, одержувати і поширювати інформацію; • право на визнання правосуб'єктності; • рівний захист законом
Соціальна рівність	<ul style="list-style-type: none"> • рівень політичної рівності; • рівень толерантності між групами; • рівень включення в членство в асоціаціях 	<ul style="list-style-type: none"> • захист рівності в гідності і правах; • рівність в правах без дискримінації; • захист культури меншості; • право на свободу переконань і їх вільне виявлення, свобода преси; • свобода мирних зборів та асоціацій; • свобода шукати, одержувати і поширювати інформацію; • право на соціальний порядок, при якому права можуть бути повністю здійснені

У свою чергу *концепція good administration* пов'язується із діяльністю Ради Європи та ЄС. Так, у Резолюції 77 (31), схваленій 28 вересня 1977 р. Комітетом Міністрів Ради Європи, відзначалося, що виходячи зі свого основного завдання — захисту основних прав і свобод особи — Рада Європи мала намір докласти зусиль для покращення процедурного становища людини у відносинах з адміністрацією шляхом сприяння прийняттю правил, які забезпечували би справедливість у відносинах між громадянином і адміністративними органами і передбачали такі принципи, як:

- 1) право бути заслуханим;
- 2) доступ до інформації;
- 3) допомога та представництво;
- 4) мотивування;
- 5) вказівка на засоби захисту.

На думку Венеційської комісії, *good administration* охоплює, зокрема, такі вимоги, як неупередженість, справедливість, завершення процедур у розумні строки, правову визначеність, пропорційність, недискримінацію, право бути почутим, ефективність, продуктивність. Вона вважає, що *good administration* є складовою *good governance*. При цьому принцип *good administration* базується на основі чітко визначених процесуальних прав, порушення яких може розглянуто судом. Саме тому визнається, що *good administration* на відміну від *good governance* є *не політичною, а юридичною концепцією*.

Сьогодні концепція належного управління (good administration) втілена насамперед у двох документах ЄС: у Хартії основних прав Європейського Союзу та в Кодексі належної адміністративної поведінки.

Після набрання чинності Хартії право на належне управління надає особі право очікувати й вимагати певного стандарту поведінки від публічної влади — поведінки, заснованої на верховенстві права. Це право захищає інтереси людини насамперед шляхом установлення форм і процедур, яких повинні дотримуватися публічні установи. Це право, що передбачене ст. 41 Хартії, спрямоване на захист осіб у відносинах з державною адміністрацією, який також є метою статті 42 (право на доступ до документів) і ст. 43 (Європейський омбудсмен). Пункт 1 ст. 41 підтверджує це загальне право, яке ґрунтується на принципі верховенства права й обумовлене необхідністю рівного ставлення. Зобов'язання адміністрації щодо неупередженості, справедливості й розумні строки вирішення справи кожної людини є *еквівалентом положення про право на доступ до правосуддя*, закріпленого у статті 47 Хартії (право на ефективний правовий захист і на справедливий судовий розгляд). Основні елементи цього права отримали розвиток у пункті 2 ст. 41 Хартії (право бути вислуханим і право кожної особи на доступ до його або її справи, а також право на мотивоване рішення).

Європейський кодекс належної адміністративної поведінки надає більш докладні роз'яснення того, що саме має означати право на належне управління, встановлюючи такі норми і принципи, як законність, пропорційність, неприпустимість дискримінації, відсутність зловживання повноваженнями, безсторонність та незалежність, об'єктивність, законні очікування, послідовність та інформування, справедливість, ввічливість, відповідь на листи на мові громадян; право бути вислуханим і надати свої зауваження; рішення протягом розумного часу; обов'язок по розкриттю причини прийняття рішення, підтвердження отримання та зазначення відповідальної посадової особи, зобов'язання передати в компетентні служби, вказівка на можливість оскарження, повідомлення про рішення, захист даних, а також відповіді на запити про надання інформації.

Ураховуючи досвід Ради Європи та ЄС, а також практику європейських держав, можна стверджувати, що існують усі передумови для визнання в Україні конституційного права на належне управління. Крім принципів верховенства права, рівності, законності та ін. (ст. 8, 19, 21, 24 Конституції), які є ідейним підґрунтям цього права, його визнання у статусі конституційного права може спиратися на положення ч. 1 ст. 22 Конституції України, згідно з яким перелік прав і свобод, закріплених цією Конституцією, не є вичерпним.

Пономарьова Ганна Павлівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

к. ю. н., асистент кафедри історії

держави і права України та зарубіжних країн

РОЛЬ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ГРОМАДЯНИНА НА УЧАСТЬ В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВОЮ

Стаття 38 Конституції України закріплює, що громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Участь громадян у процесі формування органів державної влади, зокрема, вищого представницького органу, через вибори є формою безпосередньої демократії, є механізмом здійснення народного волевиявлення. На нашу думку, важливим є дослідження проблеми дійсного представництва громадян України при застосуванні різних виборчих систем у виборах до Верховної Ради України.

Проведення парламентських виборів в Україні за всіма існуючими видами виборчих систем (мажоритарна, пропорційна, змішана) дає можливість дослідити це питання та зробити певні висновки. Виходячи з набутого вже за 25 років незалежності досвіду застосування різних парламентських виборчих систем, пропонуємо виявити, як вони впливають на формування повного складу парламенту, а отже, певним чином і на його дієздатність. Як логічний наслідок, пропонуємо визначити їх вплив на політичну структурування парламенту, зокрема, на створення постійної більшості; визначимо, як ці системи впливають на якісний склад депутатського корпусу.

Перші вибори в незалежній Україні відбулися за мажоритарною системою абсолютної більшості. Запровадження цієї системи виборів у 1993 р. обумовлено, передусім, станом політичної системи, зокрема слабкістю політичних партій і політичною неструктурованістю Верховної Ради. Відносно політичною структурованістю відрізнялися лише праві та правоцентристські політичні сили, які і підтримували ідею пропорційного представництва. Не було повноцінних фракційних об'єднань: з 36 парламентських груп лише три були фракціями політичних об'єднань і рухів, дві — фракціями політичних партій.

На виборах у березні 1994 р. було обрано 338 народних депутатів з передбачених законодавством 450, а після повторних виборів, що відбувалися протягом цього ж року ще сім разів, кількість депутатів збільшилася до 403. Таким чином, парламент був сформований не в повному складі, що заважало

його нормальній роботі. Чотириста три народні депутати розподілялися наступним чином: 227 були позапартійними, 176 належали до лав різних політичних партій. За 1994–1997 рр. основні та повторні вибори з урахуванням повторних голосувань проводились ще 20 разів. У результаті були витрачені величезні кошти на виборчу кампанію, а до завершення каденції цього скликання парламент не був сформований у повному складі.

Були сформовані 3 фракції (147 депутатів) і 6 офіційних груп (186 депутатів). Загалом до складу фракцій і груп увійшли 91% депутатів. Проте слід зауважити, що Верховна Рада була структурована не за політичними позиціями, а за певними особистими інтересами (регіональними, виробничими та ін.). У парламенті не було офіційно створено парламентської більшості, що істотно заважало її законодавчій діяльності та проведенню реформ в Україні.

В наслідок кількісної неефективності застосованої мажоритарної системи абсолютної більшості, відразу після виборів постало питання вдосконалення виборчого законодавства та, передусім, саме парламентської виборчої системи. Науковцями пропонувалося запровадження змішаної мажоритарно-пропорційної системи виборів.

Новий закон, що передбачав обрання народних депутатів України за змішаною мажоритарно-пропорційною системою, було прийнято 24 вересня 1997 р. Із 450 депутатів 225 обиралися в одномандатних округах за мажоритарною системою відносної більшості, 225 — за списками кандидатів у депутати від політичних партій, виборчих блоків партій у багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі на основі їх пропорційного представництва (бар'єр 4%).

Безперечним позитивним результатом застосування змішаної системи стало обрання при першому ж голосуванні 28 березня 1998 р. майже повного складу парламенту — 445 депутатів. За результатами виборів 8 політичних партій і виборчих блоків партій, які отримали 4 та більше відсотків голосів виборців, розподілили між собою депутатські мандати. Усього з 448 обраних народних депутатів 308 депутатів, тобто майже 69%, були членами політичних партій. Лише 140 народних обранців були позапартійними. Крім того, формально залишаючись позапартійними, деякі депутати увійшли до складу фракції політичних партій. Було утворено 8 фракцій, членами яких були 398 народних депутатів України (89,4%).

Застосування нової виборчої системи дало змогу підвищити роль партій у суспільстві. Політично-фракційна структура Верховної Ради України стала більш визначеною. Водночас постійна більшість та опозиція сформовані не були, що ускладнювало роботу парламенту. Найчастіше більшість складалася ситуативно. Згодом у результаті складних переговорів і тиску на депутатів постійна більшість була створена у січні — лютому 2000 р., але її діяльність була нетривалою. Через спалах політичної боротьби восени 2000 р. більшість

розпалася на прихильників Президента України та опозицію до нього. Водночас навіть за такого результату відзначаємо позитивні наслідки: по-перше, політичні партії здобули певний досвід формування та діяльності в умовах розподілу парламенту на більшість й опозицію; по-друге, і суспільство, і політичні партії усвідомили необхідність такого розподілу. У результаті і Президент України, і Верховна Рада України визнали за необхідне на законодавчому рівні врегулювати статус парламентської більшості та опозиції, що вилилося у Всеукраїнський референдум 16 квітня 2000 р. і законопроектах, які в подальшому розглядалися у Парламенті.

Вибори 2002 р. відбувалися також за змішаною системою, хоча партії неодноразово намагалися прийняти закон про вибори на пропорційній основі. Неможливість прийняття ВРУ закону про вибори на основі пропорційної системи є результатом, перш за все, непослідовності самих політичних партій. Якби всі партії, фракції яких представлені у Парламенті, дотримувалися своєї програми, то було б, за оцінками експертів, 308 голосів, тобто досить, щоб подолати вето Президента. Таким чином, партії самі довели свою слабкість, а тому й передчасність введення пропорційної системи виборів.

Результати проведених виборів підтверджують висновок про позитивний вплив цієї системи на розвиток системи партій і політичну структуру парламенту. Відразу було обрано весь склад Верховної Ради України. У багатомандатному окрузі перемогли 6 політичних партій (блоків партій), які зібрали 75,75% голосів виборців. Лише 2,45% виборців не підтримали жодну партію. Серед кандидатів, які перемогли в мажоритарних округах, більшість також підтримувалася партіями.

Політична структурованість новообраного парламенту виявилася в тому, що було сформовано 6 депутатських фракцій, які об'єднали 433 (96,2%) депутати. Як результат політичних домовленостей у парламенті було створено постійну більшість, яка взяла на себе відповідальність за діяльність як парламенту, так і уряду. Хоча діяльність більшості ще не досить результативна, але її існування дозволяє отримувати певний політичний досвід та сподіватися на її розвиток до більш досконалих форм, підвищення ефективності законодавчої діяльності парламенту, поліпшення її якості.

Змішана система була доцільною в умовах потреби часу для зміни свідомості громадян, становлення дієздатних демократичних інститутів, зокрема, політичних партій, без яких вибори за пропорційною системою неможливі.

Наступний перехід до пропорційного представництва, що був передбачений Законом «Про вибори народних депутатів України» від 25 березня 2004 р., п. 3 Прикінцевих та перехідних положень Закону «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р., вважався наступним кроком на шляху поступового вдосконалення виборчої системи України, оскільки

на загальнодержавному рівні воно більш прийнятне і демократичне, ніж мажоритарно-пропорційне. Така трансформація виборчої системи обумовлювалася, зокрема, і політичним питанням зміни форми правління України, яке ставилося певними політичними силами. До того ж, урахувався і європейський досвід, бо найбільшого розвитку пропорційна виборча система здобула саме в континентальній Європі.

Вибори до Верховної Ради України 2006 р. проходили на засадах пропорційної системи в загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі з єдиними загальнонаціональними партійними списками без можливості виборця впливати на розташування кандидатів у них. Загороджувальний бар'єр було встановлено на рівні 3%. До парламенту пройшли, подолавши бар'єр, 5 політичних сил, які включали 11 політичних партій. Узагалі у виборах 2006 р. брали участь 79 партій.

Об'єктом критики стало використання жорстких партійних списків. Після виборів 2006 р. якісний склад Верховної Ради викликав як ніколи багато нарікань. Народними депутатами стали, зокрема, невідомі виборцям охоронці, адвокати, менеджери, водії, прес-секретарі та просто віддані соратники тих осіб, які мали вплив на партійні списки кандидатів у депутати. Актуальним є питання запровадження можливості обирати конкретних представників у списках кандидатів від політичних партій.

Політичну кризу в Україні у 2007 р. не можна вважати безпосереднім наслідком застосування пропорційної виборчої системи. Причинами таких подій є особливості політичного життя України, зокрема низька політична культура партій, їх лідерів, усталене політичне протистояння і конфлікти.

Перші пропорційні парламентські вибори та наступні політичні події з новою силою активізували дискусії навколо питання виборчої системи. Усе розмаїття точок зору, поширеність дискусій навколо цього питання породжувало численні й досить різноманітні пропозиції щодо зміни застосовуваного виду та варіанту виборчої системи.

Разметаєва Юлія Сергіївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

к. ю. н., асистент кафедри теорії держави і права

ПРАВО БУТИ ЗАБУТИМ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Широка доступність інформації, безстрокове зберігання, можливість багаторазового копіювання та розповсюдження даних, в тому числі особистих, загрожують порушити основні правові принципи та уразити права людини.

Технологічні здобутки, на кшталт глобалізації передавання даних, розвитку соціальних мереж, поведінкової реклами змінюють способи обробки особистих відомостей і підвищують ризик порушення конфіденційності. Для того, щоб побудувати сучасні механізми захисту прав і свобод, необхідно розробляти та зважувати вимоги до конфіденційності й приватності на всіх етапах функціонування інформаційних систем. У цьому контексті актуальним стає питання такого права людини, як право бути забутим — «*right to be forgotten*».

У 2014 р. Суд Європейського Союзу виніс рішення, яким право бути забутим було затверджено. Це викликало неабиякі зміни у юридичній практиці держав-членів ЄС та дискусії щодо відповідного права по всьому світу. Відправною точкою справи було звернення іспанського громадянина Маріо Костехи Гонсалеса (*Mario Costeja González*), який знайшов через пошук Google за своїм ім'ям відомості 16-річної давності про банкрутство та аукціон нерухомості, пов'язані з його старими боргами. Заявник вважав, що ця інформація була неактуальною та не відображала те, ким він є сьогодні. В кінцевому рахунку Суд ухвалив, що громадяни ЄС мають право бути забутими та можуть вимагати видалення з пошукових систем посилань на сторінки з старою інформацією про себе. Суд дійшов висновку, що корпорації, які збирають особисту інформацію для отримання прибутку, повинні прибрати посилання за запитом особи, тому що фундаментальні права переважають над комерційними інтересами, а в окремих випадках — над публічними інтересами щодо доступу до інформації. При цьому Суд залишив незмінним рішення національних іспанських установ про відмову видалити первісну статтю щодо особистого банкрутства Маріо Костехи Гонсалеса з сайту медіа-ресурсу.

У цьому рішенні Суд ЄС зазначив, що навіть законна обробка інформації може, з плином часу, стати несумісною з європейським законодавством про захист даних. Дані про особу можуть стати недостатніми, такими що не мають значення чи такими, що більше не мають відношення до особистої ідентичності; їх розповсюдження може стати надмірним стосовно цілей, для яких вони були оброблені та в світлі часу, що минув. Тому людина може звернутися з вимогою про «забуття», про те, щоб результати пошуку в інформаційних системах більше не були пов'язані з її ім'ям. Звісно, якщо немає особливих причин (як публічний статус особи, її роль у суспільному житті), що виправдовують переважний інтерес суспільства щодо доступу до інформації.

Право бути забутим відносно нове для юридичної теорії та практики, хоча його поняття та межі активно обговорювалися в останнє десятиріччя. Витоки цього права можна знайти набагато раніше: у побоюваннях деяких мислителів, що інформація про особу зберігається все довше і довше, що

медіа-ресурси зловживають зберіганням інформації, що розвиток нових технологій і, особливо, Інтернету відбирає у особи право на помилку, оскільки відомості про неї можуть час від часу безсистемно спливати в комунікаційних мережах.

Назване право засноване на прагненні людей визначати розвиток свого життя автономно, яке опиняється під загрозою завдяки відомостям з їх минулого. Частково воно засноване на практиці застосування в європейській доктрині «*le droit a l'oubli*» або «*right to oblivion*» — права на забуття в сенсі права на реабілітацію осіб (приміром, тих, які вчинили злочини), коли по закінченні певного строку інформація про їх кримінальне минуле приховується чи вважається такою, що не має значення та не повинна впливати на отримання роботи, кредиту, страховки чи зайняття якоюсь діяльністю.

Право бути забутим не має сталого визначення. Воно розглядається як таке, що відображає вимоги особи видалити певні дані про себе таким чином, щоб треті особи не могли більше відслідковувати їх; як право на мовчання про минулі події в житті, які більше не відбуваються; як можливість для приватних осіб прибирати особисту інформацію (тексти, відео або фотографії) з певних Інтернет-ресурсів таким чином, щоб вона не була знайдена пошуковими системами тощо.

Це право тісно пов'язане з правом на приватність, однак є певні відмінності, оскільки приватність захищає інформацію про особу, яку вона не хоче робити загальновідомою, а забуття включає стирання інформації, що була публічно відомою певний час, і перешкоджання доступу до неї іншим. Право бути забутим також пов'язане з питаннями репутації особи, однак, на відміну від застосування правил захисту честі, гідності та репутації, видалення застосовується щодо правдивої (чи такої, що колись була правдивою), але старої, інформації, яка заважає подальшому життю людини або може мати на нього негативний вплив, або руйнує соціальну репутацію особи. Важливо, що з пошукових систем прибирається не протиправний контент.

Так само право бути забутим має стосунок до ідентичності особи; воно використовується не тільки як інструмент приховування чи обмеження доступу до інформації про людину, але й як інструмент побудови чи зміни образу індивіда в суспільстві. Довгострокове або безстрокове зберігання відомостей про особу, їх миттєва та неконтрольована поява у пошукових системах впливає на соціальний статус, міжособистісні відносини та майбутнє людини.

З моменту винесення Судом ЄС знакового рішення про право бути забутим, Google, Facebook та інші глобальні компанії отримали тисячі запитів на видалення інформації. Хоча відсоток запитів, які задовольняються, значно менший, ніж запитів відхилених, деякі з них викликають занепокоєння:

серед тих, хто просить видалити певний контент, люди з не знятими і непогашеними судимостями, нечесні політики, любителі онлайн-знущання та дитячої порнографії. Кожен запит повинен зважуватися на основі балансу права бути забутим та права суспільства знати, права на доступ до інформації, проте, теоретично, тут відкривається поле для зловживань, для можливостей позбутися важливої правдивої інформації. З іншого боку, стирання не загрожує суспільним діячам та подіям, а приватній особі може допомогти зробити вибір щодо власного життя.

Основні принципи європейського законодавства про захист персональних даних, тобто принципи прозорості, пропорційності та мінімізації даних, в значній мірі стали основою для реалізації права бути забутим. Концептуально воно намагається збалансувати вказані вище законні права та інтереси, однак здійснення цього права на практиці досить складне та спірне.

Крім того, право бути забутим застосовується як достатньо обмежене. Передусім, воно стосується легкості доступу до відповідної інформації. Люди як і раніше можуть знайти відомості про особу, але не у такий легкий спосіб, не в «один клік». Оскільки пошукові системи дозволяють легко та ефективно отримати інформацію про індивіда та дуже часто сприяють формуванню певного образу незнайомої людини за рахунок доступних онлайн відомостей про неї, це викликає серйозну занепокоєність щодо порушення фундаментальних прав. Видалення посилань з пошукових систем робить доступ набагато складнішим. Хоча іспанський громадянин, який ініціював судовий процес, схоже, домогся протилежного ефекту — його історія другий рік поспіль не сходить з сторінок онлайн-медіа.

Реалізація права бути забутим стикається з проблемами конфлікту законодавства та визначення юрисдикції. Один з аргументів компанії Google у наведеній вище справі стосувався того, що ЄС не може вимагати видалення інформації, яка зберігається компаніями за межами його юрисдикції. У інших подібних справах французькі та британські національні установи відкидали аргументи корпорацій про непоширення права бути забутим на глобальні пошукові системи відповідних компаній, вимагаючи прибрати відомості з усіх доменів. Наприклад, доступ до інформації, прибраної з пошуку через Google.fr, залишається безперешкодним через Google.com. Тому Google в світлі права бути забутим працює над зміною налаштування посилань з усіх своїх доменів по всьому світу. І, можливо, ці налаштування будуть побудовані на порушенні інших прав людини. Приміром, якщо пошукова система буде орієнтуватися на звичайні налаштування на особистих пристроях для доступу в Інтернет, незалежно від того, де особа у момент здійснення пошуку знаходиться. Тоді результати, отримані, через Google.com, будуть такими ж, як через Google.fr.

Отже, питання про те, чи зможе особа вплинути на інформацію про себе у глобальних комунікаційних мережах, залишається відкритим. Неможливість прибрати застарілу інформацію про індивіда та контролювати її розповсюдження потенційно призводить до самоцензури, а згодом — до обмеження участі у суспільному житті, до утримання від онлайн-активності. Все це негативно впливає на участь особи в публічних процесах у соціумі, зважаючи на нові технологічні інструменти демократії.

Право бути забутим розглядається як небезпечне через побоювання щодо його впливу на право на свободу вираження, правом суспільства знати, його взаємодії з правом на приватне життя, потенційного цензурування Інтернету та переписування історії. При цьому немає сумнівів, що такі проблеми, як «порномість» або посилання на дрібні злочини, вчинені багато років тому, які на невизначений час залишаються у пошукових системах, справляють помітний вплив на життя та фундаментальні права людини.

Це право ґрунтується на автономії індивіда та можливості стати власником особистої інформації у конкретних часових межах — чим довше інформація зберігається, тим більше особисті інтереси переважають над суспільними. Воно звертається до актуальної проблеми в епоху цифрових технологій, проте, неясно в якій мірі може бути здійсненим на практиці, яка сфера його охоплення, адресати, відповідальність третіх осіб за реалізацію. Таким чином, у той час як ідея права бути забутим беззаперечно має розглядатися, теоретичне обґрунтування та практичне застосування цього права вимагають значного доопрацювання та знаходження справедливого балансу.

Реньов Євген Владиславович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

аспірант, кафедра конституційного права України

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЦІННОСТЕЙ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Актуальність становлення громадянського суспільства в Україні безпосередньо пов'язана з гарантуванням індивідуальних прав громадян та їх захисту від «негативного впливу» з боку держави. Наразі наріжним каменем розвитку нашої країни стає відсутність діалогу між представниками громадянського суспільства та органами державної влади. Це обумовлено закріп-

ленням «вічних» основних цінностей конституційного ладу України, в тому числі становленням і функціонуванням громадянського суспільства.

О. Г. Кушніренко вказує, що Основний Закон України закріпив велику кількість базових цінностей, серед яких умовно виділяє: цінності конституційного ладу, що стосуються людини та громадянина, громадянського суспільства (народовладдя; єдине громадянство; консолідація та розвиток української нації та інших етносів; визнання людини найвищою соціальною цінністю; громадянське суспільство).

Тому саме в процесі діяльності громадянського суспільства потенційні правові цінності отримують свою актуальну реальність.

Як зазначає О. Г. Кушніренко, сприйняття правових цінностей обумовлене певним безпосереднім зв'язком із суб'єктом, у ролі якого можуть виступати держава, суспільство, соціальні групи, окрема особа. Цей зв'язок знаходить свій прояв у здатності права задовольняти потреби цих суб'єктів і сприяти їх розвитку. Саме в суб'єктах слід шукати критерії цінностей і саме тому структура ціннісного відношення включає в себе об'єкт, суб'єктів. Причому в межах ціннісних відносин об'єкт може бути нейтральним в аксіологічному сенсі. Саме тому правові цінності обумовлені практичною діяльністю людини (об'єднань людей) і тісно пов'язані з нею.

Незважаючи на те, що в Конституції України поняття «громадянське суспільство» не згадується, це не означає, що Основний Закон не врегулює відносини між громадянським суспільством та державою. На думку В. В. Речицького, головним критерієм для розмежування двох сфер — громадянського суспільства і держави — є відмінність їх пріоритетів. Якщо для держави такими пріоритетами залишаються безпека, стабільність, порядок і захищеність, то для громадянського суспільства пріоритетами стають свобода, ініціатива, динамізм і спонтанна активність.

Як зазначають В. Л. Федоренко та Я. О. Кагляк, аналізуючи українське законодавство: «уперше в історії державотворення та правотворення незалежної України інститути громадянського суспільства перестали бути винятково філософською, соціологічною чи політологічною категорією, а були унормовані як система суб'єктів, наділених правами і обов'язками щодо відстоювання своїх легітимних інтересів у процесі подальшої розбудови громадянського суспільства в Україні та участі в управлінні державними справами, зокрема у формуванні та реалізації державної правової політики».

Саме цінності конституційного ладу зумовлюють основу для втілення базових засад громадянського суспільства. Під базовими цінностями конституційного ладу звичайно розуміють ті політико-правові та моральні ідеали, яких народ як єдине джерело влади прагне досягти в процесі державотворення та конституційного будівництва в Україні та які знайшли своє

відображення в Преамбулі Конституції України та нормах-принципах, що складають засади конституційного ладу. Саме інституції громадянського суспільства виступають основою аксіологічних засад українського конституціоналізму.

Асоціації громадянського суспільства втілюють цінності довіри та співробітництва. Громадянське суспільство — це суспільство громадян, що мають права і беруть на себе зобов'язання, які поводяться по відношенню один до одного цивілізовано. Це суспільство, яке забезпечує своїм членам почуття приналежності й захищає конституцію свободи.

Громадянське суспільство як сфера добровільних особистих, соціальних та економічних відносин і структур, відокремлених від державних установ, забезпечує простір свободи для своїх членів. Так, завдяки створенню незалежних структур сили і впливу воно стає необхідним засобом підтримання ідеї обмеженого урядування. Тому прагнення зберегти свободу, поза всяким сумнівом, і інтегрує людей у громадянське суспільство. Крім того, слід пам'ятати, що участь у його асоціаціях підтверджує та зміцнює глибокі соціальні зв'язки. У такий спосіб виникає сплетіння, крізь яке люди не можуть провалитись, а отже, — інфраструктура свободи.

Г. В. Берченко пропонує визначити громадянське суспільство як самоорганізовану й саморегульовану, автономну сферу суспільного життя, у якій функціонують добровільні некомерційні недержавні об'єднання, що діють в межах законодавства і втілюють цінності свободи і солідарності.

Фактично, принцип свободи можна розглядати як ключову цінність громадянського суспільства. Нажаль, в Україні свобода не була закріплена як принцип на рівні Конституції. У зв'язку з цим цікавою є пропозиція В. В. Речицького закріпити в оновленій Конституції України норму, згідно з якою свобода народу є головною метою Конституції.

Загалом, свобода традиційно виступає ключовим поняттям громадянського суспільства, тобто як умова і спосіб людського існування, обтяженого мірою персональної відповідальності. Якщо в суспільстві відсутня свобода або якщо вона не оцінена належним чином, то там немає і умов для виникнення громадянського суспільства. Особливість громадянського суспільства полягає в тому, що його не можна створювати штучно там, де відсутнє розуміння його цінності.

Фактично нічого, крім прагнення зберегти свободу, не інтегрує людей в громадянське суспільство. Гарантування свободи є найважливішою метою органічної конституції. В політичному сенсі свобода має вищу природну нормативність, в силу чого гарантування свободи складає основну функцію конституції як правового джерела, що охороняє інтереси громадянського

суспільства. Інакше кажучи, органічна конституція і свобода нероздільно пов'язані з самого початку.

Оскільки громадянська свобода є стратегічно важливішою за порядок, конституції в своїх кращих історичних зразках стають на бік свободи. Сучасна ліберально-демократична конституція — це гарант свободи, виразом якої в здоровому суспільстві є міра позитивної неупорядкованості в економіці (ринок), політиці (демократія), приватному житті (privacy). Таким чином, конституція є не стільки упорядником громадського життя, скільки гарантом проти його надмірної організованості, бюрократичної регламентованості тощо. На думку Ф. Гаска, відсутність концентрації влади і є головною характеристикою свободи, характеристикою, якій підкорені всі решта.

Сутність і прагнення конституційної держави — це забезпечення свободи. Не просто свобода, не свобода сама по собі, а саме забезпечення свободи, гарантована свобода, свобода, покрита бронею.

Свобода надає можливість необмежено різноманітної творчої діяльності. Держава повинна утриматися від будь-якої турботи про позитивне благо громадян; вона не повинна робити жодного кроку далі, ніж це необхідно для їх безпеки один від одного і від зовнішніх ворогів; вона не повинна обмежувати їх свободи ні для якої іншої мети.

Закріплена в конституції система стримувань та противаг передбачає пріоритет та цінність життя і свободи людини у порівнянні з інтересами держави. Таким чином, громадянину надано право на свій розсуд вирішувати, як він застосує надані йому конституцією свободи і чи використовуватиме він їх взагалі. Він ніби підганяє їх під свою мірку. Правова свобода, як вона зафіксована в конституції, за своєю суттю індиферентна. Вона відкрита як для доброї діяльності, так і для злої, як для розумної, так і для безрозсудної. Вона є лише умовою, що забезпечує можливість правильної діяльності. Але ця умова не виключає і можливості діяти неправильно.

Як слушно стверджує А. Пшеворський, певної миті громадянське суспільство мобілізується й формуються нові організації, проголошують себе незалежними від режиму, заявляють про свої цілі, інтереси і проекти. Проте режим має централізовані, неконкурентні інституції, які залучають тільки ті групи, що його визнають, і *ex post* контролюють результати будь-якого політичного процесу. Отже, з одного боку, в громадянському суспільстві з'являються незалежні організації; з другого боку, немає інституцій, де ці організації могли б репрезентувати свої погляди та вести переговори про свої інтереси. Внаслідок такої неузгодженості (*decalage*) між незалежною організацією громадянського суспільства і закритим характером державних інституцій, єдиним місцем, де новостворені організації можуть боротися за свої цінності та інтереси, є міста.

Цінність громадянського суспільства складається з його самодостатньої важливості для людського життя, його допоміжної ролі у формуванні політичних стимулів та його конструктивної функції у формуванні цінностей (і в розумінні сили та здійсненості заяв про потреби, права й обов'язки). Ці позитивні риси громадянського суспільства аж ніяк не регіональні за своїм характером. Неоднорідність цінностей, які склалися під впливом діяльності громадянського суспільства, здається, притаманна більшості великих культур, а то, можливо, й усім.

Як висновок, треба зазначити, що цінності конституційного ладу, які стосуються громадянського суспільства, уособлюють у собі свободу як «вічну цінність», значення якої не піддається сумніву. Враховуючи той факт, що Конституція України є актом громадянського суспільства і держави, найбільш доцільно, на нашу думку, було б вести наступну класифікацію: поєднання цінностей конституційного ладу, що відносяться до засад громадянського суспільства, а також цінностей конституційного ладу, що стосуються української державності створюють власний нормативний код — «Україна».

Речицкий Всеволод Владимирович

НЮО имени Ярослава Мудрого,

к. ю. н., доцент кафедры конституционного права Украины,

конституционный эксперт Харьковской правозащитной группы

СОЦИАЛЬНОЕ ИЛИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЕ ГОСУДАРСТВО УКРАИНА?

Сравнительно недавно в Конституционном Суде Украины в очередной раз дебатировался вопрос о социальных (социально-экономических) правах человека и гражданина в отечественном Основном Законе. По этому поводу участвовавший в судебном обсуждении проф. Ю. Барабаш написал обстоятельную статью в «Голосе Украины» (<http://www.golos.com.ua/article/268300>)¹, которая является, на мой взгляд, достаточно взвешенным теоретически и практически советом насчет того, «что же делать дальше» нашему Конституционному Суду со «сталинскими» коллективными правами и свободами человека.

¹ См. также: *Барабаш Ю.* Беззахисні права чи необґрунтовані сподівання // *Голос України*, 5 травня 2016.

Все это, однако, работает только в том случае, если исходить из презумпции неизменности украинского Основного Закона. При более свободном от официоза обсуждении проблемы (а конституционные социальные права и их гарантии в Украине — это проблема) следовало бы признать, что Конституция Украины больна социализмом фатально и неизлечимо. Волею судьбы она представляет собой сегодня почти классический пример «Закона для немущих». И если этот сакральный для официальной репрезентации Украины юридический нарратив оставить в нетронутом виде, и продолжать жить, РЕАЛЬНО СЧИТАЯСЬ с его основополагающими принципами и конкретными статьями, то стране гарантирована судьба вечного аутсайдера Европы (даже не Евросоюза) из-за сознательного и подсознательного, но все равно практически очевидного игнорирования Конституцией категорий человеческой предприимчивости и свободы народа.

Вместо того, чтобы быть гарантом свободы и народных прерогатив, наш Основной Закон выступает таким себе закамуфлированным «Актом об опеке». Речь идет об опеке государства и его институтов над индивидом, гражданским обществом и его производными (коммуникативной сферой, СМИ, академической свободой). В частности, несмотря на формально закрепленный в Украине запрет цензуры (часть третья ст. 15 Основного Закона), контроль за кабельным телевидением и радиоэфиром в Украине пытаются осуществлять уже даже на региональном уровне.

При этом сами по себе намерения и логику цензоров еще можно как-то понять. Труднее понять то удивительное обстоятельство, что просмотр и прослушивание запрещенного видео- и аудио-контента непосредственно цензорами почему-то не делает их психику извращенной, в то время как для остальных граждан знакомство с подобной информацией считается опасным и порочным. Хотя, как утверждает Конституция (ст. 21) «все люди [в Украине] являются свободными и равными в своем достоинстве и правах», у цензоров достоинства и прав почему-то больше. Однако, возвратимся к социальным правам.

Разумеется, сам по себе факт проникновения в Основной Закон Украины 1996 г. «позитивных» социальных прав человека второго поколения или, как их называют на Западе, rights of recipients (по сравнению с rights of action), не свидетельствует о каком-либо существующем тайном заговоре или коварстве законодательной власти. Тем не менее, очевидная положительность замысла далеко не всегда гарантирует полезность результата. Как это уже не раз случалось, причем не только в Украине, «идея, согласно которой в политике добро может порождать только добро, игнорирует то, что Макс Вебер называл парадоксом последствий. Исторический опыт по-

казывает, что наилучшие намерения часто приводили к катастрофическим результатам».¹

В данном случае речь идет о том, что пролонгированный Украиной за исторические рамки «власти Советов» социализм рискует негативно повлиять не только на восточно-европейский дискурс в области прав и свобод человека, но и привести к более чувствительным для страны последствиям. Уже сегодня можно предположить, что, как только новое поколение украинцев сносно овладеет польским, английским и немецким языками, отток за рубеж не только одаренных представителей интеллигенции, но и просто квалифицированной рабочей силы рискует стать массовым.

Для наиболее продвинутой профессиональной среды это начнется почти сразу, как только умрут визы. Ибо что означает в Украине «достаточный» («достойный», «гідний людини») «жизненный уровень для себя и своей семьи» (ст. 48 Конституции)? При открытых границах заработок в размере 100–200 долларов США в месяц для физически и умственно здорового человека в возрасте 20–55 лет будет считаться унижительным, а массово обеспечить более высокие стандарты вознаграждения за труд наше «социальное» государство еще длительное время не сможет. Не говоря уже о доходах пенсионеров, количество которых будет лишь увеличиваться. Спасает нас пока что лишь очень высокий (1–2-е место в мире) уровень смертности и привычка жить в нищете.

Очевидно, что при таких условиях ни формально открестившееся от советского наследия Украинское государство, ни его Конституция не смогут функционировать ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНО ЧЕСТНО. Власти (в том числе судебной) придется снова юлить, хитрить и лукавить, обманывая собственное население и периферийно-аппаратную сферу. Ведь если действительно ввести в Украине *индивидуальную конституционную жалобу*, как это предусмотрено второй частью проекта поправок к Основному Закону (2015–2016), а после этого еще и прекратит штамповать на конвейере Конституционного Суда «ували про відмову», то наши граждане получат безупречную в формально-юридическом смысле возможность признавать неконституционным каждый очередной Закон Украины «О государственном бюджете».

Ибо ст. 3 Конституции Украины требует, чтобы наш государственный бюджет реально начинался с расходов на медицину и социальное обеспечение населения (список «наивысших социальных ценностей» в этой статье является рейтинговым). Фактически же по размерам затрат данный перечень расходных статей предусматривает приоритетное финансирование полиции,

¹ См.: *Бенуа А. де*. По ту сторону прав человека. В защиту свобод. — М.: ИОИ, 2015. — С. 101.

национальной гвардии и обороны — то есть, как и у большинства опереточных демократий.

Конституционный Суд при этом будет оставаться синекурой (совсем не желаю обидеть своих друзей из этого важного, но рассчитанного на капитализм, а не социализм органа). Теория в очередной раз разоидется с практикой. Судьям придется и дальше защищать Украинское государство от буквального понимания его собственного Основного Закона. Ибо социальное государство в его канонической интерпретации отрицает, как об этом пишет Н. Больц¹, государство правовое.

И хотя Конституция Украины (ст. 1) с подобным утверждением не согласна, данный подвох просто так устранить не удастся. Недаром Ф. фон Хайек столь решительно и последовательно осуждал социальные права. Ведь все они вытекают из характерной для социализма, имманентно присущей ему «распределительной справедливости». По убеждению же Ф. фон Хайека, государственная политика, принимающая в качестве идеала *распределительную справедливость*, ведет к уничтожению правового государства.

Так или иначе, все мы (хотя бы профессиональные конституционалисты) должны понимать, что Украинское государство является не просто социальным, а *социалистическим* по своей конституционной сути. Настоящее же социальное государство, при всех возможных оговорках, было придумано из «непреодолимого марксистского соблазна» и внедрено в странах, не имеющих опыта полномасштабного социализма. Мы же данный опыт имеем в избытке, это наша конституционная золотая акция (большинство моих коллег с этим пока не согласится).

Более того, именно в этом — прозаическом для Запада и драматическом (иногда до трагизма) для нас смысле Украина могла бы учить Европу, а не учиться у нее. Как это уже не раз бывало, подобные вещи почему-то лучше осознаются не соотечественниками, а равнодушными к политической истории Восточной Европы аутсайдерами. П.-Р. Магочий из Торонто, С. Екельчик из Университета Виктории (Канада) и Т. Снайдер из Йельского университета пишут на эти темы более страстно и впечатляюще, чем наши отечественные профессора и академики.

Но что же нам следует предпринять на *данном* временном отрезке? Думаю, что у нас «позитивные» социальные права второго поколения должны работать исключительно в бюджетной (как бы «унизительной» для изобретательного и предприимчивого человека) сфере. Это означает, что государство должно холить и лелеять на достойном уровне лишь тех, кто в буквальном

¹ См. подробнее: *Больц Н.* Размышление о неравенстве. Анти-Руссо. — М.: Высшая школа экономики, 2014.

смысле работает на.., целиком посвятил себя служению государству. От этого локального патернализма нам не уйти, ибо слишком многое от серого и скучного государства зависит.

Что же касается остальных сограждан, то их следовало бы поскорее освободить от всеобъемлющей государственной опеки, любви и заботы. В противном случае Ив Монтан, у которого «солнцем полна голова»,¹ рискует стать одним из наших зарубежных пророков. Приехав в гости из Франции в СССР, он когда-то заметил: «Вы действительно счастливы, поскольку не подозреваете, насколько же на самом деле несчастны».

Мы обязаны думать об этом, потому что грядущее уничтожение визового режима должно не сразу, но весьма существенно изменить бытующие у нас провинциальные представления о «достойном» (проектная редакция нормы от Конституционной Комиссии, 2015) или «достаточном» (действующая редакция ст. 48 Конституции Украины) жизненном уровне для средне-статистического индивида. И тогда наш помпезно-риторический конституционализм сможет окончательно кануть в Лету.

Я не знаю, как это будет происходить в деталях. Но уже сегодня действующую редакцию части третьей ст. 22 Основного Закона, которая считает недопустимым любое «сужение содержания и объема существующих [в Украине] прав и свобод» стоило бы заменить формулой, в большей степени отвечающей здравому смыслу: «не допускается *нарушение конституционных прав и свобод*». При этом обновленный перечень конституционных прав и свобод должен соответствовать потребностям деятельного и амбициозного индивида, а не воспитанника из сиротского приюта для *well off*, очутившегося за бортом «реальных преимуществ социализма».

В любом случае, конституционным судьям стоило бы напомнить о том, что бросающийся в глаза морально-этический максимализм Раздела II украинского Основного Закона является сегодня не столько проявлением заботы о человеке, сколько свидетельством догматически упрощенного восприятия правовой реальности нашими отцами-основателями. Если от этой «всепобеждающей» идеологии вовремя не отказаться, то рано или поздно народ возненавидит Украинское (теперь уже не советское) государство вместе с его Основным Законом за ту же неправду, неискренность, несправедливость и лицемерие, которые были столь характерны для внутренней и внешней политики СССР.

Кроме того, как представляется, в нашей сегодняшней конкуренции с патерналистской Россией «социальное» государство Украина обречено на

¹ Так — «Солнцем полна голова» — называлась изданная в 1956 г. в СССР изд-вом «Искусство» автобиографическая книга Ива Монтана.

хроническое фиаско. Ибо скупой и узкий патернализм всегда проигрывает патернализму более щедрому и большому.

Совсем недавно на одном из обсуждений конституционной *категории* свободы научная аудитория столкнулась с парадоксальным аргументом. Ведь если исходить из формально закрепленного в ст. 3 Конституции Украины перечня «наивысших социальных ценностей», то аннексию Россией украинского Крыма и захват ею части ее восточных областей можно истолковать в позитивном («положительном») смысле. Ведь и общая продолжительность жизни, и уровень социального обеспечения (исходя из существующих реалий) у жителей на аннексированных и оккупированных землях, по сравнению с аналогичными показателями в Украине, скорее всего, поднимутся.

Удивляться данному парадоксу не следует, ибо украинский Основной Закон в редакции 1996 г. создали воспитанные на коммунистической идеологии политики и юристы-конституционалисты, для которых «неуклонное повышение благосостояния народа» со времен Политбюро и ЦК КПСС традиционно являлось высшей целью. Более того, десятилетия советской власти соблазнили «материалистическими» ценностями также и простых украинцев (Л. Онышкевич, США). В итоге, ситуация с украинскими экономическими правами и их гарантиями выглядит трудноразрешимой сразу в нескольких измерениях и смыслах.

Не следует забывать также о том, что, за исключением краткого периода консервативной политики «Украинской Державы» П. Скоропадского, Центральная Рада под председательством М. Грушевского, Директория во главе с Симоном Петлюрой и даже ОУН под дуумвиратом А. Мельника и С. Бандеры оставались откровенно социалистическими (патерналистскими) по своей сути. Учитывая последующие годы коммунистического правления, не следует удивляться тому, что ситуация с Крымом выглядит сегодня едва ли не «обнадеживающей» — мы удачно пристроили своих стариков.

Поэтому, чтобы не стать окончательно инфантильной в политико-правовом смысле, Украине необходимо интенсивно вовлекать своих граждан в атмосферу конкурентной и продуктивной свободы. Для этого необходима дальнейшая приватизация с передачей сельскохозяйственных земельных угодий в частные руки с правомочиями владения, пользования и распоряжения. Не исключено, что этот земельный трансферт мог бы сопровождаться запретом на отчуждение на 1–2 года, пока не установятся цены и люди к земле «снова» не привыкнут (проф. В. Буткевич).

Это необходимо сделать также и для того, чтобы не возлагать ответственность за контрастные «нэповские» цены, а также капиталистическое «иррациональное» потребление на государство. В свое время Ф. Фукуяма

писал о том, что США сумели сохранить и усилить свои позиции в мире благодаря своей преданности этике... *иррационального* начала.

Действительно, конституционная система, потакающая приобретению «Кадиллаков» и дамских сумочек от «Louis Vuitton» не сочетается с распределительной справедливостью и патернализмом. Более того, здоровая экономика вообще мало соотнобразовывается с рациональным подходом. Символические творения Г. Мура и М. Лорансен ценятся в западном мире намного дороже материалистических «Бентли» и «Ягуаров». Логично, что данное обстоятельство обычно не вдохновляет сознательных и подсознательных (интуитивных) марксистов.

«Заботливое как бабушка» (Д. Грей) государство контрастов и парадоксов торговли, как правило, не выносит. И только свободная экономика способна по-настоящему наслаждаться ими. Рынок балансирует практически любой спрос и предложение, а потому и все терпит. К сожалению, понимание данной закономерности среди представителей украинского истеблишмента встречается не слишком часто. Ездить на дорогих западных лимузинах и понимать суть экономических законов Запада — вещи разные. В отличие от креативной интеллигенции Китая, прибалтийцев и поляков, украинцы за 25 лет независимости массово в американских университетах не учились.

Наоборот, заметно унылое состояние общественного сознания и правосознания в Украине проявляется в том, что выращенные в советском и постсоветском образовательных инкубаторах политики и юристы на популярных телеканалах в унисон обвиняют во всех отечественных бедах и несчастьях «олигархов». В разочарованиях и провалах виноваты богачи, ничему другому у нас ведь никогда не учили.

Вынужден повторяться,¹ однако нынешняя ситуация свидетельствует о том, что в Конституции Украины были с самого начала нарушены не только отдельные нормы универсального органического конституционализма, но и стратегически важные правовые связи, аксиоматические (иерархические) узлы и ряды. Не вызывает сомнения, что в подобной ситуации одними лишь терапевтическими решениями Конституционного Суда по поводу социальных прав не обойдешься.

Конечно, свободно размышлять в критическом духе и отвечать за конкретную политику — вещи разные. Неоправданно растянутый почти на весь XX век украинский социализм действительно сделал народ объектом, а власть — субъектом патернализма. Но вряд ли даже сталинизм оказалось

¹ См. подробнее: *Речицький В.* Аксиоми конституціоналізму і Основний Закон України // Український часопис міжнародного права, № 1, 2016. — С. 114–121.

под силу изменить человеческие инстинкты. Под воздействием террора образовался сильный и массовый, но всего лишь условный социальный рефлекс.

Украинским юристам довелось в свое время изучать опыт реализации в Украине земельной реформы П. Столыпина. Как вытекало из обнаруженных в архиве документов, реформа в центральной части России пробуксовывала, крестьяне отказывались там от отрубов и возвращались в общину. Однако на периферии империи — в Украине реформа все-таки дала ожидаемый эффект (кратное повышение сельскохозяйственной производительности, как я понимаю). Похоже, что президент Л. Кучма был в свое время прав: Украина — не Россия.

Возвращаясь к затронутой первоначально теме, хотелось бы еще раз высказать уверенность в том, что без капитализации собственности и возврата земли народу украинское общество и государство рискуют еще глубже погрязнуть в своих неудовлетворенных желаниях. Ведь почти по всему периметру наших границ стало заметно «лучше». Например, капиталистическая Польша (дороги, отели, социальная инфраструктура в целом) уже не первый год «сносит голову» украинским туристам. Венгры содержат образцовые гостиницы в украинском Закарпатье, и об этом тоже все знают.

На этом фоне Украине по-прежнему недостает индивидуальной свободы, ответственности и несцененной предпринимательской инициативы. И если украинскому законодателю достанет, наконец, интуиции и мудрости во всем разобраться, то кажущийся сегодня трудноразрешимым вопрос о социальных правах и их гарантиях покинет конституционную повестку дня практически незаметно.

Смородинський Віктор Семенович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

к. ю. н., доцент кафедри теорії держави і права

МЕЖИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ

Проблеми нормативного впорядкування людської діяльності, місця права у ньому, визначення змісту й окреслення меж правового регулювання, забезпечення його ефективності є актуальними і містять багато лакун не заважаючи на численні плідні розвідки в цій сфері. Незмінна їхня значущість визначається, зокрема, інструментальною значущістю права як засобу

узагальнення цінностей і цілей розвитку суспільства, встановлення загальних правил поведінки, узгодження людської діяльності, міцного правового порядку.

Предметом правового регулювання є такі суспільні відносини, впорядкування яких є можливим і водночас доречним саме за допомогою юридичних засобів. Слід мати на увазі, що право є універсальним соціальним регулятором, проте не єдиним і не всеохоплюючим. Існують певні об'єктивні можливості права, що визначають межі правового регулювання, поза якими воно стає неефективним, некорисним і навіть шкідливим. Визначення цих меж є необхідним задля запобігання тотальному державному регламентуванню суспільного життя і втручання публічної влади в особисте життя членів суспільства. Адже право досягає своїх цілей і дійсно регулює суспільні відносини лише остільки, оскільки поведінка людей, якої вимагають його правила, є об'єктивно можливою і відповідає соціальним, зокрема економічним і політичним, умовам.

Отже, не всі суспільні відносини підлягають правовому регулюванню, а лише ті, що відповідають певним ознакам: мають соціальну значущість; зачіпають інтереси інших осіб або суспільства у цілому; допускають можливість соціального конфлікту внаслідок цінності й обмеженості ресурсів (суспільних благ), з приводу яких вони виникають; є сталими, часто-густо повторюваними; припускають можливість зовнішнього, саме правового контролю над ними. Це коло не є постійним, може змінюватися зі зміною суспільних потреб.

Різноманітність і специфічність людської діяльності в суспільстві вимагають вибору певного методу її регулювання правом, тобто інструментального підходу, що характеризує використання в певній суспільній сфері людської діяльності того чи іншого комплексу юридичних засобів.

Диспозитивний метод правового регулювання передбачає впровадження субсидіарних юридичних правил, тобто таких, що застосовуються в разі, якщо суб'єкти не встановили для впорядкування відносин між ними інших правил (не спромоглися, не забажали або забули їх установити). Впорядкування людської діяльності (поведінки суб'єктів правових відносин) за цим методом здійснюється шляхом встановлення трьох типів юридичних правил.

По-перше, це правила, що встановлюють межі дозволеної поведінки суб'єктів. Так, Цивільний кодекс України закріплює істотні умови цивільних договорів, досягнення сторонами домовленості щодо яких дозволяє кваліфікувати ці договори як укладені. При цьому законом визначається лише перелік таких умов, тоді як конкретизація їхнього змісту здійснюється за домовленістю сторін (наприклад, відповідно до ст. 810-1 ЦК України істотними умовами договору оренди житла з викупом є, зокрема, строк, на який укладається договір, розміри та строки внесення орендних платежів; отже, сторо-

ни такого договору зобов'язані зазначити в ньому ці умови, установивши при цьому їхній кількісний вираз на свій розсуд, тобто за домовленістю).

Другим типом є субсидіарні правила, тобто такі, що застосовуються лише в разі, якщо суб'єкти самостійно не встановили для впорядкування відносин між собою інших правил (не спромоглися, не забажали або забули їх установити). Наприклад, відповідно до статті 632 ЦК України якщо ціна у договорі не встановлена й не може бути визначена виходячи з його умов, вона визначається виходячи із звичайних цін, що склалися на аналогічні товари, роботи або послуги на момент укладення договору.

До третього типу відносяться правила, що закріплюють загальні принципи правового регулювання відповідної сфери людської діяльності в суспільстві. Так, стаття 3 ЦК України закріплює принципи справедливості, добросовісності та розумності, які мають урахувувати суб'єкти цивільно-правових відносин й яким повинна відповідати їхня поведінка.

Диспозитивний метод обумовлює вільну саморегуляцію людьми своєї поведінки в суспільстві, встановлює лише межі та процедури такої саморегуляції. Він є характерним для приватного права, оскільки передбачає самостійність суб'єктів у виборі ними варіанту поведінки.

Імперативний метод правового регулювання передбачає встановлення державою обов'язкових правил поведінки суб'єктів, її категоричну і детальну регламентацію, неможливість встановлення ними інших правил. Цей метод не допускає вільної саморегуляції людської діяльності, відступу від конкретних вимог юридичних правил. Він є характерним для публічного права, оскільки ґрунтується на підпорядкуванні одних суб'єктів відносин іншим, не припускає ні самостійності суб'єктів у виборі ними варіантів поведінки, ні можливості врегулювання відносин суб'єктами за їхнім розсудом.

Результативність і соціальна значущість правового регулювання визначаються передусім його ефективністю — спроможністю приводити до максимально можливих позитивних результатів за рахунок обґрунтованих, розумних і доцільних витрат та обмежень. Визначення цього показника є актуальним предметом дослідження сучасного правознавства. Вагомим результатом у цій сфері науковцям вдалося досягти, зокрема, шляхом використання методу економічного аналізу права.

Ефективність правового регулювання визначається різними показниками. З одного боку, вона вираховується як співвідношення між реальними результатами регулювання та його цілями, а з іншого — як відношення соціального результату регулювання (рівня впорядкованості відповідних суспільних відносин) до витрат і зусиль, спрямованих на його досягнення. Ефективність є відображенням результативності правового регулювання, своєрідним аналогом коефіцієнта корисної дії в механіці.

Безперечно, право є ефективним соціальним регулятором, раціональним засобом упорядкування людської діяльності в суспільстві. Проте його регулятивні властивості й ефективність не слід ідеалізувати і переоцінювати. Разом із значною кількістю переваг, правове регулювання має й певні недоліки, що обумовлюються низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників.

По-перше, право може об'єктивно відставати від суспільних потреб. Адже відносини в суспільстві складаються, розвиваються і змінюються вельми швидко, активно, часто-густо непередбачено. Між їх виникненням (зміною) та формуванням юридичних правил, не кажучи вже про їх закріплення в офіційних джерелах, проходить певний час. Правотворча процедура є складною і тривалою. Таким чином, реальний результат правового регулювання практично завжди є меншим за очікуваний, а ефективність — певною мірою далекою від стовідсоткової.

По-друге, обмеженість ефективності правового регулювання об'єктивно обумовлюється складністю і багаторівневістю права як системи норм та ustalених принципів («Law as integrity», як зазначає Рональд Дворкін в «Імперії права»: «Право не вичерпується зводом раз і назавжди зафіксованих правил і принципів поведінки, воно знаходиться в безперервному становленні. Становлення права — це процес політичного розвитку, рух до політичного ідеалу, конструктивний процес накладення принципів на політичну та юридичну практику, що вказує шлях до кращого майбутнього»). Це додає праву соціальної значущості й універсальності, проте водночас породжує наявність юридичних колізій і прогалин у правовому регулюванні. Їх виявлення й усунення потребує певного часу й додаткових зусиль, що також знижує загальну ефективність регулювання.

По-третє, ефективність правового регулювання залежить від рівня розвитку суспільства, його правової культури, наявних економічних ресурсів, стану правової свідомості членів цього суспільства.

По-четверте, суб'єктивним чинником рівня ефективності правового регулювання є інтелектуальний рівень суб'єктів правотворчості та правозастосування, їхні професійні здібності, чесність, сумлінність, готовність до сприйняття цивілізаційних, передусім європейських, цінностей, заперечення корупції тощо.

Необхідність розумного обмеження регулятивного впливу на суспільство визначає систему принципів правового регулювання, реальне дотримання яких є важливим чинником його ефективності. Серед них найважливішими є такі: доцільність, тобто обґрунтована необхідність регулювання певних суспільних відносин з метою їх упорядкування; адекватність, тобто відповідність способів, методів і типів регулювання, ступеня жорсткості правового режиму потреби у впорядкуванні та суспільним вимогам; збалан-

сованість, тобто забезпечення у регуляторній діяльності балансу інтересів суб'єктів; передбачуваність, тобто послідовність регуляторної діяльності, що дозволяє здійснювати планування людської діяльності в суспільстві; прозорість і врахування громадської думки — відкритість для фізичних та юридичних осіб дій органів державної влади на всіх етапах регуляторної діяльності, обов'язковий розгляд регуляторними органами ініціатив, зауважень і пропозицій, наданих членами суспільства, обов'язковість і своєчасність інформування громадськості про здійснення регуляторної діяльності.

Дія цих принципів яскраво виявляється у сфері державної регуляторної політики, завданням якої є вдосконалення правового регулювання в господарській сфері, зокрема адміністративних відносин між органами державної влади і суб'єктами господарювання, зменшення втручання публічної влади у діяльність цих суб'єктів і усунення перешкод для розвитку їхньої діяльності (дерегулювання підприємницької діяльності). Проблема впливу держави на економіку за посередництвом права є предметом постійних дискусій не лише в Україні, а й у розвинених європейських країнах. Деретулювання спрямоване на скорочення й обмеження регламентації (зменшення кількості юридичних правил), виключення антиринкового втручання в конкуренцію, а також припускає формування простих, доступних, зрозумілих та ефективних правил.

Найважливішим результатом ефективності правового регулювання є справедливе впорядкування людської діяльності з урахуванням прав та інтересів усіх членів суспільства. Адже саме це й є завданням права як соціального регулятора, відповідає класичним засадничим цілям правового регулювання, якими є встановлення правового порядку, забезпечення прав членів суспільства.

Ткаченко Євгеній Володимирович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Категорія «відповідальність» є багатоаспектним явищем, тому у сучасних гуманітарних науках цей термін наповнюється різним змістом та власною інтерпретацією. У літературі відповідальність пов'язують з такими категоріями як «обов'язок», «совість», «зобов'язання» та «покарання». До речі, слово «відповідальність» у науковий обіг було вперше введено А. Бейном, який пов'язував

її саме з питанням караності, оскільки будь-яке питання, що виникає при обговоренні цього терміну є питанням обвинувачення, засудження та покарання.

Найбільшу розробку питання розуміння відповідальності отримало у сфері юриспруденції, яке виникло і розвивається як прагнення чітко описати один з найбільш ефективних механізмів забезпечення правомірної поведінки суб'єктів правовідносин. Як з цього приводу зазначає С. С. Алексєєв історично поняття «юридична відповідальність» склалося у зв'язку з необхідністю відбити застосування таких юридичних санкцій, які виражають громадське засудження поведінки правопорушника і мають за мету глибокий вплив на нього, на його волю і свідомість, на ціннісні орієнтири його поведінки, морально-психічні мотиви його діяльності. Такий вплив застосовується у разі якщо поведінка особи є винною, і розглядається як правопорушення, яке засуджується суспільством.

У формулюваннях визначення «юридична відповідальність» вітчизняних та зарубіжних вчених на перший план ставляться різні критерії. Так, одні автори розуміють відповідальність як міру державного примусу, яка заснована на юридичному та суспільному засудженні поведінки правопорушника і полягає в установленні для нього певних негативних наслідків у формі обмежень особистого та майнового характеру. В інших випадках — як регламентоване нормами права суспільні відносини між державою (її органами) та правопорушником, на якого покладається обов'язок зазнати відповідні обмеження та негативні наслідки за скоєне правопорушення. І в деяких випадках юридична відповідальність розглядається як застосування до осіб, які вчинили правопорушення, передбачених законом засобів примусу в установленому для цього процесуальному порядку.

Всі вищевказані елементи пояснюють особливості природи правової відповідальності та відбивають зміст охоронних відносин, складовою яких вона є. Разом з тим, найбільш чітко та сутнісною характеристикою юридичної відповідальності є обов'язок правопорушника зазнавати негативних наслідків, тобто необхідність відповідати за скоєний делікт. Саме таке розуміння юридичної відповідальності надає можливість зрозуміти її сутність та показує основне її завдання: здійснити державно-правовий вплив на правопорушника, його волю та свідомість.

Відповідно до цього, основним завданням юридичної відповідальності є покарання (штраф) правопорушника. Але метою впливу на нього є не тільки відплата, а і його перевиховання.

Крім того, покарання спрямоване і на те, щоб попередити можливості скоєння порушником нових деліктів. Застосування до нього засобів державного примусу «налаштовує» порушника проти нових деліктів (приватна превенція). Такий превентивний вплив здійснюється шляхом виключення

суб'єкта з певних видів правовідносин. Можливість застосування засобів державного примусу, «приклад» такого впливу сприяє також формуванню у осіб з протисупільною психологією мотивів до дотримання юридичних норм (публічна превенція). Способами здійснення загальнопревентивної функції є встановлення на рівні законодавства певних зобов'язань, заборон, складів протиправної поведінки.

Також, юридична відповідальність виконує правовідновлювальну функцію. Вона пов'язана з заходами державно-примусового впливу, які, перш за все, застосовуються у майнових відносинах. До останніх належать: відшкодування правопорушником збитків, сплата штрафів тощо.

Таким чином, юридичну відповідальність слід розглядати з таких позицій: як особливий вид соціальної відповідальності; сутність її полягає у певних негативних наслідках для правопорушника майнового та особистого характеру; настає за скоєння правопорушення, яке засуджується суспільством; спирається на державний примус; є формою реалізації правових санкцій; виконує функцію покарання, виховання, відновлення порушених прав і свобод людини; втілюється у певних процесуальних формах.

Будучи одним з видів юридичної відповідальності, конституційно-правова відповідальність має всі вище вказані ознаки. По-перше, вона розглядається як засіб державного примусу на правопорушників. По-друге, її суть полягає у настанні певних негативних наслідків, тобто юридичних санкцій, які застосовуються за порушення конституційно-правових норм. Конституційно-правова відповідальність проявляється у таких формах:

- а) офіційне визнання роботи державного органу незадовільною;
- б) дострокове розформування підпорядкованого органу;
- в) усунення конституційного порушення шляхом відміни, призупинення дії актів органів державної влади;
- г) позбавлення спеціального статусу;
- д) примушення до виконання конституційних обов'язків;
- е) тимчасова заборона окремих видів або всієї діяльності;
- є) імпічмент та ін.

Тобто конституційно-правовій відповідальності властива функція покарання, яка проявляється через вище вказані негативні наслідки для суб'єктів відносин, котрі порушили конституційно-правові норми. Але передбачені за конституційні делікти форми конституційної відповідальності значно відрізняються від видів кримінального покарання та адміністративних стягнень. Застосування засобів конституційно-правової відповідальності не призводить до стану караності (судимості).

Разом із тим, конституційна відповідальність — це не стільки необхідність покарання, скільки необхідність правового відновлення порушених

конституційних цінностей. Як зазначає Н. В. Вітрук, відновлювально-компенсаційна функція конституційно-правової відповідальності є основною і спрямована на відновлення порушеного стану конституційності та конституційного порядку, у випадку неможливості такого відновлення — на надання компетентними органами і посадовими особами відповідного захисту (захисна функція). Таким чином, основною метою конституційно-правової відповідальності є охорона та захист Конституції, забезпечення її верховенства, вищої юридичної сили та прямої дії на всій території України. Основними завданнями конституційно-правової відповідальності є охорона та захист фундаментальних конституційних цінностей, засад конституційного ладу.

Крім того, конституційно-правова відповідальність здійснює і превентивну функцію. А саме можливість застосування заходів примусу з боку держави за вчинення конституційного делікту, що означає негативну оцінку протиправної поведінки, дисциплінує суб'єктів конституційно-правових відносин, стимулює їх до виконання своїх обов'язків.

Трибуна молодого науковця

Артеменко Анна Олексіївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

3 курс, 34 група

НАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ МЕДИЧНИМ АБО ФАРМАЦЕВТИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ: ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ

Конституція України закріпила право кожної людини на належне медичне обслуговування та медичну допомогу. Це право має забезпечуватися державою належним чином. Однією із форм забезпечення є встановлення юридичної відповідальності, зокрема кримінальної. Загальною метою встановлення кримінальної відповідальності лікарів є попередження вчинення нових злочинів, що посягають на найцінніше — життя і здоров'я людини.

Проблема кримінальної відповідальності медичних працівників вже досить довгий час викликає дискусії серед науковців і практиків. Специфіка діяльності даних суб'єктів ускладнює процес кримінально-правової оцінки їх дій. Окремі аспекти кримінально правової відповідальності досліджували такі вчені як Р. Л. Ахметшин, О. С. Парамонова, С. С. Пастушенко, О. С. Парамонова, І. М. Філь.

В останні роки в Україні погіршилась якість медичних та фармацевтичних послуг, що зумовлено, насамперед, нестабільною економічною ситуацією в країні. Аналіз судової практики свідчить про зростання випадків неналежного виконання своїх професійних обов'язків медичними та фармацевтичними працівниками. За даними, оприлюдненими у ЗМІ, більш ніж 1 млрд. грн. втрачають громадяни України внаслідок свідомого обману з боку медичних працівників. Ситуація, що склалася, дає достатньо підстав для висновку про необхідність активізації державної реакції стосовно наведених фактів. Вищезазначене і зумовлює актуальність цієї теми.

Правильне застосування закону про кримінальну відповідальність, щодо випадків неналежного виконання медичним або фармацевтичним працівником своїх обов'язків передбачає, зокрема, встановлення об'єктивної сторони злочину.

Хоча назва ст. 140 Кримінального кодексу України передбачає лише злочинну дію (неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником), однак в її диспозиції вказується і на бездіяльність (невиконання обов'язків). Невиконання професійних обов'язків — це діяння у формі бездіяльності, яке полягає в утриманні суб'єкта від вчинення дій, передбачених нормативними чи локальними правовими актами. Під невиконанням можна розуміти відмову від госпіталізації хворого, який потребує невідкладної допомоги, від проведення діагностики захворювання або проведення невідкладної операції чи іншого втручання, залишення хворого без належного нагляду чи контролю тощо.

Неналежне виконання професійних обов'язків як діяння полягає в активній дії, має місце у тому випадку, коли медичний або фармацевтичний працівник виконує свої обов'язки не у повному обсязі або з порушенням встановлених якісних показників професійної діяльності. З об'єктивної сторони неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником характеризується:

а) недбалим чи б) несумлінним ставленням до професійних обов'язків, що потягло шкоду у виді тяжких наслідків для хворого.

Для з'ясування змісту об'єктивних ознак складу злочину, передбаченого ст. 140 КК необхідне встановлення:

1) якими є професійні обов'язки суб'єкта злочину;

- 2) якими є критерії визнання його професійної поведінки належною (і, відповідно, неналежною). Звідси слідує що склад зазначеного злочину відсутній в разі, коли невиконана (неналежним чином виконана) дія особи перебуває за межами професійних обов'язків суб'єкта.

Неналежне виконання професійних обов'язків вчиняється внаслідок небалого чи несумлінного до них ставлення. Якщо медичний або фармацевтичний працівник не мав можливості виконати свої обов'язки належним чином (хвороба лікаря, перебування його в стані крайньої необхідності, вплив на нього нездоланної сили або інших об'єктивних факторів), то кримінальна відповідальність не настає.

Діяльність медичних та фармацевтичних працівників регламентується численною кількістю нормативних актів, інструкцій, правил і порядків, проте не завжди вони можуть повною мірою охопити усе різноманіття дій вказаних суб'єктів під час виконання ними свого обов'язку, зважаючи на індивідуальність кожного хворого (час протікання хвороби, тяжкість пацієнта тощо). Діагностика та лікування всіх без винятку захворювань не можуть бути передбачені вичерпним чином офіційними документами. Критеріями якісної оцінки роботи медичного працівника можуть бути також положення медичної науки та лікарської практики. При цьому слід зважати на те, що в медицині нерідко співіснують різні методи діагностики та лікування одних і тих самих захворювань. Тому діяльність медичного працівника при наданні медичної допомоги чи послуги згідно з канонами однієї з визнаних методик, за наявності інших (альтернативних) не може означати неналежність виконання цим суб'єктом професійного обов'язку.

Оскільки цей злочин є злочином з матеріальним складом (у статті КК зазначається про обов'язковість настання наслідків), обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є настання тяжких наслідків для хворого.

Між вчиненим діянням та наслідками має існувати причинний зв'язок, що означає, що саме це діяння спричинило саме ці наслідки. У злочинах медичних працівників нерідко зустрічається випадковий причинний зв'язок між діянням і наслідками, що настали. Випадковими наслідками діяння будуть ті наслідки, які у цій конкретній обстановці не викликались закономірним розвитком подій, не були внутрішньо притаманні діянню, що вчинилось, а настали в результаті збігу обставин. Для визначення причинно-наслідкового зв'язку призначається судово-медична експертиза.

Статистика стверджує, що переважна більшість медичних працівників мають лише поверхневе уявлення про юридичну відповідальність, що встановлення чинним законодавством за порушення в сфері охорони здоров'я. Знання про підстави, наслідки і види юридичної відповідальності дисциплі-

нує медичних працівників та надає їм певні гарантії, щодо забезпечення себе від безпідставного притягнення до відповідальності.

Зважаючи на збільшення кількості позовних заяв громадян щодо неналежного надання медичної допомоги, проблемам юридичної відповідальності медиків за професійні правопорушення треба приділяти значно більше уваги.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. М. Лемешко.

Бабій Юлія Сергіївна

*НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Полтавський юридичний інститут,
1 курс, 14 група*

ДЕМОКРАТІЯ ЯК ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ

Особливості організації та функціонування механізму держави тісно взаємопов'язані з її формою, під якою розуміють способи організації державної влади, територіального устрою та порядок їх здійснення. Таким чином, форма держави розглядається у єдності трьох елементів: форми державного (політичного) режиму, форми державного устрою і форми правління.

Важливе місце серед них посідає форма державного режиму, адже, як наголошує Е. Григоніс, держави, які ззовні однакові за двома елементами — формою правління і формою державного устрою — водночас можуть суттєво відрізнитися між собою за формою державно-правового режиму, який визначає способи, методи та порядок здійснення державної влади. Державно-правовий режим виражає не лише зовнішню форму держави, а й характеризує її сутність. Таким чином, державний режим відіграє важливу роль у встановленні реального характеру форми держави та дозволяє провести чітку межу між різними державами.

Одним із найскладніших та багатозначних за формою реалізації типів державного режиму є демократія. Над її головними властивостями розмірковували ще в давнину, розуміючи її як форму правління. Так, Платон вважав демократію однією з існуючих форм державного правління, зміст якої полягає в тому, що народ отримує свою повноту влади й урівнює всіх вільних громадян у праві на участь в управлінні державними справами. На думку Арістотеля, демократія — це насамперед стан державного правління, який характеризується належністю верховної влади у країні народу.

На початку ХХ ст. термін «демократія» починає розглядатися як політичний режим, згідно з яким народ безпосередньо або через свої виборні представницькі органи реалізує народний суверенітет і бере участь в управлінні державними справами. Демократичний режим — це різновид державно-правового режиму, який заснований на принципі рівності і свободи всіх людей та участі народу в управлінні державою. Демократична держава, надаючи своїм громадянам широкі права і свободи, не обмежується тільки їх проголошенням, а встановлює конституційні гарантії цих прав і свобод. Таким чином, права і свободи мають бути не лише формальними, а й реальними.

Демократична держава базується на визнанні принципу правової рівності всіх громадян, незалежно від їхнього походження, майнового стану, роду й характеру занять та інших обставин. Крім того, демократичний режим не зводиться лише до захисту прав більшості, а й забезпечує права меншості, зокрема у виборчій системі та представницьких органах влади.

Основу демократії складають розвинене громадянське суспільство та права держава, а також високий рівень політичної та правової культури суспільства. Зокрема, демократія передбачає інтелектуальну, моральну та психологічну компетентність громадян у прийнятті політичних та правових рішень. Важливим засобом формування такої компетенції народу є його реальна систематична участь у прийнятті конкретних рішень політичного та правового характеру. Це також означає, що демократична держава несе відповідальність за те, щоб усі її громадяни мали змогу отримати освіту, яка б дозволила їм брати участь у суспільно-політичному житті.

Демократія повинна мати ефективні механізми організації державної влади, яка передбачає реальну можливість її зміни чи тих її посадових осіб, що своєю діяльністю перешкоджають чи прямо руйнують демократичні засади правової держави. Це передбачає можливість оновлення державної влади шляхом залучення до її здійснення нових осіб, а також завдяки очищенню державної влади від осіб, які скомпрометували себе причетністю до порушень прав і свобод громадян, корупційних діянь тощо.

Ще однією важливою умовою демократії є розвиненість масових комунікацій, яка характеризується поширеністю газет, радіо і телебачення. Засоби масової інформації допомагають громадянам компетентно судити про прийняті рішення, партії, претендентів на виборні посади тощо. У країнах з великою територією і високою чисельністю населення без масових комунікацій демократія практично неможлива.

Події, що нині відбуваються в Україні, яскраво свідчать про те, що наша держава зміцнюється на демократичних принципах, без яких неможлива побудова правової держави. Це потребує нового переосмислення з боку органів державної влади політики своїх попередників, ціннісних правових

засад і принципів побудови демократії, зокрема, невідкладного прийняття необхідних нормативно-правових актів, які стануть правовою основою для подальших змін у країні на шляху до розбудови демократичної держави, для відновлення її економічного потенціалу, для створення реального механізму захищеності людей тощо.

Отже, демократичний режим має такі ознаки: дотримуються і захищаються права і свободи людини та громадянина; існує багатопартійність (політичний плюралізм), вільні вибори і представницькі органи влади; відсутня єдина й обов'язкова ідеологія та релігія (ідеологічний плюралізм); існує свобода економічної діяльності (економічний плюралізм); необхідний порядок і організованість у суспільстві підтримуються за рахунок внутрішніх духовних та економічних факторів, а не силою держави; втручання держави у справи людини є мінімальним; вільно функціонує громадянське суспільство, яке не потребує опіки держави; державний лад демократичної країни заснований на принципі розподілу влад. Таким чином, демократія — це правління народу, народом і в інтересах народу.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри теорії та історії держави і права ПНОУ НЮУ імені Ярослава Мудрого М. І. Любченко.

Близнюк Вікторія Сергіївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

5 курс, 53 група

ІНСТИТУТ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ В СУЧАСНІЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ: ДОЦІЛЬНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ

За сучасних умов глобалізації нормативне коло прав і свобод людини постійно розширюється та декларується на міжнародному, національному рівнях, що ускладнює та збільшує навантаження на відповідні інституційні механізми їх забезпечення та захисту. Внаслідок цього держава, основним завданням якої є забезпечення захисту прав і свобод людини, не спроможна ефективно його здійснювати. У контексті сказаного вище необхідно відмітити, що Українська держава потребує створення додаткових механізмів захисту прав і свобод людини, які б виступали ефективними гарантіями їх охоро-

ни. Такою гарантією захисту прав, свобод людини і громадянина в Україні могло би бути запровадження інституту конституційної скарги.

Питання теорії та практики функціонування органу конституційної юстиції в контексті захисту прав і свобод вивчали такі науковці Т. Бринь, М. Гультай, А. Івановська, В. Овчаренко, П. Ткачук, Т. Цимбалістий, С. Яценко та багато інших. Незважаючи на нявність широкого спектру досліджень вказаної проблеми, питання захисту прав і свобод людини та громадянина органами конституційної юстиції залишаються актуальними й потребують подальшого теоретичного дослідження та законодавчого вдосконалення.

Так, існуючі форми звернення до Конституційного Суду України не дозволяють на достатньому рівні забезпечувати захист конституційних прав і свобод людини і громадянина. Вирішення даної проблеми полягає у запровадженні інституту конституційної скарги, який буде ефективним засобом їх забезпечення.

Як зазначає М. Гультай сутність конституційної скарги зводиться до визнання за фізичними та юридичними особами права звертатися до органів конституційної юрисдикції із письмовою заявою про перевірку конституційності законів та інших правових актів, які порушують гарантовані конституцією права і свободи.

При детальному дослідженні законодавства України, а саме Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року бачимо, що згідно із Законом громадяни, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи можуть звертатися до Конституційного Суду України лише з питань офіційного тлумачення, та законодавство не передбачає скарг щодо неконституційності законів та інших нормативно-правових актів, які реально порушують права громадян. При відсутності цього інституту ставиться під сумнів повнота систем юридичних форм реалізації конституційного права на захист, яке передбачено ч. 1 ст. 55 Конституції України.

Особливу увагу питанням запровадження інституту конституційної скарги приділяє Венеційська комісія. З метою популяризації цього правозахисного інституту вона підкреслює такі його ознаки: конституційна скарга застосовується у випадку порушення основних прав і свобод людини; є додатковим засобом правового захисту і може бути подана після вичерпання основних засобів захисту; предметом оскарження може бути закон, акт органу управління, судові рішення, а також бездіяльність органів влади; скарга може бути подана будь-якою особою, яка вважає себе потерпілою в результаті порушення її основних прав і свобод.

На думку П. Ткачука, сфера конституційного захисту основних прав і свобод людини у разі застосування конституційного звернення вужча, ніж у разі конституційної скарги. У разі конституційного звернення можна на-

дати роз'яснення положень Конституції та законів України і здійснити нормоконтроль лише щодо положень законів, тоді як в конституційній скарзі, окрім законів, нормоконтроль може здійснюватися і щодо підзаконних актів, судових рішень і бездіяльності органів влади.

М. Гультай вважає, що інститут конституційної скарги слід поширювати лише на випадки, коли порушення конституційних прав і свобод фактично відбулося й особа вжила всіх правових засобів для захисту та (або) відновлення порушеного права в передбаченому законом порядку. Категоричною вимогою до прийнятності конституційної скарги має стати вичерпання особою всіх засобів правового захисту на рівні судів загальної юрисдикції або адміністративних чи правоохоронних органів, якщо ухвалені ними рішення є остаточними і не підлягають оскарженню в судовому порядку. Рішення Конституційного Суду України, яким закон, інший юридичний акт або їхні окремі положення визнані неконституційними, виступатиме підставою для перегляду остаточного рішення суду або адміністративного чи правоохоронного органу у встановленому законом порядку.

На нашу думку, підставою звернення особи з конституційною скаргою має виступати порушення прав і свобод людини і громадянина. Предметом відповідного розгляду є певні індивідуальні акти органів законодавчої, виконавчої, судової влади, або адміністративні акти. Щодо суб'єктів, варто визначити в їх колі як фізичних осіб, так і юридичних або їх відповідні об'єднання, адже, по-перше, це відповідатиме міжнародним нормам, по-друге, вони уже на конституційному рівні визнані носіями конкретних прав в Україні.

Крім того, варто підкреслити, що запровадження конституційної скарги в Україні сприятиме тому, що законодавча база відповідатиме реаліям сьогодення за рахунок її постійного оновлення (адже громадянам буде надано право звертатися до Конституційного Суду України щодо перевірки конституційності положень законів, які порушують або можуть спричинити порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина; такі питання будуть актуальними, оскільки виникають в процесі правозастосування щодо окремих осіб, а їх вирішення сприятиме усуненню існуючих нагальних проблем), буде максимально спрямована на захист конституційних прав людини та відобразатиме високий правовий рівень України, як європейської держави.

Хоча інститут індивідуальної конституційної скарги має особливе значення з точки зору захисту прав і свобод людини і громадянина, однак його роль у цій сфері може вважатись ефективною лише в тому випадку, коли він діє в рамках необхідних і достатніх функціональних, інституційних і процесуальних рішень, які сприяють результативності цього інституту. Звідси, перспектива запровадження в Україні інституту конституційної скарги зале-

жить від якості та ефективності реформи правоохоронної та судової систем, міри проєвропейського складової в сучасній національній правовій системі.

Таким чином, важливість даного інституту полягає в тому, що він: по-перше, виступав би засобом забезпечення та розвитку конституційно-правових засад демократії; по-друге, забезпечив би інтеграцію громадян у процес публічно-владного управління; по-третє, сприяв би поновленню порушених прав і свобод; по-четверте, забезпечував би відшкодування майнової та моральної шкоди, спричиненої порушенням прав і свобод та притягненню до юридичної відповідальності винних суб'єктів. Саме тому на нашу думку необхідно найближчим часом запровадити до національної правової системи конституційну скаргу, тим самим забезпечивши верховенство права реальними правовими інструментами.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого І. К. Полховська.

Воронянська Олександра Романівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

5 курс, 52 група

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Сучасну правову державу неможливо уявити без основних цінностей конституціоналізму. У першому розділі Конституції України втілені основні цінності світового конституціоналізму, як-то: верховенство права (стаття 8), народовладдя (стаття 5), пріоритет прав людини (стаття 3), розподіл влади (стаття 6), суверенітет (стаття 2, 17) та ін. Актуальним є дослідження генези українського конституціоналізму та його стану на сучасному етапі державотворення.

Проблематикою українського конституціоналізму у своїх наукових доробках займалися такі науковці, як С. Шевчук, Д. Белов, Ю. Тихомиров та ін.

Саме слово «конституціоналізм», на думку Г. Дж. Бермана було винайдено наприкінці XVIII — початку XIX в. для позначення головним чином американської доктрини верховенства писаної конституції над видаваними законами. Однак реальність нового конституціоналізму в повному розумінні слова уперше виявила себе в міських правових системах Західної Європи

в XI–XII ст. Безпосередньо, виникнення конституціоналізму пов'язують із хвилею буржуазних революцій у Європі, що призвели до обмеження монархічного правління тодішніх королів. Якщо в інших державах конституціоналізм є звичайним результатом їх державотворення, то можна говорити про те, що в Україні це явище є досить розмитим.

Подією, яка свідчить про зародження конституціоналізму та яка здійснила поштовх до його подальшого розвитку стало прийняття у 1710 році Конституції Пилипа Орлика. У ній закладена ідея поділу влади, яка знайшла чітке втілення в Конституції США. У статті 6 Конституції встановлювалося, що якщо гетьман діє несправедливо і хибно для військових прав і вільностей, а також завдає шкоди Вітчизні, то генеральні старшини, полковники і генеральні радники мають право свободи голосу, щоб особисто або «публічно на нараді висловити докір його яснорельможності і рішуче стримати від зневаги... прав і вільностей, не завдаючи при тому ані найменшої образи високій гетьманській честі». При цьому гетьман не повинен на це ані ображатися, ані мстити. Якщо ж хто з генеральних старшин, полковників, генеральних радників чи урядовців, з рядових козаків провинився чи образив гетьманську честь, то гетьман «не повинен карати того винуватця за такі провини засобами своєї влади чи особисто призначати йому кару». Згідно із ст. 7 Конституції «така справа — кримінальна чи якась інша — має бути передана на розгляд Генерального суду». Аналіз статей 6 і 7 Конституції Пилипа Орлика свідчить, що тут закладена ідея поділу влади, стримувань і противаг, значущості суду в системі влади. Конституція Пилипа Орлика стала основою з подій саме дореволюційного етапу розвитку українського конституціоналізму.

Якщо говорити про наступний, яким є радянський, то важливо зазначити що в цей період український конституціоналізм розвивався під впливом радянської ідеології. У 1917–1920 роках в Україні сформувався національний конституціоналізм як наслідок революційного парламентаризму Української Центральної Ради. Свій вияв цей конституціоналізм знайшов у Конституції УНР 1918 року, яка закріплювала права української нації та обмежувала державну владу в інтересах демократії. Після перемоги радянської влади в Україні у 1920-х роках запроваджується ідеологія та практика так званого радянського конституціоналізму, який спирався на владу єдиної комуністичної партії та фактично мав на меті підпорядкування членів суспільства державі (Конституції Союзу РСР 1924, 1936 та 1978 років). Комуністичні лідери бачили в радянській конституції «могутнє знаряддя боротьби за здійснення соціалізму». Система радянського конституціоналізму проіснувала до кінця 1980-х років і була скасована, фактично, національно-демократичною революцією 1990-1991 років, яка пройшла у всіх союзних республіках

колишнього СРСР. Конституціоналізм того часу трактують як нормативний, котрому притаманна письмова конституція та тоталітарна форма державного правління.

З 16 липня 1990 року і до сьогодні маємо сучасний етап розвитку українського конституціоналізму. Початок цього етапу пов'язують із прийняттям Декларації про державний суверенітет. Необхідно зазначити, що поняття конституціоналізму не знайшло своє відображення у сучасному українському законодавстві. Проте, деякі наукові трактування можна віднайти у працях вчених. Так, С. Шевчук розглядає конституціоналізм як «режим функціонування державної влади відповідно до Конституції, причому термін «конституціоналізм» у суспільстві, у якому існує конституційна держава (діяльність держави спрямовується тільки для забезпечення певних, нормативно визначених суспільних цілей згідно із загально визначеними правовими принципами та нормами), розуміється в широкому сенсі — як Конституція, що заснована на ідеології конституціоналізму». На думку Ю. А. Тихомирова конституціоналізм це складне явище, котре містить у собі наступні елементи:

- а) конституційні ідеї та категорії, що відображають первинні базові цінності суспільства;
- б) масова конституційна свідомість громадян, населення у цілому;
- в) конституційні норми, акти та інститути як нормативно структуроване вираження двох вищезгаданих елементів;
- г) конституційний порядок як процес і стан реалізації конституційних норм. В. Ф. Мелашенко також розглядає конституціоналізм як «складне системне утворення», елементами якого є: фактична і юридична конституція, конституційна теорія, конституційні відносини, конституційна правосвідомість, конституційна законність і правопорядок.

Ми погоджуємося з тим фактом, що конституціоналізм виступає складним, системним утворенням. Важливими є його основні аспекти, через які це явище проявляється. Головними аспектами конституціоналізму є теоретичний, нормативний, практичний та організаційний.

Теоретичний аспект конституціоналізму проявляється у численних наукових працях вчених-юристів стосовно поняття цього явища, його основних ознак, функцій та проблематики. Щодо нормативного аспекту, його проявом є наявність конституції та нормативно-правових актів, що втілюють цінності конституціоналізму та його ідеї. Перш за все, верховенство права, ідею обмеженого правління, права людини, народовладдя та ін. Названий аспект підтверджує Конституція України, яка закріплює верховенство права у статті 8, розподіл влади у статті 6, народовладдя у статті 5 та ін. Нормативний аспект

характеризував конституціоналізм радянської епохи, де існували Конституції із закріпленими принципами, що є вищезазначеними, проте реального їх втілення так і не відбулося.

Організаційний аспект конституціоналізму закріплений на рівні статті 6 Конституції України, де говориться про те, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України.

Ми вважаємо, що проблема українського конституціоналізму проявляється через відсутність достатньої реалізації практичного аспекту конституціоналізму. Практичний аспект конституціоналізму пов'язаний безпосередньо з реалізацією положень конституцій. До них у літературі відносять такі загально визнані універсальні ідеї, як: верховенство права, забезпечення свободи людини та її гідного існування, організація державної влади, втілення ідеї народного представництва в процесі формування і діяльності органів влади. Названі ознаки конституційної держави залежно від конкретної історичної ситуації є різними, варіюються у змісті та акцентах, але у будь-якому випадку вони є орієнтирами демократичного розвитку держави і суспільства, і наближення до них означає втілення доктрини конституціоналізму в життя. Перш за все, підтвердження можемо віднайти у Рішеннях Європейського суду з прав людини, де громадяни та інші особи оскаржують рішення, дії чи бездіяльність органів влади України. Прикладом може слугувати Рішення ЄСПЛ, що має назву «Меріт проти України». Позивач посилався на надмірну тривалість кримінального провадження щодо нього, а також на відсутність забезпечення належного правового захисту. Розглянувши докази сторін, суд визнав, що державою Україною дійсно були порушені положення п. 1 статті 6 (щодо тривалості кримінального провадження) Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також стаття 13 (щодо права на ефективний засіб юридичного захисту).

Підводячи підсумки, необхідно зазначити, що конституціоналізм в Україні знаходиться на стадії становлення. Проблематично втілюється практична його складова. Високий рівень корупції, політична та економічна нестабільність гальмують цей процес.

У зв'язку з цим забезпечення права на справедливий і неупереджений судовий розгляд, виконання судових рішень є істотною перепорою у забезпеченні реалізації та захисту прав людини.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого І. К. Полховська.

Гончар Владислав Олегович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студент, Полтавський юридичний інститут,

2 курс, 22 група

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

На сьогодні актуальним питанням залишається забезпечення принципу верховенства права в Україні, оскільки він пронизує усю правову систему, забезпечує її цілісність та здійснює організуючий вплив на суспільство в цілому. Надзвичайна складність і багатогранність цього явища зумовлює неможливість дати універсальне визначення принципу верховенства права.

Дослідженням питань щодо теоретичного обґрунтування та реалізації зазначеного принципу займалися вітчизняні та зарубіжні вчені-правознавці, зокрема: С. Погребняк, М. Козюбра, А. Колодій, П. Рабінович, М. Цвік, А. Заєць, Н. Варламова, С. Шевчук, Д. Ллойд, К. Хессе та ін.

У статті 1 Основного Закону України закріплено, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна і правова держава. Водночас у пункті 1 статті 8 Конституції України проголошується, що в Україні визнається та діє принцип верховенства права.

Досліджуваний фундаментальний принцип полягає у визнанні пріоритету права над політикою, право визнається однією з найважливіших цінностей суспільства, яку мають сприймати та утверджувати усі суб'єкти правовідносин. Важливою складовою принципу верховенства права є легітимація взаємин громадянського суспільства і держави. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність (стаття 3 Конституції України).

Визначення терміна «верховенство права» викладено в абзаці другому підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 (справа про призначення судом більш м'якого покарання). Верховенство права — це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути пронизані передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем

суспільства. Усі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України.

Інтерпретація принципу верховенства права й донині залишається досить неоднозначною. Це підтверджується практикою Європейського суду з прав людини, який неодноразово акцентував увагу на ситуативності змістовної інтерпретації поняття верховенства права, традиційно уникаючи його універсального тлумачення.

Питання визначення верховенства права розглядала Венеційська Комісія на 86-му пленарному засіданні 25–26 березня 2011 року, але і тут не було запропоновано якоїсь всеохоплюючої дефініції, хоч висновки, які містяться у звіті, безперечно сприяють поглибленому осмисленню зазначеного принципу.

Як справедливо зазначає М. Козюбра, у понятті верховенства права переплітаються правові й політичні, культурні й етичні мотиви, внутрішньо-державні та міжнародні, національні, цивілізаційні й загальнолюдські аспекти, наукова істина і цінності добра та справедливості, досягнення правової теорії і практичний юридичний досвід, правові ідеї та здоровий глузд. Усе це робить зазначену категорію досить динамічною, що не дозволяє втиснути її в межі будь-якої юридичної дефініції.

Досліджуваний принцип є фундаментом, на якому базується уся правова система. Важливими складовими зазначеного принципу є вимоги пропорційності, правової визначеності, добросовісності. Слід акцентувати увагу на недопустимості ототожнення принципу верховенства права та верховенства закону. Насамперед, принцип верховенства права — принцип природного права, а верховенство закону — сутнісна властивість позитивного права. В ідеології юридичного позитивізму, принцип верховенства закону означає пріоритетне право закону перед іншими видами правового регулювання, у той час коли принцип верховенства права дає можливість відійти від позитивістського розуміння права.

Наразі гостро стоїть проблема забезпечення і втілення в життя такої цінності світового конституціоналізму, на якій базуються всі розвинуті держави, як верховенство права. Його панування забезпечує гармонійний розвиток правової системи та її складових частин, гуманізм і демократизм конституційного ладу. Маємо розуміти, що проблемою втілення є, по-перше, досить велика кількість випадків ігнорування положень доктрини верховенства права в Україні, що чинить негативний вплив на правову систему, створює підстави для внутрішньої неузгодженості її елементів та деструктивно впливає на суспільство і державу в цілому. По-друге, верховенство права не буде

панувати у державі, доки воно не стане загальним ідеалом для більшості, фактичною складовою моральних звичаїв й реальної поведінки.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого І. К. Полховська.

Зюзіна Олена Сергіївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Інститут прокуратури

та кримінальної юстиції,

2 курс, 11 група

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЯК ОСНОВНА ЗАСАДА КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

Як відомо, одним із головних та фундаментальних принципів побудови демократичної та правової держави є принцип верховенства права як базова засада конституційного ладу. Втім, важливим є не лише втілення вищевказаного принципу у Конституції України як основному законі, а його практична реалізація у житті держави.

Проблемам природи, суті, ролі та значущості принципів права у правовому розвитку зверталися такі науковці, як: С. Алексєєв, Ю. Білас, В. Братаюк, А. Козловський, М. Козюбра, А. Колодій, І. Котюк та ін.

Втім, на мою думку, доречно продовжити подальше дослідження теми у комплексі з дослідженням зарубіжного досвіду, деяких засад практики.

Слід відзначити, що принцип верховенства права, який традиційно пов'язують з ідеями панування права у життєдіяльності громадянського суспільства, нині залишається одним із найпрогресивніших здобутків цивілізаційної історії людства у сфері регулювання соціальних відносин. У цьому сенсі цілком можна погодитись з Браяном Тамангою, автором роботи «On the Rule of Law: History, Politics, Theogy», який констатує, що «...одностайність у підтримці верховенства права — явище в історії безпрецедентне. Жоден інший політичний ідеал ніколи не здобував такої підтримки в усьому світі».

Принцип верховенства права, що закріплений у ст. 8 Конституції України, науковці називають пріоритетним принципом, оскільки розкривається змістовно через низку інших принципів: поваги до людини, її життя, честі, гідності, невідчужуваних прав; збалансованості інтересів суспільства, держави та людини; демократизму; незалежності суду; розподілу державної влади; якості законодавства; законності тощо.

Передусім принцип верховенства права означає, що позитивне право, яке створюється людьми, має ґрунтуватися на природному праві, яке обмежує державну владу, і є своєрідним фільтром позитивного права.

Слід вказати, що для прикладу, для Організації Об'єднаних Націй верховенство права означає принцип управління, за якого всі особи, установи і організації, державні та приватні, в тому числі сама держава, підпадають під дію законів, які публічно ухвалені, застосовуються рівнозначно і трактуються незалежно судовими органами, і які відповідають міжнародним нормам і стандартам прав людини, що закріплено в Статуті ООН у статті 1. Це також вимагає заходів на забезпечення дотримання принципів верховенства права, рівності перед законом, відповідальності перед законом, неупередженого застосування закону, поділу влади, участі у прийнятті рішень, правової визначеності, недопущення свавілля та процесуальної й правової прозорості.

Можна навести приклади і з інших сфер життя, це найбільш стосується сфери законотворення та призначення на вищі керівні посади органів державної влади, коли через відсутність правосвідомості, порушення нормативно-правових актів приймаються закони (наприклад, багаторазове голосування за один і той же закон, що є порушенням Регламенту Верховної Ради України), призначається Кабінет Міністрів України (нещодавній випадок, коли при призначенні міністрів спочатку проголосували за їх призначення, а потім за звільнення; юридично вони звільнені, а фактично продовжують здійснювати свою діяльність). Також, є і інші рішення та події, які, на нашу думку, не співвідносяться з принципом верховенства права: як відомо, стаття 3 Конституції України проголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. При цьому, на нашу думку, вказана норма, принцип верховенства права аж ніяк не співвідносяться з ситуацією, коли Головнокомандувач ЗСУ заборонив українським військовим стріляти у відповідь на обстріли з боку сепаратистів, чим самим поставив під загрозу життя та безпеку бійців.

Також, показовим прикладом застосування принципу верховенства права у ФРН є справа про обвинувачення колишнього керівника Німецької Демократичної Республіки Е. Кренца та інших високопосадовців НДР у розстрілі біженців, які намагалися перетнути сумнозвісну берлінську стіну — кордон між НДР і ФРН. Підсудні у цій справі стверджували, що вони діяли в межах існуючих у НДР законів, зокрема закону про державний кордон, який містив положення, що виправдовували застосування вогнепальної зброї для його захисту. Тому, на думку адвокатів підсудних, притягнення до кримінальної відповідальності за вчинки, які на час їх скоєння не вважалися злочином, не відповідають принципу незворотності дії закону в часі. Суд, однак, відхилив ці аргументи підсудних, мотивуючи свою позицію тим, що в цьому випадку

мала місце гостра суперечність між позитивним законом і елементарними принципами справедливості, які ґрунтуються на спільних для всіх народів правових переконаннях про найвищу цінність та гідність людини.

Ця позиція німецького суду була підтверджена Європейським судом з прав людини, до якого звернулися Кренц та інші засуджені зі скаргою на порушення ФРН щодо них Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема ч. 1 ст. 7, згідно з якою «нікого не може бути визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення за національними законами або міжнародним правом». Європейський суд опирався у своєму рішенні на ч. 2 вказаної статті, за якою ця стаття не стоїть на перешкоді судовому розглядові і покаранню будь-якої особи за будь-які дії чи бездіяльність, які на час вчинення становили кримінальне правопорушення згідно з загальними принципами права, визнаними цивілізованими націями», а також на інші міжнародно-правові документи.

Таким чином, на основі проведеного дослідження, зроблено висновки, що принцип верховенства права є важливою засадою конституційного ладу України. Його закріплення і реалізація є передумовою побудови правової, демократичної, соціальної держави в Україні. Принцип верховенства права виступає як провідна ідея конституційного судочинства, означає забезпечення рівності всіх перед законом і судом, судовий захист конституційних прав і свобод людини і громадянина. Втім, при аналізі практичних аспектів втілення вищевказаного принципу, акцентовано увагу на тому, що, на жаль, він не завжди застосовується на практиці у різних сферах життя суспільства.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри конституційного права України НЮУ імені Ярослава Мудрого К. О. Павшук.

Клачкевич Максим Сергійович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студент, Полтавський юридичний інститут,

2 курс, 22 група

ДО ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ОМБУДСМЕНІВ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі становлення правової держави, демократичного суспільства та утвердження верховенства права в Україні, головним обов'язком держави є неухильне забезпечення та належна реалізація прав та свобод

людини і громадянина. Від імені держави це покликані здійснювати уповноважені нею органи. Розвиток демократичних засад функціонування державного апарату є практичною реалізацією ст. 3 Конституції України, яка проголошує людину найвищою соціальною цінністю. Саме таким цілям слугує діяльність інституту омбудсмена.

Посада омбудсмена функціонує як політично нейтральна, незалежна посадова особа, яка призначається вищими органами державної влади й діяльність якої направлена на охорону та захист порушених прав і свобод людини і громадянина.

Уповноважений ВРУ з прав людини є класичним взірцем парламентського омбудсмена, правовий статус якого закріплений у ст. 101 Конституції України, де зазначено, що він здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також окремі питання його діяльності Уповноваженого регулюються спеціальним законом «Про Уповноваженого ВРУ з прав людини». Головно відмінністю між українським парламентським омбудсменом та омбудсменом країн сталої демократії є те, що останні мають право законодавчої ініціативи, а український омбудсмен такого права позбавлений. Окрім парламентського омбудсмена в Україні існує також декілька спеціалізованих омбудсменів — Уповноважений Президента України з прав дитини та бізнес-омбудсмен.

Зарубіжний досвід свідчить про те, що функціонування інституту омбудсмена може бути ефективнішим, якщо сфери контролю будуть розподілені між декількома спеціалізованими омбудсменами. Вважаємо, що було б доцільно запровадити ще кілька нових посад омбудсменів з найбільш проблемних для українського суспільства питань, адже це надасть можливість повною мірою захищати права людини в кожній сфері її життя.

У багатьох країнах існує вже двох- і трирівнева система інститутів омбудсмена — національний, регіональний та місцевий омбудсмени, які не пов'язані між собою ієрархічним підпорядкуванням, однак найбільшою відмінною рисою інституту омбудсмена в Україні та в країнах Європи є їх кількість. Наприклад, у Норвегії існує цивільний омбудсмен юстиції, омбудсмен з прав споживачів, у Швеції — омбудсмен з питань преси, омбудсмен з питань економічної свободи.

Уповноважений Президента з прав дитини є спеціалізованим омбудсменом. Необхідність його появи пояснюється такими причинами: діти в силу особливостей психічного й фізичного розвитку вимагають особливого підходу, самостійно не можуть захистити свої права і законні інтереси. А отже, омбудсмен із прав дитини повинен слідкувати за додержанням прав дітей, добиватися справедливого ставлення до дітей, а також сприяти визнанню за дітьми тих прав, які ще не отримали юридичної регламентації. У 2011 р.

Указом Президента України № 811/2011 «Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини» було встановлено, що здійснення Президентом України повноважень щодо забезпечення додержання конституційних прав дитини забезпечується Уповноваженим Президента України з прав дитини.

Інститут бізнес-омбудсмена для України є новим. До його обов'язків варто віднести захист інтересів бізнесу перед владою, а також виконання ролі медіатора у конфліктах між державою та бізнес-спільнотою. Дата створення — 2014 рік, але із законодавства видно, що процес удосконалення триває. Постановою КМУ № 691 створено Раду бізнес-омбудсмена з метою сприяння прозорості діяльності органів державної влади, суб'єктів господарювання, що належать до сфери їх управління, запобігання корупційним діянням та/або іншим порушенням законних інтересів суб'єктів підприємництва.

Важливим кроком уряду щодо вдосконалення державної політики у сфері сім'ї є запровадження посади Урядового уповноваженого з питань сім'ї. Вважаємо запровадження омбудсмена з сімейних питань є важливим і актуальним рішенням Кабінету Міністрів України, з огляду на те, що в Україні є велика кількість сиріт, дітей без батьківської опіки, одиноких матерів, а також сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою відповідно до ст. 51 Конституції України. Посаду омбудсмена з сімейних питань введено зовсім нещодавно, а саме 24 лютого 2016 р. Відповідно до п. 4 Положення «Про Урядового уповноваженого з питань сім'ї». Основними завданнями Урядового уповноваженого є: підготовка пропозицій щодо підвищення ефективності державної сімейної політики; сприяння забезпеченню координації роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів щодо реалізації державної сімейної політики; вжиття у межах своїх повноважень заходів щодо усунення порушень прав і законних інтересів членів сімей та запобігання їх повторному вчиненню. З огляду на багатонаціональний склад нашої держави доцільно було б запровадити в Україні посаду омбудсмена з питань національних меншин.

Таким чином, на етапі адаптації українського законодавства до законодавства ЄС важливим є питання забезпечення прав людини та громадянина. Важливу роль в захисті прав людини відіграють спеціалізовані омбудсмени, які здійснюють свою діяльність в інтересах специфічних груп, що потребують додаткового захисту. Безперечно, введення спеціалізованих галузевих омбудсменів вирішить існуючі проблеми в різних галузях, проте їх запровадження — тривалий процес, який вимагає значних коштів, однак він є досить ефективним.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого І. К. Полховська.

Конотоп Наталія Юріївна

*НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Полтавський юридичний інститут,
1 курс, 12 група*

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД ЯК ЦІННІСТЬ ДЕМОКРАТІЇ

Основним завданням держави виступає охорона та захист основоположних прав, свобод та інтересів її громадян. Реалізуючи свої повноваження держава в першу чергу створює правові норми — правове підґрунтя для захисту прав, свобод та інтересів. Проте, сама наявність норми права, яка б захищала права людини, не створює гарантій її дотримання. Тому, державою на законодавчому рівні має бути створений дієвий механізм захисту таких прав: державні інститути та правові процедури, якими можна скористатися для захисту своїх прав, свобод та інтересів.

Одним із таких ефективних механізмів захисту прав людини слугує Європейський суд з прав людини, який був створений у 1959 році та розташований у місті Страсбург, Франція. За загальним правилом, відповідно до Конвенції та регламенту ЄСПЛ, згідно якого розглядаються справи у Європейському суді, особа може звернутися до Суду після того, як вичерпає всі можливі національні механізми захисту. Крім того, на міжнародно-правовому рівні існують норми, які виступають додатковими гарантіями забезпечення прав, свобод та інтересів особи у світлі концепції демократії. Однією з таких норм є ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Аналізуючи положення ст. 6 Конвенції можна сказати, що вона гарантує право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, при визначенні цивільних прав і обов'язків особи чи при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, що пред'являється особі.

Право на справедливий судовий розгляд — це верхівка механізму, який забезпечує захист прав та свобод особи. Зазначений принцип займає вагому позицію у системі права кожної країни, та покликаний забезпечити розвиток демократичного суспільства. Тому, Європейський суд, відповідно до своєї практики, широко тлумачить дане право. У загальному, право на справедливий судовий розгляд означає право кожної особи звернутись до Суду та право кожної особи скористатись судовим процесом як механізмом для захисту своїх прав і свобод.

Право на справедливий судовий розгляд можливо розглядати у широкому та вузькому розумінні. У широкому значенні це право закріплене в п. 1

ст. 6 Конвенції і його можна взагалі ототожнити з правом на доступ до правосуддя, тобто кожна особа повинна мати можливість ініціювати судовий розгляд справи щодо своїх цивільних прав і свобод та отримати справедливий і ефективний судовий захист. При цьому, як вважає Європейський суд, особа, яка звертається, повинна мати доступ до судової процедури, і такий доступ не може бути обтяжений юридичними або фактичними перепонами. Розгляд справи має бути проведений відповідно до усіх вимог та гарантій, що передбачені п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. А значить не можна говорити про справедливий судовий розгляд, якщо, наприклад, судовий процес було проведено без дотримання процесуальних строків, або з порушенням вимоги незалежності та безсторонності суду тощо.

Якщо розглядати це право у вузькому розумінні, то можна сказати, що воно охоплює лише вимогу «справедливої» процедури. Така вимога в тексті статті 6 Конвенції використовується поряд із вимогами незалежності та безсторонності суду, публічності й розумності строку судового розгляду. В даному випадку, Європейський суд з прав людини виділяє такі вимоги, які не вказані в п. 1 ст. 6 Конвенції. Наприклад, належне сповіщення та слухання, прийняття до уваги судом лише доказів, отриманих законним шляхом, винесення обґрунтованого рішення, принцип рівності сторін у змагальному процесі, заборону втручання законодавця у процес здійснення правосуддя. Ми погоджуємося із твердженням, яке пропонує В. В. Комаров, що з метою уникнення тавтології право на справедливий судовий розгляд у вузькому значенні має називатися правом на належну судову процедуру.

Останнім часом право на справедливий судовий розгляд активно обговорюється вченими та практиками різних галузей права. Невирішеним залишається питання виділення окремих елементів права на справедливий судовий розгляд. Так як на нормативному рівні вони не закріплені, в науці єдиного погляду на перелік елементів не існує. Науковці по-різному підходять до визначення складових (елементів) даного права.

Найбільш виважену позицію, на нашу думку, висловлює науковець Трегубов Е. Л., який вважає, що право на справедливий судовий розгляд має декілька складових елементів, а саме:

- 1) право на розгляд справи;
- 2) справедливість судового розгляду;
- 3) публічність розгляду справи та проголошення рішення;
- 4) розумний строк розгляду справи;
- 5) розгляд справи судом, встановленим законом;
- 6) незалежність і безсторонність суду. Кожна з складових розкриває суть права на справедливий судовий розгляд і встановлює процесуальні гарантії його реалізації.

Отже, додатковою гарантією забезпечення прав, свобод та інтересів особи виступає право на справедливий судовий розгляд, яке закріплено у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Таке право цілком кореспондує основному завданню кожної держави, яким виступає охорона та захист основоположних прав, свобод та інтересів її громадян. Право на справедливий судовий розгляд означає право кожної особи звернутись до Суду та право кожної особи скористатись судовим процесом як механізмом для захисту своїх прав і свобод.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри теорії та історії держави і права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого М. І. Любченко.

Корнієнко Наталія Олександрівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

2 курс, 23 група

ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

Одним із найважливіших завдань, що постають перед нашою державою на сьогоднішній день, є забезпечення законності у суспільних відносинах. Воно закріплюється в Конституції України, де зазначається, що «державна відповідає перед людиною за свою діяльність» (ст. 3); «органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України» (ст. 6); «Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй» (ст. 8); «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» (ст. 19). Важливу роль у розв'язанні цього завдання відіграють органи державної влади, які є основними суб'єктами державного управління.

У сучасній правовій енциклопедії зазначається, що законність — це режим (стан) відповідності дій, поведінки, діяльності посадових осіб, громадян та юридичних осіб законам і підзаконним нормативно-правовим актам держави, який утворюється у результаті неухильного додержання останніх усіма суб'єктами права».

Причинами і умовами, які сприяють порушенню законності в державно-управлінні, є:

- дублювання та паралелізм в діяльності органів виконавчої влади внаслідок не досить чіткого законодавчого визначення їх завдань, функцій та повноважень;
- недостатнє фінансове та матеріально-технічне забезпечення їхньої діяльності;
- відсутність дієвих норм юридичної відповідальності державних службовців;
- неналежне вивчення кандидатів на державну службу;
- формальне проведення атестації державних службовців;
- неналежне соціальне забезпечення працівників органів виконавчої влади, яке не відповідає статусу представника державної влади.

Послідовне і неухильне дотримання законності передбачає наявність відповідної системи гарантій. Гарантії законності — це обумовлені закономірностями суспільного розвитку умови, засоби, фактори, що забезпечують дотримання законності. Їх поділяють на дві групи: загальні та спеціальні.

Загальні гарантії законності виступають як певний рівень справедливості в політико-правовій сфері, що гарантується державою. В свою чергу вони поділяються на:

1. Економічні: рівень добробуту населення, економічна свобода громадян, організацій, рівень зайнятості населення, різноманіття форм власності. Протягом років економічного зростання відзначається підвищення рівня добробуту населення України, хоча при цьому він залишається відносно низьким. Обсяги та рівень зайнятості населення залишаються низькими. Станом на 2016 р. в індексі економічних свобод Україна займає 162-е місце, як і роком раніше, і входить до групи країн з так званою «пригніченою економікою». Все це негативно впливає на дотримання принципу законності в державному управлінні.

2. Політичні: режим демократії і гласності. Ці гарантії є реальними, оскільки в Україні існує незалежне від держави громадянське суспільство, розподіл влади, свобода засобів масової інформації.

3. Організаційні: розподіл державної влади по вертикалі (центральні та місцеві органи виконавчої влади) та по горизонталі (законодавча, виконавча і судова гілки влади), функціонування системи стримувань і противаг. Дотримання законності в цьому випадку залежить від професіоналізму посадових осіб органів державної влади. Вони повинні мати відмінні знання нормативно-правових актів, досконало володіти українською і принаймні однією іноземною мовою, комунікативними методами роботи, бути людьми. Але всі ці якості не завжди прослідковуються в посадових осіб і, як наслідок, в Україні не вистачає фахівців, які б забезпечували дотримання законності.

4. Ідеологічні: належний рівень політичної і правової культури громадян і посадових осіб, правосвідомості, що включає визнання абсолютної цінності прав та свобод людини і громадянина, точне і неухильне виконання і дотримання законів. На думку дослідника І. Осики, правовий нігілізм настільки міцно заволодів свідомістю людей, що «витравити» його звідти найближчим часом неможливо. Але можна послабити його позиції, діючи за кількома напрямками:

- закони й інші нормативні акти привести у відповідність із Конституцією й один одному;
- у діяльності правоохоронних органів необхідно забезпечити панування законності;
- вдосконалити механізми реалізації правових норм, опираючись насамперед на правові процедури;
- використовуючи засоби масової інформації, розпочати активну боротьбу з протиправними настановами у поведінці, пропагувати законслухняність.

Спеціальними гарантіями є правові (юридичні) гарантії законності, які являють собою специфічні юридичні засоби, що є підтвердженням законності в правовій сфері. Вони поділяються на такі групи:

- 1) загально-правові (рівень розвитку правової системи, правової культури суспільства, повнота та несуперечність законодавства);
- 2) організаційно-правові (діяльність законодавчої, виконавчої та судової влади і Президента як гаранта Конституції України);
- 3) процесуальні (наявність ефективних засобів державного примусу, визнання принципу презумпції невинуватості, невідчужуваність прав та обов'язків громадян).

Отже, законність у правовій демократичній державі є засобом захисту прав, свобод і законних інтересів громадян. Вона має забезпечувати охорону людини від свавілля держави, її органів та посадових осіб. Від стану законності в державі залежить ступінь свободи особи, дотримання її прав і свобод, рівень демократії. Стан законності в державному управлінні полягає в тому, що при виконанні своїх завдань та функцій органи виконавчої влади забезпечують законність у державі, а також у тому, що сама діяльність цих органів базується на суворому дотриманні Конституції України, законів та підзаконних актів. Тож, розвиваючи та вдосконалюючи загальні та спеціальні гарантії, держава забезпечує належне додержання законності в державному управлінні.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. Є. Куц.

Кочерга Антон Володимирович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студент, Полтавський юридичний інститут,

2 курс, 25 група

ПРАВОВИЙ СТАТУС ГРОМАДЯН, ЯКІ ШУКАЮТЬ РОБОТУ, І БЕЗРОБІТНИХ

На сьогоднішній день в Україні кількість вільних робочих місць значно менша за кількість людей, які шукають роботу, особливо складно знайти роботу по спеціальності. Ця проблема особливо актуальна під час діючої ситуації в нашій країні, оскільки у зв'язку зі збільшенням кількості громадян, які шукають роботу, і безробітних, кількість вільних робочих місць постійно зменшується. Проблема полягає в тому, що існує багато працездатних громадян, які мають освіту, професію, здоров'я і величезну потребу у працевлаштуванні. При розгляді даного питання актуальним, на наш погляд, є розкриття поняття «статусу громадян, які шукають роботу», і вивчення особливостей правового підґрунтя поняття «статус безробітного».

Закон України «Про зайнятість населення», містить в собі такі важливі поняття як «безробіття», «безробітний», «вакансія», «зареєстрований безробітний», «трудова міграція», «часткове безробіття» та інші. В Законі України «Про зайнятість населення» міститься положення про те, що людина віком від 15 до 70 років, яка не має роботи, заробітку, готова та може приступити до роботи, вважається безробітною. Стаття 9 вищезазначеного Закону гарантує соціальний захист кожній особі у разі настання безробіття. Сьогодні, на досить низькому рівні знаходиться матеріальне забезпечення з Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування. Безоплатні інформаційні та профорієнтаційні консультації носять загальний характер, а професійна підготовка та перепідготовка тимчасово вирішує питання з працевлаштуванням, так як не зростає кількість робочих місць. Початкова юридична та фінансова допомога в розвитку підприємницької діяльності сприяють у працевлаштуванні, але, в свою чергу, не розвинутим в країні залишається пільгове кредитування. Законодавство передбачає, що безробітним і застрахованим у відповідному органі, для початку підприємницької діяльності можливе тільки надання виплати одноразової грошової допомоги. У випадку ж коли підприємець протягом 2 років з моменту державної реєстрації не займається підприємницькою діяльністю, то він втрачає право на таку чергову одноразову допомогу за статтею 45 Закону України «Про зайнятість населення». Для фінансової підтримки безробітних залучають до громадських робіт, до робіт тимчасового характеру не більше ніж на

6 місяців (частина 8 статті 31 Закону України «Про зайнятість населення»), але оплата таких робіт низька. Якщо орган служби зайнятості не може запропонувати особі підходящу роботу, то після виконання таких робіт виплата допомоги по безробіттю продовжується.

За статтею 14 вище вказаного закону є громадяни, які мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню. Наприклад, один з батьків має на утриманні дітей віком до шести років, або виховує сам дитину до 14 років або дитину-інваліда; діти-сироти; особи, яким виповнилося 15 років і мають згоду одного з батьків можуть прийматися на роботу; протягом шести місяців молодь, яка закінчила або припинила навчання у навчальних закладах, звільнені із строкової військової служби і які вперше приймається на роботу; громадяни, яким до настання права на пенсію за віком залишилося 10 і менше років мають юридичні гарантії для працевлаштування. На практиці часто трапляються випадки коли цим громадянам важко знайти роботу з високим рівнем оплати.

Відповідно до статті 7 Закону України «Про зайнятість населення» в перші 7 днів перебування на обліку у державній службі зайнятості громадянин вважається таким, що шукає роботу. Якщо протягом цього часу йому не надана підходяща робота, то в нього приймається заява про надання йому статусу безробітного. Важливо розуміти, що для громадян, які втратили роботу та трудовий дохід, підходящою є робота, що відповідає їхній професійній освіті та кваліфікації, доступності транспортного обслуговування, встановленого рішеннями місцевих державних адміністрацій. Заробітна плата повинна бути не менша за ту, яку громадянин мав за попереднім місцем роботи, при цьому необхідно враховувати середній рівень заробітної плати, що склався в регіоні за минулий місяць у відповідній сфері економічної діяльності. На практиці запропоновані вакансії часто, не відповідають критеріям підходящої роботи. Для громадян, які не мають професії і вперше шукають, підходящою вважається робота, яка потребує початкової професійної підготовки, а для громадян, які бажають відновити після перерви понад шість місяців трудову діяльність, — це робота по професії за останнім місцем роботи, чи робота за новою спеціальністю за направленням на навчання державною службою зайнятості. Якщо протягом шести місяців неможливо надати громадянину роботи за професією, то підходящою є робота, яка потребує зміни професії з урахуванням стану здоров'я і професійного досвіду, здібностей, потреби на ринку праці у відповідних працівниках. На ринку праці частіше пропонують роботу з низькою заробітною платою або з великими фізичними навантаженнями. Необхідно пам'ятати, що підходящою не може бути робота, яка пов'язана із зміною місця проживання без згоди громадянина; до місця роботи не має доступного транспортного сполучення, умови

праці не відповідають законодавству про працю; на запропонованому місці роботи заробітна плата нижча за мінімальну або не своєчасно виплачується; умови праці на новому місці роботи не відповідають, згідно медичній довідці, стану здоров'я громадянина.

Якщо ж статус безробітного не може бути наданий або відмовлено у наданні такого статусу, то у випадках передбачених законом, громадянин отримує статус особи, яка шукає роботу. За статтею 43 вищезазначеного Закону статус безробітного може надаватися працездатній особі, яка не має роботи та інших доходів, а за станом здоров'я може і хоче працювати. Він діє тільки до призначення пенсії за віком, за вислугу років, за пільгою, а інваліди не пенсійного віку (згідно законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам») мають право на статус безробітного. Його надають і дітям до 16 років, які працювали і були звільнені за скороченням штату працівників (ч. 1 стаття 40 Кодекс Законів про працю України).

Державними органами приділяється мало уваги таким громадянам. Такі особи за їх заявою і при відсутності підходящої роботи реєструються у територіальних органах виконавчої влади, які працюють у сфері зайнятості населення і одразу отримують відповідний статус. Важливо, що на сьогодні немає значення чи це відбувається за місцем проживання, чи це за місцем перебування. Їм надається безоплатне право на послуги пошуку підходящої постійної чи тимчасової роботи, право на інформаційні та юридичні консультації, на профорієнтацію з можливістю навчання та зміни діяльності. Відповідні відомості повинні бути внесені в Єдину інформаційно-аналітичну систему. Проблемою є те, що матеріальна допомога у таких випадках виплачується тільки протягом 360 днів, але громадянам, яким до досягнення пенсійного віку залишилось не більше півтора року, термін виплати подовжено. Матеріальна допомога зберігається і при участі в громадських та інших тимчасових роботах (тривалістю до 180 днів). При порушенні прав на зайнятість можливе оскарження дій посадових осіб в суді, але окремим громадянам дуже важко виграти в суді у представника державного органу.

Коли особа визнається безробітною на неї поширюються права і обов'язки відповідно до законодавства. У відповідності до статей 44 та 45 Закону України «Про зайнятість населення» зареєстровані безробітні мають такі обов'язки: самостійно або за допомогою територіальних органів шукати роботу, відвідувати один раз у 30 днів територіальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, брати участь у заходах, що забезпечують зайнятість населення. Складність у тому, що при зміні обставин

тільки протягом трьох робочих днів необхідно повідомити про це. Реєстрація безробітного припиняється при прийнятті на роботу або поновленні за рішенням суду на роботі, після подання письмової заяви про відмову від послуг, після дворазової відмови від запропонованої підходящої роботи та професійного навчання, при (без поважних причин) невідвідуванні територіального органу, при поданні недостовірних даних та документів, при арешті та засудженні особи до позбавлення чи обмеження волі, при вступі на навчання за денною формою, при призові на військову службу, при виході на пенсію, та за інших підстав. Але, іноді складно документально підтвердити наявність поважних підстав, які стали причиною невідвідування служби зайнятості.

Проблема полягає в тому, що уряд не визнає, що через відсутність робочих місць 7 мільйонів наших співвітчизників працюють за кордоном. Він не включає до складу безробітних ні тих, у кого є тимчасові підробітки, ні 2 мільйони селян, які мають прибуток лише із присадибного господарства, ні працюючих на «неповні ставки». Рівень безробіття різний по окремих регіонах України. Найвищий рівень зареєстрованого безробіття у західних областях країни — Волинській, Львівській, Закарпатській, Івано-Франківській, Тернопільській. Найнижчі показники рівня безробіття — в Одеській області, в м. Києві. Враховуючи демографічну ситуацію в різних регіонах України, можна стверджувати, що повільне створення нових робочих місць і природний приріст населення сприяють росту рівня безробіття. Система заходів щодо подолання безробіття в державі законодавчо включає в себе: розвиток розгалуженої системи державної служби зайнятості, підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів та їх професійної орієнтації; надання підприємцям премій, субсидій, податкових пільг для найму додаткової робочої сили; стимулювання підприємців до навчання та перекваліфікації; державну підтримку нетрадиційним сферам зайнятості; залучення приватного вітчизняного та іноземного капіталу; приєднання України до світового ринку праці; стимулювання громадян до самостійного пошуку робочих місць; надання безвідсоткових кредитів безробітним для започаткування власного бізнесу тощо.

Таким чином, державна система захисту від безробіття повинна соціально економічно підтримати громадян, які шукають роботу, і безробітних, допомогти з пошуком роботи або з перенавчанням, можливо націлити на ведення підприємницької діяльності або фермерського господарства.

Науковий керівник: к. ю. н., старший викладач кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого А. С. Сидоренко.

Матюха Марина Олександрівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

2 курс, 25 група

СТОСОВНО ДОЦІЛЬНОСТІ ВИЗНАННЯ ІМПЕРАТИВНОСТІ ПРИНЦИПОМ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Побудова сталого демократичного суспільства в Україні відбувається в умовах зростання потреби народу в реалізації влади, джерелом якої він є та наданої йому, як носію суверенітету. На сьогоднішній день суспільство вимагає максимального забезпечення наданого ст. 5 Конституції України права на безпосереднє здійснення влади та права брати участь в управлінні державними справами, що закріплено у ст. 38 Основного Закону. При цьому, демократизація суспільної життєдіяльності потребує належної взаємодії суспільства і держави, шляхом надання не тільки можливості періодично змінювати носіїв публічної влади, а й безпосередньо впливати на практичне здійснення цієї влади, що покликана забезпечити безпосередня демократія.

Розглядаючи зміст та сутність безпосередньої демократії, науковцями виділяється певне коло принципів, що опосередковують собою різні властивості, аспекти волевиявлення народу, закономірності його функціонування і розвитку.

Дослідженню сутності безпосередньої демократії присвячено чимало праць таких науковців як В. Ф. Погорілка, О. О. Галус, Ю. Р. Мірошниченка, Р. П. Князевича, С. М. Дерев'янка, І. М. Панкевич та ін. Однак, не дивлячись на формування істотного наукового доробку в даній сфері, а також наявність згоди щодо більшості ключових питань стосовно сутності безпосередньої демократії, досить спірним видається віднесення імперативності до принципів безпосередньої демократії.

Безпосередню демократію, як правило, визначають як спосіб здійснення публічної влади безпосередньо самим народом шляхом прийняття ним публічно-владних рішень, або ж — суспільні відносини, в межах яких здійснюється широкий комплекс способів участі громадян в управлінні справами держави і суспільства, в результаті чого воля громадянина (колективу) безпосередньо, тобто без обов'язкової допомоги обраних (призначених) у державні органи представників впливає на формування державної політики та її здійснення, а також створює представницьку систему.

Чимало науковців звертають увагу на такий принцип (або ж особливість чи ознаку) безпосередньої демократії, як імперативність, тобто загально-

обов'язковий, «неминучий» характер рішень, прийнятих вільним волевиявленням громадян.

Проте, на нашу думку, таке твердження є таким, що не повною мірою відображає сутність безпосередньої демократії, яка, окрім безпосереднього прийняття народом владних рішень, передбачає саме участь народу у вирішенні певних питань. В контексті цього важливо зазначити, що відповідно до ст. 69 Конституції України народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії. Таким чином, твердження про її імперативний характер входить у протиріччя з визнаною позицією про необмеженість форм прямого народовладдя. Фактично, відбувається штучне обмеження форм реалізації народом гарантованого Конституцією України права на владу.

З цього приводу, найбільш конструктивною видається позиція М. Ф. Чудакова, який вважає найголовнішою ознакою безпосередньої демократії певний результат, певний вплив на державно-правову сферу, що відбувся внаслідок діяльності громадян, котрі не є професійними державними службовцями або ж не обрані для виконання державних функцій.

Реалізація як імперативних, так і диспозитивних форм безпосередньої демократії необхідно має тягнути за собою певні правові наслідки. При цьому, різниця полягає лише у характері таких наслідків та ступені їх подальшого впливу на державно-правові процеси.

Імперативність безпосередньої демократії носить у більшій мірі морально-етичну складову, яка полягає у врахуванні волі та дійсних інтересів народу.

Обґрунтовуючи виключно імперативну сутність безпосередньої демократії, А. Є. Гузій вказує, що диспозитивний характер такої її форми як консультативний референдум не дає можливості говорити про нього як про механізм здійснення громадянами своєї влади, так як вона підпорядкована подальшій волі органів влади. При цьому, враховуючи можливість існування імперативних форм безпосередньої демократії, звертається увага на нерентабельність консультативного референдуму.

Вказані тези є суперечливими, оскільки посилення на участь органів державної влади та органів місцевого самоврядування в подальшій реалізації влади народу, що має місце, наприклад, у випадку з консультативним референдумом, не вказують на неможливість віднесення такого інституту до форм безпосередньої демократії. Так, будь-яка форма безпосередньої демократії не може бути реалізована поза діяльністю органів влади. Реалізація загальнодержавного референдуму, який носить імперативний характер, можлива лише за попередньої нормотворчої діяльності, в подальшому вчинення дій спрямованих на його ініціювання державою або створення механізмів прояву такої ініціативи народом, а також його призначення. Все це вказує на

те, що пряма демократія є важливим засобом взаємодії суспільства та держави та неможлива поза такою взаємодією.

Нерентабельність деяких диспозитивних форм безпосередньої демократії, про що вказував А. Є. Гузій, не вказує на їх неспроможність, а лише може бути підставою для подальшого вдосконалення. При цьому, реалізація народом свого права на владу не може бути обмежена з підстав економії бюджетних коштів та поставлена у залежність від чиїхось економічних інтересів. Виходячи з викладеного, правильною видається позиція науковців, які не відносять імперативність до принципів безпосередньої демократії, що дозволяє уникнути штучного звуження її змісту. Диспозитивність, в тій же мірі як і імперативність, можна розглядати як ознаки окремих форм безпосередньої демократії, але аж ніяк не характерну рису вказаного конституційно-правового інституту.

Науковий керівник: асистент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. О. Любченко.

Михневич Олександра Павлівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

2 курс, 21 група

ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ В КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

У будь-якій правовій системі фундаментальні, засадничі ідеї її розвитку, тобто принципи права відіграють визначальну роль в процесі формування та розвитку правової держави і громадянського суспільства.

Переважна більшість вчених-правознавців відстоюють позицію, відповідно до якої в ієрархії загальнообов'язкових принципів права саме верховенство права стоїть на вищій щабліні. Визначним кроком на шляху втілення цих загальноновизнаних положень в правову реальність є їх конституціоналізація.

Так, стаття 8 Конституції України встановлює, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Разом з тим, одного формального закріплення цих принципів замало — постає необхідність винайдення подальших кроків, які дозволили б втілити їх у життя. В першу чергу, саме в такому контексті і слід розглядати принцип правової визначеності, який сам по собі є однією з найважливіших фундаментальних складових принципу верховенства права.

Це питання продовжує залишатися актуальним і в світлі нещодавньої чергової зміни влади, представники якої продовжують створювати закони та інші нормативні акти, що містять у собі неоднозначні, суперечливі з точки зору законодавчої техніки положення.

Принцип правової визначеності є одним із головних елементів принципу верховенства права і означає чітке, однозначне розуміння правових норм, відсутність суперечностей між ними, прогалін і колізій в законодавстві, вимогу їх найшвидшого і найефективнішого усунення. Своє яскраве вираження і значення цей принцип має при обмеженні певних суб'єктивних прав та покладенні обов'язків. Принцип правової визначеності тлумачиться в доктрині як засадничий принцип правової системи. На думку В. Брюггера, цей принцип проявляється в такому:

- а) чіткість визначення змісту правових норм, їх однозначність, простота розуміння;
- б) чіткість у підпорядкуванні вже діючим приписам законодавства поза залежністю від статусу суб'єкта;
- в) стабільність дії правових норм;
- г) чітка інституційна відповідальність органів влади приправотворенні і правозастосуванні;
- д) використання всіх надбань і досягнень юридичної і, зокрема, нормотворчої техніки.

Тому правову визначеність можна розуміти як стабільність політичних і правових рішень, тобто стабільність та цілісний характер законодавства, здійснення конституційної, адміністративної і судової практики на основі закону відповідно до інших складових принципу верховенства права, а також прозорість і демократизм, пріоритет захисту прав і свобод людини і громадянина при нормотворенні і прийнятті владних рішень.

Такі риси принципу правової визначеності опосередковано констатував і Конституційний Суд України в низці своїх рішень, зокрема: № 17-рп/2010 від 29 червня 2010 року (справа щодо відповідності Конституції України абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію»), № 5-рп/2005 від 22 вересня 2005 року (справа про постійне користування земельними ділянками), № 15-рп/2004 від 2 листопада 2004 року (справа про призначення судом більш м'якого покарання). Конституційний Суд вважає, що з конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі. Правова визначеність також означає послідовне додержання правових позицій всіма органами державної влади всіх рівнів. Це передбачає, що жоден орган не

може не враховувати мотивацій своїх попередніх рішень, а його рішення має бути результатом виваженого тлумачення і послідовного застосування права. Як свідчить практика світового конституціоналізму, правові акти конституційних судів і їх аналогів є тим правовим засобом, за допомогою якого забезпечується визначеність законодавства та стабільність правового регулювання. Така особлива природа актів КСУ зумовлює існування практики посилення на попередні рішення. Базуючись на положеннях Конституції України, КСУ у вищезазначених рішеннях сформулював правову позицію, відповідно до якої ревізія законодавства має відбуватися із дотриманням принципу правової визначеності, збереження стабільності правового регулювання, недопущення довільних законодавчих змін та передбачуваності соціальної політики уряду.

Виключно за таких умов визначеності можлива стабільність конституційного праворозуміння. Отже, принцип правової визначеності має надзвичайно важливе значення для встановлення меж здійснення влади і посилення стану захищеності прав людини. Цей принцип означає вимогу чіткості підстав, цілей та змісту нормативних приписів, особливо тих із них, які адресовані безпосередньо громадянам. Обмеження основних прав людини та громадянина і втілення їх на практиці допустимі лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, що встановлюють такі обмеження. Тобто обмеження будь-якого права повинні базуватися на таких критеріях, котрі дають змогу особі чітко відмежовувати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки. До того ж має бути забезпечено неможливість свавільного тлумачення положень законів як органами державної влади, так і власне громадянами.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого І. К. Полховська.

Перцель Карина Сергіївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Інститут підготовки кадрів

для органів юстиції України,

2 курс, 16 група

ПРО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВА НА ГІДНИЙ РІВЕНЬ ЖИТТЯ В КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Право на гідний рівень життя займає особливе місце в системі конституційних прав. З одного боку, воно існує на рівні з іншими правами як само-

стійне. Але з іншого боку, реалізація інших прав людини є його складовою, оскільки особисті, економічні, соціальні та політичні права забезпечують гідне життя кожному.

Право на гідний рівень життя знаходиться на межі між мораллю та економікою, економікою та правом, правом і мораллю.

Забезпечення людині та громадянину гідного рівня життя має гарантуватися державою. Конституція України закріплює: «Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло» (ст. 48). Однак, слід зазначити, що слова «гідний» та «достатній» мають різне смислове навантаження.

Необхідно підкреслити, що у ч. 1 статті 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права визнається право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг і житло, і на неухильне поліпшення умов життя. Звідси бачимо, що Конституція України хоча і містить подібну норму, але не закріпила таку важливу її частину як неухильне поліпшення умов життя.

Держава гарантує кожному право на достатній рівень життя. Проте в Україні систематично існує ситуація, у якій встановлений державою прожитковий мінімум (1330 грн. з 01.01.2016 р.) автоматично позбавляє населення права, гарантованого Конституцією, адже значна кількість людей офіційно отримують саме в такому розмірі заробітну платню або соціальну допомогу, зокрема, це стосується інвалідів та пенсіонерів.

Виходячи з того, що Україна є соціальною державою (ст. 1 Конституції України), можна зробити висновок про те, що забезпечення права на гідний рівень життя є однією з основних її цілей. Недарма стаття 3 Основного Закону визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

На превеликий жаль, практичне втілення закріплених у Конституції України положень відбувається не завжди. Тлумачення достатнього рівня життя, що міститься у ст. 48, ігнорує розвиток духовних здібностей людини, необхідність задоволення не тільки матеріальних, а і культурних потреб. У розвиток положень згаданої статті формується споживчий кошик для розрахунку прожиткового мінімуму, склад якого явно замалий для забезпечення навіть достатнього рівня життя.

На сьогодні не можна говорити про забезпечення державою достатнього рівня життя, коли мінімальна заробітна плата становить 1378 грн., а загальний показник прожиткового мінімуму — 1330 грн. на місяць. Звідси з'являється низка інших проблем, які гальмують подальший розвиток і економіки, і суспільства. Красномовним є показник України у рейтингу країн світу за рівнем життя, де наша країна посідає лише 70 місце.

Як справедливо зазначають науковці, складається враження, що Україна позиціонує себе як соціальна та правова держава завдяки не так присутності, як відсутності у неї зрілої політичної та правової самосвідомості.

Необхідно підкреслити, що право на гідний рівень життя включає в себе не тільки фінансові показники. Воно охоплює весь спектр сфер суспільного життя. Але у ситуації, яка склалася в нашій країні, незабезпечення можливостей людини у правовому, політичному, культурному житті суспільства зумовлене саме її економічним становищем, адже основною метою в житті людини стає виживання та забезпечення мінімальних потреб для себе і своєї сім'ї.

Аби забезпечити право на гідний рівень життя, необхідно, насамперед, визначити основні показники гідності життя людини. Серед них, на нашу думку, можна виділити такі:

- житлові, санітарно-гігієнічні умови, умови праці;
- соціальне забезпечення, доходи та витрати населення;
- кількість споживання продовольчих товарів;
- споживчі ціни, вартість транспорту, вартість житлово-комунальних послуг, організація та вартість відпочинку, рівень медичного обслуговування;
- освіта і культура;
- вільний доступ до правосуддя всіх верств населення та впевненість у справедливості судової влади, можливість отримання кваліфікованої правової допомоги.

Вважаємо, що визнавши необхідність практичного втілення вищевказаних показників та забезпечуючи регламентуючи їх у відповідних нормативних актах, держава зробить значний крок вперед в сфері реалізації прав і свобод людини і громадянина.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що в багатьох країнах світу на конституційному рівні закріплене саме право на гідний рівень життя (зокрема, в Італії, Фінляндії, Португалії, Бельгії). Дуже важливо, щоб і в Україні на рівні Основного Закону було закріплене саме право на гідний рівень життя. Це поняття визначало б розмір заробітних плат і соціальних виплат, можливості та взагалі стан людини і громадянина в державі. Необхідність закріплення відповідного положення також пов'язана з намаганням українського суспільства приєднатися до європейських цінностей та увійти на рівних до європейського простору. А це означає, що рівень забезпечення особистих і соціально-економічних прав та рівня життя має відповідати європейським стандартам.

Важливо підкреслити, що нині діюча Конституційна Комісія у проєкті змін до Конституції України закріплює право на гідний, а не достатній рівень

життя. Закріплення саме такого положення свідчитиме про те, що гідне життя людини стане не лише моральною, а й юридичною цінністю суспільства.

Науковий керівник: асистент кафедри конституційного права України НЮУ імені Ярослава Мудрого М. О. Єльнікова.

Петраш Каріна Вікторівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, господарсько-правовий факультет,

2 курс, 3 група

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ НА ЕТАПІ ДЕМОКРАТИЧНОГО ТРАНЗИТУ

Перехід до демократії, тобто процес демократичного транзиту, передбачає висування на одне з перших місць, серед елементів системної трансформації, підвищення активності громадян в боротьбі за реалізацію принципів і норм Конституції та законів України. Закріплення в Основному законі нашої країни таких принципів конституційного ладу, як верховенство права, визнання людини з її правами і свободами найвищою соціальною цінністю, поділ влад, рівності всіх перед законом, політичного, економічного й ідеологічного плюралізму, свободи, тощо, обумовлює піднесення ролі Конституції України не тільки як Основного Закону, але й як символічного орієнтиру розвитку людини, суспільства і держави шляхом демократії. Це, в свою чергу, ставить на порядок денний задачу, окрім іншого, формування у суспільній свідомості окремої людини і суспільства в цілому потреби боротьби за дотримання принципів і норм Конституції та Законів України, як органічної основи цивілізованого співіснування. У цьому зв'язку авторка використовує термін «конституційна культура». Він не є новим. Конституційно-правова культура — це загальнолюдські цінності, права і свободи людини й громадянина, які не просто декларуються в Конституції, але і реалізуються на практиці в суспільстві, яке не тільки знає свої права, а і поважає право оточуючих. Адже свобода однієї людини закінчується там, де розпочинається свобода іншої. Найбільш сприятливі умови для конституційно-правової культури існують там, де є рівень загальної культури. Запорукою існування конституційно-правової культури є три складові:

- 1) Знати свої права та обов'язки;
- 2) Виконувати свої права та обов'язки;
- 3) Вимагати від інших виконувати свої права та обов'язки;

В травні 2011 р. в університеті німецького міста Мюнстер (Федеральна земля Північний Рейн — Вестфалія) відбулася наукова конференція, присвячена «Конституційним культурам». Під час своїх виступів вчені з обох берегів Атлантики наголошували, що конституційні цінності є відображенням суспільних, а по суті — є змістом конституційної культури. Низка вчених під конституційною культурою розуміють певний рівень правового мислення і сприйняття правової культури, а також відповідну ступінь знання населенням законів і високий рівень поваги до норм права, їх авторитету.

Однак на шляху вирішення цієї складної задачі знаходяться перепопи, які дісталися нам у спадщину від відмираючого суспільства, а також з'явилися на етапі демократичного транзиту. Тому я вважаю, що доцільно буде виділити наступні проблеми:

- 1) Слабкість громадянського суспільства. Одним із багатьох рівнів на яких має відбуватися розвиток і зміцнення демократії і, які системно взаємопов'язані між собою, є громадянське суспільство. Засновники американської демократії вбачали те, що ми називаємо сьогодні громадянським суспільством, у природній здатності громадян об'єднуватись в асоціації, відстоювати свої права та інтереси у публічній сфері і створювати певний баланс із державною владою. Якщо громадянське суспільство сильне, воно не дозволяє владі здичавити до рівня тиранії. Громадянське суспільство може бути сильним чи слабким, активним або пасивним, мобілізованим або автономізованим, радикальним або поміркованим тощо. У випадку України ми радше говоритимемо про пасивне і автономізоване громадянське суспільство, і саме такі його якості сприятливі для правління олігархії;
- 2) наявність багаточисельних, проте слабких політичних партій, які в силу нерозвиненого громадянського суспільства, поки що нездатні повною мірою представляти інтереси того суспільства в надрах якого вони народилися; Е. Хейвуд, британський політолог, наголошує, що інакше, аніж як через партії ніякі суспільні інтереси і не висловлюються, бо саме партії мають найтісніші стосунки з державою, адже вони є джерелом формування різноманітних органів влади. Але заради справедливості, необхідно уточнити, що навіть багатопартійні системи всіх суспільних інтересів не висловлюють. Інтереси маргінальних прошарків, як правило, залишаються без уваги. Сьогодні партіям не довіряють 68,3% громадян України, довіряють — 6,6%. Разом з тим, на питання: «Чи є серед існуючих на теперішній час в Україні політичних партій і рухів такі, яким можна довірити владу?» ствердно відповідає 21%, негативно — 45,1% і не визначились — 33,5% громадян;

- 3) внаслідок нездатності громадянського суспільства контролювати політичні партії, їх (політичні партії) контролює олігархат, який завжди з'являється там, де відсутнє громадянське суспільство та панує правовий нігілізм. В кулуарах ВРУ не один день триває дискусія, з приводу законопроекту який передбачає фінансування політичних партій за рахунок державного бюджету. Фактично, для того, щоб утримувати політичні партії, українцям доведеться викладати по 80 копійок. Проте в силу слабкості громадянського суспільства та відсутності загальної культури, що як наслідок, апіорі не може породжувати правову та конституційну культуру дані, які були отриманні під час проведення публічних дебатів на тему «Фінансування політичних партій: як позбуття впливу олігархів» шокували дослідників. Так, 76 відсотків українців не підтримують ідею фінансування політичних партій з Державного бюджету, 40 відсотків українців вважають, що фінансувати партії мають лідери партій та рядові члени партій, 13 відсотків українців вважають, що політичні партії має фінансувати держава, та 14 відсотків — що це мають робити бізнесмени. Через значний вплив та контроль олігархів на суспільне життя відсутня економічна свобода, що природно не може породжувати економічну свободу і тому не може в таких умовах формуватися середній клас, який і повинен стати зрілим та активним громадянським суспільством;

Для режиму олігархії важливо, що поєднуються демократичні інститути з їх недемократичною інструменталізацією. Олігархія є правовою державою, де роль виборів обмежена, де існує громадянське суспільство і горизонтальна (а не вертикальна) пов'язаність між правителями та електоратом. Олігархічний режим визнає громадянське суспільство, надає громадським інституціям свободу дій, допоки вони не загрожуватимуть авторитету олігархії.

- 4) Слабкість середнього класу, який міг би фінансувати та контролювати політичні партії закономірно породжує корупцію, починаючи із самих надр, існуючого суспільства; На думку вченого Яременко В. І. середнього класу в Україні ще не існує. Головними причинами, які перешкоджають формуванню даного класу є: «клановий принцип» побудови економічних стосунків в країні та економіки в цілому. Сьогодні клани організували своєрідні економічні піраміди, які переплелися з криміналом і владою. Декілька таких пірамід тримають майже всю систему влади, передусім виконавчу. Вони стали монополістами і задають свої правила гри в усіх секторах економіки, вирішальним чином впливаючи на виробництво — через тарифи, пільги, тощо;

5) нерозвиненість громадянського суспільства та політичних партій обумовлює слабкість парламентаризму; У спеціальній літературі з конституційного права поняття «парламентаризм» використовується не лише для позначення однойменного інституту відповідної галузі права, але й у значенні окремих типів республіканської форми правління. Як форму організації державної влади парламентаризм характеризує провідне положення представницького органу в системі вищих органів держави, наявність парламентського способу формування уряду, а також конституційно визначених засобів контролю парламенту за вищим органом виконавчої влади і, як наслідок, можливість парламенту достроково припинити повноваження уряду. У контексті сказаного важливо відмітити одну з найсуттєвіших рис парламентаризму як форми правління — він існує лише тоді, коли склад уряду є похідним від волевиявлення парламентської більшості і залишається незмінним доти, доки відповідає потребам цієї більшості. Як тільки в парламенті зникла партійна коаліція, що утворила парламентську більшість і на її основі сформувала уряд, попередньо схваливши програму його діяльності, уряд, що втратив підтримку парламенту, стає нелегітимним. Він уже не може діяти, керуючись програмою політичної сили, яка втратила більшість місць у парламенті. За такої ситуації уряд звичайно отримує вотум недовіри і йде у відставку. Водночас і уряд в умовах парламентаризму впливає на орган законодавчої влади за допомогою приналежного йому права законодавчої ініціативи, якому надається пріоритет; бере активну участь у законодавчому процесі на всіх його етапах і здійснює визначальний вплив на порядок проходження в парламенті законопроектів та голосування за ними. Так як, на даний момент ми стоїмо на самому початку демократичного транзиту, то і виховання демократичних цінностей та правової культури потрібно розпочинати, ще із малечку та розвивати на протязі всього життя.

Для цього потрібно:

1. Посилити увагу до виховання загальної культури на всіх етапах соціалізації в родині, дитсадку, школах, ВНЗ.

2. Приділити більше сил та часу для виховання конституційної культури, виходячи з того, що Конституція є для нас символом таких принципів, як верховенство права, визнання людини з її правами честю та гідністю найвищою соціальною цінністю, рівності всіх перед законом, поділу влад.

3. Виховати у людини потреби до саморозвитку та працелюбства.

На сьогодні Україна дійсно знаходиться на етапі демократичного транзиту. Не можна говорити, що в Україні відсутнє громадянське суспільство,

воно існує, проте, доволі таки слабе найвлучнішим прикладом існування громадянського суспільства є волонтерські організації. Тому авторка вбачає вирішення всіх вище згаданих проблем наступним чином:

1. З метою посилення активності громадянського суспільства, слід розпочинати із найперших етапів соціалізації дитини, тобто потрібно ще з малечку виховувати патріотично — демократичного громадянина.

2. Проблему багаточисельності та безвідповідальності політичних партій не така вже й складна, як здається на перший погляд, перші кроки вже зроблені у вигляді закону, що передбачає фінансування політичних партій за рахунок державного бюджету, що по-перше звільнить політичні партії від впливу олігархії, а по-друге, дасть можливість молодим, активним, патріотично налаштованим, культурно зрілим партіям голосно заявити по себе на політичній арені та створити величезну противагу, тим партіям, які ще будуть знаходитися «під рукою покровителя».

3. Впровадження імперативного мандату дасть змогу населенню повною мірою здійснювати свою контрольну функцію, своїх обранців, а так ж змусить народних обранців працювати старанно та сумлінно.

Отже, вважаю, що саме завдяки таким змінам, громадянське суспільство України підніметься та розпочне контролювати владу і вимагати від них дій, тим самим привівши нашу державу до справжньої органічної демократії.

Науковий керівник: к. і. н., доцент кафедри конституційного права України НЮУ імені Ярослава Мудрого С. Ю. Лукаш.

Пешкова Марина Олегівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

1 курс, 14 група

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ГАРАНТУВАННЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ В УКРАЇНІ

Відомо, що в радянську добу праця була не правом, а обов'язком. На сьогодні держава гарантує свободу праці кожної особи. Це означає, що кожна працездатна особа має вільно розпоряджатися своєю здатністю до праці, своїми розумовими та фізичними здібностями.

Праця — це одна із найважливіших умов існування людини, основа її життя та особистого розвитку. Праця є свідомою діяльністю людини, що

потребує витрат розумової чи фізичної енергії і має своїм призначенням задоволення потреб кожного індивіда і суспільства, несе в собі створення матеріальних та духовних благ. Кожна людина має право на працю, а воно, у свою чергу, визнається усіма державами світу.

Статтею 43 Конституції України передбачено, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується, а також те, що держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. Статтею 2 Кодексу законів про працю України передбачено, що забороняється будь-яка дискримінація у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, етнічного, соціального та іноземного походження, віку, стану здоров'я, інвалідності, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД, сімейного та майнового стану, сімейних обов'язків, місця проживання, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, участі у страйку, звернення або наміру звернення до суду чи інших органів за захистом своїх прав або надання підтримки іншим працівникам у захисті їх прав, за мовними або іншими ознаками, не пов'язаними з характером роботи або умовами її виконання. Стаття 23 Загальної декларації прав людини зазначає, що кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття.

Неможливо не звернути увагу на деяку неузгодженість положень частин першої та другої статті 43 Конституції України. Так, у частині першій мова йде про право кожного (тобто про право людини). Між тим у частині другій йдеться про обов'язки держави щодо громадян. Це створює враження, що принцип рівних можливостей у виборі професії або роду трудової діяльності, зокрема однакової для всіх можливості просування по роботі на відповідні більш високі ступені, не торкається іноземців або осіб без громадянства. Між тим подібне редакційне звуження права на працю не відповідає вимогам статей 6 та 7 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, ратифікованого Україною.

Втім, пункт 12 статті 92 говорить нам про те, що виключно законами України визначаються: організація і діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби, організації державної статистики та інформатики.

Також існує неузгодженість положення статті 2 Кодексу законів про працю України, бо воно про абсолютну відсутність дискримінації у сфері праці,

але фактично існують додаткові вимоги для кандидатів на різні юридичні професії. Наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 27 ЗУ «Про прокуратуру» висуваються такі вимоги до кандидатів на посаду місцевого прокурора: громадянство України, наявність вищої юридичної освіти, стаж роботи в галузі права не менше двох років та володіння державною мовою.

Існуючу ситуацію роз'яснив Конституційний Суд України у рішенні № 14-рп/2004 від 07.07.2004 (справа про граничний вік керівника на посаду). Конституційний принцип рівності не виключає можливості законодавця при регулюванні трудових відносин встановлювати певні відмінності у правовому статусі осіб, які належать до різних за родом і умовами діяльності категорій, у тому числі вводити особливі правила, що стосуються підстав і умов заміщення окремих посад, якщо цього вимагає характер професійної діяльності. Так, з урахуванням особливого (специфічного) характеру діяльності законодавством України встановлено певні відмінності, зокрема граничні вікові обмеження на зайняття посад, щодо державних службовців (працівників правоохоронних органів), військовослужбовців, працівників, які перебувають на службі в органах місцевого самоврядування, тощо.

Однак, мета встановлення певних відмінностей (вимог) у правовому статусі працівників повинна бути істотною, а самі відмінності (вимоги), що переслідують таку мету, мають відповідати конституційним положенням, бути об'єктивно виправданими, обґрунтованими та справедливими. В іншому разі встановлення обмежень на зайняття посади означало б дискримінацію. Наведене тлумачення положень статті 43 Конституції України (254к/96-ВР) відповідає міжнародно-правовим актам. Так, згідно з Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права 1966 року (995_042) держава може встановлювати тільки такі обмеження цих прав, які визначаються законом, і лише остільки, оскільки це є сумісним з природою зазначених прав, і виключно з метою сприяти загальному добробуту в демократичному суспільстві (стаття 4).

Таким чином право на працю гарантується державою кожному. Разом із тим, існує необхідність у підвищенні рівня правової освіти населення. Обов'язкові вимоги до кандидата на посаду досить істотно зачіпають інтереси не лише сторін трудового договору, а і суспільства в цілому. Встановлення вимог до кандидатів на посади допомагає досягти рівноваги між вимогами до посади та здатністю працівника якісно працювати та довести, що він гідний своєї посади, а також між інтересами найманих працівників та їх роботодавців.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри теорії та історії держави і права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого М. І. Любченко.

Романчук Аліна Олегівна

*НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Полтавський юридичний інститут,
1 курс, 12 група*

ПРАВОВИЙ НІГІЛІЗМ: ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Правова освіта посідає особливе місце в системі професійної підготовки молоді, від якої залежить інноваційний розвиток суспільства, вирішення головних завдань, пов'язаних із розбудовою правової, соціальної та демократичної держави.

Проблему деформації правової свідомості досліджували такі вчені як Ю. В. Александров, Б. А. Барбуков, В. І. Гойман, О. П. Дзьобань, І. А. Ільїн, Ю. Ю. Калиновський, О. В. Косаревська, П. І. Новгородцев, В. В. Мухін. У більшості наукових праць правовий нігілізм характеризується як явище, що виникає у сфері взаємодії особистості, суспільства, права і держави. Найбільшого поширення цей феномен набуває у державах авторитарного режиму, де ігнорується сама природа права, його цінність, або в умовах суспільних криз, зміни історичних епох. У розвинених демократичних країнах світу відмінною ознакою суспільства є повага до законів, законслухняність, висока правова культура, віра в силу й справедливість права, а прояви правового нігілізму мінімізовані.

Враховуючи вікові особливості людини, її здатність до самопереконання та пізнання Савіщенко В. М. виділяє наступні різновиди правового нігілізму:

- **автосугестивний** — формується в результаті самопереконання особистості в неспроможності подолати юридичні перепони на шляху захисту прав. Як правило, він виникає на основі невдалого досвіду, розчарування в справедливості як соціальної цінності.
- **ідентифікаційний** — формується в процесі свідомого або несвідомого ототожнення молоді людини з іншою особистістю. В цей період особливо важливу роль відіграє уявлення про «героя часу». На жаль, сучасний образ «героя часу», який представлений в кінофільмах, засобах масової інформації, не характеризується законслухняністю та повагою до права. Молоді пропонується образ, який завдяки силі, а не через правові методи, успішно вирішує життєві проблеми, що формує зневажливе ставлення до права,
- **когнітивний** — з'являється в результаті здобуття юридичних знань і усвідомлення суперечливості законодавства, можливості вико-

ристання недосконалої правової норми в корисних цілях, сумніву в справедливості закону.

Правовий нігілізм — це не раптова реакція особистості. О. Скакун і Д. Бондаренко зазначають, що це деформований стан правосвідомості особистості, суспільства, групи, що характеризується переоцінкою можливостей права, сприйняттям права як найвищої цінності, яка підпорядковує собі усі інші. Негативне ставлення до права формується в процесі соціалізації під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів. Під зовнішніми (соціальними) факторами визнаються політичні, економічні та інші чинники, які зумовлені державним устроєм, якістю роботи органів влади, рівнем розвитку демократії. До них належать низька якість діяльності виконавчих, контрольно-наглядових, судових органів держави, суперечливість законодавства, негативний вплив засобів масової інформації на свідомість громадян, корупційність влади, економічна, політична, морально-етична кризи суспільства.

До внутрішніх (особистісних) факторів формування правового нігілізму відносяться відсутність позитивного досвіду захисту власних прав, розчарування в силі та дієвості закону, низький рівень юридичних знань, правової культури, вольових якостей, деформація нормативно-ціннісної системи. Студентська молодь як рушійна сила суспільних перетворень завжди відіграла важливу роль в розвитку держави. Від її рівня правової свідомості та культури залежить успіх демократичних реформ, тому вищі навчальні заклади покликані не лише озброїти студентів знаннями, а й формувати віру в силу верховенства права, його ефективність. Реалізувати вищезазначене завдання у сучасних умовах надзвичайно складно, оскільки сама молодь стає свідком постійних політичних маніпуляцій та зневажанням нормами права з боку органів державної влади.

Вивчення сутності, різновидів та факторів формування досліджуваного явища дає змогу визначити основні напрямки його подолання:

- політико-економічний: створення умов цивілізованого та збалансованого розвитку ринкової економіки, ефективної діяльності всіх гілок влади, поліпшення матеріальних умов життя громадян;
- юридичний: удосконалення законодавства, системи правоохоронних органів, якості юридичної праці;
- освітньо-виховний: формування правової свідомості й культури, віри й поваги до верховенства права, необхідності чіткого дотримання законів, активної громадської позиції, підвищення рівня юридичних знань.

Лише за такого системного підходу до вирішення проблеми подолання правового нігілізму можна звести його прояви до мінімуму. Зрештою, всі форми боротьби з нігілізмом пов'язані з виходом суспільства з глибокої систем-

ної кризи соціального, економічного, політичного, духовного, етичного життя суспільства. Однак багато що залежить і від активної позиції самої особи.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри теорії та історії держави і права ПНОІ НЮУ імені Ярослава Мудрого М. І. Любченко.

Свинобой Ольга Миколаївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

2 курс, 21 група

ПРОБЛЕМА ВИБОРУ ОПТИМАЛЬНОЇ ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

Визначення курсу на побудову демократичної, правової держави залежить від різноманітних факторів й насамперед — від оптимальної моделі форми державного правління. Тому на сучасному етапі державотворення постала потреба проаналізувати та переглянути питання щодо бачення оптимального для України способу організації державної влади.

Питання про вибір та подальше вдосконалення форми правління постійно супроводжує процес державотворення в Україні, а тому є об'єктом дослідження науковців. Значний внесок у розробку цієї проблематики зробили В. Авер'янов, А. Георгіца, П. Любченко, О. Петришин, І. Процюк, О. Святоцький, С. Серьогіна та ін., але в умовах стрімких змін у політико-правовому житті країни, виникають все нові й нові питання, які потребують аналізу та вирішення.

Україна пройшла нелегкий шлях конституційного реформування у пошуках оптимальної моделі державного правління з орієнтацією на європейські стандарти демократизації та верховенства права. З моменту проголошення незалежності наша держава апробувала від президентської до змішаної республіки. Та все ж вітчизняна практика протягом двадцяти чотирьох років незалежності так і не може дати остаточної відповіді щодо найоптимальнішої форми правління.

На сучасному ступені розвитку української державності необхідно відмовитись від надуманого впровадження «правильних», як писали Арістотель та Дж. Локк, способів державного правління — чи суто парламентської, чи суто президентської. Оптимальним ж рішенням для країни на даному етапі становлення держави, на нашу думку, є парламентсько-президентська республіка. Тому основне завдання для України — розвиток даного способу організації державної влади, або, як вважає С. Серьогіна, оптимізація існуючої

напівпрезидентської моделі. Це, як слушно зауважує В. Авер'янов, юридично більш складно, але з позиції недопущення самої можливості виникнення авторитарного режиму — менш небезпечно.

Однак, як зазначає О. Волощук, слід пам'ятати, що ідеальної моделі немає і не може бути, адже кожна форма правління має свої як переваги, так і недоліки. Тому при виборі найбільш придатної моделі необхідно враховувати суспільно-політичну ситуацію в Україні.

Насамперед, головна перевага парламентсько-президентської форми правління над класичними моделями полягає у її меншій вразливості з боку такого принципового дестабілізуючого чинника як слабкість парламентаризму, що є суттєвою й загальною рисою політичних систем країн пострадянського простору (окрім країн Балтії).

У такому випадку, із точки зору аналізу парламентської практики, найбільш цікавим для України є досвід Республіки Польща, яка, як і Україна, є унітарною державою, як і в Україні, внаслідок посткомуністичної трансформації Парламент Республіки перетворився з формального інституту комуністичного управління в ефективний орган прийняття демократичним способом політико-правових рішень. Практика польського Парламенту демонструє високий ступінь демократичності в умовах роботи двопалатного парламенту з огляду на більш довгий і поміркований процес ухвалення рішень та більш адекватної репрезентації громадськості в органах державної влади. Так, Сенат доповнює представництво Сейму та гарантує баланс інтересів між територіальними одиницями та соціальними групами населення на державному рівні. У сучасних умовах це створює мережу демократичної комунікації, а також значною мірою підвищує ступінь легітимності публічної влади.

Слабкість вітчизняного парламентаризму та партійної системи, тривалий перехідний етап розвитку державності в Україні, незавершений процес формування української нації, а також хаотичність суспільних відносин спричиняють закономірний запит на «сильного» президента. З цього приводу справедливо зауважує професор В. Авер'янов про те, що ми приречені на вибір змішаної форми правління з досить «сильним» Президентом. Адже глава держави, будучи уособленням єдності державної влади, покликаний консолідувати суспільні сили навколо основних суспільно-політичних цінностей та завдань.

Стосовно ролі інституту президенства в сучасній Україні слушно також зауважує О. Петришин, який вважає, що характерною особливістю функціонування парламентсько-президентської республіки є те, що глава держави виступає насамперед як арбітр, зазвичай забезпечуючи узгоджену діяльність державних органів. Більше того, Президент, будучи інституційним втіленням узгодженості влади у державі, яку здійснюють законодавчі, виконавчі та судові органи, покликаний консолідувати суспільні сили навколо осново-

положних суспільно-політичних цінностей та завдань, що сьогодні є надзвичайно важливим для подальшого демократичного розвитку України.

Як приклад зарубіжного досвіду побудови парламентсько-президентської республіки може слугувати Республіка Литва, яка являє практичну цінність для України, тому що обидві держави мають історичне минуле, схожий вплив і зміни в геополітичному кліматі. Так, Конституція надає Президенту Республіки Литва досить широкі повноваження, він виступає гарантом узгодженого та ефективного функціонування органів державної влади. Зараз Литва відповідає критеріям міцної демократії та характеризується високим рівнем взаємодії між парламентом, урядом і прем'єр-міністром, і президентом. Реальний вплив президента багато в чому визначається його відносинами із більшістю Сейму і з Урядом.

Доцільність збереження в Україні парламентсько-президентської республіки обумовлена й тим, що даний спосіб організації влади шляхом створення збалансованої системи стримувань і противаг у владному трикутнику не лише запобігає політичним конфліктам, але й усуває небезпеку узурпації влади як це може трапитись за умов президентсько-парламентської республіки, адже президент, навіть у ситуації збігу його партійної належності й парламентської більшості, не має істотних конституційних повноважень впливу на формування уряду й надмірних повноважень у сфері виконавчої влади.

Таким чином, у результаті аналізу порушеного питання оптимальної форми державного правління, можна стверджувати про пріоритетність змішаного способу організації державної влади над класичними саме для України, зважаючи на історію становлення її державності, а також про доцільність розвитку та оптимізації існуючої парламентсько-президентської республіки.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого І. К. Полховська.

Севрюк Елизавета Юрьевна

*Гродненский государственный университет имени Янки Купалы,
студентка, Юридический факультет,
3 курс, 1 группа*

К ВОПРОСУ О ТОРГОВЛЕ ЛЮДЬМИ

Торговля людьми выходит на третье место по прибыльности, после торговли оружием и наркотиками. При этом жертвы торговли людьми находят в очень жутких условиях: эксплуатации и надругательства.

К основным признакам преступного бизнеса торговли людьми относятся:

- глобализация;
- создание преступных международных группировок;
- коррупция в государственных органах;
- высокая доходность.

В международных документах к вопросу определения состава торговли людьми используется английский термин «траффикинг».

Жертвами торговли людьми становятся женщины, мужчины и дети, ну подавляющее большинство ими становятся молодые женщины.

Торговля людьми может быть выражена в различных формах:

- секс-индустрия;
- принудительный труд;
- торговля невестами;
- торговля органами.

Потерпевшие получают различной степени тяжести физические и психические травмы, заболевания.

Таким образом, состав торговли людьми можно рассматривать как грубое нарушение прав человека, способствующие социальному разрушению.

Согласно исследованиям ООН, самая жуткая ситуация наблюдается в таких государствах как: Судан, Непал, Габон и т. д.

Первым международным документом является международное соглашение о борьбе с торговлей белыми рабынями, от 1904 года.

Наиболее значимыми международными документами являются:

- 1) Конвенция Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности;
- 2) Конвенция Генеральной Ассамблеи ООН «О борьбе с торговлей людьми и эксплуатацией проституции третьими лицами»;
- 3) Протокол против незаконного ввоза мигрантов по суше, морю и воздуху, дополняющий Конвенцию ООН против транснациональной преступности.

Республика Беларусь является страной происхождения и транзита жертв торговли людьми. При этом активная деятельность белорусского государства позволила Республике Беларусь стать одним из мировых лидеров в борьбе с торговлей людьми.

Таким образом, торговля людьми, в частности женщинами в целях сексуальной эксплуатации обусловила значительный кризис благососто-

яния женщин, детей, безопасности и стабильности в некоторых государствах.

Научный руководитель: к. ю. н., доцент кафедры уголовного права, уголовного процесса и криминалистики ГГУ имени Янки Купалы Р. Н. Ключко.

Телик Катерина Володимирівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

4 курс, 46 група

ОЦІНОЧНІ ПОНЯТТЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПРОКУРАТУРУ»

Однією із наймасштабніший реформ, що були впроваджені в Україні останнім часом, є реформа органів прокуратури. Так, 14 жовтня 2014 року було прийнято новий Закон України «Про прокуратуру», який приніс багато суттєвих змін в роботу органів прокуратури. Окрім того, аналізуючи Закон, не можна не помітити наявності низки оціночних понять, що застосовуються, зокрема, при визначенні вимог до кандидатів на посаду прокурора.

Вводячи в правову норму оціночне поняття, законодавець тим самим делегує частину повноважень суб'єктам правозастосовної діяльності щодо правового регулювання суспільних відносин в частині вирішення конкретної справи, що дозволяє максимально ефективно застосовувати правові норми, з урахуванням конкретних обставин. Зважаючи на це, наявність оціночних понять в законодавстві є, безперечно, позитивним явищем, проте введення їх в окремі законодавчі акти, що мають власну специфіку, є спірним. Це стосується, зокрема, і Закону України «Про прокуратуру» (далі — Закону).

В. Косович визначає оціночне поняття як «виражену в юридичній нормі абстрактну характеристику соціальної (особистої, групової) значущості реальних або потенційних фактів, яка неодмінно має бути конкретизована при застосуванні до них чи реалізації відповідної норм, завдяки чому забезпечується юридичне реагування держави на всі індивідуалізовані факти, яким притаманна така значущість».

Так, у ч. 5 ст. 39 зазначається що «Під час вирішення питання щодо надання рекомендації для призначення на адміністративну посаду Рада прокурорів України враховує професійні та морально-ділові якості кандида-

та, а також його управлінсько-організаторські здібності та досвід роботи». При цьому, на законодавчому рівні не закріплюються критерії, яким має відповідати особа, що володіє високими морально-діловими чи управлінсько-організаторськими здібностями. Таким чином, при наданні рекомендацій для призначення на адміністративну посаду члени Ради прокурорів України суб'єктивно визначають такі критерії відповідно до яких і оцінюють кандидатів.

Схоже формулювання вживається і в п. 5 ч. 3 ст. 40 «На посаду Генерального прокурора України може бути призначений громадянин України, який: має високі морально-ділові, професійні якості та організаторські здібності». Зі змісту ч. 3 ст. 40 Закону вбачається, що при призначенні на посаду Генерального прокурора України високі морально-ділові, професійні якості та організаторські здібності кандидата є обов'язковою вимогою, наряду з іншими (вища юридична освіта, стаж роботи, володіння державною мовою, відсутність обставин, передбачених ч. 6 ст. 27 Закону), які є чітко визначеними і виключають суб'єктивну оцінку кандидата. Це означає, що суб'єктивна оцінка морально-ділових, професійних якостей та організаторських здібностей кандидата може стати вирішальним чинником при призначенні особи на посаду Генерального прокурора України. При цьому, зважаючи на нечіткість формування вимоги виникає ризик зростання дискреції у здійсненні повноважень, а також різного роду маніпуляцій отримання неправомірної вигоди тощо.

Таким чином, використання в Законі України «Про прокуратуру» оціночних понять «професійні якості», «морально-ділові якості», «управлінсько-організаторські здібності» з одного боку, являється позитивним явищем, оскільки посада прокурора вимагає від особи не лише відповідних знань і досвіду, а й певних особистісних якостей, що значною мірою впливають на ефективність його роботи. З іншого боку, таке нечітке формулювання несе в собі ризики необ'єктивності при призначенні особи на посаду прокурора, а також є значним корупціогенним чинником.

Зважаючи на вище викладене, вважаємо за необхідне підвищити ступінь конкретизації вимог щодо «високих морально-ділових, професійних якостей та організаторських здібностей», та визначити їх як комплекс особистісних якостей особи, які характеризують її як таку, що здатна чітко визначити робочі завдання і завдання підлеглих, знаходити у рамках компетенції оптимальний шлях виконання цих завдань, оперативно приймати самостійні обґрунтовані рішення та забезпечувати виконання таких рішень, а також володіти високим рівнем комунікабельності, працездатності та стресостійкості. Вважаємо, що дане визначення необхідно закріпити в примітці до

ст. 40 Закону України «Про прокуратуру», що дозволить зробити вимоги до кандидата на посаду прокурора більш чіткими та прозорими.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри правосуддя ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. Д. Новак.

Хоптюк Олексій Вікторович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студент, Полтавський юридичний інститут,

2 курс, 24 група

ДЖЕРЕЛА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

У сучасній юридичній літературі під поняттям джерело адміністративного права розуміють зовнішню форму вираження його норм. Загальновідомим є той факт, що по своєму змісту адміністративно-правова норма істотно відрізняється від норм інших галузей права тим, що вона є регулятором відносини управлінського характеру. Адміністративне право, уособлює сукупність норм права, що є одним із найбільших галузей права, які в свою чергу, мають більший обсяг предмета правового регулювання і розмаїття охоплених ним відносин.

Нормами адміністративного права встановлюються конкретні межі належної діяльності органів виконавчої влади, їхніх службовців, громадських організацій та громадян у сфері виконавчо-розпорядницької діяльності держави. Головною метою адміністративно-правових норм є наділення певними повноваженнями органів керування, громадян та громадські організацій.

Варто зазначити, що джерела адміністративного права мають певні особливості, що характеризуються спрямованістю норм, юридичною силою, їхнім змістом, а також сферою поширення. За наявними ознаками можна виділити загальнодержавні, галузеві та локальні джерела права. Загальнодержавні норми адміністративного права — це ті норми, що є обов'язковими для виконання всіма органами управління, незалежно від їх підпорядкування. Галузеві та локальні поширюють свою дію тільки на конкретно встановлені підвідомчі органи.

Тож, адміністративно правові норми закріплені в різних нормативно-правових актах, які у більшості випадків відносяться до різних галузей права, проте такі акти вважаються джерелом адміністративного права лише в тому випадку, коли вони містять у собі положення стосовно управлінської

діяльності, державного управління, організації управління, правового становища посадових осіб та громадян, тобто коли нормативно-правовий акт буде наповнений адміністративно-правовим змістом.

Адміністративно-правові норми базуються винятково на Конституції України, Законах України, постановах уряду, нормативних наказах, інших нормативних актах органів державної влади та рішеннях місцевих органів самоврядування. До джерел адміністративного права відносяться не лише самі нормативні акти органів державної влади, але й затверджені даними актами устава, кодекси, правила, що регулюють управлінську діяльність.

Зважаючи на велику кількість джерел адміністративного права, можна виділити певні види.

До першого виду відносять Конституцію України. Вона займає основне місце в системі джерел адміністративного права. Норми, що в ній закріплені мають прямий адміністративно-правовий напрям.

До другого, адміністративно-правові норми, закріплені в законодавчих актах, які приймає Верховна Рада України. А саме ті закони, що визначають принципи діяльності та формування органів виконавчої влади, закріплюють права і свободи громадян стосовно здійснення державного управління, відмежовують компетенцію між центральними й місцевими органами влади.

До третього виду, належать розпорядження та укази Президента України, що стосуються державного управління.

До четвертого, відносяться постанови Верховної Ради України, що уособлюють норми адміністративного права організаційного характеру.

До п'ятого, нормативні постанови й розпорядження Кабінету Міністрів України, а також затверджені ним положення, устава, правила, інструкції та також кодифіковані акти. Нормативні постанови прийняті Кабінетом Міністрів України спільно з профспілковими організаціями.

До шостого, нормативні накази керівників міністерств і служб. До цієї групи слід віднести положення, правила та інші акти, затверджені керівниками вищезгаданих інституцій.

До сьомого, нормативні накази керівників державних підприємств, об'єднань та організацій. Дії норм зазначених актів обмежені межами конкретного формування.

До восьмого, нормативні акти представницьких і виконавських органів місцевого самоврядування (наприклад, рішення районної ради народних депутатів, що передбачає адміністративну відповідальність за торгівлю в недозволеному місці).

І до дев'ятого, акти органів громадських організацій, якщо вони затверджені чи санкціоновані державними органами і містять правила, які регулюють будь-які аспекти адміністративного управління

Важливе місце в системі адміністративно-правових джерел займають нормативні акти, що регулюють адміністративну відповідальність. Це — КУпАП, законодавчі акти України. Ці акти застосовуються для забезпечення охорони державного та громадського порядку, колективного та державного майна, закріпленого порядку керування, а також прав і законних інтересів установ, організацій та підприємств. Реалізація цих норм безпосередньо забезпечує встановлення законності, виховання громадян, щодо неухильного дотримання Конституції й законів України.

Отже, джерело адміністративного права — це акт суб'єкта публічного управління, який є регулятором виконавчо-розпорядчої діяльності та складається з норм адміністративного права. Якщо такий акт включає також норми інших галузей права, тоді для адміністративного права він буде джерелом лише в тій частині, що має адміністративно-правовий зміст. Усі джерела адміністративного права відрізняються від інших джерел права своїми специфічними рисами, які обумовлені цільовою спрямованістю та сутністю норм, які його становлять та масштабом дії.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального, адміністративно-го і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. Є. Куц.

Шаптала Владислава Анатоліївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

2 курс, 25 група

ПРАВА ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ: ЗА І ПРОТИ

Актуальність дослідження полягає в тому, що у наш час шалений поступ науки та технології, деяке звільнення від нібито обтяжливих моральних догм поступово, але впевнено трансформує звиклий спектр прав людини. Такі глобальні зміни, без перебільшення, стосуються всіх і кожного, адже йде мова про обсяг наших з вами прав, про межі виявлення індивідуальності, про наявність чи відсутність якихось моральних рамок.

Науковою спільнотою прийнято визнавати наступність розвитку прав людини, прогресивну еволюцію їхнього становлення. Попри абсолютну потребу людини у безпечній стабільності, ігнорування нових потреб сучасності є не виправданим ризиком, що може призвести до проблем неочікуваних масштабів. Навпаки, швидке реагування на зміну соціальних умов є запорукою успішного розвитку.

Таким чином, хоч загальноприйнята концепція трьох поколінь прав людини авторства Карела Васака і досі вважається фундаментальною базою для правозахисників (як суто наукових сподвижників, так і практиків), та є ґрунтовні підстави виділяти і якісно новий пласт людських прав. Торкаючись дилеми незмінності ключових моральних та (у переважній більшості)правових постулатів, можна стверджувати, що права усіх трьох поколінь у будь-якому разі залишаються ключовим об'єктом правової охорони.

Так, «негативні» громадянські та політичні права, що становлять серцевину прав першого покоління і у ХХІ сторіччі відіграють таку ж життєво важливу функцію, як і колись. Соціально-економічні права другого покоління, що вийшли на перший план у ХІХ столітті, (як-от право на соціальне забезпечення, працю, освіту, медичну допомогу) і зараз потребують такої ж активної державної підтримки. Не змінилися і вимоги щодо забезпечення колективних прав спільнот, певних соціальних категорій, до-прикладу, прав жінок, молоді, представників національних меншин. До цього ж третього покоління належать і права, потреба у законодавчому закріпленні яких визріла після жахів Світових воєн (право на мир, національне самовизначення).

Здавалося б, таке розмаїття прав та свобод мало б повністю задовольняти людину, адже їй надано надзвичайно широкий спектр правомочностей, з яких кожна відповідає все іншій соціальній ланці, забезпечуючи задоволення нібито кожної з людських потреб. Та постійний процес розвитку суб'єктивних прав особи триває і досі, а невимовно швидкий темп інноваційних перетворень у науці, медицині, інформаційній сфері зумовлює виникнення кардинально нових можливостей. Усі ці можливості нібито забезпечують поступ людства, дозволяючи торкнутись раніше небаченого, хоча й породжують цілий ряд проблем не лише правового, а й морального характеру. Згадаймо, наприклад, болючі питання трансплантації органів, штучного запліднення, клонування, евтаназії, одностатевих шлюбів.

Хто може встановити хитку межу між індивідуальним волевиявленням особи, яке не дозволено обмежувати, і переходом через усі моральні Рубікони? Дискусії точаться між найвизначнішими правозахисниками: в той час як одні відстоюють те, що людині притаманна автономність поведінки, що може і повинна ґрунтуватись на унікально-індивідуальному виборі норм моралі та релігії, самобутньому світогляді, то інші наполягають на тому, що будь-яка оригінальність не вправі порушувати основних постулатів людства, а саме — вибудованих віками моральних норм.

Показником проблемності та неоднозначності цього питання є неузгодженість поглядів світової спільноти на ці новоявлені права, які вже прийнято називати правами четвертого покоління. У законодавчих актах різних держав зустрічаємо абсолютно різні розв'язання однакових тем, що знову ж

таки ускладнює процес формування монолітної позиції, однаково прийнятної для всіх. Ситуацію покращують деякі акти, прийняті зніаними спільнотами, наприклад, Резолюція Європейського Парламенту 1998 р., що стосувалася заборони клонування людини, або ж Конвенція про захист прав і гідності 25 людини щодо застосування біології та медицини все ж неабияк допомогли визначити спільний вектор руху.

Менш спірним є ще один підвид цих прав четвертого покоління — «віртуальні права». Глобалізаційний вплив та повсякденна затребуваність консолідували позицію світу щодо необхідності виокремлення такої категорії прав. Наприклад, Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН було закріплено таке інформаційне право як право на свободу слова в Інтернеті. Цікаво, що переважно немає суперечностей між міжнародними нормами та внутрішньо національним правом. І українське законодавство може поповнитись цікавою новелою, адже нещодавно було зареєстровано проект Закон України «Про внесення доповнень до Цивільного кодексу України (щодо гарантування права фізичної особи на доступ до Інтернету)», який пропонує доповнити ст. 302 ЦК такими рядками: «Фізична особа має право на доступ до Інтернету. Право фізичної особи на доступ до Інтернету не може бути обмежене. Обмеження доступу до певних даних, що містяться у Інтернеті, можливо лише на підставі рішення суду про незаконність таких даних».

Але повертаючись до проблеми моральності існування нових видів прав, варто зауважити, що кожен конкретний випадок таїть кілька, на перший погляд непомітних, але болючих нюансів. Візьмемо за приклад проблему штучного материнства і сурогатного запліднення. З одного боку, оскільки розвиток медицини досяг таких вершин, то безглуздо обмежувати право сім'ї на продовження роду, чи забороняти своєрідне відновлення справедливості гуманним актом любові та співпраці. Але є й серйозна загроза перетворити материнство на договірну комерційну працю, така практика здатна вилитися у дегуманізуючу аморальну тенденцію. Ми знову стикаємось з суперечністю на міжнародному рівні, бо коли одні держави підтримують таку практику, то інші — відверто засуджують.

Схожі проблеми морального відтінку стосуються і інших новостворених прав. Наприклад, право на життя дозволяє людині розпоряджатися власною 26 долею, але чи охоплює воно і право на відмову від життя у особливих випадках, тобто право на активну та пасивну евтаназію?

Такі ж екзистенційні питання виникають і при детальному аналізі інших прав четвертого покоління — кожне з них є різким викликом, бо створюючи нові права, дещо заперечує інші. Не можна заперечити вільний розвиток особистості, що розпоряджається власною долею на свій розсуд, користуючись усіма можливостями, наданими їй прогресивним двадцять першим століт-

тям. Але не можна одночасно і перекреслювати ті цінності, що залишалися незмінними впродовж століть, своєю непорушністю підкреслюючи власну вагомість.

Таким чином, науковий та практичний погляди підтверджують неоднозначність теми дослідження. Принцип золотієї середини дає підстави зробити висновок, що обсяг прав людини неможливо обмежити чи зупинити, нові соціальні та історичні умови породжують абсолютно нові потреби, на які варто відгукуватись законодавцю, але при цьому не відкидаючи остаточно ті моральні основи, які до сьогоднішнього дня підтримували порівняну стабільність людства.

Науковий керівник: асистент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. О. Любченко.

Шепель Світлана Олексіївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

2 курс, 24 група

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП БАГАТОМАНІТНОСТІ В УКРАЇНІ

Важливим принципом побудови соціально-правової держави і розвитку громадянського суспільства є плюралізм. Основна його ідея полягає у гарантуванні, забезпеченні різносторонніх ідеологічних поглядів громадян; у врівноваженні та захисті інтересів об'єднань громадян, багатопартійності і свободі політичної діяльності; економічній багатоманітності форм власності і господарювання, свободі підприємницької діяльності.

Безумовно, що офіційно закріплене Конституцією України положення про те, що суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної, ідеологічної багатоманітності — основоположний принцип життєдіяльності українського суспільства, який визнає верховенство демократії, права і свободи людини та громадянина. Конституційний принцип багатоманітності утворює правомірність плюралізму поглядів і думок суб'єктів в політичній, економічній, ідеологічній та інших сферах суспільного життя.

Забезпечення конституційної багатоманітності є передумовою і гарантією реалізації різноманітних прав, свободи слова, думки, вільного втілення у життя різноманітних політичних поглядів, ідей, функціонування віль-

них (незалежних) засобів масової інформації. Важливого значення у межах принципу плюралізму набуває заборона «цензури» та заборона на визнання державою жодної ідеології обов'язковою. У демократичному суспільстві важливого значення набуває також культурно — духовна багатоманітність, що є вираженням права на розвиток націй, збереження історичних пам'яток і культурних традицій, релігійної свободи, свободи освіти, наукової, художньої та іншої творчої діяльності тощо.

Окрім того, із ідеологічним плюралізмом тісно взаємопов'язана політична багатоманітність. Це, зокрема, реалізація права на створення різносторонніх політичних партій, блоків, громадських рухів для гарантування і захисту інтересів груп суспільства. Зазначений принцип також є передумовою і гарантією реалізації права обирати і бути обраним, свободи діяльності політичних партій. Головне призначення політичної багатоманітності є виявлення та легалізація різнопланових політичних поглядів, думок, ідей, концепцій шляхом проведення демократичних дискусій з метою пошуків істини, досягнення на її основі прийнятних компромісних рішень задля спільних цілей, проголошених у Конституції України, та забезпечення єдності дій різних політичних сил.

Вираженням конституційного плюралізму є також економічна багатоманітність, змістом якої є визнання і гарантування державою різних форм власності, реалізація права на участь у профспілках з метою захисту своїх трудових і соціально — економічних прав та інтересів, реалізація права на підприємницьку діяльність, забезпечення вільної конкуренції.

Отже, вихідним принципом правової держави і громадянського суспільства є плюралізм. Його наріжним каменем є втілення в життя суспільства і держави політичної, ідеологічної, економічної багатоманітності. Цей конституційний принцип є необхідною передумовою і гарантією реалізації фундаментальних прав особи, свободи слова, свободи масової інформації, заборони цензури, заборона ідеології в умовах на визнання державою жодної обов'язковою, релігійної свободи, освітньої і наукової свободи, політичної свободи діяльності різнопланових громадсько — політичних рухів, свободи підприємницької діяльності, забезпечення вільної конкуренції, захисту прав суб'єктів господарювання, тощо. Також однією з головних ознак демократичної держави є принцип багатоманітності, який є відправним у визначенні засад реалізації основних прав та інтересів громадян. Плюралізм належить до фундаментальних принципів демократії, без яких не може існувати розвинена демократична держава.

Науковий керівник: асистент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. О. Любченко.

Щербінін Костянтин Володимирович
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студент, Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України,
2 курс, 16 група

ДО ПИТАННЯ ЗАКРІПЛЕННЯ В КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ОСНОВНИХ ПРАВ І СВОБОД

Основний Закон України визначив якісно новий статус людини і громадянина в державі. Окремий розділ Конституції України присвячено правам, свободам і обов'язкам людини та громадянина, в якому закріплений широкий перелік громадянських, політичних, економічних, соціальних, культурних та екологічних прав і свобод людини та громадянина.

Деякі аспекти особливостей конституційного відображення прав і свобод людини та громадянина ми вбачаємо в Розділі I Конституції України, в якому закріплено засади конституційного ладу. Так, наприклад, в ст. 3 Основного Закону закріплено, що людина визнається в Україні найвищою соціальною цінністю. Така конституційна засада розпочинає виклад офіційно проголошеної державою філософії прав людини. Не випадковим є те, що крім самої людини у статті згадано також такі її властивості, як життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека. Адже саме вони є первинною, вихідною передумовою життєдіяльності кожного з нас. Включаючи їх до найвищих соціальних цінностей, Конституція України у такий спосіб визначає систему потреб людини, а тим самим і її прав та свобод. Тому, навіть, погоджуючись із широко визнаним положенням про те, що всі права людини є взаємозалежними, взаємопов'язаними і неподільними, не можна заперечувати того, що перш за все має бути забезпечено право на життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку, тобто саме фізичне існування, яке є основою і передумовою здійснення будь-яких інших прав.

Для громадянських прав характерними ознаками є те, що вони: визнаються, а не установлюються державою; належать усім особам, які перебувають на території держави; є невідчужуваними, а їх обмеження не дозволяється або здійснюється частково та за виняткових обставин; забезпечені всією повнотою системи гарантій прав і свобод людини тощо. До групи особистих прав належать такі важливі права як: право на життя, право на повагу до гідності, право на свободу та особисту недоторканість та інші, передбачені ст. 27–35 Конституції України.

Виходячи зі змісту ст. 26 Основного Закону, іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, мають фактично

ті самі права і свободи, що й громадяни України, за винятком окремих політичних прав. Таке практичне обмеження прав людини, допускається міжнародним співтовариством і обумовлюється правомірним бажанням кожної держави надати певні права лише тим особам, які тісно пов'язані з «долею держави» і в повному обсязі виконують конституційний обов'язок. В тексті Основного Закону зазначена категорія прав закріплюються в ст. 36–40. За винятком права на об'єднання в неполітичні організації та права на індивідуальні та колективні звернення, політичні права належать лише громадянам України, які досягли 18-річного віку і набули повної правосуб'єктності. На відміну від громадянських прав, які за своєю природою є невідчужуваними, політичні права можуть обмежуватись відповідно до закону в інтересах національної безпеки та громадського порядку, а також стосовно громадян України, визнаних у судовому порядку недієздатними.

Законодавець не випадково спочатку закріпив в Конституції України громадянські права і свободи, які до речі становлять більшість від усіх прав закріплених на конституційному рівні, а потім закріпив політичні права. Такий підхід до побудови тексту Основного Закону, по-перше, не суперечить змісту самої Конституції, а по-друге ще раз підтверджує фундаментальний принцип закріплений в ст. 3 Конституції України: «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю».

Інститут прав людини, який, з одного боку, не міг не зазнати впливу соціалістичних ідей, а з іншого — міжнародних стандартів прав людини, також включає широкий перелік соціальних, економічних та культурних прав. Зазначена категорія прав закріплюється в тексті Основного Закону за наявним системним зв'язком після громадянських та політичних прав. У такій послідовності присутня, на наш погляд, певна логіка. Наприклад, якщо у Конституції Української РСР від 20 квітня 1978 р. на першому місці були соціально-економічні права, то у чинній Конституції України перше місце посідають громадянські та політичні права, тобто права і свободи людини і громадянина зараз розташовані в тій послідовності, як вони зароджувались історично.

Звичайно, така класифікація не є статичною, адже вона змінюється в процесі удосконалення розуміння прав людини. Закріплений в Основному Законі перелік прав і свобод людини та громадянина є достатньо широкий, проте він не є вичерпним, тому що неможливо передбачити всі права. Тому наведена класифікація може вдосконалюватися внаслідок уточнення змісту вже існуючих прав, а також з урахуванням виникнення нових прав, які можуть «не вписуватись» в уже існуючі кваліфікаційні групи.

Аналіз конституційних прав і свобод дає підстави для висновку про те, що вони, будучи складною правовою категорією, являють собою внутрішньо узгоджену систему прав і свобод людини та громадянина, яка охоплює своїм регулюючим впливом усі найважливіші сфери життя і діяльності людини, а також забезпечує кожному розвиток її індивідуальних фізичних та духовних якостей. Закріплена Конституцією України система прав і свобод людини та громадянина максимально відтворила в собі положення міжнародно-правових актів, досягнення світової і національної наукової думки, практику конституційного будівництва, ментальність українського народу та рівень розвитку суспільства і держави.

Науковий керівник: асистент кафедри конституційного права України НЮУ імені Ярослава Мудрого М. О. Єльнікова.

Секція 2

ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ В ІСТОРИЧНОМУ ВИМІРІ

Гончаренко Володимир Дмитрович

НІОУ імені Ярослава Мудрого,

д. ю. н., професор, завідувач кафедри

історії держави і права України та зарубіжних країн

ЗМІНИ У ПРАВОВОМУ СТАТУСІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В ПЕРІОД РЕВОЛЮЦІЇ 1905–1907 рр.

На початку ХХ ст. правове положення населення дев'яти українських губерній, що входили до складу Російської імперії, визначалося російським законодавством, перш за все законами про стани, котрі містилися у ІХ томі Зводу законів Російської імперії видання 1899 р. Згідно з нормами цих законів населення імперії поділялося на підданих і іноземців. Піддані ж поділялися на дворянство, духовенство, міських обивателів, сільських обивателів, іногородців. Буржуазно-демократична революція 1905–1907 рр. в Росії певним чином обумовила прийняття низки законодавчих актів, якими вносилися відповідні зміни у правове становище підданих імперії. Ці акти можна розділити на дві основні групи. До першої групи відносилися нормативні акти, які стосувалися всіх станів. До другої групи відносилися нормативно-правові акти, які регламентували правове положення окремих станів.

До першої групи слід віднести такий нормативний акт вищої юридичної сили, як царський маніфест «Про удосконалення державного порядку», датований 17 жовтня 1905 р. Він мав конституційний характер. Так, маніфест наголошував на «даруванні» царем Миколою II населенню непорушних основ «цивільної свободи на засадах справжньої недоторканності особи, свободи

совісті, слова, зборів, спілок» (ст. 1) Засади «цивільної свободи» у розгорнутому вигляді були закріплені в «Основних державних законах Російської імперії» в редакції 23 квітня 1906 р. Вони містили окрему главу VIII «Про права та обов'язки російських підданих», яка включала статті 71–81. Нормами цих статей населенню гарантувались недоторканність особи, житла, власності. Стаття 76 наголошувала, що «кожний російський підданий має право вільно обирати місце проживання і заняття, набувати і відчужувати майно і без перешкод виїздити за межі держави.» Обмеження в цих правах установлювались особливими законами. Відповідно до статті 78 російські піддані мали право «проводити збори з питань, що не суперечать законам, мирно і без зброї. Законом визначаються умови, за яких можуть відбуватися збори, порядок їх закриття, а також обмеження місць для зборів». Зміст свободи слова визначала стаття 79, в якій зазначалося: «79. Кожний може в межах, установлених законом, висловлювати усно і письмово свої думки, а також поширювати їх шляхом друку або іншим способом». Про право російських підданих засновувати товариства і спілки говорилося у статті 80 Основних законів. Стаття 81 цих законів надавала їм право користуватися свободою віри. Механізм реалізації зазначених у главі VIII прав і свобод повинен був регулюватися окремими законодавчими актами. І такі акти були прийняті впродовж 1905 і 1906 років. Так, порядок реалізації свободи слова регламентувався Тимчасовими правилами про періодичні видання від 24 листопада 1905 р., доповненими і зміненими 18 березня 1906 р., і Тимчасовими правилами для неперіодичних видань від 26 квітня 1906 р. 4 березня 1906 р. були видані «Тимчасові правила про товариства і спілки». Аналіз цих і багатьох інших нормативних актів, що регламентували порядок здійснення підданими Російської імперії проголошених для них прав і свобод, дає підстави стверджувати, що багато в чому вони залишалися декларативними. Наділяючи підданих імперії правами і свободами, Основні закони в редакції 23 квітня 1906 р. покладали на них й обов'язки. Так, згідно зі статтею 71, піддані зобов'язані були «сплачувати встановлені законом податки і мита, а також відбувати повинності». Найважливішою повинністю була військова повинність.

Нормативні акти, що стосувалися правового положення окремих станів, перш за все зміцнювали дворянство. Так, в травні 1906 р. були засновані корпоративні дворянські загальноімперські організації «Об'єднане дворянство» та «Рада об'єданого дворянства», які були покликані відстоювати привілеї дворянства і помісного землеволодіння. Виборче законодавство, що стосувалося формування Державної думи і Державної ради, забезпечувало перевагу для дворян серед членів цих палат російського парламенту, запровадженого в державний механізм Російської імперії у 1906 р. Серед членів цих палат

були і представники українських губерній. Закон «Про заснування Особливого у справах земельного кредиту комітету», прийнятий 11 липня 1903 р., розширював грошову допомогу дворянству через земельні кредитні банки. Були прийняті у розглядуваний період й інші нормативні акти, що забезпечували привілейоване правове становище дворянства як соціальної опори царського самодержавства.

Досить помітні зміни в період революції 1905–1907 рр. відбувалися у правовому положенні селянства. Так, Височайшим маніфестом від 5 жовтня 1906 р. «Про скасування деяких обмежень у правах сільських обивателів і інших колишніх податних станів» проголошувалося зрівняння селянського населення у правовому відношенні з іншими станами. Зокрема, маніфест надавав селянам «однакові щодо державної служби права відповідно до таких прав осіб дворянського стану, зі скасуванням усіх особливих переваг на заміщення за визначенням від уряду деяких посад залежно від станового походження». Зазначений нормативний акт також надавав селянам право вільно обирати постійне місце проживання. Революційні події 1905–1907 рр. примусили царський уряд розглянути питання про долю сільської общини як одного із суттєвих чинників, що впливав на правовий майновий статус селян. На руйнацію сільської общини і заміну общинної земельної власності індивідуальною власністю глави двору була спрямована, так звана столипінська аграрна реформа, автором якої вважається Голова Ради Міністрів П. А. Столипін. Першим нормативним актом цієї реформи був указ від 9 листопада 1906 р. «Про доповнення деяких постанов чинного закону щодо селянського землеволодіння і землекористування».

Правове положення населення українських губерній у складі Російської імперії зберігалось до лютневої 1917 року буржуазно-демократичної революції, яка створила умови для відродження української національної державності. Досвід правового регулювання статусу населення в Росії у перші роки ХХ століття був використаний, зокрема, Українською Центральною Радою при підготовці і прийнятті її чотирьох універсалів, а також Конституції УНР 1918 р. Так, Конституція декларувала недоторканність житла, свободу слова, друку, свободу переміни місця проживання, як це регулювалося главою VIII Основних законів Російської імперії в редакції 23 квітня 1906 р. В той же час Конституція УНР не гарантувала недоторканність приватної власності, як це закріплювала стаття 77 Основних державних законів Російської імперії в редакції 23 квітня 1906 р. Прихід до влади в Україні 29 квітня 1918 р. гетьмана П. П. Скоропадського ознаменувався прийняттям документу, який мав назву «Закони про тимчасовий держаний устрій України» від 29 квітня 1918 р. Цей документ мистив розділ «Права і обов'язки українських козаків і громадян», який

багато у чому повторював зміст глави VIII Основних державних законів в редакції 23 квітня 1906 р. Наприклад, стаття 72 Основних законів наголошувала: «72. Ніхто не може підлягати переслідуванню за злочинне діяння інакше як у порядку, визначеному законом». А стаття 14 Законів про тимчасовий державний устрій України наголошувала: «14. Ніхто не може підлягати переслідуванню за злочинні вчинки тільки як в черзі, законом визначеній». Ще один приклад. Стаття 77 Основних законів наголошувала: «77. Власність недоторканна. Примусове відчуження нерухомості, коли це необхідно для якої-небудь державної чи суспільної користі, допускається не інакше як за справедливу і пристойну винагороду». Стаття ж 19 Законів про тимчасовий державний устрій України наголошувала: «Власність є недоторканна. Примусове відчуження нерухомого майна, коли це необхідне для якої-небудь державної чи громадської користі, можливо не інакше, як за відповідну платню». Мало чим відрізнялися обов'язки, які покладалися на російських підданих Основними законами і на українських козаків і громадян Законами про тимчасовий державний устрій України. Наведене дає підстави стверджувати, що в історії держави і права України було багато державно-правових подій, які гідні дослідження з точки зору порівняльно-правового принципу.

Матвеева Тетяна Олексіївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

к. ю. н., доцент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн

ОРГАНИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ГЕТЬМАНАТА П. СКОРОПАДСЬКОГО 1918 РОКУ)

Цілком зрозуміло, що повновладність гетьмана Павла Скоропадського і ті завдання, що висувались при проголошенні гетьмана, не могли бути здійснені без працездатної судової системи. Говорячи про намір розбудувати правовому державу, гетьман не тримався осторонь проблем судочинства. На початку існування Гетьманату в Україні діяла змішана судова система, тобто суди, створені Тимчасовим урядом, суди, засновані Центральною Радою, та ще й судові інституції часів Російської імперії, відроджувані урядом Української держави. Одним з першочергових завдань гетьманської адміністрації було налагодження ефективного функціонування органів судової влади.

Від цього значною мірою залежала нормалізація ситуації в Україні. 3 травня 1918 року Павло Скоропадський призначив своїм наказом міністром судових справ М. Чубинського, перед яким було поставлено досить відповідальне завдання: відновити діяльність судових органів. Пріоритетним напрямком діяльності його міністерства на початковому етапі було відновлення функціонування тих судових органів, які наприкінці 1917–1918 рр. вимушені були припинити свою діяльність.

Спеціальний розділ «Закону про тимчасовий державний устрій України» від 29 квітня 1918 року був присвячений Генеральному суду і підтверджував його повноваження як вищого судового органу. Закон констатував три позиції:

- 1) Генеральний суд — це вищий охоронитель і захисник закону та вищий суд України у справах судових та адміністративних;
- 2) Генеральний суд оголошує для загальної відомості всі закони і розпорядження уряду;
- 3) Порядкуючий генеральний суддя та генеральні судді призначаються гетьманом.

Але гетьман з самого початку планував реформування Генерального Суду, тому вже 20 травня 1918 року було створено «Комісію для перегляду заведення Генерального й Апеляційного судів», метою якої було підготувати законопроекти про утворення Державного Сенату і судових палат, а 25 травня гетьман затвердив титул, іменем якого твориться суд в Україні — «іменем закону Української держави», при цьому скасовувався відповідний закон Центральної Ради. 2 червня було прийнято закон про зміну закону від 2 грудня 1917 року про Генеральний Суд. Цей закон, з одного боку, окреслював перспективи судової реформи, а з іншого до її здійснення уточнював функції Генерального Суду, сформованого ще за часів Центральної Ради. Отож, згідно з цим законом Генеральний суд мав складатися з трьох департаментів: цивільного, карного й адміністративного й виконувати на всій території України функції — нагляд за судовими установами і особами судового відомства, а також, касаційні функції Головного Військового Суду. Оголошувалось також, що зазначений закон зберігатиме чинність до видання нового закону про Державний Сенат, підготовка якого й визначала кінцеву мету всієї судової реформи.

На практиці мали місце випадки втручання гетьмана в сферу компетенції Генерального Суду, бо згідно з нормою 7 «Законів про тимчасовий державний устрій України» Скоропадський мав можливість змінити вирок будь-якого судового органу Української держави.

При Генеральному Суді діяла прокуратура, очолювана старшим прокурором, який призначався міністром судових справ.

На початку липня гетьман реформував Генеральний Суд, скасувавши відповідний закон Центральної Ради від 2 грудня 1917 року й 8 липня затвердив Закон «Про утворення Державного Сенату», як «вищу в судових і адміністративних справах державну інстанцію». Фактично Закон визнавав лише структуру Державного Сенату, вимоги до senatorів, порядок їх призначення тощо. Одночасно було прийнято закон «Про судові палати та апеляційні суди», який був затверджений гетьманом. В Українській державі гетьмана Павла Скоропадського його адміністрація, визнавши де-факто весь масив попереднього законодавства, пішла шляхом вибіркового скасування насамперед тих актів, що суперечили соціально-економічним і політичним засадам Української держави.

Державний сенат очолював президент, посада якого за рівнем платні та пільг дорівнювала посадові міністра. Державний Сенат складався з адміністративного Генерального Суду (голова і 19 senatorів), Карного департаменту (голова і 11 senatorів), Цивільного департаменту (голова і 15 senatorів) і Загального зібрання Сенату (10 senatorів). Головам судів призначались оклади дещо нижчі, ніж міністру, але вищі, ніж у товаришів міністра.

Відповідно до цього закону «всі зазначені в штаті посади senatorів уперше обсаджуються наказом Гетьмана, на підставі ухваленого Радою Міністрів внесення Міністра юстиції». На відміну від закону про Генеральний Суд, ухваленого Центральною Радою, гетьманський акт установлював значно суворіші вимоги до кандидатів на посади senatorів — вища юридична освіта і не менш як п'ятнадцятирічний стаж роботи «в судовім відомстві на посадах не нижче судового слідчого чи товариша прокурора окружного суду» або «в стані присяжного адвоката, а також з числа тих, що мають учений ценз Магістра або Доктора, Лекторів юридичних наук у вищих школах, що виконували лекторські обов'язки в той саме час». Водночас закон містив і цілком сучасну заборону займатися будь-якою іншою діяльністю крім наукової й викладацької.

Президент Державного Сенату та senatorи призначались наказами гетьмана за поданням Ради Міністрів. Президент разом з міністром юстиції повинен був звітувати перед гетьманом про поточну роботу. Він головував у присутствях Сенату.

Якщо у будь-якому з генеральних судів звільнялася посада senatorа, то вакансія заповнювалася шляхом обрання на цю посаду одного з кількох кандидатів, які пропонувалися міністром юстиції, президентом Сенату або будь-яким senatorом на його загальному зібранні. Новий senator затверджувався гетьманом після ухвали його кандидатури Радою Міністрів. Якщо вона не задовольняла уряд, то гетьман призначав іншу особу своїм наказом, вже без процедури обрання. Senatorів можна було усунути з посади у разі при-

значення до слідства або віддання під суд за постановою Загального зібрання сенату. Позбавлення звання сенатора відбувалося лише за присудом карного чи дисциплінарного суду.

За злочини за посадою сенатори притягувалися до відповідальності постановами уряду, затвердженими гетьманом, а за дисциплінарні вчинки — відповідали перед Загальним Зібранням Сенату за поданням Генерального прокурора України.

Якщо протягом одного року сенатор за станом свого здоров'я не мав можливості працювати і не подавав прохання про звільнення, президент Сенату нагадував йому про цей обов'язок. Коли і після цього така заява від хворого не надходила, то він усувався з посади за рішенням Загального зібрання, затвердженим гетьманом. У випадку, коли прохання надійшло, звання сенатора залишалось за звільненим довічно. Звання сенаторів після відповідної постанови Загального зібрання могло надаватися старшим головам судових палат і прокурорам Загального зібрання і генеральних судів.

Загальне зібрання Сенату складалось з усіх 55 сенаторів за позовом або президента Сенату, або міністра юстиції як генерального прокурора, або за вимогою 10 і більше сенаторів. У Загальному зібранні генеральних суддів брали участь 45 сенаторів відповідних судів, «сполучені присутності» складалися з обраних на п'ять років тим чи іншим судом сенаторів (по 2 від кожного суду). До Вищої дисциплінарної присутності належали голови генеральних судів і сенатори, обрані до «сполучених присутностей». У випадку відсутності президента Сенату головував у Загальному зібранні, у «сполучених при сутностях» та Вищій дисциплінарній присутності один з голів генеральних суддів, старший за стажем сенаторства або судової служби. Голова того ж чи іншого суду обирався довічно всіма сенаторами того чи іншого суду зі свого складу і затверджувався гетьманом. До компетенції Загального зібрання всіх генеральних судів належали справи, що колись розглядалися спільно складами першого і касаційного департаменту; Загального зібрання Цивільного і Карного генеральних судів.

Гетьманська влада прийняла закон «Про військову підсудність «від 30 травня 1918 року і ухвалила 26 липня 1918 року. Радою Міністрів постанову «Про деякі тимчасові заходи до охорони державного порядку і громадського спокою», у яких визначила їхню надзвичайну важливість для судової реформи. 21 червня 1918 р. гетьман затвердив закон «Про організацію військово-судових установ та їх компетенцію, за яким військові суди Української держави поділялися на вищі, дислоковані в Києві та Катеринославі, і штабові, що створювалися при штабах дивізій, корпусів та головному штабі військ держави. Згідно з законом «Про організацію військово-судових установ та їх компетенцію» військові суди були з юрисдикцією загального і спеціального

характеру в сфері правовідносин, пов'язаних з деліктами, оскільки відповідно до їх компетенції їм були підвідомчі справи і щодо військових, і щодо цивільних осіб. Рада Міністрів 24 жовтня 1918 року прийняла закон «Про вибори суддів до військових судів», в якому передбачалися вимоги щодо осіб, які могли стати суддями зазначених судових установ.

Таким чином, не дивлячись на важкий військовий час, в Українській державі склалася чітка система судів, визначалася їх юрисдикція і кримінально-процесуальне право в Україні не тільки діяло, а й розвивалося, здійснюючи захист прав і свобод людини в державі.

Стрілець Василь Васильович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

Полтавський юридичний інститут,

д. і. н., професор кафедри теорії та історії держави і права

**НОРМОТВОРЧА ТА ОРГАНІЗАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ
РЕВОЛЮЦІЙНИХ КОМІТЕТІВ ПОЛТАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ
У СФЕРІ ПРОДОВОЛЬЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ
(ГРУДЕНЬ 1919 — КВІТЕНЬ 1920 рр.)**

Наприкінці 1919 р. вся повнота влади в межах Полтавської губернії опинилася в руках створених переважно російською радянською військовою владою надзвичайних радянських органів — революційних комітетів на чолі з Полтавським губернським ревкомом.

Продовольче забезпечення населення губернії в основному здійснював структурний підрозділ Полтавського губернського ревкому — губернський продовольчий комітет на чолі з губернським комісаром продовольства, який для налагоджування власного апарату активно залучав службовців продовольчих органів попередніх режимів. Порядок залучення останніх визначався наказом губернського продовольчого комітету за № 3 від 18 грудня 1919 р. за підписом завідувача відділу продовольства. Вказані особи приймалися на службу в наступному порядку:

- 1) ті, хто постраждав від денікінської влади;
- 2) ті, хто добре знав продовольчу справу;
- 3) особи сімейного стану, та ті, хто мав поганий матеріальний стан. Наказ попереджував, що колишні службовці, які мають зв'язок з контрреволюційними організаціями, які гальмують продовольчу справу,

помічені в саботажі продовольчої справи та в протидії радянській владі, будуть переслідуватися за всієї суворості законів революційного часу. Наголошувалося, що вся відповідальність за невиконання розпоряджень завідувача відділу продовольства лягає на завідувачів відділами аж до віддання їх під суд революційного трибуналу.

Одним з перших заходів губернського продовольчого комітету було взяття на облік товарів першої необхідності та обмеження торгівлі ними. Згідно з наказом губернського комісару продовольства за № 8 від 25 грудня 1919 р., опублікованому в газеті «Власть Советов» всі власники фабрик, заводів, магазинів, складських приміщень а також кооперативи, товариства, комісійні і транспортні контори зобов'язані були протягом доби з моменту публікації цього наказу надати інформацію про наявні в них продукти першої необхідності (цукор, сіль, керосин, шкіру, неказенне взуття, скло, мило, мануфактуру, сірники, тютюн і тютюнові вироби) в продуктивний відділ губернського продовольчого комітету. Зазначені товари мали зберігатися на складах власників під їх відповідальність і могли розподілятися і продаватися лише з дозволу губернського продовольчого комітету за відповідну плату. Попереджувалося, що приховані власниками зазначені товари будуть конфісковані, а їх власники будуть віддані під суд військово-революційного трибуналу.

Подібні заходи у сфері продовольчої політики здійснювали і повітові ревкоми. Так, згідно з наказом Лохвицького повітового ревкому від 19 лютого 1920 р. за підписами з метою «уникнення витоку худоби в інші повіти і губернії поза віданням відповідних органів влади» населенню повіту заборонялося без дозволу повітового продовольчого комітету закупівля з метою вивозу з повіту рогатої худоби, свиней, телят, овець та кіз. Для вивозу з повіту коней необхідно було мати дозвіл повітового земельного відділу. Контроль за виконанням цього наказу покладался на сільські ревкоми, міліцію і, як зазначалося в наказі, на загороджувальні загоони.

Характерною рисою продовольчої політики губернського ревкому було її досить істотне коливання, що не в останню чергу було зумовлене позицією голови ревкому. Як зазначалося в доповіді від 20 січня 1919 р. губернського ревкому Всеукраїнському ревкому, губернський ревком, «щоб не загострювати зразу продовольче питання», до продовольчої державної монополії підходив поступово, тому спочатку була дозволена вільна торгівля». Наказ за № 12 губернського ревкому дозволяв вільне ввезення, вивезення та продаж продуктів першої необхідності (тобто вільну торгівлю) та покарання за законами військового часу осіб, які б чинили перешкоди зазначеному. Та невдовзі цей наказ наказом за № 35 було відмінено та була введена державна монополія. Хоча наказ про вільну торгівлю губернським ревкомом був відмінений, Кременчуцький повітовий ревком на своєму засіданні 1 березня дав

вказівку повітовому продовольчому комітету до сформування в місті продовольчого фонду не забороняти вільної торгівлі, заборонивши лише вивіз продуктів з міста.

На засіданні губернського ревкому 5 березня 1920 р. за результатами обговорення питання про постачання продовольства в м. Полтаву була прийнята постанова, яка серед іншого забороняла реквізицію продуктів, що ввозилися в місто. Таким чином наказ про заборону вільної торгівлі не спрацював. Але наприкінці квітня 1920 р. губернський продовольчий комітет видав наказ, яким, з метою унеможливлення вільної торгівлі хлібом, заборонялася торгівля мішками, мішковиною та шпагатом. Прагнення заборонити вільну торгівлю можна пояснити не лише боротьбою зі спекуляцією, але й ідейними мотивами більшовицьких керманічів як центрального, так і місцевого рівнів, які сподівалися повністю відмінити товарний оборот.

При здійсненні продовольчої політики ревкомами губернії широко застосовувалися конфіскації і реквізиції. Так, за наказом губернського продовольчого комітету від 28 березня 1920 р. за підписом заступника голови губернського ревкому та члена колегії губернського продовольчого комітету худоба та продовольчі продукти, які були приховані від обліку зазначеним комітетом, підлягали реквізиції із заниженням оплати на 25 відсотків у порівнянні з твердою ціною. Така політика викликала значні труднощі в забезпеченні населення найнеобхіднішими предметами першої необхідності, особливо на місцях.

В продовольчій політиці спостерігалось прагнення губернського продовольчого комітету створити єдиний розподільчий апарат. З цієї метою споживча кооперація губернії була підпорядкована кооперативному відділу губернського продовольчого комітету, про що свідчить наказ останнього за № 36, надрукований в газеті «Радянська влада» наприкінці лютого 1920 р. За цим наказом виключно через споживчу кооперацію мав проводитися розподіл предметів споживання між населення. Оскільки подібний розподіл здійснювався ще й кредитними спілками і кредитними та ощадно-позичковими товариствами, то останнім така діяльність заборонялася. Згідно з наказом губернського продовольчого комітету (№ 54 від 20 березня 1920 р.) за підписами заступника голови губернського ревкому та губернського продовольчого комісара відбулася реєстрація всіх інструкторів з кооперації (споживчої, кредитної, сільськогосподарської та виробничої) Полтавської губернії. А наказ губернського продовольчого комітету (надрукований 23 березня в газеті «Радянська влада») зобов'язував всі кооперативи м. Полтави передати на облік губернському продовольчому комітету всі так звані монополізовані і нормовані товари (цукор, сіль, тютюн, сірники, чай, каву тощо). Торгівля

ззначеними товарами мала відбуватися виключно з дозволу губернського продовольчого комітету.

Прикладом здійснення продовольчої політики ревкомів на повітовому рівні може слугувати наказ під назвою «Волревкомам і агентам з продовольства Полтавського повіту» за підписом полтавського повітового комісара повітових справ, надрукованому в газеті «Радянська влада» 6 березня 1920 р. В наказі констатовалося прагнення волосних і сільських сходів замість накладених на волості за продрозкладкою нарядів поставляти Червоній армії продукти як пожертвування, до того ж в незначній кількості. Наказ попереджував, що такі постанови сходів «замість точного виконання продрозкладки» розглядатимуться як злочини проти радянської влади та Червоної армії. Агентам з харчових справ, волосним і та сільським ревкомам давалася вказівка негайно вжити найрішучіших заходів для неухильного виконання продрозкладки. Водночас обіцялося селам, що виконають продрозкладку, видавати за твердими цінами продукти першої необхідності.

Отже, у сфері продовольчого забезпечення населення губернії революційні комітети Полтавської губернії керувалися насамперед ідейно-політичними мотивами, що визначалися офіційно здійснюваною тогочасним більшовицьким керівництвом політикою воєнного комунізму, що серед іншого передбачала повне витіснення приватної торгівлі та згортання товарно-грошових відносин.

Терела Галина Василівна

*ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»,
к. ю. н., доцент кафедри правознавства*

ПОВНОВАЖЕННЯ МІНІСТЕРСТВА ПРАЦІ ДИРЕКТОРІЇ УНР У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ НАГЛЯДУ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ РОБІТНИЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА

До приїзду Директорії та призначення першої Ради народних міністрів (далі — РНМ), адміністративну владу уособлював Революційний комітет та призначена ним Рада комісарів у складі чотирнадцяти осіб. 16 грудня 1919 р. комісаром праці був призначений Л. Д. Михайлів, який цього ж дня видав наказ, що зобов'язував усіх урядовців міністерств із 17 грудня 1918 р. приступити до виконання своїх обов'язків. Утім уже 21 грудня з приїздом Директорії УНР до Києва Л. Д. Михайлів склав свої повноваження на користь

призначеного Директорією тимчасово керуючого Міністерством праці С. І. Гольдельмана. Останній займав посаду лише декілька днів. 26 грудня 1918 р. наказом Директорії був призначений перший склад РНМ, виконуючим обов'язки міністра праці у якій знову став Л. Д. Михайлів. Останній не проводив самостійної політики, оскільки сфера організації праці доручалося безпосередньо Голові Директорії В. Винниченкові згідно рішення спільного засідання РНМ і Директорії від 29 грудня 1918 р.

Основним завданням Міністерства праці був захист інтересів робітників, вирішувати яке планувалося за допомогою, по-перше, розробки робітничого законодавства та, по-друге, здійснення нагляду за впровадженням у життя законів УНР щодо умов і охорони праці. Відповідно до поставлених завдань формувалася і структура Міністерства праці. Так, тимчасова організація останнього, затверджена 8 лютого 1919 р., передбачала у своїй структурі Департамент охорони праці.

Незважаючи на те, що Директорією була прийнята постанова про негайне звільнення всіх призначених при Гетьмані чиновників, у Міністерстві праці обмежилися зміною міністра та ще декількох урядовців, причиною чого був, з-поміж іншого, брак людей. Так, у Міністерстві праці станом на 25 травня 1919 р. працювало всього дві особи замість передбачених ста двадцяти шести. Щоб хоч якось підтримувати поточні справи, керуючий міністерством виклопотав у голови уряду І. Мазепи дозвіл на збільшення апарату до двадцяти службовців.

З 25 квітня 1919 р. на посаду міністра праці Директорією було призначено відомого політичного діяча Йосипа Безпалка. За його урядування було затверджено штати районних та місцевих комісаріатів праці, серед яких були чотири районних комісаріати: Київський, Катеринославський, Харківський та Одеський. До складу кожного з них входили, крім районного комісара, його помічник, два інспектори-фахівці, місцевий комісар, два інспектори, старший діловод, діловод місцевого комісара, статистик, два рахівники, канцелярський урядовець, та друкарка. В інших місцях передбачалося створити ще п'ять районних комісаріатів, під керівництвом яких працювало сорок сім комісарів та дев'яносто молодших інспекторів. Всього за штатним розписом передбачалося дев'ять районних комісарів та п'ятдесят один місцевий комісар, сто два молодших інспектори, п'ятдесят один статистик, а загалом по Україні штат районних комісарів становив чотириста п'ятдесят сім службовців.

Створення місцевих органів праці засвідчило розуміння урядом Директорії значення врегулювання робітничого питання. Вбачаючи важке становище робітників, Директорія намагалася через створені місцеві органи Міністерства праці взяти ситуацію під контроль. Однак через неодноразову

зміну військово-політичної ситуації місцеві комісаріати доводилося засновувати практично наново.

Повноваження самого Міністерства праці були детально виписані у його Статуті, прийнятому Малою Радою Міністрів 25 червня 1921 р., — уже у період діяльності уряду УНР в екзилі. Так сталося, що протягом всього свого існування Директорія жодного разу не розповсюджувала юрисдикції на всю територію України. Оскільки підконтрольні території для уряду УНР через військові дії весь час змінювалися, то проведення внутрішньої політики перебувало у великій залежності від загальної військово-політичної обстановки на фронтах. Тому саме період перебування уряду УНР в екзилі став найбільш продуктивним у плані законотворчості. При цьому Міністерству праці вдалося не лише розробити проекти законів, але й частину з них ухвалити представницьким органом Державного центру УНР в екзилі — Радою Республіки. Остання була утворена 3 лютого 1921 р. відповідно до Закону УНР «Про Раду Республіки» від 9 січня 1921 р. і офіційно проіснувала до 5 серпня 1921 р. Починаючи з жовтня 1920 р. посаду міністра праці займав Валентин Садовський — колишній очільник генерального секретарства судових справ.

Згідно зі Статутом Міністерство праці визначалось як окрема центральна державна установа УНР, яка відає усіма справами, що виникають із «взаємовідносин між підприємцями і працівниками в усіх галузях найманої як фізичної, так і інтелектуальної праці». Серед першочергових повноважень Міністерства праці було розроблення законопроектів та нагляд «за переведенням у життя законів щодо охорони життя, здоров'я і гігієнічних умов роботи для працівників в усіх галузях найманої праці».

Міністерство праці УНР складалося із Міністра праці, товаришів (заступників) міністра, департаментів і законодавчої комісії. Для розгляду важливих справ, що вимагали спільних міркувань і одностайності адміністративно-технічного управління при міністрові встановлювалась Рада міністра. Остання була дорадчим органом міністра праці і складалася під його головуванням з товаришів міністра, радників, директорів департаментів та начальників окремих самостійних підрозділів міністерства.

Одним із департаментів, які визначалися «вищими органами адміністративно-технічного керування і догляду» був Департамент охорони праці. Він, у свою чергу, поділявся на такі відділи: охорони праці в промислі, гірництві, транспорті, торгівлі; охорони праці в рільництві і огородництві, лісництві та у інших галузях, тісно з ними пов'язаних; охорони праці в ремісництві і хатній промисловості; комісарсько-інспекторський відділ та відділ конфліктів. На комісарсько-інспекторський відділ покладалася обов'язок організації місцевих установ Міністерства, координація та нагляд за їх діяльністю.

Передбачалося, що місцевими установами Міністерства праці повинні були стати інспекції праці. Упродовж березня 1921 р. співробітниками Департаменту охорони праці, який очолював Г. Довженко, було здійснено значний обсяг робіт, а саме: підготовлено проект територіальної організації окружних інспекцій праці в Київській, Подільській, Катеринославській і частині Таврійської губерній; частково зібрані матеріали щодо кількості робітників та підприємств в Україні; розроблені штати інспекції праці. На кінець березня 1921 р. було завершено роботу над проектом Закону «Про інспекцію праці» та внесено на розгляд РНМ.

Відповідно до законопроекту інспекція праці визначалась місцевою установою Міністерства праці, яка складалася із окружних, районних та помічників районних інспекторів праці. Її відомству підлягали усі державні, громадські і приватні підприємства, заклади і господарства з найманою працею.

Інспекція праці наділялася такими повноваженнями: здійснювати нагляд за виконанням підприємцями і працівниками робітничого законодавства, в тому числі про робочий час, охорону праці жінок і підлітків, санітарно-гігієнічний стан підприємств і установ; робити розпорядження щодо приведення в чинність правил, наказів й постанов, які видаються Міністерством праці; складати протоколи про порушення робітничого законодавства і в разі необхідності передавати їх у відповідні судові установи; накладати за правопорушення штрафи в розмірі не більше 30 000 грн.

Показово, що незважаючи на усі складності діяльності уряду УНР в екзилі, урядовці прагнули максимально підготуватися до практичної діяльності після очікуваного якнайшвидшого повернення на батьківщину. Так, Г. Довженко розробив два плани діяльності Департаменту охорони праці. Стратегічний, так званий «широкий план», передбачав роботу департаменту на теренах України після встановлення «більш-менш тривалого ладу і спокою», а тактичний план був розрахований на визначення напрямків діяльності департаменту в еміграції та в перехідний період після повернення на територію України. Відповідно були окреслені найближчі завдання: негайне отримання необхідних матеріалів та систематизація робітничих законів УНР та Гетьманату П. Скоропадського; вивчення робітничого законодавства, виданого, починаючи з 1917 р. на теренах України не українською владою, опрацювання законів іноземних держав; негайне встановлення зв'язку з робітничими організаціями в Україні, насамперед у містах Одесі, Миколаєві, Херсоні, Криворіжжі, Катеринославі, Кременчуці, Харкові, Києві, Вінниці, на Полтавщині, в Чернігівщині, а також на еміграції з метою проведення підготовки до майбутньої практичної діяльності співробітників департаментів після їх повернення в Україну. Г. Довженко планував залучити до такої ро-

боти близько п'ятдесяти кандидатів, які мали бути готові стати комісарами праці, інспекторами праці та організаторами бірж праці. Окреслюючи план діяльності, Г. Довженко сподівався, що проведення такої підготовчої роботи зможе забезпечити ініціативу Міністерства праці у вирішенні питань робітничого руху, тим самим вибивши «...ґрунт для більшовиків та протидержавних, протиукраїнських настроїв та політики».

На жаль, ці наміри так і не вдалося реалізувати. Проте розроблені урядовцями законопроекти давали чітку картину інституційно-правових засад системи органів Міністерства праці Директорії УНР, та повинні були, за сподіваннями його очільників, як сприяти успішній реалізації політики останнього, так і здійснювати нагляд за виконанням робітничого законодавства.

Трибуна молодого науковця

Бегмат Світлана Олегівна

НІОУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

1 курс, 11 група

ІНСТИТУТ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЗА ЗАКОНОМ «ПРО ГРОМАДЯНСТВО УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ» 1918 р.

Система конституційно-правових норм, що регулюють політико-правовий зв'язок громадянина з державою складає один із головних конституційно-правових інститутів — інститут громадянства. Його вивчення є важливим, адже у ньому визначається політико-правовий статус громадянина держави.

2 липня 1918 р. П. Скоропадський затвердив Закон «Про громадянство Української Держави», який розробила Рада міністрів на основі Закону Української Центральної Ради «Про громадянство».

Закон 1918 р. «Про громадянство Української Держави» складався із двох розділів. У першому було встановлено основні поняття громадянства, способи його набуття, другий розділ регулював втрату прав громадянства.

Закон «Про громадянство Української Держави» 1918 р. дає визначення терміну «громадянство». Згідно із ст. 1 під громадянством Української Держави слід розуміти ту державно-правову приналежність людини до неї, що надає особі права та обов'язки українського громадянина. Тобто громадянство Української Держави тлумачилося як взаємні права та обов'язки держави та громадянина. Закон «Про громадянство Української Держави» 1918 р. забороняв подвійне громадянство — біпатризм (ст. 2).

У ст. 5 та 6 Закон «Про громадянство Української Держави» 1918 р. визначено механізм набуття громадянства Української Держави. Будь-яка особа, що народилася на території України, навіть якщо вона постійно знаходилася за її межами, має законне право вважатися українським громадянином за умови, якщо вона подасть про те заяву упродовж року після досягнення повноліття. Повнолітні особи повинні подати таку заяву протягом року після оприлюднення закону (ст. 5). Отже, громадянство набувалося шляхом натуралізації.

Особи, котрі самі або їх батьки проживали на території України або на час видання цього закону перебували поза її межами, могли звернутися протягом одного року від дня оголошення закону з проханням про надання їм громадянства Української Держави (ст. 6). Отже, особа могла набути громадянство за народженням, тобто одним із основних способів набуття громадянства — філіацією. Для набуття громадянства необхідно подати заяву до закордонного представництва українського уряду (ст. 7).

Закон 1918 р. передбачав наступні підстави набуття громадянства: народження від громадян Української Держави, шлюб іноземки з українським громадянином, усиновленням іноземця, якому не виповнилося 17 років, громадянином Української Держави (ст. 8).

Крім цього громадянство Української Держави могли отримати такі особи: українська громадянка, що вийшла заміж за іноземця, коли цей шлюб припиниться з ним; народжені від шлюбу з іноземцем діти української громадянки, які після припинення шлюбу залишаються біля матері; іноземці, які отримали вищу чи середню освіту в Україні та не пізніше 2-х років після отримання освіти подали заяву про прийняття їх до українського громадянства; іноземці, які зробили вагомий внесок для розвитку Української Держави. Перелічені в цій статті особи вважаються громадянами Української Держави, коли поселяться на території України та подадуть заяву про своє бажання бути українськими громадянами (ст. 10).

Те, що громадянство Української Держави могли набути іноземці, подаючи заяву протягом року до закордонного представництва українського уряду, усиновлення іноземця віком до 17 років, особи, що зробили значний внесок у розвиток держави, дає змогу зробити висновок про те, що натураналізація відбувалася за спрощеною процедурою прийняття громадянства (особи, що хотіли набути громадянство Української Держави, не повинні були складати іспит на знання української мови, історії, не вимагався термін осілості). Спрощена натураналізація ставила пом'якшені вимоги до здобувача громадянства, але загальна процедура залишається сталою.

Закон «Про громадянство Української Держави» 1918 р. не передбачав обмежень за національністю та віросповіданням. Громадянство Української Держави набувалося незалежно від того, до якої нації належить особа та яку віру вона сповідує.

Підставами втрати громадянства Української Держави були прийняття громадянина Української Держави громадянства або підданства іншої держави (ст. 17), (в цьому випадку заява про бажання зректися Українського громадянства подається до Адміністраційного Відділу місцевого Окружного Суду (ст. 20)), зречення громадянства (ст. 18) (при чому особа, яка зреклася громадянства мала право подати заяву про повернення громадянства лише через п'ять років після зречення (ст. 21)).

Отже, у Законі «Про громадянство Української Держави» 1918 р. під терміном «громадянство» розумівся політико-правовий зв'язок, що передбачав взаємні права та обов'язки громадянина з державою. Закон визнавав громадянами тих осіб, які народилися в Україні і постійно в ній проживали. За Законом були відомі такі підстави набуття громадянства: шляхом філіації — набуттям громадянства за народженням, що здійснюється на основі двох принципів: «принципу крові», коли дитина незалежно від місця народження може набути громадянства Української Держави, якщо її батьки є громадянами цієї держави, та «принципу ґрунту», коли будь-яка особа незалежно від громадянства її батьків може набути громадянства Української Держави, якщо народилася на її території та внаслідок подачі заяви про бажання набуття громадянства (шляхом натураналізації). Передбачався механізм набуття громадянства за спрощеною процедурою. Підставами виходу з громадянства були: прийняття громадянином Української Держави громадянства або підданства іншої держави та зречення громадянства Української Держави за власним бажанням.

Науковий керівник: д. ю. н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави та права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого А. І. Козаченко.

Бережна Тетяна Олександрівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

1 курс, 11 група

ПОВНОВАЖЕННЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ ЗА КОНСТИТУЦІЯМИ УРСР 1937 і 1978 рр.: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Законодавство УРСР як суверенної союзної республіки у складі СРСР з обмеженими суверенними правами, розвивалося в руслі загальносоюзних процесів. Повноваження вищого органу законодавчої влади Верховної Ради за союзними Конституціями СРСР 1936 та 1977 рр. повністю відобразилися на повноваженнях цього органу за Конституціями УРСР 1937 й 1978 рр.

Відповідно до Конституції УРСР, що була прийнята 25 січня 1937 р., Верховна Рада є найвищим органом державної влади (ст. 20). На відміну від попередніх Конституцій УРСР, де законодавчі повноваження мала низка інших органів, Верховна Рада отримувала статус єдиного законодавчого органу (ст. 23). За новою Конституцією УРСР, прийнятою 20 квітня 1978 р., статус Верховної Ради дещо змінено. Так, відповідно до ст. 97 Верховна Рада зазначалася як найвищий орган державної влади. Окрім законодавчих повноважень їй надавалося право здійснювати контрольні функції за діяльністю усіх державних органів, що були їй підзвітні, а це значно розширювало її повноваження.

Згідно Конституції УРСР 1937 і 1978 рр. до повноважень Верховної Ради належало формування уряду як найвищого виконавчого та розпорядчого органу (ст. 45 і 116). Крім цього, в обох Конституціях УРСР, керівні органи у складі Голови Верховної Ради та двох його заступників формувала Верховна Рада, а також обирає Президію Верховної Ради УРСР у складі Голови Президії, двох його заступників, секретаря та 15 членів.

Президія Верховної Ради УРСР за Конституцією 1937 не отримала конкретного визначення свого статусу. Вказано, що це орган, який тлумачить закони, видає укази, проводить референдум тощо (ст. 30). За Конституцією УРСР 1978 р., Президія Верховної Ради УРСР це постійно діючим орган Верховної Ради УРСР, що підзвітним їй у всій своїй діяльності і здійснює повноваження в межах, передбачених Конституцією (ст. 106). Конституції УРСР 1937 й 1978 рр. наділяли Президію Верховної Ради УРСР деякими повноваженнями, здійснювати які вона могла за умови подання своїх рішень на затвердження чергової сесії Верховної Ради УРСР (ст. 30 та 108, 109).

Верховна Рада за Конституцією 1937 р. самостійно приймала закони, які, за ст. 24, вважалися затвердженими, за умови ухвалення простою більшістю голосів (153 голоси) від загальної кількості (304 голоси). Для їхньої публіка-

ції потрібні були підписи голови і секретаря Президії, на відміну від Конституції 1978 р., де цього не вимагалось. Подібним положенням Конституції УРСР 1978 р., а саме ст. 102 зазначалося, що закони можна вважати прийнятими, в тому разі, коли за них проголосувала проста більшість депутатів Верховної Ради (326 голосів) від її загальної кількості (650 депутатів).

Верховна Рада за Конституцією УРСР 1937 р реалізувала наступні положення ст. 19, які не належали до компетенції підзвітних органів Верховної Ради, тобто Президії Верховної Ради УРСР та Ради Народних Комісарів УРСР. Відповідно до ст. 118 Конституції УРСР 1978 р., зазначені питання державного управління, окрім формування Верховного Суду УРСР (ст. 151), були віднесені до компетенції уряду — Ради Міністрів (ст. 118). Уряд був повністю підзвітний за свою діяльність Верховній Раді УРСР.

До компетенції Верховної Ради за Конституціями УРСР 1937 і 1978 рр. відносилось затвердження і опублікування. Розробкою державного бюджету займався уряд. Таку діяльність Верховної Ради можна охарактеризувати як наглядову та контролюючу за процесом створення бюджетної програми. Вона реалізувалась через створення спеціальної бюджетної комісії, яка надавала свій висновок стосовно роботи уряду (ст. 99). За новою Конституцією, державний бюджет, а також вживання заходів щодо здійснення державних планів і виконання бюджету, належало до відання уряду. Верховна Рада лише отримувала звіти про виконання вказаних планів і бюджету.

Щодо зовнішньополітичної діяльності УРСР, варто зазначити, що такі положення Конституцією УРСР 1937 р. не передбачені. Державну політику у зносинах з іноземними державами здійснює Рада Народних Комісарів СРСР за Конституцією СРСР 1936 р. (ст. 68). Конституція УРСР 1978 р. уповноважувала Раду Міністрів УРСР та Президію Верховної Ради УРСР здійснювати міжнародну діяльність УРСР. Рада Міністрів УРСР організовує відносини з іноземними державами та бере участь в міжнародних організаціях (п. 8, ст. 118). До повноважень Президії Верховної Ради УРСР належить ратифікація й денонсація міжнародних договорів УРСР; призначення та відкликання дипломатичних представників; приймання вірчих та відкличних грамот про акредитацію іноземних представників (п. 6, 12, 13 ст. 121). Такі повноваження надавалися УРСР на основі Конституції СРСР 1977 р.

Крім низки вищезазначених повноважень, Верховна Рада за Конституцією УРСР 1937 р. мала право вносити зміни до Конституції. Так, за ст. 146 зазначається, що відповідне рішення Верховної Ради могло провадитися за ухвалення конституційною більшістю (203 голоси). Це положення зберігалося і в наступній Конституції УРСР 1978 р.

Таким чином, повноваження Верховної Ради за Конституціями УРСР 1937 та 1978 рр. копіювали компетенцію Верховної Ради за Конституцією

СРСР 1936 й 1977 рр. Президії Верховних Рад за Конституцією СРСР 1936 р. і Конституціями союзних республік 1937 р. мали менше повноважень, а тому й правовий статус відрізнявся від статусу Президій за Конституцією СРСР 1977 р. і Конституціями союзних республік 1978 р. Загалом же, повноваження Верховної Ради за Конституцією 1937 р., згідно ст. 19 були більш ширші, аніж за Конституцією 1978 р. У питаннях, що стосувалися державного бюджету повноваження Верховної Ради за Конституцією УРСР 1937 й 1978 рр. зводилися до контролю за його розробкою та затвердженням. За Верховною Радою, відповідно до Конституцій УРСР 1937 та 1978 рр. закріплювалося право вносити зміни до Конституції. Право здійснення міжнародної політики надавалося УРСР за Конституцією УРСР 1978 р. Ці функції здійснювали Президія Верховної Ради УРСР та Рада Міністрів УРСР.

Науковий керівник: д. ю. н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави та права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого А. І. Козаченко.

Борценко Кирило Олександрович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студент, Полтавський юридичний інститут,

5 курс, 52 група

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Зародження конституціоналізму досить часто асоціюють з появою перших Конституцій у світі. Адже саме прийняття Конституції свідчило про закріплення положень конституціоналізму. Україна є досить молодою державою, але пройшла значний шлях формування та розвитку конституціоналізму, який розпочався задовго до здобуття незалежності.

Серед науковців існує багато підходів до визначення поняття «конституціоналізм» та його основних характеристик, у тому числі і їх розгляд в історичному аспекті. Особливу увагу заслуговують праці таких науковців як М. Баймуратов, О. Батанов, В. Кампо, М. Орзіх, В. Погорілко, І. Словська, П. Стецюк, В. Шаповал, Ю. Шемшученко та інші.

Так, М. Орзіх зазначає, що нині триває гостра дискусія із фундаментальних питань конституційного творення. По-перше, питання щодо того, яка конституція сьогодні потрібна країні: говоримо про черговий етап конституційної модернізації чи має бути повністю перезавантажено конституційну матрицю держави. По-друге, питання щодо того, як приймати конституцію:

парламентом чи на всенародному референдумі. По-третє, якою має бути на сучасному етапі модель політичного режиму, які гарантії від узурпації влади. Невирішеність цих питань означає вичерпаність ресурсів пострадянського конституціоналізму. Водночас для України, для політиків це своєрідний виклик, що потребує продовження широких конституційних дебатів саме в ракурсі конструювання нового конституційного порядку. Потрібно фіналізувати пострадянську версію конституціоналізму й переходити на сучасні стандарти європейської конституційної держави. Тому історичний аспект перш за все пов'язаний із виникнення конституціоналізму. Через що досить важливим є розгляд факторів, які впливали на розвиток конституціоналізму.

В Україні конституціоналізм почав формуватися в XVII–XVIII ст. на ґрунті боротьби української шляхти й козацтва за обмеження монархічної влади держав-метрополій. Важливу роль на той час відіграла Конституція П. Орлика 1710 року. Цей період можна назвати зародженням конституціоналізму. Проте дана спроба була не вдалою, так як конституціоналізм цього періоду називали козацьким, і вважалося, що він не міг перерости у класичний, так як захищалися інтереси не всього суспільства, а лише соціального становища козаків.

Уже у 1917–1920 роках в Україні сформувався національний конституціоналізм як наслідок революційного парламентаризму Української Центральної Ради. Свій найбільший прояв у цей період конституціоналізм знайшов у Конституції Української Народної Республіки 1918 року, яка закріплювала права української нації та обмежувала державну владу в інтересах демократії. Після остаточної перемоги радянської влади в Україні у 1920-х роках запроваджується ідеологія та практика так званого радянського (соціалістичного, а по суті — тоталітарного) конституціоналізму. Цей період вважається найменшим проявом класичного конституціоналізму із дотриманням всіх складових. Комуністичні лідери бачили в радянській конституції *«можутнє зняття боротьби за здійснення соціалізму»*. Система радянського конституціоналізму проіснувала до кінця 1980-х років і була скасована, фактично, національно-демократичною революцією 1990–1991 років. Конституціоналізм того часу сьогодні класифікують як номінальний, котрому притаманна письмова конституція та тоталітарна форма державного режиму (диктатура).

Національний конституціоналізм традиційно в Україні розпочав своє закріплення у 1990–1991 роках, саме це було основною цілю того періоду. Із моменту проголошення Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року почався активний конституційний процес, який прискорив Акт проголошення державної незалежності України від 24 серпня 1991 року та всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 року на підтримку цього Акту. Цей процес відображав суспільну потребу в якісно новій Конституції України на ґрунті парламентаризму. Прийняття 28 червня 1996 року чинної Конституції

Україні відбулось на ґрунті компромісу парламентських і пропрезидентських сил, у результаті якого в Україні запроваджувалась змішана парламентсько-президентська форма правління. Однак співпраця між парламентом і президентом не набула поширення через їхні відмінні суспільно-політичні орієнтації. Сама із прийняттям конституції було закріплено основні положення класичного конституціоналізму (забезпечується обмеження державної влади й місцевого самоврядування в інтересах громадян та їх об'єднань, принцип верховенства права тощо), який повинен був стати дієвим механізмом і активно застосовуватися на практичному рівні. Але все ж здійснивши вибір на користь запровадження європейських стандартів, Україна більший акцент робить на нормативному закріпленні уже більш досконалих положень конституціоналізму, і зовсім забуваючи про практичний аспект. Адже саме він відсутній у дієвому механізмі реалізації конституціоналізму.

Отже, проаналізувавши розвиток українського конституціоналізму ще із моменту його зародження, можна говорити про те, що це історичне поняття, яке постійно крокує із розвитком держави, суспільства. Конституціоналізм різних періодів характеризувався сприйняттям політико-правових учень минулого й досягнень світової конституційної думки, проте мав відносно самостійний характер і був вельми розмаїтим як за формами конституцій та інших конституційних актів (договори, універсали тощо), так і за своїм змістом. У кожний історичний період конституціоналізм залежав від того політичного режиму, який існував у державі. Сучасний етап розвитку конституціоналізму характеризується певним динамізмом та проблематикою втілення конституційних положень.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого І. К. Полховська.

Гомля Ірина Андріївна

*НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Полтавський юридичний інститут,
1 курс, 15 група*

ПРАВОВИЙ СТАТУС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УРСР ВІДПОВІДНО ДО КОНСТИТУЦІЇ 1978 РОКУ

Наприкінці 1960-х років у зв'язку з побудовою в СРСР так званого «розвинутого соціалізму» було прийнято політичне рішення про зміни в проведенні запланованої раніше конституційної реформи. У 1978 р. було прийня-

то нову Конституцію УРСР, яка впровадила низку нововведень у правовий статус та компетенцію вищих органів державної влади, зокрема Верховної Ради УРСР, що стала помітним явищем в контексті становлення та розвитку українського парламентаризму.

Вперше Верховна Рада УРСР була законодавчо визначена згідно з Конституцією УРСР 1937 р. як найвищий орган державної влади та єдиний законодавчий орган Радянської України. Правовий статус Верховної Ради УРСР відповідно до Конституції 1978 р. істотно змінений не був.

Відповідно до статті 97 Конституції Верховна Рада УРСР правомочна була вирішувати всі питання, віднесені Конституцією СРСР 1977 р. та Конституцією УРСР 1978 р. до відання УРСР. Виключно Верховною Радою УРСР мало здійснюватися прийняття Конституції УРСР, внесення до неї змін, затвердження державних планів економічного і соціального розвитку УРСР, державного бюджету УРСР і звітів про їх виконання, утворення підзвітних їй органів.

Крім законотворчої роботи Верховна Рада УРСР як найвищий орган державної влади здійснювала контроль за діяльністю всіх підзвітних їй державних органів. З цією метою було сформовано відповідну нормативно-правову базу, яка містила такі важливі законодавчі акти як Регламент Верховної Ради УРСР (від 25 березня 1980 р.), Положення «Про постійні комісії Верховної Ради УРСР» (від 25 березня 1980 р.), Положення «Про організацію роботи з наказами виборців в Українській РСР» (30 вересня 1981 р.) та інші.

Збільшувалася кількість суб'єктів права законодавчої ініціативи. Згідно з Конституцією 1978 р. право законодавчої ініціативи належало Президії Верховної Ради УРСР, Раді Міністрів УРСР, постійним та іншим комісіям Верховної Ради УРСР, депутатам Верховної Ради УРСР, Верховному Суду УРСР, прокуророві УРСР, а також громадським організаціям, представленими республіканськими органами.

Верховна Рада УРСР обирала Президію Верховної Ради УРСР — постійно діючий її орган, що був підзвітним їй у своїй діяльності і здійснював функції найвищого органу державної влади УРСР у період між сесіями Верховної Ради. Президія скликала сесії Верховної Ради УРСР, координувала діяльність постійних комісій, здійснювала контроль за додержанням Конституції УРСР, тлумачила закони, видавала укази і приймала постанови, здійснювала керівництво діяльністю місцевих Рад. Слід зауважити, що саме через діяльність цього органу здійснювався контроль з боку вищого партійно-радянського керівництва над Верховною Радою УРСР.

Важливе місце в діяльності Верховної Ради УРСР займали постійні комісії, що обиралися нею з числа депутатів. Постійні комісії розглядали і готували питання, що належали до відання Верховної Ради УРСР, сприяли

проведенню в життя законів УРСР та інших рішень Верховної Ради УРСР і її Президії, здійснювали контроль за діяльністю державних органів і організацій.

Посилювався вплив Верховної Ради на систему місцевих рад, а її склад збільшився до 650 депутатів. Збільшився термін повноважень Верховної Ради (5 років) та знизився віковий ценз для обрання на посаду депутата Верховної Ради (до 18 років).

Варто відмітити, що за радянських часів Верховна Рада УРСР, як й інші державні органи, перебувала під визначеною відповідним конституційним положенням владою КПРС. Вона не була постійно діючим органом, скликала лише 2 рази на рік та фактично затверджувала завчасно створені Президією Верховної Ради УРСР та погоджені з вищими партійними органами законопроекти. Народні депутати постійно поєднували свою діяльність з іншими видами роботи, тому їхня законодавча діяльність не була продуктивною, і в результаті це принижувало конституційний статус Верховної Ради.

Отже, Верховна Рада відповідно до Конституції УРСР 1978 р. — це найвищий орган державної влади УРСР. Крім законотворчої роботи Верховна Рада УРСР здійснювала контроль за діяльністю підзвітних їй державних органів, обирала Президію Верховної Ради УРСР — постійно діючий її орган.

Науковий керівник: д. і. н., професор кафедри теорії та історії держави і права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого В. В. Стрілець.

Дігтяр Євгенія Ігорівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

1 курс, 13 група

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛТАВСЬКОГО ПОВІТОВОГО ЗЕМСТВА У ГАЛУЗІ НАРОДНОЇ ОСВІТИ НАПРИКІНЦІ ХІХ — ПОЧАТКУ ХХ ст.

Сьогодні ставить перед вітчизняною наукою питання більш глибокого дослідження українських державно-правових інститутів, з'ясування і осмислення їх діяльності. Орієнтація діяльності органів місцевого самоуправління на багатівікові регіональні традиції в контексті європейської та світової інтеграції з орієнтацією на загальнолюдські фундаментальні демократичні цінності суспільства, актуалізують проблему вивчення здобутків та досвіду діяльності земств на території України.

Довгий час земська спадщина залишалася поза увагою вчених і сьогодні залишається недостатньо розробленою у сучасній науці. Організаційно-правову діяльність Полтавського повітового земства наприкінці XIX — початку XX століття, в тому числі і освітню діяльність, досліджували М. Арендаренко, Л. Бабенко, О. Белько, О. Білоусько, Б. Веселовський, В. Волосков, Р. Гавриш, О. Дроздова, В. Зелюк, А. Козаченко, В. Перерва, Т. Пустовіт, С. Шульга. Джерелами вивчення діяльності Полтавського повітового земства є звіти Полтавського земства, календарі, довідкові книжки, пам'ятні книжки, статистичні довідники, щорічники, часописи.

Соціально-економічне, політико-правове, національне піднесення Полтавського краю наприкінці XIX — початку XX ст. безпосередньо пов'язане з діяльністю Полтавського повітового земства. Одні з найбільш значущих здобутків земства маємо у галузі народної освіти.

Полтавське повітове земство наприкінці XIX — початку XX ст. діяло відповідно до нормативно-правових актів, що регламентували діяльність земської освіти: «Положення про земські, губернські і повітові установи» (1890 р.), нормативно-правові акти Державної ради, Сенату, Комітету міністрів, Ради міністрів. Також нормативною базою діяльності земства були циркуляри, положення, інструкції, програми Міністерства народної освіти. На місцевому рівні земства керувалися циркулярами і розпорядженнями губернатора, розпорядженнями губернського та повітового інспекторів народних шкіл та училищ, постанов губернської та повітової ради: «Програма обов'язкового початкового навчання» 1894 р., «Положення про початкові народні училища» 1906 р. та інші.

Повітові земські збори та управа відповідали за діяльність освітніх закладів повітового земства. Земські збори опікувалися створенням земських шкіл, училищ, їх фінансуванням, затверджували навчальні програми, розглядали і вносили свої пропозиції до урядових законопроектів, а з 90-х років XIX ст. — обирали уповноважених з питань народної освіти, що працювали при управах. Земська управа призначала і звільняла земських службовців, відповідала за управління господарськими справами освітніх закладів та контролювала їх діяльність. Відповідно до законодавства не передбачалося урядове фінансування усіх земських витрат. Земства отримували лише частку державних капіталів. Земські прибутки доповнювалися грошовими податками на землю та майно, різними штрафами, зборами, митом. Основним джерелами земських надходжень були податки з нерухомості, прибутки з промислових підприємств.

Земство займалося підготовкою вчительських кадрів, закупівлею книг, запровадженням нових методів навчання. Земські збори Полтавського повіту, одні з перших в губернії, призначили субсидії на платню вчите-

лям, оренду будинків під школи, закупівлю меблів, письмового приладдя та книг. Одночасно земство почало відкривати власні школи та фінансувати їх.

Полтавське повітове земство завідувало початковими загальноосвітніми і професійними освітніми закладами — народними училищами, школами та прогімназіями. Початкові народні училища, що утримувалися за кошти земства, називалися земськими школами. Це були школи грамоти, що створювалися за ініціативи сільської громади. Якщо у кінці 70-х років XIX ст. земство тільки допомагало громаді утримувати народні училища, то вже на початку 80-х років взяло на себе більшу частину фінансування закладів. Збільшилася і заробітна платня вчителів. У 60–70 роки XIX ст. заробітна плата вчителів коливалася в межах 30–120 крб., а у 1912 р. середній заробіток у селах становив 420 крб.

Земські управи надсилали учителів на педагогічні загальноосвітні курси до міст, щорічно проводилися учительські з'їзди. Для вчителів передплачувалася періодична преса. Земства піклувалися про позашкільну освіту. При повітовій управі була посада завідуючого позашкільною освітою. У кінці XIX ст. у багатьох селах Полтавського повіту було відкрито бібліотеки.

У земських училищах викладали законбожій, читання, письмо, церковнослов'янську мову, арифметику, співи. Так, як сталих програм не існувало, вчителі збільшували рівень початкових знань, викладаючи природознавство, фізику, хімію, географію та історію. При багатьох земських училищах діяли народні бібліотеки, класи для дорослих, учнівські хори, ремісничі майстерні, проводилися заняття з садівництва, бджільництва.

Отже, успішна діяльність Полтавського повітового земства наприкінці XIX — початку XX ст. забезпечувалася вдалим поєднанням місцевих інтересів з регіональними можливостями. Земство діяло відповідно до нормативно-правових актів, що регламентували діяльність земської освіти. Повітові земські збори та управа забезпечували ефективну діяльність освітніх закладів повітового земства. Хоча повітове земство отримувало лише частку державних капіталів, воно активно відкривало школи, прогімназії, народні училища та фінансувало їх; займалося підготовкою учительських кадрів, закупівлю книг, відкриттям бібліотек тощо. За період його функціонування не тільки збільшилася кількість навчальних закладів різних освітніх рівнів та зросла грамотність, але й відбулося культурне та національне піднесення населення Полтавського краю.

Науковий керівник: д. ю. н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого А. І. Козаченко.

Діхтярь Анна Віталіївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

1 курс, 15 група

ОРГАНИ ВЛАДИ ТА УПРАВЛІННЯ УНР ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ 1918 р.

Конституційний процес в Україні, який розпочався з державно-правових традицій Київської Русі, Запорізької Січі та Гетьманщини, продовжився в період Української революції 1917–1921 рр. Прийняття чотирьох універсалів Української Центральної Ради створило підґрунтя ухваленню нею 29 квітня 1918 р. Конституції Української Народної Республіки (Статуту про державний устрій, права і вольності УНР), що на сьогодні є прикладом того, як при складній політичній та економічній ситуації в країні, зовнішній інтервенції успішно розробляються основи конституційного законодавства.

Суттєвий внесок у дослідження зазначеної проблеми зробили такі науковці як А. Слюсаренко, М. Томенко, В. Ткаченко, О. Мироненко та інші.

Третім універсалом Центральної Ради було ознаменовано створення Української Народної Республіки. Але в ньому мало уваги було приділено питанню організації влади в новоствореній державі. Тому важливого значення набували питання визначення повноважень законодавчої, виконавчої і судової гілок влади. В основу Конституції УНР було покладено ідею поділу влади з метою гарантування демократичного розвитку української держави, при чому жодна гілка влади не могла перебирати на себе повноваження іншої. Саме система стримувань і противаг, закріплена в Конституції УНР, могла б стати основою стабільного функціонування системи державної влади, якби цей документ втілювався у життя.

Відповідно до прийнятої Конституції, верховним органом влади в УНР були Всенародні збори, що безпосередньо здійснюють вищу законодавчу владу та формують органи виконавчої і судової влади в УНР (ст. 23). До їх компетенції також входили низка політичних та соціально-економічних питань. Наприклад, без ухвали парламенту не могли стягуватися жодні податки, братися державою позики. Лише постановами Всенародних зборів громадяни могли залучатися до обов'язкової військової або міліційної служби. Ст. 48 Конституції передбачала затвердження Всенародними зборами «трактатів політичних й економічних, що укладаються іменем УНР». Всенародні збори як представницький законодавчий орган мав скликатися сесійно не рідше двох раз на рік. Термін повноважень депутатів Всенародних зборів складав три роки. Виходячи з повноважень Всенародних зборів, визначених «Статутом про державний устрій, права і вольності УНР», ця держава повинна була б стати «класичною» парламентською республікою, де б виконавча влада формувалася б парламентом.

Вища виконавча влада належала Раді Народних Міністрів (ст. 24). Щодо компетенції цього органу, то він мав керувати всіма справами, які залишаються «поза межами діяльності установ місцевої самоуправи», координує і контролює діяльність цих установ, «не порушуючи установлених законом їх компетенцій». Рада Народних Міністрів була підзвітна перед Всенародними зборами. Судова влада, відповідно до Конституції, мала здійснюватися від імені УНР. Найвищим судовим органом республіки був Генеральний суд УНР (ст. 66). Він обирався Всенародними зборами на 5 років та ставав найвищою касаційною інстанцією для всіх судів України. Варто зауважити, що значну увагу було приділено принципу незалежності судової влади від двох інших гілок. Судові рішення не могли бути змінені ні законодавчими, ні адміністративними органами влади (ст. 63).

На місцях влада уособлювалася виборними Радами та управами громад, волостей і земель», причому лише їм належала «єдина безпосередня місцева влада». Міністри УНР лише контролюють і координують їх діяльність, безпосередньо або через призначених ними урядовців, не втручаючись до справ, які знаходяться у віданні відповідних рад і управ. Всякі спори між вищою виконавчою владою і місцевими органами влади вирішує судова влада УНР (ст. 26).

Отже, Конституція УНР 1918 р. має велике історичне значення. Незважаючи на окремі недоліки та упущення, вона увібрала в себе передові ідеї української правової думки, досягнення світового досвіду конституціоналізму. Вона стала першою Конституцією незалежної, демократичної, суверенної України. Суверенне право, згідно Конституції, належало народові і мало здійснюватися через Всенародні збори України — як верховний законодавчий орган. За Конституцією 1918 р. встановлювалася в Україні парламентська республіка, демократичні органи влади і управління.

Науковий керівник: д. і. н., професор кафедри теорії та історії держави і права ПНУ і НЮУ імені Ярослава Мудрого В. В. Стрілець.

Коваленко Ольга Олегівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

1 курс, 15 група

ГАДЯЦЬКИЙ ДОГОВІР 1658 р. ЯК НЕРЕАЛІЗОВАНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЕКТ ГЕТЬМАНА І. ВИГОВСЬКОГО

На всіх етапах свого існування українська держава прагнула вийти на міжнародний рівень та довести, що український народ гідний міжнародного ви-

знання. Важливим періодом в розвитку української державності стала середина XVII ст., коли відбулося становлення української козацької держави — Гетьманщини. В цей час існували нереалізовані політичні проекти, які могли істотно змінити вектор розвитку Гетьманщини. Одним із таких проектів став Гадяцький договір 1658 р., який був підписаний під час гетьманування І. Виговського.

Договір передбачав повний розрив відносин з Московською державою та відновлення державного зв'язку з Річчю Посполитою. Основною в договорі була ідея створення незалежного Великого князівства Руського у складі трьох воєводств (Київського, Чернігівського та Брацлавського), яке мало увійти на рівних правах з Польським Королівством та Великим князівством Литовським до складу федеративної держави.

Законодавча влада у Великому князівстві Руському Гадяцьким договором не визначалася, тому можна припустити, що вона могла уособлюватися існуючою козацькою радою, розширеною представниками від інших станів. Виконавчу владу мав здійснювати гетьман, який водночас був першим сенатором у Великому князівстві Руському. За І. Виговським гетьманська влада залишалася довічно. Чотирьох кандидатів на гетьманську посаду, з яких король мав затвердити одного, мали обирати представники від усіх верств українського суспільства. Гетьману мало належати також Чигиринське староство.

В адміністрації вводилися нові польські посади, такі як, печаткар (урядник, який володів печатками), маршалок (чиновник, який здійснював певні судові функції) та підскарбій (відав казною). Згідно договору, вони мали стежити за тим, щоб нічого протиправного не відбувалося «через конституцію або сеймові декрети і задвірні рескрипти, універсали, привілеї».

Доречно зауважити, що усі посади у Київському воєводстві мали обіймати українці православної віри, посади у двох інших воєводствах мали обіймати поперемінно православні та католики.

Щодо освіти, то в Гадяцькій угоді їй відводилося важливе місце. Було задекларовано забезпечення функціонування духовної академії в Києві та відкриття ще одної академії. Гімназії, колегії, школи і друкарні можна було засновувати всюди, без перешкоди.

Згідно з Гадяцькою угодою, хоча Україна і зберігала автономію, мала власного гетьмана, але з боку Речі Посполитої встановлювалися деякі обмеження. Наочно це можна було спостерігати на прикладі процедури призначення нового гетьмана королем.

Таким чином, можна виділити як позитивні, так і негативні аспекти Гадяцького договору 1658 р. Так, українська козацька держава мала увійти до Речі Посполитої на рівних правах з іншими її суб'єктами під назвою Великого князівства Руського; в ідеалі її територія мала охоплювати всі етнічні українські землі; за козацтвом залишалися давні права та привілеї; польські

та литовські війська не могли перебувати на території української держави, за винятком надзвичайних ситуацій, але в такому випадку вони переходили під командування гетьмана; забезпечувалися права православної церкви. Однак, внаслідок укладення Гадяцької угоди протистояння між гетьманом Іваном Виговським і Москвою стало неминучим, оскільки російська влада не хотіла втрачати Україну; частина козацької старшини саботувала договір, бо вважала, що Виговський «продав Україну полякам»; місцеві органи влади утворювалися за польським зразком; Руське князівство не могло здійснювати дипломатичні зносини з іншими державами; відновлювалося велике землеволодіння та кріпацтво.

Разом з тим, можна зробити висновок, що Гадяцький договір 1658 р., хоча й не був реалізований на практиці, але відіграв важливу політичну роль, незважаючи на всі його недоліки. Це був компромісний документ, який засвідчував прагнення українського народу до самовизначення.

Науковий керівник: д. і. н., професор кафедри теорії та історії держави і права ПНОУ НЮУ імені Ярослава Мудрого В. В. Стрілець.

Лень Оксана Олегівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

1 курс, 11 група

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ ПИЛИПА ОРЛИКА 1710 РОКУ

Сучасна практика реформування податкової системи в Україні стимулює науковців до поглибленого вивчення проблеми еволюційного поступу правового регулювання фінансових відносин на українських землях. Видатною пам'яткою та джерелом української конституційної думки є Конституція Пилипа Орлика 1710 року, яка частково врегульовувала питання податків на українських землях. Проблема вивчення зазначеного конституційного явища значну увагу присвятили чимало українських науковців, але разом з тим недостатньо широко висвітленим залишається питання організації податкової системи України за Конституцією П. Орлика 1710 р.

Питання фінансово-економічного характеру, що врегульовувало податкові відносини, було окреслено у 8 із 16 статей Конституції. У них наголошувалося на дотриманні чіткої ієрархії у податковій сфері. Зокрема, у статті IX

Конституцій П. Орлика йдеться про те, що відання усіх податкових справ було покладено на окрему посадову особу — генерального скарбника. Він здійснював контроль за державним бюджетом. Вводилися посади присяжних скарбників, які обиралися по двоє від кожного полку і знаходилися у підпорядкуванні генерального скарбника. Необхідність наведення порядку та посилення відповідальності зумовила потребу обрання присяжних скарбників від кожного міста. Вони відповідали за всі громадські прибутки і видатки, а також контролювали рахункові книги, з яких складали звіт використаних державних коштів за кожен рік.

Згідно зі ст. XIV Конституції П. Орлика вводився принцип індивідуальної відповідальності скарбників, який передбачав у випадку звинувачення у боргах чи незаконних витратах відшкодування у вигляді компенсації завданих збитків власним коштом. Посада генерального скарбника була покликана обмежити авторитарну владу гетьмана у податковій сфері. У такий спосіб було законодавчо затверджено порядок використання гетьманом надходжень до скарбниці, а також застереження про недопустимість витрат не за призначенням (ст. IX). На гетьмана та генеральну раду був покладений обов'язок пильнувати за тим, щоб розмір податків та інших державних зборів не перевищував встановлену норму (ст. X).

Стаття XI Конституції П. Орлика встановлювала окремі соціальні гарантії для вдів козаків та дітей-сиріт, козацьких господарств та господарств жінок, чоловіки яких перебували на військовій службі. Зазначена категорія осіб не притягувалася до сплати будь-яких повинностей та звільнялася від сплати податків. У статті XII була викладена необхідність ревізії земельної власності й вирішення справ з повинностями, які поклалися на сільське та міське населення. Зокрема йшлося про більш справедливий розподіл власності й повинностей перед державою і суспільством. Були повністю ліквідовані і відмінені податки на утримання компанійців, які раніше встановлювалися як загальна повинність для всього українського населення (ст. XV). Однак, скасовуючи зазначений цільовий податок, наповнення державного бюджету регулювалося лише за рахунок обмеження видатків.

Конституція П. Орлика 1710 р. поверхово врегульовувала процедуру і розміри стягнення «публічної підводної повинності на користь почесних осіб», адже не була визначена періодичність і обсяги таких стягнень. Вони підлягали подальшому визначенню та уточненню на генеральній раді (ст. XIV).

Таким чином, статті Конституції П. Орлика 1710 р. окреслили державний механізм стягнення податків з українського населення — посаду генерального скарбника, а також створили систему податкових органів. Урядовці цих органів здійснювали контроль за державним бюджетом та несли індивідуальну відповідальність за порушення чи невиконання своїх обов'язків.

За Конституцією Пилипа Орлика 1710 року генеральний скарбник мав обмежувати авторитарну владу гетьмана у податковій сфері. Організація податкової системи України за Конституцією П. Орлика була регламентована із деякими прогалинами і неточностями. Конституція дещо неповно та уривчисто регулювала процес стягнення податків та визначення їх розмірів. Питання наповнення державної скарбниці не вирішувалося повною мірою.

Науковий керівник: д. ю. н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави та права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого А. І. Козаченко.

Мельник Оксана Олександрівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

1 курс, 11 група

ДІЯЛЬНІСТЬ МИРГОРОДСЬКОГО ПОВІТОВОГО ЗЕМСТВА ПОЛТАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я (1890–1916 рр.)

Сучасна практика децентралізації в Україні спонукає до поглибленого вивчення досвіду органів місцевого самоврядування. Особливу увагу дослідників привертає різнопланова діяльність такої історичної форми місцевого самоврядування, як земства. Не дивлячись на важливу роль цих інститутів у формуванні принципів побудови місцевого самоврядування в країні, їх значення досі залишається недооціненим, що актуалізує подальші дослідження в цій сфері. Важливу роль у прогресивних перетвореннях медичної галузі Полтавщини у другій половині ХІХ — на початку ХХ ст. відіграло Миргородське земство, яке зробило важливий внесок у розвиток охорони здоров'я в регіоні.

На території Полтавської губернії діяльність земської медицини була регламентована значною кількістю нормативно-правових актів, які за юридичною силою поділялися на кілька груп. Вищу юридичну силу мав імператорський законодавчий акт — Положення про губернські та повітові земські установи 1890 р. Ст. 2 Положення до функцій органів місцевого самоврядування відносила й питання охорони здоров'я. Основним законодавчим актом, який регламентував діяльність земств у галузі медицини був Статут лікувальних закладів 1893 р.

До другої групи нормативно-правових актів, що регулювали питання охорони здоров'я, відносять локальні нормативно-правові акти. Такими були

постанови губернських і повітових земських зборів, а саме Правила для завідування Полтавським губернським земством лікувальними закладами 1894 р., Інструкція по завідуванню лікувальними установами Полтавського губернського земства 1913 р.

До установ, які забезпечували функціонування закладів охорони здоров'я, належали губернські й повітові земські збори та губернські й повітові земські управи. Земські збори вирішували питання створення земських медичних закладів, їх фінансування, ухвалювали рішення про проведення санітарно-епідеміологічних заходів. Земська управа мала право призначати і звільняти земських службовців, здійснювати управління земськими медичними закладами й контролювати їх діяльність.

Так, говорячи про функції земських установ у галузі медицини, варто зазначити, що важливою частиною їх діяльності наприкінці XIX — на початку XX ст. була робота з покращення стану медичних закладів, забезпечення однакового рівня охорони здоров'я як для мешканців міста, так і села, підвищення кваліфікації лікарського персоналу, введення кращих способів лікування та опіки. Медичну допомогу в повітах забезпечували міські земські лікарні і дільничні земські заклади. Наприкінці XIX ст. на території Миргородського повіту діяло 5 земських лікарень, з яких Миргородська повітова та Комишнянська, Сорочинська, Шишацька, Багачанська дільничні лікарні. У 1901 р. земські лікувальні заклади поповнилися Попівською та Устивицькою амбулаторіями. Це сприяло забезпеченню зручного доступу селян за медичною допомогою.

Наприкінці XIX ст. зі збільшенням кількості закладів охорони здоров'я виникла потреба підвищення кваліфікаційного рівня медичного персоналу. Полтавське губернське земство за власний рахунок організувало роботу фельдшерських курсів, які проводилися терміном від 3-ох до 6-ти місяців. Така діяльність органів місцевого самоврядування сприяла покращенню якості медицини.

Фінансування міських лікарень відбувалося частково з їх спеціальних джерел надходження, але в основному — за рахунок асигнувань від земства. Утримання дільничних земських лікарень відбувалося повністю за рахунок земства. Так, наприклад, у звіті про стан земської медицини у Миргородському повіті за 1898 р. зазначено, що на «справу народного здоров'я» Полтавськими губернськими земськими зборами було виділено 38 тис. рублів на Миргородське земство. Проте фактично завдяки додаткового фінансування Хомуцькою сільською громадою земство використало 40 тис. рублів.

Факти щодо фінансування медичної галузі знаходимо у звітах Миргородського земства. Варто зазначити, що із 15 повітів Полтавської губернії до Миргородського надходило найбільше коштів. Так, наприклад, аналіз звітів

про стан захворюваності населення в Миргородському повіті за 1898, 1901, 1908 та 1912 роки свідчить, що кількість коштів, яка надходила йому, збільшувалася щорічно.

Це зумовило приріст населення та інтенсивність звернень населення до професійних лікарів. Так, на початку 90-х років XIX ст. по медичну допомогу зверталася 1 людина на 16 мешканців повіту, а за звітом 1908 р. — кожен п'ятий житель. Це зумовлено тим, що у 1897 р. кошти на утримання одного хворого обмежувалися 41,6 коп., тоді як у 1901 р. сума була збільшена до 58 коп. Проте тривалість життя населення повіту не перевищувала 33 років, що свідчить про недостатнє фінансування галузі охорони здоров'я.

Найбільший вплив хворих спостерігався у епідеміологічні періоди. Як правило, у такий час не вистачало коштів на придбання вакцини, тому запроваджувалися нові методи боротьби із вірусними захворюваннями. Так, створювалися бараки для лікування інфекційних хворих за планом, розробленим з'їздом лікарів і представниками земства. Проте результати такої роботи були не досить прогресивними, оскільки не проводилися протиепідемічні заходи, інфекційні захворювання поширювалися на широке коло людей. Таку боротьбу з хворобами можна кваліфікувати як неефективну.

Таким чином, робота Миргородського повітового земства у галузі охорони здоров'я відіграла важливу роль для підняття рівня охорони здоров'я в регіоні. Земство забезпечувало навчання кваліфікованих кадрів та фінансування медичної допомоги. На прикладі Миргородського повітового земства, можна говорити про організацію і проведення профілактики боротьби із епідеміями хвороб та їх лікуванням. Однак організація земської медицини мала низку недоліків, таких як: недостатнє фінансування, недостатня результативність боротьби з епідеміями, а також низький рівень тривалості життя.

Науковий керівник: д. ю. н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого А. І. Козаченко.

Микитенко Дмитро Олександрович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студент, Полтавський юридичний інститут,

1 курс, 11 група

ВИБОРЧЕ ПРАВО ГРОМАДЯН УРСР ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ 1978 р.

В умовах проведення реформ виборчої системи України, актуальним є вивчення досвіду виборчого права за Конституцією УРСР 1978 р. Дослід-

женням виборчого права в УРСР займалися такі вітчизняні науковці, як Гончаренко В., Мостіпан О., Остапович В., Павленко В., Шумляк О. та інші.

Конституція УРСР 1978 р., так само, як і союзна Конституція 1977 р., містила главу 9 «Виборча система» в якій визначалися основні засади радянського виборчого права. Конституція УРСР 1978 р. практично повністю дублювала положення союзного Основного Закону. Відповідно до ст. 84 Конституції УРСР 1978 р., вибори депутатів до всіх Рад народних депутатів проводяться на основі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні. У ст. 85–88 конкретизувалися принципи виборчого права. Так, вибори є загальними: всі громадяни Української РСР, які досягли 18 років мають право обирати (активне виборче право) та бути обраними (пасивне виборче право), за винятком осіб, визнаних у встановленому законом порядку божевільними (ст. 85). Вибори народних депутатів є рівними: кожний виборець має один голос; виборці беруть участь у виборах на рівних засадах (ст. 86). Вибори народних депутатів є прямими: народні депутати обираються громадянами безпосередньо (ст. 87). Голосування під час виборів народних депутатів є таємним: контроль за волевиявленням голосуючих не допускається (ст. 88).

Зазначені положення майже не відрізнялися від правового регулювання виборчого права за Конституцією УРСР 1937 року. Відмінності полягали в тому, що Конституція УРСР 1937 року встановлювала додаткове обмеження загальності виборчого права (у виборах не могли брати участі не лише божевільні, а й особи, засуджені судом з позбавленням виборчих прав), а також окремо закріплювала гарантію рівності для жінок і громадян, що перебувають у лавах Червоної Армії (ст. ст. 134–137).

Формально закріплена виборча система була демократичною за своєю сутністю. Для порівняння слід зазначити, що у чинній Конституції України 1996 р. у ст. 71 наголошується, що вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування відбуваються «на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування».

Однак, норми виборчого права реалізувалися в умовах особливого становища комуністичної партії і не могли адекватно діяти в умовах тоталітарної системи. Так, відповідно до ст. 6 Конституції УРСР 1978 р., «керівною і спрямовуючою силою радянського суспільства, ядром його політичної системи, державних і громадських організацій є Комуністична партія Радянського Союзу». Відповідно до ст. 89 Конституції право висування кандидатів у народні депутати належало організаціям Комуністичної партії Радянського Союзу, професійних спілок, Всесоюзної Ленінської Комуністичної Спілки Молоді, кооперативним та іншим громадським організаціям, трудовим колективам, а також зборам військовослужбовців по військових частинах. Тому радянське виборче право виключало альтернативність ще на стадії висування кандидатів.

На виборах домінувала одна партія — комуністична. Тому Верховні Ради УРСР 10 та 11 скликань (вибори 1980 та 1985 років) повністю контролювалися КПУ.

Таким чином, закріплена Конституцією УРСР 1978 р. виборча система була демократичною формально-юридично. В умовах радянської командно-адміністративної системи демократичні норми про загальне, пряме, рівне виборче право при таємному голосуванні не діяли в повному обсязі. На практиці таємного голосування не відбувалося. Вибори фактично були безальтернативними (з огляду на домінування КПУ) і закінчувалися ще на стадії висування кандидатів.

Науковий керівник: д. ю. н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого А. І. Козаченко.

Папій Тетяна Олегівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

1 курс, 11 група

ПРАВА ТА СВОБОДИ ЛЮДИНИ ЗА ПРОЕКТОМ КОНСТИТУЦІЇ ЗУНР СТАНІСЛАВА ДНІСТРЯНСЬКОГО 1920 РОКУ

Важливим досягненням українського конституціоналізму стало проголошення восени 1918 р. Західноукраїнської Народної Республіки. Крім того, у «Проклямації Української Національної Ради» від 19 жовтня 1918 р. було зазначено про необхідність розробки демократичної конституції Української держави. Один із проектів конституції у 1920 р. підготував видатний юрист, професор Станіслав Дністрянський.

У розділі «Людські та громадянські права» не тільки передбачено основні особисті, політичні, соціально-економічні та культурні права людини, а й визначено основоположні принципи, на яких вони ґрунтуються. Перш за все, це принцип рівності, який знаходить свій вияв у наступних аспектах: рівність усіх громадян перед законом (ч. 1 §25), у тому числі щодо виконання обов'язків (§27); рівність чоловіка та жінки (ч. 2 §25); однаковий правовий захист з боку держави громадян та іноземців (ч. 3 §25); рівність усіх людей перед судом (§26). Серед інших принципів слід виділити принцип гарантованості прав і свобод людини з боку держави (§3); їх природний характер та невідчужуваність (§6); принцип законності, який полягає в тому, що особа не може зазнавати інших покарань, ніж тих, які прямо передбачені законом і є доцільними (§7).

Проект конституції містить досить широкий перелік фундаментальних особистих прав та свобод громадян. Це, насамперед, свобода та недоторканість особистості (§7); недоторканість житла (§9); свобода поселення та пересування (§10–11); таємниця листування (§12); свобода думки і слова (§18), яка може бути обмежена у випадку порушення законів та в інтересах громадського правопорядку, що фактично відповідає сучасному обґрунтуванню обмеження цієї свободи; свобода совісті та віросповідання (§20).

Джерелом виникнення політичних прав є громадянство, підставами набуття якого є: проживання на території держави (але не вказано конкретний термін); народження, шлюб, державна натуралізація. Громадяни, які досягли 21 року, мають активне та пасивне виборче право, яке реалізується шляхом загального, прямого та таємного голосування (§44). Конституцією гарантоване право на свободу об'єднань, право на мирні зібрання, яке обмежується лише у разі «безпосередньої загрози суспільній безпеці» (§16), право на подання петицій (§17). Наявність таких норм свідчить про право громадян на участь в управлінні державними та суспільними справами, їх вплив на визначення напряму внутрішньої та зовнішньої політики держави.

Соціально-економічні права у проекті конституції ЗУНР представлені в наступних аспектах. Надається свобода підприємницької діяльності (§23), яка не повинна суперечити інтересам суспільства та держави. Крім того, закладено правові основи, які обмежують монополізацію виробництва (§22). Право приватної власності виступає як правовий засіб економічного задоволення потреб. Приватна власність підлягає прогресивному оподаткуванню; право користування та розпорядження можуть бути обмеженими в інтересах господарської діяльності держави (§24). Аграрне питання повинно бути вирішено шляхом законної експропріації великих землеволодінь, які в подальшому підлягають розподілу між селянами (§34). С. Дністрянський також виділяє такий прогресивний елемент як інтелектуальна власність, для захисту якої існує авторське та винахідницьке право (§36). У підрозділі «Охорона і старівля (піклування)» передбачено право людини на правовий та соціальний захист держави. До цієї категорії потрапив шлюб, який спирається на взаємну згоду чоловіка і жінки (§29); неповнолітні та ті особи, яких у сучасному розумінні слід кваліфікувати як недієздатних на обмежено дієздатних (§30); власність та право спадщини (§33). У документі задекларовано право на достатній життєвий рівень (§32); охорону праці, зокрема, запроваджено соціальне страхування від хвороб, нещасних випадків, «старечої немічності» і т. п. (§38). Однак у проекті не чітко сформульовано положення щодо праці, тому її складно класифікувати як право чи обов'язок. Крім того, нічого не згадується про право на відпочинок, яке гарантується іншими тогочасними конституційними актами, у тому числі Веймарською конституцією Німеччини 1919 р.

Вагоме місце у сфері культурних прав займає право на освіту, свобода наукової творчості (§19). У проекті закріплено обов'язок держави піклуватися про культуру народу (§40), що стосується і національних меншин, яким надається право не тільки на культурний розвиток, а й на широке національне самоуправління відповідно до права народів на самовизначення (глава III проекту). Це, головним чином, пов'язано зі строкатим національним складом населення Західної України.

Отже, проект конституції ЗУНР 1920 р. С. Дністрянського є результатом розвитку вітчизняної конституційної думки та вагомим досягненням у сфері прав та свобод людини. Він проголошує людину найвищою соціальною цінністю, визначає недоторканість і невід'ємність її прав та свобод, передбачає правовий та соціальний захист особи з боку держави, можливості її всебічного розвитку, а також гарантує участь населення у державному управлінні. Значну увагу Станіслав Дністрянський приділяє соціально-економічним правам громадян, закріплення яких характерно для країн з ринковою економікою. Головним недоліком документу є відсутність організаційно-правових гарантій, які мали б забезпечувати реалізацію та захист прав і свобод людини.

Науковий керівник: д. ю. н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого А. І. Козаченко.

Патока Анастасія Віталіївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

1 курс, 11 група

СПАДКОВІ ПРАВА ЖІНКИ ЗА «ПРАВАМИ, ЗА ЯКИМИ СУДИТЬСЯ МАЛОРОСІЙСЬКИЙ НАРОД» 1743 РОКУ

В історії будь-якої країни в різних сферах життя суспільства мала місце дискримінація за статевою ознакою. Гендерна нерівність є одним із проявів соціально-економічної диференціації населення, що зумовлює різні можливості для самореалізації чоловіків і жінок у суспільстві.

Науковці, аналізуючи спадкові права жінки за «Правами, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.), не можуть дійти повного консенсусу із зазначеного питання. Так, переважна більшість науковців, серед яких, зокрема, І. М. Мищак і О. Є. Блажівська, стверджують, що положення «Прав,

за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.) свідчать про обмеження жіночих спадкових прав. Вони вважають, що такий підхід до визначення цивільно-правового статусу жінки був загальноприйнятною нормою тогочасного європейського права. Але є і такі дослідники, котрі вважають, що цивільно-правовий і шлюбно-сімейний статус української жінки, визначений цим законом, був органічним продовженням правової традиції, що сформувалася на початку XVIII ст. і мала позитивний характер.

Частина спадкових прав регламентується нормами, що закріплені у десятому розділі збірника, який містить чимало приписів, що стосуються сімейно-шлюбних відносин і спадкування майна чоловіка й дружини відповідно після смерті одного з подружжя. Так, якщо подружжя не мали дітей, то після смерті дружини все її майно переходило у власність чоловіка (п. 2, арт. 18, р. 10). А після смерті чоловіка, за аналогічних умов, його вдові залишалося тільки віно, дароване ним, а все інше його майно успадковували родичі чоловіка (п. 3, арт. 17, р. 10).

Характерним також є і те, що вдова була не в змозі продати, обміняти, закласти і ніяким чином не могла втратити те, що дісталось їй у спадок від чоловіка (п. 1, арт. 21, р. 10). Проте вже в наступному пункті цього артикулу зазначається, що діти або спадкоємці могли викупити спадок у матері. Схожий випадок простежується в українському звичаєвому праві. Згідно з правовими звичаями дружина-вдова могла розпоряджатися майном, отриманим у спадок «на прожиття», на власний розсуд, а заповідати його могла лише своїм дітям. Таким чином, у зазначеному випадку, «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.) обмежували спадкові й майнові права жінки.

У зазначеній збірці законів можна простежити переважання прав на спадкування майна по чоловічій лінії. Це підтверджується тим, що після смерті матері, все її майно, як рухоме, так і не рухоме, підлягало рівному поділу між дітьми: і синами, і дочками (п. 1, арт. 27, р. 10). А в разі смерті батька, всю його нерухомість і помістя успадковували виключно сини (п. 2, арт. 27, р. 10). Це відповідало загальній тенденції при переході від первіснообщинного ладу до цивілізаційного устрою задля збереження майна в межах свого роду. Такий принцип є характерним для українського звичаєвого права і Литовських статутів (1529 р., 1566 р., 1588 р.).

Аналізуючи «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.), можна знайти норми, що покликані певним чином забезпечити незалежний статус жінки. Наприклад, в артикулі 26 зазначено причини, через які один із подружжя може втратити своє право на спадок після смерті іншого. Серед таких причин, зокрема, згадуються боговідступництво, злочин проти чоловіка чи дружини, образа імператорської величності, подружжя зрада. Характерно, що для чоловіків цей список був ширший. Так, чоловік втрачає право на

успадкування приданого чи будь-якого іншого майна дружини у разі, якщо він навмисно віддає свою дружину будь-кому «на прелюбодеяние», здійснив наклеп про подружню зраду на свою дружину, але неспроможний це довести, тримає у домі свою «подложницю». І загалом, прогресивність спадкового права щодо статусу української жінки XVIII ст. не мала аналогів ні в Європі, ні в Росії. Спадкові та майнові права російських жінок були більш обмеженими, порівняно з правами жінок, що проживали на території, де діяло українське звичаєве право.

У значній мірі закон також захищав спадкові права жінки-вдови. Так, чоловік, який одружився вдруге раніше ніж за 6 місяців, позбавлявся права на успадкування приданого та будь-якого іншого її майна (арт. 24, р. 10). Дружина, яка залишилася вагітною після смерті свого чоловіка, хоча й прийняла віно, все ще могла претендувати на іншу частину його майна.

Таким чином, згідно з нормами «Прав, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.), спадкові права жінки були більш обмеженими, ніж права чоловіка. Але завдяки демократичним правовим звичаям, на яких ґрунтувалися норми спадкового права, правовий статус української жінки був більш захищеним, порівняно зі статусом жінки, яка мешкала на території, де цивільно-правові відносини регулювалися російським законодавством.

Науковий керівник: д. ю. н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого А. І. Козаченко.

Сало Вікторія Анатоліївна

*ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»,
студентка, напрям підготовки «Правознавство»,*

2 курс, група ПР-21і

ВЕРХОВНА РАДА УРСР (1978–1991 РОКИ): ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ

Законотворча діяльність парламенту сучасної Української держави пов'язана з радянською спадщиною — Верховною Радою УРСР (далі — ВР УРСР). Окрім низки нормативно-правових актів, що «перекочували» в українське законодавство, значні труднощі та бар'єри слугують перепорою подальшого розвитку вітчизняного парламентаризму.

Вивчення О. Бандуркою, В. Гончаренком, В. Єрмолаєвим, В. Івановим, Л. Кривенко, І. Терлюком та іншими науковцями передісторії становлення

сучасного українського парламенту спирається на відповідні політико-правові традиції, культуру і мимоволі сприяє створенню так званого модельного (зразкового) законодавчого органу в державі.

Метою нашого наукового повідомлення є ознайомлення з явищами, процесами і тенденціями, що мали місце в діяльності ВР УРСР у 1978–1991 роках з тим, щоб простежити її еволюцію від абсолютно підпорядкованого комуністичній верхівці СРСР інституту до самостійного законодавчого органу Української держави.

Створення вищого законодавчого органу республіки — ВР УРСР — було закріплено у Конституції УРСР від 30 січня 1937 року та Конституції УРСР від 20 квітня 1978 року. Основною функцією радянського парламенту було видання законів та постанов, проведення кодифікаційних робіт.

Вибори депутатів до радянського парламенту здійснювалися під жорстким контролем правлячої верхівки ЦК КПРС. Відповідно, кандидати в депутати проходили ретельну перевірку і затверджувалися компартією. Одноmandатна система виборів практично усувала конкуренцію між кандидатами в депутати, що гарантувало майбутньому депутату позитивний результат. Відтак в досліджуваний період діяльності Верховної Ради УРСР депутатський корпус був політизованим, більшість депутатів ставали активними членами КПРС. Партійна приналежність компенсувала непрофесійність депутата-комуніста.

Відзначимо, що ВР УРСР мала формально представницький характер, адже у депутатському корпусі значну кількість склали робітники і селяни, для яких зайнятість в парламенті не була пріоритетною. При цьому, інтелектуальна еліта у ВР УРСР майже не була представлена. Можемо констатувати факт некомпетентності частини депутатів щодо здійснення законодавчої та інших функцій ВР УРСР.

У парламентах інших країн світу, зокрема, в парламентах Англії, Італії у 1970–80-ті роки найбільшою була частка юристів, вчителів, керівників-господарників, журналістів, видавців, найменшою — партійних функціонерів, державних чиновників, робітників, селян.

Дещо інша тенденція простежувалася до останніх днів роботи радянського парламенту. Депутат ВР УРСР 11 скликання, завідуючий відділом пропаганди і агітації ЦК КПУ, у 1990–1991 роках — голова ВР УРСР, Леонід Кравчук в одному з інтерв'ю повідомляв: «На першому місці в парламенті стояли всі робітничі професії. На другому — селяни. Творча інтелігенція була далеко на останньому місці». Таким чином, головною відмінністю радянського парламенту була мізерна частка фахівців-юристів, економістів, господарників, науковців тощо.

Негативною рисою ВР УРСР була велика чисельність депутатів. Наприклад, ВР УРСР 11-го скликання (1985–1990 років) налічувала більше 650 депутатів.

В інтерв'ю каналу BBC Л. Кравчук, згадуючи про роботу депутатів ВР УРСР у 1990 році, зазначив: «Та ВР не була професійною. Вона збиралася на сесії двічі на рік. Одне з засідань присвячувалось якійсь конкретній темі. Наприклад, я пам'ятаю сесію, присвячену обговоренню книжок Леоніда Ілліча Брежнєва «Мала земля» і «Життя по заводському гудку». Я не пам'ятаю, щоб у ВР того радянського скликання були якісь гострі суперечки, це виключалося. У залі було тихо, спокійно. Депутати виступали за списком, їхні виступи були заздалегідь спланованими і абсолютно передбачуваними. Голосували тоді тільки руками, рахувала голоси лічильна комісія з числа самих депутатів, але при цьому ніхто ніколи не голосував проти. Була однастайність, монолітна єдність, дисципліна найвищого гатунку. Засідання вчасно починалися і вчасно закінчувалися. На них ухвалювалися рішення, які були заздалегідь опрацьовані і розглянуті в ЦК партії». Навіть із поступовим згасанням ролі комуністичної партії в державі, набуттям гласності, опозиційності, практика минулих засідань ВР УРСР довго не викоринювалася.

Криза радянської системи, що розпочалася наприкінці 1970-х років, демократизм, гласність, проникли в політичну діяльність, почали стрімко змінювати усталені традиції одноманітності й бюрократизму в роботі депутатів ВР УРСР.

Як зазначає дослідник І. Терлюк, у 1980-ті роки помітно збагатились форми та методи роботи депутатів ВР УРСР. Наприклад, набула значення практика попереднього обговорення питань, які виносилися на розгляд сесій, що надавало можливості більш ретельно вивчити проблему та прийняти оптимальне рішення. До вад та недоліків діяльності депутатського корпусу відносяться несвоєчасні зустрічі депутатів з виборцями, відсутність звітів про виконання їх наказів, нехтування депутатськими обов'язками. Поступово виборці отримали право відкликання депутатів, які не виправдали їхньої довіри.

Поступово зменшується чисельність депутатів-працівників промисловості, будівництва, транспорту, натомість кількість працівників невиробничої сфери зростає. Характерною рисою цього періоду є те, що в радянському парламенті збільшується кількість жінок-депутатів.

Відзначимо, що ВР УРСР дванадцятого скликання, перший тур виборів до якої відбувся 4 березня 1990 року, поступово почала набувати рис справжнього парламенту. Цьому сприяло те, що висування кандидатів у народні депутати УРСР відбувалося демократично, гласно за відсутності партійної «рознарядки». Прикметно, що вибори до цього скликання ВР УРСР не дали стовідсоткової явки виборців на дільницях, у деяких виборчих округах впер-

ше призначалося повторне голосування (що також стало новим у практичній діяльності ВР УРСР).

5 травня 1990 року о 10 годині ранку в Києві відбулося скликання першої сесії ВР УРСР дванадцятого скликання. З цієї сесії відкривалася якісно нова сторінка в історії найвищого представницького законодавчого органу України, — становлення Верховної Ради як органу парламентського типу. Вперше в історії ВР УРСР у ній створювалася опозиція, до складу якої ввійшло 12 депутатів.

Припиняла існування практика, коли сесії ВР УРСР тривали 1, 2–3 дні, а закони й інші рішення приймалися депутатами практично завжди одноголосно. Починаючи з першої сесії ВР УРСР дванадцятого скликання, ВР УРСР розпочала роботу в парламентському режимі, тобто сесії тривали по кілька місяців, що є нормальною практикою парламентів світу. Перша сесія ВР УРСР дванадцятого скликання тривала з 15 травня до 3 серпня 1990 року.

За два з половиною місяці перша сесія ВР УРСР дванадцятого скликання провела значну роботу. Особливе місце серед прийнятих ВР документів займають Декларація про державний суверенітет України» від 16 липня 1990 року, закон «Про економічну самостійність Української РСР» від 3 серпня 1990 року, що стали підґрунтям становлення самостійної України з власним законодавством.

Пізніше ВР УРСР прийняла важливе рішення, що узаконило існування незалежної України. Так, 24 серпня 1991 р. позачергова сесія ВР УРСР проголосила *Акт про незалежність України*, яким було визначено новий політико-правовий статус країни. Відтоді було припинено діяльність ВР УРСР, почала свою роботу Верховна Рада України. При цьому остання увібрала в себе риси радянського парламенту, які досі не дають змоги народу України цілком довіряти сучасній Верховній Раді України.

Серед негативних рис, що «перекочували» до сучасного парламенту, можемо углядіти такі як: непрофесійність депутатів, їх політизованість, «кулуарність», замкнутість, бездіяльність і байдужість тощо. Проте з'явилися і такі традиції, яких варто дотримуватися. Наприклад, обов'язкова присутність депутата під час усіх скликань парламенту, самостійність прийняття рішень тощо.

Отже, діяльність ВР УРСР у 1978–1991 роках мала важливе значення для врегулювання відносин держави і громадянина УРСР. ВР УРСР продовжувала бути одноманітною, цілком підпорядкованою комуністичній партії. Масовість робітників і селян як представників народу не сприяла їй більш ефективному функціонуванню: в умовах тоталітарної системи народовладдя неможливе апріорі. За умов послаблення тоталітарної системи наприкінці 1980-х років і зведення її нанівець у 1990-х роках, відбувається становлен-

ня ВР УРСР як парламенту, який має опозицію і не обмежений вказівками комуністичної верхівки, парламенту, досвід роботи якого належить враховувати в діяльності Верховної Ради незалежної України.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, завідувач кафедри правознавства ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» Г. В. Лаврик.

Сиза Інна Анатоліївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

1 курс, 12 група

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ С. ОРІХОВСЬКОГО-РОКСОЛАНА

Актуальність вивчення конституційно-правових поглядів С. Оріховського-Роксолана полягає у необхідності дослідження ідей моделі управління державою та особливостей побудови системи державної влади XVI ст.

У пострадянський період зазначену проблему досліджували такі науковці: О. Бульба, Ф. Веніславський, Д. Вирський, Ф. Шульженко. Для дослідження проблеми слід провести аналіз відомих праць С. Оріховського-Роксолана: «Напучення польському королю Сигизмунду Августу», «Квінкунс, або Взірець польської корони». Метою роботи є вивчення конституційно-правових поглядів про поділ влади, моделі управління державною.

Головна проблема дослідження С. Оріховського-Роксолана — розділення державної та церковної влади, державного устрою. Він запропонував суспільству XVI ст. свої власні «ідеальні» підходи, які, на його думку, найкраще вирішать проблему.

У праці «Квінкунс, або Взірець польської корони» С. Оріховський-Роксолан у державному устрої поєднує світську і церковну владу, що зазначено у фразі: «Добре влаштована держава є частиною Царства Божого». Такою державою С. Оріховський-Роксолан вважав конституційну монархію. С. Оріховський-Роксолан розглядав і різні форми правління: абсолютну і обмежену монархію, а також різні форми політичного режиму. Зокрема протиставляв князівство і королівство, гуманістичне правління монарха — тиранічному: «цар над царями, Господь Христос, назвав свою державу королівством, а диявольську протилежну собі державу назвав князівством». С. Оріховський-Роксолан розглядає взаємини духовенства і короля: «Королі — королюють з ласки Божої, а князі — правлять не інакше, як з гніву Божого». Отже, суть

взаємин духовної і світської влади у «Квінкунсі» полягає в тому, що вони існують спільно, а виключення одного призведе до занепаду іншої влади.

У праці «Напучення польському королю Сигизмунду Августу», С. Оріховський-Роксолан теж розглянув державний лад, оформлення відносин світської і церковної влади. Він віддає перевагу королівській владі, яка опиняється у центрі його досліджень. Виділяє 4 види монархів: «король — військовий вождь, король — князь, король — завойовник, король — добровільно обраний за заслуги». Перевагу С. Оріховський-Роксолан надає добровільно обраним монархам і вважає, що керівництво державою — це справа непосильна для однієї людини тому потрібні вільні однодумці, які певною мірою візьмуть на себе нелегкий тягар і підтримають порадами. Таких однодумців він вбачає у Сенаті.

Державному устрою присвячена друга частина першої книги «Напучення». Король, за словами С. Оріховського-Роксолана, повинен дбати про лад між сенаторами, щоб запобігти руйнуванню держави. Сенатори повинні бути: «отцями держави, далекими від чварів, — дружніми, лагідними». Певна частина повноважень короля повинна належати уряду, адже в іншому випадку король буде «дуже нещасним злидарем». Королівська влада має бути обмежена сенатом, що є прямим оберегом короля і держави від тиранії. У праці «Квінкунс» С. Оріховський-Роксолан вихваляє владу короля, основну його перевагу — свободу підданих.

У діяльності С. Оріховського-Роксолана важливе місце мало питання щодо захисту українських земель від татарських і турецьких нападників. Ця тема простежується у праці «Напучення польському королю Сигизмунду Августу», де він порівнює устрій польської держави з Великим князівством Литовським, протиставляє деспотію шляхетському демократизму. У рядках, де йде звернення до литовця: «ти маєш того пана, якого мусиш мати, а я, поляк, того короля маю, якого мати хотів», розкривається демократизм устрою польської держави. Можна стверджувати, що С. Оріховський-Роксолан вбачав для українських земель таку форму державного устрою і правління, які були б схожі з польськими.

Отже, С. Оріховський-Роксолан знаходився у процесі пошуку найефективнішої моделі управління державою, підбору суб'єктів, які б мали поділити між собою владу. Здійснив розмежування церкви і держави, свободи підданих. У своїх працях «Напучення польському королю Сигизмунду Августу», «Квінкунс, або Взірець польської корони» він поділив владу між кількома суб'єктами, визначив межі їх повноважень, але залишився прихильником королівської влади і монархічної форми правління.

Науковий керівник: д. ю. н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого А. І. Козаченко.

Ситнік Денис Романович

*НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студент, Полтавський юридичний інститут,
1 курс, 11 група*

ІДЕЇ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ ПИЛИПА ОРЛИКА 1710 РОКУ

Однією з найактуальніших проблем є проблема закріплення прав і свобод. Які у свою чергу поділяються на політичні, особисті, соціально-економічні та культурні права. Ідеї закріплення прав і свобод відбилися у правовому акті, який був розроблений гетьманом у еміграції Пилипом Орликом та отримав назву «Пакти й конституції законів і вольностей Запорізького війська...» або Конституція Пилипа Орлика.

Цей документ був розроблений за участю гетьмана Пилипа Орлика та його сподвижників Г. Герцика та А. Войнаровського та ухвалений Генеральною радою 5 квітня 1710 року у м. Бендери. Але конституція не набула чинності, а отже її слід вважати результатом розвитку конституційної думки України початку XVIII ст. Конституція П. Орлик виділяє два окремих суспільні стани, а саме «козацький» та «посполитий люд», що свідчить про становий характер цього правового акту.

За Конституцією П. Орлика суб'єктами виборчого права є усі, хто належав до «народу козацького», тобто реєстрові козаки. Пасивним і активним виборчим правом володів тільки козацький стан, а представники православного духовенства та міщани володіли активним виборчим правом. Вік, стать, майновий ценз суб'єктів виборчого права в цьому документі не згадується. Так, у п. 6 йдеться про вибори гетьмана й Генеральної ради, а в п. 10 — про вибори вільним волевиявленням населення повіту полковників та інших козацьких урядників. Характерною рисою Конституції П. Орлика є турбота про особисті права простих людей, про те, щоб повинності, які несе населення не були надмірними. Зокрема заборонялася надмірна експлуатація селян та іншого трудового люду. Так, у п. 10 зазначається, що військовим і посполитим урядовцям заборонялося залучати до панщини та інших приватних робіт козаків і посполитих людей, якщо вони не є їхніми слугами. Також не дозволялося залучати без оплати ремісників для виконання домашніх робіт урядовцям, а козаків звільняти від служби заради приватних доручень.

Соціально-економічними правами володів окремий стан, а саме козацький. Так, п. 11 Конституції П. Орлика встановлює гарантії соціального захисту для окремої верстви населення (козаків, їх дружин, вдів, сиріт та ін.). Вони звільнялися від виконання будь-яких повинностей та громадських робіт на користь

держави, які входять в обов'язки посполитих, крім того, вони також звільнялися від сплати повітових податків. У п. 1 Конституції П. Орлика йдеться про захист православної віри східного обряду, «якою колись відважний козацький народ був просвітлений через хозарських князів від Константинопольського Апостольського престолу» та про обов'язки гетьмана твердо стояти в обороні «митрополичого престолу київського». Автор правового акту Пилип Орлик писав, що він «...буде зобов'язаний і примушений у законному порядку особливо дбати про те, щоб жодна чужинська релігія не запроваджувалася на нашій Руській батьківщині». Тобто обмежувалися релігійні права католиків, мусульман, іудеїв — які проживали на території Війська Запорізького.

Отже, Конституція Пилипа Орлика 1710 року має становий характер, де більше уваги приділяється козацькому стану, а ніж «посполитому люду», тобто простому народові. Суб'єктами активного виборчого права були міщани, (бездітні удови, приватні особи, ченці, священники, двірські слуги, посполиті урядовці), а суб'єктом пасивного виборчого права був козацький стан, тобто тільки реєстрові козаки. Особистими правами володіли обидва стани, заборонялась надмірна експлуатації селян та трудового люду.

Соціально-економічними правами більше володіли реєстрові козаки, адже саме їх Пилип Орлик вважав рушійною силою. Щодо культурних прав, то основною релігією була православна віра, що не відповідає уявленням про віротерпимість і релігійну толерантність та обмежувала права інших віросповідань, що було характерним для країн Європи на початку XVIII ст. Але не зважаючи на усі ці недоліки, Конституція Пилипа Орлика 1710 року була першим документом, де було закріплено права і свободи людини.

Науковий керівник: д. ю. н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави та права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого А. І. Козаченко.

Стрілець Марія Василівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

1 курс, 11 група

ПРАВОВИЙ СТАТУС РАДИ НАРОДНИХ КОМІСАРІВ ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ УСРР 1919 РОКУ

Повноцінний аналіз організації та функціонування органів державної влади сучасної України є можливим лише з урахуванням особливостей, що мали місце у вітчизняній історії в різні її періоди. Зокрема варто згадати

етап радянського державного будівництва, оскільки правові основи конституціоналізму, сформовані в цей час, частково були запозичені незалежною Україною.

Перша українська радянська конституція була прийнята Всеукраїнським Центральним Виконавчим Комітетом (далі — ВУЦВК) 14 березня 1919 року в редакції, затвердженій Всеукраїнським з'їздом рад. Організація центральної влади визначалася розділом другим. Оскільки радянська влада в Україні в той час перебувала на етапі становлення, то питання організації органів державної влади розкрито в найбільш загальних рисах. Особливо чітко це простежується при розгляді правового статусу Ради Народних Комісарів (далі — РНК).

Ст. 7 Конституції УСРР 1919 р. визначала РНК як центральний орган влади, поряд із Всеукраїнським з'їздом рад та ВУЦВК. Лише згодом норми Конституції 1929 р. конкретизують правовий статус РНК, визнавши його розпорядчим та виконавчим органом ВУЦВК.

Згідно ст. 11 Конституції УСРР 1919 р. обрання та припинення повноважень народних комісарів та голови Ради народних комісарів належали до виключної компетенції ВУЦВК. З'їзд рад на формування цього органу жодним чином не впливав. Також ВУЦВК формував народні комісаріати безпосередньо із членів ВУЦВК. Ст. 12 закріплювала, що РНК є відповідальною як перед Всеукраїнським з'їздом рад, так і ВУЦВК. Таким чином, в системі центральних органів влади прослідковується певна ієрархія, в якій РНК не знаходиться на одному рівні з ВУЦВК та З'їздом рад. Ця обставина була зумовлена радянською концепцією заперечення розподілу влади, за якої гілки влади є незалежними та рівноправними.

Принципово важливим є те, що конкретно термін повноважень членів РНК не встановлюється. Натомість в Конституції зазначається, що вони в будь-який час можуть бути відкликані ВУЦВК. При чому підстави та порядок цієї процедури конституцією не встановлені.

Центральні органи влади, згідно з концепцією радянського державного будівництва, розглядалися як органічний елемент, зі своєю внутрішньою ієрархією та досить нечітким розподілом компетенції. Тому й переліку повноважень, котрими наділяється виключно РНК Конституція УСРР 1919 р. не встановлювала. Натомість, повноваження центральних органів влади умовно можна розподілити на такі групи:

- а) ті, що належать виключно центральним органам;
- б) ті, що належать лише З'їзду рад;
- в) ті, компетентним в яких є виключно ВУЦВК. З огляду на це, РНК, порівняно з іншими центральними органами влади, наділена найвужчою компетенцією. Загалом, згідно ст. 6 їх можна виокремити таким чином:

- а) загальне керівництво внутрішньою політикою;
- б) цивільне, кримінальне та процесуальне законодавство;
- в) завідування грошовою системою і організацією фінансового господарства республіки;
- г) державний контроль за діяльністю органів радянської влади на місцях.

Більше того, ст. 16 закріплює, що РНК уповноважена розглядати усі питання, що стосуються сфери законодавства та загального управління, окрім тих, що належать виключно З'їзду рад та ВУЦВК, однак вправі самостійно їх вирішувати лише в разі спеціального дозволу ВУЦВК. В разі відсутності такого дозволу, рішення РНК подаються для затвердження ВУЦВК, котрий може як прийняти, так і відхилити їх. Таким чином, РНК позбавлялася будь-якої самостійності в прийнятті рішень. Ці положення ще більш посилювали залежність РНК від ВУЦВК, вказуючи на пряму підзвітність та підконтрольність РНК ВУЦВК. Отже, РНК можна розглядати як підлеглий структурний підрозділ ВУЦВК, на що вказують порядок його формування, особливості реалізації повноважень та припинення діяльності. Також відсутність чіткого функціонального розмежування органів влади, призводило до дублювання повноважень та неефективної їх реалізації.

За ст. 15 РНК складається з Голови і Народних Комісарів, до складу яких входили:

- а) всі завідувачі спеціальними відділами ВУЦВК — народними комісаріатами;
- б) інші особи, обрані ВУЦВК за його рішенням. Ст. 17 підкреслює, що звання Народного Комісара належить виключно Членам РНК УСРР і не може бути присвоєно жодним іншим представникам радянської влади як в центрі, так і на місцях.

Варто зауважити, що в Конституції не йде мова про будь-який вплив Комуністичної партії України на діяльність органів влади. Однак фактично влада належала КП(б)У, під контролем якої РНК формувалася та реалізовувала свої повноваження. Крім того, на практиці РНК УРСС перебувала в залежності від РНК РСФРР.

РНК не слід ототожнювати з урядом як органом виконавчої влади у сучасному розумінні. По-перше, відсутність принципу розподілу влади вже унеможлиблює проведення такої паралелі. По-друге, відповідно до Конституції РНК була уповноважена приймати закони, що не є характерним для уряду.

Отже, Рада народних комісарів за Конституцією УСРР 1919 р. — це колегіальний орган центральної влади, що призначався ВУЦВК, з невизначеним терміном повноважень, очолюваний Головою РНК, підзвітний та підконтрольний ВУЦВК, відповідальний як перед ВУЦВК, так і З'їздом рад. Стосов-

но повноважень, то РНК, порівняно з іншими органами центральної влади, володіла найвужчою компетенцією. Більше того, законодавчі акти РНК набували юридичної сили лише після їх затвердження ВУЦВК. Конституція УСРР 1919 р. діяльність РНК врегульовувала не досконало, лише в найбільш загальних рисах, що унеможливило ефективне функціонування цього органу на практиці.

Науковий керівник: д. ю. н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави та права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого А. І. Козаченко.

Третяк Марина Володимирівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

2 курс, 24 група

ЕВОЛЮЦІЯ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ НА ВИБОРАХ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ

Проблемою становлення та реформування виборчої системи в Україні цікавилися такі вітчизняні науковці як О. Мазур, Б. Райковський, С. Рябов, В. Чумак, А. Романюк, А. Ткачук, І. Поліщук. Зазначене питання також досліджувалося у відділі стратегій розвитку політичної системи Національного інституту стратегічних досліджень.

Першим етапом становлення виборчого права в незалежній Україні стало прийняття 1993 р. Закону України «Про вибори народних депутатів України», за яким продовжувала діяти мажоритарна виборча система, що визначала голосування у два тури, і, відповідно до якої, обиралися депутати до Верховної Ради УРСР у 1989 р.

Перший в історії незалежної України виборчий закон декларував роль політичних партій у процесі громадського контролю за виборами та висуванні кандидатів. Але в той же час носив дещо «антипартійний» характер: процедура висування кандидатів для політичних партій була значно складнішою, ніж для інших суб'єктів. Також зберігся 50-відсотковий поріг участі виборців для визнання виборів такими, що відбулися; в одномандатному виборчому окрузі обраним вважався кандидат, що отримав абсолютну більшість голосів, а кандидат, якого не обрали на чергових виборах втрачав право повторно балотуватися у тому ж виборчому окрузі.

Виборча система, закріплена Законом 1993 р., була недосконалою та мала негативні наслідки для формування парламенту. Так, Верховна Рада України

другого скликання розпочала роботу, маючи трохи більше двох третіх від конституційного складу.

У Конституції України ухваленій 28 червня 1996 р. не закріплено чітких вказівок щодо різновидів виборчих системи, за якими мають формуватися органи публічної влади в Україні. Окреслені питання відповідно до Основного Закону врегульовуються на законодавчому рівні парламентом.

На виборах 1998 р. була застосована змішана паралельна виборча система: половина складу Верховної Ради України обиралася за пропорційною системою голосування за партійними списками, а інша половина — за мажоритарною системою відносної більшості. Особливістю цих виборів було те, що кандидати мали змогу балотуватися одночасно за списком партії та за мажоритарним округом.

Важливим є те, що механічне поєднання двох виборчих систем мало певні суперечності, через які утворена система не мала змоги досягти однієї з основних своїх цілей — політичного структурування парламенту. Напередодні виборів 2002 р. відбулися спроби реформувати виборчу систему, але вони зазнали значного опору, зокрема з боку Президента України.

Після ухвалення Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 08.12.2004 р. до чинного виборчого законодавства були внесені зміни, якими запроваджувалася пропорційна виборча система. Закон України «Про вибори народних депутатів України» містив положення, що декларували проведення чергових виборів до парламенту 2006 р. за пропорційною виборчою системою за загальнонаціональним виборчим списком в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі. Ця ж виборча система застосовувалася без змін і на дострокових виборах 2007 р. Пропорційна система з закритими списками деперсоніфікувала здійснення вибору і порушила зв'язок депутатів з виборцями.

Ця система спричинила низку проблем. По-перше, це дозволило центральним органам партій стати осередком прийняття ключових рішень. По-друге, система закритих списків стала перешкодою для отримання інформації про конкретних осіб, за яких виборці віддавали свої голоси. По-третє, передбачене голосування за список з 450 осіб значною мірою ускладнило формування списків, що призвело до не ретельного підбору кандидатів. По-четверте, закриті списки обмежували можливість виходу на загальнополітичну арену держави нових політичних сил.

Після випробовування змішаної виборчої системи на місцевих виборах 2010 р., постали питання щодо можливості її повернення як виборчої системи при обранні складу Верховної Ради України. Відповідно до Указу Президента від 02.11.2010 р. було створено Робочу групу з питань удосконалення зако-

нодавства про вибори, яка представила проект закону «Про вибори народних депутатів України» (змішана паралельна виборча система, заборона участі блоків партій та 5-відсотковий прохідний бар'єр у розподілі мандатів за пропорційною складовою). За цією ж системою проходили позачергові вибори до Верховної Ради України 26.10.2014 р.

На думку більшості науковців, негативні наслідки повернення до змішаної системи схожі з наслідками 1998 та 2002 рр.

Отже, за період незалежності України виборча система, за якою обираються народні депутати, динамічно розвивається і зазнає радикальних змін. Так, вона пройшла шлях від функціонування мажоритарної системи у 90-х роках ХХ ст. до пропорційної системи з закритими списками, а потім — до змішаної системи, яка застосовувалася під час формування парламенту восьмого скликання. Така еволюція виборчої системи на виборах парламентарів дозволила виявити певні недоліки, зокрема, втрату зв'язку кандидатів з виборцями і збільшення впливу на парламент окремого кола осіб — лідерів партій.

Науковий керівник: асистент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. О. Любченко.

Шмагун Олексій Сергійович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студент, Полтавський юридичний коледж,

1 курс, 14 група

ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРА НА НАДДНІПРЯНЩИНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ — ПОЧАТКУ ХХ ст.

Політичні зміни останніх років актуалізували дослідження з історії політичних інституцій, проблем реформування суспільства, тому аналіз діяльності генерал-губернаторів в системі органів державної влади Російської імперії на Лівобережжі України впродовж другої половини ХІХ — початку ХХ ст. заслуговують на увагу.

Дослідженням окремих аспектів проблем організації управління на території сучасної України доби Російської імперії займалися такі вчені: Градовський А. Д., Грукач В. О., Єрмолаєв В. М., Злобін Ю. П., Козаченко А. І., Лисенко Л. М. та інші.

Оскільки губернська система управління пройшла довгу і складну еволюцію становлення, то досвід її функціонування можна та потрібно вивчати, адже саме вона, попри всі негативні моменти, забезпечувала ефективність управління таким складним організмом як держава.

Система губернського управління в Російській імперії складалася з генерал-губернатора, губернського правління та губернських установ галузевого управління, зокрема казенної палати, рекрутського правління, поліції, суду та інших органів, підпорядкованих губернатору. Ієрархія урядників, які управляли цими адміністративними одиницями, була однаковою у всій імперії.

Губернські установи вперше були засновані на поділі адміністративних, судових і фінансових функцій. На чолі генерал-губернаторств стояли генерал-губернатори, які призначалися на посаду імператором і йому безпосередньо підпорядковувалися та були наділені наступними повноваженнями: захист прав самодержавця; нагляд за виконанням законів та розпоряджень верховного уряду; нагляд за моральним станом дворянства; нагляд та сприяння розвитку сільського господарства та промисловості; прийняття рішень щодо благоустрою та державного інтересу в краї; мав право звернення до імператора за умови справи особливого значення та при надзвичайних ситуаціях (війна, повстання, епідемії та інше).

Генерал-губернатори були представниками верховної влади і реалізували свою компетенцію через підпорядкованих губернаторів та власний апарат, що складався з канцелярії й кількох урядовців для особливих доручень. Генерал-губернатор мав право ревізувати усі дії підвідомчих йому осіб. Досить широкі повноваження надавалися генерал-губернатору при оголошенні надзвичайного стану. Генерал-губернатор міг накладати штрафи, здійснювати арешти, адміністративні вислання, забороняти збори, закривати торговельні і промислові підприємства, усувати з посади чиновників усіх відомств, припиняти випуск періодичних видань, закривати навчальні заклади.

Головною рисою інституту генерал-губернатора був особистісний, а не правовий характер його повноважень, де ступінь довіри з боку імператора до особи, яка займає цю посаду, визначали його фактично необмежену владу в довіреному йому регіоні. Фактично, генерал-губернатору було надано право вести загальний і повний нагляд за всіма сферами управління й контролю, за правильним виконанням законів, з можливістю усувати все те, що робилося всупереч уряду, інтереси якого йому потрібно захищати як особі, яка користується повною довірою імператора.

Отже, із початком дії «Учреждения для управления губерний Всероссийской империи» від 1775 р. імператор, окрім постійного прагнення збіль-

шити кількість обов'язків генерал-губернатора, зосередив у його руках усі гілки місцевої влади.

Проте, варто зазначити, що багато в чому генерал-губернатори були лише номінальними «хазяями губернії», оскільки багато галузей управління фактично від них не залежали, оскільки безпосередньо керувалися міністерствами. Тобто, з одного боку, генерал-губернатор призначався імператором особисто та підпорядковувався безпосередньо йому, а з іншого, в дійсності він знаходився майже в повному підпорядкуванні міністру внутрішніх справ. Виходячи з даної тези, можна констатувати, що влада на місцях фактично знаходилася «в центрі». Щоправда і в цьому випадку не все так однозначно. Цікавим виглядає той факт, що в середині XIX ст. законодавча ініціатива належала не тільки імператору та відповідним відомствам, а й їх місцевим органам (найчастіше губернаторам та генерал-губернаторам).

Варто зазначити, що проведені в 60-х роках XIX ст. в Російській імперії реформи торкнулися й системи місцевого управління, в тому числі вплинули на правовий стан генерал-губернатора. Внаслідок реформ їх звільнили від багатьох адміністративних обов'язків. Щоправда, в такому становищі вони перебували недовго. 13 червня 1876 року імператор Олександр II затвердив рішення Комітету міністрів, згідно з яким генерал-губернаторам, губернаторам та градоначальникам надавалося право доповнювати та змінювати вже видані обов'язкові постанови за умови, щоб вони не суперечили існуючим законам.

Тобто, обов'язки та права генерал-губернатора у різні історичні періоди мали певні відмінності, які фіксувалися наприкінці XIX ст. у Зводі законів Російської імперії 1892 року (том 12, закон № 8741). Зокрема, тут визначалося, що генерал-губернатора призначають та звільняють іменними указами імператора.

Таким чином, основним завданням генерал-губернатора у Російській імперії був нагляд за додержанням загальнодержавного законодавства та виконанням державних програм розвитку ввіреної їм території. Маючи такий широкий спектр повноважень, генерал-губернатори перетворювалися на місцевих князків, які зосереджували в своїх руках всю повноту влади. Цей негативний досвід слід враховувати в контексті проведення демократичних управлінських реформ в сучасній Україні, що мають за мету децентралізацію влади.

Науковий керівник: к. ю. н., викладач ПНОК НЮУ імені Ярослава Мудрого К. О. Полтава.

Ярова Людмила Віталіївна

*НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Полтавський юридичний інститут,
1 курс, 11 група*

ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМУ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ЗА СЕЛЯНСЬКОЮ РЕФОРМОЮ 1861 РОКУ У ПОЛТАВСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ

Питання про набуття прав власності на землю в Україні ніколи не втрачали своєї актуальності. Варто зазначити, що концепція приватизації землі в Україні до сьогодення часу так і не сформована на державному рівні, оскільки в законі не визначено і не закріплено одне з головних прав власності — на землю, саме тому слід звернути увагу на історичний досвід урегулювання земельного питання.

Механізм набуття права власності у Полтавській губернії регулювався загальними положеннями від 19 лютого 1861 р. та «Місцевим положенням про поземельне влаштування селян, оселених на поміщицьких землях в губерніях малоросійських: Чернігівській, Полтавській та частині Харківської».

За ст. 37 Місцевого положення до складу сімейної земельної власності повинні входити або лише присадибна ділянка або присадибна ділянка і польовий наділ. Згідно з ст. 168 Місцевого положення повинності з селян визначалися в уставній грамоті: окремо за піші ділянки, окремо за додаткові і окремо за садиби. У «Положенні про селян, що вийшли з кріпосної залежності» зазначалося, що селяни мають право викупу садиби, а викуп польового наділу залежав від волі поміщика. Якщо поміщик вирішував продати свою землю, то в селян не було права відмовити йому. Це свідчить про те, що реформа все ж таки зберігала залишки феодално-кріпосницьких відносин. Примус поміщиків над селянами щодо купівлі землі свідчить про порушення прав селян і тим самим про недемократичний характер реформи. Водночас, сам факт надання селянам права викупу землі, укладення договору та зобов'язань як з приватними особами так і з державою, означає те, що їм надавалися цивільні права.

За ст. 171 Місцевого положення з десятини присадибної землі у Полтавській губернії визначалася щорічна плата в сумі 5 крб. 10 коп. Така ціна була не високою, адже щорічна плата за присадибні ділянки на території Південної України, складала 9 крб. 10 коп.

Розміри повинностей і розміри польового наділу врегулювала Уставна грамота, що була договором між поміщиком і тимчасово зобов'язаними

селянами. Такий договір укладався не між поміщиком і окремим селянином, а між поміщиком і сільською громадою чим закріплювалась кругова порука. Вищий наділ на одного селянина, коливався від 2,75 до 4,5 десятин, нижчий становив половину вищого. Слід зазначити, що у Полтавській губернії було малоземелля, оскільки на 1861 рік чисельність населення губернії становила 1,863 млн. осіб, тому процес формування ринку землі тут значно гальмувався.

Ще однією особливістю є те, що за ст. 18 Місцевого положення наділ, який вже було відведено селянам для постійного користування в жодному разі не міг збільшуватися поміщиком, на відміну від ст. 19 Місцевого положення про поземельний устрій селян великоросійських, новоросійських та білоруських губерній, за якою, поміщик мав право збільшувати кількість землі, яка була відведена селянам. До того ж лише в положенні для малоросійських губерній передбачався спадково-родинний принцип наділу селян землею, за яким спочатку земля надавалася всій громаді, а потім вона розподілялася між селянськими сім'ями у спадкове користування (ст. 93). Механізм спадкування сімейних ділянок визначався місцевими звичаями.

Отже, у Полтавській губернії розміри повинностей і розміри польового наділу врегульовувала Уставна грамота. Це був договір між поміщиком і тимчасово зобов'язаними селянами. Він укладався не між поміщиком і окремим селянином, а між поміщиком і сільською громадою, чим закріплювалась кругова порука. Іншою особливістю було те, що лише в положенні для малоросійських губерній передбачався спадково-родинний принцип наділу селян землею, за яким спочатку земля надавалася всій громаді, а потім вона розподілялася між селянськими сім'ями у спадкове користування. Великий вплив на формування прав власності на землю мало й те, що у Полтавській губернії було малоземелля, тому процес формування ринку землі тут значно гальмувався.

Науковий керівник: д. ю. н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого А. І. Козаченко.

Секція 3

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Дорул Ольга Павловна

*Государственный Университет Молдовы,
преподаватель, Департамент Международного и Европейского Права*

ПРОБЛЕМЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНОЙ УГОЛОВНОЙ ЮРИСДИКЦИИ В СОВРЕМЕННОМ МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ

17 июля 1998 года в Риме был принят Статут Международного Уголовного Суда (МУС), на основании которого впервые был создан международный судебный орган на постоянной основе для судебного преследования лиц совершивших международные преступления. Таким образом, международным сообществом был разработан эффективный механизм по борьбе с международными преступлениями против человечности, с военными преступлениями. Римский Статут обещал стать юридическим основанием также в борьбе с агрессией — главным международным преступлением против мира.

Однако, как нередко это происходит в международном праве, действия, в частности сверхдержав, после вступления в силу положений Статута разошлись с озвученными ими намерениями в процессе переговоров по разработке и принятию учредительного договора будущего судебного органа.

Так, некоторые государства, в частности США, в основном ссылаясь на суверенитет, отказываются передавать своих граждан юрисдикции МУС. Более того, сверхдержавы в целях недопущения юрисдикции МУС заключа-

ют с государствами — участниками Римского статута специальные Соглашения о неподсудности своих граждан, по условиям которых правительство соответствующего государства обязано отказать в выдаче или передаче МУС лиц, обвиняемых в статутных преступлениях.

В. Зорькин утверждает, что есть и другая причина того, что Римский Статут МУС не подписали и не ратифицировали многие страны мира. Она состоит в том, что эти страны испытывают определенное недоверие к сложившейся системе международного уголовного права. Эти страны не могут не «примерять на себя» прецеденты выхода международной уголовной юстиции за пределы своего суверенитета и своей юрисдикции. Эти страны осознают возможность политизации Суда. Поскольку он вправе по собственному усмотрению решать, какое государство и в каких случаях демонстрирует нежелание или неспособность расследовать преступления и возбуждать уголовное преследование лиц, в них подозреваемых. И поскольку в результате Суд по своему усмотрению определяет правомочность международного вмешательства во внутригосударственные дела. Также председатель Конституционного Суда Российской Федерации считает, что анализ уставов и опыта действий существующих международных судов показывает, что безусловное признание их юрисдикции почти всегда означает не только правовой конфликт с основным законом соответствующей страны, но и отказ от применения важнейших принципов Основного закона. То есть, добровольное изъятие в пользу международного суда важных элементов национального правового суверенитета. Такой подход к универсализации международного уголовного права, конечно же, для многих стран, в том числе для России, представляется неприемлемым. Поскольку он ведет к подрыву фундамента международного права — принципа суверенности государства-нации и принципа создания ООН как объединения, а не изъятия суверенитетов.

Ведерникова О. полагает, что для оккупированных государств, утративших полностью или частично свой суверенитет, или развивающихся африканских стран, находящихся в условиях длительного междоусобного конфликта, Международный уголовный суд может явиться реальной альтернативой недееспособной национальной судебной системе. Для государств же, имеющих развитую и стабильно функционирующую судебную систему, создание еще одной «наднациональной» инстанции представляется излишним.

Считаем целесообразным подчеркнуть, что выражение согласия государства на обязательность Статута Международного Уголовного Суда не отрицает его суверенитета и не умаляет его, равно как участие государства в любом международном договоре или межправительственной организации, ибо Статут МУС содержит новейшие правовые институты международного уголовного права, а также устоявшиеся принципы данной отрасли права для

осуществления справедливого судебного разбирательства международных преступлений совершенных физическими лицами и посягающие на международные ценности присущие человечеству на данном этапе развития. Однако, в целях обеспечения осуществления качественного международного правосудия, Международный Уголовный Суд должен быть независимым, а юрисдикция его должна быть признана всеми государствами.

В преамбуле Римского Статута указано: «...на благо нынешнего и грядущих поколений учредить независимый постоянный Международный уголовный суд, связанный с системой Организации Объединенных Наций, обладающий юрисдикцией в отношении самых серьезных преступлений, вызывающих озабоченность всего международного сообщества».

Следует отметить, что, к сожалению, Международный Уголовный Суд не может быть признан абсолютно независимым международным учреждением так как в соответствии с 16 ст. Статута Международного Уголовного Суда: *«Никакое расследование или уголовное преследование не может начинаться либо проводиться в соответствии с настоящим Статутом в течение периода в 12 месяцев после того, как Совет Безопасности в резолюции, принятой на основании главы VII Устава Организации Объединенных Наций, обращается в Суд с просьбой на этот счет; эта просьба может быть повторена Советом Безопасности при тех же условиях»*. Исходя из данных положений смеем надеется, что политические соображения не превзойдут принципы международного уголовного правосудия.

Ельникова Марія Олександрівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

аспірант, кафедра конституційного права України

СПІВВІДНОШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД З МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИМИ СТАНДАРТАМИ

Україна як суверенна і незалежна держава входить до міжнародного і європейського простору, що зумовлює необхідність приведення українського законодавства у відповідність до загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права. Утворюючи інститут конституційного права, права людини є також об'єктом міжнародного права, а, отже, виникає потреба у дослідженні співвідношення міжнародно-правових стандартів суб'єктивних прав і свобод з конституційними правами і свободами.

Права людини, маючи універсальний характер, поширюються на всіх людей, застосовуються в усіх країнах, які прагнуть належати до розвинених держав з демократичним правовим режимом. Україна — одна з країн — засновниць ООН, яка в 1945 р. підписала (в особі УРСР) Статут цієї організації, де було проголошено, що однією з цілей діяльності ООН є міжнародне співробітництво для сприяння загальній повазі та дотриманню прав людини і основних свобод для всіх. Ще тоді Україна, відповідно до ст. 55 Статуту ООН, узяла на себе ці зобов'язання. Міжнародні стандарти за своїм змістом є тією золотою серединою, що їй вдалося виробити державам, працюючи спільно в сфері прав і свобод людини. Саме на такій основі були розроблені й прийняті основні міжнародні документи, які регламентують права і свободи людини.

Для вирішення питання співвідношення законодавства України з міжнародним правом першочерговим є з'ясування загальноновизнаних стандартів з прав людини. Ці основні права і свободи знайшли відображення у низці найважливіших міжнародно-правових актів, що встановлюють загальнолюдські стандарти прав і свобод особистості. Такими міжнародно-правовими актами є Загальна декларація прав людини (1948 р.), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Факультативні протоколи до нього, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.), Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), Конвенція про статус біженців (1951 р.), Міжнародна конвенція ліквідації всіх форм расової дискримінації (1965 р.), Заключний акт Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1975 р.), Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.), Конвенція МОП № 111 про дискримінацію в галузі праці і занять (1960 р.), Конвенція про права дитини (1989 р.), Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських та інших, що принижують гідність, видів поводження і покарання (1984 р.), Конвенція МОП № 169 про корінні народи, які ведуть племінний спосіб життя в незалежних країнах (1989 р.), Підсумковий документ Віденської зустрічі представників держав-учасниць Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1989 р.), Документ Копенгагенської наради-конференції з людського виміру НБСЕ (1990 р.) тощо. У сукупності ці акти утворюють так звану Міжнародну хартію прав людини. Отже, міжнародні стандарти прав і свобод людини проникають до національної правової системи України через міжнародні конвенції та пакти, а також через рішення міжнародних судових та квазісудових установ, організацій, діяльність яких спрямовується на захист прав і свобод людини.

Визначення місця міжнародних конвенцій та пактів у національній правовій системі України має важливе наукове та практичне значення, оскільки

дозволяє розв'язати питання про їх юридичну силу. Для цього необхідно розглянути такі аспекти даної проблеми:

- 1) місце і роль міжнародних договорів з прав людини у системі національного законодавства;
- 2) механізм імплементації норм міжнародних договорів з прав людини, форми застосування норм міжнародного права у процесі врегулювання внутрішньодержавних правовідносин.

У науці теорії держави та права існує два основні підходи щодо питання про співвідношення норм міжнародних договорів і внутрішньодержавних нормативно-правових актів:

- 1) моністичний;
- 2) дуалістичний.

Принципова відмінність цих теорій полягає в тому, що прибічники моністичної теорії визнають єдність двох систем права, а дуалістичної — заперечують її і наполягають на існуванні двох самостійних правових систем. Кожна з указаних теорій включає в себе по дві концепції. Прибічники моністичного підходу поділяються на тих, що:

- а) виходять з примату міжнародного права над внутрішньодержавним;
- б) стверджують, що примат належить праву внутрішньодержавному. Дуалістичний же напрям полягає у затвердженні принципу рівності міжнародного договору і внутрішньодержавного законодавства. Проте серед представників дуалістичної теорії також немає єдності: одні з них дотримуються думки про те, що питання про пріоритет міжнародного або національного права не може виникати як таке, а інші вважають, що у процесі розв'язання цього питання перевага має надаватися фактору часу — пізніший акт скасовує попередній («*lex posterioris derogat legi priori*»).

В останні роки на доктринальному і законодавчому рівнях намітилася поступова відмова від жорстко дуалістичного підходу і внутрішньодержавного права. Це обумовлено інтернаціоналізацією суспільного життя, необхідністю імплементації міжнародно-правових стандартів у галузі прав людини в національні законодавства країн світу, успішним втіленням в дійсність європейської ідеї. Всі ці чинники поступово призводять до того, що міжнародне право сприймається вже не як щось чуже, нав'язане ззовні, а як природна і гармонійна складова національної правової системи та законодавства. Такий підхід підтриманий і в Україні.

Конституція України, як відомо, не містить прямих відповідей на питання про способи подолання колізій між положеннями міжнародного договору та нормами інших актів законодавства України, а також питання про юридичну силу договорів у національній системі права. Слід погодитись із

тим, що конституційна норма ч. 1 ст. 9 «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» аж ніяк не дає підстави для висновку про те, що «договори про права людини користуються беззаперечним пріоритетом щодо конституційного законодавства».

У виступі Уповноваженого Верховної Ради з прав людини на першому засіданні Української асоціації міжнародного права в 1999 р. було зазначено, що «примат норм міжнародного права має бути закріплено в Конституції України». На думку Уповноваженого, відсутність цього важливого принципу в Конституції України ускладнює реальне дотримання міжнародних стандартів прав людини в нашій державі та негативно впливає на посадових осіб, які недостатньо обізнані з традицією їх безпосереднього застосування.

Зважаючи на вказане та з метою підвищення рівня міжнародних стандартів з прав людини, ми погоджуємось з точкою зору, що потрібно змінити ч. 1 ст. 9 Конституції України, встановивши норму про те, що «загальновизнані принципи і норми міжнародного права та чинні міжнародні договори України є складовою частиною правової системи України і в разі колізії міжнародно-правових зобов'язань України і норм закону застосовуються правила загальновизнаних принципів і норми міжнародного права».

Отже, національне законодавство чітко не визначає порядок реалізації міжнародних договорів, окремі його норми є застарілими, а деякі вступають у протиріччя з нормами міжнародного права. Аналіз статей розділу II Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» свідчить про те, що майже всі статті цього розділу так чи інакше відображають зміст актів, що утворюють Міжнародну хартію прав людини, однак іноді простежуються відходи від послідовності викладення прав і свобод, передбаченої міжнародно-правовими актами. Також в Основному Законі можна знайти положення, які не містяться в міжнародних документах про права людини (наприклад, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ст. 50)). Але з огляду на загальність формулювання цих прав і свобод, існує необхідність у їх конкретизації в національному законодавстві. Саме така діяльність Української держави запровадить впровадження міжнародних стандартів прав людини.

Таким чином, Україна не так давно відійшла від тоталітарної системи й почала інтеграцію у світове демократичне співтовариство. У сучасних умовах вона формує демократичну правову державу, в якій мають бути забезпечені всі без винятку основні права і свободи людини та громадянина. Конституція України визнала широкий перелік прав і свобод людини та громадянина, який сформувався як під впливом зарубіжних країн, так і міжнародних стандартів. Для здійснення ефективної політики в сфері прав і свобод лю-

дини потрібно переглянути визнані Україною міжнародно-правові стандарти суб'єктивних прав і свобод та конституційні права і свободи стосовно їх узгодженості та усунення суперечностей. Наведене дає можливість зробити висновок, що успішне правове регулювання внутрішньодержавних відносин у наш час все більш стає залежним від узгодженості норм національного права з міжнародним, що, в свою чергу, диктується усвідомленням пріоритету загальнолюдських цінностей, повагою до прав людини, необхідністю підтримання міжнародного миру, безпеки, демократії, завданням збереження довкілля, інтернаціоналізацією виробництва, техніки і науки.

Казакевич Поліна Віталіївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

здобувач, кафедра організації судових та правоохоронних органів

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОЦЕДУРИ ДИСЦИПЛІНАРНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО СУДДІВ В АСПЕКТІ ЇЇ ВІДПОВІДНОСТІ СТАНДАРТАМ І НОРМАТИВАМ РАДИ ЄВРОПИ

Відповідність дисциплінарної процедури щодо суддів міжнародним, зокрема європейським стандартам, є важливою запорукою утвердження їх незалежності й відновлення довіри до судової гілки влади в Україні.

Відповідно до Київських рекомендацій Організації з безпеки і співробітництва в Європі щодо незалежності судочинства у Східній Європі, на Південному Кавказі та у Середній Азії (Київ, 23–25 червня 2010 р.) процедура притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності повинна стосуватися підтверджених випадків порушення правил професійної поведінки, які є значними, неприпустимими та, крім цього, ганьблять репутацію суддівства. Дисциплінарна відповідальність суддів не може бути наслідком змісту їхніх рішень або вироків, включаючи відмінності у юридичному тлумаченні між судами, наслідком прикладів суддівських помилок чи критики суддів.

Декларацією щодо принципів незалежності судової влади, прийнятої Конференцією голів Верховних судів країн Центральної та Східної Європи (м. Бріюні, Хорватія, 14 жовтня 2015 р.), закріплено принципи, які встановлюють стандарти незалежності судової влади як однієї з трьох гілок державної влади, згідно з якими жоден суддя не повинен притягатися до дисциплі-

нарної відповідальності чи звільнятися за ухвалені ним судові рішення, крім як у разі грубої недбалості чи навмисного порушення закону.

Ухвалення у лютому 2015 р. Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд», який запропонував нову редакцію Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (далі — Закон № 2453-VI) мало на меті не лише зміцнення гарантій суддівської незалежності, а й створення передумов для реалізації принципу невідворотності покарання й викорінення випадків корупції у вітчизняній судовій системі. Однак, законодавець, прописуючи деякі процедурні аспекти дисциплінарної відповідальності судді, допустив низку термінологічних і технічних недоліків, які спричинюють проблеми практичного спрямування при застосуванні відповідних положень законодавства Вищою радою юстиції (далі — ВРЮ) й Вищою кваліфікаційною комісією суддів України (далі — ВККС України). Розглянемо їх та запропонуємо власні шляхи вирішення цих проблемних моментів.

По-перше, в Законі № 2453-VI немає чіткості з переліком стадій дисциплінарного провадження. За ч. 1 ст. 95 дисциплінарне провадження щодо судді передбачає здійснення перевірки даних про наявність підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, вирішення питання про відкриття дисциплінарної справи чи відмову в її відкритті, розгляд дисциплінарної справи і прийняття рішення. Системний аналіз інших положень Закону № 2453-VI свідчить, що окремою, не заявленою в ньому стадією, є перевірка скарги (заява) щодо поведінки судді, яка може мати наслідком залишення звернення без розгляду (ч. 6 ст. 93) або визнання заяви прийнятною для розгляду (пп. 14.1.4. Регламенту ВККС України, затв. Рішенням Комісії від 8 червня 2011 р. № 1802/зп-11 зі змінами). Перевірка скарги (заяви) на прийнятність до розгляду здійснюється членом Комісії або за дорученням члена Комісії інспектором (пп. 14.2.2. Регламенту ВККС України) на предмет відповідності її критеріям прийнятності, визначеним у частинах 3 й 6 ст. 93 Закону. Про наявність окремої стадії провадження свідчить не лише детальна її регламентація в ст. 93 Закону № 2453-VI, а й наявність відповідних приписів у Регламенті ВККС України (пп. 14.1.4 цього документа). Приміром, про повернення звернення членом Комісії постановляється ухвала, копія якої разом зі скаргою (заявою) направляються заявнику за реєстраційним номером звернення (пп. 14.2.2. Регламенту).

По-друге, досить гостро на сьогодні постає питання визначення кола суб'єктів, які вправі ініціювати дисциплінарне провадження щодо судді. Так, більш ранні редакції законодавства про судоустрій (яке діяло до 2010 р.) визначало вичерпний перелік суб'єктів, які ініціюють вказане провадження. Потім законодавець пішов іншим шляхом, розширивши відповідний перелік. Так, за ч. 2 ст. 93 Закону право на звернення зі скаргою (заявою) щодо

поведінки судді, яка може мати наслідком дисциплінарну відповідальність судді, має будь-яка особа. Отже, формулювання «будь-яка особа» означає, що даний перелік є відкритим й ініціація провадження щодо судді відбувається на підставі відповідної заяви, поданої й оформленої за вимогами Закону. Однак, незрозуміло, яким чином буде відбуватися така ініціація у наступних випадках, а саме:

- а) в разі виявлення посадовою особою органу, що здійснює дисциплінарне провадження щодо судді, ознак правопорушення у діях судді під час проведення дисциплінарної перевірки щодо дій іншого судді;
- б) в разі виявлення посадовою особою органу, що здійснює дисциплінарне провадження щодо судді, у діях судді, якого перевіряють, ознак іншого правопорушення, яке не вказано у скарзі;
- в) в разі накладення на суддю адміністративного стягнення за КУпАП, яке може мати наслідком й притягнення його до дисциплінарної відповідальності.

Перша ситуація не знайшла свого вирішення на нормативному рівні. У цілому, у даному випадку конкурує обов'язок органу державної влади (ВККС України й ВРЮ) відреагувати на факт порушення з боку судді й принцип диспозитивної, який фактично закладено в Законі № 2453-VI (є скарга проти судді — є провадження, немає скарги — немає провадження).

Щодо другої ситуації, то вони вирішені у Регламенті ВККС України. Так, за його пунктом 14.3.7. при виявленні у ході перевірки фактів та підстав дисциплінарної відповідальності судді, про які не зазначено у скарзі (заяві), за такими фактами проводиться перевірка, про що зазначається у висновку (відповідно до частини шостої статті 95 Закону). Отже, Регламент ВККС України дозволяє ініціювати провадження щодо судді в обхід вже цитованих положень Закону № 2453-VI.

На нашу думку, у даному разі розширення приводів для ініціації дисциплінарного провадження теоретично можлива, однак вона має відбуватися після відповідних змін до законодавства. В Законі № 2453-VI слід передбачити випадок ініціації дисциплінарного провадження щодо судді на підставі інформації члена органу, який здійснює дисциплінарне провадження щодо судді, або посадової особи іншого органу державної влади (у тому числі правоохоронного) або місцевого самоврядування. Такі інформація має підтверджувати підозру у вчиненні суддею неправомірних дій.

Щодо третьої ситуації, то за п. 14.3.14. у разі надходження до Комісії постанови суду про накладення на суддю адміністративного стягнення за адміністративне корупційне правопорушення у порядку, передбаченому ч. 7 ст. 285 Кодексу України про адміністративні правопорушення, член Комісії, який був визначений автоматизованою системою, передає матеріали для роз-

гляду на засіданні Комісії для вирішення питання про відкриття дисциплінарної справи. Перевірка даних про наявність підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності у такому разі проводиться, якщо є необхідність дослідження додаткових даних, пов'язаних із вчиненням суддею адміністративного корупційного правопорушення. Такий підхід виявляється вірним, адже накладення адміністративного стягнення відбувається на підставі рішення суду, яке має силу преюдиції, й обставини, які в ньому викладені, не потребують додаткової перевірки й дослідження. Отже, відсутність додаткової перевірки сприяє принципу процесуальної економії. Спрощений підхід до відкриття дисциплінарного провадження щодо судді у такому разі необхідно встановити на рівні Закону.

По-третє, необхідним є розширення прав судді у дисциплінарному провадженні. Так, Закон № 2453-VI не передбачає права судді взяти участь у засіданні ВККС України при ухваленні ВККС України або ВРЮ рішення про відкриття дисциплінарної справи щодо судді. Більше того, рішення про відкриття або про відмову у відкритті дисциплінарної справи оскарженню не підлягає. Водночас міжнародні стандарти передбачають право судді постати перед органом державної влади при вирішенні питання про накладення на нього дисциплінарних стягнень. Також законодавство не надає судді чітких гарантій щодо надання йому права на захист, обмежуючись лише згадкою про представника судді під час розгляду дисциплінарної справи щодо нього. Також бажаним, на нашу думку, є обмеження гласності дисциплінарного провадження в частині оприлюднення рішення органу, що здійснює дисциплінарне провадження щодо судді. Зайвою є опублікування відповідного рішення на веб-сайті суду, в якому працює суддя. Це може викликати недовіру громадян, які звертаються до суду й підриватиме авторитет цього суду на регіональному рівні.

По-четверте, існує потреба у пом'якшенні деяких аспектів дисциплінарної відповідальності судді. Так, аналіз законодавства про працю, законодавства, яке регламентує спеціальні види дисциплінарної відповідальності (державних службовців, прокурорів тощо) свідчить, що низкою критеріїв відповідальність найсуворіша у суддів. Так, дуже тривалими є строки застосування дисциплінарних стягнень й строки їх погашення, а строк проведення перевірки скарги на суддю, за наслідками якої вирішується питання про відкриття провадження у справі, взагалі не встановлений, — він обмежується лише 3-х річним строком застосування дисциплінарного стягнення. Це, на нашу думку, порушує принцип правової визначеності. Жодних норм, стимулюючих добросовісну поведінку судді після вчинення правопорушення, також не встановлено. Приміром, попередня редакція Закону № 2453-VI містила правила дострокового погашення дисциплінарного стягнення. Отже, усі ці питання потребують вирішення на рівні Закону.

По-п'яте, існують проблемні аспекти оскарження рішень щодо притягнення судді до відповідальності. Так, за Законом № 2453-VI подання скарги до ВРЮ чи адміністративного позову до суду на рішення ВККС України про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності зупиняє застосування дисциплінарного стягнення (ч. 6 ст. 99). Щодо Вищої ради юстиції, яка має абсолютно аналогічні повноваження, такого правила не має. Це створює проблеми практичного характеру: рішення ВРЮ про звільнення судді за порушення присяги одночасно подається органу, який обрав або призначив суддю, до виконання, а суддя тим часом оскаржує рішення до суду. Як наслідок, Вищий адміністративний суд України (далі — ВАС України) скасовує рішення ВРЮ, але виявляється запізно, бо Президент України вже звільнив цього суддю. Із цього випливає, що правила щодо оскарження рішень ВККС України й ВРЮ мають бути єдиними.

Іншим проблемним аспектом оскарження рішення органів, які накладають на суддів дисциплінарні стягнення, є нерівномірність такого оскарження. Згідно з ч. 1 ст. 99 Закону № 2453-VI суддя місцевого чи апеляційного суду може оскаржити рішення ВККС України про притягнення його до дисциплінарної відповідальності до Вищої ради юстиції або до суду в порядку, передбаченому КАС України, не пізніше одного місяця з дня вручення йому чи отримання ним поштою копії рішення. Відповідно до ч. 4 ст. 18, ст. 171-1 КАС України, справи щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності ВРЮ, ВККС України підсудні Вищому адміністративному суду України як суду першої інстанції. За ч. 7 ст. 171-1 рішення ВАС України щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, ВРЮ, рішення, дії чи бездіяльність Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів підлягає перегляду Верховним Судом України у порядку, визначеному цим Кодексом. Отже, перегляд рішення ВККС України Верховним Судом України після його ревізії Вищим адміністративним судом України не передбачено, що не виправдано звужує можливості суддів на реалізацію своїх процесуальних прав, порушуючи принципи рівності їх прав й єдності їх статусу.

Аналіз судової практики ВАС України у справах, в яких відповідачем виступає ВККС України, дає підстави для висновку, що переглядаючи спірне рішення, суд досить ретельно перевіряє його законність, межі повноважень та дотримання процедури дисциплінарного провадження і розгляду справи, надаючи оцінку суттєвим або навпаки малозначним порушенням, які вплинули або могли вплинути на правильність прийнятого рішення. У разі прийняття відповідачем законного та обґрунтованого рішення, і за відсутності процедурних порушень, в переважній більшості, суди відмовляли в задоволенні позовних вимог, відзначаючи, що рішення, яке прийнято з дотриманням наданих повноважень ВККС України, як колегіального органу є дискреційними повноваженнями цього органу, надані йому Законом.

Купчення Лідія Іванівна

*ВНЗ Ужгородського університету економіки і торгівлі»,
к. ю. н., доцент кафедри правознавства*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТАТНЬОГО ЖИТТЄВОГО РІВНЯ У КОНТЕКСТІ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ В СОТ

Сучасні економічна та геополітична ситуація актуалізували питання правового забезпечення в нашій державі гарантованого статтею 48 Конституції України права кожної особи на достатній життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг, житло. Забезпечення реалізації цього права, без сумніву, має здійснюватися державою з допомогою різноманітних заходів, які відповідають нинішнім потребам населення держави та міжнародним зобов'язанням, адже відсутність умов для самореалізації на Батьківщині призводить до надмірних міграційних процесів, які не сприяють макроекономічній стабільності.

Таким чином, забезпечення права особи на достатній життєвий рівень в Україні нерозривно пов'язане з дією не лише вітчизняних правових механізмів його гарантування, а й міжнародно-правових.

Оскільки у 2008 році Україна стала членом Світової організації торгівлі (далі — СОТ), доцільно звернути увагу на положення Угоди про заснування СОТ від 15 квітня 1994 р. з досліджуваного питання. Так, у преамбулі цього документа визначено, що відносини в галузі торгівлі та економічного підприємництва повинні бути спрямовані на підвищення рівня життя, забезпечення повної зайнятості й значного та постійного зростання реального доходу й ефективного попиту, а також розширення виробництва товарів та послуг і торгівлі ними з урахуванням оптимального використання світових ресурсів відповідно до цілей сталого розвитку, прагнення захистити й зберегти навколишнє середовище та поліпшити засоби для досягнення цього в такий спосіб, який є сумісним з їхніми відповідними потребами та інтересами на різних рівнях економічного розвитку.

На реалізацію зазначеного вище прийнято низку угод СОТ, як-то Угода СОТ про сільське господарство від 15 квітня 1994 р., Угода СОТ про санітарні та фітосанітарні заходи від 15 квітня 1994 р., Угода СОТ технічні бар'єри в торгівлі від 15 квітня 1994 р., Угода СОТ про захисні заходи від 15 квітня 1994 р., Угода СОТ про державні закупівлі від 15 квітня 1994 р. та ін.

У першій зі згаданих угод урегульовано важливе питання надання продоволючої допомоги населенню, зокрема, в частині звільнення держави-члена СОТ від зобов'язання зменшити державну підтримку такої діяльності. Так, у додатку 2 до Угоди СОТ про сільське господарство визначаються підстави для звільнення від зобов'язань щодо зменшення внутрішньої підтримки,

а саме заходи з внутрішньої підтримки, для яких вимагається звільнення від зобов'язань щодо зменшення підтримки, повинні задовольняти основну вимогу, згідно з якою вони не повинні справляти спотворювального впливу на торгівлю чи на виробництво або такий вплив повинен бути зведений до мінімуму. Відповідно, всі заходи, для яких вимагається звільнення від зобов'язань, повинні відповідати таким основним критеріям:

- а) підтримка повинна надаватися через урядові програми, що фінансуються за державний кошт (включаючи відмову уряду від отримання доходів), але не за кошти споживачів;
- б) наслідком підтримки не повинне бути надання цінової підтримки виробникам;
- в) відповідати критеріям та умовам, які визначаються особливостями окремих програм.

Однією з таких програм, що передбачені Угодою СОТ про сільське господарство, є надання продовольчої допомоги потребуючим.

Право на отримання продовольчої допомоги надається за чітко визначеними критеріями, що стосуються харчування. Така допомога повинна здійснюватися у формі прямого надання продовольства відповідним особам або у формі надання коштів, що дозволяють відповідним отримувачам допомоги купувати продовольство за ринковими або субсидованими цінами. Закупки урядом продовольства повинні здійснюватися за поточними ринковими цінами. Фінансування допомоги та управління нею повинні здійснюватися у транспарентній формі. Розвинуті європейські держави активно використовують охарактеризовану вище програму, надаючи продовольчу допомогу своїм громадянам, а також іноземцям, які проживають у них на законних підставах (серед них достатньо й українців, які там працюють). Разом з тим, надається допомога й виробникам відповідної сільськогосподарської продукції, які отримують таким чином можливість її збувати, що важливо у контексті загальної заборони дотування сільського господарства та надання іншої допомоги, яка справляє викривлюючий вплив на торгівлю.

Слід відмітити, що у поняття «достатній життєвий рівень» відповідно до Основного закону нашої держави включено не лише достатнє харчування, потребу в якому не здатні задовольнити на цей час багато українських громадян, а й право на доступне житло. Роль держави у його забезпеченні беззаперечна. Водночас правове регулювання надання жилих помешкань людям, які перебувають у чергах як потребуючі поліпшення житлових умов, залишається незмінним з радянських часів. Окрім цього, для будівництва такого житла потрібні значні фінансові ресурси, чим пояснюється призупинення зведення житлових будинків за державний кошт. На цей час реальним способом отримати квартиру для проживання є її оренда або купівля у приватних забудов-

ників або ж на вторинному ринку нерухомості. В таких умовах державі необхідно акумулювати ресурси для вирішення нагальних соціальних проблем.

Показовим у цьому плані є внесення змін від 9 квітня 2015 р. до Закону України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів» щодо тимчасової заборони експорту лісоматеріалів у необробленому вигляді. Метою такої заборони була стабілізація небезпечної ситуації в державі, пов'язаної з неконтрольованим збагаченням окремих приватних осіб, що експортують лісоматеріали, завдаючи шкоди навколишньому природному середовищу та нехтуючи загальний суспільний інтерес, адже лісоматеріали активно використовуються у будівництві та опаленні будинків, що важливо у контексті невирішеності «газового питання».

Однак у травні 2016 р. у засобах масової інформації з'явилися публікації з приводу спроб зняти «мораторій» на експорт лісоматеріалів, оскільки цього вимагають норми СОТ та ЄС, а Україна має бути надійним партнером. Із приводу наведених аргументів слід зазначити, що зобов'язання України, визначені угодами СОТ, мають тлумачитись комплексно, системно, з урахуванням преамбули Угоди про заснування СОТ та окремих положень, які передбачають виключення із загальних правил, про що зазначалось вище.

Отже, міжнародно-правові механізми гарантування прав людини у частині забезпечення достатнього життєвого рівня органічно доповнюють ті, які традиційно застосовуються в Україні, що має знайти своє відображення у вітчизняному аграрному, господарському та житловому законодавстві.

Лук'янов Дмитро Васильович

НАПрН України,

начальник управління планування і координації правових досліджень,

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

к. ю. н., доцент кафедри теорії держави і права

ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ В ІСТОРІЇ ІСЛАМУ

В уявленні пересічної західної людини іслам з одного боку та демократія і права людини з іншого є певними протилежностями, які захищають різні цивілізаційні та культурні цінності. Проте історія ісламу знає чимало прикладів виникнення та функціонування багатьох демократичних інститутів задовго до їх утвердження в європейській політико-правовій думці.

Одним з найбільш цікавих фактів в історії розвитку ісламу є прийняття у 622 р. Статуту Медіни, або, як його почали позначати пізніше, Конституції Медіни. Аналізу цієї події приділяється недостатньо уваги у сучасній науці, проте цей факт став першим у світі прикладом утворення держави договірним шляхом, формального нормативного закріплення основних принципів такої держави, прав та обов'язків суб'єктів його укладання.

Оригінал цього документа не зберігся, проте більшість учених визнають його прийняття через аналіз похідних історичних джерел. На сьогодні існує його дві версії, які були створені провідними ісламськими фахівцями. Першу уклав проф. Мухаммед Хамидулла. Його текст Конституції містив 47 статей. Другу, більш детальну, уклав проф. Мухаммед Тахир-уль-Кадри, який адаптував її зміст для сучасного читача, вона містить 63 статті.

Конституція була укладена після переселення Пророка Мухаммада з послідовниками з Мекки до Медіни і являла собою договір між мусульманами, що переселилися з Мекки, населенням Медіни та іншими племенами, що бажали приєднатися до цього союзу. Цікавим фактом є соціальний склад Медіни у ті часи. Загальна чисельність населення складала близько десяти тисяч осіб, з яких приблизно 45% були арабами (але не мусульманами), 40% — євреями (іудеями) і лише 15% були мусульманами. Таким чином, мусульмани склали абсолютну меншість населення Мекки і не могли нав'язувати зміст договору іншим соціальним групам, які склали більшість. Це слугує додатковим аргументом, що договір дійсно укладався як угода рівноправних сторін, які намагалися визначити спільні правила існування всієї громади Мекки. Ісламській науковець Муктедар Хан робить висновок, що цей документ виконував подвійну функцію: суспільного договору між різноманітними племенами й релігійними громадами та конституції нової держави.

У документі проголошувалося, що всі громади (племена), які уклали цей договір, формують єдине співтовариство, що відрізняється від усіх інших спільнот; мусульмани проголошувалися братами за вірою, що повинні допомагати одне іншому; заборонялося вбивство та закріплювалося рівне з мусульманами право євреїв на життя, безпеку, власність. Єврейським племенам, що підписали договір, гарантувалася релігійна автономія та право на свободу власного віросповідання. За багато століть до визнання права на повстання в деяких європейських конституціях стаття 16 Конституції Медіни закріпила необхідність колективного спротиву віруючих проти будь-якої людини (в тому числі правителя — Д. Л.), яка підніме бунт, намагатиметься отримати щось силою, порушуватиме зобов'язання або поширюватиме зло серед віруючих. Такий колективний супротив правопорушнику повинен відбутися, навіть якщо ця людини є сином когось із них (тобто віднині обов'язки перед суспільством переважали обов'язки перед кровними родичами та племенем).

Важливою особливістю, про який часто не згадують, є те, що іудейська община Медіни виступала однією з повноправних сторін договору про утворення першої ісламської держави. В свою чергу, єврейські племена взяли на себе низку зобов'язань — не допомагати ворогам мусульман, не укладати з ними договорів, підтримувати спільну безпеку, нести певні матеріальні витрати на захист та ін. Проте оцінка ролі та місця єврейських племен у житті Медіни, враховуючи наступний конфлікт між ними, по-різному трактується тепер ісламськими та єврейськими дослідниками. Так, окремі єврейські науковці (Моше Гіл та ін.) висловлюють сумнів у рівноправному ставленні мусульман до євреїв у цей період.

Професор Алі Хан, оцінюючи Конституцію, говорить, що вона запропонувала соціальний контракт в режимі реального часу, в реальному просторі, до реальних людей за допомогою реального договору, за сотні років до теорії суспільного договору, яка одержала поширення та визнання на Заході.

Дослідження факту укладання подібного документа не є лише питанням історії права. Враховуючи специфіку ісламського права, Конституція Медіни є важливим прецедентом, який здобув релігійного освячення та розглядається як обов'язковий для наслідування всіма мусульманами. Ісламські фахівці звертають увагу, що серед мусульманських джерел права Конституція Медіни не повинна розглядатися як окреме джерело права. Вона є частиною Сунни Пророка — другого за значенням джерела, що разом з Кораном закладає фундамент ісламу та мусульманського права.

Таким чином, саме іслам сприяв появі в історії людства деяких нових демократичних інститутів, які лише через багато століть будуть сформульовані та визнані у європейській політико-правовій думці. Для історії самого ісламу цей факт також має велике значення, враховуючи величезний період існування ісламу в недемократичних суспільствах. Це доводить, що іслам не є антитезою демократії та те, що демократія може існувати у мусульманському суспільстві.

Панкевич Олег Зіновійович

*Львівський державний університет внутрішніх справ,
к. ю. н., доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін*

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОБМЕЖУВАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У КОНСТИТУЦІЙНИХ АКТАХ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ

Рецепти вирішення будь-яких складних правових проблем мають певне філософське підґрунтя (інколи не зовсім усвідомлюване навіть самими суб'єктами права). Не є виключенням й широка проблематика прав і свобод

людини (а, відтак, й невід’ємна та надзвичайно важлива її складова, що сто-сується питань обмеження останніх), варіанти розв’язання якої детерміновані прихильністю до тієї чи іншої філософської позиції.

При цьому, на нашу думку, однією із визначальних дихотомій для сучасної західної політико-правової філософії є дихотомія «лібералізм — комунітаризм», основою для вірного розуміння котрої є протиставлення індивідуального та соціального.

Прикметно, що вперше на законодавчому рівні про обмеження прав людини було зазначено вже в документі, який водночас вперше проголосив власне й самі права людини (цей історичний факт яскраво свідчить про нерозривний зв’язок між цими поняттями та явищами, які вони позначають).

Йдеться про Декларацію прав людини і громадянина Франції 1789 р. Стаття 4 цієї Декларації (остання є невід’ємною складовою чинної сьогодні Конституції Франції 1958 р.) проголошує: «Свобода полягає в можливості робити все, що не завдає шкоди іншому: таким чином, здійснення природних прав кожної людини обмежене лише тими межами, які забезпечують іншим членам суспільства користування тими ж правами».

Гадаємо, це конституційне положення може бути використано як певний додатковий аргумент прихильниками як класичного лібералізму (який, як традиційно вважається, обстоює індивідуалістичний підхід до розуміння прав і обов’язків особи у суспільстві), так й апологетами сучасного лібертаризму.

Зокрема, В. В. Лапаєва наголошує: «Позиція лібертарної концепції щодо питання обмеження прав людини полягає у такому: право людини може бути обмежено законом *лише з метою захисту інших прав людини* і лише тією мірою, якою це не порушує принцип формальної рівності при здійсненні цього права. Такий підхід помітно відрізняється від того, що прийнятий в практиці конституційного правосуддя та Європейського суду з прав людини. Ця практика, як відомо, виходить з уявлення про те, що права людини можуть бути обмежені для захисту не тільки інших прав людини, *але також й інших цінностей, що виражають спільні інтереси*». Гадаємо, що процитована позиція є надто категоричною і такою, що потребує додаткового роз’яснення. На нашу думку, обмеження в інтересах національної безпеки чи громадського порядку, зрештою, можна розуміти як обмеження «з *метою захисту інших прав людини*» (зокрема, у цьому випадку — права людини на безпеку).

Характерно, що підстави обмежування прав та свобод людини і громадянина, зазначені в більшості конституцій сучасних держав, видається можливим поділити на дві групи:

- 1) захист індивідуальних прав та свобод людини і громадянина;
- 2) захист публічних (суспільних і державних) інтересів.

Наприклад, стаття 3 розділу «Свобода і відповідальність» Основного Закону Угорщини 2011 р. проголошує: «Здійснення будь-якого фундаментального права може обмежено тільки в інтересах примусового здійснення іншого фундаментального права або для захисту цінностей, закріплених в Конституції, лише в міру необхідності, співмірно меті, котра буде досягнута, при повному дотриманні значимої сутності фундаментального права». У Конституції Португалії зазначається: «Закон може обмежити права і свободи та їх гарантії тільки у випадках, спеціально передбачених Конституцією, причому обмеження мають бути зведені до того, що необхідно для захисту інших прав або інтересів, які охороняються Конституцією» (ч. 2 ст. 18). Найбільш лаконічно ця ж думка сформульована в ч. 2 ст. 36 Конституції Швейцарії 1999 р.: «Обмеження основних прав повинні бути обґрунтовані публічним інтересом чи захистом основних прав третіх осіб».

Виходячи, по суті, з такого поділу, П. М. Рабінович та І. М. Панкевич визначають самі підстави обмежування прав людини як «певні особисті (індивідуальні) та соціальні (колективні) інтереси, задля забезпечення яких нормостворюючий орган вважає за необхідне обмежувати певні права людини».

У наявності такої бінарності правообмежуючих підстав в текстах більшості сучасних конституцій вбачаємо ознаки так званого *ліберального комунітаризму* як результату своєрідної конвергенції ліберальних і комунітаристських ідеологем.

Фактично про це говорить й російський науковець Б. С. Ебзєєв, за словами якого, «соціальною основою конституційних обмежень, частиною котрих виступають обмеження основних прав, є особисто-збірний (рос. лично-собирательный) характер суспільства. Людина виступає не тільки як ізольований індивід, але й як член спільноти людей. Своєю чергою суспільство не є ні простою сукупністю індивідів, ні якийсь одноструктурний моноліт, це своєрідний соціальний організм, в якому особистість має самостійну цінність та грає творчу роль, а особисте (приватне, індивідуальне) та спільне (колективне, соціальне) повинно знаходитися в рівновазі». Схожою є позиція О. Перкова, за визначенням якого «обмеження прав і свобод людини та громадянина — це встановлені конституцією та іншими нормативними правовими актами й такі, що базуються на відповідних підставах і принципах межі здійснення особою прав та свобод, існування котрих зумовлено необхідністю дотримання закріплених основним законом цінностей, головною метою яких є збереження належного балансу між інтересами людини, суспільства і держави».

Зазначимо, що у науковій літературі виділяють декілька моделей конституційного регулювання обмеження прав і свобод людини і громадянина:

Перша модель: в конституціях встановлюються загальні умови обмеження всіх прав і свобод (цілі, форма закріплення, співмірність) та підстави, спо-

соби, процедури обмеження окремих конкретних прав і свобод. Наприклад, в Росії загальне нормування обмежень прав і свобод здійснено ч. 3 ст. 55 Конституції РФ 1993 р.: «права і свободи людини і громадянина можуть бути обмежені федеральним законом лише в тій мірі, в якій це необхідно в цілях захисту основ конституційного ладу, моральності, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення оборона країни та безпеки держави». Крім цих загальних умов, в Конституції Росії є статті, що закріплюють можливість обмеження окремих прав і свобод (ч. 2 ст. 20, ч. 2 ст. 22, ч. 2 ст. 23, ст. 25, ч. 2 і 4 ст. 29, ч. 3 ст. 32 та ін.). Подібні норми загального і конкретного характеру щодо обмеження прав і свобод, є в конституціях Португалії 1976 р., Туреччини 1982 р., Хорватії 1990 р., Румунії 1991 р., Словенії 1991 р., Молдови 1994 р., Таджикистану 1994 р., Вірменії 1995 р., Казахстану 1995 р., Польщі 1997 р., Албанії 1998 р., Швейцарії 1999 р., Киргизстану 2010 р.

Друга модель: в конституції є застереження загального характеру про можливість обмеження прав і свобод тільки законом або на підставі закону й положення про обмеження окремих прав і свобод (конституції Бахрейн 2002 р., Іраку 2005 р. та інших держав).

Третя модель: конституція встановлює тільки обмеження окремих прав і свобод, не згадуючи про загальні умови обмеження (конституції Ірландії 1937 р., Італії 1947 р., Індії 1950 р., Кувейту 1962 р., Данії 1953 р., Сінгапура 1959 р., Монако 1962 р., Пакистану 1973 р., Сан-Марино 1974 р., Греції 1975 р., Іспанії 1978 р., Болгарії 1991 р., Литви 1992 р., Андорри 1993 р., Азербайджану 1995 р., Грузії 1995 р., України 1996 р., Фінляндії 1999 р., Афганістану 2004 р.)¹.

Видається, що Конституція Республіки Сан-Марино під кутом зору нашого дослідження є особливою, з огляду на те, що вона передбачає можливість законодавчо обмежити здійснення низки громадянських й політичних прав «лише у виключних випадках зі спеціальних мотивів публічного (і тільки! — О. П.) порядку та інтересу» (ст. 6).

Отже, обмеження основних прав є базовою категорією конституційно-правового статусу особи. Виходячи з того, що абсолютних, «безмежних» прав людини апріорі існувати не може, вважаємо встановлення чітких та зрозумілих критеріїв обмежування таких прав на конституційному рівні важливою гарантією від можливих дій держави та її окремих органів щодо свавільного зменшення обсягу правореалізації.

Наявна бінарність правообмежуючих підстав (1) захист індивідуальних прав та свобод людини і громадянина; 2) захист публічних (суспіль-

¹ Див.: Подмарев А. А. Вопросы ограничения прав и свобод человека и гражданина в современной конституции / А. А. Подмарев // Вестник Саратовской юридической академии. — 2014. — № 4. — С. 144–145.

них і державних) інтересів) в статтях більшості сучасних конституцій є, як видається, ознакою втілення в юридичну практику ідей *ліберального комунітаризму* як результату синтезу ліберальних і комунітаристських популатів¹.

Коло замикається: межі та обмеження реалізації прав людини і громадянина у конституціях означені як інтереси *суспільства, громадський порядок* тощо. Іншими словами, ми знову маємо можливість спостерігати певний конфлікт між ліберальним закріплення прав людини і вимушеним обмеженням їхньої реалізації з підстав, що мають чітко виражений комунітаристський відтінок.

Проте факти обмежування прав людини на користь державної влади (з метою захисту державної (національної) безпеки, громадського порядку і таке інше) вже свідчать, гадаємо, про недостатність розгляду конституційно-правового статусу особи лише під кутом зору дихотомії «лібералізм — комунітаризм». Адекватнішим видається в подальшому проводити відповідне дослідження в межах, образно кажучи, трикутника «влада (потестарний (макіавеліансько-кантіанський) дискурс) — людина (лібералізм) — суспільство (комунітаризм)», що й буде завданням наших наступних публікацій.

Полховська Інна Костянтинівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
Полтавський юридичний інститут,
к. ю. н., доцент кафедри кримінального,
адміністративного і трудового права

ВІДПОВІДНІСТЬ ОСНОВ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ В УКРАЇНІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИМ СТАНДАРТАМ

Відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Важливим є також положення

¹ Прикметно, що згідно з конституційно-проектними пропозиціями Львівської лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України, видається доцільним абзац перший ст. 22 Конституції України викласти у такій редакції: «Права та свободи людини та інших осіб мають бути справедливо збалансовані з інтересами суспільства».

ст. 18 Основного Закону про те, що зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права.

Продовжуючи конституційні ідеї Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» закріплює забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, повагу до гідності кожної особи в якості принципу внутрішньої політики та повагу до прав людини та її основоположних свобод, сумлінне виконання міжнародних зобов'язань й пріоритет загально визнаних норм і принципів міжнародного права перед нормами і принципами національного права в якості принципів зовнішньої політики.

Аналіз другого розділу Конституції України дозволяє стверджувати, що його норми наближені за змістом до приписів основних міжнародно-правових актів. Найважливішими загальними документами, з якими узгоджуються норми Основного Закону, є Загальна декларація прав людини (1948 р.), Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965 р.), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.) та факультативні протоколи до зазначених пактів, Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод з протоколами (1950 р.), Європейський соціальний статут (1961 р.), Заключний акт Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1975 р.), Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.), Конвенція про права дитини (1989 р.), Документ Копенгагенської наради-конференції з людського виміру НБСЕ (1990 р.), Декларація тисячоліття ООН (2000) та інші.

Зазвичай, норми й принципи міжнародного права мають всезагальний характер і діють безпосередньо. Це твердження поширюється і на правовий статус особи. Україна визнає досягнення світового конституціоналізму, втілює необхідні положення у вітчизняне законодавство, тим самим приводить його у відповідність до світових стандартів і, звичайно, бере на себе певні зобов'язання. Слід нагадати, що відповідно до статуту ООН і Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. Україна має сумлінно виконувати чинні договори, учасницею яких вона є, а також дотримуватися всіх загально визнаних норм міжнародного права у галузі прав і свобод людини.

Утім, питання відповідності конституційних приписів цим стандартам не втрачає своєї актуальності, а це важлива не лише юридична, але й політична проблема. Світова спільнота оцінює якість і демократизм правової системи

відповідної держави саме крізь призму міжнародних стандартів. Це особливо важливо для нашої держави у світлі євроінтеграційних процесів. Адже окрім нормативної складової для можливої реалізації таких стандартів, що проголошені Конституцією України, необхідні відповідні умови, передусім, належний рівень економічного розвитку країни, стабільність політичної системи, толерантність суспільства, дипломатичне розв'язання міждержавних конфліктів тощо.

Про це йдеться у затвердженій 25 серпня 2015 року Указом Президента України Національній стратегії у сфері прав людини, у якій наголошено на проблемних аспектах в сфері прав людини та перспективах їх подолання. Передусім зазначено про природні права, зокрема порушення права на життя в умовах ведення воєнних дій. А також блок соціально-економічних прав, які на сьогодні реалізувати належним чином в Україні чи не найскладніше. У цьому контексті доречно пригадати Рішення Конституційного Суду України від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012. Єдиний орган конституційної юрисдикції, посилаючись на практику Європейського суду з прав людини, зазначив, що соціально-економічні права не є абсолютними, здійснення цих прав значною мірою залежить від становища в державах, особливо фінансового. А отже забезпечення загальносуспільних потреб у сфері соціального захисту за рахунок коштів Державного бюджету України здійснюється виходячи з фінансових можливостей держави.

Разом з цим, в аспекті євроінтеграційних перспектив України доцільно задатися питанням відповідності національного законодавства не лише трьом поколінням прав людини, а й четвертому, зокрема, таким як: право на одностатевий шлюб, гендерна ідентичність, трансплантація органів, евтаназія та інші.

Таким чином, конституційне законодавство України зорієнтоване на класичні міжнародні стандарти прав людини. Зокрема, Україна як суб'єкт міжнародного права, одна із засновниць ООН проводить активну роботу, спрямовану на використання не тільки національних, а й міжнародних інститутів захисту прав людини. Так, з огляду на подальшу демократизацію в Україні процесу захисту прав і свобод особи у ст. 55 Конституції України зафіксовано, що кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Такими органами є Комітет з прав людини ООН, Європейський суд з прав людини. Тим самим, права і свободи людини і громадянина, проголошені чинним Основним Законом України, перебувають також під міжнародно-правовим захистом.

Слінько Тетяна Миколаївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

к. ю. н., доцент, завідувач кафедри

конституційного права України

ВІДОБРАЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СВОБОДИ В ОСНОВНОМУ ЗАКОНІ УКРАЇНИ

Модернізація Конституції України на сучасному етапі, який ще називають «євроінтеграційним», відбувається на європейських цінностях та принципах. Згідно зі ст. 2 Консолідованої версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (Лісабонський договір) основоположними цінностями Європейського Союзу визнаються повага людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство права та повага до прав людини, включаючи повагу до прав меншин. Ці цінності є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де переважають плюралізм, недискримінація, толерантність, правосуддя, солідарність та рівність прав чоловіка та жінки. Дії Союзу на міжнародній арені мають бути скеровані згідно з принципами, які надихали його створення, розвиток та розширення та які він намагається донести до більш широкого світу, а саме це: демократія, верховенство права, універсальність і єдність прав людини та основоположних свобод, повага до людської гідності, принципи рівності та солідарності, повага принципів Статуту ООН та міжнародного права, що також відомі як «європейські стандарти».

Останні роки продемонстрували, що об'єднана Європа відіграє провідну роль не тільки в сучасних міжнародних відносинах, а й в утвердженні конституційних принципів демократичної, соціальної, правової держави. ЄС вимагає від нових кандидатів переймати й запроваджувати стандарти внутрішньої демократії, державної адміністрації та докладно врегульованого захисту, до встановлення яких приклалися її члени, які самі пристосовувалися до них протягом півсторіччя. Дейвід Камерон зазначає: «Не буде перебільшенням сказати, що під час вступу нові члени перероджуються на держави, які зобов'язуються прийняти спосіб провадження політики та його наслідки, які дуже часто мають мало спільного з їхніми внутрішніми процесами провадження політики та попередніми політичними рішеннями, натомість відображаючи політичне життя, процеси провадження політики та політичні вибори ЄС та його давніх країн-членів».

Сучасне правове забезпечення інформаційних прав і свобод є досить багатоманітним. Так, положення ст. 18 Загальної декларації прав людини, декларують право на свободу переконань і вільне їх виявлення. Свобода вираження поглядів була визнана цим міжнародно-правовим актом однією з фундамен-

тальних демократичних цінностей, необхідних для мирного співіснування націй. Статтею 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права проголошується, що кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх вираження, яке передбачає свободу безперешкодно дотримуватися власних переконань і свободу шукати, одержувати та поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів.

Досить важливе значення для розвитку як свободи вираження, так і свободи інформації має Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р., і правотворчість Європейського Суду з прав людини — головного міжнародного контролера з цих питань, загальновизнаного «творця» стандартів визнання судочинства.

Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод ЄКПЛ, яка адаптувала універсальні міжнародні акти до національних особливостей держав-членів Ради Європи, є базисом для утвердження принципу загальної поваги до прав людини й забезпечення однакового підходу до регулювання прав людини на європейському континенті. Однією з найбільш вагомих для розуміння природи демократичного суспільства є стаття 10 ЄКПЛ, яка містить гарантію захисту свободи вираження, і встановлює, що право на свободу вираження поглядів включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і поширювати інформацію та ідеї без втручання держави і незалежно від кордонів. Зазначена стаття Конвенції не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіо, теле- або кіно підприємств. Відповідно, частина 2 ст. 10 ЄКПЛ встановлює, що здійснення цих прав, пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може бути предметом таких формальностей, умов, обмежень або покарання, які встановлені законом і необхідні в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням або злочинам, для захисту здоров'я і моралі, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошення інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Необхідно зазначити, що право доступу до інформації, закріплене у ст. 10 Конвенції, неодноразово були предметом розгляду Європейським судом з прав людини. «Суд встановив відмінності між, з одного боку, доступом до інформації загалом та ЗМІ і, з другого боку, окремих громадян, включаючи право на доступ до документів тих громадян, які мають особливу зацікавленість в одержанні інформації».

Як бачимо, ст. 10 ЄКПЛ у своїй першій частині гарантує свободу вираження поглядів, а в другій частині встановлює випадки, коли така свобода може бути обмежена. До речі, ці положення ст. 10 містять абсолютно проти-

лежний підхід до свободи вираження поглядів, ніж, наприклад, у Сполучених Штатах Америки, де така свобода передбачена Першою поправкою до Конституції і є необмеженою. Слід наголосити на тому, що ЄКПЛ прямо передбачає, що обмеження права на вільне вираження поглядів не є порушенням Конвенції, якщо ці обмеження було встановлено задля досягнення однієї з цілей, зазначених у п. 2 ст. 10.

Відомо, що Хартія засадничих прав Євросоюзу (2000) містить в собі низку фундаментальних інформаційних прав. Зокрема, таємниця приватної кореспонденції гарантується ст. 7 Хартії, захист персональних даних — ст. 8, свобода інформації — ст. 11, свобода літератури, мистецтва, науки разом з академічною свободою — ст. 13, право на доступ до інформації на підприємствах — ст. 27, право працюючих на доступ до документації — ст. 42, право на петицію — ст. 44.

Положення Конституції України в цілому складають досить міцний фундамент щодо регламентування прав і свобод людини і громадянина в інформаційній сфері. Першоосною для таких, пов'язаних між собою конституційних прав, як свобода вираження поглядів (включає свободу інформації) та права на доступ до інформації є стаття 34 Основного Закону України. Окрім права на вільне вираження своїх поглядів і переконань, права вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію (ст. 34), Конституція України також закріплює право кожного громадянина знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, в установах і організаціях з відомостями про себе (ч. 3 ст. 32), гарантує право вільного доступу до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів, предметів побуту (ч. 2 ст. 50), право знати свої права і обов'язки (ч. 1 ст. 57), встановлює, що закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права та обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення в порядку, встановленому законом.

Відкритість та гласність діяльності різних гілок державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні також визначається відповідними конституційними нормами. Так, важливою конституційною гарантією інформаційної прозорості влади є презумпція відкритості засідань Верховної Ради України (ч. 1 ст. 84), а також право народного депутата України звертатися із запитом до органів Верховної Ради України, до Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ст. 86), та обов'язковість оприлюднення звітів про виконання Державного бюджету України (ст. 97). Отже, зазначені норми певною мірою є втіленням у Конституцію України концепції свободи інформації та її органічного складника — права на доступ до інформації.

До того ж, гарантується також судовий захист права громадян спростувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права на відшкодування

матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та пошуком подібної інформації. Так, відповідно до п. 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України № 8-рп/2003 від 10 квітня 2003 року (справа про поширення відомостей) звернення громадян до правоохоронного органу, що містять певні відомості про недодержання законів посадовими або службовими особами, передаються чи повідомляються не з метою доведення таких відомостей до громадськості чи окремих громадян, а з метою їх перевірки уповноваженими на це законом іншими посадовими особами... Водночас наявність у зверненнях до правоохоронного органу завідомо неправдивих відомостей тягне за собою дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно з законодавством України.

Робоча група з прав людини Конституційної Комісії України, яка була створена Президентом України П. Порошенком 3 березня 2015 р., завершила роботу щодо модернізації розділу II Конституції України. Метою опрацювання розділу II чинного Основного Закону було приведення його у якомога більшу відповідність до вище згаданих міжнародно-правових документів, системний аналіз яких дає підстави стверджувати, що більшість положень, які визначені в цих актах, імплементовано в національне законодавство. Разом з тим, спираючись на існуючу «статистику занепаду» України, можна дійти висновку про те, що її Основний Закон досі не відповідав й нині не відповідає аксіомам органічного конституціоналізму (В. Речицький). Тобто, конституційні норми можуть діяти як ефективний регулятор лише за умови, що їх зміст відповідатиме фундаментальним психологічним установкам людини. Важливо, щоб законодавець продовжував цей процес з ціллю подальшого удосконалення і гармонізації із міжнародно-правовими стандартами національного законодавства у сфері реалізації інформаційних прав і свобод.

Opanasiuk Mark

Excerpt from the paper for Right to Food,

Class taught by Prof. Uché Ewelukwa, Fall 2015,

LL.M. Candidate in Food and Agricultural Law for 2016,

University of Arkansas School of Law

SAVING LIVES AND LIVELIHOOD IN ETHIOPIA

Fight with Hunger in Ethiopia

Ethiopia has one of the fastest growing economies in Africa with 80–85% of population living in rural areas. Agriculture is the main and the most promising industry (42,3% of GDP). Ethiopia has fertile lands in some regions of the country

with adequate rainfall and large labor pool, but there are also arid regions where people are struggling with food insecurity.¹

Ethiopia is the second largest WFP program,² in 2012 it received 16% of total world food aid.³ Since 1984 great famine more than 5 million Ethiopians have been annually dependent on food aid.⁴ In drought years these numbers can double or even triple. In 2015 because of poor rains 8.2 million people in Ethiopia needed food assistance. The numbers expected to rise to 15 million people.⁵ Climate scientists predict that by 2034 what are now droughts in Ethiopia will become the norm, hitting the Ethiopia three years out of every four.⁶ Ethiopia alone does not have enough resources to cope with chronic hunger and its reasons: land degradations, poverty and frequent droughts. Thus, international donors are involved in fighting hunger in Ethiopia. Each year Ethiopia receives an average 700.000 metric tons of food aid.⁷ 70% of humanitarian aid to Ethiopia comes from the US (most of it is in-kind food aid).⁸ Annually droughts cost Ethiopia roughly \$1.1 billion a year — it is almost two-thirds of the total annual overseas assistance to the country.⁹

Despite all challenges Ethiopia made a significant progress in fighting hunger. Ethiopia is among the 25 developing countries that have reached Millennium Development Goal (MDG) 1, halving the proportion of the population who are undernourished from 75% to 35% over two decades. Ethiopia has also reached MDG 4 for child mortality, reducing «age under-5 mortality» by two-thirds.¹⁰ For the last few decades, Ethiopia has served as a learning ground for new approaches in fighting hunger.

¹ CIA, The World Factbook, Ethiopia, available at: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/et.html>.

² Oxfam Briefing Paper, Band Aids and Beyond: Tackling disasters in Ethiopia 25 years after the famine, October 22, 2009, pg. 1.

³ 2012 Food Aid Flows Report, International Food Aid Information System, December 2013.

⁴ Report of the Special Rapporteur on the right to food, Jean Ziegler, Mission to Ethiopia, E/CN.4/2005/47/Add. 1, 8 February 2005

⁵ Press release, 22 million people in the Horn will need food aid by year-end, Horn Affairs, 23 November 2015, available at <http://hornaffairs.com/en/2015/10/29/elmino-22-million-people-need-food-aid/>

⁶ Oxfam America, available at: <http://www.oxfamamerica.org/press/oxfam-calls-for-radical-shake-up-of-aid-system-to-break-cycle-of-hunger-in-ethiopia/>

⁷ World Bank, Project stories: Productive Safety Net Program (PSNP), available at <http://web.worldbank.org>

⁸ Oxfam Briefing Paper, Band Aids and Beyond: Tackling disasters in Ethiopia 25 years after the famine, October 22, 2009, pg. 3

⁹ Ibid, pg. 1

¹⁰ Global Hunger Index Map 2015, available at: <http://ghi.ifpri.org/countries/ETH/>

Food Security Program in Ethiopia

Emergency aid is still the main form of food aid used in Ethiopia in cases of unpredicted food shortages, but also there are food aid projects aimed on long-term development. In 2003 *Food Security Program* (FSP) was created together with international donors. It is aimed to enable chronically food insecure people to attain food security and improve the food security situation of the transitory food insecure people. FSP covers food insecure woredas (districts) in drought prone areas (8 regions, 319 districts, around 7 million beneficiaries). FSP has four components: resettlement program, productive safety net program (PSNP), household asset building program (HABP), complimentary community investment program (CCI).¹ The key goal within FSP is a graduation of households from PSNP and from FSP (households reached food security and can cope with droughts).² PSNP component of FSP was cited as an example of donor coordination and has been named as one of USAID's 20 most successful programs.³ But, even the best program has controversies.

Resettlement Program and Human Rights

The Ethiopian government planned to resettle 2.2 million people⁴ with «guaranteed package assistance... of fertile farm lands, seeds, oxen, hand tools, and food ration for the first 8 months... [and] access to essential infrastructures (clean water, health post, feeder roads).»⁵ In 2012 CESCR received evidences that resettlement entailed «the forced eviction of thousands of people in various regions of Ethiopia, who are relocated to villages that lack basic infrastructure, such as health clinics, clean water supplies and schools, as well as agricultural assistance or food assistance».⁶ Human rights NGOs argued that the resettlement was «designed

¹ Food Security Program in Ethiopia, available at: http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/p2p/Publications/presentations/FSP_presentation_at_Accra_Ghana.pdf

² Ibid.

³ Food Assistance Convention, Narrative Report on Food Assistance by member of the Food Assistance Convention, Annual Report 2014, July 3, 2014, available at <http://www.foodassistanceconvention.org/en/downloads/sumrec/fac2014nr.pdf>

⁴ Report of the Special Rapporteur on the right to food, Jean Ziegler, Mission to Ethiopia, E/CN.4/2005/47/Add.1, 8 February 2005

⁵ Food Security Program in Ethiopia, available at: http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/p2p/Publications/presentations/FSP_presentation_at_Accra_Ghana.pdf

⁶ United Nations, Economic and Social Council, CESCR, E/C.12/ETH/CO/1-3, Consideration of reports submitted by States parties under articles 16 and 17 of the Covenant, Ethiopia, May 31, 2012

to accommodate domestic and foreign corporations seeking to establish commercial, export-oriented agri-business operations ... [with] few if any restrictions on water usage, heightening food insecurity for individuals relocated to agricultural lands located downstream.»¹

Productive Safety Net Program and Human Rights

PSNP was launched in 2005 to address the income gap faced by chronically food insecure people. It has two components which help household asset-building (HABP) and prevent assets depletion: 80% labor-intensive public works (CCI projects aimed increase resilience of the community) and direct support for labor-poor households (20% for unable to work, orphans, and pregnant and lactating women).² About 495,995 households have graduated from PSNP between 2008 and 2012.³ Despite the results of PSNP the total number of food insecure people in Ethiopia did not decrease. When some households are graduating from PSNP, others became food insecure because of droughts, poverty and limited funding (for 2009–2015 the planned budget was around \$2.1 billion, the actual funding was \$1.73 billion).⁴

There are also human rights concerns related with PSNP realization. The government controlled by the only one main political party EPRDF uses PSNP as part of a «carrot and stick» approach to coerce allegiance to the ruling party and to punish dissent.⁵ Human Rights Watch in 2009 found various evidences of

¹ Ethiopia: Violations of the rights of the disadvantaged ethnic groups protected by ICESCR, 48th session of the United Nations Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 30 April — 18 May 2012, Statement submitted by The Advocates for Human Rights, a non-governmental organization in special consultative status with ECOSOC, available at: http://www.theadvocatesforhumanrights.org/uploads/ethiopia_icescr_ethnic_diversity_march_2012.pdf

² United Nations, Economic and Social Council, CESCR, E/C.12/ETH/1-3, Implementation of the ICESCR, Combined initial, second and third periodic reports submitted Ethiopia under articles 16 and 17 of the Covenant, July 28, 2009, pg.37

³ WFP, Ethiopia: Productive Safety Net Program (PSNP), factsheet, available at <https://www.wfp.org/sites/default/files/PSNP%20Factsheet.pdf>

⁴ Food Assistance Convention, Narrative Report on Food Assistance by member of the Food Assistance Convention, Annual Report 2014, July 3, 2014, available at <http://www.foodassistanceconvention.org/en/downloads/sumrec/fac2014nr.pdf>; OECD, «DAC 2a ODA disbursements,» <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=TABLE2A>

⁵ Ethiopia: Violations of the rights of the disadvantaged ethnic groups protected by ICESCR, 48th session of the United Nations Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 30 April — 18 May 2012, Statement submitted by The Advocates for Human Rights, a non-governmental organization in special consultative status with ECOSOC,

discriminatory practices including: households were excluded from PSNP because they supported opposition parties, other pro-EPRDF households were included even if they were food secure, state officials used double lists for food aid distribution, households in work projects were paid unequally because of political colors, the uniformity of approaches used by state officials and control of administrative review and court system by EPRDF limit peoples' usage of state remedy or grievance mechanisms. Also international donors are aware of gaps in monitoring of PSNP misuses for political purposes.¹

ТРИБУНА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ

Аббасова Дарія Лазимівна

НФОУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

2 курс, 21 група

ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Захист прав і свобод людини і громадянина є першочерговим завданням для будь-якої демократичної, правової держави. Адже у цивілізованому суспільстві найвищою соціальною цінністю є людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека.

Однак, за роки незалежності Україні так і не вдалося досягти принципу пріоритету прав людини. Ратифікувавши Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, Україною було визнано юрисдикцію Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ) в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції, а також

available at: http://www.theadvocatesforhumanrights.org/uploads/ethiopia_icescr_ethnic_diversity_march_2012.pdf

¹Development without Freedom, How Aid Underwrites Repression in Ethiopia, Human Rights Watch, October 2010.

взято зобов'язання виконувати усі рішення, у яких вона є стороною. Проте держава все одно продовжує обмежуватися на практиці національно-правовим матеріалом, який є не досить досконалим на сьогоднішній день. Цей факт змушує громадян звертатися за захистом своїх прав до міжнародних установ, а саме до Європейського суду з прав людини. Основними причинами звернення є порушення державою Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у питаннях заборони катування (справа Каверзін проти України), свободи та особистої недоторканності (справа Борисенко проти України) і права на справедливий суд (справа Довженко проти України).

Однак, винесені Європейським судом рішення проти України залишаються лише на папері, так і не знайшовши свого практичного застосування, саме тому потрібно вдосконалювати механізм виконання рішень Суду. Аналіз статистичних даних, оприлюднених у звіті Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини за 2014 рік, підкреслює актуальність висвітленої проблеми. Станом на 30.11.2014 на розгляді ЄСПЛ перебувало 13 600 справ проти України, що складає 13,3% від загальної кількості справ. Крім того, у 2014 році Європейський суд надіслав Уряду України 500 справ, які відносяться до категорії справ, що розглядалися у «пілотному» рішенні (справа Юрій Миколайович Іванов проти України). Також ЄСПЛ зобов'язав Україну сплатити сатисфакцію у розмірі 46 738 812,53 євро, однак з Державного бюджету України було сплачено 169 817,7 тис. грн.

Виконання рішень ЄСПЛ здійснюється в порядку, передбаченому Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» і Законом України «Про виконавче провадження» за рахунок Державного бюджету України. Для забезпечення ефективного виконання рішень 22 грудня 2014 року було розроблено та зареєстровано у Верховній Раді України проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо способу виконання судових рішень», відповідно до яких Законом «Про Державний бюджет України» на відповідний рік можуть бути передбачені інші (альтернативні) механізми та способи виконання судових рішень, проте цей законопроект досі не розглянутий Верховною Радою України. Поставлена проблема потребує найшвидшого вирішення, оскільки може нести вкрай негативні політико-правові наслідки для розвитку нашої держави.

Причина затримок полягає в існуванні низки різних прогалин у правовій системі України, зокрема функціонування неефективного законодавства, яке не відповідає Конвенції і практиці Суду, і унеможливає виконання прописаного механізму (справа Півень проти України), а також неузгодженість дій між органами державної влади (справа Нефедов проти України) та недостат-

ня кількість коштів у Державному бюджеті для виплати сатисфакції (справа Шмалько проти України). Питання окреслення повноважень органів, на яких покладені функції щодо виконання рішень ЄСПЛ, залишаються відкритими у чинному законодавстві.

Натомість країни Європейського Союзу мають більш досконалий механізм, який може запозичити і Україна. Перш за все, виконання рішень залежить від правової культури. Наприклад, у Чехії порядок виконання рішень ЄСПЛ склався в рамках суспільного і політичного консенсусу щодо високої цінності прав і свобод людини і необхідності інтеграції в європейські структури для успішного розвитку країни. Цей підхід не тільки встановлює верховенство міжнародного права, але і зобов'язує всі державні органи брати участь у виконанні міжнародних зобов'язань держави. Важливу роль у механізмі виконання рішень ЄСПЛ здійснює Конституційний Суд, який наділений повноваженнями розглядати справи про виконання рішень ЄСПЛ, оскільки чеська правова доктрина розглядає їх як невід'ємну частину Конвенції. Крім того Конституційний Суд Чехії наділений правом проводити моніторинг застосування практики ЄСПЛ судами загальної юрисдикції.

В Україні постає необхідність запровадження ефективного парламентського контролю за виконанням рішень Суду шляхом регулярного звітування відповідних міністерств. Такою процедурою давно користуються Нідерланди, Великобританія, Німеччина, Фінляндія, Румунія.

Додаткової модернізації потребує інститут Представника держави в ЄСПЛ. У країнах Європи цей орган уповноважений брати участь у процесі законотворення, що дає безпосередню можливість вносити зміни до законів з урахуванням міжнародних стандартів, а також істотно знижує кількість «пілотних рішень» винесених проти держави.

Також, Україні потрібно вдосконалювати національний механізм захисту прав людини. Україна гостро потребує покращення судової практики, оскільки на сьогодні при вирішенні спорів більшість судів обмежуються національно-правовим матеріалом, не посилаючись на положення Конвенції та попередню практику ЄСПЛ, що, безумовно, є вагомим недоліком, який погіршує механізм забезпечення і захисту прав людини.

Отже, орієнтир на вищенаведені особливості значно покращив би реалізацію виконання рішень ЄСПЛ, усунув би прогалини в законодавстві та сприяв би посиленню позиції України на міжнародній арені як правової держави, у якій права людини визнаються найвищою соціальною цінністю.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого І. К. Полховська.

Білоусов Микола Сергійович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студент, Полтавський юридичний інститут,

3 курс, 31 група

ОСОБЛИВОСТІ ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ У КРАЇНАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ

У наші дні в умовах демократичного устрою більшості країн світу прийняттю концептуальних рішень на основі консенсусу інтересів різних соціальних груп ми завдячуємо політичному плюралізму механізмів демократичного представництва. Одним з таких механізмів є діяльність політичних партій у владних структурах демократичної держави.

Тому, вважаємо актуальним дослідити особливість партійних систем у сусідніх (Польща, Угорщина, Чехія) для України країнах Східної Європи, так як наша держава знаходиться на шляху євроінтеграції та демократизації громадянського суспільства.

Зазначеному питанню приділяли увагу такі науковці, як М. Барабанов, М. Горбаченко, А. Латков, С. Ньюмен, Є. Каак та ін.

Західний політолог Сейме Ньюмен відзначає, що партійна система — це право політичної партії на формування власної системи правління суспільством, а політолог Єжі Каак вказує, що партійні системи — сукупність політичних сил, що представлені в парламенті або таких, що прагнуть до представництва в парламенті.

Історії деяких країн відомі випадки домінування однієї партії при владі, що створювало лише ілюзію демократії в країні, у той час як реальним устроєм такої держави був авторитаризм. До речі, у таких країнах Східної Європи як Угорщина, Польща, Чехословаччина, які перебували в так званому «соцтаборі», так і було. Проте, сьогодні все змінилося: функціонування в державних органах найбільш впливових, визнаних та підтриманих суспільством партій є реальним фактором політичної рівноваги та стабільності в країні, а головне — запорукою реальної, а не декларативної, демократії.

Партійна система оптимізує роботу державного механізму, зменшує загрозу деформацій принципів демократії. Забезпечення ефективної партійно-владної взаємодії є важливим для розвитку як молодих, так і сталих демократій. У ряді країн Заходу існують двопартійні системи (США, Великобританія та ін.). Натомість, в Польщі, Угорщині, Чехії утворилися багатопартійні системи, що спираються на багаті історичні, соціально-політичні, культурні традиції, а іноді на історичне відлуння авторитарної радянської політичної системи (деякі ліві партії, такі як Комуністична партія Польщі, Комуністична Робітнична партія Угорщини, Комуністична партія Чехії та Моравії та ін., які, до речі, майже не представлені у парламентах даних держав).

Потреби в утворенні різноманітних політичних партій і міжпартійне суперництво виникає лише в умовах демократизації суспільства. Проте, без достатнього історичного досвіду та готовності населення, як нації, до даного процесу може мати негативні аспекти, які ми сьогодні можемо спостерігати на прикладі нашої держави, коли демократія перетворюється в охлократію, або, коли інститут демократичного представництва трансформується в державний захист олігархічної частини населення.

Чеський політолог М. Тучек виділяє чотири орієнтації, які обрали для розвитку політичні партії країн Східної Європи після демократичних перетворень. Це соціал-демократичні партії (соціальна справедливість, рівність між людьми, визнання усіх моральних цінностей), консервативні (довіра до політиків, визнання усіх соціальних процесів всередині держави), ліберальні (свобода для всіх особистостей, підтримка демократичних свобод, глибша євроінтеграція) та радикальні (націоналістичні тощо). Звичайно, найбільше поширення набули ліберальні партії (партія «Громадянська платформа Польщі», партія «Фідес — Угорський громадянський союз», партія «ANO 2011» в Чехії та ін.).

Важливу роль в становленні партійної системи країн східної Європи відіграла політична еліта. Така еліта перехідного періоду мала основним завданням розпочати процес виходу з державного соціалізму, започаткувати поширення демократичних принципів, обрати форму нового політичного режиму (у Польщі — Лех Валенса, в Чехії — Вацлав Гавел, в Угорщині — Гьонц Арпад). Для реалізації цих завдань необхідні були масові політичні рухи, які повинні були представлені в новому для цих країн органі законодавчої влади — парламенті. Еліта періоду трансформації була покликана створити новий порядок. У політичній сфері це означало запровадження виборчої системи, конституційну розбудову, створення багатопартійної системи. Еліта періоду консолідації мала виконати інтеграційну функцію як в суспільстві, так і на міжнародній арені. Що стосується політичних партій, то така консолідація означала визначеність і дієвість партійної системи. Зрозуміло, що в останньому випадку йдеться про перспективну функцію еліти.

Таким чином, внаслідок демократичних перетворень, у більшості країн Східної Європи сформувалися багатопартійні політичні системи, а це, в свою чергу, дало можливість всім групам населення з різними політичними поглядами отримати шанс отримати владу та бути представленими в вищих законодавчих органах даних держав.

Науковий керівник: д. ф. н., професор, завідувач кафедри гуманітарних та соціально-економічних навчальних дисциплін ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого С. В. Куцепал.

Бульбаха Костянтин Сергійович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студент, Полтавський юридичний інститут,

4 курс, 43 група

ВІДМІННОСТІ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ ТА ПРОКУРАТУРИ В КРАЇНАХ АНГЛОСАКСОНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Слід у першу чергу зазначити, що на території України прокуратура має свою власну систему. Вона не входить ні до органів виконавчої влади, так як не виконує закони, а веде нагляд за їх виконанням. Ні до законодавчої, так як не створює закони. Ні до судової, так як прокуратура не здійснює правосуддя. Але має багато спільного між усіма гілками влади, що виражається у діяльності прокурорів.

Якщо звернути увагу на прокуратуру англосаксонської системи, то органів прокуратури, як ми їх розуміємо, там немає, але виконання їх функцій покладено на різноманітних державних і недержавних органів.

Відповідно до Закону України «Про прокуратуру» ст. 7, вищу ланку в системі прокуратури України займає Генеральна прокуратура, якій підпорядковуються всі інші органи прокуратури, та яка організовує та координує з метою забезпечення та ефективного виконання усіх функцій, покладених на них Конституцією України. Та в ст. 8 цього ж закону зазначено, що Генеральну прокуратуру очолює Генеральний прокурор, який відповідає за діяльність органів прокуратури перед державною владою. У свою чергу у країнах англосаксонської правової системи існує таке поняття, як аторней, тобто довірений представник певної правової структури.

Наприклад, у Великій Британії існує посада Генерального аторнея, який є головним радником Корони та держави, представляє їх інтереси в суді та підтримує обвинувачення по особливо важливим кримінальним справам. В США Функції прокуратури виконують органи аторнейської служби, які є органами виконавчої влади, на відмінну від України, де прокуратура не входить до жодної з гілок влади.

В Канаді існує така посада як Генеральний аторней, який входить до складу уряду та є міністром юстиції, основною діяльністю якого є консультація уряду з правових питань. Хоча поняття Генеральний прокурор та Генеральний аторней схожі по своєму, але вони мають повноваження які не схожі один на одного.

Порівняємо повноваження органів, що здійснюють функції прокуратури в Великій Британії та прокуратури України. Повноваження прокуратури в Великій Британії покладені на Генерального аторнея та службу державного обвинувачення. Щодо служби державного обвинувачення, то безпосередньо дана служба виконує одну із обов'язкових функцій, яка покладена на прокуратуру Конституцією України, а саме підтримання державного обвинувачення у суді, що полягає у доведенні перед судом винуватості обвинуваченого.

Щодо Генерального аторнея, то він обов'язково повинен бути членом правлячої партії парламенту та має повноваження бути присутнім під час засідання парламенту при розробці проектів закону та консультувати Палату Громад з питань розробки та проведення парламентських процедур, в ту чергу як прокурор взагалі не може бути народним депутат та входити до будь-якої з партій.

Щодо кримінальної сфери, то Генеральний аторней у сфері кримінального переслідування є вищою посадовою особою, так як здійснює контроль над публічними переслідуваннями та сприяє забезпеченню єдиної судової політики в цивільних і кримінальних справах. А прокуратура, в свою чергу, може вести досудове слідство, вести нагляд за додержанням законів під час досудового слідства, при виконанні судових рішень, при застосуванні заходів примусового характеру, нагляд за додержанням прав і свобод людини і громадянина.

Якщо звернути увагу на роль прокуратури в системі кримінального правосуддя, то функції, які покладені на прокуратуру, повністю відповідають функціям, які наведені у «Рекомендація Rec (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя», хоча не всі з цих функцій, покладені на органи, що здійснюють їх діяльність в зарубіжних країнах.

Отже, якщо звернути увагу на прокуратуру України та органи, які здійснюють функції прокуратури в англосаксонській правовій системі, то українська оновлена прокуратура не схожа на жодну із систем зарубіжних прокуратур, оскільки її діяльність не залежить ні від кого та нікому вони не підпорядковуються. Діяльність прокуратури України визначена Законом України «Про прокуратуру» та іншими нормативно-правовими актами, що дає змогу чітко встановити їхні повноваження, права та обов'язки на відмінну, як наприклад, в Великій Британії Генеральний аторней наділений повноваженнями, які чітко ніде в законі не закріплені.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри правосуддя ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. Д. Новак.

Васько Владислав Андрійович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студент, Полтавський юридичний інститут,

3 курс, 33 група

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ФРАНЧАЙЗИ ЗА ДОГОВОРОМ ФРАНЧАЙЗИНГУ (УКРАЇНСЬКИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД)

Актуальність теми дослідження підтверджується тим, що в останні роки величезну роль в економіках багатьох розвинених країн, та таких що розвиваються відіграє франчайзинг, який опосередковується укладенням відповідного договору. Франчайзинг широко застосовується в різних областях підприємництва: автомобільна промисловість, туризм і готельне господарство, будівництво, громадське харчування, оптова та роздрібна торгівля і багато інших. Франчайзинг в даний час — єдиний відомий інструмент, який дозволяє підвищити ефективність малого бізнесу.

Досліджуючи права і обов'язки франчайзі, потрібно враховувати той факт, що на практиці договору франчайзингу часто бувають договорами приєднання. Саме тому прав у франчайзі менше, ніж у франчайзера, а обов'язки — набагато ширше. З огляду на це, варто погодитися з думкою С. Сосни, який відзначає, що обов'язки франчайзі численні, досить широкі і не завжди симетричні та пропорційні обов'язкам франчайзера. Так, у Цивільному кодексі України визначено лише один імперативний обов'язок франчайзера, в той час як у франчайзі їх цілих шість. У ст. 1121 ЦК України обов'язки користувача визначені в імперативній формі, у тому числі з урахуванням характеру та особливостей діяльності, що здійснюється користувачем за договором комерційної концесії.

Обов'язок користувача використовувати торговельну марку та інші позначення правоволодільця визначеним у договорі способом сформульована, на наш погляд, дещо вузько. Український законодавець не врахував комплексність об'єкта (франшизи) договору франчайзингу, який утворюють не тільки торгова марка або фірмове найменування, а й інші об'єкти інтелектуальної власності. Одним з ключових обов'язків франчайзі є обов'язок по забезпеченню відповідності якості товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) відповідно до договору комерційної концесії, якості аналогічних товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) правоволодільцем. Цей обов'язок франчайзі насамперед спрямований на захист прав споживачів, які, купуючи у франчайзі товари

чи послуги, мають цілком законне право розраховувати на якість товарів, робіт або послуг, як і у франчайзера. Саме тому цей обов'язок нерозривно пов'язаний з обов'язком франчайзі дотримуватися інструкцій та вказівок франчайзера, спрямованих на забезпечення відповідності характеру, способів та умов використання комплексу наданих прав. Практика зарубіжних країн показує, що такі рекомендації і вказівки франчайзера можуть стосуватися практично всіх аспектів його діяльності. Недотримання франчайзі таких вказівок може стати підставою для розірвання франчайзером договору. Зокрема, компанія «Mcdonald's» розірвала франчайзинговий договір з франчайзі Р. Дайан, власником 14 ресторанів у Франції, після того, як комісією компанії «Mcdonald's» було встановлено, що в цих ресторанах не підтримується належний рівень чистоти.

Ще один обов'язок франчайзі полягає в зобов'язанні інформувати покупців (замовників) найбільш очевидним для них способом про використання ними торгової марки та інших позначень франчайзера по договору франчайзингу. Недосконалість цієї норми полягає в тому, що законодавець не наводить конкретних способів такого інформування, проте встановлює оціночне поняття «найбільш очевидним для них способом», що може призводити до зловживань з боку франчайзі. Більш досконалою з цього приводу є позиція законодавства Великобританії. Так, в законі «Про бізнес найменування» від 1985 року (Business Names Act) передбачено, що суб'єкти господарювання, які виступають у підприємницькій діяльності не під своїм найменуванням, зобов'язані дотримуватися правил розкриття інформації при здійсненні своєї підприємницької діяльності. Такі особи зобов'язані, відповідно до їх правового статусу, вказувати або найменування компанії, або найменування кожного партнера, або індивідуальне ім'я особи. Порушення норм щодо розкриття цієї інформації тягне за собою як мінімум два негативних наслідки: по-перше, це є злочином, за який передбачено штраф у розмірі до 1000 фунтів; по-друге, недійсність тих договорів, які ці особи уклали без вказівки інформації, передбаченої положеннями «Закону про бізнес найменування».

Надзвичайно важливим є обов'язок франчайзі, закріплений в п. 6 ч. 1. ст. 1121 ЦК України, щодо нерозголошення секретів виробництва правовласника та іншої отриманої від нього конфіденційної інформації. В українському законодавстві немає чіткого поняття секретів виробництва, що викликає труднощі з його правовою охороною. З огляду на це, зазначену норму потрібно викласти в ширшій універсальній редакції, зокрема, передбачити обов'язок франчайзі не розголошувати комерційну таємницю франчайзера. Крім цього, таке формулювання дозволить притягати винних франчайзі не тільки до цивільно-правової, а й до кримінальної відповідальності на підставі ст.ст. 231 і 232 Кримінального кодексу України.

Ще одне право франчайзі виникає за умови належного виконання ним своїх договірних зобов'язань. Це право полягає в можливості укладення договору франчайзингу на тих же умовах, на яких було укладено попередній договір франчайзингу. Так, згідно зі ст. 1124 ЦК України, користувач, який належним чином виконував свої обов'язки, має право на укладення договору комерційної концесії на новий строк на тих же умовах. Варто зауважити, що в дещо розширеній формі подібна норма міститься і в ст. 6.774 Цивільного кодексу Литви, а саме: франчайзі, який належним чином виконував свої обов'язки, відповідно до договору франчайзингу, має право після закінчення терміну його дії на укладення договору на новий термін на тих же умовах; франчайзер має право відмовити в укладенні договору франчайзингу на новий строк за умови, якщо протягом трьох років з дня закінчення строку даного договору він не буде укладати з іншими особами аналогічні договори франчайзингу і не буде давати згоду на укладення аналогічних договорів субфранчайзингу, дія яких поширюватиметься на ту ж територію, на якій діяв колишній договір. Очевидно, що такі норми спрямовані на захист інтересів франчайзі як економічно більш слабкої сторони, яка після закінчення дії договору змушена була б освоювати інший вид діяльності.

Ми підтримуємо позицію науковців стосовно посилення прав франчайзі, проте може виникнути питання, чи не суперечить ця норма, а саме «укладення договору комерційної концесії на новий строк на тих же умовах», принципам договірного права, а також основам підприємницької діяльності. Адже законодавець не врахував той факт, що франчайзингові відносини на початковій стадії передбачають від сторін значних фінансових вкладень, які можуть повернутися тільки з певним часом франчайзингової діяльності, тому і договори франчайзингу полягають, як правило, на термін від 3 до 5 років. Також бувають випадки, коли договори франчайзингу полягають на ще більш тривалий термін. Так, компанія «McDonald's» продає свою франшизу за 400 тис. доларів США та укладає договір, терміном на 20 років. З огляду на це, видається некоректним зобов'язувати франчайзера укладати договори на новий термін на тих же умовах, оскільки ситуація на ринку за такий тривалий час може істотно змінитися і ті умови, які були вигідні для франчайзера, скажімо, п'ять років тому, в укладенні нового договору можуть бути просто збитковими. Зобов'язання франчайзера укладати договір на тих же умовах не узгоджуються зі ст. 627 ЦК України, згідно з якою сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог ЦК, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості.

Отже, у результаті проведеного дослідження прав і обов'язків франчайзі в законодавстві України і окремих країнах Європейського Союзу виявлено

суттєві недоліки українського законодавства в цій сфері. З огляду на це, варто урахувати напрацювання зарубіжних країн та внести відповідні зміни до українського законодавства з метою усунення цих недоліків.

Науковий керівник: асистент кафедри цивільного, господарського та екологічного права ПНОІ НЮУ імені Ярослава Мудрого Г. Г. Гриценко.

Волосовська Анна Володимирівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Інститут прокуратури
та кримінальної юстиції,
2 курс, 19 група

ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ОМБУДСМАНА: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

В умовах становлення України як демократичної, соціальної, правової держави особливе значення має питання стосовно забезпечення гарантованих Конституцією прав і свобод людини і громадянина.

Суттєвим у реалізації цього механізму є факт запровадження Конституцією України 1996 р. посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (далі — Уповноважений), а також прийняття в 1997 р. парламентом Закону «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини». У зазначених документах визначено головне призначення інституту Уповноваженого — забезпечення прав і свобод людини та громадянина. У зарубіжних країнах такі завдання виконує інститут омбудсмана.

В Україні посада омбудсмана існує з 1998 р., яку з 1998 р. й до квітня 2012 р. обіймала Ніна Карпачова, а з 24 квітня 2012 р. — Валерія Лутковська. Доречно зазначити, що назва омбудсмана в різних країнах може відрізнятися одна від одної (Захисник народу в Іспанії, Речник громадянських прав у Польщі, Посередник Французької Республіки у Франції, Захисник громадян у Греції, Парламентський адвокат у Молдові, омбудсман у Швеції та Данії). Такий неоднаковий вжиток пояснюється, насамперед, різним історичним середовищем, відмінністю правової культури, впливом конституційно-правових систем.

Інститут Уповноваженого став доповненням існуючих форм контролю та нагляду за додержанням прав і свобод людини й громадянина. Його діяль-

ність спрямована на обізнаність громадян про порушені органами влади, посадовими особами їх прав і свобод. З іншого боку, виконуючи правозахисні функції, уповноважений підтримує цим віру людини в справедливість, нейтралізує насторожене ставлення особи до влади, пом'якшує конфлікти між державою, її органами й громадянами.

Варто зазначити й те, що значення ролі омбудсмана в механізмі захисту прав людини зростає у зв'язку із втратою прокуратури функції загального нагляду.

Процес становлення омбудсмана в Україні відбувається в умовах, коли все ще триває пошук оптимальної моделі функціонування відповідного інституту на вітчизняному просторі. Зазначена обставина зумовлює потребу порівняльно-правового вивчення досвіду зарубіжних країн. Такий порівняльний аналіз дозволяє зробити узагальнюючі висновки щодо вдосконалення законодавчої основи його статусу.

По-перше, вартої уваги механізм захисту діяльності омбудсмана у Франції та Великій Британії — так званий парламентський «фільтр», який передбачає відсіювання значної кількості звернень, що не стосуються компетенції омбудсмана. Наразі такий механізм в українському законодавстві відсутній. Звідси постає логічне питання: чи є можливість в Уповноваженого розглянути по суті усі скарги? Отож, на нашу думку, доцільно було б внести зміни до законодавства і тим самим передбачити певну процедуру очищення великої кількості звернень і скарг, які не належать до його компетенції, результатом чого стане більш швидке і якісне вирішення справ щодо захисту порушених прав і свобод людини й громадянина.

По-друге, доцільно було б запровадити посади спеціалізованих омбудсманів, які б захищали певні суспільні групи чи інтереси, що потребують додаткового або спеціалізованого захисту через специфіку їх положення в суспільстві або через значущість суспільних відносин, в яких вони беруть участь, наприклад, омбудсман з прав споживачів, омбудсман з питань національних меншин тощо.

По-третє, на прикладі омбудсмана у Швеції пропонуємо розширити повноваження українського захисника прав людини. Зокрема, одним із таких нововведень має стати право законодавчої ініціативи. Необхідно також підвищити обізнаність людей щодо цього інституту, намагатися сприяти більш тісній співпраці Уповноваженого (або його регіональних представників) з людьми.

Тому важливо зазначити, що при дотриманні викладених положень, які направлені на покращення інституту омбудсмана в Україні, він досягне найбільшої ефективності.

На завершення варто відзначити, що інститут омбудсмана не можна переоцінити. Він, безсумнівно, є значним досягненням світової демократії, що спроможне прогресивно реформувати засади людського суспільства, порівняно з такими його здобутками як конституція, політичний плюралізм, виборний порядок формування державних органів і посадових осіб та інші. Окрім цього, діяльність омбудсмана сприяє легітимізації державної влади, а також практичному закріпленню принципу правової держави, що знаходить свій вияв у гарантованому додержанні прав і свобод людини та громадянина.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри конституційного права України НЮУ імені Ярослава Мудрого К. О. Павшук.

Гриценко Євгенія Сергіївна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Інститут прокуратури
та кримінальної юстиції,
2 курс, 21 група

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Пошук дієвої системи місцевого управління виступає характерною рисою сучасного етапу політико-правового розвитку переважної більшості країн світу. Наша держава не є винятком. Окрім цього, у світлі останніх досить напружених подій всередині країни знову гостро постало питання реформування місцевого самоврядування в Україні.

Найважливішими засадами цього процесу виступають децентралізація, демократизація, субсидіарність й запровадження ринкових механізмів на рівні місцевого господарства.

В умовах слабкості соціальної основи місцевого самоврядування, низького рівня правової культури, за наявності залишків патерналістської ідеології, невисокого стану обізнаності представників органів місцевого самоврядування щодо муніципальних реформ і європейських стандартів це є значними перешкодами на шляху демократизації системи місцевого самоврядування в Україні.

Зважаючи на такий стан справ, хотілося б перш за все виокремити основні тенденції і напрямки, за якими здійснюється модернізація місцевої влади в країнах Європейського співтовариства.

По-перше, відповідно до Європейської хартії місцевого самоврядування у більшості європейських держав характерною тенденцією є продовження дифузії публічної влади на місцевому рівні, що знаходить свій вияв у створенні, розширенні, зміні функцій і повноважень муніципальних і регіональних органів. Інституційне дроблення влади при цьому обумовлене процесом децентралізації.

По-друге, потрібно згадати про оптимізацію системи місцевого управління на засадах досягнення оптимального балансу між елементами централізації і децентралізації, який би відповідав умовам тієї чи іншої країни, запровадження принципів субсидіарності і пропорційності, деконцентрації повноважень.

По-третє, складовою частиною муніципальних реформ виступає й вдосконалення територіального устрою у напрямку оптимізації системи адміністративно-територіальних одиниць.

Наразі сформувалися дві тенденції процесу удосконалення системи місцевого управління в зарубіжних країнах — дерегуляція (зменшення «густини» законодавчих актів, пов'язаних із управлінням на рівні громад) та дебіюрократизація (максимальне залучення громадян до процесу місцевого управління в різних формах).

Нажаль, сучасний етап розвитку нашої вітчизняної системи місцевого самоврядування не відповідає цим важливим критеріям.

Серед напрямків вдосконалення системи можна відокремити, по-перше, забезпечення безумовної і максимальної «прозорості» в діяльності муніципальної влади, проведення з її боку режиму постійного діалогу з населенням. По-друге, вкрай необхідно удосконалити механізми реалізації прав і свобод людини і громадянина на місцях. По-третє, необхідно здійснити вичерпні заходи щодо трансформації територіальної організації влади відповідно до Конституції України та принципів Європейської хартії місцевого самоврядування.

Деякі кроки у цих напрямках вже зроблені. Так, проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) від 01.07.2015 р. є втіленням певних передових принципів місцевого самоврядування, а саме: за цим проектом планується ліквідація місцевих державних адміністрацій та введення нової посади — префекта, що має своїм обов'язком контролювати додержання Конституції та інших законодавчих актів органами місцевого самоврядування, координує, спрямовує та організовує їх діяльність. Окрім цього, плануються зміни в адміністративно-територіальному устрої, як-от: запровадження громади як первинної структурної одиниці, що складають райони, а вони, у свою чергу, регіони. Громада є також первинною одиницею місцевого самоврядування, а орган її представництва — рада громади.

Зміни будуть і в матеріально-фінансовому забезпеченні (збільшенні джерел фінансування) діяльності муніципальних органів тощо. Такі нововведення мають позитивно відобразитися на функціонуванні місцевого самоврядування. Але не варто забувати, що конституційний проект — це лише початок шляху законодавчого реформування.

За останні роки в Україні було здійснено декілька спроб на концептуальному рівні вирішити проблеми місцевого самоврядування. Мова йде про Програму державної підтримки місцевого самоврядування в Україні (2001 р.), Концепцію державної регіональної політики (2001 р.), Концепцію Програми законодавчого забезпечення розвитку місцевого самоврядування (2002 р.), Концепція реформи місцевого самоврядування (2009 р.). Окремі заходи із вказаних програмних документів частково реалізовані, однак відчутного поступу у розвитку місцевого самоврядування це не додало.

Найбільш прийнятною для України моделлю є континентальна модель місцевого самоврядування (характерна для Франції, Іспанії, Польщі і т. д.), адже вона є поєднанням місцевого самоврядування і місцевих адміністративних органів (органів державної влади місцевого рівня), наявна виборність і призначення службовців, певна ієрархія системи управління, у якій місцеве самоврядування є нижчестоящою ланкою порівняно з державної ланкою; обмеження автономії місцевого самоврядування, наявність на місцях державних уповноважених, які контролюють органи місцевого самоврядування.

Отже, орієнтація на досвід європейських зарубіжних країн та його врахування дасть реальну змогу раціонально побудувати систему місцевого самоврядування й забезпечити її ефективне, належне функціонування.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри конституційного права України НЮУ імені Ярослава Мудрого К. О. Павшук.

Дейнека Віолета Сергіївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

4 курс, 45 група

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ

Необхідність визначення самостійного статусу прокуратури України зумовлена особливою сукупністю функцій цього органу, яка сформувалася історично. Раніше до його функцій належало здійснення нагляду за додер-

жанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів з цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами — так званого «загального нагляду». Така функція вимагала формування системи прокуратури не в складі інших органів державної влади, адже для здійснення контролю над певним органом чи його посадовими особами, орган, який здійснює нагляд, не має входити до його складу на будь-якому щаблі ієрархії. Саме тому виокремлення прокуратури України в окрему структуру, що не належить до жодної з гілок влади показує важливість положення прокуратури в розумінні законодавця.

Слід зазначити, що прокуратура Німеччини входить до системи органів юстиції й підкоряється вказівкам виконавчої влади. Такий підхід показує, що обсяг функцій цього органу обмежений виконанням тих повноважень, які пов'язані безпосередньо з контролем діяльності виконавчої влади та здійснення державного обвинувачення.

Навіть після внесення численних змін в Закон України «Про прокуратуру», вона все ще залишається специфічним органом, який повинен зберігати свою незалежність для досягнення цілей та завдань, покладених на неї для забезпечення належної реалізації прав і свобод людей.

Питанням дослідження функціонування органів прокуратури займалися такі вчені, як Л. М. Грицаєнко, О. В. Тюріна, В. Т. Малайренко, П. Ф. Пилипчук, В. В. Долежан, М. В. Косюта, М. К. Якимчук, М. І. Мичко, Ю. С. Шемшученко та ін.

На прокуратуру ФРН покладається три основні функції, а саме:

- 1) керівництво під час кримінального розслідування;
- 2) підтримання державного обвинувачення на стадії провадження щодо передання обвинуваченого до суду і на стадії судового розгляду;
- 3) виконання кримінальних покарань.

Законом України «Про прокуратуру» визначено чотири функції прокуратури:

- 1) підтримання державного обвинувачення в суді;
- 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених цим Законом;
- 3) нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;
- 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Порівнявши вищезазначені нормативні положення ФРН й України, можна дійти до висновку, що функції прокуратури є схожими й направлені на вирішення тотожних питань. Проте, в законодавстві України додатково передбачено представництво інтересів громадянина в суді.

Розглядаючи цю функцію, необхідно зазначити положення Висновку Венеціанської комісії щодо проекту Закону України «Про прокуратуру», де в п. 17 сказано, що особа сама повинна просити про допомогу, а прокурор не повинен втручатись у відносини цивільної юрисдикції. Дещо схожа думка міститься в Рекомендації ПАРЕ 1604 (2003) про роль органів прокуратури в демократичному суспільстві, де стверджується, що вищезазначена функція знаходиться «поза межами карного законодавства», тому важливо, щоб «будь-яка роль прокурорів у загальному захисті прав людини не породжувала жодного конфлікту інтересів або не була стримуючим чинником для осіб, які прагнуть захисту своїх прав державою».

Цікавим є факт, що до 1950 року в ГПК ФРН було передбачено участь прокурора в цивільному процесі. Однак вона обмежувалася представництвом в шлюбно-сімейних правовідносинах: зокрема, прокурор оголошував позов про визнання шлюбу недійсним.

У країнах, які порівнювалися у цій роботі, існують дві функції, які є схожими. Це керівництво під час кримінального розслідування в ФРН та нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство в Україні. Різниця між ними полягає в наступному:

- 1) в Україні встановлені чіткі строки внесення і перевірки відомостей про злочин, в ФРН такий термін відсутній;
- 2) ініціювати кримінальне провадження в нашій державі можуть як слідчі так і прокурори, а в Німеччині — це виключна компетенція прокуратури;
- 3) Об'єкти нагляду також різняться, оскільки в Україні чітко визначено органи (національна поліція, детективи, ДБР, НАБУ, СБУ, слідчі управління Державної фіскальної служби), за якими здійснюється нагляд, а в ФРН — перелік не є вичерпним (служби по боротьбі з наркотиками, митної служби по боротьбі з контрабандою та інші). Цікаво, що в органах поліції нагляд здійснюється не за всіма поліцейськими, а лише за тими, які мають звання від сержанта поліції і вище.

Окрім цього, відмінністю є те, що в ФРН у прокурора є можливість передати свої повноваження поліцейському, який від його імені здійснюватиме слідчі дії, а в Україні прокурор лише доручає слідчому чи органу досудового розслідування проведення слідчих (розшукових) чи негласних слідчих дій.

Проте, порівнювані функції мають і спільні ознаки. По-перше, прокурори уповноважені самостійно проводити слідчі дії, які є необхідними, а, по-друге, можуть або ж погоджувати обвинувальний акт, або, в випадку незгоди, самостійно скласти зазначений процесуальний документ.

Отже, порівнявши функції прокуратури ФРН та України, доходимо висновку, що вони мають як спільні так і відмінні ознаки. А також, на мою думку, існує необхідність прислухатися до порад Венеціанської комісії щодо функції представництва інтересів громадянина або держави в суді, оскільки дана функція не відповідає світовим тенденціям. Аргументом вказаної позиції є те, що інститут омбудсмена має безпосередньо повноваження щодо здійснення представництва, а тому немає необхідності, щоб кілька органів виконували одну й ту саму функцію.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри правосуддя ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. Д. Новак.

Десятерик Вікторія Василівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Слідчо-криміналістичний інститут,

4 курс, 6 група

**ВИБОРНІСТЬ СУДДІВ В УКРАЇНІ:
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ**

Одним із гарантів додержання і захисту прав громадян є суд, однак інтереси суспільства, права і свободи людини можуть бути захищені лише судом, який діє винятково на засадах законності в умовах незалежності й недоторканості. Незалежність судової влади, її рівність із законодавчою та виконавчою владою є невід'ємними ознаками правової держави, в якій кожен має право на судовий захист своїх прав і свобод.

Питання щодо організації судової влади та створення ефективного механізму добору суддів на посади є предметом уваги багатьох поколінь вітчизняних і зарубіжних учених. У наш час як у теоретичній, так і в практичній площині серед науковців зростає інтерес до пізнання демократичних основ формування суддівського корпусу, у тому числі на виборних засадах. Відповідно до Конституції України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Поділ державної влади на три гілки не лише передбачає можливу гармонію

та збалансовану взаємодоповнюючу співпрацю між ними, а й зумовлює водночас певну конкуренцію. Спроби впливу на судову гілку влади можна спостерігати як у країнах сталої демократії, так і в тих, що взяли курс на побудову демократичних основ в організації державної влади. Дієвим механізмом запобігання впливу інших гілок влади на суд має бути консолідація судової влади та її підтримка з боку громадянського суспільства. Ефективне функціонування суду великою мірою залежить від формування високопрофесійного суддівського корпусу. Особливої уваги за таких умов потребує питання про «виборне начало» під час формування суддівського корпусу.

Виборність суддів — один з конституційних принципів судової системи в ряді зарубіжних країн. Принцип виборності суддів означає, що всю або основну частину суддів у державі повинно обирати або безпосередньо населення, або певний представницький орган. Нині виборність суддів існує в деяких штатах США і в ряді кантонів Швейцарії.

Світова практика знає різні способи заняття посади судді: починаючи від призначення монархом чи президентом і закінчуючи обранням населенням. Протягом тривалого часу судді в Україні обиралися населенням строком на п'ять років. Вибори були безальтернативними, а добір суддів фактично здійснювали партійні органи. Після внесення змін до Конституції Української РСР у жовтні 1989 року суддів почали обирати ради народних депутатів обласного рівня і Верховна Рада — залежно від рівня суду. Крім того, судді та народні засідателі могли достроково позбавлятися своїх повноважень не інакше, як із відкликання виборців або органу, який їх обрав, або ж на підставі вироку суду, який набрав чинності.

Відповідно до чинної Конституції сьогодні суддів на перші п'ять років призначає Президент України, а після цього їх обирає безстроково Верховна Рада України. Незважаючи на те, що безстрокове призначення повинно слугувати гарантією незалежності суддів, багатьма суддями воно почало сприйматися як безкарність. Це питання є досить делікатне, оскільки воно стосується незалежності суддів, тому потрібно дослідити усі переваги та недоліки існуючої процедури формування суддівського корпусу і зважити всі можливі наслідки впровадження будь-якої нової моделі.

Вдосконалення порядку формування суддівського корпусу в Україні потребує врахування позитивних здобутків зарубіжних країн у цій сфері. Розглядаючи ідею виборності суддів як одну з перспективних для нашої правової системи, слід брати до уваги досвід США, де широко розповсюджені вибори суддів народом.

У Сполучених Штатах кожен штат має автономію у визначенні судового устрою і виборі методів комплектування суддівськими кадрами, по-

карання й усунення з посади. Судді або призначаються губернатором, або обираються народним голосуванням. Нині у 70% штатів судді обираються. Умовно можна виділити декілька способів добору на посаду суддів, а саме: вибори, що здійснюються законодавчим органом; призначення главою виконавчої влади з наступним затвердженням законодавчим органом; всезагальні вибори на основі партійних списків; всезагальні позапартійні вибори (незалежно від партійної приналежності); призначення, що здійснюється главою виконавчої влади на основі списку, підготовленого незалежною комісією, з наступним його затвердженням шляхом прямих виборів («міс-сурійський метод»).

Беручи до уваги досвід функціонування системи виборів суддів у деяких штатах США, на мою думку, можна говорити не лише про ефективність виборності суддів, а й про деякі загальні недоліки. По-перше, такий спосіб зайняття посади судді викликає об'єктивні сумніви у неупередженості обраного судді. Під час виборчої кампанії кандидат може висловлювати позицію з того чи іншого питання, яке хвилює виборців. Здійснюючи правосуддя, суддя стає заручником громадської думки, адже він пам'ятає, що його рішення повинні влаштовувати громадськість, інакше суддя ризикує втратити посаду. По-друге, голосування не є свідомим. Суддя не настільки публічна особа, як політик. Населення найчастіше не розбирається у професійних якостях кандидата. Виборець може підтримати кандидата, якщо десь чув чи побачив його прізвище, чи кандидат сподобався йому зовні. А може й проголосувати проти кандидата, наприклад, лише тому, що виборця взагалі не влаштовує судова система. Тобто професійні якості кандидата на посаду судді не відіграють особливої ролі. По-третє, виборча кампанія вимагає багато часу і грошей. Якщо суддя уже працює на посаді і готується до наступних виборів, він змушений відволікатися від здійснення правосуддя, — проводити зустрічі з виборцями, організувати кампанію тощо.

Виходячи із вищевикладеного, можна зробити висновок, що процедура добору суддів має також, як і процедура призначення суддів певні недоліки. І взагалі, на сьогоднішній день, Україна поки що не готова до обрання суддів виборцями. На мою думку, людина, яка не має відповідних знань у сфері юриспруденції, не зможе об'єктивно оцінити професіоналізм та досвід кандидата у судді. Також, запровадження механізму обрання суддів народом потребує ретельної розробки та належного фінансування.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри організації судових та правоохоронних органів НЮУ імені Ярослава Мудрого О. О. Шандула.

Карпенко Татьяна Николаевна

*Белгородский государственный
национальный исследовательский университет,
студентка, Юридический институт,
1 курс, 01001502 группа,*

Чабаненко Лариса Владимировна

*Белгородский государственный
национальный исследовательский университет,
студентка, Юридический институт,
1 курс, 01001502 группа*

МЕХАНИЗМ ЗАЩИТЫ И РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВ РЕБЕНКА НА МЕЖДУНАРОДНОМ УРОВНЕ

На сегодняшний день в мире существует немало проблем, решить которые возможно лишь путем осуществления совместных и скоординированных усилий большинства стран мира. Одной из таких глобальных проблем является защита и реализация прав ребенка, в решении которой заинтересовано все мировое сообщество. Это обусловлено тем, что подрастающему поколению принадлежит осуществление возможностей за устойчивое развитие и достойное функционирование правовых, социальных, политических, экономических и других институтов гражданского общества современной России. Кроме того, особое внимание к данной проблеме возникает в следствие того, что ее решение способно обеспечить гарантии становления личности, реализации основных прав и свобод представителей рассматриваемой социальной группы, а также вступление молодежи в самостоятельную жизнедеятельность.

В ст. 1 Конвенции о правах ребенка, одобренной Генеральной Ассамблеей ООН 20.11.1989 г., закреплено определение, согласно которому ребенком является любой индивид, не достигший 18 лет, кроме случаев, в которых предусмотрено наступление совершеннолетия в более ранние сроки.

Основу понимания прав ребенка составляет его признание личностью, наделенной таким же достоинством, как и любой человек, гражданин, обладающий законными права и свободами. Что составляет основную цель деятельности Уполномоченного по правам ребенка, представляющего институт независимого контроля за соблюдением прав, свобод и законных интересов детей. Отличительной чертой правового статуса ребенка является его несамостоятельность в вопросе совершения действий, связанных с применением и защитой права. Можно полагать, что для детей, как для особой социальной группы, необходимо создавать соответствующие условия, в которых

каждый ребенок сумеет реализовать свои возможности и внутренний потенциал, заложенный от природы. Деятельность Уполномоченного по правам ребенка сконцентрирована на защите прав конкретного ребенка, а также прав детей в целом, на выявлении факторов риска, которые требуют срочной и квалифицированной помощи ребенку со стороны государства, на решении сложных правовых проблем, с которыми сталкиваются специалисты по защите прав несовершеннолетних. Примечательно, что одним из направлений деятельности Уполномоченного по правам ребенка является проведение мониторинга реализации прав ребенка и осуществление контроля за выполнением Конвенции ООН о правах ребенка.

В настоящее время международная защита прав ребенка выражается во взаимосогласованных действиях стран мирового сообщества, основной целью которых является обеспечение прав ребенка и содействие реализации этих прав, а также оказание необходимой помощи детям недостаточно развитых государств.

Деятельность по защите прав ребенка проводилась по двум направлениям:

- фиксирование прав ребёнка в нормативных правовых актах общего характера по правам человека или международных соглашениях, носящих индивидуальную направленность на конкретные социальные группы (права женщин, имеющих статус матери), либо по отраслевой характеристике (гражданское, семейное право);
- закрепление прав в специально разработанных соглашениях, обеспечивающих непосредственную реализацию прав ребёнка.

С раннего детства ребенок учиться строить отношения в окружающем его обществе. Очень важно помогать ребенку развивать такое умение на нравственно-правовой основе для того, чтобы он имел возможность ориентироваться в условиях динамичной обстановки.

В современном мире правовую базу защиты прав и свобод детей составляют международные договоры, конвенции, соглашения. Таковой является, например, принятая в 1989 году Генеральной ассамблеей ООН Конвенция о правах ребенка, которую также называют Великой хартией вольностей для детей, так как она содержит личные права несовершеннолетних на реализацию своих возможностей в условиях, ограниченных от различных форм злоупотреблений. Она является первым и основополагающим международно-правовым соглашением, закрепившим права ребенка на международно-правовом уровне. Значительным достижением этой Конвенции выступает то, что соотносит права ребенка и обязанности и права его родителей и иных лиц, которые несут ответственность за жизнь и здоровье детей и наделяет ребенка правом участия в вопросах, касающихся его жизни. Конвенция

о правах ребенка закрепила следующие виды прав несовершеннолетних: политические, гражданские, социальные, экономические и культурные, которые ранее не содержались в едином правовом документе. Конвенция уделяет внимание таким проблемам современности, как защита от сексуальной и других видов эксплуатации, детская преступность, международная практика усыновления, наркомания, помощь детям, проживающим в неблагоприятной обстановке и т. д.

Страны, ратифицировавшие данную Конвенцию, приняли на себя обязательства осуществлять государственную политику в области: совершенствования нормативно-правовой базы детства; реформирования государственной системы устройства и адаптации детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки; увеличение социальной защиты малообеспеченных семей; развитие заведений и учреждений, работающих в интересах детей; усиление межсекторного сотрудничества органов государственной власти и их взаимодействия с общественными организациями; ужесточение государственного контроля и защиты детей от жестокого обращения, насилия и эксплуатации.

Механизм обеспечения прав ребенка на международном уровне контролирует деятельность мирового сообщества и выполнение государствами обязанностей по обеспечению и защите прав детей. В связи с этим, 11.12.1946 г. по решению Генеральной Ассамблеи ООН был образован Международный чрезвычайный детский фонд ООН (ЮНИСЕФ). Он был создан в качестве чрезвычайной организации для решения проблем по оказанию необходимой помощи детям, которые пострадали во время Второй мировой войны. Первоначально планировалось, что данный фонд будет временным, но, тем не менее, в 1953 г. ООН смогла расширить круг деятельности данной организации и продлить срок ее полномочий на неопределенное время. Следует отметить, что вопросами защиты детских прав в других различных областях занимаются специализированные учреждения ООН. К ним можно отнести Всемирную организацию здравоохранения, Международную организацию труда, Организацию Объединенных наций в области науки, культуры, образования и др.

Согласно, ст. 43 Конвенции о правах ребенка, был учрежден Комитет по правам ребенка, созданный для рассмотрения докладов о принятых мерах по закреплению прав, признанных в Конвенции и о прогрессе, который был достигнут в осуществлении данных прав. Предоставление докладов в Комитет по правам ребенка является обязанностью государств-участников. Кроме того, важнейшим элементом международно-правового механизма защиты прав ребенка в европейском сегменте выступает Европейский суд по правам человека. ЕСЧП обладает полномочиями по надзору не только за практиче-

скими мерами, которые принимают органы государств-участников, но и за национальным законодательством на предмет его соответствия европейским стандартам. Отсюда следует, что любой человек, в том числе и несовершеннолетний, имеет право обратиться в Европейский суд по правам человека за защитой своих прав и интересов. Чаще всего с жалобами в Европейский суд обращаются родители ребенка. Но если это по определенным причинам невозможно, то ребенок имеет право на получение помощи адвоката или общественной организации. В одном из решений суда специально указывается, что, согласно Конвенции, несовершеннолетний вправе самостоятельно обращаться с заявлением в суд.

Таким образом, можно сделать вывод о том, что главной целью международного сотрудничества в сфере защиты и реализации прав и свобод детей выступает наличие возможности развиваться еще не сформированной личности гражданина будущего. Международная защита прав ребенка способна осуществляться в многообразных формах, с помощью различных органов, имеющих полномочия в данной сфере, и общественных организаций. Но, тем не менее, большое внимание общественности к осуществлению защиты и реализации прав детей является той самой движущей силой, которая способствует повышению эффективности механизмов защиты в данной сфере.

Научный руководитель: д. ю. н., профессор, заведующий кафедрой теории и истории государства и права Юридического института НИУ «БелГУ» Г. А. Борисов.

Ковальчук Маргарита Витальевна

Академия МВД Республики Беларусь,

курсант, Следственно-экспертный факультет,

1 курс, 5202 учебная группа

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЗАЩИТЫ БЕЖЕНЦЕВ И ЛИЦ, ИЩУЩИХ УБЕЖИЩЕ, В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ

Миграционные процессы в Европе, как следствие региональной интеграции, представляют собой новый вызов, как для национальных государств, так и для Европейского союза в целом. Эффективное управление миграционными потоками лежит в плоскости общих интересов всех стран-членов, а также ЕС как объединения, стремящегося стать одной из самых конкурентоспособных экономик в мире. Специалистами в области международного

права отмечается, что в ЕС проблеме правового регулирования миграционных потоков, включая предоставления защиты беженцам и лицам, ищущим убежище, не отводилось должного внимания. Однако увеличение числа лиц, ходатайствующих о предоставлении в странах ЕС убежища, способствовало осознанию необходимости совершенствования региональной правовой основы регулирования отношений в рассматриваемой области.

В настоящее время сформирован механизм нормирования миграции, важным составным элементом которого выступает нормативно-правовая система международного регулирования миграционных процессов. Среди основных направлений международного нормативного регулирования миграционных процессов можно выделить:

- максимальное упрощение перемещения граждан на геополитическом пространстве, особенно в пределах региональных структур (ЕС, СНГ);
- внедрение единых стандартов обращения с гражданами, въезжающими на территорию государств;
- создание иммиграционных правил по отношению к беженцам и лицам, ищущим убежища, формирование общей процедуры признания их статуса;
- принятие общих мер по борьбе с незаконной миграцией и ее предотвращению.

С 2001 года по предложению Комиссии ЕС осуществляются практические мероприятия по реализации «единой политики убежища», предполагающей создание единой системы предоставления убежища. В основу политики убежища ЕС были положены Конвенция ООН о статусе беженцев 1951 года и Протокол, касающийся статуса беженцев 1967 года. В настоящее время в ЕС принят целый ряд нормативно-правовых актов, регулирующих данную сферу, в том числе основополагающие директивы: так называемые, «директива по приему», «квалификационная директива», «процедурная директива».

Потемкина О. Ю. отмечает, что первым правовым актом, призванным регулировать приток ищущих убежища, стала директива о «временной защите», принятая в июле 2001 года в ответ на массовый приток иммигрантов из бывшей Югославии. Анализ положений Директивы позволил поименованному автору сделать вывод, что ней не содержится количественного определения «массовому притоку», а лишь подразумевается «большое число» перемещенных лиц, прибывших спонтанно или посредством программ эвакуации из какой-то определенной страны или региона.

«Директива по приему» устанавливает минимальные обязательные стандарты для государств-членов в отношении ищущих убежища из третьих стран и лиц без гражданства, а также членов их семей, которые подали

в соответствии с Женевской Конвенцией заявление об убежище на границе ЕС или уже на территории какой-либо из его стран (ст. 3). Ищущий убежище, в соответствии с Директивой, обладает рядом специальных прав: получать информацию об обязательствах принимающего государства, в том числе о возможностях правовой помощи; иметь документ, удостоверяющий его статус; свободно передвигаться по территории Евросоюза; иметь доступ к медицинским услугам и начальному образованию для детей; при определенных условиях получать профессиональное образование.

Также одним из важнейших документов является Регламент «Дублин». Он усиливает уровень защиты заявителей в период рассмотрения ходатайства и устанавливает правила контроля над этой процедурой. Такой подход позволяет обнаружить проблемы в национальной системе предоставления убежища или системе приема еще на начальном этапе и устранить их причины заблаговременно. Цель регламента — гарантировать своевременное предоставление политического убежища, избегая дублирования обращений по этому поводу.

В 2008 г. Комиссия опубликовала изменения Регламента Дублин. Целью внесения изменений является увеличение эффективности системы и гарантия обеспечения защиты просителей убежища, подпадающих под процедуру Дублин. Цель Нового Регламента Дублин — внедрение эффективных процедур по защите лиц, нуждающихся в убежище, и повышение эффективности системы.

В развитие Дублинской конвенции Совет ЕС принял Директиву о статусе беженцев или «квалификационную директиву», положения которой в кратчайшие сроки были инкорпорированы в национальное законодательство стран ЕС. В Директиве уточняются условия, при которых граждане третьих стран могут претендовать на статус «дополнительной защиты». Согласно Директиве «статус беженца» и «дополнительная защита» предполагают наделение лица равными с гражданами ЕС правами в образовании, интеграции и жилищных условиях, а также в плане свободы передвижения в пределах Евросоюза. Однако, в сфере занятости, социального обеспечения и медицинских услуг государства-члены могут самостоятельно определять условия доступа получателей «дополнительной защиты». Директива также подтверждает временный характер предоставляемых форм защиты, предусматривая их прекращение в случае исчезновения причин, послуживших основанием обращением лица с ходатайством о предоставлении убежища.

Регулирование миграционных процессов в XXI в. постепенно становится всё более значимым направлением деятельности Европейского союза, приоритетным пунктом экономической и политической повестки дня совре-

менної Європи. На фоні кризиса і медленого відновлення економіки, підйому євроскептицизму і жарких дебатов в суспільстві про межі і масштабах притоку мігрантів в Європу, Європейський союз переходить до нової стадії імміграційної політики і політики убежища. Однак, незважаючи на всі зусилля, проблема нелегальної імміграції не піддається вирішенню і залишається однією з найбільш актуальних для політиків і населення європейських країн.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного і міжнародного права Академії МВД Республіки Білорусь К. Д. Сазон.

Костюк Оксана Сергіївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

5 курс, 51 група

ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ

Динамічні глобалізаційні процеси є невід'ємною ознакою сучасного суспільства. Досить яскраво це проявляється у побудові національного правопорядку України, який не може формуватися ізольовано від зовнішніх чинників. Одним із таких факторів слід визначити правотворчу діяльність міжнародних організацій, учасницею яких є Україна. В першу чергу, це стосується функціонування національної судової системи, яка так чи інакше знає впливу, а тому — постійно розвивається.

Європейський суд з прав людини є однією із авторитетних судових установ, чия юрисдикція поширюється на всі держави-учасниці Ради Європи. Його діяльність характеризується неупередженістю, кваліфікованістю прийняття рішень, аргументованістю позицій, дотриманням найвищих прав та інтересів людини. Діяльність Суду нерозривно пов'язана із Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Остання є ратифікованою Україною Законом від 17.07.1997 року, а отже, (завдаючи на положення статті 9 Конституції України) є частиною національного законодавства. Тому доречним та актуальним є питання її застосування судами різних ланок. Але особливу цікавість у цьому аспекті викликає саме діяльність Конституційного Суду України.

У лютому 2006 року було прийнято Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Саме цей момент умовно можна вважати точкою відліку, яка сприяла пришвидшенню процесу імплементації позицій ЄСПЛ, зокрема, при формулюванні своїх рішень Конституційним Судом України.

Як зазначає колишній Голова КСУ М. Ф. Селівон, орган конституційної юрисдикції України звертається до положень міжнародно-правових актів більш як у третині своїх рішень. У справах, що стосувалися офіційного тлумачення положень Конституції України та законів України за зверненнями громадян, близько 60 відсотків рішень КСУ містять посилання на міжнародно-правові акти, їх окремі положення для обґрунтування правових позицій Суду.

Конституційний Суд України застосовує положення Європейської конвенції при розгляді справ, що стосуються прав і свобод людини і громадянина. Іноді в рішеннях КСУ є тільки згадка про вплив положень Конвенції на правову систему України, але є й численні посилання на конкретні положення Конвенції чи Протоколи до неї. Наприклад, рішення КСУ від 10 жовтня 2001 року № 13-рп/2001 (справа про заощадження громадян) містить наступне посилання: право держави обмежити володіння, користування та розпорядження майном визначено Першим протоколом до Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 року. Кожна фізична або юридична особа, зазначається в цьому документі, має право мирно володіти своїм майном. Проте держава має право «вводити в дію такі закони, які, на її думку, є необхідними для здійснення контролю за користуванням майном відповідно до загальних інтересів» (стаття 1).

З одного боку, ця ситуація є зрозумілою, адже Конституційний Суд України використовує положення рішень ЄСПЛ для більшої авторитетності власних рішень. Вважається, що практика Європейського суду увібрала в себе найважливіші принципи в аспекті захисту та поваги прав людини. До того ж Україна є учасницею Євроконвенції, а Суд своїми діями сприяє ефективному впровадженню її положень в життя та створює дієвий механізм їх захисту.

Але з іншого боку, виникає певна суперечність. Згідно Конституції України (ст. 129) судді під час здійснення правосуддя керуються лише законом. Тому, серед вітчизняних юристів триває дискусія, чи є достатні правові підстави для того, щоб судді обґрунтовували свої рішення безпосередньо правовими позиціями ЄСПЛ. Однозначно, вплив прецеденту та його поширення в національній правовій системі є відчутним.

Проте, слід зазначити, що з аналізу національного законодавства у судів, зокрема, Конституційного Суду України, немає прямого обов'язку вико-

ристовувати практику ЄСПЛ при обґрунтуванні власних правових позицій. Стаття 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» зазначає, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права.

З позиції О. І. Романюка, Конвенція скоріш є джерелом права, а рішення Суду можна назвати джерелом її тлумачення. Суд наділений Конвенцією можливістю не лише застосовувати відповідні міжнародні договори, а й тлумачити правові норми, що містяться в цих документах. У Законі України «Про Конституційний Суд України» також зазначено, що при здійсненні своїх повноважень КСУ є незалежними і підкоряються лише Конституції України та керуються цим Законом.

Питання ускладнюється ще й тим, що чинне процесуальне законодавство називає обов'язковими підставами вирішення справ, як і раніше, закони України і міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; згадка про правозастосовну роль практики Суду у процесуальному законодавстві відсутня.

Головним положенням в описаній ситуації є те, що рішення Європейського суду за правовою природою не є джерелом права, а є результатом тлумачення Конвенції.

Тому визначення, закріплене у статті 17 Закону «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», є некоректним. А отже, не вказує на прямий обов'язок Конституційного Суду України застосовувати положення ЄСПЛ при обґрунтуванні своїх рішень. Але це не виключає можливості такого застосування. Мова йде про відсутність імперативності.

Ситуація, що складається у правозастосовній практиці України, говорить про питому вагу прецедентів при формуванні остаточних рішень чи наданні висновків судами, зокрема і Конституційним Судом України, а тому процесуальні питання щодо порядку застосування та можливості прямого посилання на існуючу практику ЄСПЛ мають бути чітко врегульовані на рівні національного законодавства.

Практика Європейського суду з прав людини має дійсно вагоме значення, але застосовувати її слід із урахуванням національних особливостей. Вона не має наперед встановленої сили при ухваленні певного рішення Конституційним Судом України.

Проте може використовуватись у разі необхідності для підсилення аргументованості позицій КСУ.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого І. К. Полховська.

Кривошея Яна Миколаївна

*НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Полтавський юридичний інститут,
5 курс, 52 група*

ФОРМИ ЗВЕРНЕННЯ ДО КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ ТА ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Стаття 3 Конституції України проголошує людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищими соціальними цінностями. Права і свободи людини, також гарантії їх здійснення обумовлюють зміст і спрямованість діяльності держави. Провідну роль серед гарантій і захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина відіграє їх судовий захист як вітчизняними, так і міжнародними судовими інстанціями, насамперед, органами конституційної юстиції. На сьогоднішній день проблематика захисту прав і свобод людини і громадянина органами конституційної юстиції, є особливо актуальною і вимагає подальшого наукового дослідження та нормативного вдосконалення.

Окремі аспекти юридичної регламентації захисту прав і свобод людини і громадянина Конституційним Судом України (надалі — КСУ) неодноразово були предметом вивчення таких науковців, як: М. Костицький, М. Селівон, В. Годованець, М. Савенко, В. Скомороха та інших.

Метою вказаної роботи є порівняльний аналіз особливостей охорони прав і свобод людини і громадянина вітчизняними та зарубіжними органами конституційної юстиції.

Згідно ст. 147 Основного Закону нашої держави, КСУ вивчає питання стосовно відповідності законів та інших правових актів Конституції України і здійснює її офіційне тлумачення, а також законів України. У ст. 38 Закону України «Про Конституційний Суд України» (надалі — Закон) закріплено основоположні форми звернення до КСУ, якими виступають конституційне подання та конституційне звернення. Стаття 39 Закону містить дефініцію поняття «конституційне подання», яким визнається клопотання до КСУ, яке подається у письмовій формі, стосовно визнання правового акта (його окремих положень) неконституційним, оцінки відповідності проекту закону, яким пропонується внесення змін до Конституції України вимогам ст. 157 і 158 Основного Закону держави, конституційності міжнародного договору або відносно необхідності офіційного тлумачення Конституції України та законів України. Окрім того, конс-

титуційним поданням визнається звернення українського парламенту щодо надання висновку з приводу додержання конституційної процедури розслідування і розгляду питання стосовно усунення Глави держави з поста в порядку імпичменту, недотримання Верховною Радою Автономної Республіки Крим Основного Закону держави або інших законів. Правом звертатися з конституційним поданням наділені Президент України, не менш як сорок п'ять народних депутатів України, Верховний Суд України, Омбудсмен, Верховна Рада Автономної Республіки Крим. Отже, як бачимо, при порушенні конституційних прав фізичних осіб, останні, не наділені правами безпосередньо ініціювати розгляд указаної категорії справ у КСУ, а лише через вищеперелічених осіб та органи, які повинні виступати в їх інтересах.

Важливе значення для охорони прав і свобод кожної особи має гарантування громадянам України, іноземцям, апатридам та юридичним особам права на конституційне звернення, яке виступає другою формою звернення до органу конституційної юрисдикції, та яким, згідно ст. 42 Закону, визнається письмове клопотання до КСУ стосовно необхідності офіційного тлумачення Конституції та законів України для цілей забезпечення реалізації чи захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав юридичної особи. Згідно з позицією КСУ, конституційне звернення може направляти особа, яка виступає носієм відповідних конституційних прав і свобод та має обґрунтовані підстави стверджувати про їх недотримання в результаті неоднозначного застосування норм Конституції або законів України судами України, іншими державними органами, а тому має потребу в офіційній інтерпретації положень, які були застосовані під час вирішення спірних правовідносин для гарантування реалізації чи захисту власних прав і свобод. Згідно правової позиції КСУ, відображеної в Ухвалі від 12.05.2010 № 31-у/2010, «неоднозначним застосуванням положень Конституції або законів України визнається неоднакове використання одних і тих же правових норм судами України, іншими органами державної влади при наявності однакових юридично значущих обставин».

А. Селіванов, досліджуючи необхідність гарантування громадянам безпосереднього доступу до конституційного правосуддя, вказує, що саме вони, виступаючи головним суб'єктом у державі повинні володіти можливістю захищати власні конституційні права. Для досягнення вказаної мети серед процедур, які застосовуються органами конституційної юстиції у низці країн світу найчастіше використовується процедура розгляду конституційних скарг, яка притаманна переважно для європейських (Австрія, Болгарія,

Іспанія, Німеччина, Польща, Угорщина та інших), однак діє і в країнах пострадянського простору (Вірменії, Грузії, Росії тощо).

Основними ознаками вищевказаного інституту є наступні: використовується у разі порушення основних прав і свобод людини і громадянина; виступає факультативним засобом захисту і може подаватися після вичерпання головних засобів захисту; предметом оскарження можуть виступати закон, акт органу управління, судові рішення, а також бездіяльність органів влади; скаргу може подати будь-яка особа, безпосередні права і свободи якої порушені. Указаний інститут має свою специфіку: в одних країнах шляхом подання конституційних скарг захисту підлягають усі конституційні права і свободи, а в інших державах — визначено їх спеціальних перелік, що включає зазвичай особисті й політичні права.

Звертатися з конституційною скаргою, за загальним правилом, наділені фізичні особи, на думку яких, мало місце порушення їх конституційних прав чи свобод. Проте, у ряді європейських держав (Австрії, Іспанії, Німеччині, Словаччині, Швейцарії) таке право можуть мати і юридичні особи. У кожній країні визначено види актів і дій, які можуть оскаржуватися за допомогою конституційної скарги.

Чинне національне законодавство не закріплює інституту конституційної скарги в його традиційному розумінні, не дивлячись на те, що вченими-юристами неодноразово підкреслювалася необхідність його запровадження в практику конституційного судочинства України. Викладене обумовлене тим, що єдиною можливістю безпосереднього захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина являється інститут конституційного звернення, метою якого є офіційне тлумачення Конституції і законів України. Однак, дане право обмежене в законі тільки випадками існування неоднозначного застосування цих норм органами судової або іншої державної влади.

Отже, аналіз позитивного зарубіжного досвіду дозволяє зробити висновки, що інститут конституційної скарги виступає однією з прогресивних форм захисту прав та свобод людини і громадянина. Впровадження у національне законодавство інституту індивідуальної конституційної скарги сприятиме гарантуванню права людини на конституційне правосуддя, здійснення конституційного контролю за всією правовою системою, підвищенню процедур конституційного провадження на основі конституційної скарги, гарантуванню всебічного і однозначного виконання рішень КСУ на підставі звернень громадян.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого І. К. Полховська.

Куцовол Катерина Володимирівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Полтавський юридичний інститут,
2 курс, 23 група

РОЛЬ ЗАРУБІЖНОЇ ПРАКТИКИ У СТАНОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІЦІЇ

Варто зазначити, що правову сутність поліції, як частини державного механізму, засновники західноєвропейської поліцейстики В. Орландо й Ранелетті характеризують як суспільну діяльність у галузі внутрішнього управління, що виражається в обмеженні й регулюванні діяльності окремих громадян, в основному, методами примусу для захисту суспільства в цілому і його складових зокрема. Тому, у такому розумінні органи поліції можна розглядати, по-перше, як один із найважливіших елементів збереження існуючої державно-владної системи та по-друге — поліція може відігравати позитивну соціальну роль, якщо буде ефективним «посередником» між державною владою і громадянами.

На сьогоднішній день, варто констатувати, що в умовах глобальної модернізації, власне, усієї системи державних органів України, реформування органів внутрішніх справ та їх ефективне функціонування з огляду на зарубіжний досвід провідних країн світу постає необхідною потребою у вдосконаленні діяльності сучасної поліції України як важливого суб'єкта адміністративно-правових відносин. І перш за все, з огляду на прийнятий нещодавно Закон «Про національну поліцію» від 02.07.2015 р. № 580-VIII, який на думку багатьох науковців, політиків та юристів містить чималу кількість суттєвих недоліків у нормативно-правовому закріпленні статусу органів поліції в Україні.

Отже, для з'ясування того, якою б ефективною діяльністю мала б бути діяльність органів поліції як суб'єктів адміністративного права України, варто, перш за все, звернутися до чинних положень нового Закону України «Про національну поліцію», який не містить та не визначає чітких положень та норм щодо повноважень та структури підрозділів поліції, що є, загалом, порушенням принципу законності. Так, у ст. 13 Закону наявний лише перелік підрозділів, які входять до складу Національної поліції:

- 1) кримінальна поліція;
- 2) патрульна поліція;
- 3) органи досудового розслідування;
- 4) поліція охорони;
- 5) спеціальна поліція;

- б) поліція особливого призначення. Однак, без наявного переліку повноважень цих структурних одиниць так і не зрозуміло, чим саме вони будуть займатися і яка їх специфічна та особлива роль у діяльності поліції, та, певним чином, у суспільстві та структурі державних органів України загалом.

Тому, вбачається необхідним розглянути досвід декількох провідних зарубіжних країн щодо ефективного закріплення діяльності та статусу адміністративно-правового органу поліції.

Першочергово, варто зазначити, що такий важливий стандарт діяльності органів поліції як стандарт реалізації підзвітності і прозорості в роботі у європейських правоохоронних органах вирішується шляхом впровадження органами державного управління механізмів, за якими суспільство може контролювати діяльність цих органів та бути впевненим, що вони будуть діяти в рамках закону.

Цей стандарт передбачає наявність державного, громадського та відомчого контролю над діями поліції, а також готовність та відкритість самої поліції до здійснення таких форм контролю. Прозорість в діяльності поліції забезпечується шляхом оперативного інформування громадян щодо результатів їх роботи в цілому, зменшення дистанційованості у стосунках поліції та населення шляхом проведення інформаційних кампаній, започаткування «гарячих ліній», спеціалізованих рубрик у засобах масової інформації.

Зміст адміністративної діяльності поліції Великобританії можна визначити як юрисдикційну діяльність, що спрямована на фіксування правопорушень та роботу з підготовки стосовно притягнення правопорушників до відповідальності.

До адміністративної діяльності в даному випадку відносять проведення різних нарад, підготовку матеріалів для розгляду в судах, виконання різних доручень, свідчення в судах, спілкування з потерпілими, їх допит, допит свідків та правопорушників, написання рапортів та збирання різних довідок.

Що ж стосується адміністративної діяльності поліції США, то на кожній поліцейській дільниці є детально розроблені описи стандартних ситуацій та дій поліції в тих чи інших з них — так звані адміністративні накази. Також у США детально розроблені збірники для поліцейських, які щорічно поновлюються згідно з розвитком законодавства і в багатьох випадках гарантують безпомилкову діяльність поліції.

Однак, особливу увагу варто приділити дослідженню природи Муніципальної поліції Франції. Цікавим є той факт, що муніципальна поліція в цій державі створюється і функціонує у відповідності до національних

законів, а особливі повноваження цієї організації надаються місцевими мерами. До компетенції Муніципальної поліції Франції належить виконання завдань з патрулювання вулиць та регулювання дорожнього руху. Проте, є один суттєвий аспект, який відрізняє Муніципальну поліцію Франції від Національної поліції Франції: згідно з французьким законодавством муніципальна поліція не має повноважень із здійснення кримінальних розслідувань.

Якщо зважувати цей факт крізь призму реформ в Україні, то не вбачається за доцільне наділати муніципальну поліцію повноваженнями з розслідування злочинів, тому що функції розслідувань повинні бути передані єдиній незалежній структурі — Центральному бюро розслідувань.

Отже, варто підсумувати, що загалом інноваційні процеси, які відбуваються в Україні, й в тому числі і в системі правоохоронних органів, відкривають дійсно реальні перспективи широкого використання міжнародного досвіду.

Узагальнення та використання новітніх досягнень поліцейської науки й практики, безперечно, сприятиме оптимізації професійної орієнтації, адаптації до вимог професії, освоєнню професійних та організаційних цінностей, опануванню нових видів діяльності та перепідготовці персоналу, а також поліпшенню робочого клімату в підрозділах.

Але найважливішим, безумовно, є те, що виважене застосування передового зарубіжного досвіду, про який ішлося вище, безперечно допоможе переорієнтувати роботу поліції як важливого органу адміністративно-правових відносин України із силових методів на більш менш демократичніші, та спрямовані передусім на допомогу населенню, захист прав і свобод людей, забезпечення безпеки населення у повсякденному житті, тобто загалом — на формування довіри народу до поліції.

А це, у свою чергу, виведе діяльність усіх правоохоронних органів України на дійсно європейський рівень.

На цей період розвитку нашої держави у сфері правового забезпечення органів поліції, варто констатувати, що виділені в системі органів внутрішніх справ підрозділи органів поліції здебільшого виконують невластиві їм функції з огляду на відсутнє повноцінне та достатнє нормативно-правове закріплення їхнього адміністративно-правового статусу.

Тому, у першу чергу, на нашу думку, необхідно чітко виокремити та зазначити ці положення у чинному Законі України «Про національну поліцію» та у ряді інших підзаконних нормативно-правових актів.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. Є. Куц.

Маценко Людмила Олександрівна

*НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Полтавський юридичний інститут,
5 курс, 51 група*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

На сучасному етапі розвитку нашої держави питання захисту прав і свобод людини і громадянина залишається одним із найважливіших. Конституцією України гарантоване право судового захисту прав і свобод людини і громадянина. Так, згідно ч. 2 ст. 55 Конституції України кожен має право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. У Конституції України закріплено також положення і про те, що після вичерпання усіх національних засобів судового захисту особа може звернутися до міжнародних судових установ, однією із яких і є Європейський суд з прав людини (далі — ЄСПЛ).

Актуальність обраної теми дослідження полягає у тому, що проблема юридичної природи рішень ЄСПЛ залишається в науці доволі дискусійною. Дослідженням зазначеної проблематики займалися такі науковці як: В. М. Кампо, Т. М. Слїнько, Ю. М. Тодика, С. В. Шевчук, А. А. Стрижак, В. Є. Скомороха та інші.

Конституційний Суд України (далі — КСУ) при здійсненні тлумачення Конституції України та законів України вже неодноразово посилався у своїх правових позиціях на практику ЄСПЛ. Для прикладу можемо назвати такі Рішення КСУ як: Рішення від 26.01.2011 р. № 1-рп/2011 (справа про заміну смертної кари довічним позбавленням волі), Рішення КСУ від 12.06.2007 р. № 2-рп/2007 (справа про утворення політичних партій в Україні), Рішення КСУ від 10.04.2003 р. № 8-рп/2003 (справа про поширення відомостей) та інші. КСУ звертається до практики ЄСПЛ як правило для обґрунтування своїх правових позицій.

Разом з тим варто зазначити, що в Україні і досі фактично не існує механізму використання КСУ практики ЄСПЛ, оскільки у ст. 129 Конституції України закріплено, що судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону.

Тлумачення цієї статті було здійснено у Рішенні КСУ від 25.01.2012 р. № 3-рп/2012 у справі за конституційним поданням правління Пенсійно-

го фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України. Суд зазначив, що положення частини першої статті 129 Конституції України треба розуміти так, що суди під час вирішення справ про соціальний захист громадян керуються, зокрема, принципом законності. Цей принцип передбачає застосування судами законів України, а також нормативно-правових актів відповідних органів державної влади, виданих на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, в тому числі нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, виданих у межах його компетенції, на основі і на виконання Бюджетного кодексу України, закону про Державний бюджет України на відповідний рік та інших законів України.

Закони України «Про судоустрій та статус суддів» та «Про Конституційний Суд України» також не містять положення про те, що судді КСУ зобов'язані застосовувати у своїх правових позиціях практику ЄСПЛ. Стоєсно ж Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», який було прийнято 23.02.2006 року, то можна стверджувати, що хоча там і зазначено, що практика ЄСПЛ є джерелом права в Україні, проте нічого не сказано про обов'язковість застосування такої практики судами України, зокрема і КСУ.

У доктрині з цього приводу також не існує однозначної позиції. Так, Н. М. Пархоменко зазначає, що практика ЄСПЛ не є джерелом права, оскільки Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод не передбачає надання рішенням ЄСПЛ прецедентного характеру у розумінні англо-американської правової системи. Наслідком цього є те, що така практика не підлягає обов'язковому застосуванню КСУ.

М. В. Мазур відстоює точку зору, що практика ЄСПЛ носить для КСУ рекомендаційний характер, оскільки КСУ є єдиним органом конституційної юрисдикції, спеціальний статус якого визначено в окремому Законі України «Про Конституційний Суд України», в якому не міститься положень про обов'язковість практики ЄСПЛ.

Проте, існують і кардинально протилежні думки. Так, С. В. Шевчук вважає, що практика ЄСПЛ носить для КСУ обов'язковий характер, виходячи зі змісту ч. 3, ст. 55 Конституції України, де міститься положення про те, що кожен має право після використання національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних

судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Саме виходячи з цього положення Конституції України науковець робить висновок про те, що ЄСПЛ має найвищу судову юрисдикцію у сфері захисту прав та свобод людини і громадянина, а відтак його практика має обов'язковий характер для національних судів, в тому числі і для КСУ.

Отже, можна стверджувати, що хоча КСУ і використовує практику ЄСПЛ у своїх актах для обґрунтування правових позицій, проте в законодавстві не передбачено імперативний характер застосування такої практики. Тобто КСУ на власний розсуд обирає посилається йому на практику ЄСПЛ для більш авторитетного обґрунтування своїх правових позицій чи не посилається.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого І. К. Полховська.

Пахомова Маргарита Вікторівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

5 курс, 52 група

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОМБУДСМАНА: ОСНОВНІ МОДЕЛІ

На сучасному етапі становлення правової держави, демократичного суспільства та утвердження верховенства права в Україні, головним обов'язком держави є неухильне забезпечення та належна реалізація прав та свобод людини і громадянина. Досягнення цієї мети свідчатиме про високий рівень правосвідомості, правової культури у державі. Від імені держави це покликані здійснювати уповноважені нею органи. У наш час в кожній країні існує певний механізм захисту прав громадян. Зазвичай, він включає в себе інституційні структури — парламент, президента, уряд, судову систему, прокуратуру та інші правозахисні органи. Враховуючи стрімкий розвиток прав людини та піднесення їх на якісно новий рівень, необхідністю є запровадження більш прогресивних методів правового захисту, до яких можна віднести інститут парламентського уповноваженого з прав людини.

Слід відзначити, що дослідниками наводяться різні класифікації моделей омбудсмана в залежності від критеріїв загальної чи спеціальної компетенції, органу призначення, форми отримання та розгляду звернень, колегіальності та одноособовості даного інституту тощо.

Основною, класичною класифікацією є поділ моделей омбудсманів на наступні: шведська і великобританська. Деякі дослідники включають до цього переліку і французьку модель. Оскільки зазначена класифікація є найбільш розповсюдженою та прийнятною, то саме моделі, вироблені в цих країнах, будуть розглянуті далі.

Слід відзначити, що Королівство Швеція вважається родоначальником цього інституту та на сьогодні правовий статус омбудсмана цієї країни визначається Конституцією Швеції та Актом про Риксдаг, що закріплюють основні положення правового статусу зазначеного інституту.

Виходячи з нормативно правових актів, що регулюють правовий статус цього інституту та теоретичних досліджень, слід відзначити наступні характерні риси та особливості інституту омбудсмана Королівства Швеції:

1. Риксдагом обирається чотири омбудсмани строком на чотири роки. Один з них призначається головним омбудсманом, та виконує функції адміністративного директора та визначає основну спрямованість їх діяльності. Риксдаг може додатково обирати одного або кількох заступників омбудсмана, які раніше займали посади омбудсмана.

2. Повноваження омбудсмана Швеції досить широкі. Ним здійснюється контроль за різноманітними сферами управління і правосуддя в правозахисному аспекті. Омбудсман може бути присутнім на засіданнях суду або органу управління і має доступ до протоколів та документів цих органів. Суд і орган управління, а також державний або комунальний службовець повинні надавати омбудсману відомості та висновки, які він зажадає. Такий обов'язок лежить і на іншому обличчі, якщо воно знаходиться під контролем омбудсмана. Прокурор зобов'язаний допомагати омбудсману на його прохання.

3. Омбудсман Швеції, у випадках виявлення порушень прав людини, наділений правом пред'являти обвинувачення державним посадовим особам, а з недавнього часу — і муніципальним, а також він має право ставити питання про відповідальність суддів у випадку їх зловживання своїми правами і порушувати перед Верховним Судом справи по обвинуваченню в здійсненні злочинів суддями Верховного і Верховного адміністративного судів.

З наведеного можна підсумувати наступне, що інститут омбудсмана у Швеції є колегіальним та ієрархічним, наділений широким колом повноважень та формами реагування на порушення, що носять юридично значимий характер, а не є рекомендаційними, що збільшує ефективність його діяльності.

За основу інституту парламентського уповноваженого Великої Британії була взята скандинавська модель. Її адаптація до британської правової дійсності призвела до утворення якісно нової моделі. Національною назвою

інститут омбудсмана є Парламентський комісар з питань адміністрації. Особливості такої моделі проявляються в наступному.

1. Парламентський комісар з питань адміністрації призначається монархом, акт якого контрасигнується Прем'єр-міністром, який попередньо консультиється в Палаті обцин з головою комітету з питань Парламентського комісара зі справ адміністрації.

2. На сьогодні в Сполученому Королівстві існує велика кількість омбудсманів. Це пов'язано з тим, що Акт 1967 р. вилучив зі сфери компетенції британського парламентського комісара департаменти міністерства внутрішніх справ, військової адміністрації, охорони здоров'я, місцеві органи влади. Невдовзі ці прогалини були усунені. Проте не шляхом розширення компетенції парламентського комісара, а за допомогою створення автономних інститутів комісарів з питань служб охорони здоров'я і комісарів з питань місцевої адміністрації окремо для Англії, Уельсу та Шотландії.

3. Скарги до Парламентського комісара з питань адміністрації і омбудсману Асамблеї Північної Ірландії подаються лише через членів парламенту. Результати розслідування доповідаються спочатку членам парламенту, а вже потім скаржникам. Крім того, Парламентський комісар не може самостійно ініціювати процедуру розслідування. Таким чином Парламентський комісар з питань адміністрації не має жодного прямого контакту з громадянами, і діє в першу чергу в якості органу, який допомагає парламентарям вирішувати конфлікти між громадянами і виконавчою владою.

4. Сфера компетенції омбудсмана поширюється лише на відомства, перераховані у спеціальному списку, який може розширюватися чи скорочуватися в силу положень самого закону. Їх повноваження не поширюються на акти парламенту і уряду як органів, які приймають політичні рішення, на діяльність церкви, пенітенціарні установи і кадрові питання в цивільній службі.

З наведеного можна зробити висновок, що англійська модель омбудсмана є прикладом так званої «слабкої» моделі. Він дуже обмежений у своїй діяльності необхідністю звітності перед парламентом, парламентським фільтром звернень громадян, неможливістю розгляду окремих звернень та коригування нормативних актів. Такі обмеження призводять до появи питання про доцільність існування такого інституту та його ефективності.

Що стосується французької моделі, то слід відзначити, що до проведення конституційної реформи 2008 року, даний інститут у Французькій Республіці схилявся до «слабкої» моделі, але ця реформа розширила його повноваження та змінила його правовий статус. Слід відзначити, що національна назва інституту Захисник прав. Тому характерні риси та особливості французької моделі полягають у наступному:

1. Захисник прав призначається Президентом Республіки після консультації з компетентними комісіями палат французького парламенту та за наявності їхнього висновку.

2. Раніше доступ до Захисника прав був обмежений парламентським фільтром, але сьогодні Захисник прав відповідно до закону «Про Захисника прав» безпосередньо приймає скарги від будь-якої фізичної чи юридичної особи, дитини, законних представників дитини, а в окремих випадках — громадських організацій.

3. Захисник прав може виявляти ініціативу в силу власних повноважень. Крім того, якщо раніше Медіатор не мав права втручатися в тих випадках, коли був відсутній прямий інтерес скаржника, то сьогодні окремі винятки з цього правила допускаються.

4. В контексті юрисдикції Захисника прав слід згадати і про те, що він не може приймати рішення, а має право лише давати рекомендації. Ця особливість французької моделі омбудсмана зумовлена тим, що від самого періоду заснування посади Посередника він розглядався як сполучна ланка між громадянином і адміністрацією.

5. Захисник прав може виступати з рекомендаціями щодо зміни законодавчих і підзаконних актів, які вважає корисними, консультувати Прем'єр-міністра з будь-якого законопроекту, який належить до його компетенції, а також консультувати Прем'єр-міністра, Голову Національних зборів, Голову Сенату з будь-якого питання, що належить до його компетенції.

Підсумовуючи характеристику французької моделі слід зазначити, що завдяки конституційній реформі вона трансформувалась із «слабкої моделі» омбудсмана та наблизилась до шведської. Такі зміни відіграли роль у ефективності даного інституту та його можливості реагування на порушення та здійснення діяльності за своїми основними функціями.

З наведеного можна зробити висновок, що найбільш дієвими є ті моделі омбудсмана, які не обмежують його діяльність, форми його реагування на порушення та можливість впливу на нормотворчість. Це продемонстровано як і сталими моделями, шведською та англійською, так і тими, що змінюються в напрямку моделі «сильного» омбудсмана, якою є французька модель. Зважаючи на наведене, слід переймати найкращі сторони різних закордонних моделей та впроваджувати їх в розвиток інституту Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, що дозволить збільшити його ефективність та доцільність як способу захисту прав, так і контролюючого суб'єкта нормотворчості.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого І. К. Полховська.

Срібна Тіна Анатоліївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Полтавський юридичний інститут,
5 курс, ФАРМ-1 група

ДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ

Після ратифікації нашою державою Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод постало питання визнання обов'язковості визнання джерелом права рішень Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ). Актуальною є проблема використання практики ЄСПЛ у рішеннях КСУ.

Дослідженням цього питання займалися вітчизняні науковці Слінько Т., Болдирев С., Шевчук С., Чубенко А., Кисельова В., Гультай М. та ін.

Конституційні суди в більшій мірі, ніж інші внутрішньодержавні органи, схильні до співпраці з ЄСПЛ. Ці органи мають на меті обмеження, стримування державної влади та забезпечення захисту основних прав громадян в державах-учасниках Конвенції і керуються насамперед загальними над позитивними категоріями, що впливають із сучасної доктрини конституціоналізму.

Відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) та практику Європейського суду з прав людини та Європейської комісії з прав людини як джерело права.

З огляду на те, що відповідно до статті 129 Конституції України, судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються *лише закону*, виникає проблема обов'язковості безпосереднього обґрунтування рішень КСУ правовими позиціями ЄСПЛ.

Ця норма була розтлумачена в рішенні КСУ від 25.01.2012 № 3-рп/2012, де Конституційний Суд вказав, що суд вирішує справи згідно з Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та застосовує інші нормативно-правові акти. Як бачимо, КСУ не згадав практику міжнародних інстанцій (ЄСПЛ).

Т. Слінько слушно зазначає, що Конституційний Суд України в процесі вирішення конкретної справи використовує для формулювання правових

позицій рішення Європейського суду, але не в цілому, а тільки окремі висновки (правові позиції цього міжнародного органу, які сформульовані ним щодо аналогічних подібних справ). Крім того, правові позиції Європейського суду знаходять своє відображення в рішеннях Конституційного Суду у взаємозв'язку з якою-небудь нормою/групою норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколів до неї. Наприклад, як зазначається у Рішенні КСУ від 12.06.2007 р. (справа про утворення політичних партій) Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував, що обмеження прав і свобод людини і громадянина визнаються допустимими, якщо вони здійснені згідно з чинним законодавством і відповідають правилу «збереження основного змісту прав і свобод» (Рішення від 20.05.1999 р., справа «Реквенті проти Угорщини»). У Рішенні КСУ від 29.01.2008 р. (справа про звільнення народних депутатів України з інших посад у разі суміщення) здійснено посилання на правову позицію Європейського суду з прав людини, в якій визнано допустимим застосування різних пріоритетів у захисті окремих категорій осіб (справа «Бусуйок проти Молдови» від 21.12.2004 р.).

В аспекті досліджуваної проблеми вважаємо за доцільне розглянути зарубіжний досвід. Так, Федеральний конституційний суд ФРН своїми позиціями сприяв наданню праву Конвенції конституційного значення, визнаючи її і рішення ЄСПЛ *засобом тлумачення* змісту і обсягу основних прав і фундаментальних правових принципів Основного закону.

Конституційний суд Італії вказав, що норми Конвенції можуть служити критерієм оцінки конституційності нормативного акту; будь-яка невідповідність між внутрішнім законом і Конвенцією в тлумаченні Європейського суду повинно розглядатися як порушення режиму конституційної законності і Конституції.

З огляду на вищевказане слушною є позиція деяких вчених, які зазначають, що варто визнавати обов'язковість рішень ЄСПЛ для судів України, але не як джерела права, а як джерела тлумачення.

Таким чином, вважаємо, що обов'язок Конституційного Суду України застосовувати рішення ЄСПЛ при виробленні правових позицій слід конкретизувати, вказавши, що практика ЄСПЛ для КСУ є не джерелом права, а джерелом тлумачення правових норм, а саме основних прав і фундаментальних правових принципів Конституції України, а також норм законів України, якщо вони мають відношення до прав та свобод, закріплених Конвенцією.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого І. К. Полховська.

Тарасенко Наталія Олегівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

2 курс, 25 група

ІНСТИТУТ КРАЙНЬОЇ НЕОБХІДНОСТІ В ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Одними з найбільш дискусійних в науці кримінального права є питання обставин, що виключають злочинність діяння, зокрема визначення поняття та меж крайньої необхідності. Актуальність дослідження крайньої необхідності в контексті судової практики Європейського суду обумовлена передусім існуючим прагненням України до якомога ширшої імплементації європейських стандартів до національного законодавства. Відповідність норм національного права, зокрема і кримінально-правових, практиці ЄСПЛ є одним з показників успішності реалізації такої мети. Аналізом окремих питань в репрезентованій сфері займалися деякі вітчизняні науковці, зокрема, Баулін Ю. В., Хилюк С. В., проте більшість питань залишаються відкритими і потребують розгляду, що, безмовно, також актуалізує тему дослідження.

Крайня необхідність віднесена вітчизняним законодавцем до обставин, що виключають злочинність діяння. Так відповідно до ст. 39 КК, не є злочином заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам у стані крайньої необхідності, тобто для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, якщо цю небезпеку в даній обстановці не можна було усунути іншими засобами і якщо при цьому не було допущено перевищення меж крайньої необхідності. Тобто, крайня необхідність можлива за двох умов: по-перше, наявності небезпеки, яка загрожує інтересам особи, суспільства або держави; по-друге, неможливості усунення цієї небезпеки іншими засобами, окрім заподіяння шкоди вищезазначеним інтересам. Субсидіарність права заподіяти шкоду при крайній необхідності полягає у вимушеності нанесення шкоди за відсутності інших видів усунення небезпеки, репрезентації її як останнього, крайнього засобу захисту.

Для розгляду зазначеного кримінально-правового інституту в порівняльно-правовому аспекті найбільш показовою та значимою є справа 1884 року: «Дадлі та Стівенс проти Королеви Великої Британії», рішення з якої демонструє інший підхід до визначення поняття крайньої необхідності порівня-

но з вітчизняним законодавством. Сутність полягає в наступному: у червні 1984 року корабель «Резеда» минаючи Мис Доброї Надії, за несприятливих погодних умов затонув. Члени екіпажу, а саме: Том Дадлі (капітан), Едвін Стівенс, Елвін Брукс та Річард Паркер (юнга), маючи один невеликий човен, за відсутності прісної води та їжі почали боротьбу за виживання. На 16 день команда була виснажена фізично та морально, до найближчої суші відстань складала 1100 км, постало питання: загинути всім чи за допомогою жеребкування обрати того, хто загине, давши іншим право на життя. Проте питання жеребкування було відразу відкинуте, оскільки юнга, наймолодший з команди, перебував у найбільш ослабленому стані. Інші члени екіпажу, розуміючи, що в разі смерті, яка вже наближалася, його плоть вже не буде придатною до споживання, вирішили вбити юнака. Реалізувавши намір, Дадлі та Стівенс, дали команді можливість прожити ще 4 доби, після чого троє чоловіків та наполовину спожите тіло хлопця були знайдені пропливаючим німецьким кораблем. Сподіваючись на захист Морського закону, Дадлі та Стівенс зізналися у вбивстві Р. Паркера заради виживання інших членів команди. Справа дійшла до найвищої судової інстанції. Виходячи з аналізу судового рішення, можна виокремити такі висновки: по-перше, суд, відмовляючи у визнанні обставин виправданням для вбивства, не оспоровав той факт, що обставини були дійсно жакливі. Суд зазначає, що в таких справах знайти справедливе рішення вкрай важко, встановлюючи певні стандарти, яким іноді сам не завжди може відповідати. Проте особа не має права використовувати обстановку в якості виправдання вбивства, навіть заради збереження життя більшої кількості осіб, це не змінює юридичної сутності справи. Рішення Європейського суду мають прецедентний характер. Якщо розглядати дану ситуацію в контексті ККУ, то дійсно мав місце стан крайньої необхідності, заподіяна шкода є меншою ніж відвернена, оскільки загинути могли усі члени екіпажу, усунена іншим чином за даної обстановки вона бути не могла. Дана обставина виключала б злочинність скоєного відповідно до ст. 39 ККУ. Проте рішення, до якого дійшов суд, а саме застосування смертної кари до усіх трьох осіб, яке потім було замінено на тюремне ув'язнення, свідчить про інший підхід ЄСПЛ до визначення крайньої необхідності. Європейський суд цим рішенням закріпив виключне право людини на життя, позбавлення якого не може бути виправдане необхідністю. М. М. Паше-Озерський, обґрунтовуючи можливість визнання крайньої необхідності у випадку врятування життя однієї людини за рахунок іншої, наводить приклад, коли під час аварії корабля у заповнену шлюпку намагається влізти ще один або більше потопуючих, що загрожує загибеллю усім людям, які знаходяться в цій шлюпці. На його думку, недопущення в таку шлюпку нових потопуючих можна розглядати як акт крайньої необхідності.

Отже, виходячи з усього вищезазначеного, можна робити висновок про наявність діаметрально протилежного підходу до розгляду заподіяння шкоди життю людини у стані крайньої необхідності в практиці Європейського суду та в контексті вітчизняного законодавства. ЄСПЛ хоча і визнає наявність виключних обставин, які фактично змушують особу вчинити злочин, проте такими, що виправдовують діяння особи, їх не визнає, на відміну від Кримінального кодексу України, що відносить крайню необхідність до обставин, що виключають злочинність діяння.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого Т. О. Михайліченко.

Челебій-Кравченко Юлія Костянтинівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Полтавський юридичний інститут,
4 курс, 42 група

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО БАНКРУТСТВО: БРИТАНСЬКА ЧИ АМЕРИКАНСЬКА МОДЕЛЬ?

На сьогодні доктрина конкурсного права, залежно від пріоритету забезпечення інтересів кредиторів або боржника, виділяє декілька можливих моделей врегулювання неплатоспроможності боржника та відповідних концепцій законодавства про банкрутство. Так, на думку дослідників, існує дві основні крайні моделі — британська (прокредиторська), яка заснована на принципі пріоритету інтересів кредиторів та повернення їм боргів, супроводжується повним усуненням боржника від вирішення неплатоспроможності та, як наслідок, ліквідацією боржника, — та американська (продебіторська), яка навпаки орієнтується переважно на інтереси боржника і головним завданням має відновлення його платоспроможності та загальне пом'якшення наслідків процесу банкрутства для боржника, в тому числі і за рахунок кредиторів. Кожна із зазначених моделей має як переваги (для прокредиторської — забезпечення динамічної, конкурентної ринкової економіки, скорочення тривалості та вартості процедур банкрутства, для продебіторської — забезпечення стабільності економіки, соціальний захист працівників боржника), так і відповідні недоліки. Зазначені крайні (максимальні) протилежні моделі самостійно не в змозі задовольнити всіх аспектів соціально-економічної ситуації різних держав, а тому на сьогодні проявляються тенденції до їх поєд-

нання та виникнення проміжних концепцій, серед яких визначають помірно прокредиторську, нейтральну та помірно продебіторську.

Питання щодо того, яку модель на сьогодні втілює Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі — Закон), а також те, яка концепція має бути застосована для більш ефективного врегулювання неплатоспроможності боржників в Україні, залишаються доволі дискусійними. Так, О. М. Бірюков розглядав попередню редакцію Закону 1992 року як перехід від прокредиторської моделі, спрямованої на ліквідацію боржника та задоволення вимог кредиторів, до продебіторської, оцінюючи таку трансформацію в цілому позитивно, натомість О. Пасхавер також визначав попередню редакцію як яскраво виражену продебіторську, проте вважав її «тромбом», що блокує обіг фінансів та активів в українській економіці та зумовлює неефективність Закону.

Чинна редакція передбачила ряд змін, чимало яких були спрямовані на підвищення захисту інтересів кредиторів, зокрема встановлення граничних строків проведення процедур банкрутства, удосконалення процедури виявлення кредиторів, закріплення права конкурсних кредиторів, які пропустили встановлений для звернення з вимогами строк, звернутися з такими вимогами в межах ліквідаційної процедури та отримати їх задоволення в останню чергу. Зазначені зміни дозволяють говорити про відхід від яскраво вираженої продебіторської спрямованості Закону в бік посилення позицій кредиторів, проте ряд інших нововведень та положень попередньої редакція, що не ввійшли до чинної, свідчать про збереження, принаймні де-юре, орієнтації на відновлення платоспроможності та пріоритет інтересів боржника в окремих аспектах. Так, з метою запобігання банкрутства та ліквідації боржника були введені інститут заміщення активів та досудової санації, при цьому порядок реалізації останнього розглядається деякими фахівцями як такий, що надає боржнику можливості для зловживань. До того ж, як відхід від засад надійного захисту кредиторів можна розглядати виключення положень щодо особливостей банкрутства відсутнього боржника, відсутність строку обов'язкового звернення із заявою про початок провадження у справі про банкрутство боржника у випадку виявлення ліквідаційною комісією недостатності майна юридичної особи, що ліквідується, для задоволення вимог кредитора у повному обсязі, збереження привілейованого становища державних підприємств, а також можливість не застосування процедур банкрутства до підприємств, що мають значну суспільну цінність для Автономної Республіки Крим чи територіальної громади.

Відтак, зазначене дозволяє погодитися з думками дослідників, зокрема В. Джуно, що переходу до прокредиторської, в тому числі помірно прокредиторської, концепції із набранням чинності новою редакцією Закону

не відбулося. Позиції, щодо того, що на сьогодні в Україні діє прокредиторська модель, які виходять з того, що більшість проваджень у справі про банкрутство завершуються ліквідацією боржника, вважаємо необґрунтованими. Такий фактичний результат свідчить не стільки про спрямованість законодавства, скільки про його недосконалість та неефективну реалізацію, внаслідок чого процедури відновлення платоспроможності боржника не дають позитивних результатів, і до боржника застосовується ліквідація, при чому погашається незначна частка вимог кредиторів (лише 8,3 центи з кожного долару вимог, відповідно до даних Світового банку та рейтингу «Ведення бізнесу» за 2015 рік), а отже вести мову про пріоритет задоволення їх інтересів не можна.

Виходячи з формальних ознак, зокрема назви Закону та його преамбули, в яких згадується про дві його мети — регулювання як відновлення платоспроможності, так і ліквідації боржника, Закон інколи розглядається як втілення, принаймні де-юре, нейтральної моделі. Проте такий підхід видається доволі поверхневим, адже назва та преамбула Закону визначають його функціональне спрямування, а не вказують на концепцію побудови механізму врегулювання неплатоспроможності, тоді як в самому тексті немає положень, що визначають основні принципи його застосування і дають змогу говорити про визнання пріоритету балансу інтересів кредиторів та боржників, що лежить в основі нейтральної концепції. Натомість побудова Закону і порядок застосування процедур банкрутства свідчать про розгляд законодавцем ліквідації боржника як крайнього і небажаного заходу, що дозволяє погодитися із трактуванням такого орієнтування де-юре на відновлення платоспроможності боржника як формального відображення продебіторської концепції.

Проте найбільш обґрунтованим, на нашу думку, є аналіз моделі врегулювання неплатоспроможності з огляду на практику його реалізації та результати застосування процедур банкрутства. Адже врегулювання відносин під час зазначених процедур є не самоціллю Закону, а шляхом забезпечення їх законності і ефективності.

Відтак, наявний механізм, його складові елементи і порядок їх застосування є інструментами досягнення конкретних результатів, і тому вважаємо, що з огляду на показники таких результатів і можна говорити про модель самого механізму врегулювання неплатоспроможності. Враховуючи вищезазначений низький показник стягнення боргів, а також значну тривалість та вартість даних процедур (згідно із зазначеним рейтингом Світового банку, в середньому це 2,9 роки і 42% від вартості об'єктів нерухомості боржника), які зумовлені, в тому числі, і вищезазначеними гарантіями інтересів боржників або їх окремих категорій (наприклад, державні підприємства),

підтримуємо точки зору тих дослідників, що визначають чинну на сьогодні редакцію як продебіторську, проте в більш поміркованому варіанті порівняно з попередньою. При цьому логічними, вважаємо, зауваження К. Л. Ларіонової щодо залишення доволі слабкою позиції боржника (окрім певних їх категорій, в т. ч. вищезгаданих державних підприємств) під час процедур банкрутства в аспекті можливості впливу на їх вибір та реалізацію, що не цілком узгоджується з продебіторською концепцією і свідчить, на нашу думку, про внутрішню суперечність сучасної моделі законодавства України про банкрутство.

Отже, як бачимо, навіть на підставі аналізу останніх редакцій Закону, можна зробити висновок, що для законодавства України про банкрутство характерним є зміна моделей механізму врегулювання неплатоспроможності, при чому у різних напрямках: як у бік посилення інтересів боржників, так і кредиторів, що свідчить, на нашу думку, про відсутність на даний момент єдиної визнаної та прийнятої концепції Закону про банкрутство і пошук законодавцем оптимальної моделі, що забезпечить найраціональніше для ефективного врегулювання неплатоспроможності співвідношення інтересів кредиторів і боржників.

При цьому вважаємо, що існуюча на сьогодні помірно продебіторська модель містить внутрішню неузгодженість і не забезпечує ні зазначеного співвідношення, ні належної реалізації жодного з завдань конкурсного законодавства — практика застосування процедур рідко містить приклади ефективного відновлення платоспроможності боржника і призводить у більшості випадків до його ліквідації, при цьому після витрачання значних фінансових та часових ресурсів на проходження всіх етапів-процедур банкрутства в процесі ліквідації боржника кредитори отримують задоволення лише незначної частини своїх вимог.

Відтак, актуальним на сьогодні є подальше реформування законодавства України про банкрутство. Проте вважаємо, що перш за все, мають бути вирішені не роз'єднані питання щодо окремих проблемних аспектів реалізації процедур банкрутства, а загальне питання вибору оптимальної моделі механізму врегулювання неплатоспроможності та концепції Закону про банкрутство, яку необхідно чітко визначити та закріпити на нормативному рівні, і у відповідності до якої прописати положення Закону та організувати практику його застосування. Це забезпечить реалізацію принципу правової визначеності у даній сфері та забезпечить подальший її розвиток у єдиному прогресивному напрямку.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри цивільного, господарського та екологічного права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого А. О. Олефір.

Dolha Yuliia

University of Latvia,

Faculty of Social Sciences, student,

Yaroslav Mudryi National Law University,

Poltava Law Institute, student

THE PRINCIPLE OF NON-REFOULEMENT IN REFUGEE STATUS IN INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS LAW

*Refugees have been deprived of their homes,
but they must not be deprived of their futures.*

UN Secretary-General Ban Ki-moon

Civil wars, terrorists attacks, poverty, political persecution and high level of unemployment causes that millions of people are on the move in the contemporary world (Basak Cali, 2010). The refugee crisis that became a global issue has confronted with a variety of sharp political and legal challenges, which are difficult to solve in present circumstances.

According to the UN statistics, nowadays more than 43 million of people worldwide are forcibly displaced as a result of conflict and persecution and it is the highest number since the mid-1990s. Among them more than 15 million refugees who fled their home countries, while another 27 million have status of ‘internally displaced people.’ (United Nations, 2016). Therefore, the core issue of defining legal status of refugees in the International human right law is topical problem in International law and International relations.

International human rights law in the context of refugees’ status regulation is a system of international multilateral treaties and principles that have an aim to protect and promote the right of refugees from state negligence and violent interference (Basak Cali, 2010). Some of such treaties are the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees and the 1967 Additional Protocol Relating to the Status of Refugees that were approved at a special United Nations conference. It is worth noting Article 14 of the Universal Declaration of human rights 1948, which recognizes the right of persons to seek asylum from persecution in other countries.

A refugee, according to the Refugee Convention of 1951, is someone who is unable or unwilling to return to his or her country of origin owing to a well-founded fear of being persecuted for reasons of race, religion, nationality, membership of a particular social group, or political opinion (UNHCR, 2010). Despite of the narrow internationally common acceptable legal definition of a refugee as ‘a person who has fled across the physical borders of his native country to seek protection in another place and who receives the right of resettlement and legal protection

from deportation or forcible return to his country of origin (non-refoulement protection)', the term 'refugee' has been expanded in practice to cover a range of individuals in varied situations who need support and defense. The most notable of these extensions is enshrined in the Convention of Refugee Problems in Africa 1969, which includes refugees fleeing external aggression and violence, internal civil conflict, or actions extremely disturbing public order in the countries of the Organization of African Unity (Gil Loescher, 2010).

It is worth pointing out another legal act that contains a reference to the principle of non-refoulement is the Cartagena Declaration in Latin America. Paragraph 5 emphasizes on the importance of the principle of non-refoulement in international law: "to reiterate the importance and meaning of the principle of non-refoulement". This principle is imperative in regard to refugees and should be observed 'as a rule of jus cogens' in international law" (L. E. Bacaian, 2011).

It is necessary to distinguish the internal matters created by the presence of refugees (including legal and labour status, welfare) and the obligations states may have in the scope of international law (G. von Glagn, 2010). First of all, states have obligations of giving refugees status to an individual and secondly, not to return them to countries where they may face torture or damage that can make risk to their lives. This responsibility can be defined as the *non-refoulement principle* that is consists in duty of country to consider a reason of leaving homeland by person and to estimate the situation refugee may return to when deported (Basak Cali, 2010). After the Refugees Convention, the first international human rights treaty of universal scope that include an express non-refoulement provision was the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment 1984. According to the Article 3 of the treaty "No State Party shall expel, return ("refouler") or extradite a person to another State where there are substantial grounds for believing that he would be in danger of being subjected to torture" (Maria-Teresa Gil-Bazo, 2015).

Moreover, the above-mentioned Article 3 could be applied not only to the country of refugee's origin but also to any country in which they the might suffer persecution. The core issue includes that even if a state denies asylum to a refugee, authorities would not find another state (third country) with the will to accept the individual (G. von Glagn, 2010). The London Resolution on a Harmonized Approach to Questions concerning Host Third Countries (1992) defines a host third country as a country where the life and non-derogable rights of the person are not threatened, where refugee is not exposed to torture or humiliating treatment. A host country ought to protect applicant from refoulement. Therefore, if two or more countries fulfil the abovementioned conditions, Member States of Resolution may expel the asylum applicant to one of those third countries (L. E. Bacaian, 2011).

In accordance with UNHCR Note on the Principle of Non-Refoulement, the principle of non-refoulement is 'the cornerstone of international refugee

law'. The main target of this principle is to provide to all persons the rights ("the enjoyment of human rights, including the rights to life, to freedom from torture or cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, and to liberty and security of person") that could be threatened when a refugee is returned to persecution or danger. Obviously, procedures for identifying refugees should ensure a guarantee against refoulement (UNHCR, 1997). The ordinary meaning of "return" includes 'to send back to a former or proper place'. The English translations of "refouler" consist of such words as like 'repel' and 'drive back' (UNHCR, 2007).

It is also may be possibility of the real risk of slavery and forced labour 'upon expulsion engage a State's non-refoulement obligation. However, the nature of slavery and forced labour makes it more likely that an enforcement mechanism would find such situation to be a violation of the prohibition on inhuman or degrading treatment rather than slavery'. A refugee cannot be returned to a country where individual risks to suffer a violation (in exceptional cases) of prohibition of slavery and forced labour (International Organization for Migration, 2014).

The principle of non-refoulement of refugees should be also respected by the coastal state that has a duty to safe asylum-seekers at sea. This principle applies in 'consideration of the access to territorial waters or port', the choice of the place of safety, concerning redirection operations, rejection at the maritime frontier (S. Trevisanut, 2008). International Maritime Organization in cooperation with the UN High Commissioner for Refugees in a document entitled 'Rescue at Sea. A Guide to Principles and Practice as Applied to Migrants and Refugees' included information about actions and procedures have to be made by the shipmaster in case of rescue at sea claim asylum. Shipmaster should 'inform (alert) the Rescue Co-ordination Centre responsible for the region, contact UNHCR; do not ask for disembarkation in the country of origin or from which the individual has fled; do not share personal information regarding the asylum-seekers with the authorities of that country, or with others who might convey this information to those authorities' (UNHCR, 2014).

Some exceptions of non-refoulement are limited to applicants who present "a danger to the security of the country in which he is, or a danger to the community of that country". Non-refoulement is also a compulsory norm also for those states that have not ratified the 1951 Convention relating to the Status of Refugees (Susan M. Akram, 2015).

Recently EU and Turkey signed Agreement 2016. European Commission in the factsheet on this agreement pointed out that the European Union and Turkey made a decision 'to end the irregular migration from Turkey to the EU, 'struggle' with the people smugglers' business model in accordance with EU and international law. In addition, the EU and Turkey agreed that all new irregular migrants crossing from Turkey to the Greek islands as of 20 March 2016 will be returned to Turkey and for every Syrian being returned to Turkey from the Greek islands, another Syrian will be

resettled to the EU. ‘People who apply for asylum in Greece will have their applications treated on a case in line the principle of non-refoulement. There will be no blanket and no automatic returns of asylum seekers (European Commission, 2016).

Taken into account the above-mentioned examples of norms about non-refoulement, it is obviously that this principle is enshrined in many sources of International Human Rights Law. It embodies its absolute nature and is “jus cogens” norm for all countries.

Scientific advisor: PhD (London), Associate Professor, Director of the Bachelor’s Programme in Political Science, University of Latvia, Daunis Auers.

Pakhomova Valeriya

University of Latvia,

Faculty of Social Sciences, student,

Yaroslav Mudryi National Law University,

Poltava Law Institute, student

THE GROWTH OF POWERS OF THE COURT OF JUSTICE OF THE EUROPEAN UNION

The modern democratic society requires the existence of an effective judicial mechanism to safeguard human rights against different potential infringements resulting from the acts or decisions of the state institutions. That is why within the European Union there was created an effective body — The Court of Justice of the European Union (ECJ) which must safeguard fundamental rights within the EU.

Moreover, the provision of adequate judicial protection of fundamental rights could constitute an effective remedy for human rights infringements by EU legislation enacted through a decision-making process suffering from a substantial deficit in democracy as a result of this lack of transparency that makes this topic relevant (Yasar Dopan, 2009).

The ECJ is made up of 28 judges (one per member state) whose duty is to perform the tasks assigned to the Court by the Treaties. Eight Advocates-General (AGs) assist the Court by delivering opinions in open court on cases brought before the ECJ. AGs give a second opinion on the case (though the opinion is published prior to the judges’ decision). They have the same status as judges, act with “complete impartiality and independence”, and their opinions, even if not building on the Court, have a real impact on its decisions (Ilias Kapsis, 2007).

The EC Treaty requires the Community Courts to ensure the enforcement of Community law. To achieve this objective the Treaty confers on them specific

powers, which include the power to ensure the compliance of the member states with the provision of the Community law; the power to ensure that the institutions of the Community act within their powers under Community law; the power to assist national courts with the application of Community law; the power to review the legality of Community legislation; and to fill existing gaps in legislation (Ilias Kapsis, 2007).

Moreover, fundamental rights fixed by the Treaties have in several respects also been used by the ECJ a basis for defining obligations to take further actions beyond what is required by provisions of EU law, giving rise to certain active measures that must be fulfilled by the Member States. Firstly, to ensure the effective application of EU law at the national level, the ECJ has quite actively shaped certain judicial remedies and powers which must be provided for before the national courts. Secondly, the case law of the ECJ increasingly reveals obligations for the administrative authorities that must be undertaken on the basis of fundamental rights. Thirdly, although very exceptionally, the ECJ has imposed an obligation directly to undertake legislative action (e. g. in the case of *Chatzi*). In combination, the case law of the ECJ thus includes already a (small) variety of judicial, administrative and legislative obligations requiring Member States, as well as the EU institutions to undertake particular action on the basis of fundamental rights. Action that does not follow from very specific or explicit provisions of EU law itself (Malu Beijer, 2015).

In terms of the measures of authority, the ECJ has clearly achieved extensive authority. Its rulings are accepted not only by the parties to the case and “compliance partners,” such as executive branch officials, administrative agencies, and judges, but also by a much broader legal field encompassing scholars, legal practitioners, and other actors who advise individuals, governments, and firms on what the law requires (R. Daniel Kelemen, 2016).

Furthermore R. Daniel Kelemen highlights three categories of external contextual factors — institution-specific context, constituencies context, and geopolitical context — that affect the development of an international court’s authority. Aspects of each of these three categories have been crucial to the development of the ECJ’s extensive authority. First, the ECJ benefited from an overarching geopolitical context that was highly supportive of the expansion of judicial authority. Second, the core subject matter of the Court’s early jurisdiction, which centered on adjudicating disputes pertaining to the European Community’s single market, allowed the ECJ to focus initially on issues of relatively low political salience and thus to develop its jurisprudence protected behind a veil of technocratic obscurantism. Third, the ECJ’s core constituencies — national governments, national courts, and members of the European Union (EU) legal field — tended to be supportive of judicial empowerment. Together, these aspects of the ECJ’s

external context provided a highly supportive environment in which the Court could develop its jurisprudence and gradually extend its judicial power during its first few decades of existence (R. Daniel Kelemen, 2016).

External contextual factors have played a profound role in shaping the law and politics of the ECJ. The ECJ has emerged as the most powerful supranational court in world history, achieving a status more akin to that of a domestic constitutional court than to other international or supranational courts (R. Daniel Kelemen, 2016).

Answering the question “Is the ECJ out of control?” intergovernmentalists considers that countries still control the ECJ. However, neofunctionalists believes that the court is unpredictable. It is superpowered and unlimited institution, “it is independent driver of European integration”.

Therefore, The Court of Justice of the European Union gradually increased its powers in the field of protection of constitutional rights and the value of its solutions has grown. Nowadays, there is no effective mechanism for monitoring its activities, but we believe, such mechanisms can be implementing.

We believe that more effective mechanism of monitoring the activities of The Court of Justice of the European Union can be: the procedure for changing the judges every 6 years and replacing half of them every 3 years; possibility to amend the Treaties of the European Union, and to limit the powers of the ECJ; and finally to limit court funding.

Scientific advisor: PhD (London), Associate Professor, Director of the Bachelor’s Programme in Political Science, University of Latvia, Daunis Auers.

Секція 4

РОЛЬ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Алексєєва Ганна Вікторівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

здобувач, кафедра державного будівництва,

інспектор відділу аспірантури і докторантури

РЕАЛІЗАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ФУНКЦІЇ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Наука теорії держави і права виходить з розуміння категорії «функція» як основного напрямку діяльності держави, який виражає її сутність і соціальне призначення в галузі управління справами людства. Відображення у функціях її соціального призначення є проявом їх обумовленості потребами розвитку суспільства. Держава існує заради здійснення певних функцій, у цьому полягає її соціальне призначення.

Загальноvizнаним поняттям «функції» органів публічної влади є основні напрями їх діяльності, в яких виявляється їхня сутність та призначення в механізмі держави та системи органів місцевого самоврядування, в яких реалізуються основні завдання державних та самоврядних органів і досягається поставлена ними мета.

Екологічна функція органів територіальної громади є доволі новим напрямком діяльності, існування якого передбачено Конституцією України.

Згідно ст. 16 забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги на території України, є обов'язком держави. Внаслідок значного погіршення якості навколишнього природного середовища, розвитку науково-технічного прогресу та відсутності належних методів реалізації цієї функції можуть призвести до суттєвих наслідків в межах держави та людства.

Екологічна функція держави довгий час не була предметом спеціальних досліджень і розглядалася як складова інших функцій (економічної, соціальної тощо). Дослідження радянської доби свідчать, що серед учених з теорії держави та права та конституційного права почав формуватися підхід, який наполягав на виокремленні серед інших функцій держави нової, відмінної від існуючих — функції охорони природи або охорони навколишнього природного середовища.

На сучасному етапі розвитку людства виникла необхідність переосмислення фундаментальних розумінь та створення концепцій оновлення наукових підходів до вивчення ролі держави і науки в житті суспільства, питання про поняття, ознаки, механізм екологічної функції держави та формування відповідного законодавства. Завдяки здійсненню цих функцій держава отримує важливі гуманітарні характеристики, а функції держави демонструють її призначення та сутність, здійснюють вплив на систему суспільних відносин у цілому.

Таким чином, екологічна функція держави — це самостійний напрямок її діяльності, який пов'язаний з розпорядженням в інтересах суспільства природними ресурсами, забезпечує екологічну безпеку, її сталий економічний і соціальний розвиток держави, раціональне природокористування та охорону природних об'єктів, захист конституційних прав громадян на сприятливе для життя і здоров'я довкілля. В системі функцій держави екологічна функція сучасного часу займає особливе місце, а екологічна політика, в свою чергу, визначається як пріоритетне направлення діяльності держави. Сьогодні цей напрямок діяльності має потенціал для оптимізації взаємодії суспільства та держави з метою збереження та відновлення сприятливого стану природного середовища.

Об'єктивним фактором виникнення та існування екологічної функції держави є необхідність в державному регулюванні суспільних відносин у сфері взаємодії суспільства і природи. Практика багатьох демократичних країн свідчить, що кожна держава володіє реальними можливостями забезпечити необхідну якість навколишнього середовища, екологічних прав і свобод громадян.

Дослідження екологічної функції органів місцевого самоврядування, з'ясування її сутності має не лише теоретичне, а й практичне значення.

Ситуація, яка склалась в Україні з регламентацією компетенції в сфері екології органів місцевого самоврядування, свідчить про відсутність чіткої правової політики держави в сфері екологічних відносин. Для законодавчого розподілу серед органів їх повноважень відсутність розуміння екологічної функції призводять до їх дублювання та/або їх не врегулюванні у необхідній формі.

Існування цієї функції в діяльності органів місцевого самоврядування має перспективу свого розвитку, що зумовлено станом справ у використанні природних ресурсів в Україні. Належне її окреслення та теоретичне розуміння, правове закріплення екологічної компетенції є необхідною юридичною умовою для діяльності держави і суспільства в цій сфері.

В умовах децентралізації владних повноважень необхідно усвідомити необхідність забезпечення нових засобів впливу на регіональну екологічну політику з боку органів місцевого самоврядування. Така кореляція суміжних галузей законодавства забезпечить більші правові можливості органів місцевого самоврядування для здійснення ними екологічної функції. Законодавець підкреслює важливість здійснення цієї функції, поділяючи правові можливості органів місцевого самоврядування на власні та делеговані повноваження і саме це є підставою подальшого правового підґрунтя розбудови законодавства в сфері правових можливостей органів місцевого самоврядування в галузі реалізації екологічної функції держави.

Байрачна Лариса Кімівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

к. ф. н., доцент кафедри конституційного права України

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В ЕПОХУ ТРАНЗИТИВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ (УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД)

Нині Україна переживає процес, який прийнято характеризувати поняттям політичної модернізації або демократичного транзиту (переходу). На початку 1990-х рр. процес модернізації прийняв напрям повної зміни громадянської системи за західним типом, головними характеристиками якого є ринкова економіка, що базується на приватній власності, і ліберально-демократична політична система. При цьому злам колишніх і впровадження нових норм разом з перебудовою інституціональних структур спричинили поступові зміни в усвідомленні того, якими мають бути нові

моделі співпраці різних інститутів в політичній системі і суспільстві в цілому. У таких умовах концепція громадянського суспільства, що містить набір уявлень про демократичні інституціональні форми взаємодії, була узята на озброєння українськими політичними акторами, що здійснюють демократизацію.

Підвищення ефективності громадянського суспільства, яке стало тенденцією сучасної цивілізації (що підтверджується досвідом багатьох держав світу) здатне створити міцний фундамент для побудови демократичної держави. Трансформувавши можливість раціонального вибору в повсякденну соціально-політичну практику, Україна розширить зону становлення громадянського суспільства завдяки затвердженню громадянських інститутів і структур. Ідеальною моделлю є система, що описується у рамках співвідношення «правова держава — громадянське суспільство», якому відповідає оптимальний рівень кореляції інтересів влади і суспільства, а також тип культури, головні параметри якої визначаються критерієм «громадянськості».

Говорячи про самоідентифікацію громадянського суспільства як поступового процесу, ми можемо розглядати його як шанс національної консолідації. Для кожної країни в тій або іншій мірі існують як обмеження так і передумови виникнення і розширення даного типа організації соціуму. Труднощі, з якими він прокладає собі дорогу в Україні викликані цілим рядом причин. Український соціум мав обмежений досвід громадянської самоорганізації як в часі (кінець XIX — початок XX ст.), так і за якістю (в умовах самодержавства або радянського режиму, а також переважання політичної культури патерналістського типу, жоден з інститутів демократії і громадянського суспільства не міг реалізуватися повною мірою).

У сучасній Україні соціально-економічні умови не сприяють динамічному формуванню економічно вільного індивіда, а отже, масового середнього класу, що є своєрідним «тілом» громадянського суспільства, найбільш стійкою громадською групою яка забезпечує поступовість соціально-економічних і політичних процесів, виступаючи базою нових соціальних рухів, що виконують функцію сили, постійно контролюючої і обмежуючої монопольні рішення які йдуть зверху.

Незавершеність соціальних, економічних і політичних перетворень зумовило наявність ряду серйозних перешкод для розвитку громадянського суспільства: низький життєвий рівень населення; відчуження суспільства від політики; відсутність демократичної політичної культури, низький рівень правосвідомості населення і представників органів державної влади та ін.

Стримуючим чинником став штучний характер інституціоналізації демократії, спроби її прищеплення на непідготовлене культурно-соціальне середовище, невизначеність процедур соціально-політичної взаємодії. Специфіка сучасного громадянського суспільства в Україні, на наш погляд, полягає в тому, що існуючі його інститути багато в чому не виконують свої статутні функції і не є в очах громадян досить авторитетними; локальний характер діяльності, відсутність потреби в об'єднанні і загальній стратегії участі в процесі ухвалення політичних рішень цих інститутів свідчать про слабкість та фрагментарність громадянського суспільства. З одного боку, удосконалюються державні механізми правової регламентації статусу інститутів громадянського суспільства, але з іншого боку, ускладнюються і посилюються вимоги до деяких з них (громадських об'єднань, політичних партій).

Громадські стосунки формуються як альтернативний соціальний потік, існуючий паралельно з конкурентними процесами, наприклад, криміналізацією влади і суспільства. При цьому функції державних інститутів узурпуються різного роду корпоративними угрупованнями, що імітують лояльність принципам демократії і підтримку вільних громадських ініціатив. Досить існує слабка інтегрованість учасників його становлення на усіх рівнях стосунків (держава — суспільство в цілому — інститути громадянського суспільства).

Поступове прийняття норм і цінностей громадянської культури є перша і, напевно, центральна передумова самовизначення громадянського суспільства в Україні. Другою слід назвати можливість досягнення економічної незалежності індивіда. Третьою виступає діяльність структур громадянської самоорганізації (громадянські об'єднання, партії, профспілки і ін.), що так чи інакше реалізують функцію захисту громадських інтересів і сприяють включенню в публічний дискурс все більшого круга соціально значущих питань. Четвертою є об'єктивна наявність інститутів демократії, а також практичне використання демократичних процедур (закріплення в Конституції громадянських прав і свобод, принципів парламентаризму, розділення влади, вибори як інструмент легітимації).

Таким чином, на наш погляд, обставина яка робить цю тему актуальною, пов'язана і з глобальною проблемою «Україна — Захід», що породжує багато суперечливих питань: чи належить феномен громадянського суспільства тільки західним цивілізаціям; чи є специфіка становлення громадянського суспільства в Україні і в чому вона полягає; чи повинна Україна при будівництві демократії і громадянського суспільства рухатися у фарватері тільки західноєвропейського досвіду та ін.

Батигіна Олена Михайлівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
Полтавський юридичний інститут,
к. ю. н., доцент кафедри цивільного,
господарського та екологічного права

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ В УКРАЇНІ

Продовольча безпека України є тією сферою суспільного буття, що не втрачає актуальності у будь-який період трансформації її економічної системи та соціального устрою. Тому вирішення проблеми продовольчого забезпечення як гарантії існування та розвитку будь-якої держави винесено на конституційний рівень через гарантування права кожного громадянина України на достатній життєвий рівень. Зараз в Україні спостерігаються негативні тенденції щодо реалізації конституційного права на продовольчу безпеку, зокрема, мова йде про невідповідність показників якості харчових продуктів санітарним та екологічним нормам, суттєве зменшення доходів споживачів, знецінення національної грошової одиниці, що в сукупності позбавляє можливості громадян забезпечувати повноцінне та збалансоване харчування. Отже, право на продовольчу безпеку виступає одним із найважливіших конституційно закріплених, але неналежним чином гарантованих прав громадян України, що свідчить про високу актуальність обраної теми.

Зазначимо, що окремі питання правового забезпечення продовольчої безпеки та розвитку вітчизняного ринку продовольства в Україні розглядали у своїх працях: О. Г. Білоус, В. К. Береговий, О. І. Гойчук, М. Гребенюк, М. І. Долишній, В. М. Єрмоленко, В. П. Жушман, С.М. Кваша, В. І. Курило, Т.В. Курман, П. Т. Саблук, О. В. Скидан, А. М. Статівка, В. Ю. Уркевич, М. М. Чабаненко, М. В. Шульга та інші. Але дослідження цього питання в аспекті продовольчої безпеки як конституційного права є недостатнім.

Загальноприйнятим є віднесення продовольчої безпеки до одного із елементів економічної політики та економічної безпеки держави, забезпечення якої відповідно до ст. 17 Конституції України є, по-перше, «...справою всього Українського народу», а, по-друге, найважливішою функцією держави.

Основним міжнародним актом, який регулює питання забезпечення міжнародної продовольчої безпеки є Римська декларація «Про всесвітню продовольчу безпеку» (1996 р.), положення якої визначають продовольчу безпеку як стан економіки держави, за якого населенню країни у цілому та кожному громадянину гарантується забезпечення доступу до продуктів харчування,

питної води та інших харчових продуктів у якості, асортименті та обсягах, які необхідні та достатні для фізичного і соціального розвитку особистості, забезпечення здоров'я населення.

Положення міжнародних актів щодо права на продовольче забезпечення громадян як соціально-економічного права, знаходять свій розвиток та визначення у конституціях багатьох держав, в тому числі і у ст. 1 Конституції України таке право закріплено і розкрито через визначення України як соціальної держави, з чим пов'язується необхідність державного гарантування продовольчої безпеки. Також ст. 48 Конституції України визначає продовольчу безпеку як обов'язок держави забезпечувати право кожного на достатній життєвий рівень, яким передбачено і достатнє харчування. Отже, праву громадян на продовольчу безпеку кореспондує обов'язок держави щодо належного, стабільного та повного забезпечення споживчих потреб населення в продуктах харчування. Також держава у відповідності до ст. 50 Конституції України взяла на себе обов'язок кожному гарантувати право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів, а також право на її поширення.

З огляду на екологізацію права і законодавства у сучасних умовах особливої актуальності набуває екологічний аспект продовольчої безпеки. Як справедливо відмічає Т. В. Курман, суть екологічного аспекту продовольчої безпеки полягає не тільки у забезпеченості населення держави відповідною кількістю продуктів харчування, але й у її якості та безпеці як для здоров'я людини, так і для навколишнього середовища. На конституційному рівні про вище окреслені проблеми йдеться у ст. 16 Конституції України, де закріплено, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави Україна.

Основні конституційні положення щодо продовольчої безпеки України звісно повинні знаходити розвиток у спеціальних законодавчих актах, які регулюють сферу забезпечення продовольчої безпеки, але, на відміну від інших країн, в Україні до сих пір існує лише декілька законопроектів, останнім з яких є «Про основи продовольчої безпеки України» від 28.04.2011 р. № 8370-1. Законопроект визначив продовольчу безпеку як здатність держави задовольняти потреби населення в харчуванні на рівні не нижче медичних обґрунтованих норм гарантована наявністю відповідних ресурсів, потенціалом внутрішнього виробництва, незалежно від внутрішніх і зовнішніх умов (погроз) спроможність забезпечити сприятливу демографічну динаміку, збереження генофонду нації, сталість розвитку, інтеграцію країни у світовий економічний простір, суверенітет і незалежність.

Легальне визначення продовольчої безпеки подано у Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 р. № 1877, відповідно до ст. 2 якого продовольча безпека — це захищеність життєвих інтересів людини, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності. У наказі Міністерства економіки України «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України» від 02.03.2007 р. № 60 продовольча безпека визначена як рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-економічну та політичну стабільність у суспільстві, стійкий та якісний розвиток нації, сімі, особи, а також сталий економічний розвиток держави. Підтримуємо думку науковців, що вищевказані визначення продовольчої безпеки є необґрунтовано вузькими, адже продовольча безпека — це не тільки забезпечення населення держави необхідною кількістю продуктів харчування, а ще й гарантування якості таких продуктів, їх безпечності для споживачів. Тобто конституційний курс на «екологізацію» продовольчої безпеки не знаходить свого розвитку та закріплення у положеннях спеціального законодавства, що звісно є неприпустимим.

Щодо гарантування та реалізації права на продовольчу безпеку, то воно безпосередньо залежить від ефективності діяльності аграрного сектору економіки, в тому числі від рівня розвитку вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників. Слід погодитися з науковцями, які вказують, що агропромисловий комплекс країни має пріоритетне значення у формуванні продовольчих ресурсів держави, забезпеченні потреб населення продуктами харчування і сировиною для переробної промисловості, що набуває вирішального значення в гарантуванні продовольчої безпеки держави, поліпшення матеріального добробуту і життєвого рівня жителів України.

За дорученням Президента України спільно комітетом Верховної Ради України з питань аграрної політики і земельних відносин, Міністерством аграрної політики та продовольства України, вченими ННЦ «Інститут аграрної економіки» розроблено проект Національної доктрини продовольчої безпеки, який висуває сукупність поглядів на мету завдання й основні напрямки державної економічної політики в галузі забезпечення продовольчої безпеки України. Цілком доцільно, щоб проект знайшов своє відображення правовому полі.

Підводячи підсумок, потрібно підкреслити, що в Україні спостерігаються негативні тенденції щодо реалізації конституційного права на продовольчу безпеку. Також можна вести мову про відсутність спеціальної правової регламентації на рівні закону права на продовольчу безпеку, яке спрямоване на забезпечення стабільного виробництва безпечних продуктів харчування,

доступності їх отримання та використання населенням відповідно до фізіологічних норм споживання.

Грунтуючись на досвіді зарубіжних держав, необхідно прийняти Закон України «Про продовольчу безпеку», де вмістити сукупність державних заходів, які необхідні для забезпечення оптимальної реалізації права на продовольчу безпеку.

Губанова Ольга Валеріївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

Полтавський юридичний інститут,

к. ю. н., асистент кафедри цивільного,

господарського та екологічного права

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ОСОБИ НА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ ПРИ ВІДНОВЛЕННІ СВОЄЇ НАЦІОНАЛЬНОСТІ

На сучасному етапі розвитку незалежної України мають місце окремі проблеми у сфері забезпечення конституційних прав і свобод громадян України, зокрема тих, які стосуються розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх кордонних народів і національних меншин України. Однією із таких проблем є проблема ідентифікації та відновлення національності громадянина, який не є українцем за походженням. Вказана проблема особливо актуальна для тих, хто прагне виїхати за межі України на постійне місце проживання або тимчасово — з метою лікування, знайомства з історичною батьківщиною, на заробітки.

Проблема підтвердження своєї національності є досить складною для тих, хто був народжений у змішаних шлюбах, а також для тих, хто під тиском керованої асиміляції, що відбувалася у Радянському Союзі, змінив своє прізвище й записи в документах громадянського стану про національність. На практиці іноді виникає ситуація, коли є документи (архівні довідки, посвідчення посмертно реабілітованих тощо), які вказують на національність особи, відмінну від тієї, яка зазначена у актових записах, складених відділами реєстрації актів цивільного стану, а така особа або її нащадки мають бажання відновити свою національну самобутність. Тут виникає логічне питання: чи дозволяє закон відновлення або зміну національності?

Відповідно до частини статті 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України (стаття 11 Конституції України).

Стаття 300 Цивільного кодексу України закріплює право фізичної особи на індивідуальність, яке полягає, в тому числі, у збереженні своєї національної, культурної, релігійної, мовної самобутності, а також право на вільний вибір форм та способів прояву своєї індивідуальності, якщо вони не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства.

Відповідно до статті 11 Закону України «Про національні меншини в Україні» громадяни України мають право вільно обирати та відновлювати національність. Примушення громадян у будь-якій формі до відмови від своєї національності не допускається.

Отже, як бачимо, право на відновлення своєї національності законом передбачено, а отже необхідним є з'ясування механізму його реалізації. І якраз саме тут виникають ряд проблемних питань, які, на нашу думку, потребують нормативного вирішення.

З цього приводу зазначимо, що на сьогоднішній день законодавство України не передбачає юридичного механізму документування походження громадян, як українців, так і тих, хто належить до певної національної меншини, оскільки держава не видає жодного документу про визнання національного статусу конкретної людини в Україні. Постановою Верховної Ради України «Про затвердження положень про паспорт громадянина України та про паспорт громадянина України для виїзду за кордон» від 26 червня 1992 року № 2503-ХІІ був затверджений зразок паспорта громадянина України, який не містить такої графи як «національність». Отже сьогодні відомості про належність особи до певної національності містяться лише в актових записах, складених до 1992 року на підставі старих паспортів, де така графа мала місце. Тож, підтвердити своє національне походження можна, отримавши витяг з державного реєстру актів цивільного стану, в якому національність зазначена.

Але як бути в тих випадках, коли національність, яка зазначена в актовому записі, не відповідає дійсній національності особи, що підтверджується іншими доказами, які має ця особа або її нащадки? Вбачається, що в такому випадку слід звернутися із заявою до відділу ДРАЦС про внесення змін до відповідного актового запису цивільного стану. Відділ ДРАЦС в своїй роботі

керується Правилами внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання, затвердженими Наказом Міністерства юстиції України від 12.01.2011 року № 96/5 (zareestrovanimi в Міністерстві юстиції України 14 січня 2011 р. за № 55/18793) (далі — Правила).

Відповідно до п. 1.1. Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, які складено органами державної реєстрації актів цивільного стану України, проводиться відділами державної реєстрації актів цивільного стану районних, районних у містах, міських (міст обласного значення), міськрайонних, міжрайонних управлінь юстиції (далі — відділи державної реєстрації актів цивільного стану) у випадках, передбачених чинним законодавством.

На підтвердження достовірності представлених заявником документів про державну реєстрацію актів цивільного стану відділом державної реєстрації актів цивільного стану, дипломатичним представництвом чи консульською установою України додаються до матеріалів справи повні витяги з Державного реєстру актів цивільного стану громадян, копії відповідних актових записів цивільного стану, на підставі яких вирішується питання щодо необхідності внесення змін або відмови в цьому (пункт 2.7 Правил).

На підставі зібраних документів та за наслідками перевірки відділ державної реєстрації актів цивільного стану, дипломатичне представництво чи консульська установа України складає обґрунтований висновок про внесення змін до актового запису (або декількох актових записів) цивільного стану або про відмову в цьому. У разі відмови у внесенні змін до актового запису цивільного стану у висновку мають бути чітко вказані причини відмови та зазначено про можливість її оскарження в судовому порядку (пункт 2.12 Правил).

Отже, як бачимо, відділи ДРАЦС вносять зміни до відповідного актового запису тільки на підставі даних, що містяться у відповідних актових записах, і не беруть до уваги інші докази (архівні довідки, посвідчення померлого реабілітованих осіб), які вказують на національність особи, відмінну від тієї, що міститься в актовому записі, а отже надають висновок про відмову у внесенні таких змін. І саме тут у заявника виникають дві правові можливості — звернутися до адміністративного суду із адміністративним позовом про визнання відмови неправомірною та зобов'язання вчинити дії, або звернутися до загального місцевого суду із заявою про встановлення факту, що має юридичне значення.

Відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 17 Кодексу адміністративного судочинства України юрисдикція адміністративних судів поширюється на публічно-правові спори, зокрема на спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності. До адміністра-

тивного позову заявники додають висновок органу ДРАЦС про відмову у внесенні змін до актового запису цивільного стану та докази, якими підтверджується національність заявника (витяги з державних реєстрів актів цивільного стану, архівні довідки, інші докази тощо).

Однак, як свідчить судова практика, рішення адміністративних судів із цього питання не є однаковими, оскільки одні судді такі позови задовольняють, а інші — відмовляють у задоволенні позову. Останні справедливо вважають відмову відділу ДРАЦС у внесенні змін правомірною, аргументуючи це тим, що в своїй роботі відділи керуються Правилами внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання, які не дозволяють відділу вносити зміни на підставі інших документів, крім актових записів, а отже відступити відділ ДРАЦС від зазначеного порядку не має права. Тож, отримавши рішення адміністративного суду про відмову у задоволенні позову, заявники намагаються скористатися ще однією правовою можливістю — звернутися до місцевого загального суду із заявою про встановлення факту, який має юридичне значення (встановлення факту належності особи до певної національності).

Зазначимо, що встановлення фактів, які мають юридичне значення є предметом справ окремого провадження, яке є самостійним видом цивільного судочинства, і в якому суд при розгляді безспірних справ встановлює юридичні факти або обставини з метою захисту охоронюваних законом інтересів осіб на підставі норм глави 6 розділу 4 Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК України). Стаття 256 ЦПК України визначає невичерпний перелік фактів, які мають юридичне значення і які можуть бути визнані судом. Частиною 2 цієї статті встановлено, що у судовому порядку можуть бути встановлені також інші факти, від яких залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав фізичних осіб, якщо законом не визначено іншого порядку їх встановлення.

Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.95 р. № 5 (зі змінами, внесеними Постановою від 25.05.98 р. № 15) «Про судову практику у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення» (далі — Постанова) надала окремі роз'яснення судам щодо зазначеної категорії справ. Так, відповідно до п. 1 Постанови в порядку окремого провадження розглядаються справи про встановлення фактів, якщо: згідно із законом такі факти породжують юридичні наслідки, тобто від них залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав громадян; чинним законодавством не передбачено іншого порядку їх встановлення; заявник не має іншої можливості одержати або відновити загублений чи знищений документ, який посвідчує факт, що має юридичне значення; встановлення факту не пов'язується з наступним вирішенням спору про право.

Якщо проаналізувати все вище викладене, можна дійти висновку, що встановлення факту належності особи до певної національності є предметом справ окремого провадження, оскільки такий факт породжує правові наслідки, а саме: надає можливості, визначені законодавством України про національні меншини в Україні; законом не передбачена інша процедура його встановлення; заявник не має іншої можливості відновити документ, який має юридичне значення; встановлення цього факту не пов'язується із вирішенням спору про право.

Однак загальні місцеві суди своїми ухвалами відмовляють у відкритті провадження у справі, посилаючись на Лист Верховного Суду України від 01.01.2012 року «Судова практика розгляду справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення», відповідно до якого не можуть бути встановлені в судовому порядку факти належності особи до певної національності.

З огляду на викладене зазначимо, що право на відновлення та зміну своєї національності законом передбачене, але його практична реалізація ускладнена у зв'язку із наявністю прогалин у правовому регулюванні. Тож необхідним є внесення змін до діючого законодавства, яке б дозволило в повній мірі реалізувати право особи на прояв та збереження своєї національної, культурної, релігійної і мовної самобутності.

Дахова Ірина Іванівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України

НОРМАТИВНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ПРАВА НА ҐЕНДЕРНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ В УКРАЇНІ

Стрімкий розвиток науково-технічного процесу, нові виклики, з якими стикається людство в процесі своєї життєдіяльності, різка зміна і поява нових суспільних відносин обумовлюють необхідність правової регламентації і пошуку адекватних форм захисту новітніх прав особи. До таких прав, що складають четверте покоління прав людини, свідком формування якого є сучасний світ, можемо віднести й право особи на ґендерну ідентичність. Усвідомлення людиною своєї ґендерної приналежності не завжди співпадає з її статтю при народженні, тому сьогодні актуальності набуває питання можливостей особи у самовизначенні як представника певної статі, учинення певних дій відповідно до власної ґендерної ідентичності щодо зміни біологічної

та (або) соціальної статі. Крім цього, трансгендери (люди з альтернативною гендерною ідентичністю) в певних випадках потребують захисту від дискримінації за цією ознакою. Слід відмітити, що у 2010 році Україна підтримала ухвалення Комітетом міністрів Ради Європи «Рекомендації заходів для подолання дискримінації на підставі сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності».

Необхідним у вирішенні питання законодавчого регулювання права на гендерну ідентичність є вивчення практики Європейського Суду з прав людини, який відмічає, що хромосомні елементи не можуть більше вважатися визначальним фактором при вирішенні питання про статеву належність особи, і серед держав-учасниць вже сформувалась певна тенденція, згідно з якою визнається «нова статеві ідентичність» післяопераційних транссексуалів. Не дивлячись на те, що таке визнання може спричинити проблеми в різних сферах права (сімейного, соціального забезпечення тощо), визнання «нovoї» статі у транссексуала не становить загрози суспільним інтересам (справа I. проти Великобританії).

Правова регламентація можливості зміни статі в Україні вперше була здійснена в Законі «Про основи законодавства України про охорону здоров'я», згідно зі ст. 51 якого на прохання пацієнта відповідно до медико-біологічних і соціально-психологічних показань, які встановлюються Міністерством охорони здоров'я, йому може бути проведено шляхом медичного втручання в акредитованих закладах охорони здоров'я зміну (корекцію) його статевої належності. 03.02.2011 р. Міністерством охорони здоров'я було видано Наказ № 60 «Про удосконалення надання медичної допомоги особам, які потребують зміни (корекції) статевої належності», де зазначається, що медико-біологічними і соціально-психологічними показаннями для зміни (корекції) статевої належності є неможливість соціальної та психологічної адаптації пацієнта у суспільстві за умови збереження статі, зафіксованої при народженні, і сприятливий прогноз для адаптації при зміні (корекції) статевої належності.

Наказ також містить перелік медично-біологічних та соціально-психологічних протипоказань для зміни (корекції) статевої належності, серед яких вік до 18 років; наявність дітей до 18 років; перебування пацієнта у шлюбі на час розгляду Комісією його заяви; наявність сексуальних розладів як відповідного мотиву для зміни статевої належності; грубі порушення соціальної адаптації (відсутність роботи, постійного місця проживання, алкоголізм, наркоманія тощо); виражене зниження інтелекту для адекватної оцінки можливих ускладнень. Висновки щодо наявності або відсутності вказаних підстав робить Комісія з питань зміни (корекції) статевої належності, яка діє згідно з Порядком обстеження осіб, які потребують зміни (корекції) статевої

належності, затвердженим вже згадуваним Наказом № 60. Ця ж Комісія видає особі, якій було здійснено зміну статевої належності, медичне свідоцтво, на підставі якого надалі вирішуватиметься питання про відповідні зміни в її правовому статусі.

Слід відмітити, що за Правилами внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання, затвердженими Наказом Міністра юстиції від 12.01.2011 р., зміни до актового запису про народження у зв'язку зі зміною статі вносяться за відповідною заявою, поданою до відділу державної реєстрації актів цивільного стану за місцезнаходженням Комісії з питань зміни (корекції) статевої належності, що видала медичне свідоцтво про таку зміну (корекцію).

Аналіз нормативних актів дає змогу виділити певні етапи в формальній процедурі зміни статі в Україні, серед яких, по-перше, звернення громадянина, який бажає змінити стать, до медичної установи й постановка його на облік. Причому слід зазначити, що за такою особою протягом року має проводитись нагляд у відповідній медичній установі, який включає обов'язкову диспансеризацію у психоневрологічному диспансері протягом одного місяця. Як бачимо, проходження даного етапу супроводжується певними пониженнями гідності трансгендерних людей. Наступним етапом є отримання від Комісії з питань зміни (корекції) статі дозволу на проведення хірургічної операції зі зміни статі, після чого відбувається проведення самої хірургічної операції. Далі в якості етапу виділяємо видачу особі Комісією медичного свідоцтва про зміну статевої належності, яке є підставою для обміну документів. Це відповідає логіці, що міститься в рішеннях Європейського Суду з прав людини (у справах 2002 року — І. та Кристини Гудвін): «Якщо держава дозволяє лікарські засоби та хірургічні операції, що полегшують стан транссексуала, відмова визнавати правові наслідки такого результату, на який було спрямоване лікування, є нелогічним».

Слід звернути увагу на те, що Європейський Суд з прав людини визнав порушення ст. 8 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (яка передбачає право на повагу до приватного і сімейного життя) у ряді випадків, коли держави відмовлялись відшкодувати витрати на корекцію статі (справа «Шлюмпф проти Швейцарії»).

Європейський Суд з прав людини зазначає, що визнання «нової» статі у транссексуала має бути повним і включати в себе, зокрема, відповідні норми про пенсійний вік. У справі «Грант проти Великої Британії» ЄСПЛ вважає порушенням ст. 8 Конвенції відмову органів влади визнати за особою, що змінила стать з чоловічої на жіночу, пенсійний вік, передбачений для жінок.

В цілому слід зазначити, що питання, пов'язані зі зміною статі в Україні, не є вирішеними повністю, існує велика кількість прогалин у правовому

регулюванні цих відносин. В даному випадку слід брати до уваги справу «L. проти Литви», в якій ЄСПЛ визнав наявність порушення державою статті 8 Конвенції в умовах, коли затримка прийняття нормативного акту, необхідного згідно з литовським законодавством для реалізації механізму корекції статі, становила чотири роки.

Лебеденко Світлана Олексіївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

Полтавський юридичний інститут,

к. філол. н., доцент кафедри гуманітарних

та соціально-економічних навчальних дисциплін

ТЕРМІНОЛОГІЧНА ОБІЗНАНІСТЬ СТУДЕНТІВ У ГАЛУЗІ ПРАВ І СВОБОД ОСОБИ

У постіндустріальному суспільстві, яким є сьогодні людська спільнота, мова залишається найважливішим засобом отримання й передачі інформації, головним показником загальної культури і, головне, фахової компетентності людини. Йдеться не лише про вправне володіння рідною й іноземними мовами, що дозволяє, скажімо, брати участь у міжнародних проектах, бути поінформованим у різних галузях наукових знань та уміти поширювати ці знання, а власне про фахову компетентність.

Питання, пов'язані з уживанням та вивченням термінів і термінологічних словосполучень, нещодавно були прерогативою науковців, переважно лінгвістів. Однак, унаслідок комп'ютеризації, розвитку високих технологій в усіх сферах діяльності суспільства, процесів інтеграції й постійних змін у суспільному житті людина все частіше стикається з проблемою розширення словникового запасу передусім словами іншомовного походження, які все активніше вживаються в засобах масової інформації, на радіо і телебаченні. У зв'язку з цим від рівня термінологічної грамотності людей, від термінологічної культури залежить рівень розвитку самого суспільства.

На наше глибоке переконання, саме знання мови (і не однієї!) є запорукою якісної підготовки висококваліфікованого спеціаліста, чому приділяється значна увага у реформуванні освіти. Усі новації в методиці викладання навчальних дисциплін спрямовані передусім на ефективне засвоєння галузевих знань студентами та формування умінь використовувати отримані знання під час розв'язання професійних завдань. Зміст і секрети будь-якої професії відо-

бражаються в її термінології, а термінологічна обізнаність сприяє оволодінню науковими знаннями і практичними навичками. Мета будь-якого вишу — підготувати такого спеціаліста, який відповідає сучасним кваліфікаційним вимогам, є конкурентоспроможним, уміє самостійно приймати правильні рішення й нести за них відповідальність. Однак, на нашу думку, бажання дати студентів якнайбільше фахових знань і створити умови для їх якісного засвоєння не збігається з бажанням виховати такого спеціаліста — фахівця з високим рівнем термінологічної культури. Останньому сприяють не тільки спеціальні фахові дисципліни, але й неспеціальні, зокрема латинська, українська, іноземна мови, філософія, соціологія, політологія та інші.

Отже, показником якісних знань завжди була термінологічна грамотність студентів, оскільки вивчення будь-якої навчальної дисципліни передбачає передусім знання, розуміння і правильне вживання термінологічної лексики. Для юристів знання мови юридичної науки і практики — запорука не тільки якісного засвоєння матеріалу дисципліни, але й успіхів у подальшій професійній діяльності. Професія юриста, яка належить до групи професій «людина — людина», пов'язана насамперед із спілкуванням: усним — під час юридичних консультацій, проведення бесід з населенням щодо поширення юридичних знань і запобігання злочинності, судових засідань, різного виду нарад тощо і писемним — під час укладення юридичних документів, текстів промов, лекцій тощо. Отже, знання мови, вживання юридичних термінів у притаманному їм значенні, уміння пояснити будь-яке юридичне поняття просто і доступно — важливі показники фахової компетентності юриста.

Юридичні терміни — це слова і словосполучення, які називають певні правові поняття, а також, за М. Любченко, поняття, які не є правовими, але в результаті функціонування у сфері юриспруденції набувають специфічних змістовних відтінків, вводяться в обіг, як правило, представниками юридичної науки або законодавцем, характеризується емоційною нейтральністю та відносною стійкістю. Кожний термін, на відміну від звичайних слів, має дефініцію (визначення), у якій зазначається його родо-видова приналежність та найхарактерніші риси, наприклад: *амністія* — акт найвищого органу державної влади, що звільняє повністю або частково від відбуття покарання певну групу осіб, засуджених за вчинення злочину, скорочує їм строк покарання або замінює призначене судом покарання іншим, м'якшим (тут і надалі тлумачення термінів подається за юридичним словником або словником іншомовних слів); *арбітраж* — спеціальний орган для розв'язання майнових і пов'язаних з ними інших спорів, які вирішує суддя-посередник (арбітр).

При вивченні будь-якої навчальної дисципліни значна увага приділяється засвоєнню професійної лексики. Вилучення із навчальних планів підготовки юристів таких курсів як латинська мова та у майбутньому українська мова

(за правознавчим спрямуванням), скорочення годин на вивчення іноземних мов значно збіднює словниковий запас студентів, оскільки саме на заняттях із цих дисциплін викладачі застосовують різноманітні методи й прийоми, що дозволяють студентам краще засвоїти юридичну термінологію, підвищують рівень мовної компетентності, передусім лексичної й орфоепічної. Основним показником мовної компетентності є, на нашу думку, обсяг словникового запасу і вживання слів у притаманному їм значенні. Мова йде про лексичну компетентність, що базується на дотриманні лексичної норми, яка робить мову юриста точною, ясною, зрозумілою усім мовцям. Найбільші труднощі при використанні цієї норми пов'язані з уживанням термінів та слів іншомовного походження.

Спостереження за мовою студентів та дослідження, проведені нами протягом останніх років, свідчать про те, що слід більше уваги приділяти підвищенню рівня термінологічної грамотності студентів на заняттях із фахових дисциплін, застосовувати різноманітні методи і прийоми: до термінів іншомовного походження добирати синоніми-відповідники з рідної мови (*преамбула* — вступна частина), звертати увагу на походження терміна (*диктатура* — від лат. «необмежена влада», *арбітр* — від лат. «посередник, третейський суддя») і його буквальный переклад (*алібі* — від лат. «в іншому місці»), добирати терміни-антоніми (*імміграція* — *еміграція*), якщо вони існують, та інші.

Цікавими виявилися результати опитування студентів другого курсу щодо їхнього знання, на нашу думку, досить поширених й активно вживаних сьогодні термінів у галузі прав і свобод особи. Завдання полягало у тому, щоб дібрати український синонім-відповідник чи словосполучення до слів-термінів іншомовного походження, визначивши їх найважливіші риси: анексія, ескалація, легалізація, ліцензія, субординація, дискримінація, толерантний, пріоритет, алібі, екстрадиція та інші. Наведемо деякі приклади відповідей студентів.

Ліцензія (від лат. «свобода, право») — надання права на використання чогось; синонім-відповідник — *дозвіл*. Правильні відповіді надали 79,4% студентів, неточні витлумачення (право продавати, дозвіл на працю, мати право, посвідчення на право на щось та інші) — у 7,9%; неправильних відповідей (документ, який засвідчує товар, перевірено, посвідчення та інші) — 7,9%. Не надали відповідь 4,8% студентів. Отже, у цілому розуміють значення слова 87,3% студентів.

Анексія (від лат. «приєднання») — захоплення території чужої держави, насильницьке приєднання чужої території; синонім-відповідник — *насильницьке приєднання/захоплення* (території). Правильні відповіді надали 41,3% студентів. До в цілому правильних відповідей належать такі: загарбання, незаконне заволодіння, незаконне приєднання та інші — 11,1%. Відмовилися

від відповіді 11,1% студентів. Неправильно витлумачили слово (заохочення, від'єднання, відокремлення, вигнання, зміна, відділення, відмежування/поділ, вихід із чогось, втрата території та інші) — 36,5% студентів.

Легалізація (від лат. «законний») — узаконення. Правильно витлумачили слово 49,2% студентів, неточно назвали синонім-відповідник, але пов'язали його значення зі словом «закон» 14,3% (законно, правомірно, робити щось законним, законність, законним шляхом). Неправильно визначили слово (дозвіл, надання дозволу, зробити офіційним, приведення до норми, усунення, зареєстровано, затвердження, припинення та інші) 31,7% студентів, а не знали відповіді 4,8%. Отже, розуміють значення слова лише 63,5% студентів.

Субординація (від лат. «під + приведення в порядок») — система службового підкорення; синонім-відповідник — *підпорядкування*. Правильні відповіді надали 33,3% студентів, неправильно витлумачили слово 39,7% (відносини, приналежність, повага до старшого по віку чи посади, певна дистанція у стосунках, контроль, розмежування, узгодження, направлення в певному напрямку, удержання, віддаленість, межа у чомусь, все по правилам (закону), повага, відстань, ціль, сфера роботи, стриманість (стримування), дотримання поваги, захист, дозволена поведінка). Не надали відповіді 27% студентів.

Дискримінація (від лат. «розрізнення, розділення») — навмисне приниження, обмеження, позбавлення прав певної групи за будь-якою ознакою. Правильні відповіді (*позбавлення прав, обмеження прав, порушення прав*) надали 22,2% студентів. У 15,9% відповідей витлумачення неточне (ущемлення за різними ознаками, утискання, ущемлення, ущемлення прав, нерівність прав, постановка в нерівні умови за певною ознакою, порушення прав статі). Неправильні відповіді у 50,8% студентів (негативне ставлення, розкриття, неповага, нерівність людей, приниження, вилучення, рівне право, рівність, гноблення, заборона, розшарування, встановлення переваг, засудження, порушення, пригнічення, упереджене ставлення, різне ставлення, неоднакове ставлення, переслідування, осуд особи). Відмовилися від відповіді 11,1% студентів.

Толерантний (від лат. «терпимий») — терпимий до будь-чого (переважно до іншого віросповідання). Правильно назвали синонім-відповідник 19,1% студентів, неправильно витлумачили слово (поважає інших, поважає думки інших, повага, вихований, ввічливий, людський, терплячий, гуманний, коректний, однакове ставлення, добрий, гідний) 74,6%, серед яких 23,8% вважають, що толерантний — це вихований, а 31,7% — це ввічливий. Не надали відповіді 6,3% студентів.

Аналіз робіт свідчить, що студенти, у цілому розуміючи зміст слова, не завжди можуть професійно його витлумачити, а значить, і правильно вжити у мовленні. Можна лише сподіватися, що у контексті подані слова будуть визначатися точніше.

Таким чином, термінологічна обізнаність у будь-якій галузі права є вагомим показником фахової компетентності. Сприяють підвищенню термінологічної грамотності студентів спеціальні вправи, різноманітні прийоми, які повинні використовуватися на заняттях із фахових дисциплін.

Лукаш Сергій Юрійович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

к. і. н., доцент кафедри конституційного права України

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНИМИ ПАРТІЯМИ СВОЄЇ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ: НА ПРИКЛАДІ УЧАСТІ ДЕПУТАТСЬКИХ ФРАКЦІЙ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ У ПРИЙНЯТІ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ НА 2016 РІК

Природа будь-якого феномену, в даному випадку політичної партії, виявляється в її сутнісних характеристиках, які можна дослідити лише за допомогою системного методу. Проблема реалізації політичними партіями України своєї політико-правової природи є доволі актуальною, у зв'язку з тим, що політичні партії є єдиним суб'єктом політичної системи, який здатен, з однієї сторони, перетворити потреби й законні інтереси громадянина в програмні, а у випадку перемоги на парламентських виборах — в державні, об'єднавши їх з інтересами суспільства і держави, а з іншої — сприяти формуванню політичної волі громадян. Іншими словами, політичні партії є одним з елементів системи, до якої входять також громадяни, громадянське суспільство, Верховна Рада, Президент й Уряд України, органи місцевого самоврядування, різні сфери життєдіяльності (соціально-економічна, політична, наукова, охорона здоров'я, освітня та багато інших). У цій системі політичні партії відіграють, серед інших, функцію інтегратора, ефективність реалізації якої залежить від дуже багатьох чинників, але, перш за все — від ступеню розвитку громадянського суспільства, в надрах якого вони народжуються і тому несуть всі його родові плями, а також від рівня як загальної, так і політичної, правової та інших видів культури. Не випадково розвинені демократичні країни називаються партійними.

Через обмеженості тез наукового повідомлення практично неможливо розглянути вказану систему загалом, тому автор обмежився висвітленням

участі депутатських фракцій парламенту України у розгляді і прийнятті Державного бюджету України на 2016 рік — документу, який стосується буквально всіх сторін життя кожного громадянина, суспільства і держави.¹

При підготовці законопроекту про Державний бюджет на 2016 р. представники партійних фракцій Верховної Ради України були значно активнішими, ніж при обговоренні й прийнятті аналогічного документу на 2015 р. Вони не лише висловили своє ставлення, зауваження та пропозиції² до проекту урядового документу, але й запропонували альтернативний проект податкової реформи, підготовлений парламентським комітетом з питань податкової та митної політики на чолі з Н. Южаніною (БПП)³. Зі своєї сторони, А. Яце-

¹ Державний бюджет, окрім економічного, матеріального, правового, тощо, в демократичних країнах має і політичне значення. Важко не погодитися з О. М. Бандуркою і О. П. Гетьманцем, які стверджують, що питання формування та розпорядження бюджетними коштами завжди були самими гострими питаннями політичних програм будь-якої партії в будь-який період. Тому процес обговорення і прийняття в парламенті головного кошторису країни є одним з найважливіших свідчень рівня партійної культури депутатських фракцій.

² Фракція «Самопоміч» з метою зменшення податкового тиску на підприємців та лібералізації економіки запропонували кардинально скоротити чисельність ДФС, ліквідувати податкові інспекцію та міліцію. Натомість обслуговувати платників податків мають 26 облуправлінь ДФС, і будь-яка звітність має подаватися платниками податків лише в електронній формі. Парламентарі також виступили з пропозицією деякі податки ліквідувати, а деякі — скоротити. А фракція ВО «Батьківщина» заявила, що новий бюджет та податковий кодекс вона не підтримає. Член фракції О. Кужель пояснила, що 7 грудня Уряд вніс 8 законопроектів, які не те, щоб розібрати, їх треба прочитати, а на них вже побудований бюджет. Перше, в доходній частині немає найголовнішого — не визначені правила гри для найбагатших... А потім ми здивовані, продовжувала депутат, що у нас 150 млрд. долл. щороку уходить за кордон. Голова фракції Радикальної партії О. Ляшко заявив, що той варіант Податкового кодексу, який затвердив уряд, категорично протирічить інтересам українців та наносить шкоду економіці. Кабмін пропонує лишити податки на депозити, на пенсії для працюючих пенсіонерів, підвищити податок на фонд зарплат та ще низку драконівських податків. Це — тупиковий шлях... Таким чином, вважає лідер радикалів, влада ще більше зажене бізнес в тінь та відлякає інвесторів. Опозиційний блок, як наголосив нардеп-опозиціонер М. Папів, не підтримає цей антисоціальний урядовий бюджет. Це було б нечесно і несправедливо по відношенню до наших виборців. Ми вимагаємо від Кабміну, продовжував він, терміново переглянути соціальні показники на 2016 р. і заложити в бюджет індексацію, що зможе покрити реальну інфляцію, яка, з урахуванням минулого року, складає 77%.

³ Він отримав підтримку фракції БПП. Її лідер Ю. Луценко вважав найкращим виходом компроміс між варіантами податкової реформи уряду (4 податки по 20%) та парламентського комітету з питань податкової та митної політики (4 податки по 10%). Ми можемо запропонувати українському бізнесу, зазначив парламентар, наприклад, два — по 20%, два — по 17%, але відразу передбачити, що у наступному році податки будуть знижені, наприклад, два — по 20%, два — по 15%, а ще в наступному: два — по 20% і два — по 10%. Доволі показовою, відносно цього, є точка зору економічного експерта, викладача КМБС О. Герашенка, який вважає, що до складу авторського колективу «проекту Южаніної» входили представники

нюк наполягав на тому, що урядовий варіант податкової реформи є найкращою базою для збалансування, як бюджету, так й економічних інтересів підприємств. Прем'єр-міністр також обстоював необхідність врахування критеріїв, схвалених МВФ, в процесі прийняття Державного бюджету на 2016 р.¹ Тим більше, напередодні і під час обговорення у Верховній Раді України законопроектів щодо Державного бюджету на 2016 р., та Бюджетного кодексу України, було оприлюднено звернення послів країн-членів Групи Семи, які закликали народних депутатів України підтримати пакет, запропонований Урядом. А наступного дня відбулася телефонна розмова Прем'єр-міністра А. Яценюка з міністром фінансів США Д. Лью, який підкреслив негайність виконання Україною своїх зобов'язань перед МВФ і нагадав про ризики зриву важливої міжнародної підтримки.

В ніч на католицьке Різдво 263 голосами народних депутатів України Бюджет-2016 було прийнято². Міністр фінансів Н. Ярецько зазначила, що при

громадянського суспільства, яких, як і представників малого і середнього бізнесу, до знаходження компромісу не запрошували. Скоріше мова йде, продовжувала експерт, про компроміс між президентом і прем'єром, про що й треба говорити. Але все розставила на свої місця заява авторського колективу законопроекту № 3357 (Н. Южаніної), в якому зазначено, що переговори між нашою авторською групою і розробниками реформи «від Мінфіну» не було. Спроби налагодити конструктивний діалог з Мінфіном залишилися без результату.

¹ Міністр фінансів Н. Ярецько ще в середині жовтня 2015 р. говорила, що Україні пора перестати вигадувати якусь «свою» податкову реформу, а починати робити те, що пропонує МВФ. Одна з найважливіших його вимог до податкової реформи, продовжувала міністр, — скорочення дефіциту держбюджету на 2016 р. з 4,1% до 3,7%. На ньому зав'язаний третій транш МВФ у розмірі 1,7 млрд. долл. Віце-президент США Дж. Байден під час свого виступу у Верховній Раді України 8 грудня 2015 р. наголосив, що Україна повинна мати такий бюджет, який буде співпадати з вашими зобов'язаннями перед МВФ.

² Не проголосували фракції ВО «Батьківщина», «Опозиційного блоку», а фракція «Самопоміч» віддала лише один голос. Пояснюючи позицію своїх однопартійців, Ю. Тимошенко зазначила, що усі клани в кулуарах, в тіньовому режимі домовилися, а точніше — змовилися, про продовження існування тіньової системи відшкодування ПДВ, а це найбільша корупція в бюджеті. Доволі цікавою є позиція фракції «Самопоміч», яку висловив її лідер О. Березюк, виходячи з його, як він висловивися, досвіду формування відносин. На думку народного депутата, в парламенті є декілька десятків людей, які розуміють, що таке публічна політика та публічна влада, Але їх дуже мало — 60–80. Інші — дуже залежні люди. Цей парламент залежить від олігархічних кланів — від замовників, а не власників. Замовників політики на користь олігархічного бізнесу. І ця більшість вчора проголосувала за залежний бюджет. Залежність — дуже важка річ. Вона не проходить, вона може бути компенсована, може завжди повертатися. Наша мета потроху розвивати державу, щоб у наступних парламентах було все менше людей, які є залежними... Не зважаючи на жорстку критику законопроекту, 16 нардепів фракції Радикальної партії України, підтримали кошторис. О. Ляшко пояснив це тим, що МВФ, Світовий банк, країни Великої сімки — усі ті, хто нас сьогодні підтримує! — попередили, що у випадку неприйняття бюджету повністю

цьому було враховані близько 20 змін, внесених депутатами. Багато з них стосувалися виділення додаткових сум на розвиток конкретних програм, як то: 100 млн. грн. — МЗС (зменшивши на таку суму видатки МО), 42 млн. грн. — Мінкульту, 200 млн. грн. — на відновлення програми із придбання мамографів та УЗД-обладнання, 265 млн. грн. — на придбання пожежної техніки, тощо. Викликає інтерес пропозиція представника депутатської групи «Воля народу» А. Гіршфельда. Він говорив, що в умовах, коли ВВП країни за останні два роки скоротився із 174 до 80 мільярдів доларів, очікувати від бюджету високих соціальних стандартів не доводиться. Тож сьогодні всі мають думати над тим, як нарощувати ВВП, щоб не опинитися на узбіччі світового розподілу праці.

Потрібно визначитися з галузями, продовжував народний депутат, які будуть локомотивами розвитку, потрібно запроваджувати економічні режими на зразок тих, що запроваджувалися у країнах Східної Європи, щоб виграти битву за інвестиції. При цьому він висловив сподівання, що ці ідеї буде враховано урядом. Але так не сталося. На переконання президента «Центру ринкових реформ України» В. Ланового Держбюджет-2016 не визначає пріоритетів розвитку країни. Ми не знаємо, продовжував вчений, що ми розвиваємо, яка у нас перспектива, яким ми бачимо майбутнє України через рік або, навіть, через півроку. Ми не знаємо куди ми рухаємося. Є лише фіскальні інтереси — як зібрати і як поділити. А директор Українського інституту аналізу й менеджменту політики Р. Бортник, аналізуючи Держбюджет-2016, звернув увагу на роль парламентських фракцій у процесі його прийняття. Вся ця система, зазначив він, побудована на «договорняку». Нам продемонстрували спектакль замість реального політичного процесу. Депутати ділили гроші в інтересах фінансових груп. І жодна фракція, продовжував експерт, не зробила нічого реального для того, щоб виступити на стороні українців, на стороні народу¹. Це величезна поразка. Навіть ті фракції, які не голосували за бюджет, зазначив експерт, могли б просто заблокувати трибуну, щоб вже вдень розглядати питання бюджету більш публічно. Де «Опозиційний блок», де «Свобода», яка теж вважає себе опозицією, де блок Юлії Тимошенко.

припинять кредитування України. Кожен може передбачити наслідки такого рішення для України, зважаючи на її повну, на жаль, залежність від зовнішніх кредиторів:... Соціально-економічний хаос і політичні потрясіння.

¹ Виходячи зі ст.ст. 5, 6, 8, 38, 75, 92, 96 Конституції України господарем Державного бюджету, по суті, є Український народ, як носій суверенітету і єдине джерело влади. Автори Науково-практичного коментаря Конституції України зазначають, що бюджет стає таким (власністю народу) тільки після затвердження його представницьким органом влади. Лідер парламентської фракції «Самопоміч» О. Березюк 25 грудня пропонував парламентарям інших фракцій ще раз порухувати бюджет і повернутися до нього 28 чи 29 грудня, щоб не було соромно перед його власником, тобто українським народом.

Таким чином, головний кошторис країни на 2016 рік не був системно пов'язаний з програмою діяльності Уряду на той саме термін. Вона була оприлюднена лише 11 лютого на засіданні КМУ. Основним пунктом програми була визначена «прозора, чесна, широкомасштабна приватизація об'єктів державної власності». Серед 379 рішень, які має ухвалити уряд разом з парламентом і президентом, А. Яценюк назвав: продовження дерегуляції української економіки, реформу Державної фіскальної служби, судову реформу, перехід на контрактну армію, прийняття необхідного законодавства для безвізового режиму з ЄС, введення страхової медицини. Але заявлену програму діяльності КМУ України на 2016 рік¹ заступили суперечливі і спершу не цілком зрозумілі події 16 лютого 2016 року у Верховній Раді України: спочатку народні депутати 247 голосами визнали роботу КМУ за результатами його звіту незадовільною², а буквально через деякий час не проголосували за його відставку. На думку нардепа від БПП С. Лещенка сталася змова (знову) парламентських фракцій «Опозиційного блоку», БПП, Радикальної партії та групи «Воля народу» з метою збереження уряду А. Яценюка³.

Отже, депутатські фракції не змогли повною мірою реалізувати свою політико-правову природу, не забезпечивши достатній рівень партійної і парламентської культури: життя народу стає все важчим і, разом з тим, більшість українців не можуть зрозуміти заради чого вони страждають

¹ В Антикризисній раді громадських організацій України та УСПП дотримуються думки про те, що програма дій на державному рівні має корелюватися із держбюджетом, відповідними етапами системних комплексних реформ. Зазначається також, що відсутність чіткої програми дій уряду з соціально-економічного розвитку та стабілізації економічної ситуації є однією з вагомих причин економічної кризи, що може бути пролонгована й надалі. По суті декларацією намірів була програма КМУ на 2015 рік; саме таким чином виглядають плани уряду щодо дій в 2016 р. ...План дій вищого виконавчого органу влади має ставити завдання подолання кризових явищ, поліпшення макроекономічних показників, повернення з вектору падіння на вектор зростання, зміцнення внутрішнього ринку, зростання ВВП, робочих місць, посилення конкурентоспроможності держави.

² За результатами дослідження швейцарського банку «Credit Suisse» Україна наприкінці 2015 року очолила рейтинг найбідніших країн Європи. Бідність є однією з найсуттєвіших перешкод у розвитку малого і середнього бізнесу, реалізації політичними партіями своєї політико-правової культури, демократичного поступу взагалі. Батько Сингапурського «економічного чуда» Лі Куан Ю свого часу говорив, що до того, як суспільство зможе успішно використовувати демократичну політичну систему, народ має досягнути високого рівня освіченості та економічного розвитку, створити значний середній клас, а життя людей повинно перестати бути боротьбою за виживання.

³ Лідер Радикальної партії О. Ляшко доволі критично ставиться до КМУ. Перебуваючи на харківському заводі «Турбоатом», він наголошував, що нинішня влада, на жаль, не має промислової політики. Вся її економічна політика, продовжував О. Ляшко, зводиться до одного — продати за копійки державну власність.

в соціально-економічному, громадянському і моральному аспектах, наслідком чого стає розчарування, апатія, а, подекуди, і прояви соціальної агресії. Причини такого рівня партійної і парламентської культури депутатських фракцій будуть висвітлені у подальших дослідженнях. В даному контексті й обмежених рамках тез наукового повідомлення важливо сказати, що одним з найбільш вагомих системостворюючих причин є поки що недостатній рівень розвитку громадянського суспільства та його найбільш активної частини — підприємницького середовища¹. В нашому випадку це проявляється, окрім іншого, в тому що повною мірою поки не реалізується така органічна

¹ За останні два роки були досягнуті доволі істотні успіхи у розвитку громадських організацій та волонтерського руху. Дослідження, що було проведено «GFK Ukraine» на замовлення ООН, показало, що волонтерський рух, по-перше, особливо розповсюджений серед молоді з вищою освітою (26% молодих людей беруть участь у волонтерстві (порівняно з 13% від всього населення, більша половина з них (53%) має вищу освіту); по-друге, 43% волонтерів є представниками середнього класу; по-третє, 62% населення України визнають роль волонтерського руху у політичних змінах. Приведені результати свідчать, що за час після Євромайдану у справі розвитку громадянського суспільства зійшла якісна прорість, яка з часом має дати стиглі плоди. Разом з тим, істотні зрушення у підвищенні громадянської активності українців поки що (за результатами дослідження Соціологічної служби Центру Разумкова, яке було проведено 6–12.11.2015 р. у всіх регіонах України, за винятком окупованих територій, в ході котрого було опитано 2008 респондентів) істотно не змінили взаємовідносини між громадянами (у даному випадку — підприємцями) і державою. На питання «Чи відчуваєте Ви себе захищеним від:

1) дій української влади;

2) спроб відчуження Вашої власності» негативно відповіли відповідно 74,4% і 63,7%.

В свою чергу, проведене автором кількісне дослідження з використанням соціологічного методу (у першій половині 2015 і на початку 2016 рр. методом анкетування було опитано у 8-ми містах України відповідно 350 і 252 респондента) дозволяє зробити такі висновки:

1) кожен другий з опитаних впевнений, що невирішеність проблем людини, суспільства і держави значною мірою залежить, перш за все, від діяльності провладних депутатських фракцій Українського парламенту та Уряду;

2) лише трохи більше кожного третього респондента вважають, що відповідна діяльність провладних депутатських фракцій Українського парламенту та Уряду, значною мірою залежить і від відповідального вибору кожного громадянина під час виборів народних депутатів України;

3) приблизно кожен п'ятнадцятий з опитаних вважає необхідним задіяти механізми громадянського суспільства з метою вимоги від провладних фракцій парламенту та Уряду проводити політику в інтересах людини, суспільства, держави;

4) орієнтовно, кожен сороковий респондент вважає можливим задіяти громадянське суспільство для контролю за провладними фракціями парламенту та Уряду, використовуючи спільні дії його інституцій з опозиційними парламентськими силами;

5) більше, ніж кожен третій готовий безкоштовно брати участь у легальних протестних акціях, організованих політичними партіями, у випадку порушення їхніх прав, свобод та законних інтересів органами державної влади, місцевого самоврядування, їх посадовими особами;

складова демократичного транзиту, як відповідальне ставлення виборців до тієї чи іншої політичної партії: люди голосують за них, а потім швидко розчаровуються у тих, кому вони довірилися (відсторонення від громадсько-політичного життя є однією з найважливіших передумов виникнення й існування «олігархічної демократії»). Мова йде про партійну (електоральну) культуру в широкому розумінні, як складову частину культури демократії громадянського суспільства. Перед нами довгий і суперечливий шлях переходу до демократії, основним змістом якого є тривалий процес формування культури демократії, системними складовими частинами якої, поряд з загальною, є особистісна, громадянська, соціально-економічна, правова, політична та інші види культури¹.

Любченко Олексій Олександрович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

Полтавський юридичний інститут,

асистент кафедри кримінального,

адміністративного і трудового права

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ДЕМОКРАТІЯ УЧАСТІ У СВІТЛІ УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ ВИЩИМИ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Аналіз демократичних засад ухвалення рішень вищими колегіальними органами державної влади сьогодні виглядав би неповним за виключного його здійснення з точки зору представницької демократії. На наше переконання, сучасні тенденції з посилення ролі учасницької демократії, яка становить невід'ємну частину загальної картини демократичного правопорядку, відіграють ключову роль.

Саме розвинуте громадянське суспільство є реальною передумовою для найбільш повної реалізації прав і свобод людини і громадянина, зауважує Г. В. Берченко. Як вказував один із розробників Конституції України проф. Л. П. Юзьков, «головне правниче навантаження інституту грома-

б) більше, ніж кожен четвертий готовий брати участь у таких акціях у випадку порушення прав, свобод та законних інтересів зовсім незнайомих людей;

¹ Професор економіки О. Ісінг (Otmar Issing), президент Центру фінансових досліджень (CFS) Франкфуртського університету (ФРН) на основі своїх досліджень зробив висновок, що суспільство не можна створити прийняттям закону. Воно формується на основі тривалого культурного процесу (36), а закон у ньому відіграє відповідну роль.

дянського суспільства — це асоціація вільних і рівноправних людей, яка забезпечує узгодженість їх різноманітних інтересів на засадах самоорганізації і державно-правового регулювання. Держава існує в такому суспільстві остільки, оскільки саме суспільство визнає необхідність певної (а саме демократичної і правової) держави. І, зрозуміло, що за таких умов вона підпорядковується громадянському суспільству, спрямовує свою діяльність на створення рівних можливостей для всіх як основи соціальної справедливості».

Громадянське суспільство виступає як сукупність добровільно сформованих громадських інституцій, котрі діють на самоврядних засадах у межах конституції та законів, за посередництвом яких індивіди реалізують свої основні невід'ємні права і свободи, відзначає О. В. Петришин. Основою громадянського суспільства за таких умов стає здатність соціалізованих індивідів організовуватися на основі виявлення власних потреб, утворювати для їх реалізації добровільні об'єднання, що становить самоврядний потенціал соціуму, реально обмежує повноваження та претензії з боку державної влади на всеохоплюючу (тотальну) опіку індивіда та суспільства, наголошує він. Як результат держава бере на себе тільки ті питання організації спільної життєдіяльності людей, які не можуть бути вирішені самостійно ні окремими індивідами, ні на рівні їх безпосередніх громадських утворень.

Провідною ідеєю концепції громадянського суспільства, на переконання С. І. Максимова, стає обґрунтування розвитку суспільства та держави процесами соціалізації людини, характером відносин індивідів та їх утворень, в які вони вступають на підставі взаємного визнання їх невід'ємних прав як певних суб'єктів.

Громадянське суспільство в правовій державі, як вважає В. В. Речицький, є домінуючим фактором суспільного прогресу, який має принципове верховенство над державою. Тому діяльність державних установ та посадових осіб має контролюватися громадськістю і з цією метою можуть створюватися будь-які асоціації громадян. На думку вченого, у взаємодії з громадянським суспільством держава повинна гарантувати і юридично забезпечити такі правові норми:

- 1) свободу партій та асоціацій;
- 2) обмеження монополії держави (зокрема, щодо об'єктів природного походження та засобів масової інформації державна власність не визнається взагалі, а щодо окремих видів діяльності державна монополія можлива виключно в межах здійснення безпосередніх функцій держави, але таким чином, щоб державна власність ніколи не перевищувала власності громадянського суспільства);
- 3) розширення меж правового регулювання допускається лише за умов одночасного розширення свободи індивідів;

- 4) заборону цензури, з чого випливає те, що оприлюднення достовірної інформації, яка компрометує державу чи її посадових осіб, не може бути підставою для притягнення розповсюджувачів цієї інформації до відповідальності;
- 5) право петицій, зборів та мітингів, обмеження на які можуть мати виключно процедурний характер.

Ю. Г. Барабаш дуже влучно, на нашу думку, наголошує, що незважаючи на всю гучність положень ст. 5 Конституції України, реальні механізми реалізації демократії виявилися далекими від ідеалу. При цьому, якщо у випадку із безпосередньою демократією ми принаймні можемо бачити у загальних контурах її реальну дієздатність, — продовжує автор, — то окремі інститути демократії взагалі залишилися поза увагою конституцієдавця (чи, точніше кажучи, згадка про них у конституційному тексті є аж занадто фрагментарною). Видається, що автор має на увазі таке поширене в європейських конституційних системах явище, як демократія участі.

Поняття громадянське суспільство тісно пов'язане з таким явищем як політична активність. Водночас усі форми демократії участі є проявами політичної активності. Класик політичної думки М. Вебер стверджував, що політична активність є сукупністю елементарних політичних дій (акцій), кожна з яких, співвідноситься з діями інших людей і орієнтується на них.

В. В. Речицький визначає політичну активність як особливий вид людської дії (свідомої бездіяльності), спрямованої на досягнення будь-яких цілей в якості свого вторинного або кінцевого результату і передбачає у вигляді безпосередньої мети та первинного результату, а також обов'язкової попередньої умови своєї ефективності, реалізацію одного з різновидів соціальної взаємодії (контакту). Такий вид діяльності, — наголошує автор, — має тенденцію до розширення вибору можливих варіантів реалізації свого інтересу і здійснюється переважно, але не виключно, на основі компромісу, в якому сфера свободи одних учасників цієї діяльності визначається межами свободи інших її учасників, які перебувають із першими в стані кооперації зусиль або, навпаки, конфлікту.

С. Г. Серьогіна наголошує, що відносини, які визначають взаємозв'язок методів здійснення державної влади з правовим положенням особи і станом політичної свободи у суспільстві, обсяг основних прав і свобод людини і громадянина та ступінь їх гарантованості з боку держави, ступінь відкритості, доступності й наближеності органів влади до народу, розвиненість політичних та громадських організацій, їх вплив на державну політику; ступінь розвитку інститутів громадянського суспільства, а також наявність умов для реальної можливості реалізації та захисту прав і свобод громадян, характеризують інструментальну, методологічну сторону організації державної вла-

ди, а тому мають бути віднесені до форми політичного режиму. Ця група відносин демонструє те, яким чином державна влада здійснюється.

З огляду на характерні особливості політичних прав, ключове місце в демократії участі належить громадянам. Як відзначає О. О. Чуб, громадяни можуть проявляти політичну активність шляхом об'єднання в політичні партії і громадські організації, і безпосередньо через участь у всеукраїнському та місцевому референдумах, виборах до органів державної влади та місцевого самоврядування і т. п. У зв'язку з цим автор розрізняє наступні дві форми політичної участі: 1) «безпосередню» та 2) у складі об'єднань громадян, тобто через інститути громадянського суспільства («організаційна», «опосередкована»). Це організаційні форми участі громадян в управлінні, які можна точніше назвати індивідуальною (одноособною) та колективною.

Якщо подивитися на проблему становлення народовладдя як стійкої політико-правової практики глибше, слушно відзначає Ю. Г. Барабаш, то звертає на себе увагу одне з головних питань — низький рівень в українських громадян «civil culture» (у термінології Г. Алмонда і С. Верби). Саме вміння і бажання відстоювати свої громадянські права, на його думку, є одним з визначальних чинників для становлення демократичної системи. Автор констатує, що сьогодні ми спостерігаємо фактично повну відсутність віри і довіри у виборців до політиків, які повинні уособлювати представницьку сторону системи народовладдя.

Водночас у розвинутих демократичних суспільствах участь у формах політичної активності, що ініційовані громадянами та політично орієнтовані, зростає та підтримується, наголошує Р. Далтон.

Мета участі громадян у мітингах, походах, демонстраціях — зазначає О. О. Чуб — вплинути на державні органи та їх рішення шляхом узгодження та вираження колективної думки у суспільно значущих питаннях, змусити владні структури бути відповідальними за свої рішення та суспільну політику, що ними проводиться. На зборах громадськість може обговорювати різноманітні питання політичного, економічного та соціально-культурного характеру, проблеми, що пов'язані з виборами, обговоренням проектів законодавчих актів і питань, які винесені на референдум і т. п. Така активність — яскравий вираз того, в якій сфері державне управління є малоефективним та які саме інтереси народу максимально не задоволені. О. О. Чуб також наголошує, що для укорінення демократичних традицій необхідна різноманітність, гнучкість, зручність форм участі громадян у прийнятті державно-значущих рішень.

На думку Н. Подвірної, проблема неефективності прийнятих рішень на державному рівні найчастіше розглядається у контексті методології питання про відносну самостійність держави від суспільства. Неефективність

та недовіра багатьох управлінських рішень, що запроваджуються сьогодні в українському суспільстві, — наголошує автор — продукт неправильної державної політики, яка вносить дисбаланс у взаємини між державними органами, суспільством і особистістю. Як наслідок, відбувається відчуження особистості від управління справами суспільства і держави, що в певний спосіб ускладнює становлення громадянського суспільства.

В. В. Речицький зазначає, що в демократичних державах структура політичної активності направлена на інновації та динамізм. Тут політична активність громадянського суспільства та держави складають складну конституційну метаструктуру, біполярну за своїми пріоритетами, хоча з очевидним домінуванням цінностей громадянського суспільства. Тому відобразити конституційні аспекти політичної активності демократичного суспільства можна лише в системі подвійної ієрархії цінностей в матерії політичного.

Таким чином, ступінь розвиненості громадянського суспільства є беззаперечним фактором впливу на демократичність правопорядку. Особливого значення це набуває в сучасних умовах симбіозу представницької демократії та демократії участі, адже саме такі характеристики як розвинене громадянське суспільство, політична активність населення та здатність відстояти власну позицію у поєднанні з толерантністю та умінням досягати компромісів є беззаперечними атрибутами сучасної демократії.

На нашу думку, сьогодні доцільно вести мову саме про посилення ролі демократії участі, взаємопроникнення та взаємодоповнення різних форм демократії у процесі ухвалення рішень вищими органами державної влади.

Михайліченко Тетяна Олександрівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
Полтавський юридичний інститут,
к. ю. н., асистент кафедри кримінального,
адміністративного і трудового права

СПЕЦІАЛЬНІ НОРМИ В КК УКРАЇНИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАВ І СВОБОД ЖУРНАЛІСТІВ: ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ

Проголошуючи одним із завдань Кримінального кодексу (далі — КК) України правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина (ст. 1), законодавець визнав, що така охорона забезпечується кожній людині. Водночас, в правовій доктрині презюмується положення, що всі люди є рів-

ними перед законом. Однак, як свідчить практика, останнім часом український законодавець «захопився» створенням спеціальних складів злочинів, які створюють за рахунок вказівки на соціальну характеристику потерпілого (спеціального потерпілого). Зокрема, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів» № 421-VIII від 14.05.2015 р. чинний КК було доповнено статтями 345¹ «Погроза або насильство щодо журналіста», 347¹ «Умисне знищення або пошкодження майна журналіста», 348¹ «Посягання на життя журналіста» та 349¹ «Захоплення журналіста як заручника». В той час як в науці давно напрацьовані підстави, за яких умов мають створюватися спеціальні норми (істотні відмінності характеру і ступеня суспільної небезпечності деяких видів діянь, передбачених нормою права, застосування якої не дозволяє врахувати ці відмінності; потреби конкретизації кримінального закону, забезпечення визначеності та ін.).

Тож чим пояснювалося прийняття вищевказаного Закону і чи виправданим було рішення законодавця? Відповідно до пояснювальної записки до проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів метою даного закону було «приведення законодавчого регулювання гарантій безпеки законної професійної діяльності журналістів європейськими стандартами у правовому регулюванні діяльності ЗМІ». Зокрема, автори Проекту посилаються на Рекомендацію № R (96) 4 «Про захист журналістів за умов конфліктів і тиску» від 03.05.1996 р., відповідно до якої в «демократичному суспільстві свобода засобів масової інформації та вільне й безперешкодне здійснення журналістами їхніх функцій важливе, зокрема, для інформування громадськості, вільного формування й вираження думок та ідей, а також для перевірки діяльності органів державної влади». З огляду на це Комітет міністрів Ради Європи рекомендував національним урядам керуватися у своїй діяльності та політиці основними принципами, що стосуються захисту журналістів, котрі працюють за умов конфліктів і тиску, викладеними у Додатку до згаданої вище Рекомендації, а також застосовувати їх без обмеження й дискримінації за будь-якою ознакою до іноземних і місцевих журналістів.

Загалом схвалюючи вказаний Закон, В. І. Павликівський зазначає, що його прийняття стало «закономірним кроком у встановленні законодавчих гарантій свободи слова та діяльності ЗМІ», бо, на думку автора, останніми роками значно збільшилася кількість посягань на журналістів, які належним чином не розслідуються. Та чи є дійсною причиною належного досудового розслідування відсутність спеціальних складів злочинів, де журналісти були б спеціальними потерпілими. Навряд чи. Крім того, як вказує К. М. Буряк, виходячи із статистичних даних, журналісти не є найбільш вразливою кате-

горією потерпілих, так як набагато більша кількість посягань здійснюється стосовно військовослужбовців, працівників фінансово-кредитної сфери, лікарів, працівників правоохоронних органів та ін.

Також, авторами законопроекту було прогнозовано, що прийняття відповідного закону «забезпечить гарантування на законодавчому рівні безпеки законної професійної діяльності журналістів у відповідності до європейських стандартів у правовому регулюванні діяльності ЗМІ». Отож, вказаний Закон вже діє майже рік. Однак у Єдиному державному реєстрі судових рішень за вказаний період міститься лише один вирок за ч. 2 ст. 345¹ КК та дев'ять ухвал з різних судів, які вказують про досудове розслідування по даній категорії справ; щодо ст. 347¹ КК, то нині розслідується одне кримінальне провадження, а вироків відсутні; стосовно ж статей 348¹, 349¹ КК, то ні вироків, ні кримінальних проваджень за вказаний період немає. Тобто, як і можна було заздалегідь передбачити, прийняття нових спеціальних складів злочинів не покращили ситуацію, бо заходи кримінальної репресії варто застосовували лише після вичерпання адміністративних, дисциплінарних, цивільно-правових та моральних форм впливу.

Як справедливо наголошує О. П. Горпинюк, ефективність діяльності правоохоронних та судових органів дуже залежить від якості законодавства, одним із показників якого є стабільність, незмінність основних принципових положень та приписів. Нині ж спостерігається надмірна, неузгоджена криміналізація, яка лише вносить складнощі. Часто український законодавець, на жаль, сприймає кримінально-правову заборону як панацею. Отож, прийняті поспіхом зміни мають хаотичний, непослідовний і необґрунтований характер. Так, з одного боку, метою Закону України № 421-VIII від 14.05.2015 р. був захист журналістів, натомість санкція ст. 348¹ КК є більш м'якою (від дев'яти до п'ятнадцяти років позбавлення волі або довічне позбавлення волі), аніж у п. 8 ч. 2 ст. 115 КК (від десяти до п'ятнадцяти років позбавлення волі або довічне позбавлення волі), тому що нижня межа покарання є нижчою. Та й санкція ч. 1 ст. 347¹ КК є більш м'якою, бо встановлює менш суворий вид покарання (не передбачає такого альтернативного виду покарання як позбавлення волі), ніж санкція загального складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 194 КК. Стосовно ж статей 345¹, 349¹ КК, то, на нашу думку, їх поява теж не була необхідною, позаяк якщо раніше за перешкодження професійній діяльності журналіста шляхом погрози вбивством чи застосуванням насильства кваліфікувалося за сукупністю ст. 171 КК та відповідно за статтями 121, 122, 125–127, 129 чи 147 КК, то нині — теж за сукупністю, але вже за ст. 171 та статтями 345¹, 349¹ КК України.

Таким чином, можна зробити висновки, що законодавець поспішно і нерационально використовує кримінальну репресію в прагненні забезпечити безпеку журналістів, що в свою чергу не сприяє роботі правоохоронних

та судових органів, та й *de facto* не захищає належним чином журналістів від посягань. На нашу думку, законодавцю варто було б насамперед використати інші форми захисту прав і свобод даних осіб.

Михайловська Наталія Олександрівна

*Кіровоградський інститут розвитку людини «Україна»,
старший викладач кафедри правознавства*

ПРОБЛЕМИ РОЗБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Розбудова громадянського суспільства, демократизація всіх сфер суспільного життя — стратегічна мета нашої держави, що набуває особливого значення на шляху просування України у європейський та світовий простір, наближення до європейських стандартів демократії. Про актуальність названої проблеми свідчить гостра дискусія, що розгорнулася у наукових виданнях та на сторінках преси.

Сьогодні серед вчених-юристів та політологів існують найрізноманітніші погляди на громадянське суспільство як соціальний інститут і демократичне середовище життєдіяльності людини. Одні вчені скептично оцінюють ідею такого суспільства як конкретної моделі демократичного функціонування суспільства (хоча і певним чином визнають його привабливість як політичного гасла у наш час), інші — навпаки, вважають, що вирішення сучасних проблем людства залежить виключно від розбудови громадянського суспільства, особливо в умовах глобалізації.

У науковій літературі існує широкий діапазон думок з приводу сутності громадянського суспільства. Одні дослідники розглядають його як сукупність неполітичних відносин. Другі визначають назване суспільство як відносини, не опосередковані державою. Треті — державу як визначальний інститут громадянського суспільства. Як певне теоретичне узагальнення воно може бути «лише теоретичною абстракцією, поняттям, яке дійсно має свою сутнісну природу, але залежно від конкретних історичних умов різноманітну форму, що потребує постійного оновлення уявлення про соціальне явище». Сутнісною характеристикою громадянського суспільства є відносна автономність неполітичних відносин в ньому, особливо у сфері економічного, духовного життя від держави.

Сьогодні в Україні здебільшого пропагується ліберально-демократичний варіант розбудови громадянського суспільства в його індивідуалістичній інтерпретації, що ґрунтується на зниженні колективної солідарності на

користь автономії індивіда від суспільства, повної свободи інститутів останнього. Будь-які спроби з боку держави обмежити сферу їх діяльності розцінюються як її свавілля та замах на конституційні основи.

Але гасло ліберально-демократичного громадянського суспільства з його автономною особистістю, що дбає лише про власні інтереси, не повністю відповідає концепції розбудови сучасного українського суспільства.

Україна завжди була країною пограниччя у геополітичному сенсі, розташованою на перехресті двох світів і мала вплив різних культур — східної і західної. Тому, розглядаючи особливості розвитку громадянського суспільства в Україні, потрібно враховувати вплив західних та східних культур та особливості власного історичного досвіду. Це означає, що суспільство, яке перебуває у стані трансформації, має формувати власну модель громадянських відносин, громадянського суспільства в цілому відповідно до власних традицій, цінностей, культурних стереотипів. Такий підхід дає можливість не допустити буквального повторення класичної західноєвропейської моделі, а також збудувати власне громадянське суспільство з урахуванням місцевих традицій країни, дещо інакше, ніж на Заході та Сході.

Перспективи входження України у європейський простір зобов'язують визнавати права людини провідним ціннісним орієнтиром у розбудові українського громадянського суспільства. Вони виступають системоутворюючою складовою такого суспільства та правової держави і є нормативною формою вираження міри свободи індивіда.

В українському суспільстві права людини — важливий ціннісний еталон. Він хоча і закріплений у Конституції України, але його поки що важко втілити у життя. І причина не тільки в історичних традиціях українського суспільства, у якому права людини не займали гідного місця, ні у суспільній свідомості, ні у практичній діяльності держави, а у нестабільній ситуації перехідного періоду, невисокій правосвідомості громадян, відсутності можливостей покращити добробут людей.

Особливо важливою проблемою у розбудові українського громадянського суспільства, яка потребує постійної уваги та негайного вирішення, є взаємодія цього суспільства з державою. Розмежування їх повноважень, яке має місце у будь-якому суспільстві, не означає їх протистояння, протидорство, хоча часто таке буває, навіть, у демократичних державах.

Вже сьогодні, навіть у демократичних суспільствах, вирішується питання не тільки про створення сприятливих умов для розвитку інститутів громадянського суспільства, а й про подолання агресивної та асоціальної діяльності деяких з них.

Розглядаючи фундаментальну проблему взаємозв'язку українського громадянського суспільства та держави у перехідний період, необхідно кон-

статувати не послаблення та скорочення ролі держави, як це здебільшого декларується та пропагується сьогодні, а навпаки, посилення її впливу на суспільне життя в сучасних умовах. Сьогодні у демократичних суспільствах держава через свої інститути активно втручається у простір громадянського суспільства, забезпечуючи вирішення багатьох соціально важливих проблем. Це свідчить, що система «держава — громадянське суспільство» сьогодні вийшла на новий, дещо відмінний від відповідної західноєвропейської моделі розвитку громадянського суспільства шлях.

Як ми бачимо, в Україні громадянське суспільство ще не розвинене, багато його інститутів й елементів або зовсім слабкі, або ж мають асоціальний характер. На мою думку, у нашій країні тільки розпочинається формування зазначеного суспільства, його інституційних основ. На мою думку, стан розвитку громадянського суспільства в Україні «в межах вікової норми». Дійсно громадянське суспільство (українське не є винятком) «не виникає ні за одну ніч, ні за той термін, протягом якого можна створити демократичну конституцію чи, навіть, закласти основи ринкової економіки».

Деякі вчені вважають, що в Україні ще немає громадянського суспільства, а існує модель «негромадянського» суспільства, яке характеризується такими ознаками, як: «відчуження більшої частини суспільства від влади; упорядкування громадян правилам, нормам, що регулюють їх приватне життя і поряд з ним свавільне, безконтрольне здійснення державною владою своїх повноважень; відсутність системи реальних гарантій офіційно залежних прав людини і громадянина з боку державно-владних інститутів; повна відсутність дійових юридичних підвалин захисту індивіда від чиновництва; тіньове привласнення, перерозподіл власності при домінуванні на всіх рівнях владної ієрархії, неформальних, кланітарних відносин, зрощування корумпованої політичної влади з тіньовою економікою кримінального світу». В цілому — це сумна картина стану розвитку громадянського суспільства в Україні.

Сьогодні в Україні існують труднощі становлення громадянського суспільства. Воно криміналізоване, корумповане, не менше, ніж державна бюрократія і значно більше ніж держава, атомізовано і не згуртоване, розрізнене.

Тому на шляху його розбудови потрібно врахувати певні застороги: «поперше, є небезпека перетворитися в інститут обслуговування індивідуальних та групових інтересів. По-друге, їх завжди буде намагатися приборати до рук влади бюрократичного апарату. І, нарешті, структури громадянського суспільства можуть бути або дуже рихлі, нездатні приймати конструктивні рішення, або ж занадто організовані, у яких окремі члени асоціації не можуть проявити свою самостійність».

Ці труднощі обумовлені не тільки радянським минулим з його квазідемократичними інститутами й цінностями, а й прорахунками у проведенні окремих реформ у часи розбудови незалежної України.

Таким чином, можна зробити такі висновки:

1. При розбудові українського громадянського суспільства потрібно врахувати вплив не тільки західної та східної моделі розвитку зазначеного суспільства, а й власний, позитивний та негативний досвід, обумовлений власними традиціями, культурою, менталітетом, рівнем правової культури та правосвідомості громадян.

2. Незважаючи на особливий шлях становлення українського громадянського суспільства, в цілому магістральний напрям його розвитку полягає у русі західноєвропейської цивілізації у контексті поступової еволюції до стандартів європейської демократії.

3. Тільки у демократичній країні з розвиненим громадянським суспільством може бути досягнута гармонія у взаємовідносинах держави і суспільства, влади і громадян. Лише правова держава може створити громадянське суспільство, а демократичне таке суспільство здатне підтримати розбудову правової держави. Держава може сприяти становленню громадянського суспільства, а може й гальмувати його розвиток.

4. Розбудова українського громадянського суспільства сприяє закріпленню стабілізаційного розвитку суспільства, створенню умови для розвитку людини, захисту її прав і свобод.

Тому, Україна ще має пройти довгий та нелегкий шлях формування власного громадянського суспільства і відповідної йому демократичної, правової, соціальної держави.

Павчук Катерина Олександрівна

ННУ імені Ярослава Мудрого,

к. ю. н., асистент кафедри конституційного права України

РЕАЛІЗАЦІЯ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ 2015 РОКУ: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Закон України «Про місцеві вибори», прийнятий у липні 2015 р., продовжив традицію перманентної зміни виборчого законодавства. Значні складнощі в організації виборчого процесу, які він спровокував, пов'язані, щонайперше, з низкою новел, закріплених цим законом. Специфіка вперше запровад-

женої на місцевих виборах виборчої системи потребувала досить тривалого часу ознайомлення та підготовки членів виборчих комісій, місцевих організацій політичних партій, кандидатів та виборців до повноцінної реалізації такої законодавчо закріпленої системи.

Але брак часу став не єдиною перепоною на шляху до реалізації виборчих прав. Одразу після проведення виборів *громадянська мережа «ОПОРА»* висловила своє незадоволення новим Законом України «Про місцеві вибори», який містить цілу низку недосконалих положень, неточностей та неузгодженостей, що пояснюється порушенням стандартів підготовки таких важливих для суспільства законодавчих актів. В умовах процедурної невизначеності та двозначності законодавчих положень «ОПОРА» зафіксувала чисельні випадки неоднакового застосування положень Закону України «Про місцеві вибори» в схожих ситуаціях, що не сприяло дотриманню належних стандартів виборчого процесу.

Це, відповідно, змушувало ЦВК давати роз'яснення. Мова йде про Роз'яснення ЦВК щодо застосування деяких положень Закону України «Про місцеві вибори» під час реєстрації кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, кандидатів у депутати обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови та старости села, селища, висунутих місцевими організаціями політичних партій на чергових, позачергових та перших місцевих виборах від 23 вересня 2015 р. № 362. У ньому додатково роз'яснювалися положення, зокрема про так звану гендерну квоту. Згідно з ч. 3 ст. 4 Закону представництво осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати місцевих рад у багатомандатних виборчих округах має становити не менше 30 відсотків загальної кількості кандидатів у виборчому списку. Складність ситуації полягала в тому, що серед передбачених ч. 1 ст. 46 Закону підстав для відмови в реєстрації кандидата в депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, старости села, селища, висунутих на місцевих виборах, указане положення відсутнє. З огляду на це, слідуючи логіці ЦВК, відмова в реєстрації кандидатів у депутати у багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах рад з підстав недотримання положення Закону щодо представництва осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати місцевих рад у багатомандатних виборчих округах на підставі п. 1 ч. 1 ст. 46 Закону не допускається.

Але вищенаведений пункт роз'яснення був сприйнятий неоднозначно у судовій практиці. Так, Київським апеляційним адміністративним судом в один день, а саме 30 вересня 2015 р., майже таким самим складом суд-

дів, було винесено два рішення у справах за номером 875/36/15 та 875/37/15, абсолютно протилежні за змістом, позивачами в яких були суб'єкти виборчого процесу Київська міська організація політичної партії «Об'єднання «Самопоміч», а також кандидат на посаду міського голови міста Львова, кандидат в депутати Луцької міської ради, політична партія «Сила Людей» відповідно. Мова йшла про визнання нечинними пунктів 3 та 4 Роз'яснення ЦВК від 23 вересня 2015 р. Позов від Київської міської організації політичної партії «Об'єднання «Самопоміч» задовольнили повністю і визнали нечинним та скасували п. 4 Роз'яснення, а по другій справі — відмовили в повному обсязі. Вже 02 жовтня 2015 р. Вищий адміністративний суд апеляційну скаргу політичної партії «Сила Людей» залишив без задоволення, а постанову Київського апеляційного адміністративного суду від 30 вересня 2015 року у справі № 875/37/15 — без змін. Натомість, вже 04 жовтня 2015 р. Вищий адміністративний суд, спираючись на вказане вище рішення 02 жовтня 2015 р., колегія суддів вирішила, що спір між суб'єктами виборчого процесу і ЦВК щодо його нормативно-правового акту вже вирішено судом, тому це є підставою для закриття провадження у справі. Тож, фактично, пункти Роз'яснення ЦВК на сьогодні є чинними, хоча і були визнані в судовому порядку такими, що мають бути скасовані.

Ще одна категорія справ, що стосувалась включення до списку виборців громадян України, які є внутрішньо переміщеними особами, характеризувалась своєю неоднозначністю і явними порушеннями виборчих прав. Наприклад, 22 жовтня 2015 р. Київський апеляційний адміністративний суд (справа № 761/30241/15-а) ухвалив рішення за позовом громадянина України, внутрішньо переміщеної особи щодо включення її до списку виборців на виборчій ділянці за місцем реєстрації позивача (згідно адреси, зазначеної в довідці про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи). До цього, а саме 20 жовтня 2015 р., Шевченківський районний суд м. Києва відмовив переселенцю у задоволенні позову про включення до списку виборців для голосування на чергових виборах депутатів місцевих, сільських, селищних рад та міських голів. Позивач звернувся до суду, оскільки орган ведення Держреєстру виборців відмовив включити його до списку виборців на місцевих виборах (про зміну виборчої адреси), посилаючись на те, що довідка про реєстрацію не передбачена у переліку документів відповідно до Закону України «Про свободу пересування і вільний вибір місця проживання», що підтверджують належність позивача до місцевої територіальної громади. Київський апеляційний адміністративний суд апеляційну скаргу не задовільнив, постанову Шевченківського районного суду м. Києва від 20 жовтня 2015 р. залишив без змін. Аналогічні рішення про невключення до списків виборців внутрішньо переміщених осіб було прийнято й іншими судами першої інстанції, зокрема

Печерським районним судом м. Києва (справа № 757/38747/15-а), Краснолиманським міським судом Донецької області (справа № 236/3200/15 а), Голосівським районним судом м. Києва (справа № 752/17237/15-а).

Парадоксальність ситуації полягає в тому, що Київський апеляційний адміністративний суд колегією суддів при розгляді апеляційної скарги (справа № 761/30242/15-а) ще однієї особи-переселенця встановила, що керівні принципи ООН з питань переміщення осіб в межах країни, Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи «Щодо внутрішньо переміщених осіб» (2006) та Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи (2009) чітко вказують на необхідність належного забезпечення як на законодавчому рівні, так і на рівні адміністративної практики виборчих прав внутрішньо переміщеної особи, зокрема й на місцевих виборах. При цьому в документах вказується, що ці права, як і всі інші, мають бути забезпечені на основі повної рівності з іншими громадянами країни. Цікавим є і абсолютно протилежний висновок колегії суддів на противагу позиції, висловленій по аналогічній справі. Він полягав в тому, що довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи є документом, який засвідчує місце проживання особи. А оскільки позивачем підтверджено реєстрацію у Шевченківському районі, то, відповідно до вимог законодавства, він набуває прав виборця на чергових виборах депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів. Цілком зрозуміло із наведених фактів, що це рішення є унікальним у сфері забезпечення реалізації політичних прав і свобод громадян, а статистика відмов у задоволенні позовних вимог подібного роду свідчить лише про необхідність щонайшвидшого законодавчого регулювання і напрацювання єдиного підходу до вирішення цих питань.

Експерт з питань внутрішньо переміщених осіб Інституту суспільно-економічних досліджень Т. Дурнева відзначає, що основою цієї проблеми є відсутність чіткого розуміння статусу внутрішньо переміщених осіб у територіальних громадах, які їх приймають, сприйняття таких осіб як тимчасових жителів, не зацікавлених брати участь у справах місцевої громади. Частково цьому сприяла сама процедура їх реєстрації, яка передбачає видачу довідки про реєстрацію внутрішньо переміщених осіб із обмеженим терміном дії на півроку. Однак, більшість з тих, хто отримав такі довідки, прожили у територіальній громаді вже більше року. Станом на 15 лютого 2016 р., за даними структурних підрозділів соціального захисту населення обласних та Київської міської державних адміністрацій, взято на облік 1 725 893 переселенців або 1 364 027 сімей з Донбасу і Криму.

Крім того, за спостереженнями громадянської мережі «ОПОРА» процес реєстрації кандидатів супроводжувався численними конфліктами та справами, що було пов'язано із неоднаковим застосуванням територіальними

виборчими комісіями положень Закону України «Про місцеві вибори» і наявністю у окремих виборчих комісій політичних мотивів. У поодиноких випадках відмови у реєстрації кандидатів мали ознаки перешкодження здійсненню громадянами пасивного виборчого права, що потребувало не тільки судового захисту, а й втручання ЦВК. У той же час виборці отримали конкурентний перелік кандидатів, який не обмежувався з боку держави необґрунтованими рішеннями чи заборонами. У зв'язку із масовими випадками оскаржень рішень ТВК щодо відмови в реєстрації кандидатів у значній частині територіальних громад та регіонів було порушення строків проведення реєстрації кандидатів, що негативно вплинуло на реалізацію інших етапів виборчого процесу.

Наостанок слід вказати, що вищенаведені факти підтверджують тезу про те, що суттєвий вплив на предмет виборчих спорів, їх характер та динаміку здійснюють не тільки зовнішні фактори (як-от поява внутрішньо переміщених осіб), але і традиційність, звичність чи навпаки часта змінюваність виборчих процедур.

*Прохазка Ганна Анатоліївна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
Полтавський юридичний інститут,
к. ю. н., асистент кафедри правосуддя*

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Серед найгостріших проблем у щорічних доповідях і оглядах щодо стану дотримання прав людини в Україні, відзначаються проблеми зниження рівня життя, бідності, порушень прав людини, у тому числі, осіб, які перебувають під вартою, проблеми з дитячим харчуванням, обмеженості доступу до продовольства бідних верств населення.

За даними досліджень Держкомстату умов життя домогосподарств, частка населення із середньодушовими щомісячними доходами нижче прожиткового мінімуму збільшилася у 1,6 рази за останні декілька років. Це означає, що бідні люди не мають належного харчування і місця проживання, не отримують освіти та не мають доступу до медичних послуг. Тому, ще у в доповіді Уповноваженого Верховної Ради з прав людини за 2010 рік наголошувалося, що забезпечення конституційного права на достатній рівень життя, подолання бідності є неможливими без об'єктивного визначення прожиткового мінімуму та інших соціальних стандартів.

Набір продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг, що входять до прожиткового мінімуму — не відповідають сучасній ситуації, тим більше, що за законом він повинен переглядатися не рідше одного разу на 5 років, тоді як востаннє в Україні це було зроблене понад 10 років тому.

В дослідженні Уповноваженого Верховної Ради з прав людини окремих розділ присвячений дотриманню в Україні соціально-економічних і культурних прав стосовно дітей, в якому зазначено, що скорочення прибутків родин негативно позначаються на достатньому харчуванні дітей, найгіршою серед домогосподарств є ситуація щодо енергетичної цінності та вмісту поживних речовин у продуктах харчування у багатодітних сім'ях.

Наприклад, сім'ї з дітьми у далеких 1999 та 2008 роках реально споживали жирів на 80% більше, ніж це передбачено нормами проти очевидного дефіциту споживання білків, останніх на 30–35% менше норми, а вуглеводів на 15–20%, що призводило до збільшення проблем із здоров'ям дітей. У зв'язку із проведенням антитерористичної операції на сході, ситуація на частині території України, погіршилася до рівня гуманітарної катастрофи, а падіння рівня життя спостерігається на усій території держави.

За дослідженнями правозахисних неурядових організацій проведеними в Україні, відсутність якісної питної води, незадовільне харчування є однією з причин частих захворювань засуджених і осіб узятих під варту. Внаслідок чого, серед цієї категорії громадян зареєстровано понад 86 тис. захворювань, тобто хворіє кожний другий.

Піддаючи аналізу звіти стосовно засуджених та осіб, які перебувають під вартою, щодо дотримання прав людини, у питанні достатнього для них харчування, ми повинні зазначити, що обмеження у харчуванні можуть бути розглянуті, як форма катування або спосіб приниження людської гідності. На нашу думку, останнє підтверджують численні випадки, які згадуються Європейським Судом з прав людини (ЄСПЛ) щодо країн колишнього Радянського Союзу.

Відповідно до доповіді Комісара Ради Європи з прав людини, засуджені особи, з якими він зустрічався в Україні, скаржилися на брак освітлення, невідповідну систему вентиляції, недостатнє харчування, незадовільні санітарні умови, відсутність ізоляції хворих на заразні інфекційні захворювання. Більшість камер не відповідає європейським стандартам, а таке середовище не тільки є небезпечним для здоров'я утримуваних під вартою але і підриває їхнє право на певний рівень гідності.

Зв'язок поведінки з ув'язненими і забезпечення права на достатнє харчування вбачається у тому, що за висновком ЄСПЛ, незадовільне за якістю, кількістю і різноманітністю харчування визнане таким, що принижує гідність людини. ЄСПЛ вважає, що: «держава на законних підставах може

позбавити особу волі, проте відсутні підстави для позбавлення людини гідності». Таким чином, для України дотримання права на достатнє харчування є і забезпеченням гідності її населення, усіх його верств і категорій.

Поступове розуміння громадянами України свого права на достатнє харчування знайшло своє закріплення і в окремих рішеннях місцевих судів.

Внаслідок поданого цивільного позову до Центрального районного суду міста Сімферополя щодо відшкодування моральної шкоди заподіяної нелюдським поведженням, бездіяльністю органів щодо лікування хворого туберкульозом, та спричинення шкоди здоров'ю на користь В. В. Мжачиха 20 квітня 2007 року було ухвалене рішення, яке ґрунтувалося на тому, що моральна шкода позивачу була завдана нелюдським поведженням, яке серед іншого, полягало у відсутності нормального харчування. На користь В. В. Мжачиха в рахунок відшкодування моральної шкоди стягнуто 25 000 грн. шляхом списання відповідної суми Державним казначейством України.

На даний час є очевидним, що в Україні існують серйозні проблеми з дотриманням базових елементів права на забезпечення відповідного життєвого рівня — права на достатнє харчування, безпеку і якість продуктів харчування, води, права на житло. Відзначається, що Україна дуже далека від тих стандартів, які навіть передбачені в її Конституції, а також від стандартів, які вже давно стали нормою для європейських країн. Незадовільною є ситуація з безпекою харчування і питною водою.

Серйозний розгляд економічних, соціальних і культурних прав передбачає відданість ідеям суспільної інтеграції, солідарності, рівності, серйозним намірам щодо розподілу прибутків, а також занепокоєність з приводу захисту незахищених груп населення як-то незаможних, інвалідів, корінного населення. До цих процесів повинні бути підготовлені не тільки держава але і суспільство.

На нашу думку, суттєвим зрушенням у питанні виконання Україною своїх зобов'язань щодо дотримання економічних, соціальних і культурних прав якраз і буде поступове запровадження таких механізмів їх забезпечення, які розумно поєднували б державний примус і свободу індивіда в реалізації належних йому прав.

Створення таких механізмів ґрунтується на виконанні зобов'язань держави поважати, захищати і здійснювати право на харчування. Такий підхід відповідав би вимогам Зауважень загального порядку № 12 від 12 травня 1999 року і сприяв виконанню Україною зобов'язань за МПЕСКП 1966 року, а з іншого боку — гармонійно поєднував би застосування державної влади і волі індивіда.

Одне із зобов'язань, яке визначене у Зауваженнях загального порядку № 12 від 12 травня 1999 року, називається — зобов'язання захищати. Воно

вимагає від України прийняття заходів з забезпечення того, щоб юридичні або фізичні особи не позбавляли фізичних осіб доступу до достатнього харчування.

Заходи можуть включати захист свободи дії та використання ресурсів проти інших, більш могутніх економічно зацікавлених груп, захист від шахрайства, від неетичної поведінки в торгівельних і контрактних відносинах, від продажу та викидів небезпечних продуктів.

На думку А. Ейде, важливі компоненти зобов'язання захищати сформульовані в самому законодавстві країн. Таке законодавство легко піддається судовому контролю, а значить, скасовує аргумент, згідно з яким економічні, соціальні права іманентно не піддаються судовому розгляду. Звичайно, законодавство такого роду має бути контекстуальним, тобто воно повинно ґрунтуватися на конкретних вимогах зацікавленої сторони.

Зобов'язання здійснювати право на достатнє харчування для України наступить у тому випадку, коли особа або група осіб з незалежних від їх волі причин опиняться в ситуації, коли будуть нездатними користуватися правом на достатнє харчування, використовуючи засоби, що перебувають у їх руках, через що держава буде зобов'язана негайно забезпечити це право. Необхідність виконання цього зобов'язання може наступати, наприклад, під час різних надзвичайних ситуацій, стихійних лих, епідемій, голоду, військового конфлікту тощо.

Його можливо використовувати як безпосередню харчову допомогу або соціальне забезпечення, якщо не існує жодних інших можливостей: щодо безробітних, для незаможних, осіб похилого віку.

Формальне визнання права на достатнє харчування і права на свободу від голоду на національному рівні ще не означає їх практичного і ефективного захисту, оскільки завжди існує загроза, що вони можуть залишитися на папері. Тільки у поєднанні з політичною волею держави, готовністю судових і інших національних установ, з'являється можливість впроваджувати ці права у життя. Закріплення права на гідний рівень життя в Конституції України 1996 року, що містить у собі право на достатнє харчування, передбачає дещо більший рівень захисту самої норми, ніж прийняття звичайних законів, оскільки змінити конституційну норму значно складніше.

Разом з тим, відсутність базового нормативно-правового акту, який би захищав право людини на достатнє харчування і право на свободу від голоду, відсутність тривалої судової практики із захисту цих прав, руйнує цілісність усієї побудови прав людини на національному рівні, а окремі судові прецеденти, тільки додають їм невпевненості, неоднаковості, і як результат, часто провокують прийняття незаконних рішень.

Сидоренко Анна Сергіївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

Полтавський юридичний інститут,

к. ю. н., старший викладач кафедри

кримінального, адміністративного і трудового права

ОСОБЛИВОСТІ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Трудовому праву як і будь-якій галузі права притаманні єдність і диференціація. Для диференціації правового регулювання праці характерна конкретизація норм трудового права, що регулюють працю окремих категорій громадян.

Диференціація правового регулювання праці — це особливості та специфіка в регулюванні трудових відносин, котрі передбачені чинним трудовим законодавством, колективним договором, локальними нормами та іншими нормативними актами.

Особливості диференціації правового регулювання праці окремих категорій працівників полягають у виникненні і припиненні трудових правовідносин, регулюванні робочого часу та часу відпочинку, а також у наданні додаткових гарантій, пільг та переваг порівняно із загальною категорією найманих працівників.

Як відомо, в науці трудового права фактори диференціації правового регулювання праці поділяються на дві групи: суб'єктивні та об'єктивні. Слід звернути увагу на те, що суб'єктивні фактори диференціації, в першу чергу, обумовлені особою працівника. Тому, чинним законодавством встановлені особливості регулювання трудових відносин з жінками, неповнолітніми працівниками, інвалідами.

Приймаючи на роботу неповнолітню особу, роботодавець повинен дотримуватися спеціальних норм, що закріплені в трудовому законодавстві, які визначають особливий правовий статус працівників, обов'язки та гарантії цієї категорії працівників.

Диференціація правового регулювання праці неповнолітніх базується на суб'єктивній ознаці і обумовлена віковими, фізіологічними, психологічними та соціальними факторами. Урахування суб'єктивного фактору диференціації призводить до необхідності дотримання гарантій неповнолітніх у сфері праці в порівнянні з іншими категоріям працівників. Диференціація праці неповнолітніх передбачає надання їм додаткових соціально-трудова гарантій, а також застосування обмежень і заборон при виконанні певних видів робіт.

Відповідно до положення статті 187 Кодексу законів про працю України неповнолітніми є особи віком до 18 років. Це особлива категорія працівників, для яких характерним і важливим є саме фізіологічний розвиток. Для неповнолітніх допустимою є робота, яка відповідає: віковим і функціональним можливостям особи; відсутній негативні фактори, які впливають на розвиток особи; відсутній підвищений ризик травматизму для себе і оточуючих на робочому місці.

Глава XIII Кодексу законів про працю України регулює працю неповнолітніх категорій працівників.

Стаття 188 чинного КЗпП України визначає вік з якого допускається прийняття на роботу. Порівнюючи відповідну статтю зі статтею Проекту Трудового Кодексу, слід звернути увагу на те, що окрім шістнадцятирічного, п'ятнадцятирічного та чотирнадцятирічного віку допуску особи до роботи, стаття 19 Проекту визначає, що особи молодше 14 років мають право на працю. А саме, ч. 5 ст. 19 Проекту містить положення про те, що в організаціях кінематографії, театральних, концертно-видовищних та інших творчих організаціях дозволяється за письмовою згодою одного з батьків, або особи, яка їх замінює, приймати на роботу осіб, які не досягли чотирнадцятирічного віку.

Відповідно до положення статті 187 КЗпП України неповнолітні у трудових правовідносинах прирівнюються у правах до повнолітніх, але при працевлаштуванні та виконанні своїх трудових обов'язків користуються пільгами, встановленими чинним законодавством України.

Так, відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 24 КЗпП України з неповнолітніми трудові договори укладаються тільки у письмовій формі. Обов'язковою умовою прийняття на роботу даної категорії працівників, відповідно до ст. 191 КЗпП є проходження попереднього медичного огляду. Відповідно до статті 189 КЗпП та статті 281 Проекту роботодавці в яких працюють неповнолітні повинні вести спеціальний облік даної категорії працівників.

Також, гарантією для працевлаштування неповнолітніх є положення ст. 26 чинного КЗпП України про заборону встановлення випробування для цієї категорії працівників. Гарантією праці неповнолітніх, відповідно до статті 190 КЗпП є заборона залучення їх до важких робіт, і до робіт із шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах. Також, забороняється, відповідно до положень вказаної статті, залучення неповнолітніх до підіймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми.

Стаття 192 КЗпП забороняє залучати осіб молодше 18 років до нічних, надурочних робіт і робіт у вихідні дні. Слід відмітити, що новелою Проекту Трудового Кодексу є положення п. 2 ч. 1 ст. 130 про те, що неповноліт-

ніх працівників дозволено залучати до робіт у нічний час, якщо вони беруть участь у виконанні та/або створенні творів мистецтва. А також, відповідно до ст. 286 Проекту винятком, щодо заборони залучення неповнолітніх працівників до нічних, надурочних робіт, робіт у вихідні дні, дні державних і релігійних свят є частина друга вказаної статті, де зазначено, що заборона не поширюється на творчих працівників засобів масової інформації, організації кінематографії, театрів, театральних і концертних організацій, цирків та інших осіб, які беруть участь у створенні та/або виконанні творів, а також на професійних спортсменів.

Також, варто звернути увагу на статтю 280 Проекту Трудового Кодексу, яка закріплює вимоги щодо використання праці неповнолітніх. Частина 5 зазначеної статті забороняє використання праці неповнолітніх осіб на роботах, на яких вони можуть зазнати загрози фізичного, психічного чи сексуального насильства, або виконання яких може завдати шкоди їх здоров'ю, призвести до негативних наслідків у моральному розвитку.

Новелою Проекту Трудового Кодексу також є ч. 6 ст. 280 де забороняється приймати на роботу за сумісництвом неповнолітніх осіб.

Неповнолітні особи при виконанні трудових обов'язків наділені відповідними гарантіями щодо робочого часу, часу відпочинку та оплати праці тощо. Так, наприклад, для даної категорії працівників статтею 51 КЗпП України встановлена скорочена тривалість робочого часу. Відповідно статті 75 КЗпП та Закону України «Про відпустки» особам віком до 18 років надається щорічна основна відпустка тривалістю 31 календарний день. Кодекс законів про працю передбачає надання щорічної відпустки у зручний для даної категорії працівників час (ст. 195). Стаття 194 чинного Кодексу законів про працю передбачає положення, що при скороченій тривалості щоденної роботи заробітна плата виплачується в такому ж розмірі, як працівникам відповідних категорій при повній тривалості щоденної роботи.

Тобто, в чинному трудовому законодавстві та Проекті Трудового Кодексу позитивною рисою є встановлення диференційованих норм щодо особливостей правового регулювання праці неповнолітніх. Оскільки, диференціація правового регулювання праці окремих категорій громадян створює належні та справедливі умови праці.

Але в сучасних умовах розвитку нашої держави назріла необхідність значного розширення диференціації норм правового регулювання праці неповнолітніх. Тому, що викликає великого занепокоєння випадки зловживання правом роботодавцем при прийнятті на роботу неповнолітніх. Роботодавці прагнуть уникати укладення трудових договорів з особами, які не досягли 18 років, оскільки на роботодавця покладаються додаткові обов'язки щодо прав та гарантій, які надаються законодавством про працю. Надання гаран-

тій для таких осіб є не вигідним для роботодавців, які відпрацювали таку альтернативу: прийняття на роботу без офіційного оформлення.

Саме тому на законодавчому рівні повинні бути закріплені норми щодо належного захисту прав, інтересів, гарантій окремих категорій працівників, праця яких регулюється як загальними так і диференційованими нормами.

Шеверєва Віталіна Євгенівна

ННУ імені Ярослава Мудрого,

к. ю. н., доцент кафедри державного будівництва

ПИТАННЯ ВІДКЛИКАННЯ ВИБОРНИХ ОРГАНІВ І ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЗА НАРОДНОЮ ІНІЦІАТИВОЮ

Вибори виступають механізмом корекції функціонування політичної системи, що оберігає її від стагнації й дозволяє перетворювати волю народу на реальну владу його представників, забезпечуючи легітимність і легальність владного функціонування представницьких та інших органів публічної влади. У свою чергу органи та виборні посадові особи публічної влади є відповідальними перед населенням. Особливо це актуально на рівні виборних органів і посадових осіб місцевого самоврядування із появою можливості їх відкликати за народною ініціативою. З введенням пропорційної виборчої системи по більшості видів місцевих виборів можна констатувати підвищення їх ролі ефективного стимулу розвитку політичних партій.

Право висування кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, міської, у тому числі міст Києва та Севастополя, районної у місті ради реалізується виборцями у відповідних багатомандатних виборчих округах через місцеві організації партій. Отже, самовисування кандидатів не можливе. Право висування кандидатів у депутати сільських, селищних рад реалізується виборцями в одномандатних виборчих округах через місцеві організації партій або шляхом самовисування. Право висування кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови, старости реалізується виборцями у відповідних єдиних одномандатних виборчих округах через місцеві організації партій або шляхом самовисування. У відміні самовисування на посаду міських голів на виборах 2010 р. деякі вчені вбачали можливість зняття конфліктних ситуацій у міських радах, оскільки міські голови, які висунуті і обрані від політичних партій,

матимуть підтримку з боку своїх прихильників-депутатів, і це буде сприяти ефективності їх роботи. Як бачимо, у новому Законі «Про місцеві вибори» 2015 р. можливість самовисування для міського голови повернулася, що має свої позитивні риси, оскільки дає виборцям можливість підтримати шлях розвитку громади, запропонований не лише партіями, які перш за все переймаються загальнодержавними справами і досить низька кількість яких мають передвиборні програми на місцевому рівні, а і окремими кандидатами, які гарно вже себе зарекомендували.

Стаття 17 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» регламентує право виборців давати своєму депутатові місцевої ради доручення на зборах під час звітів чи зустрічей з питань, що впливають з потреб відповідного виборчого округу чи територіальної громади в цілому.

Попередником доручення виборців був наказ. Конституція УРСР 1978 р. (ст. 91) закріплювала обов'язок представницьких органів влади розглядати накази, враховувати їх при розробці планів економічного і соціального розвитку й формування бюджету, організовувати виконання цих наказів та інформувати громадян про їх реалізацію. Відповідне положення міститься і у згаданому чинному Законі. Конституційні положення деталізував Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 30 вересня 1981 р., яким затверджувалося Положення про організацію роботи з наказами виборців в Українській РСР. Згідно з Положенням виборці визначали зміст наказів на передвиборних зборах: зборах по висуванню кандидатів у депутати, зборах з підтримки висунутих кандидатів у депутати і зборах виборців для зустрічей з кандидатами в депутати. Кожний виборець, який брав участь у таких зборах, володів правом вносити пропозиції про накази. Вони обговорювалися виходячи з їх суспільної значимості, обґрунтованості й реальності здійснення. Наразі доручення виборців не повинні суперечити законодавству України, а їх виконання має належати до відання місцевих рад та їх органів. Доручення виборців депутатові місцевої ради має бути підтримане більшістю учасників зборів.

Згідно з Положенням УРСР рішення про схвалення або відхилення пропозицій про накази приймали відкритим голосуванням простою більшістю голосів присутніх, а результати включали до протоколу зборів. Виписку з протоколу зборів з рішенням про схвалення пропозицій передавали у відповідний виконавчий комітет міської, районної в місті, селищної, сільської Ради народних депутатів, який в свою чергу повинен був надіслати її, у разі якщо такі накази належали до відання депутатів вищестоящих Рад, у виконавчий комітет вищестоящої Ради. Депутат при звітах перед виборцями, колективами та громадськими організаціями, які висунули його кандидатом у депутати, повідомляв їх про хід виконання наказів. Як зазначає

А. О. Селіванов, накази виборців сприяли реалізації виборчих програм, оскільки були засобом залучення громадян до вирішення соціальних та господарських завдань. Нині також вказано, що депутат може залучати до виконання доручень органи самоорганізації населення, а також виборців відповідного виборчого округу.

Гарантією забезпечення виконання наказів й проявом конституційної відповідальності депутата було передбачене законом і широко застосоване на практиці право виборців відкликати депутата, якщо він не виправдав довіри чи допустив дії, не гідні його високого соціального статусу. Наразі збережені норми Закону «Про статус депутатів місцевих рад» про можливість відкликання депутата місцевої ради, що не виправдав довіри виборців (п. 1 ч. 1 ст. 5, ч. 2 ст. 10), серед підстав якого є невиконання обов'язків депутата у виборчому окрузі, зобов'язань звітувати перед виборцями та проводити зустрічі з ними. Щодо підстави невідповідності практичної діяльності депутата місцевої ради основним принципам і положенням його передвиборної програми, то можна зазначити, що більшість кандидатів не мають своєї передвиборної програми, і така підстава в більшій мірі була характерна для попереднього інституту наказів виборців, які надавались на зборах з підтримки висунутих кандидатів у депутати, і фактично складали передвиборну програму кандидатів, оскільки їх обраний депутат зобов'язаний був втілювати в життя.

Водночас, процедура оновилася згідно з розділом V Закону «Про статус депутатів місцевих рад», який змінив назву — до відкликання депутата додалися слова «за народною ініціативою». Раніше таке відкликання було можливо радою за власною ініціативою або на вимогу не менше 1/10 громадян. Тепер відкликання можливо лише за ініціативою громадян. Відкликання радою або громадянами на місцевому референдумі збереглася лише для сільського, селищного, міського голови. Можна порівняти досвід України і ФРН щодо голів рад. У Німеччині ініціатива відкликання бургомістра відбувається на вимогу 1/3–2/3 і за рішенням 2/3–3/4 членів ради та лише в окремих землях на вимогу громадян (1/3 громадян громади в Саксонії), тоді як в Україні — радою за власною ініціативою або на вимогу не менше 1/10 громадян. На відміну від України, де міський, сільський, селищний голова може бути відкликаним за рішенням ради — 2/3 голосів депутатів або референдуму — більшістю голосів громадян, у Німеччині ця процедура відбувається лише шляхом референдуму, необхідна для цього більшість відрізняється і становить 20–50% громадян.

Прикінцевими та перехідними положеннями Закону «Про місцеві вибори» були внесені зміни до Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про статус депутатів місцевих рад» про відкликання з посади за народною ініціативою. Так, щодо дострокового припинення повноважень за народ-

ною ініціативою сільського, селищного, міського голови, який був обраний шляхом самовисування, необхідно збір підписів (не менше ніж було подано голосів «за» на виборах), перевірка територіальною виборчою комісією (далі — ТВК), позитивне голосування місцевої ради (ч. 8 ст. 79 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні»). Якщо йдеться про відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою, то на підтримку пропозиції про відкликання депутата місцевої ради, обраного в одномандатному виборчому окрузі, має бути зібрано підписи у кількості, що є більшою половини кількості виборців, які взяли участь у голосуванні на відповідних місцевих виборах саме у цьому окрузі. На підтримку пропозиції про відкликання депутата місцевої ради, обраного у багатомандатному виборчому окрузі, має бути зібрана така кількість підписів у цьому окрузі, що є більшою виборчої квоти, яка була визначена у такому виборчому окрузі під час проведення виборів депутатів місцевої ради згідно із законом про місцеві вибори, але не меншою ніж кількість голосів, поданих за відповідну місцеву організацію партії у відповідному територіальному виборчому окрузі на місцевих виборах, за результатами яких він був обраний депутатом. У разі дотримання процедури і виконанні вимог щодо строку збирання підписів тощо, ТВК приймає рішення про відкликання (якщо депутат був обраний шляхом самовисування) або про звернення до вищого керівного органу партії, місцева організація якої висувала відповідного депутата, щодо відкликання такого депутата (ч. 5 ст. 41 Закону «Про статус депутатів місцевих рад»). Така процедура може бути застосована не раніше року з моменту набуття повноважень. Відповідно до ч. 7 ст. 41 оновленого Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» вищий керівний орган партії відповідно до статуту партії розглядає звернення ТВК щодо відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою та приймає рішення про відкликання такого депутата за народною ініціативою або про відмову в задоволенні цієї ініціативи. Це побічно встановлює залежність депутата від партії, а не від виборців, хоча партія звичайно зацікавлена, щоб в її лавах не було порушника, однак рішення керівництва точно передбачити неможливо, крім цього, як здається, політична воля партії не може бути оскаржена до суду.

Отже, можливість такого відкликання підвищить ефективність виборчого корпусу, оскільки висвітлення факту збирання підписів впливатиме як на електоральний рейтинг кандидатів, так і усієї партії. З поширенням пропорційної виборчої системи, тим паче на місцевих виборах, першочергове завдання для політичних партій є забезпечення зворотних зв'язків з виборцями через мережу власних територіальних осередків, надання можливості виборцям брати безпосередню участь у реалізації своїх доручень та контролювати виконання політичних програм партій і, як наслідок, сприяти забезпеченню основних прав і свобод, законних інтересів електорату.

Трибуна молодого науковця

Афоніна Ольга Володимирівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, господарсько-правовий факультет,

4 курс, 4 група

ЩОДО ПИТАНЬ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ У СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНИ

Культуру можна визначити як рівень соціальності, тобто зануреності особи в суспільні відносини на демократичному рівні. Формування гендерної культури у суспільстві, поширення гендерних знань, реалізація ідей гендерної рівності сприяє ефективному використанню людського потенціалу як чоловіків, так і жінок, а отже, розширенню можливостей людського розвитку. Саме тому вирішення питання про гендерну рівність стосується у тому числі відповідного рівня освіти, що покликана формувати загальну і гендерну культуру на етапі первинної соціалізації особистості. Гендерні відносини в сучасному суспільстві є вираженням як сімейних, так і загальних суспільних цінностей, які залишилися нам у спадок від патріархальної сім'ї, а тому має місце переосмислення впливу рівня освіти на формування нових світоглядних принципів нинішнього та майбутніх поколінь.

Питання гендерних відносин ставали предметом досліджень: Бондаренко Н. О., Дашковської О. Р., Омельченко Т. В., Силласте Г. Г., Сулімової С. І., Слатвицької А. В., Тимошук О., Чижмарь К. І., Чорноус О. В., Шумеляк К., Фулей Т. та інших. Проте вчені поки що недостатньо приділили уваги з'ясуванню того, що демократичні гендерні відносини є, по-перше, результатом як освітньої, так і гендерної соціалізації, по-друге, вони залежать від достатнього рівня як загальної, так і гендерної культури.

Тому метою тез наукового повідомлення є спроба дослідити рівень гендерної культури у студентів. З цією метою було проведено кількісне дослідження з використанням соціологічного методу. З 25 по 27 квітня 2016 року шляхом анкетування було опитано 42 студента вищих навчальних закладів України у віці 16–23 років. Авторка розуміє, що цієї кількості не цілком достатньо для того, щоб зробити коректні висновки. Разом з тим, це дає змогу виявити цілком стійкі тенденції. Таке дослідження дало можливість підійти

до проблеми становлення гендерної культури шляхом соціалізації та спробувати знайти шляхи вдосконалення гендерних відносин в умовах демократичного транзиту.

У гіпотезі авторка, виходячи з демократичного вектору розвитку українського суспільства, допустила закономірне підвищення його гендерної культури. Проте, результати проведеного дослідження засвідчили, що студенти, тобто та частина суспільства, яка буде визначати завтрашній його день, не повною мірою знайомі з основами гендерної культури.

Думки студентів щодо гендерної рівності

На питання «Чи зустрічалися Ви з терміном «гендер» — 100% респондентів відповіли позитивно. Проте лише 66,7% зазначили, що замислювалися над питанням гендерної рівності в Україні. Можемо презюмувати, що нинішнє покоління студентів більшою своєю частиною ознайомлені з принципом гендерної рівності. Проте, навіть за такої високої обізнаності студентів існують і негативні явища, які можуть існувати внаслідок недостатнього розвитку гендерної культури в університеті, можуть акумулюватися і стати вагомою перепорою для становлення гендерних відносин вже в дорослому житті. Прикладом є застосування нецензурної лексики у присутності один одного серед дівчат і хлопців. Цей факт підтверджують 47,6% студентів, про фізичне насилля серед студентів зазначило 9,5%. Також слід враховувати, що 64,3% студентів вже стикалося з проявами гендерної нерівності серед дорослих та 37,5% — серед самих студентів.

Важливо зазначити, що респонденти мають власну думку з чим пов'язана, гендерна рівність. Відповідь «з розвитком демократії» обрали 23,8%, 11,9% визначили, що з міцністю сім'ї, 57,1% — з рівнем загальної культури. Безу-

мовно, на нашу думку, рівень загальної культури має значення, в процесі становлення гендерних відносин, проте важливо і враховувати вплив сім'ї. Це припущення підтвердили 52,4% відсотків студентів, визначили, що однією з причин проявів гендерної нерівності, на їх думку, є відсутність достатньої уваги до даного питання зі сторони сім'ї.

Щодо шляхів вирішення проблеми гендерної нерівності респонденти обрали такі: 57,1% зазначили, що потрібно стимулювати рівність прав та можливостей жінок і чоловіків у працевлаштуванні, просуванні по службі, підвищенні кваліфікації та перепідготовці, провадженні підприємницької діяльності, поєднанні трудової діяльності з виконанням сімейних обов'язків; 9,5% — проводити соціологічні дослідження гендерних відносин в Україні; 7,1% — забезпечити гідне співвідношення чоловіків і жінок у органах влади та представницьких органах.

Авторка приходить до висновку, що гіпотеза підтвердилася частково, що свідчить про те, що українське суспільство в сфері гендерних відносин знаходиться на початку демократичного транзиту. Студенти у більшій своїй мірі знайомі і розуміють поняття «гендер», проте прояви гендерної нерівності в університетах між дівчатами та хлопцями відображують стан гендерної культури як в середовищі студентів, так і в освітянському процесі в цілому.

Безумовно, гендерні відносини пов'язані з рівнем освіти, який особа отримує, з тими цінностями, моделями поведінки, які формуються у студентів під час навчання. Усе це формує певний рівень гендерної культури. Заслугує на увагу те, що студенти мають власне бачення щодо шляхів покращення гендерних відносин та аналітично сприймають стан суспільних відносин, які складають їх оточення.

Внаслідок проведеного дослідження авторка пропонує такі практичні рекомендації:

- 1) забезпечення ефективний механізм реалізації відповідних законодавчих актів;
- 2) розроблення та реалізація цільових програми щодо гендерного питання серед студентства;
- 3) провадження соціологічних дослідження гендерних відносин в Україні;
- 4) стимулювати рівні права та можливості студентів і студенток у працевлаштуванні;
- 5) проводити дослідження впливу сектора зайнятості на гендерну рівність.

Науковий керівник: к. і. н., доцент кафедри конституційного права України НЮУ імені Ярослава Мудрого С. Ю. Лукаш.

Бережна Дарія Сергіївна

*НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Полтавський юридичний інститут,
2 курс, 22 група*

ВЗАЄМОДІЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ

Україна у процесі становлення державності вибрала основним напрямком свого розвитку створення демократичної правової держави з розвинутим громадянським суспільством. Це зумовлено тим, що формування демократичної політичної системи неможливе без функціонування громадянського суспільства, яке забезпечує підтримання балансу існуючих інтересів у суспільстві та реалізацію їх. Визначальною умовою забезпечення основоположних прав і свобод людини і громадянина є взаємовідносини між громадянським суспільством і правовою демократичною державою.

У сучасній вітчизняній науці громадянське суспільство, як зазначає О. В. Петришин, визначається як об'єднання вільних індивідів і асоціацій громадян, що сформовані добровільно для забезпечення свободи та ініціативності особистості, прав та обов'язків людини і громадянина, задоволення інших загальних інтересів, яке завдяки приватній власності в економічній сфері, демократії у політичній, плюралізму у духовній, справедливості у правовій зумовлює існування середнього прошарку, який здатен підпорядкувати громадянському суспільству демократичну, правову, соціальну державу.

Забезпечення оптимальної роботи політичної системи можна досягти шляхом поєднання сильної держави та громадянського суспільства, що ефективно функціонує. Зменшення функцій держави або нездатність створити необхідного механізму виконання функцій свідчать про слабкість держави, а занадто велика свобода дій держави та її непідконтрольність суспільству — про слабкість суспільства.

Західноєвропейська модель взаємодії громадянського суспільства та правової держави передбачає здійснення принципу поділу влади на судову, виконавчу та законодавчу, взаємодію через партії, представницькі органи державної влади, створення системи каналів зв'язку між державою та суспільством (консультативних комітетів та комісій при державних структурах).

Зумовлюють розвиток та функціонування громадянського суспільства та демократичної правової держави інтереси та потреби як суспільства в ці-

лону, так і окремих соціальних груп. Варто погодитися і з Томаш Л. В., що громадянське суспільство існує лише тоді, коли економічно та політично вільні громадяни беруть участь у державній діяльності, забезпечують свої інтереси шляхом самореалізації.

Громадянське суспільство і держава є взаємозалежні один від одного. Так, не можливо побудувати демократичну правову державу без дійсно розвинутого громадянського суспільства, оскільки лише вільні свідомі громадяни можуть створити умови для належного людського співжиття. Беззаперечно можна говорити, що демократичний політичний режим можливий лише за умови існування розвинутого громадянського суспільства. Лише за умови існування демократичного режиму держава і громадянське суспільство взаємодіють як рівні партнери, при цьому вирішуючи суспільні проблеми шляхом знаходження компромісу. Взаємодія держави і громадянського суспільства на основі партнерства створює умови для розвитку соціальної, правової демократичної держави.

Демократична держава створює сприятливі умови для функціонування організацій громадянського суспільства, фінансує значну частину їх діяльності та сприяє залученню до надання соціальних послуг неурядових організацій. Прикладом цього є те, що державне фінансування у країнах Європейського Союзу становить 40–60% загального доходу організацій громадянського суспільства.

Нажаль, існує безліч проблем формування громадянського суспільства в Україні: низька активність громадян, неналагоджена взаємодія між державою та громадськими організаціями, що є наслідком відсутності діалогу між владою і суспільства. Без активної участі суспільства неможливий демократичний розвиток, соціально-економічний підйом держави.

Тобто побудова громадянського суспільства можлива лише за умови активної та рівноправної участі всіх громадян, а також громадських організацій у вирішенні проблем окремої місцевості або держави. Проте часто жителі окремої місцевості не усвідомлюють себе повноправними членами громади, які можуть впливати на вирішення проблем, тим самим створюючи комфортні умови для свого життя. Така ситуація призводить до тотальної взаємної недовіри, песимізму суспільства, нескоординованості ініціатив. Ми погоджуємося з думкою Лазорського А. О., що взаємодія держави з громадянським суспільством має бути спрямована на посилення демократизації органів влади, розвиток і зміцнення інститутів громадянського суспільства, посилення їхнього зв'язку та має бути виразом бажання органів влади і громадянського суспільства налагодити співробітництво з метою подальшого удосконалення та розвитку партнерських відносин.

Отже, посилення ролі громадянського суспільства в Україні є важливою передумовою для проведення економічних, політичних правових реформ, які спрямовуватимуться на демократизацію суспільного життя, лібералізацію економіки, захист прав і свобод людини і громадянина та утвердження правової демократичної держави.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого І. К. Полховська.

Гавриш Богдан Вадимович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студент, Полтавський юридичний інститут,

3 курс, 33 група

СФЕРА НАДАННЯ ІНТИМНИХ ПОСЛУГ В ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОМУ ВИМІРІ

Метою даної роботи є проведення теоретико-правового аналізу сфери надання інтимних послуг через призму цивільно-правової юридичної дійсності. Дослідження обраної проблематики залишається актуальним внаслідок неоднозначності існування зазначеного феномену як такого та конфлікту інтересів різного роду між суб'єктами державно-суспільного буття.

Сфера надання інтимних послуг (проституція) — специфічний різновид суспільних відносин, сутність яких полягає у вступі фізичної особи в статевий зв'язок з іншою фізичною особою за визначену раніше матеріальну винагороду. Надзвичайно влучне визначення терміну надав О. М. Джужа, який зазначив, що під проституцією слід розуміти систематичне надання особою свого тіла для задоволення сексуальних бажань іншої особи за матеріальну винагороду.

Тож, аналізуючи сферу інтимних послуг саме в цивільно-правовому просторі, необхідно вирішити ряд питань. Першим є питання, яка категорія договорів є застосовною до даної сфери? Видається обґрунтованим регламентацію взаємовідносин сторін у сфері інтимних послуг проводити саме в контексті розділу договорів про надання послуг. Статтею 901 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) зазначається, що за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення

певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором.

Послуга — це цілеспрямована діяльність особи, яка має реальний прояв у корисному ефекті. Отже, не виникає суперечностей при кваліфікації інтимної сфери саме як сфери послуг, адже відповідає доктринальним ознакам, притаманним послугам, до яких належить нематеріальний характер існування, а результат не набуває матеріалізованого, уречевлюваного вигляду, також наявний тісний зв'язок з особою виконавця та процесом вчинення ним певних дій (діяльності).

Розглядаючи договори про надання послуг як такі, що найбільш відповідають умовам зазначеної сфери, вважаємо необхідним більш детально проаналізувати концепцію договору про надання інтимних послуг.

Так, договір про надання інтимних послуг повинен мати обов'язково оплатний характер, адже вступ до статевого зв'язку без матеріальної підстави вже не підпадає під класифікацію надання сексуальних послуг.

В такому договорі наявні сторони — замовник та виконавець, кожен з яких повинен мати необхідний рівень правосуб'єктності. Існування сторін такого роду взаємодії є ще однією ознакою договору про надання послуг. В аспекті надання інтимних послуг з укладенням договору ми наполягаємо на здійсненні таких послуг саме професійними суб'єктами в спеціально створених закладах, які діють на основі законодавства, та після отримання особливого дозволу та ліцензії на надання інтим-послуг. Такий крок мінімізує діяльність нелегальних представниць секс-бізнесу, для держави з'являться нові важелі регулювання, також це призведе до додаткових надходжень у бюджет.

На нашу думку, договір про надання інтим-послуг повинен мати письмову форму, але з деякими особливостями укладення. Статтею 637 ЦК України зазначається, що договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. В силу специфічного характеру взаємовідносин між замовником та виконавцем, вважаємо за необхідне вказувати як істотну, умову про обов'язкове нерозголошення особистості замовника послуг. Такий припис дозволить захистити особу, якій надаються послуги від дискредитації будь-якого роду, особливо у випадках, коли замовник є публічною особою і встановлення відомостей про скоєння ним подібного правочину може завдати шкоди репутації або якимось іншим чином негативно вплинути на становище зазначеної особи. Письмова форма договору, на наше переконання, доречно, якщо здійснення інтимних послуг провадитиметься спеціально уповноваженим закладом, в інших випадках, достатньо буде й усної форми домовленості, адже згідно статті 206 ЦК України усно можуть вчинятися правочини, які повністю виконуються сторонами у момент їх вчинення.

Істотними до того ж, є умови про оплатність послуги, яка здійснюється професійним суб'єктом. Система оплати повинна бути імплементована у договір, а тарифікація єдиною і фіксованою, до такої системи необхідно включати час та вид послуги, яка надається, але цей перелік може бути розширеним для більш детального регулювання здійснення послуг та умов оплати.

Говорячи про строки виконання послуги посилаємось на статтю 905 ЦК України, якою встановлено, що строк договору встановлюється за домовленістю сторін, тож, найдоречнішим, вважаємо, буде встановлення строків виконання особисто сторонами, з внесенням даних у договір.

Розірвання договору має встановлюватись на загальних засадах, в т. ч. і в односторонньому порядку, але розумним буде введення пункту, згідно якому суб'єкт, який завчасно замовив послугу, і цьому є підтвердження у вигляді запису або телефонної розмови, але не скористувався нею, має сплатити певне відшкодування, якщо завчасно не попередив про свою відмову. Більш детальне регулювання цього аспекту має бути здійснено в умовах практичного дослідження.

Вважаємо за необхідне також зазначити про умови відповідальності за невиконання або неналежне виконання договору про надання інтимних послуг виконавцем. Зауважуємо, що мова йде лише про професійного надавача інтимних послуг. Стаття 906 ЦК України передбачає відповідальність виконавця і вказується про збитки завдані замовнику, збитками ж в таких правовідносинах може бути лише сплата послуги. Враховуючи специфічність та характер послуги, вважаємо, що умови неналежного здійснення або нездійснення послуги повинні вказуватись в договорі, до того ж доречним буде введення базових умов та можливість індивідуальних корегувань замовника. Така норма полегшує розв'язання конфліктів сторін при їх наявності. Так, замовник може спиратися на чітко вказані пункти, а надавач послуг має змогу захистити себе, скеровуючись умовами договору.

Додатково вважаємо доречним зауважити, що може виникнути суперечність щодо того, чи являтиметься такий договір публічним при умові здійснення інтимних послуг в спеціалізованих закладах, тобто при наявності однієї сторони підприємця, яка взяла на себе обов'язок надання подібних послуг. Така дискусія може виникнути на основі ч. 1 статті 633 ЦК України, в якій вказується, що публічним є договір, в якому одна сторона — підприємець взяла на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до неї звернеться. Ми підтримуємо позицію, згідно якої такий договір являтиметься публічним, адже здійснення таких послуг може надаватися усім особам, які є правомочними на використання таких послуг.

Також концепція публічності такого договору підпадає під критерії, встановлені ч. 2 статті 633 ЦК України, в якій зазначається про те, що умови публічного договору встановлюються однаковими для всіх споживачів. Тобто кожний суб'єкт звернення має доступ до такого ж обсягу послуг, як і інші особи, а розрахунок здійснюється на підставі ідентичної для всіх тарифної сітки. Тож, враховуючи зазначені факти, вважаємо, що доречним буде класифікувати договір про надання інтимних послуг як публічний.

Таким чином, хочемо зазначити, що тема легалізації сфери інтимних послуг є вкрай дискусійною в умовах українських політико-правових та моральних реалій. Але, аналіз зазначеної сфери в цивільно-правовому аспекті висвітлює деякі проблемні питання, що є важливим для розвитку дискусій щодо цього феномену. У даних тезах було запропоновано авторський погляд на форму регулювання взаємодії суб'єктів таких правовідносин, деякі права та певні обов'язки. Безперечно, слід визнати, що за умов практичного втілення цих положень з'явиться блок нових проблемних питань, які несуть більш практичний характер і які необхідно буде розглядати вже на більш поглибленому рівні обговорення.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри цивільного, господарського та екологічного права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого Є. А. Греков.

Герасименко Анна Анатоліївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

1 курс, 11 група

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ МІСЦЕВОГО РЕФЕРЕНДУМУ ЯК НЕОБХІДНОЇ ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРЯМОГО НАРОДОВЛАДДЯ В УКРАЇНІ

Однією з ключових форм місцевої демократії в Україні є місцеві референдуми. Загалом, місцевий референдум — це вища форма місцевого самоврядування та одна з форм діяльності територіальних громад, що уповноважені самостійно вирішувати питання місцевого значення згідно Конституції України та законів України. Політичне значення цього інституту полягає в тому, що за його допомоги громадяни можуть впливати на формування міської та сільської політики, яку проводять органи місцевого самоврядування. Саме цей інститут громадянського суспільства, як свідчить практика,

підвищує стабільність політичної системи, зменшує імовірність виникнення конфліктів між жителями територіальної громади та її представницькими органами, забезпечує легітимацію влади та запобігає відриву правлячої верхівки від народу.

Питання проведення місцевих референдумів в Україні наразі залишається актуальним. Проблеми становлення та розвитку зазначеного інституту були досліджені такими вченими, як Погорілко В., Барабаш Ю., Романюк А., Шаповал О. та інші.

Проведення місцевих референдумів належить до компетенції місцевих рад та сільських, селищних, міських голів. Це здійснюється відповідно до норм Конституції України (ст. 38,143), Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. та до недавнього часу Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 3 липня 1991 р., який втратив чинність у листопаді 2012 року на підставі Закону «Про всеукраїнський референдум» (№ 5475-VI). Таким чином, на сьогодні не існує спеціального закону, який би визначав правові засади, організацію та порядок проведення місцевого референдуму. Хоча й п. 5 ст. 7 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» закріплює, що призначення і проведення місцевого референдуму і порядок питань, які вирішуються суто референдумом, визначаються законом про референдуми.

Аналізуючи статистику, слід зазначити, що найбільша кількість референдумів в Україні проводилася впродовж 1991–2012 рр. (доки не був скасований Закон «Про всеукраїнський та місцеві референдуми»). За цей період відбулося 165 місцевих референдумів. Більшість питань, що розглядалися, були пов'язані з адміністративно-територіальним устроєм, зміною назв населених пунктів, а також питання щодо створення нових місцевих рад і довіри до посадових осіб місцевого самоврядування. Проте, не зважаючи на таку статистику, місцеві референдуми так і не зайняли важливого місця в системі місцевого самоврядування в Україні та наразі не надають можливості залучати громадські організації до управління у повному обсязі. По-перше, це пов'язано з недосконалістю законодавчої бази з практики проведення місцевих референдумів, що породжує невизначеність, подвійне бачення ситуації, а також наявність колізій, що в свою чергу створює сприятливі умови для порушень, маніпуляції та фальсифікації результатів зацікавленими особами.

По-друге, непереборним є й психологічний чинник, який полягає у відсутності серед населення бажання ініціювати і брати участь у референдумах, хоча ст. 38 Конституції України закріплює право громадян на участь в управлінні через різноманітні механізми. Ще одним недоліком, що гальмує розвиток інституту місцевого референдуму, є зволікання із запровадженням у правозастосовну практику стандартів місцевої демократії, закріпле-

них у міжнародно-правових документах, що ратифіковані Верховною Радою України (документи Ради Європи, висновки Венеціанської комісії).

Відсутність спеціального закону, який би регулював проведення місцевих референдумів, викликало дискусію серед науковців, політиків та громадських об'єднань, зусиллями яких було розроблено законопроект з метою забезпечення ефективної діяльності місцевого референдуму. Так, у 2009 році був розроблений проект Закону «Про місцеві референдуми». 15 травня 2013 року профільний Комітет парламенту утворив Робочу групу для другого читання даного закону. Однак, обговорення та робота над проектом триває донині.

Отже, щоб забезпечити ефективний процес проведення місцевого референдуму необхідно прийняти новий закон, який би розширив права територіальних громад, подолав політичну відчуженість громадян, надав би можливість активізувати право громадян на участь в місцевому самоврядуванні. Перш ніж прийняти закон про місцевий референдум, потрібно чітко визначити його положення, які б створили правові передумови для реалізації українським народом конституційних прав участі у ньому, а саме: необхідно визначити предмет місцевого референдуму та питання, які на нього не виносяться; визначитися з видом місцевого референдуму (імперативний чи консультативний), передбачити і закріпити їх правові наслідки для органів державної влади та органів місцевого самоврядування; вказати суб'єктів права, уповноважених призначати місцевий референдум чи ініціювати його проведення; закріпити строки підготовки і проведення місцевого референдуму.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри теорії та історії держави і права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого М. І. Любченко.

Данильчук Катерина Володимирівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

2 курс, 21 група

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ ЖІНОК НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ

Україна, як демократична держава, на конституційному рівні проголосила принцип рівноправності статей, який полягає не лише у забороні гендерної дискримінації, а й у створенні системи гарантій для реалізації їх прав і свобод. Вивчення статусу жінки в сучасному суспільстві є досить актуаль-

ним, адже все ще існує багато перепон і невирішених проблем, насамперед у політичній сфері. Тому важливим є приведення нормативної бази у відповідність з міжнародними стандартами та реальне втілення в життя уже існуючих норм.

Проблемою захисту прав жінок у тих або інших аспектах займалися такі українські дослідники, як Н. В. Аніщук, Н. Б. Болотіна, М. В. Буроменський, О. І. Вінгловська, Т. Гурська, К. Б. Левченко, Ю. В. Лисюк, Т. М. Мельник, К. І. Чижмарь, В. Х. Ярмачі та ін.

Закони України передбачають відсутність дискримінації жінок в будь-якій сфері. Статтею 24 Конституції України 1996 р. гарантується забезпечення рівності прав жінки і чоловіка, а також створення умов, які надають жінкам можливість поєднувати працю з материнством. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», прийнятий 8 вересня 2005 р., визначає, що жінкам і чоловікам забезпечуються рівні права та можливості у працевлаштуванні, просуванні по роботі, підвищенні кваліфікації та перепідготовці, у здійсненні підприємницької діяльності. Національне законодавство щодо жіночої праці враховує чинні міжнародні законодавчі акти, ратифіковані Україною, насамперед конвенції Міжнародної організації праці тощо.

Згідно з даними Звіту з глобального гендерного розриву за 2014 рік, Україна посідає 56 місце серед 142 країн за величиною гендерного розриву в таких сферах нерівності, як економіка, освіта, здоров'я та політика. Саме в політиці спостерігається майже повна гендерна нерівність (105 місце у світі): будучи освіченою та економічно активною частиною населення, українські жінки не мають ані належного представництва, ані повноважень у політичній сфері (у світовому рейтингу Україна посіла 82-ге місце за кількістю жінок-посадовців в уряді). За Індексом гендерної нерівності 2015 року, що відображає такі аспекти людського розвитку, як репродуктивне здоров'я, економічний статус та розширення прав і можливостей жінок у порівнянні з чоловіками, Україна посідає 83-тє місце з 150 країн. Цей індекс допомагає виявити ті галузі, які потребують політичного втручання, а такі низькі показники України мали б стимулювати державу до подолання наявної гендерної нерівності.

Варто зауважити, що Україна ратифікувала основні міжнародні документи щодо забезпечення рівних прав і можливостей для чоловіків і жінок, визначаючи для себе забезпечення гендерної рівності як важливу складову подальшого розвитку та як один із пріоритетів державної політики. Серед міжнародних зобов'язань України — Конвенція з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок CEDAW 1981, Пекінська декларація та платформа дій 1995, а також Цілі розвитку Тисячоліття 2000, у відповідності до яких Україна до 2015 року мала б досягти представництва жінок у парламенті та серед

вищих державних службовців на рівні 30%, а серед жінок-депутаток місцевих органів влади — 50%.

Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» передбачено необхідність представництва жінок і чоловіків у політиці та процесі ухвалення рішень, проте не вказано механізми досягнення цієї мети. Тим не менш, гендерні політичні квоти в законі визначено як один із інструментів «позитивних дій» — спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу можливостей жінок і чоловіків реалізувати рівні громадянські права, надані їм Конституцією та законами України. Позитивні дії не вважаються дискримінаційними щодо чоловіків, позаяк ці заходи в жодному разі не мають підкріплювати подвійні стандарти і з усуненням гендерного дисбалансу їх належить скасувати.

Нововведення виборчої системи, що мали б вплинути на результати місцевих виборів 2015 року, містились у Законі України «Про місцеві вибори» від 14 липня 2015 року, яким було передбачено систему напіввідкритих списків, а також гендерні квоти в списках кандидатів у депутати місцевих рад у багатомандатних виборчих округах. Були сподівання, що до місцевих виборів 2015 року проблему відсутності санкцій за недотримання партійних квот буде вирішено. Адже п. 1 ч. 1 цього Закону передбачено, що підставою для відмови в реєстрації кандидатів є порушення встановленого порядку висування кандидатів, тобто будь-яких положень закону. Крім того, у ст. 8 Закону України «Про політичні партії в Україні» зазначається, що статут політичної партії повинен містити інформацію про розмір квот, що визначає мінімальний рівень представництва жінок і чоловіків у виборчому списку не менше 30%.

Попри заохочення жінок до активнішої участі в політичному житті шляхом законодавчого забезпечення застосування гендерних квот у партійних списках, під час місцевих виборів 2015 року ці норми закону залишились на папері. Голова Комітету ВРУ з питань правової політики та правосуддя Р.Князевич у листі до Центральної виборчої Комісії вказав на необов'язковість дотримання гендерних квот. На його думку, наявність в законі гендерних положень свідчить про задекларований намір в майбутньому дотримуватися цих положень, але не зараз. Як відповідь на це звернення, ЦВК 23 вересня постановою № 362 «Про Роз'яснення щодо застосування деяких положень ЗУ «Про місцеві вибори», скасувала обов'язковість запровадження гендерних квот, зазначаючи, що відмова в реєстрації кандидатів у депутати... з підстав недотримання положення Закону щодо представництва осіб однієї статі у виборчих списках не допускається. На підтримку квотування виступали представники та представниці міжфракційного депутатського об'єднання «Рівні

можливості», Уповноважений ВРУ з прав людини, жіночі і правозахисні громадські організації та міжнародна експертна спільнота.

Статистика місцевих виборів 2015 по обласним радам наступна: у 17 з 22 обласних представництв жінок збільшилось. Наприклад, в Львівській обласній раді представництво жінок збільшилось втричі: з 4,5% до майже 17%. Збільшилось представництво в Полтавській, Харківській, Херсонській, Черкаській (з 10% до 21%). Але є і такі області, де відбулось зменшення: у Волинській (з 11% до 10%), Миколаївська — теж на 1% впало представництво, найбільше — в Черкаській області: було 20% жінок-депутаток, а стало 12%.

Отже, паритетність у політиці є запорукою підвищення рівня життя населення, адже тільки вона дозволяє представляти інтереси та враховувати потреби всіх громадян та громадянок. Саме тому гендерні квоти в українських умовах слід розглядати не лише як один із механізмів приведення до влади «нових облич» та оновлення еліти, але й як спосіб побудувати справедливіше та більш інклюзивне для всіх категорій населення демократичне суспільство.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого І. К. Полховська.

Козлова Ірина Геннадіївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,

2 курс, 21 група

ТРАНСПАРЕНТНІСТЬ РОБОТИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМИ

Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент — Верховна Рада України. Представницький характер парламенту обумовлює можливість народу контролювати його діяльність. Парламент як найважливіший інструмент демократії повинен відрізнятися найвищим ступенем відкритості, яка з одного боку означає підзвітність народу, а з іншого — ефективність здійснення державних функцій, спрямованість на реалізацію інтересів значної частини народу, зведення до мінімуму корупції. Тому серед основних принципів парламентської діяльності відкритість і гласність посідає особливе місце. Однак його організаційні основи не зовсім відповідають демократичним стандартам сьогодення.

Сучасне конституційне право визнає принцип гласності діяльності парламенту як одну з необхідних умов розвитку демократії. Досить різноманіт-

ними є засоби його реалізації. Так, у світі існують різноманітні форми гласності парламентської діяльності. Наприклад, Конституції Франції (ст. 33), Італії (ч. 2 ст. 64), ФРН (п. 1 ст. 42), Японії (ст. 57) закріплюють згадану форму гласності. Таким шляхом пішов і український законодавець, визначивши в ч. 1 ст. 84 Конституції 1996 р., що «засідання Верховної Ради України проводяться відкрито. Закрите засідання проводиться за рішенням більшості від конституційного складу Верховної Ради України».

У чинній Конституції принцип гласності не отримав закріплення у вигляді спеціальної норми-принципу, але це не означає його заперечення як основоположної політико-правової ідеї, оскільки деякі прояви гласності отримали відображення в тексті Основного Закону, а також у конституційному законодавстві.

Водночас, рівень правової регламентації принципу гласності у вітчизняному конституційному праві далекий від необхідного. Зокрема, деякі положення Конституції України містять потенційну загрозу відчуження широких верств населення від реального впливу на владні структури, перетворення державних органів у закриті установи і, як наслідок, відкривають шлях до поширення недемократичних методів управління, бюрократичного свавілля, до заміни вирішальної сили громадської думки владними повноваженнями верхівки суспільства.

Наразі, виділяють два аспекти проблеми транспарентності парламентських установ: інституційний та індивідуальний. Налагодити зв'язок з виборцями на інституційному рівні означає зробити роботу парламенту більш відкритою, його здатність реагувати на потреби громадян в інформації кращою, і таким чином відкрити перед цими громадянами можливість активно брати участь у процесі вироблення політичного курсу. Зв'язок на індивідуальному рівні — це постійний зв'язок народного депутата з різними групами, які усвідомлюють та організовано відстоюють власні інтереси, з пресою та окремими громадянами.

Інституційний рівень відкритості Верховної Ради України реалізується шляхом:

- 1) надання права журналістам та пересічним громадянам бути присутніми на пленарних засіданнях парламенту;
- 2) забезпечення акредитованих представників ЗМІ оперативними інформаційними та правовими матеріалами, що поширюються серед депутатів;
- 3) розповсюдження Прес-службою Верховної Ради України інформаційних матеріалів про діяльність парламенту у ЗМІ;
- 4) оприлюднення прийнятих парламентом актів і рішень;
- 5) обов'язкового ведення протоколу, стенограми, видання стенографічного бюлетеня та стенографічного звіту засідань Верховної Ради України;

- 6) регулярної теле- та радіотрансляції пленарних засідань парламенту, а також випуску спеціальних теле- і радіопередач про статус та діяльність єдиного органу законодавчої влади;
- 7) проведення регулярних брифінгів та прес-конференцій для акредитованих журналістів.

В останні роки все більшого значення набуває інформатизація парламенту як засіб забезпечення гласності. Водночас, ніякі технічні засоби комунікації не можуть замінити безпосереднє спілкування депутатів з виборцями, тобто індивідуальний рівень відкритості парламенту. Вітчизняне законодавство передбачає такі способи забезпечення індивідуального рівня відкритості Верховної Ради України:

- 1) інформування депутатами своїх виборців про власну роботу у парламенті та його органах;
- 2) вивчення громадської думки, потреб і запитів населення;
- 3) особистий прийом громадян у Верховній Раді України та у депутатських приймальнях;
- 4) прийом і розгляд письмових звернень громадян;
- 5) контакти депутатів з виборцями та засобами масової інформації через своїх помічників-консультантів.

Значно менш відкритою для широкого загалу є законопроектна робота, у тому числі й робота комітетів, тимчасових та слідчих комісій парламенту. Протокол, стенограма засідання, що підтверджують процес обговорення і прийняття рішення, рекомендації або висновку комітету, доступні тільки народним депутатам України, та й то лише за їхнім особистим зверненням.

У демократично розвинених державах не тільки передбачені, а й активно діють політико-правові механізми, спрямовані на досягнення максимальної прозорості діяльності органів влади. Прозора влада належним чином забезпечує, по-перше, діалог із громадськістю на всіх етапах прийняття рішень, а по-друге, постійний доступ до повної, об'єктивної, точної, зрозумілої інформації про діяльність органів державної влади та її посадових осіб.

Отже, необхідною передумовою демократизації держави є закріплення на конституційному рівні принципу гласності як універсального щодо організації діяльності органів державної влади, у тому числі і парламенту. За допомогою інтернет-ресурсів Верховної Ради України та через роботу її комітетів доречно більш широко залучати громадськість до обговорення законопроектів, щоб удосконалити законотворчий процес та забезпечити активну участь громадян у формуванні державної політики.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри конституційного права України НЮУ імені Ярослава Мудрого К. О. Павшук.

Лифарь Анна Олександрівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

2 курс, 21 група

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ ГРОМАДЯН ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА РОЗБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Конституція України проголошує рівність людини і громадянина, що має принципове значення для розбудови громадянського суспільства. Законодавче визнання юридичної рівності людей на основі наділення їх правами і свободами є чи не головною ознакою і основою громадянського суспільства. В юридичній науці питання рівності та рівноправності неодноразово розглядалося як у теорії права, так і в рамках спеціальних досліджень таких учених-правознавців, як І. Полховська, О. Величко, О. Васильченко, О. Дашковська та ін.

На ідеї рівності людей ґрунтується міжнародне гуманітарне право, формування якого розпочалося із прийняттям у 1948 році Загальної декларації прав людини. Цінність прав людини, що знайшли закріплення в міжнародних правових актах, в Україні реально було визнано із прийняттям 16 липня 1990 року Декларації про державний суверенітет України. В цьому політико-правовому акті також було зазначено, що Україна забезпечує рівність перед законом усіх громадян України незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, освіти, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин.

Основний Закон проголосив Україну демократичною, соціальною, правовою державою. Правовий статус особи в такій державі має базуватися насамперед на конституційному принципі рівності, який є визначальним у системі принципів конституційно-правового статусу людини і громадянина. Він є одним з фундаментальних засад конституційного ладу, а його реалізація не припускає дискримінацію особи за якими-небудь ознаками. Завдання демократичної, соціальної держави полягає в тому, щоб зменшити вплив тих чи інших обставин на існуючу нерівність.

Принципу рівності, який проголошений в Конституції України, суперечить будь-яка дискримінація. Дискримінація є формою насилля над людиною, виступає як заперечення принципу рівності громадян та основних принципів демократичної правової держави. Кожній людині, незалежно від її раси, кольору шкіри, віросповідання, походження, майнового і соціального

стану державою повинні гарантуватися рівні можливості для реалізації своїх прав, свобод, а також виконання обов'язків.

Конституційна норма (ст. 24) визначає правило щодо рівності конституційних прав і свобод громадян та їх рівності перед законом і не допускає встановлення привілеїв чи введення обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Реалізація принципу рівності людей дозволяє розвиватися громадянину України як індивіду, що є запорукою розвитку сфери громадянського суспільства. На принципі рівності громадян України ґрунтується Закон України «Про громадянство України». В ст. 2 цього закону визначено, що громадяни України є рівними перед законом, незалежно від підстав набуття громадянства України та часу його набуття.

Законодавство України гарантує рівність прав громадян, іноземців, осіб без громадянства; рівність прав жінок та чоловіків; захист прав національних меншин в Україні.

Важливого значення набуває принцип рівності перед законом і судом. Рівність перед законом і судом — базовий принцип не лише конституційного права, а й кримінального, адміністративного, цивільного та інших галузей права. Рівність перед законом і судом — це конституційна вимога функціонування демократичної, правової держави. Закон, його приписи у рівній мірі обов'язкові для всіх адресатів, суд доступний для всіх і повинен керуватися лише законом, а не сторонніми міркуваннями. Забезпечення, реалізація цього принципу є важливою ознакою розвитку громадянського суспільства.

Принцип рівності громадян — це гарантія з боку держави, надана кожному члену суспільства, незалежно від його індивідуальних ознак, можливості реалізовувати свої права, свободи, обов'язки. Правове закріплення рівності громадян у всіх сферах суспільного життя має особливе значення і є фундаментом правового статусу громадян у правовій державі. Воно обумовлене збільшенням загальнолюдських цінностей в соціумі.

Отже, виходячи з важливого значення принципу рівності для конституційного будівництва, є підстави вважати його не лише принципом правового статусу особи, але й засад конституційного ладу України. І хоча про реальну рівність у нашому суспільстві сьогодні говорити ще зарано, її закріплення в Конституції є вагомим підґрунтям становлення України як демократичної, соціальної та правової держави.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого І. К. Полховська.

Малишева Олена Миколаївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,

2 курс, 19 група

ПРАВО НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ ТА ВІЛЬНОГО ВИБОРУ ЗАХИСНИКА СВОЇХ ПРАВ

На сьогодні в Україні продовжується процес будівництва правової та соціальної держави. Одним з основних орієнтирів розвитку вітчизняної правової системи проголошується пріоритет людської особистості, її прав та свобод.

Конституція України у ст. 59 проголошує право кожного на правову допомогу та право вільного вибору захисника своїх прав. Крім того, у випадках, що передбачаються законом, ця допомога надається безоплатно.

Важливість та особлива соціальна значимість права на правову допомогу полягає у тому, що воно виступає певним посередником у реалізації людиною інших своїх прав. Оскільки, в деяких випадках особі доволі важко повноцінно реалізувати гарантовані їй Конституцією права, не скориставшись кваліфікованою правовою допомогою.

У рішенні Конституційного Суду України у справі про право на правову допомогу від 30 вересня 2009 р. № 1-23/2009 зазначається, що будь-яка особа, незалежно від свого статусу та статусу органу або організації, до яких її викликано, має право на отримання правової (юридичної) допомоги від будь-якої іншої особи за своїм вибором.

Проте, аналіз рішень Європейського Суду з прав людини (далі — ЄСПЛ) щодо забезпечення права на правову допомогу та вільного вибору захисника своїх прав в Україні дає підстави зробити висновок, що такий правовий інститут є недосконалим та не завжди забезпечується українськими судами.

Так, у справі «Чопенко проти України» від 15 січня 2015 р., заявник скаржився, що йому не було забезпечено правову допомогу під час допитів на початкових етапах розслідування, і що його було несправедливо позбавлено можливості брати участь у розгляді справи судом касаційної інстанції. Розглянувши цю справу, ЄСПЛ дійшов висновку про порушення п. 1 та п.п «с» п. 3 ст. 6 Конвенції у зв'язку з обмеженням права заявника на доступ до захисника під час його початкового допиту.

Європейська конвенція з прав людини у ст. 6 проголошує загальний принцип права на справедливий судовий розгляд:

«...с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або — за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника — одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;...»

Такого ж висновку ЄСПЛ дійшло й у справі «Шабельник проти України» від 19 лютого 2009 р., «Загородній проти України» від 24 листопада 2011 р., «Нечипорук та Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 р. та в багатьох інших справах. У всіх своїх рішеннях щодо цього питання ЄСПЛ наголошує на тому, що хоча право кожного обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення на ефективний захист з боку адвоката — який, у разі потреби, може бути призначений офіційно — не є абсолютним, воно становить одну з основоположних засад справедливого судового розгляду.

Разом із тим, дія права на правову допомогу не обмежується тільки сферою кримінального судочинства. Права, передбачені п. 3 ст. 6 Європейської конвенції, є складеним елементом загального поняття справедливого судового розгляду, а воно охоплює і випадки «визначення цивільних прав і обов'язків».

Основним елементом права на юридичну допомогу є право на вільний вибір захисника. ЄСПЛ підкреслює, що обвинувачений має право користуватися послугами захисника на свій вибір, якщо він має достатні для цього фінансові засоби. Разом із тим, право на вибір захисника не є абсолютним, оскільки держава має право регламентувати доступ адвокатів до суду, а у ряді випадків забороняти це окремим особам.

Виходячи із того, що Конвенція про захист прав людини і основних свобод є частиною національного законодавства України, можна зробити висновок, що відповідно до взятих міжнародно-правових зобов'язань Україна повинна забезпечувати кожній особі право на правову допомогу як під час провадження по кримінальних справах, так і під час судового провадження по інших категоріям судових справ (адміністративним, цивільним тощо).

Аналіз чинного законодавства України з цього питання дає підстави визначити, зокрема такі види суб'єктів надання правової допомоги:

- 1) державні органи України, до компетенції яких входить її надання (Міністерство юстиції України, Міністерство праці та соціальної політики України тощо), а також нотаріуси;
- 2) адвокатура України як спеціально уповноважений недержавний професійний правозахисний інститут, однією з функцій якого є захист

- людини від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні будь-яких справ у судах та інших державних органах;
- 3) суб'єкти юридичної діяльності, які надають правову допомогу клієнтам у порядку, визначеному законодавством України;
 - 4) об'єднання громадян для здійснення і захисту своїх прав і свобод (ч. 1 ст. 36 Конституції України).

Системний аналіз ст. 59 Конституції України, Закону України «Про адвокатуру» дає підстави для висновку, що положення ч. 2 цієї статті «для ... надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура» є однією з конституційних гарантій, яка надає свідку під час допиту в органах дізнання, досудового слідства чи особі у разі дачі пояснень в державних органах право вільно отримувати правову допомогу адвоката.

У такий спосіб держава бере на себе обов'язок забезпечувати можливість надання кваліфікованої правової допомоги особам у правовідносинах з державними органами. Зазначене не виключає і права на отримання особою такої допомоги від інших суб'єктів, якщо законами України щодо цього не встановлено обмежень.

Проте, інколи діяльність адвокатів, призначених державою у певних справах, може виявитися неефективною, в наслідок чого особа, проти якої висунуто обвинувачення, повинна бути в змозі скористатись правовою допомогою за власним вибором.

Але в судовій практиці України довгий час забезпечення такого вільного вибору було неможливим внаслідок незавершеності процесу приведення кримінально-процесуального законодавства у відповідність з рішенням Конституційного Суду України в справі про право вільного вибору захисника від 16 листопада 2000 р. № 1-17/2000. Тому вже у червні 2001 р. з цією метою було запроваджено відповідні зміни до законодавства.

Отже, з огляду на викладений матеріал можна констатувати, що не зважаючи на певні зміни в національному законодавстві у бік більшого забезпечення та гарантування права на правову допомогу та вільного вибору захисника своїх прав, в Україні цей інститут все ще є недосконалим і тому потребує більш ґрунтовного, детального вивчення та вдосконалення. Слід зазначити, що гарантування дотримання конституційного права на правову допомогу надасть можливість сприяти особі у реалізації всього комплексу прав та свобод, визначених законодавством (як внутрішньодержавним, так і міжнародним).

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри конституційного права України НЮУ імені Ярослава Мудрого К. О. Павшук.

Матвиенко Ангелина Алексеевна

*Белгородский государственный
национальный исследовательский университет,
студентка, Юридический институт,
1 курс, 01001503 группа*

ФИЛОСОФСКО-ПРАВОВОЕ ИЗМЕРЕНИЕ РОЛИ ИНСТИТУТОВ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В ОБЕСПЕЧЕНИИ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА

Становление прав и свобод человека и гражданина являются результатом длинного исторического развития. Наряду с возникновением данных аспектов, формировалось демократическое государство, которое предполагает наличие гражданского общества, как неотъемлемого атрибута демократического режима.

Нужно сказать, что гражданское общество характеризует всю совокупность разнообразных форм социальной активности населения, не обусловленную деятельностью государственных органов и воплощающую реальный уровень самоорганизации социума. Согласно классической схеме Дэвида Истона, гражданское общество выступает как фильтр требований и поддержки общества к политической системе, справедливо отмечает В. С. Нерсисянц.

Над определением сущности и признаков гражданского общества размышляли многие ученые и философы, такие как Томас Гоббс, Джон Локк, А. В. Птушенко, В. Ш. Фельдблюм и др.

Чтобы более подробно разобраться в данной теме, нужно рассмотреть философско-правовое измерение роли институтов гражданского общества в обеспечении прав человека и гражданина. Важно отметить, что под гражданским обществом понимается свободное общество, независимое от прямого вмешательства государства, а также других внешних факторов. В связи с этим у философов разных эпох зарождались мысли по этому поводу, которые вскоре легли в основу определения «гражданское общество».

Английский философ Т. Гоббс высказывал мысль о том, что «гражданское общество — это союз индивидуальностей, коллективов, в котором все его члены обретают высшие человеческие качества. Государство превалирует над гражданским обществом». Мы согласны с утверждением ученого, что без становления демократического государства, невозможно существование гражданского общества.

Немаловажно мнение американского просветителя Т. Пейна: «Гражданское общество — благо, а государство — неизбежное зло. Чем совер-

шеннее гражданское общество, тем менее оно нуждается в регулировании со стороны государства». Данное высказывание совершенно противоположно мнению Т. Гоббса. Однако, Т. Пейн аргументированно отстаивает точку зрения, что гражданское общество превалирует над государством, ведь они имеют ряд прав и свобод, которые делают данное общество сильнее и могущественнее.

Данными примерами мы подтвердили, что в исследовании выбранной проблематики необходимо обратиться к философским постулатам и высказываниям известных философов, которые в полной мере отражают суть и признаки гражданского общества. Некоторые утверждают, что государство преобладает над гражданским обществом, другие убеждают в обратном. Третье мнение сводится к тому, что гражданское общество — это общество людей высокого социального, культурного, морального экономического статуса, создающих вместе с государством развитые правовые отношения. Несмотря на все разногласия по данному вопросу, предлагаем предпринять попытку разобраться в сущности гражданского общества и их роли в обеспечении прав и свобод человека и гражданина.

Опираясь на приведенные в исследовании мысли, можно сделать вывод, что гражданское общество — это закономерный этап, высшая форма самореализации индивидов. Оно вызревает по мере экономического, политического развития страны, роста благосостояния, культуры и самосознания народа. Как продукт исторического развития человечества гражданское общество зарождается в период ломки жестких рамок сословно-феодального строя, его появление обусловлено с началом формирования правового государства. Как отмечает Е. А. Лукашева, обязательным условием возникновения гражданского общества является появление возможности у всех граждан экономической самостоятельности на базе частной собственности и политических свобод.

Важнейшей предпосылкой формирования гражданского общества, по мнению Е. В. Киричек, являются ликвидация сословных привилегий и возрастание значения человеческой личности, человека, который превращается из подданного в гражданина с равными юридическими правами. Политическим фундаментом гражданского общества служит правовое государство, которое обеспечивает права и свободы личности. В этих условиях поведение человека определяется его собственными интересами и на него ложится ответственность за все действия. Такая личность ставит высшей ценностью собственную свободу, уважая вместе с тем и законные интересы других людей.

Согласно мнению Е. А. Лукашевой, В. Ш. Фельдблюм и др. исследователей, можно представить понятие гражданского общества, как

объективно сложившийся порядок реальных общественных отношений, который основан на признанных самим обществом требованиях справедливости и меры достигнутой свободы, недопустимости произвола и насилия. Данный порядок складывается на основе внутреннего содержания этих отношений, что превращает их в критерий «справедливости и меры свободы». Тем самым отношения, составляющие гражданское общество, обретают способность нести в себе определенные требования, нормативные модели поведения граждан, должностных лиц, государственных органов и государства в целом в соответствии с идеалами справедливости и свободы.

Важно подчеркнуть, что гражданское общество выступает обеспечением прав и свобод человека и гражданина. Оно позволяет эффективно продвигать интересы различных социальных групп, защищать их права, в том числе посредством реализации законодательных инициатив.

Вследствие проведенного исследования, считаем возможным выделить основные признаки гражданского общества, к которым относят: высокое сознание людей, широкие связи между членами общества, децентрализация власти, использование компромисса, согласование позиций в качестве основных способов решения конфликтов, развитое чувство коллективности, обеспеченное сознанием принадлежности к общей культуре, нации, личность гражданского общества — это человек, ориентированный на созидание, духовность.

Значение наличия гражданского общества в демократическом государстве проецируется в конкретных функциях: защита частных сфер жизни людей; сдерживание политической власти от абсолютного господства путем контроля над соблюдением конституционных принципов правового государства и разделения властей, стабилизация общественных отношений и процессов; обеспечение баланса между государственной и коммерческой сферами общества; защита и продвижение общественных интересов; постоянная мирная борьба за внедрение в жизнь конституционного принципа правового государства.

Структуры гражданского общества влияют на выработку государственной политики путем критики законопроектов, внося в них дополнения, изменения или предлагая новые. Оценивая те или иные экономические мероприятия, проводимые правительством, партии или союзы предпринимателей, или общества потребителей способны донести до сведения правительства интересы той или иной части электората и заставить правительство действовать в интересах граждан. Гражданское общество заставляет государственную власть умерить свои желания и подчиниться законам, ею принятым, а также служить населению страны.

Можно согласиться с мнением А. В. Птушко, что гражданское общество предстает в виде социального, экономического, культурного пространства, в котором взаимодействуют свободные индивиды, реализующие частные интересы и делающие индивидуальный выбор. Напротив, государство представляет собой пространство регламентированных взаимоотношений политически организованных субъектов: государственных структур и примыкающих к ним политических партий, и т. д.

В заключение проведенного исследования, возможно сформулировать вывод, что гражданское общество и государство дополняют друг друга. Без зрелого и сформировавшегося гражданского общества невозможно построение правового государства. Итак, если гражданское общество выступает прочным опосредующим звеном между свободным индивидом и централизованной государственной волей, то государство призвано противодействовать дезинтеграции, хаосу, кризису и упадку через создание условий для реализации прав и свобод человека и гражданина. Таким образом, философско-правовое измерение роли институтов гражданского общества в обеспечении прав человека и гражданина, предполагает расширение горизонтов осуществления их потенциала как неотъемлемых атрибутов современного демократического режима.

Научный руководитель: д. ю. н., профессор, заведующий кафедрой теории и истории государства и права Юридического института НИУ «БелГУ» Г. А. Борисов.

Музика Юлія Геннадіївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Слідчо-криміналістичний інститут,

4 курс, 6 група

«МОНОПОЛІЯ» АДВОКАТУРИ ЯК НОВЕЛА ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Створення ефективної судової влади є визначальним для розбудови правової, демократичної країни. Існує багато концепцій, пропозицій та законопроектів щодо вдосконалення судової системи як в цілому, так і окремих для неї суміжних інститутів, зокрема, інституту адвокатури. Наразі актуальним є питання щодо встановлення «монополії» адвокатури (фактична

й юридична неможливість здійснення представництва в суді особою, яка не є адвокатом).

Процес введення адвокатської «монополії» на представництво сторін у суді розпочався з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України, в якому закріплено, що лише адвокат, відомості про якого є в Єдиному реєстрі адвокатів України, може бути захисником у кримінальному провадженні. Також нещодавно Верховна Рада України попередньо схвалила законопроект № 1794-1 «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та деяких інших законодавчих актів України», згідно з яким представництво інтересів фізичних та юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного, господарського, адміністративного та кримінального судочинства, під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, у виконавчому провадженні можуть здійснювати виключно адвокати. Такі вимоги не поширюються на працівників органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, інтереси яких вони представляють, законних представників, у випадках, передбачених законодавством (ідеться про представництво в трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також представництво малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена). Ініціюється не повна «монополія» адвокатури на юридичні послуги з уніфікацією професії, а лише часткова — передусім на представництво і захист у суді.

Закріплення адвокатської «монополії» викликала жваві дискусії серед вітчизняних науковців та практикуючих юристів. Головним аргументом фахівців різних рівнів на підтримку таких змін виступає світова тенденція формування єдиного ринку юридичних послуг і встановлення загальних правил його регулювання. Як приклад, у Кримінальному процесуальному кодексі Німеччини (Strafprozessordnung) у ст. 138 закріплено, що захисником у кримінальному провадженні може бути адвокат або викладач права, який склав другий державний іспит, що є умовою для набуття статусу Volljurist (повноцінний юрист, адвокат). Деякі винятки передбачені залежно від складності справи та інстанції суду. Так, у дрібних справах в районних судах (Amtsgericht) за вибором підозрюваного і за дозволом суду поряд із захисником-адвокатом може бути призначена й інша особа, але лише як його помічник. Стаття 78 Цивільного процесуального кодексу передбачає, що в судах земель (Landgericht) і вищих судах земель (Oberlandesgericht) сторони обов'язково повинні користуватися послугами адвокатів, виняток зроблено для юридичних осіб публічного права — вони можуть бути представлені своїми штатними співробітниками, які також склали другий державний

іспит. Для дрібних справ, які розглядаються в районних судах передбачено, що сторони можуть представляти себе самостійно або через законних представників. У Верховному Суді брати участь в розгляді цивільних справ (Bundesgerichtshof) можуть лише адвокати зі спеціальною ліцензією. Лише в адміністративному судочинстві Німеччини (ст. 67 Кодексу адміністративного судочинства (Verwaltungsgerichtsordnung)), немає імперативної вимоги щодо представництва інтересів у суді адвокатом, але є вичерпний перелік осіб, які можуть це робити. Держава в такий спосіб бере на себе обов'язок забезпечувати можливість надання кваліфікованої правової допомоги. Адже виключно адвокати мають особливий допуск до професії (через складання кваліфікаційних іспитів та стажування), та виключно адвокати несуть дисциплінарну відповідальність за неякісну правову допомогу.

Вагомим аргументом противників «монополії» адвокатури на здійснення представництва та захисту — є положення ст. 59 Конституції України про те, що кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Також вказується на порушення ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод; основних принципів, прийнятих VIII Конгресом ООН, щодо ролі юристів (кожен має право звернутися до будь-якого юриста за допомогою для захисту його прав на всіх стадіях кримінального процесу). Однак, все ж таки, є певні недоліки в запропонованому регулюванні даного питання. Так, йдеться про закріплення певних норм на конституційному рівні. Тобто після апробації на практиці та в разі виникнення необхідності їх корегування, це можна буде зробити лише через чергові зміни до Основного Закону. Зокрема, А. Вишневський зауважив, що йому невідомі подібні прецеденти в європейських країнах. За словами Р. Йокубаускаса, в Європі дійсно такого немає, адже «монополія» адвокатури передбачена в процесуальних кодексах. Також навіть прибічники монополії говорять про те, що одночасно із наданням адвокатам виключного права представництва, слід посилити вимоги до їхнього професійного рівня та відповідальності.

Отже, одним із векторів судово-правової реформи є здійснення захисту та представництва в суді кваліфікованими представниками юридичної спільноти. Адвокат і практикуючий юрист — представники однієї професії, але історично адвокатуру об'єднує не лише підготовка процесуальних документів та консультування громадян, а й професійна етика, незалежність та професіоналізм, тому вважаємо, що запровадження часткової «монополії» адвокатури є доцільним для нашої країни.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри організації судових та правоохоронних органів НЮУ імені Ярослава Мудрого О. О. Шандула.

Нагайник Ольга Миколаївна

*НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Полтавський юридичний інститут,
2 курс, 24 група*

ПОРІВНЯННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ ЗА КЗПП УКРАЇНИ ТА ПРОЕКТОМ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Трудова діяльність кожної особи протікає у визначеному часовому проміжку, який в науці одержав назву «робочий час». Термін «робочий час» виступає одним з основоположних у трудовому праві. Інститут робочого часу є базовим інститутом у структурі системи трудового права. Крім того, з поняттям робочий час пов'язано багато інших інститутів трудового права, таких як інститут дисципліни праці та дисциплінарної відповідальності, оплати праці, часу відпочинку. Реформування трудового законодавства, у нашій державі, носить масштабний характер і зачіпає майже усі правові інститути, у тому числі, інститут робочого часу, що обумовлює необхідність його дослідження з урахуванням положень проекту Трудового кодексу України.

Вивченню питань юридичної регламентації робочого часу присвячені роботи багатьох вчених, зокрема: В. С. Венедиктов, Л. П. Геращенко, А. А. Юрченко, М. З. Царюк та інших.

Метою вказаної роботи є порівняльно-правовий аналіз інституту робочого часу за Кодексом законів про працю України та проектом Трудового кодексу України.

Проектом Трудового кодексу вперше надається визначення поняття робочого часу і його складу, при тому, що чинним трудовим законодавством не передбачено вказаної дефініції. Згідно з ч. 1 ст. 129 проекту Трудового кодексу, робочим часом визнається час, упродовж якого працівник відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку і умов трудового договору зобов'язаний виконувати трудові обов'язки. У ч. 2 вказаної статті закріплено склад робочого часу, до якого віднесено: час, упродовж якого працівник виконує свої трудові обов'язки, підготовчо-завершальний період (час одержання трудового завдання, матеріалів та інструментів, товарів, ознайомлення з технічною документацією, з урахуванням вимог якої має виконуватися робота, час підготовки і прибирання робочого місця, задачі готової продукції тощо), час перерв для внутрішньозмінного відпочинку, задоволення особистих потреб, обігрівання тощо. Окрім того, робочий час повністю або частково може охоплювати час, упродовж якого працівник знаходиться за місцем

виконання трудових обов'язків у режимі готовності приступити до виконання трудових обов'язків, проте, дані періоди повинні передбачатися колективним чи трудовим договором.

Як у діючому трудовому законодавстві, так і у проекті Трудового кодексу закріплена нормальна тривалість робочого часу, яка має становити 40 годин на тиждень. При цьому, проект закріплює гарантію для працівника, згідно якої, зменшення тривалості тижневої норми робочого часу не впливає на розмір оплати праці. Вищезазначена гарантія відсутня у діючому КЗпП.

Окрім того, проектом Трудового кодексу більш детально, у порівнянні з нинішнім КЗпП, регламентуються різновиди робочого часу: нормальний робочий час (ст. 130), скорочений робочий час (ст. 131), неповний робочий час (ст. 132). Незмінним у проекті Трудового кодексу залишився 5-денний робочий тиждень з 2 вихідними днями і з однаковою тривалістю щоденної роботи, категорії працівників, яким роботодавець повинен встановити скорочений робочий час, а також норма щодо тривалості робочого часу для працівників віком від 16 до 18 років, від 15 до 16 років, та зайнятих на роботах із шкідливими умовами праці. При цьому, новелою є закріплення максимально допустимої тривалості щоденної роботи та деталізація тривалості тижневої норми робочого часу для учнів, які по досягненню 14 років працюють у вільний від навчання час.

Проектом Трудового кодексу, насамперед для цілей впорядкування режиму з підсумованим обліком робочого часу, захисту працівників від надмірної інтенсифікації праці визначено, що максимальна тривалість робочого часу за обліковий період не може перевищувати нормального числа робочих годин. При цьому, більша тривалість роботи упродовж тижня може встановлюватися, у колективному договорі чи нормативному акті роботодавця, погодженому з виборним органом первинної профспілкової організації, за умови існування достатніх підстав. Вказане положення виступає суттєвою відмінною рисою проекту Трудового кодексу, оскільки КЗпП не містить обмежень стосовно тривалості щоденної та щотижневої роботи (за виключенням водіїв), що дозволяє визначати будь-яку тривалість щоденної роботи (зміни), наслідком чого може бути перевтома, створення потенційної загрози здоров'ю працівників, спричинення аварійних ситуацій тощо.

Не зазнала змін також процедура встановлення неповного робочого часу. Так, відповідно до ст. 132 проекту умова про неповний робочий час може узгоджуватися сторонами трудового договору. Окрім того, у вказаній нормі, розширено категорії осіб, яким роботодавець повинен установити неповний робочий час за наявності їх письмової заяви, а також, деталізовано, що неповний робочий час може передбачатися для працівників на роботах з нормальним і скороченим робочим часом. Аналогічна норма у ст. 56 КЗпП відсутня.

Статтею 133 проекту регламентується тривалість робочого часу напередодні державних і релігійних свят. Згідно із ч. 1 ст. 133 тривалість робочого часу в дні, які безпосередньо передують дню державного і релігійного свята, підлягає скороченню на одну годину. У даному разі тривалість робочого часу скорочується для усіх працівників, а не лише для працівників, які мають нормальну тривалість робочого часу, як це визначено ст. 51 КЗпП.

Скорочення тривалості робочого часу в нічний час регулюється ст. 134 проекту Трудового кодексу, якою закріплено іншу процедуру скорочення порівняно із ст. 54 КЗпП. Відповідно до ч. 2 ст. 135 у разі восьмигодинної тривалості робочого часу в нічний час визначена тривалість робочого часу підлягає скороченню на одну годину. Якщо тривалість роботи є меншою, ніж вісім годин, тривалість робочого часу у нічний час скорочується у пропорційному розмірі. Як у ст. 61 КЗпП, так і у ст. 142 проекту Трудового кодексу визначена можливість встановлення підсумованого обліку робочого часу на підприємствах, виробництвах, на окремих видах робіт, де за умовами роботи не може бути дотримана встановлена щоденна або щотижнева тривалість робочого часу.

Отже, проект Трудового кодексу України закріплює нові положення, що регламентують інститут робочого часу. Дані норми без сумніву, призведуть до удосконалення юридичної регламентації робочого часу. При цьому, важливо зауважити, що окремі положення проекту Трудового кодексу сформульовані не чітко, суперечать іншим статтям, а отже, їхній зміст вимагає удосконалення.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого М. М. Грекова.

Озмитель Олександра Вікторівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

2 курс, 24 група

ГЕНДЕРНЕ КВОТУВАННЯ ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСТІ ЖІНОК У ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ В УКРАЇНІ

Значення жінок у сучасному суспільстві невпинно зростає. У XX–XXI ст. спостерігається тенденція посилення ролі представниць слабкої статі в усіх сферах суспільного життя, у тому числі й політиці. Україна є демократич-

ною державою, яка обрала європейський вектор розвитку і розбудовує громадянське суспільство, а отже, вирішення питань гендерної нерівності має надзвичайно важливе значення. Адже ставлення до жінки у суспільстві є показником цивілізованості, гендерної культури і рівня розвитку певної країни.

Гендерна нерівність — це негативне явище, з яким потрібно боротися. У цьому світлі все частіше можна почути про гендерні квоти — спосіб забезпечення представництва жінок на виборних посадах, які можуть застосовуватись як в політиці, так і в бізнесі та інших сферах суспільного життя. Наприклад, у Німеччині деякі партії спеціально запроваджують обов'язкові квоти представництва жінок у своїх політичних організаціях (Християнський демократичний союз — 30% місць, а в партії Зелених — 50%). Гендерні квоти в тій чи іншій мірі діють у 70 країнах світу. Такі механізми належать до інструментів «позитивної дискримінації».

Однак дехто (у тому числі й деякі представниці жіночої статі) вважають квоти сегрегацією жінок, приниженням і порушенням рівності, вказуючи на те, що в кожного повинні бути рівні можливості, жінка повинна перемагати суперників-чоловіків і приходити до влади завдяки своїм особистим якостям, а не пільгам. Існує судження, що введення квот призведе до того, що в парламент потраплятимуть непрофесіонали. На нашу думку, доречним буде запозичення досвіду Німеччини для налагодження ефективного гендерного механізму прийому на роботу: так у цій країні якщо на одну посаду претендує чоловік і жінка однакового фаху, то перевага надається жінці, щоб забезпечити гендерну рівність. Разом з тим ми підтримуємо думку щодо необхідності квотування, адже реальної політичної рівності не буде, доки кількість жінок і чоловіків при владі не зрівняється.

Уперше в нашій державі про квоти (у «м'якому» розумінні) згадується у Законі України від 8 вересня 2005 року «Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків». У зазначеному нормативно-правовому акті вживається термін «позитивні дії» як спеціальні тимчасові заходи, спрямовані на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізувати свої рівні права, гарантовані Конституцією і законами України. Водночас Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків» має певні недоліки, адже в ньому не згадується ні про механізм впровадження цих позитивних дій, ні про санкції за їх порушення. У цілому він носить декларативний характер, але разом з тим засвідчує прагнення України хоч якось сприяти вирішенню питання гендерної нерівності.

Наступний крок до розв'язання окресленої проблеми було зроблено у 2013 році: згідно зі змінами до ст. 8 Закону України «Про політичні партії» (далі Закон) встановлено тридцяти відсоткову квоту від загальної кількості кандидатів у виборчому списку (без згадування прохідної частини спис-

ку та механізму санкцій). Але лише 9 політичних партій, які брали участь у парламентських виборах 2014 року, внесли до своїх списків 30 і більше відсотків жінок, як того зобов'язує вітчизняне законодавство. До того ж деякі партії поставили жінок-кандидатів у непрохідну частину списку, таким чином, обходячи квоти. Тобто ці квоти знову ж таки закріплені на декларативному рівні, без втілення в реальному житті. У Законі України від 14 липня 2015 року «Про місцеві вибори» також встановлено 30-ти відсоткову квоту представництва жінок у виборчих списках, але ситуація склалася така ж як і в 2013 році — гендерна квота без її забезпечення конституційно-правовими санкціями в умовах нашого суспільства є недовідомим заходом.

Норма є, але за її порушення політичні партії ніякої відповідальності не несуть. Це призводить до різноманітних маніпуляцій: якщо партію вважають сильним конкурентом для провладних політичних сил, її реєструють, якщо ж ні — перевіряють квоту. У Волинській області 2 жовтня 2015 року окружна виборча комісія не зареєструвала виборчі списки осередків партій «Наш край», «Соціалісти», «Громадянська позиція» та Аграрну партію України за недотримання гендерних квот. При цьому при реєстрації списків інших партій, зокрема БПП «Солідарність», на невиконання вимоги Закону України «Про місцеві вибори» уваги не звернули. Волинський окружний адміністративний суд скасував постанову про відмову у реєстрації Волинської обласної виборчої комісії.

Згідно з даними Inter-Parliamentary Union Україна наразі посідає аж 107 місце у рейтингу представництва жінок у національних парламентах (Women in National Parliaments). Станом на 10 травня 2016 року у Верховній Раді України лише 49 народних депутатів є жінками, натомість 369 парламентарів — чоловіки.

З кожним роком кількість леді в політиці зростає. Нині кожен четвертий депутат у європейському парламенті — жінка. У парламенті Швеції жінки складають 40%, у Фінляндії — 33,5%, в Данії — 33%. Чим більше жінок у парламенті (як свідчить практика Швеції), тим більше уваги буде приділятися соціальним питанням: проблемам прав дітей, соціального захисту, освіти й культури, охорони материнства і дитинства тощо.

Чому ж Україні так важко забезпечити рівність жінок і чоловіків, враховуючи позитивний досвід розвинених країн світу? На нашу думку, на заваді стає національний менталітет, адже хоча образ жінки завжди посідав особливе місце в суспільній свідомості українців, проте він більше зводився до виховання дітей і створення домашнього затишку. Стереотип про жінку як домогосподарку, а не сильного і рішучого політика міцно укорінився в суспільстві. За часів радянського союзу квоти носили лише формальний, номінальний характер і загалом гендерного підходу до політики не було, лише

на виробництві. Що дивує, на сьогодні мало хто взагалі знає про закріплені у Законі квотний принцип.

Таким чином, введення гендерних квот в представницькі органи публічної влади і, що важливо, забезпечення їх виконання, дозволить Україні стати більш демократичною, розвинутою і культурно державою, вільною від стереотипів і упередженого ставлення до жінок. На жаль, гендерна політика в Україні є неефективною і суперечливою, а недавні зміни до чинного законодавства скоріше призводять до маніпуляцій, а жінки як і раніше залишаються осторонь процесів управління. Щоб вирішити питання гендерної нерівності, насамперед слід ввести санкції за невиконання вимог чинного законодавства щодо гендерного квотування, а також акцентувати на публічній дискусії щодо запровадження тимчасових механізмів, які унеможливають гендерну дискримінацію в Україні, висвітлювати її підсумки у ЗМІ, інформувати громадськість, використовуючи у цій царині здобутки розвинених демократій.

Науковий керівник: асистент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. О. Любченко.

Павлюк Андрій Павлович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студент, Полтавський юридичний інститут,

2 курс, 21 група

КОНСТИТУЦІЙНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ПРАВА НА СВОБОДУ СЛОВА ТА ПІДСТАВИ ЙОГО ОБМЕЖЕННЯ

Рівень забезпечення реалізації прав, свобод та законних інтересів громадянина свідчить не лише про демократичну, правову та соціальну спрямованість держави, а й наочно демонструє ступінь її розвитку. Для нашої молоді держави це питання є дещо проблемним, оскільки вона ще перебуває на шляху розбудови зазначених конституційних засад. Однак, якщо Україна обрала курс на євроінтеграцію, де рівень забезпечення прав і свобод є значно вищим, то необхідним є подальше створення цілісної системи гарантій їх реалізації та законодавче закріплення можливості обмежень. Серед усієї сукупності прав досить важливим у сучасному суспільстві виступає право на свободу думки і слова.

Свобода слова є одним з основних конституційних прав, за відсутності забезпечення якого неможливо було б реалізувати такі права як участь в управлінні державними справами, право обирати і бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, право на об'єднання в громадські організації та інші права гарантовані Конституцією України. Важливим аспектом є те що, свобода слова є підґрунтям розвитку громадянського суспільства, оскільки вона створює можливість протистояти інформаційному «натиску» держави та забезпечує контроль над державною владою.

Право на свободу слова дістало своє закріплення у чисельних нормативно-правових актах як міжнародного, так і національного характеру. Найбільш важливими серед них є Загальна декларація прав людини (ст. 19), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 18), Конвенція про захист прав та основоположних свобод (ст. 9). Усі ці міжнародні акти були ратифіковані Верховною Радою України, тому є частиною національного законодавства і потребують обов'язкового дотримання. Що стосується національного законодавства, то право на свободу слова закріплено в ст. 34 Конституції України. Передбачені цією статтею права не мають абсолютного характеру. Це означає, що право на свободу слова потребує не лише створення гарантій з боку держави щодо його реалізації, а й також підлягає певним обмеженням, зумовленими необхідністю додержання і виконання певних обов'язків. При реалізації права на свободу слова необхідно враховувати інтереси держави, інтереси всього суспільства та навіть інтереси окремих громадян.

Оскільки Україна ратифікувала низку важливих міжнародних актів з прав людини та тісно взаємодіє з міжнародними інституціями завданням яких є забезпечення та захист цих прав, зокрема з ООН, Європейським судом з прав людини, то аналіз обмежень права на свободу слова необхідно почати саме з таких міжнародних актів.

Першим важливим актом стала Загальна декларація прав людини. Безпосередньо у статті 19, яка стосується свободи слова і переконань не міститься умов обмежень цього права, однак у ст. 29 зазначені загальні випадки обмеження для всіх прав, включаючи і право на свободу слова. Такі обмеження необхідні задля:

- 1) визнання і поваги прав і свобод інших;
- 2) забезпечення вимог моралі;
- 3) загального добробуту в демократичному суспільстві.

Досить важливими є приписи Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. У ч. 3 ст. 19 цього акта зазначено, що реалізація права на свободу слова накладає особливі обов'язки і особливу відповідальність. Однак такі обмеження, по-перше, повинні бути закріплені в законі і, по-дру-

ге, застосовуватись лише в необхідних випадках. Ст. 19 Міжнародного пакту до таких випадків відносить:

- а) повагу прав і репутації інших осіб;
- б) охорону державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення.

Для України досить важливим актом є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Така важливість пояснюється тим, що діяльність Європейського суду з прав людини, рішення якого є важливим джерелом судової практики нашої держави, заснована саме на цьому акті. Так, наприклад відомими рішеннями ЄСПЛ стосовно України є справа «Ляшко проти України», «Салов проти України», «Мирський проти України», «Українська Прес-група проти України», у яких суд дійшов висновку про порушення прав осіб на свободу слова.

У ст. 9 Конвенції перелік обмежень є досить значним. Умовами обмежень є:

- 1) закріплення їх в національному законодавстві;
- 2) застосовуються лише в необхідних випадках, в інтересах громадської безпеки;
- 3) спрямовані на охорону публічного порядку, здоров'я чи моралі;
- 4) покликані захищати права та свободи інших осіб.

З аналізу норм цих міжнародних актів, ми можемо побачити, що закріплене в них право на свободу слова не має абсолютного характеру. З одного боку особі гарантується вільне вираження своїх поглядів, а з іншого допускається низка обмежень цього права.

Аналізуючи норми національного законодавства, можна дійти висновку, що Україна, ратифікувавши міжнародні акти, обрала аналогічний шлях щодо реалізації права на свободу слова та можливості його обмеження. Так у Конституції України, Законах України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації» продубльовано нормативні приписи актів міжнародного права. Важливим для національного законодавства є те, що за порушення обмежень закріплених в цих нормативно-правових актах наступає дисциплінарна, цивільна та навіть кримінальна відповідальність. Наприклад у Кримінальному Кодексі України встановлено відповідальність за розголошення таємниці усиновлення (ст. 168 КК); розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю (ст. 422 КК), заклики до вчинення дій що загрожують громадському порядку (ст. 295 КК) та інші.

Таким чином, свобода слова є невід'ємним правом кожної людини, яке покликане забезпечити існування громадянського суспільства, створити можливість контролю над державною владою та надати можливість для реалізації інших важливих прав — права на об'єднання в громадські

організації, права обирати і бути обраним, права на участь в управлінні державними справами. Однак з іншого боку, право на свободу думки і слова не є абсолютним і підлягає обмеженням у випадках передбачених міжнародними та національними актами. Такі обмеження є необхідними, оскільки покликані охороняти державну безпеку та спрямовані на забезпечення добробуту в демократичному суспільстві.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого І. К. Полховська.

Парасоткін Олександр Сергійович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студент, господарсько-правовий факультет,

3 курс, 8 група

ВИСОКИЙ РІВЕНЬ КУЛЬТУРИ НАСЕЛЕННЯ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ФАКТОР ДЛЯ УСПІШНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ ПРАВА НА ВОГНЕПАЛЬНУ ЗБРОЮ ДЛЯ САМООБОРОНИ

Суспільство складається з багатьох людей з різними, часто антагоністичними інтересами. Однією з основних завдань політичної влади, вираженої у Державі, є подолання конфліктів, що породжується цими протилежними інтересами. У авторитарній чи тоталітарній системі Держава панує над суспільством, встановлює жорсткий контроль над ним, таким чином забезпечуючи правопорядок. У демократичному суспільстві громадяни є набагато вільнішими і Держава не має таких широких прав. Тому у такому суспільстві дуже важливим є урегулювання конфліктів на низинному рівні, самими громадянами. Одним із механізмів такого урегулювання є легітимне (дозволене) насильство всередині суспільства у разі порушення одними його членами основоположних прав і свобод інших (наприклад, права на життя, здоров'я, власність і т. д.). Ефективним інструментом такого насильства є зброя, особливо вогнепальна, тому право на самооборону за допомогою зброї завжди буде предметом дискусій у демократичному суспільстві, яким намагається стати українське суспільство.

У статті 27 Конституції України сказано, що кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок

держави — захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. Більш детальний прояв ця конституційна норма знайшла у ст. 36 Кримінального кодексу України — «Необхідна оборона», відповідно до якої людина має реальне право на застосування зброї для захисту свого життя, здоров'я, життя або майна. Але не завжди людина керується у своїх діях законом, набагато важливіше, який у неї внутрішній, моральний закон. Саме тому дуже важливим аспектом, що дозволить адекватно оцінити аргументи за і проти широкого використання вогнепальної зброї для самозахисту є культурно — психологічний рівень українського суспільства.

Визначення поняття «культура» є дискусійним, на даний час є велика кількість різних її визначень. Так, згідно Академічного словника української мови культура — це сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії. Основоположник німецької класичної філософії Імануїл Кант (1724–1804) бачив основу культури не в самій природі людини, а в сфері її морального існування. В кантівському розумінні культура — це здатність індивіда піднятися від обумовленого його тваринною природою емпіричного, чуттєвого існування, при якому мета його поведінки визначається зовнішнім світом, до морального існування, яке дозволяє йому вільно діяти в ім'я цілей, які він сам перед собою висуває, зважаючи на веління морального обов'язку. Всесвітня конференція UNESCO 1982 р. визначила культуру як комплекс матеріальних, духовних, інтелектуальних і емоційних рис суспільства, що включає не лише різні мистецтва, а й спосіб життя, основні правила людського буття, системи цінностей, традицій і вірувань.

У своїй роботі я вважаю за необхідне розуміти культуру в системі цінностей, які вона формує за допомогою суспільних законів та внутрішнього морального чуття (що є добром, а що злом для кожної конкретної людини). Саме дані цінності, орієнтири, соціальні ролі, стереотипи, на мою думку, визначають поведінку людини у кожній конкретній ситуації, а тому питання художньої обізнаності (знання живопису, літератури, архітектури і т. д.) мене мало цікавлять у даній роботі, мені важливіше визначити моральний рівень людини, при яких обставинах вона буде використовувати вогнепальну зброю і чи використовує взагалі.

Однією із складових культури, яку я розгляну, є культура поводження з вогнепальною зброєю. У зв'язку з тим фактом, що згідно мого дослідження більшість українців ніколи не використовували вогнепальну зброю, такої культури у даних людей просто не може бути. В той же самий час дана специфічна культура формується не лише технічними знаннями про зброю та її використання, а і загальною культурою, яку я визначив як мотиви людської поведінки.

Якщо подивитися на статистику, то вона просто вражає. Так, у 2013 році у стані алкогольного сп'яніння було зареєстровано 804 умисних вбивства. Для порівняння, кількість убивств, вчинених з корисливих мотивів у тому році, складала 142. Тобто, у 5,7 менше. Скоріш за все, це зумовлено тим, що за даними ВООЗ за різні роки Україна посідає 5–6 місце в світі за рівнем споживання алкоголю. Враховуючи дані особливості, логічно припустити, що у випадку негайної лібералізації обігу зброї, ескалація насильства буде неминучою, адже п'яній людині, як відомо, море по коліно, а наявність у неї вогнепальної зброї може викликати бажання її застосувати.

Навіть ті, хто мають вогнепальну зброю в Україні, часто поводяться ірраціонально. Так, в Одеській області у 2013 р. з 14 злочинів, скоєних із застосуванням вогнепальної зброї, 7 (50%) здійснено із зареєстрованої. У 2014 — з 33 злочинів з використанням зброї 7 (21%) здійснено із зареєстрованої. У Києві у 2013 році — з 36 злочинів 15 (42%) скоєно із зареєстрованої зброї, у 2014 із 66 — 16 (24%) із зареєстрованої зброї. У цій статистиці можна спостерігати, що нині кількість злочинів із зареєстрованою зброєю залишається майже ідентичною минулим рокам. Таким чином, культура поведінки з власною зброєю залишається достатньо низькою.

У зв'язку з цим хочеться зазначити, що допоки наша нація матиме сумнівне щастя входити в п'ятірку країн з найбільшим вживанням алкоголю, говорити про високий рівень культури більшості наших людей та можливість запобігання злочинам у суспільному вимірі за допомогою вогнепальної зброї серед цивільного населення зарано. Також варто додати, що згідно проведеного мною дослідження, 53% опитаних вважають, що українське суспільство знаходиться на низькому культурно-психологічному рівні (див. додаток 1.), а 67% не довіряють правоохоронним органам (див. додаток 2.).

Також варто зазначити, що дані два багато в параметри зумовили відповідь на ключове питання дослідження. Так, та категорія опитаних, яка довіряла суспільству, має значно більший відсоток прихильників вогнепальної зброї серед населення, ніж ті, хто скептично відносився до суспільства: з тих, хто вважає, що українське суспільство знаходиться на високому культурно-психологічному рівні, 100% виступають за легалізацію зброї, на середньому — 43%, і на низькому — 19%. Тому, для того щоб вогнепальна зброя змогла стати захисником, а не руйнівником українського суспільства, треба відродити довіру людей як одне до одного, так і до правоохоронців, що неможливо без глибоких соціально — політичних перетворень, підвищення життєвого рівня населення та підвищення ефективності у боротьбі зі злочинністю.

Підсумовуючи, необхідно зауважити, що до легалізації зброї треба підходити всесторонньо, одночасно створюючи умови як для покращення матеріального становища громадян (бідність є живильним середовищем

екстремізму), так і для їх духовного розвитку і самореалізації. Окрім цього, Держава має забезпечувати захист своїх громадян, інакше право на зброю швидко трансформується у право сильного, яке у свою чергу остаточно знищить законність, що матиме катастрофічні наслідки як для суспільства загалом, так і для кожної конкретної людини.

Додаток 1

Додаток 2

Співвідношення відповідей на питання (додаток 1): «Як Ви вважаєте, на якому культурно-психологічному рівні знаходиться наше українське суспільство?»

Співвідношення відповідей на питання (додаток 2): «На Вашу думку, чи можуть у наш час правоохоронні органи ефективно захистити Вас?»

Науковий керівник: к. і. н., доцент кафедри конституційного права України НЮУ імені Ярослава Мудрого С. Ю. Лукаш.

Подварченко Аліна Юріївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

2 курс, 25 група

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ГАРАНТУВАННЯ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Анексія Криму та військовий конфлікт на Сході України спричинили не лише руйнацію вітчизняної економіки та інфраструктури, загибель громадян та знищення низки інституцій, але й появу внутрішньої та зовнішньої виму-

шеної міграції. Чисельність внутрішньо переміщених осіб (надалі — ВПО) з Донецької та Луганської областей, а також АР Крим, на кінець 2015 року, перевищила 1 мільйон осіб і стала наслідком декількох міграційних хвиль, прямо пов'язаних з періодичністю та інтенсивністю проведення бойових дій. Відсутність дійсних перспектив щодо якнайшвидшого поновлення контролю держави над її територіями спричинятиме зростання у майбутньому обсягів внутрішньої міграції населення. Викладене обумовлює актуальність дослідження питання щодо окремих аспектів гарантування прав внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Вказана тематика на сьогодні є недостатньо вивченою, у переважній більшості ці питання аналізуються правозахисниками. Серед основних дослідників проблеми гарантування основних прав ВПО є Голобородько В., Солодько А., Доронюк Т. та інші.

Метою даної роботи є комплексний аналіз основних проблем забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб в Україні, а також виокремлення шляхів їх вирішення.

У відповідності до визначення ООН внутрішньо переміщені особи — це особи чи групи осіб, яких змусили або вони вимушені були залишити свої будинки або місця звичного проживання, зокрема, з метою уникнення наслідків військового конфлікту, проявів насильства, недотримання прав людини чи внаслідок антропогенної катастрофи, проте, які не залишили міжнародно-визнаних меж держави.

Необхідно зазначити, що Україна вже зробила перші кроки стосовно захисту прав ВПО та громадян, які проживають на тимчасово окупованих територіях. Так, 15.04.2014 українським парламентом ухвалено Закон України № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», відповідно до ст. 18 якого, громадянам України забезпечується додержання у повному обсязі їх прав і свобод, закріплених Основним Законом держави, у тому числі соціальних, трудових, виборчих прав та права на освіту, після залишення ними тимчасово окупованої території.

Безпосередні гарантії дотримання прав, свобод та законних інтересів ВПО та механізм їх реалізації передбачено Законом України № 1706-VII від 20.10.2014 «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Окрім того, прийнято перелік підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію вищевказаних законів, однак, багато питань залишаються невідшуканими.

Надзвичайно актуальною проблемою у сфері забезпечення прав переміщених осіб є повна відсутність узгодженості в діях відповідних урядових інституцій як між собою, так і з міжнародними організаціями, на чому

акцентують увагу представники ряду незалежних координаційних ініціатив, насамперед, міжнародних.

Окрім того, комплексний аналіз основних проблем у сфері забезпечення прав і свобод ВПО, дозволяє виокремити найважливіші з них.

Так, на сьогоднішній день, базові права ВПО неможливо реалізувати на практиці у зв'язку з неприйняттям відповідних Законів та підзаконних нормативно-правових актів, а ухвалені нормативно-правові акти, що стосуються гарантування прав досліджуваної категорії осіб, у тому числі, підзаконні, відомчі, характеризуються неузгодженістю між собою, а тому обумовлюють проблеми у процесі їх практичного застосування.

Особливо гострими є питання розміщення, працевлаштування ВПО, оскільки суттєво зросло навантаження на регіональних ринках праці, а також проблеми, що виникають під час оформлення, нарахування, отримання та продовження щомісячної адресної допомоги особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України, районів проведення АТО та населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення, для компенсації витрат на проживання, в тому числі, на оплату житлово-комунальних послуг. Невирішеними залишаються питання медичного обслуговування, психологічної реабілітації, доступу до освіти, культурної та соціальної реінтеграції тощо.

Для ефективнішого вирішення проблем ВПО і використання їх позитивного потенціалу потрібно вжити наступні заходи:

- 1) гарантувати надання допомоги внутрішньо переміщеним особам в організаційному плані, а саме, необхідним є створення окремого центрального органу виконавчої влади, який би відповідав за питання ВПО, формування системи збору відомостей стосовно чисельності та становища даної категорії осіб, удосконалення загальнодержавної інформаційної бази (реєстру) даних щодо наявних можливостей розміщення, працевлаштування та перенавчання вимушено переміщених осіб;
- 2) гарантувати розміщення та забезпечення житлом даної категорії осіб (створення реєстру об'єктів нерухомості, надання вимушено переміщеним особам земельних ділянок під житлове будівництво тощо);
- 3) забезпечити зайнятість та створення робочих місць;
- 4) гарантувати розвиток системи соціального обслуговування для забезпечення надання медичної допомоги і психологічної адаптації вимушено переміщених осіб, надання їм послуг із соціального консультування, психологічної адаптації та підтримки;
- 5) сприяти розвитку гуманітарної сфери з метою забезпечення доступу до освіти вимушено переміщених осіб;
- 6) удосконалити правові механізми вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб тощо.

Таким чином, питання додержання основних прав людини, у сучасних реаліях, набуло політичного та геополітичного характеру. Будь-який військовий конфлікт спричиняє появу ВПО, біженців та зтяжні гуманітарні кризи. З метою вирішення пов'язаних із вказаними обставинами проблем, переліком держав розроблено систему відповідних заходів. З огляду на викладене, насамперед, у зазначеному аспекті, необхідно розглядати основні напрямки державної політики як основоположного елементу гарантування потреб ВПО у довготерміновій перспективі. Під час формування відповідного напрямку державної політики чи розробки необхідних рекомендацій необхідно усвідомлювати не тільки логіку процесу переміщення та його причини, а й більш широкий контекст, ті соціальні зміни, які він принесе.

Науковий керівник: асистент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. О. Любченко.

Предибайло Алла Ігорівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Полтавський юридичний інститут,
4 курс, 42 група

ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ІНФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ

У наш час вагоме значення має процес інформування суспільства органами прокуратури, який є невід'ємним від конституційного права громадян на отримання інформації. З метою реалізації таких повноважень актуальним вважається налагодження комунікаційних відносин між населенням та органами прокуратури задля уникнення проявів порушення права на доступ до інформації та формування взаємодовіри.

За допомогою систематичного та оперативного оприлюднення та надання інформації за запитом реалізується право кожного громадянина на доступ до таких відомостей, що перебувають у володінні органів прокуратури України та становлять суспільний інтерес. Тому, варто встановити, що являє собою публічна інформація. Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про доступ до публічної інформації» під нею розуміють інформацію, яка «відображена та задокументована будь-якими засобами на будь-яких носіях, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або зна-

ходить у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації».

Правовим підґрунтям процесу надання таких відомостей у першу чергу виступає Закон України «Про прокуратуру», в якому закріплені формальні вимоги інформування про діяльність органів прокуратури. Зокрема, в положеннях п. 9 ч. 1 ст. 3 Закону втілено засаду прозорості діяльності органів прокуратури, в аспекті відкритого і конкурсного зайняття посади прокурора, вільного доступу до інформації довідкового характеру, надання на запити інформації, якщо законодавчо не встановлені обмеження щодо її надання.

Також у ст. 6 Закону зазначаються окремі вимоги щодо діяльності прокуратури, а саме про обов'язковість інформування органами прокуратури суспільства щодо своєї діяльності не менш як два рази на рік, а також закріплені такого характеру функції покладаються на керівників регіональних та місцевих прокуратур, які надають узагальнені статистичні та аналітичні дані населенню на рівні адміністративно-територіальної одиниці. До того ж інформація оприлюднюється у друкованих ЗМІ як загальнодержавного, так і місцевого рівня, а також на офіційних веб-сайтах органів прокуратури. До того ж, варто погодитись із думкою Костенко О.В., яка наголошує на необхідності змінити назву ст. 6 Закону України «Про прокуратуру» на «Інформування про діяльність прокуратури та принципи обігу інформації з обмеженим доступом у роботі органів прокуратури» та доповнити її ч. 6, що міститиме стандарти реалізації принципів гласності та його обмежень відповідно до нормативних положень ЄС та ООН з урахуванням характерних особливостей діяльності вітчизняних органів прокуратури.

Окрім цього, норма Закону деталізується у наказі ГПУ «Про організацію інформування суспільства щодо діяльності органів прокуратури України» від 18 вересня 2015 року № 218, де передбачено методичні та практичні аспекти інформування громадськості у формі участі працівників прокуратури у брифінгах, прес-конференціях, теле- і радіоефірах, інтерв'ю, а також на відкритих пленарних засіданнях відповідної місцевої ради; надання матеріалів, що стосуються прокурорської та слідчої діяльності; участі у публікації та випуску журналу «Вісник прокуратури».

Критеріями для оцінки діяльності органів прокуратури в аспекті інформування відповідно до п. 9 Наказу слугують своєчасність і повнота поширення, проте з огляду на значний обсяг інформації, яку отримує населення щодня та постійні удосконалення його подання медійними установами існує потреба в доповненні цього положення додатковими критеріями. Так, на думку Кузьміна К.І., доцільно враховувати широту аудиторії, для якої провадять відповідні заходи, а також оперативність розповсюдження відповідної інформації.

Поряд з цим на міжнародному рівні існують нормативно врегульовані обмеження, що звужують як обсяг інформації, так і доступ до неї, у першу чергу це п. 3 Розділу А Резолюції № 428 Консультативної асамблеї Ради Європи «Стосовно Декларації про засоби масової інформації та права людини», в якій проголошується обов'язок офіційної влади надавати інформацію в розумних межах з питань, що цікавлять громадськість.

Більш конкретизовано зазначається у нормах національного законодавства, а саме мова йде про передбачені ст. 31, 32 Конституції України правові гарантії щодо таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, а також обмеження щодо збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу, тобто реалізується заборона розголошувати приватного життя тієї або іншої особи.

На законодавчому рівні згідно з п. 2 ч. 4 ст. 19 Закону України «Про прокуратуру» та ст. 20, 21 Закону України «Про інформацію» на прокурорів покладається обов'язок запобігати поширенню інформації, яка містить державну чи будь-яку іншу таємницю або конфіденційні відомості, стосовно яких законодавством встановлено особливий порядок захисту. Проте процедура дотримання працівниками прокуратури режиму розповсюдження відомостей з обмеженим доступом не втілена у Законі України «Про прокуратуру», що є прогалиною у законодавстві та потребує належного врегулювання.

Окрім цього п. 1.7 Наказу з посиланням на ст. 222 КПК України визначено можливість надання інформації про результати досудового розслідування лише з дозволу на це слідчого або прокурора який здійснює процесуальне керівництво з урахуванням умови, що це не зашкодить швидкому, повному і неупередженому розслідуванню та не призведе до порушення прав учасників кримінального провадження. Тобто умови, з урахуванням яких надається право на отримання зацікавленою особою певних відомостей, носять оціночний характер, що проявляється у різному тлумаченні такого положення та можливості застосування слідчим або прокурором однієї із підстав для відмови за будь-яких обставин.

Також відповідно до п. 1.8 Наказу регламентовано заборона поширення даних про особу підозрюваного, обвинуваченого або підсудного до дати набрання обвинувального вироку щодо нього законної сили, тобто передбачаються темпоральні обмеження. Щодо розголошення інформації про особу потерпілого, варто наголосити на закріплену можливість погоджуватись надати відомості або ж відмовитись від такого.

До того ж, варто звернути увагу на положення Кодексу професійної етики та поведінки працівників прокуратури, статті якого закріплюють морально-етичні вимоги щодо здійснення комунікаційної діяльності. Зокрема у ст. 11 Кодексу особлива увага приділяється обов'язку прокурорів забезпе-

чувати конфіденційність інформації та обмеженню доступу до персональних даних осіб, а вже потім розкривається питання прозорості надання відомостей щодо їх діяльності та прийнятих рішень. Поряд з цим існує нормативна заборона передбачена у ч.3 ст. 24 Кодексу щодо розголошення відомостей, що становлять адвокатську таємницю.

Що стосується законодавчих актів країн СНД, то загалом варто зазначити про схожість норм, а в деяких випадках ідентичність їх формулювання. Проте доцільно виокремити положення відмінні від національного законодавства, а саме ст. 40 Закону Азербайджанської Республіки «Про прокуратуру», в якій передбачена можливість публікувати окрім журналів, ще й газети, збірники та інформаційні бюлетені, з питань що безпосередньо стосуються діяльності органів прокуратури. Специфічну обмеження у діяльності працівників прокуратури має ст. 43 Закону Республіки Вірменія «Про прокуратуру», в якій закріплено заборону отримувати гонорар за публікацію або виступ, що пов'язується із виконанням службових обов'язків.

Таким чином, враховуючі проаналізовані норми міжнародного та національного законодавства, варто зазначити про необхідність узагальнення усіх наявних умов обігу інформації щодо діяльності органів прокуратури та систематизування у єдиному правовому акті з урахуванням недоліків законодавчої техніки.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри правосуддя ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. Д. Новак.

Рищиковець Віра Миколаївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний коледж,

1 курс, 14 група

ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Право на освіту — одне із базових, оскільки це закріплено на державному рівні, в чинному законодавстві, зокрема у ст. 53 Конституції України від 28.06.1996 р., Законах України «Про освіту» від 23.05.1991 та «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. та інших нормативних актах.

Розвиток цієї сфери є одним із головних завдань кожної країни. Створення різних напрямів професій і сприяння розвитку системи спеціальностей

сприяють утвердженню високого освітнього рівня країни. Останнім часом значного поширення і безсумнівної актуальності набула саме юридична освіта. Найяскравішим прикладом розвитку такої освіти є зразок Великобританії, адже загальновідомо, що вища юридична освіта Великої Британії традиційно зберігає беззаперечне лідерство у світових рейтингах.

Для того, щоб дати належну характеристику юридичної освіти у Великій Британії потрібно, перш за все, звернутися до основ навчання загалом.

Першим і найбільш значним фактором впливу на систему навчання в цій країні є її приналежність до англосаксонської системи права. Головна відмінністю цієї правової сім'ї від інших — відсутність кодифікацій і пріоритетність правового прецеденту над усіма іншими джерелами права.

Система прецедентного права цієї країни сприяла виникненню власних специфічних особливостей у підготовці фахівців у відповідній сфері. Основна мета юридичної освіти в Великій Британії є підготовка юриста-практика, який зможе успішно вирішувати складні завдання та почати працювати за спеціальністю якнайшвидше після отримання диплома. У зв'язку з цим підготовка таких спеціалістів на юридичних факультетах англосаксонських країн, у тому числі й Великої Британії, базується на таких методах викладання, як розгляд теоретичного матеріалу за допомогою судових прецедентів, так званий «метод кейсів».

Ще одним чинником, який впливає на високу якість освіти у Великій Британії є поділ вищих навчальних закладів, за чіткими критеріями, на досить розгалужену систему: навчальну (academic), професійну (vocational) та програму проходження стажування (pupillage, training contract).

Що до власне юридичної освіти, то вона є двоступеневою: трирічне університетське навчання і однорічне або дворічне практичне стажування, яке проводиться з метою здобуття професії юриста.

Також англійській правовій освіті властиві деякі специфічні риси. Наприклад, вона зорієнтована, переважно, на підготовку професійних адвокатів. Це підтверджується тим фактом, що в Англії немає «кар'єрних суддів». Останнім може стати професійний адвокат, який практикував протягом тривалого часу та досяг успіху у своїй діяльності.

До того ж, традиційним для Великобританії є поділ між професіями юриста-адвоката (barrister), який здійснює самостійну юридичну діяльність, зокрема представництво осіб у судах вищої інстанції, і юрисконсульта (solicitor), який працює за наймом в юридичних товариствах, забезпечуючи паперову роботу, консультування клієнтів та реалізацію їхніх прав у судах нижчої інстанції. У підготовці таких фахівців є певні особливості: вони отримують різну освіту і складають іспити різного кваліфікаційного рівня.

Так солістор після отримання університетської освіти повинен пройти 9-місячний курс лекцій в юридичному коледжі, який є спеціалізованою юридичною школою при тому чи іншому професійному товаристві. Також він повинен періодично проходити спеціальне навчання, на зразок курсів підвищення кваліфікації.

Баристери, які вже отримали університетську освіту повинні бути зарахованими в одну з шкіл-гільдій і пройти річний курс навчання в так званій «школі права» при ній.

Щодо загальних рис юридичної освіти у Великій Британії, то до них можна віднести платну основу вищої юридичної освіти, відсутність вступних іспитів, невеликий щорічний набір студентів (до сотні осіб), широке використання індивідуальних форм робіт із студентами.

Якщо порівняти систему юридичної освіти Великобританії та України, то можна виокремити як спільні так і відмінні риси. Щоб набути кваліфікацію юриста, як британцям, так і українцям необхідно пройти кілька етапів підготовки за певними освітніми ступенями. Однак, принципова відмінність полягає в тому, що випускники вищих юридичних закладів у Великій Британії отримують кваліфікацію адвоката, натомість вітчизняна система вищої юридичної освіти готує переважно загальнопрофільних фахівців у галузі права за спеціальністю «Правознавство».

В контексті реформування вищої освіти в Україні, в тому числі і юридичної, слід звернути увагу на досвід Великобританії і, за можливості, внести зміни в систему юридичної освіти, подібні англійським. Як приклад, можна запропонувати розмежування між різними юридичними професіями і рівнями їх підготовки. Так, фахівців у сфері юридичної документації та надані первинної допомоги особам (помічник юриста чи адвоката, представник захисту в деяких цивільних справах, юрисконсульт тощо) слід готувати у профільних коледжах. А от для того, щоб обіймати посади з більш ширшим спектром повноважень (прокурор, слідчий, суддя тощо) потрібно отримати більший обсяг знань і навчатися в закладах вищого рівня акредитації — університеті чи академії, а також пройти тривале стажування у відповідній професійній структурі.

Підсумовуючи викладене вище, можна визначити, що, оскільки, підготовка юристів саме у Великій Британії, попри істотні відмінності правових систем, може слугувати за зразок якості, то реорганізовуючи юридичну систему освіти в Україні, варто звернути увагу на цей багатий досвід Великої Британії.

Науковий керівник: к. ю. н., викладач ПЮК НЮУ імені Ярослава Мудрого К. О. Полтава.

Ріжко Ярослава Ігорівна

*НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Інститут прокуратури
та кримінальної юстиції,
2 курс, 16 група*

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ

Становлення в Україні інститутів громадянського суспільства, демократичної, соціальної, правової держави передбачає правове забезпечення діяльності та створення необхідних передумов всебічного розвитку національних меншин як складових української поліетнічної нації. Це має своїм результатом утвердження конституційно-правового статусу національних меншин, як надійної гарантії їхніх прав та свобод. Законом України «Про національні меншини в Україні» 1992 р. вперше законодавчо визначено, що до національних меншин належать групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою. Були прийняті закони, що проголошували для цих груп громадян певні додаткові права у галузі мови, культури, традицій тощо.

За останні роки в Україні простежується тенденція щодо активізації діяльності національних меншин, які виходять на арену суспільно-політичних відносин держави, і, окрім культурних, освітніх та релігійних інтересів, все активніше ставиться питання задоволення політичних інтересів. Це закономірне явище, характерне для усіх суспільств, однак його вирішення великою мірою залежить від рівня демократичності самого суспільства.

Законодавство України визнає за громадянами, які належать до національних меншин, певні права:

- вільно обирати та відновлювати національність;
- на створення національних громадських об'єднань;
- на сповідування своєї релігії;
- на відзначення національних свят;
- на використання національної символіки;
- інформаційні права;
- на задоволення потреб у мистецтві, літературі;
- на розвиток національних культурних традицій;
- право брати участь у діяльності неурядових організацій як на національному, так і на міжнародному рівні;

- право встановлювати та підтримувати вільні та мирні транскордонні контакти з особами, з якими представників меншин об'єднують спільні етнічні, культурні, мовні або релігійні ознаки чи спільна культурна спадщина;
- на будь-яку іншу діяльність, що не суперечить законодавству.

Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до ст. 53 Конституції України, гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах, а також через національні культурні товариства.

Реалізація цих прав гарантується у ефективній взаємодії міжнародного та національного права, норми яких виконують функцію забезпечення захисту прав меншин, розв'язання конфліктів мирним шляхом. Оскільки відсутність такої взаємодії може призвести не тільки до неможливості реалізації прав, а й до погіршення становища національних груп як в певній державі, так і до ускладнення міжнародної ситуації.

Однак формування цілісної законодавчої бази у сфері забезпечення прав національних меншин не є можливим без вироблення системи стратегічних пріоритетів у сфері етнонаціональної політики, без налагодження процесу їх адекватної імплементації.

Одним з ефективних кроків у цьому напрямі міг би стати Закон України «Про концепцію державної етнонаціональної політики України», розроблений ще у 2005 р. Комітетом з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин, який став би підґрунтям для визначення формату етнонаціональних відносин в Україні та основою для систематизації вітчизняного законодавства у цій сфері. Здійснення державної етнополітики, згідно з Концепцією, передбачалося через довгострокові державні програми, спрямовані на прогнозування і регулювання етнонаціональних процесів в Україні. Вона мала стати комплексною програмою для вдосконалення законодавства держави в цій галузі. Центральним органом виконавчої влади, що формує та забезпечує реалізацію Концепції, власне був Державний комітет України у справах національностей та міграції, який визначив напрями подальшого вдосконалення існуючої нормативно-правової бази з урахуванням міжнародних норм і стандартів. Головною метою Концепції є забезпечення індивідуальних і групових прав на основі домінування перших, оскільки питання про визначення статусу корінних народів, що проживають на території України, залишається відкритим.

Дослідження особливостей правового статусу національних меншин в Україні, актуальних проблем конституційно-правового закріплення їх основних прав останнім часом все більше привертає увагу науковців і переслідів правознавців. Необхідність подальших розробок загальнотеоретичних

проблем, пов'язаних із визначенням правового статусу представників різних національностей, що мешкають в Україні, полягає в тому, що результати досліджень можуть бути використані при внесенні змін та доповнень до існуючого законодавства та при розробці державної програми стосовно національних меншин та корінних народів України.

Українська держава піклується про розвиток етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності національних меншин, підтримує здійснення заходів, спрямованих на вивчення та розвиток їх мови, культури, традицій, формування у них знань та уявлень про історію, розуміння і шанування національних духовних надбань, залучення представників національних меншин до участі у громадсько-політичній та духовно-культурній діяльності.

Але, все ж таки, інколи зустрічаються випадки утисків представників національних меншин з боку держави та інших громадян. Наприклад, у 2012 році на Тернопільщині представники національних меншин просили місцеве керівництво сприяти у створенні єдиного центру національностей, у результаті чого причиною практично усіх неприємностей організованих нацменшин стала відсутність приміщень. Самі члени національно-культурних товариств стверджують, що інколи нестача квадратних метрів обмежує право на самовираження представників інших національностей та змушує їх почуватися ущемленими.

Також, кількість середніх навчальних закладів для представників національних меншин відносно невелика, а у маленьких населених пунктах вони і зовсім відсутні. Більш того, не можна не зазначити, що доступ до роботи у державних установах для національних меншин переважно закритий, адже однією з умов праці є володіння державною мовою.

Отже, можна дійти висновку, що статус національних меншин в Україні у своїй основі відповідає міжнародно визнаним стандартам забезпечення прав осіб, що належать до етнонаціональних меншин. У той же час, механізм практичної реалізації цих прав, їхнього захисту потребує подальшого удосконалення. Робота у цьому напрямку залежить у першу чергу від самих національних меншин, оскільки «незатребуване право не може вважатись як порушене право». Таким чином, реалізація законодавчо закріплених прав прямо залежить і від активності самих меншин. Водночас, державі слід робити впевнені кроки у даній сфері задля підтримання міжнаціональної злагоди та стабільного демократичного розвитку суспільного ладу України.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри конституційного права України НЮУ імені Ярослава Мудрого К. О. Павшук.

Росохата Ірина Леонідівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

2 курс, 25 група

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ЗВЕРНЕННЯ

На сучасному етапі становлення громадянського суспільства в Україні актуального значення набуває розвиток інституту звернень громадян, який нерозривно пов'язаний зі створенням необхідних умов реалізації й захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

Теоретичні аспекти щодо вивчення інституту звернення громадян України до органів державної влади та місцевого самоврядування відображені в дослідженнях таких вчених, як В. Б. Авер'янова, С. С. Алексєєва, О. М. Бандурки, Д. М. Бахраха, В. М. Горшенєва, О. М. Добрава, А. Р. Кирсанова, В. К. Колпакова, П. І. Кононова, О. В. Кузьменко та інших.

Право громадянина на звернення визначено в ст. 40 Конституції України. Одним із основних нормативно-правових актів чинного національного законодавства, який містить положення щодо інституту звернення в Україні є Закон України «Про звернення громадян». Окрім нього, важливими нормативними актами, що регулюють право на звернення громадян, є Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування» та Інструкція з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації затверджена Постановою Кабінету Міністрів України.

Аналізуючи положення Закону України «Про звернення громадян» щодо реалізації права громадянина на звернення та його захист, необхідно звернути увагу на ряд проблемних питань.

Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про звернення громадян» законодавець визначає характер прав та законних інтересів громадянина України, щодо реалізації та захисту яких може бути подане звернення. Такі права та законні інтереси носять соціально-економічний, політичний або особистий характер. При цьому екологічні, культурні та інші права не визначені законодавцем, як такі щодо реалізації яких також може бути подане звернення.

Також законодавець для певної категорії громадян, а саме військово-службовців, працівників органів внутрішніх справ і державної безпеки,

а також особи рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України, встановлює певні обмеження подання звернень, що пов'язані із специфікою їх службової діяльності. Отже, зазначені особи можуть подавати звернення, які не стосуються їх службової діяльності. Це свідчить про те, що такі категорії громадян у певних випадках позбавлені права на звернення до державних органів та органів місцевого самоврядування, що в деякій мірі суперечить положенням Конституції України, а саме статтям 21, 24, 40, 55 та 64.

Слід звернути увагу і на ст. 9 Закону України «Про звернення громадян». Відповідно до неї заборонено переслідування громадян і членів їх сімей за подання звернення до органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян, посадових осіб за критику у зверненні їх діяльності та рішень. В той же час положення ст. 26 встановлює відповідальність громадянина за подання звернення, яке містить наклеп, образи, дискредитацію органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та їхніх посадових осіб, керівників та інших посадових осіб підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності. При цьому в законодавстві не визначено різницю критики від дискредитації. Слід зауважити, що критика носить, як правило, негативний характер. Дискредитація є дією спрямованою на підрич авторитету, довіри тощо. Таким чином, є сумніви з приводу того, що в той чи іншій мірі дискредитація може стати результатом реакції на критику. Це питання потребує закріплення на законодавчому рівні з метою розмежування даних понять.

Так, проблеми, що існують у сфері законодавства про звернення громадян, істотно впливають на реалізацію права громадянина на звернення і тому, перш за все, необхідно вдосконалити порядок звернення громадян, зокрема, врегулювання практики колективних звернень, законодавче закріплення можливості реалізації громадянами права на звернення до органів влади шляхом подання звернень із використанням мережі Інтернет, тощо. Також потребує вдосконалення такий напрям законодавчого регулювання як робота органів та посадових осіб державної влади і місцевого самоврядування.

Однак, вирішення усіх питань ускладнюється у зв'язку з тим, що в Україні відбуваються дуже часті зміни в організації влади, вже тривалий час не завершується адміністративна реформа, а також традиційно низький рівень правової культури як посадових осіб органів влади в Україні, так і населення, тому законодавцю необхідно приділити досить значну увагу для врегулювання цієї ситуації.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. Є. Куц.

Савенко Олег Олегович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студент, Інститут підготовки

юридичних кадрів для Служби безпеки України,

2 курс, 1 група

ПРИЙНЯТТЯ НОВОГО ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ПРАЦЮ

З формуванням в Україні ринкових відносин та соціально-економічними перетвореннями, які в тій чи іншій мірі пов'язані з працею, гостро постала проблема прийняття нового Трудового кодексу. Адже досі чинний Кодекс законів про працю України був прийнятий ще у 1971 році і, незважаючи на численні зміни й доповнення, внесені до нього, надто застарів та не відповідає сучасним економічним умовам. Нині з усіх пострадянських держав лише Україна не має нового трудового кодексу, що призводить до недостатнього врегулювання важливих питань у соціально-трудої сфері. Це свідчить про те, що законодавець не повною мірою захищає інтереси громадян у реалізації їх конституційного права на працю. На шляху до європейських демократичних цінностей така прогалина у вітчизняному законодавстві є неприпустимою. Ухвалення нового Трудового кодексу є однією з умов, які Україна повинна виконати на шляху до реалізації Угоди про асоціацію з ЄС.

У 2007 році проект Трудового кодексу вносився на розгляд Верховної Ради України, 2008-го року він був прийнятий за основу й підготовлений до другого читання, однак ухвалений не був. У 2013 році проект Трудового кодексу був одержаний Верховною Радою України VII скликання, але безрезультатно. Постановою Верховної Ради України від 05 листопада 2015 р. № 760-VIII Проект Трудового кодексу України № 1658, внесений народними депутатами України Гройсманом В. Б., Денісовою Л. Л., Папієвим М. М., було прийнято за основу. Задля кращого розуміння зазначеного законопроекту слід проаналізувати, які ж зміни відбудуться з його прийняттям.

Розглянемо, як покращиться становище роботодавця за даним трудовим кодексом. Плюси для роботодавця:

- зменшення ролі профспілок при прийнятті роботодавцями рішень, що стосуються врегулювання трудових відносин з працівниками. У деяких випадках, коли чинний КЗпП України вимагає отримання дозволу профспілки або погодження з нею окремих рішень робото-

давця, проект ТК передбачає лише повідомлення профспілки про таке рішення.

- з'явилися нові підстави для звільнення працівників з ініціативи роботодавця. Так, пропонується запровадити нові підстави для звільнення, а саме: за розголошення державної, комерційної таємниці та інформації з обмеженим доступом; звільнення внаслідок настання надзвичайних обставин, що перешкоджають продовженню трудових правовідносин; звільнення одиноких матерів за невиконання або неналежне виконання ними своїх трудових обов'язків.
- можливість зменшення терміну повідомлення працівників про подальше звільнення у зв'язку із скороченням. За новим Трудовим кодексом мінімальний термін повідомлення про подальше звільнення 1 місяць до запланованої дати звільнення. За чинним КЗпП України даний строк становить не менше як 2 місяці.

Мінуси для роботодавця:

- розширення сфери використання стандартів. Запропонований проект Трудового кодексу України передбачає, що при визначенні трудової функції працівника повинен застосовуватися Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників.
- збільшення розміру вихідної допомоги у разі скорочення працівників.
- відсутність трудових контрактів, що позбавляє роботодавця можливості передбачати додаткові підстави для припинення трудових відносин.

Розглянемо основні новації у правовому регулюванні праці працівників, які передбачені в проекті нового Трудового кодексу. Плюси для працівників:

- збільшення тривалості щорічної оплачуваної відпустки на 4 дні.
- збільшення загального строку позовної давності у трудових спорах з 3 місяців до 1 року.
- укладання трудових договорів виключно у письмовій формі.

Мінуси для працівників:

- чинним КЗпП України передбачені два види дисциплінарних стягнень: догана і звільнення, новим Трудовим кодексом встановлено ще один вид стягнення у вигляді зауваження.
- збереження у законопроекті місячного строку для звернення працівників до суду в справах про звільнення, переведення на іншу роботу, незаконну відмову у прийнятті на роботу.
- використання веб-камер для контролю за співробітниками.

Нажаль, поза увагою авторів законопроекту залишилися також питання правового регулювання нетипових форм зайнятості, таких як дистанційна,

запозичена праця й інші, що останнім часом активно розвиваються в Україні. З огляду на викладене та з метою забезпечення реалізації громадянами основних соціально-трудова прав, передбачених Конституцією України, вважаємо за доцільне висловити пропозицію щодо подальшого доопрацювання проекту Трудового кодексу України.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри трудового права НЮУ імені Ярослава Мудрого А. М. Юшко.

Сатуєва Мар'ям Русланівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,

1 курс, 5 група

ПРОБЛЕМА ЗАХИСТУ ПРОСТОРУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ГАРАНТА ПРАВ ЛЮДИНИ

Високу роль громадянських інститутів у сфері захисту прав і свобод людини не заперечує жоден правознавець, але сьогодні на світовій арені вкотре постає питання стику недержавних об'єднань громадян зі звичними формами перешкоджання та пригнічення їхньої діяльності, зокрема, переслідування, тюремні ув'язнення, страти членів цих об'єднань тощо. Діячі громадянського суспільства у багатьох країнах не мають можливості вільно та незалежно виконувати свою роботу без страху залякувань і покарань. На сучасному етапі розвитку, держави використовують не лише авторитарні методи боротьби із суспільною думкою, а й знаходять більш витончені шляхи — юридичні бар'єри, приміром, перепони для утворення громадянських організацій і проведення правозахисних дій.

Сильне громадянське суспільство, що базується на принципах плюралізму і верховенства права, здатне об'єднати широкі верстви населення, є критично важливим фактором у демократичному перетворенні держави.

У дискусії з питання просування і захисту простору громадянського суспільства в контексті 25-ї сесії Ради ООН з прав людини всі члени-учасники зійшлися на думці, що громадянське суспільство є гарантом прав людини і посилює міць держави. Міжнародні організації та їх представники не зможуть поодинокі домогтися реалізації, захисту й просування прав і свобод людини. Громадянське суспільство за своєю природою вміє вести пропаганду, формувати стратегії та швидше за інших інформувати народ.

Громадянське суспільство покликане захистити права індивіда і забезпечити його правами людини, тоді як правова держава — правами громадянина. Так, лише у взаємодії здійснюється задоволення прав і свобод громадян.

В останні роки відзначається розширення зусиль різних країн із звуження простору, в якому діють організації громадянського суспільства в цілому, і груп в підтримку демократії, зокрема. В Сирії, Білорусі, Росії, Судані, Таджикистані, В'єтнамі можна спостерігати, як представники державної влади здатні застосовувати у вищій ступені жорсткі обмежувальні заходи, а населенню фактично відмовлено в більшості з основних прав людини.

На перший план виходить основне завдання побудови сприятливого середовища для функціонування громадянського суспільства; і у цьому може допомогти наявність належної законодавчої структури, яка враховує фундаментальні свободи. Законодавчі акти, адміністративні правила та практика, які відповідають міжнародним стандартам і гарантують діяльність громадянського суспільства. Доступ до правосуддя для суб'єктів громадянського суспільства, незалежні та ефективні правозахисні установи і доступ до міжнародних правозахисних механізмів є невід'ємною частиною правового середовища. Розумні закони і заходи політики є життєвоважливими, однак залишаються марними, якщо не будуть належним чином виконуватися. Саме за таких умов громадяни зможуть брати активну участь в політичному й соціальному розвитку.

Основа здорового та відповідального управління на місцевому, регіональному, національному і міжнародному рівнях існує завдяки принципам дотримання прав і свобод людини, які, ніби мотузка нерозривно пов'язують між собою органи державної влади і суб'єктів громадянського суспільства. Активна участь, відсутність дискримінації, повага, транспарентність і підзвітність — важливі складові співпраці. Професор Стенфордського університету Л. Даймонд стверджує, що там де громадські організації домагаються довіри до себе з боку різних політичних сил, вони здатні стабілізувати положення, а іноді й врятувати демократію у кризовому становищі. Тобто потрібне сприятливе політичне та суспільне середовище, де цінується і заохочується внесок громадянського суспільства. Крім того, установи та державні посадовці повинні чуйно прислухатися до суб'єктів громадянського суспільства при регулярній взаємодії з ними.

Слід зауважити, що теоретичний аналіз даної проблематики та практичне втілення розроблених на його основі рекомендацій поширені у європейських країнах, однак в Україні приділяється недостатньо уваги розвитку громадянських інститутів.

Для вирішення проблеми захисту простору громадянського суспільства необхідно, щоб і уряди демократичних країн, і міжнародні організації визнали та не перешкоджали просуванню фундаментальних прав: на свободу зібрань та асоціацій, використання новітніх інформаційних технологій; щоб уряди демократичних країн підвищували рівень власної зацікавленості з використанням вже існуючих механізмів і надаючи поштовх новим. А організації громадянського суспільства поглиблювали розуміння юридичної бази, що регулює їхню діяльність і створювали потенціал для участі у реформуванні законодавчих актів; сприяли розвитку демократії, маючи на меті розробку планів законодавчих актів таким чином, аби забезпечити захист роботи громадянського суспільства в кожному куточку світу.

Сьогодні, у час, коли всі країни пов'язані між собою економічними, соціальними, культурними зв'язками, неможливо не звернути увагу на те, що громадянське суспільство має міжнародно-правові стандарти. Свобода вираження поглядів, асоціації та мирних зібрань і право на участь у веденні державних справ є тими правами, які забезпечують людям можливість для мобілізації з метою здійснення позитивних змін. Кожна людина, індивідуально або спільно з іншими особами, повинна користуватися цими правами. Вони — основа для громадської діяльності. Більшість основних міжнародно-правових інструментів в сфері прав людини включають положення, які мають безпосереднє відношення до захисту громадських свобод і посиляються на принцип недискримінації: і Загальна декларація прав людини (ст. 19, 20, 21), і Міжнародний пакт про громадянські і політичні права передбачають права на свободу думок та їх вільний вираз, мирні зібрання та асоціації і участь у суспільному житті (ст. 19, 21, 22, 25). А, наприклад, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок передбачає право жінок на участь в політичному, економічному та культурному житті (ст. 3).

Важливість свободи асоціацій і зібрань, недопущення обмежувальних законів в ряді країн, стимулювання влади розробляти прогресивну правову систему є актуальними для сучасності, оскільки незважаючи на реакцію міжнародної спільноти, у багатьох країнах громадянське суспільство продовжує втрачати позиції. За аналогією зі збільшенням обмежувальних правових заходів по всьому світу після «кольорових революцій», в ряді країн колишнього «соцтабору», «арабська весна» 2011 р. викликала нову хвилю обмежувальних заходів для протидії суспільним хвилюванням, народним рухам і роботі громадянського суспільства.

Суттєвою ознакою правової держави, в якій відводиться чинне місце ролі громадянського суспільства, є реальність свободи особистості, її прав і громадянських інститутів. В сукупності прав і свобод особливе місце займають природні права, тобто ті, які людина отримує від народження.

Сучасна практика правових держав заснована на тому, що там втілюється не лише формальна законність, яка забезпечує регулярність і послідовність в досягненні та підтримці демократичного ладу, а й справедливість, засновану на визнанні й повному прийнятті вищої цінності людської особистості. Сьогодні поняття правової держави — міжнародна політична норма, а не щось теоретичного або публіцистичного характеру. А громадянське суспільство, як висловлювався Т. Гоббс, «союз індивідуальностей, колектив, в якому всі його члени знаходять вищі людські якості».

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри теорії держави і права НЮУ імені Ярослава Мудрого Ю. С. Разметаєва.

Шкарупа Оксана Сергіївна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Інститут прокуратури
та кримінальної юстиції,
2 курс, 21 група

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА ЗБОРИ, МІТИНГИ, ПОХОДИ ТА ДЕМОНСТРАЦІЇ

Прагнення до демократизації державного та суспільного життя — один з важливих напрямків сучасного розвитку України. Необхідною умовою становлення цієї форми врядування є повернення політичним правам належного місця у житті суспільства. Серед конституційних політичних прав і свобод особливе місце займає право збиратися мирно без зброї, і кожна країна, яка вважає себе демократичною державою, зобов'язана забезпечувати його реалізацію. Це право, як одна з основ демократії, закріплене в міжнародних договорах із прав людини: Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, Європейській конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р. Збори, мітинги, походи і демонстрації громадян є формами безпосередньої демократії.

Вони можуть проводитися з метою: прилюдного обговорення та вираження свого ставлення до дій чи бездіяльності органів державної влади і місцевого самоврядування; подій у соціально-політичному, економічному житті держави, суспільстві та світі в цілому; привернення уваги до вирішення нагальних соціально-політичних, економічних та інших проблем держави,

супільства, місцевої територіальної громади; прилюдного протесту проти рішень, заходів, здійснюваних державою, місцевими органами самоврядування, проти окремих подій життя держави чи світу в цілому або, навпаки — їх підтримки.

Конституція України передбачає: «Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку — з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей».

На жаль, сьогодні в Україні відсутнє однозначне розуміння і застосування права на проведення мітингів, зборів, демонстрацій та походів. Однією з проблем реалізації цього права є те, що його носієм виступають громадяни України, тоді як за статтею 11 Європейської конвенції, воно належить кожному. Отже, з урахуванням міжнародних стандартів, указане конституційне право має поширюватись на всіх фізичних осіб, які проживають на законних підставах в Україні; носіями даного права також мають бути громадські об'єднання, партії, асоціації, рухи тощо.

Так само Конституція України висуває певні вимоги до організаторів заходів щодо забезпечення їх мирного характеру, передбачає випадки обмеження права мітингів і зборів, що встановлюються судом на підставі закону про збори і мітинги.

Разом із тим Кодекс України про адміністративні правопорушення встановлює відповідальність за порушення порядку під час організації та проведення мітингів, зборів, вуличних походів і демонстрацій, а Кримінальний кодекс України — за організацію масових заворушень. Однак спеціального Закону про збори і мітинги, який би озвучував реалізацію права на мирні зібрання, в Україні досі немає. Була лише спроба, результатом якої став скандальний законопроект від 16 січня 2014 р., спрямований на обмеження свободи мирних зібрань.

Зокрема, ним передбачалося у десять разів збільшити штраф (до 10 200 грн.) та запровадити адміністративний арешт за порушення встановленого порядку організації або проведення мирних зібрань, а також створення умов для таких мирних зібрань; встановлювалася необхідність отримання дозволу міліції на використання наметів, предметів чи конструкцій, що використовуються як сцена, звукопідсилювальної апаратури; змінами до Закону «Про виконавче провадження» передбачалася можливість виконання рішення про обмеження свободи мирних зібрань щодо будь-яких осіб, які

мають намір реалізувати право на мирне зібрання, а не лише стосовно зібрання, яке організовували відповідачі тощо. Ці невдачі в управлінській сфері і є найбільшою проблемою щодо здійснення цього права на території України, адже воно не забезпечене чинним законодавством, відсутній механізм здійснення права на мітинги, збори та демонстрації.

Проте і в інших країнах Європи існує проблема щодо забезпечення свободи мирних зібрань громадян. За 1959–2013 роки Європейський Суд з прав людини розглянув 151 справу за статтею 11 Конвенції, у якій сказано, що кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів. У 107 рішеннях, таких як «Букта та інші проти Угорщини», «Баранкевич проти Росії», «Алексеев проти Росії» тощо, було констатовано порушення цієї норми

Сьогодні для нашої держави актуальними є тенденції виникнення суперечливої прецедентної бази за позовами про заборону мітингів і оскарженням подібних рішень. Цікаво, що різні суди, а іноді й один користуються різними законами для обмеження свободи проведення мирних мітингів і зборів.

Найпоширенішими приводами заборони мітингів в Україні є: «невсвоєчасність» інформування влади про проведення масового мітингу або зборів із зазначенням кількості учасників, часу і місця проведення тощо; збіг мітингів і зборів за часом, місцем проведення з офіційними заходами органів державної влади або місцевого самоврядування, зустрічами перших осіб держави або високих іноземних гостей; нездатність влади гарантувати безпеку руху, громадський порядок; недосконалість адміністративного процесу в Україні. Це заважає оскаржити в порядку апеляції рішення про притягнення до адміністративної відповідальності учасників та організаторів мирних акцій; відсутність актуального загального закону про мирні зібрання, який відповідало б міжнародним зобов'язанням і Конституції України, що провокує зловживання і обмеження прав людини в цій сфері.

Отже, єдиним виходом для вирішення проблеми заборони проведення мітингів, зборів та демонстрацій є розробка та введення в дію закону, що дозволить чітко визначити межі та умови здійснення цього права. Він має відповідати принципам демократії, нормам міжнародного права, захищати основоположні права та свободи громадян України, та осіб, що проживають на її території на законних підставах.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри конституційного права України НІОУ імені Ярослава Мудрого К. О. Павшук.

Шкурко Владислава Русланівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

1 курс, 14 група

СПОСОБИ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ПРАВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Проблема захисту та недостатньої законодавчої регламентації авторських прав існує вже досить тривалий час і потребує ефективного врегулювання. Наразі забезпечення та охорона державою прав людини на інтелектуальну власність є показником високорозвиненої держави, котра ставить собі за мету захищати культурні та інтелектуальні права людини.

Слід зазначити що питання захисту авторського права у всесвітній мережі Інтернет досліджували такі науковці як П. С. Ріппа, І. Л. Борисенко, В. Б. Наумов, В. В. Колос, С. Ю. Бурлаков, М. В. Гура, О. А. Орлова, О. М. Пастухов, С. В. Резніченко, Р. Б. Шишка та ін.

Зі зростанням кількості користувачів глобальної мережі, зростає і кількість порушень у сфері авторських прав. Згідно зі статистичними даними, чисельність користувачів мережі Інтернет в усьому світі зростає і сягає майже 3,5 млрд. Щодо України, то чисельність користувачів за 2014–2015 рік зросла на 3 млн., тобто майже 60% українського населення користуються глобальною мережею.

П. С. Ріппа вказує, що через особливості функціонування Інтернету, а саме: анонімності користувачів, екстериторіального характеру та швидкості поширення інформації — порушення авторських прав стало настільки буденним і поширеним явищем, що особа, вчиняючи протиправні дії, просто не усвідомлює їх сутності, а навпаки гадає, що діє в рамках закону.

Щодо законодавчого регламентування, то слід зазначити, що питання авторських прав в Україні регулюється Конституцією України, Цивільним кодексом України, ЗУ «Про авторське право і суміжні права» та іншими нормативно-правовими актами.

Так, у ст. 54 Конституції України зазначається, що громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом.

П. 1 ст. 8 ЗУ «Про авторське право і суміжні права» визначає, що об'єктами авторського права можуть бути твори у галузі науки, літератури і мисте-

цтва, а саме: літературні письмові твори; виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори; комп'ютерні програми; бази даних; музичні твори; музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки; аудіовізуальні твори; твори образотворчого мистецтва; твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва; фотографічні твори; твори ужиткового мистецтва; ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності; сценічні обробки творів і обробки фольклору, придатні для сценічного показу та ін.

Деякі способи захисту авторських прав містяться в «Рекомендації щодо вдосконалення механізму регулювання цифрового використання об'єктів авторського права і суміжних прав через мережу Інтернет». Так, першим способом є ідентифікація об'єктів авторського права і суміжних прав:

- 1) Ідентифікаційний код ISBN (Міжнародний стандартний книжковий номер) призначений для захисту фонограм;
- 2) ISAN — номер, розроблений на Міжнародній конференції товариств авторів і композиторів (CISAC) і дозволяє ефективно захищати фільми та інші аудіовізуальні твори;
- 3) цифровий ідентифікатор DOI, супроводжує твори або їхні частини, дозволяючи тим самим простежити «долю» об'єкта в торговельному обігу;
- 4) інші програмні коди, що дають можливість порушити цілісність твору при неправильному його використанні.

Другим способом є використання цифрового підпису, суть якого полягає в тому, що він дозволяє ідентифікувати справжнього автора твору.

Третій спосіб — використання цифрових марок. Найпоширенішою є система так званих «цифрових водяних знаків», впроваджуваних у твори у мережі. Їх перевага полягає в тому, що при звичайному візуальному розгляді зображення користувач не бачить яких-небудь закодованих позначень — значка копірайта ©, імені автора, року видання. Але потім при застосуванні певного програмного засобу можна довести, що файли містять додаткову інформацію, що вказує на особу, яка її записала.

Четвертий спосіб — обмеження доступу до матеріалів, що розміщені в Інтернеті, наприклад, бази даних комерційних сайтів і деяких електронних бібліотек та архівів доступні тільки за попередню плату.

П'ятим способом є використання методів криптографічного перетворення матеріалів, такі як шифрування, використання якого дозволяє обмежити або повністю виключити можливість копіювання творів (наприклад, система — SCMS, що дозволяє виготовити одну копію документа й унеможливує подальше копіювання цього примірника). Також використовується

метод антикопії, або антикопіювання. Суть полягає в тому, що на CD-ROM ставиться своєрідний заслін – заборона робити копії.

Останнім способом є — створення web-депозитаріїв, що дозволяють фіксувати об'єкти інтелектуальної власності у мережі Інтернет і закріплювати їх правовий статус.

Отже, підсумовуючи викладене, можна сказати, що для забезпечення захисту авторських прав в мережі Інтернет необхідні наступні умови:

- по-перше, активна діяльність органів державної влади, адже повноцінно захистити свої права на інтелектуальну власність власноруч досить важко;
- по-друге, слід створити, спираючись на європейський досвід, спеціальні органи, які б займались питаннями забезпечення захисту авторських прав, блокували спроби порушення прав на інтелектуальну власність та застосовували б до таких порушників різні види покарань (у Франції таким органом є Haute Autorité pour la Diffusion des Oeuvres et la Protection des droits sur Internet);
- по-третє, необхідно покращити існуюче законодавство, спрямувати роботу на ліквідацію колізій, прогалин та інших недоліків як на національному рівні, так і на міжнародному, адже порушення авторських прав є актуальною проблемою в усьому світі.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри теорії та історії держави і права НЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого М. І. Любченко.

Яцюк Анжела Олександрівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

2 курс, 25 група

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ

Питання принципу рівності є досить актуальним і сьогодні. Через глобалізаційні процеси, які відбуваються в усьому світі, має місце таке явище як світова міграція. Це призводить до проблеми мирного співіснування людей різних держав, які відрізняються між собою певними ознаками, такими як: мова, віросповідання, культура та ін.

Демократизація і розвиток Української державності і суспільства неможливі без повноцінного визнання, законодавчого закріплення і забезпечення невід'ємних прав і свобод людини. Однією із гарантій реалізації основних прав є безумовне дотримання принципу рівності. Конституційний принцип рівності має багатоплановий зміст. Так, рівність є елементом правового статусу людини і громадянина; принципом правової держави; політико-правовою основою громадянського суспільства і демократичної держави, він є необхідною передумовою і гарантією реалізації основоположних прав, свобод людини і виконання обов'язків громадянина.

Деталізований конституційний принцип виражається у трьох аспектах прояву:

- 1) рівноправність усіх людей (незалежно від будь-яких ознак: раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання);
- 2) рівноправність жінки і чоловіка (гендерна рівність);
- 3) рівність всіх перед законом.

Окремі аспекти принципу рівності особи містяться у роботах сучасних українських учених, таких як: П. М. Рабінович, І. К. Полховська, О. Р. Дашковська, Ю. М. Тодика та ін.

Законодавчо принцип рівності закріплений у ст. 24 Конституції України. Держава визнає і гарантує рівноправність усіх людей. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом; не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Вказівка у вимозі Закону на інші ознаки означає, що такий перелік не є вичерпним і має відкритий характер, тобто нерівність у всіх її проявах є недопустимою. Важливого значення сьогодні набуває реформування законодавства, напрямком якого є розширення переліку ознак, за якими забороняється дискримінація особи.

Нами було проаналізовано проблему гендерної рівності. Законом закріплюється рівноправність конституційних свобод жінки і чоловіка. Вона забезпечується шляхом надання жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг

вагітним жінкам і матерям. Крім того, діти рівні у своїх правах незалежно від походження. Хоча останнім часом було досягнуто значного прогресу у цій сфері, проте ще залишається багато невіршених питань. Ціллю гендерної рівності є підтримка досягнення рівності між жінками та чоловіками з метою забезпечення стабільного розвитку суспільства, подолання дискримінації у будь-яких її проявах.

Законом передбачена рівність правового статусу осіб. Зокрема, іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах користуються тими ж правами і свободами, мають такі ж обов'язки як і громадяни України, крім випадків, передбачених Законами.

На завершення зазначимо, що конституційний принцип рівності має багатоплановий зміст. Держава, яка визнана демократичною, не може існувати без визнання принципу рівності і вона повинна докладати всі необхідні зусилля для здійснення його на практиці.

Науковий керівник: асистент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. О. Любченко.

Denysenko Olesya Olegivna

University of Latvia,

Faculty of Social Sciences, student,

Yaroslav Mudryi National Law University,

Poltava Law Institute, student

INTERNATIONAL NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS AS THE PART OF THE HUMAN RIGHTS DEFENSE MECHANISM

Human rights are now the object of legislation and not simply of ideology. States have agreed on the universality of human rights legislation and undertaken to take up the rules of international law in their domestic legislation. Human rights are therefore in the domain of lawyers when it comes to interpretation or implementation and people who are ready to maintain this process promoting real practical help.

Human Rights Defender (HRD) is the term used to describe someone who, individually or with others, acts to promote and protect human rights. The first step to formally recognize the defense of human rights as a right in itself was given by the General Assembly of the United Nations in 1998, through the adoption of the Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and

Fundamental Freedoms (known as the ‘Declaration on Human Rights Defenders’). According to Hina Jilani, former Special Representative of the UN Secretary General on the Situation of Human Rights Defenders, HRDs working on land rights and natural resources are the second most vulnerable group when it comes to danger of being killed.

Doubtless, that non-governmental organizations are playing a crucial role in the process of human rights defense. The 1993 UN World Conference on Human Rights – known as the Vienna Conference — was attended by 841 NGOs from throughout the world, all of which described themselves as working with a human rights mission. Though an impressive figure in itself, this actually represented only a tiny fraction of the total number of human rights NGOs active in the world.

The first thing that needs to be said about NGOs is that they may attempt to engage in the protection of human rights at various different stages or levels, and the strategies they employ will vary according to the nature of their objectives — their specificity or generality; their long-term or short-term nature; their local, national, regional or international scope, and so on. They tend to influence the process by direct assistance (humanitarian assistance, protection or training to develop new skills), collecting accurate information (to promote transparency), campaigning and lobbying (letter-writing campaigns, street actions or demonstrations, social media and the Internet activism).

It will be appropriate to mention some of the most influential NGOs considering them as a defenders of human rights.

Breakthrough, for example, is a global organization working to end violence against women and girls by transforming the norms and cultures that enable it. They carry out this mission by building a critical mass of change agents worldwide. Working out of centers in India and the USA, Breakthrough creates innovative, relevant multimedia tools and programs — from short animations to long-term leadership training — inspiring and equipping individuals and institutions to build a world in which all people live with dignity, equality, and justice. Another well-known international human rights agency is Amnesty International, which is responsible for broad casting violations of human rights, especially freedoms of speech and religion and the right of political dissent. The Center for Economic and Social Rights prides itself on seeking social justice by carrying out projects for economic and social rights, focusing specifically on issues of education, health, food and water, housing, rights in crisis, poverty, and inequality. Anti-Slavery International it is the world’s oldest international human rights organization, and the only charity in the United Kingdom to work exclusively against slavery and related abuses. Amazon Watch is a non-profit organization, working to protect the rainforest and advance the rights of indigenous peoples in the Amazon Basin. The Center for Human Rights and Humanitarian Law at American University

Washington College of Law sets as an objective working with students and the international legal community to provide scholarship and support for human rights initiatives around the world, it hosts 50–70 events throughout the academic year, including panel discussions, lectures by human rights practitioners, and seminars for law students interested in human rights.

From these facts, one may conclude that the contribution of NGOs is important not only in terms of the results that are achieved, and therefore for the optimism that people may feel about the defense of human rights in the world, but also because NGOs are available to be used as a tool. They are managed and coordinated by private individuals, but they also draw a large part of their strength from other members of the community offering voluntary support to their cause. This fact gives them great significance for those people who would like to contribute to the improvement of human rights in the world.

Scientific adviser: assistant of Criminal, Administrative and Labour law Department of Poltava Law Institute of the Yaroslav Mudryi National Law University Oleksiy Lyubchenko.

Секція 5

ОРГАНИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Болдирев Сергій В'ячеславович

НІОУ імені Ярослава Мудрого,

к. ю. н., доцент кафедри державного будівництва

ЗАКОНОДАВЧІ ЗАСАДИ ПРОЗОРОСТІ ТА ПІДЗВІТНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Розв'язання проблем прозорості, підзвітності та відкритості органів державної влади є одним із ключових напрямів у процесі подальшого утвердження в Україні демократичних принципів діяльності держави в умовах конституційного реформування, укорінення цивілізованих норм політичної культури. Необхідною умовою забезпечення конституційних прав громадян на інформацію та їх участь в управлінні державними справами є прозорість та відкритість органів державної влади. Крім цього суспільство вимагає від влади дати відповідь на питання яким чином використовуються кошти, сплачені українськими платниками податків, що саме і за скільки придбано, які цілі, обіцяні виборцям, були досягнуті. Всі ці питання є найбільш гострими саме на місцевому рівні, де громада тісно відчуває зв'язок між обраними органами місцевого самоврядування та ефективністю використання коштів місцевого бюджету. Прозорість та підзвітність в діяльності органів влади є запобіжниками виникнення зловживань у різних сферах і дозволяють ефективно їх виявляти. Таким чином, під прозорістю ми можемо розуміти інформаційну відкритість процедур, процесів та документів, що відобража-

ють фактичний стан виконання задекларованих завдань. Підзвітність передбачає звітування громадянам, які є платниками податків, про плани, методи і реальну вартість вирішення економічних та соціальних проблем. Публічна політика забезпечує відкритість та прозорість дій влади що дає можливість громадянам впливати на процеси розробки і впровадження державних рішень. Найважливішою умовою існування демократії є публічність політики, тобто гласність і відкритість будь-якої політичної дії. Громадяни мають право знати про дії та наміри політичних сил, органів державної влади.

Зобов'язання органів державної влади і місцевого самоврядування щодо прозорості та підзвітності викладені у багатьох нормативно-правових актах. Зокрема, в частині другій статті 3 Конституції України зазначено, що держава відповідає перед людиною за свою діяльність, тобто є підзвітною перед громадянином. Також Основним Законом закріплені права громадян брати участь в управлінні суспільними справами (ст. 141), рівного доступу громадян до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування (ст. 38), право на свободу інформації (ст. 34), на індивідуальні та колективні звернення до органів влади та посадових осіб (ст. 40).

Ст. 4 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» першими з основних десяти принципів місцевого самоврядування називає принципи народовладдя, законності, гласності. Означені принципи є взаємопов'язаними, оскільки народовладдя як основна ознака демократичного суспільства може бути реальною і втіленою в життя лише тоді, коли влада діє на підставі законів, що на практиці може бути здійснено лише в умовах гласності, тобто відкритості владних органів і посадових осіб різних рівнів.

Також Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» розкриває характер відносин органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, які будуються на засадах їх підпорядкованості, підзвітності та підконтрольності органам місцевого самоврядування (стаття 17), чим розширює поняття прозорості та підзвітності на місцевому рівні. Крім цього, п. 1 статті 75 вищевказаного Закону вказує на те, що органи та посадові особи місцевого самоврядування є підзвітними, підконтрольними і відповідальними перед територіальними громадами, які періодично, але не менш як два рази на рік, інформують населення про виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку, місцевого бюджету, з інших питань місцевого значення, звітують перед територіальними громадами про свою діяльність.

Необхідно звернути увагу також на Закон України «Про звернення громадян» (1996), який забезпечує громадянам України можливості для участі в управлінні державними і громадськими справами через механізм

офіційних звернень. У контексті прозорості державного управління необхідно пригадати виданий у 1992 р. Закон України «Про інформацію» (в редакції 2011 р.), яким, зокрема, підкріплено конституційне право громадян на доступ до інформації, яка стосується їх особисто (ст. 8, 9), Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» (1997), Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» (2000). У 2001 р. підписано Указ Президента України «Про підготовку пропозицій щодо забезпечення гласності та відкритості діяльності органів державної влади», згідно з яким було утворено відповідну робочу групу для розробки законопроектів, спрямованих на створення належних правових засад у забезпеченні гласності і відкритості діяльності органів влади. У 2002 р. було підписано два важливих для формування відкритості влади акти — постанову Кабінету Міністрів України «Про порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади» та Указ Президента «Про додаткові заходи із забезпечення відкритості діяльності органів державної влади». Постанова визначає оприлюднення в мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади як засіб підвищення ефективності і прозорості діяльності цих органів. Визначено також порядок оприлюднення в мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади: розміщення і періодичне оновлення міністерствами, іншими центральними і місцевими органами виконавчої влади інформації на власних веб-сайтах; створення єдиного веб-порталу Кабінету Міністрів України, призначеного інтегрувати веб-сайти органів виконавчої влади та давати доступ до інформаційних ресурсів відповідно до потреб громадян. Зазначений Указ Президента характеризується тим, що вперше за історію нашої державності пріоритетом Кабінету Міністрів, центральних і місцевих органів виконавчої влади визнано реалізацію зрозумілої для суспільства політики, проголошено необхідність введення нових технологій прозорості, підкреслюється, що влада повинна не тільки відповідати на запити громадян, а й сама формувати попит на інформацію, створюючи бази даних, з яких власне можна дізнатися про існування тієї чи іншої інформації.

Новим кроком у формуванні прозорості влади стало також передбачене Указом створення спеціальної системи допомоги громадянам в організації запитів на будь-яку відкриту інформацію та реалізація вимоги про оперативне розміщення на веб-сайтах усіх проектів нормативних актів, що їх готують ті чи інші владні інституції. При цьому органи влади зобов'язуються не лише розміщувати проекти в Інтернеті, а й негайно інформувати всіх заці-

кавлених через ЗМІ про те, що проект відкрито для обговорення. Крім перелічених вище нормативних документів, окремі аспекти відкритості державного управління закріплені законами України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» та інших.

У січні 2010 р. Кабінет Міністрів України випустив розпорядження «Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про основні засади державної комунікативної політики». В концепції зазначається, що наразі існує необхідність удосконалити механізм регулювання процесу обміну інформацією, зокрема впровадити принцип партнерської взаємодії, що передбачає не тільки інформування населення, а й налагодження ефективного зворотного зв'язку, проведення відповідної роз'яснювальної роботи, встановлення громадського контролю за діяльністю органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Концепція передбачає розробку та впровадження Закону України, який за всіма ознаками повинен стати ключовим у регулюванні питання відкритості державного управління. Закон, зокрема, повинен ввести в українське законодавство такі поняття, як «відкритість» та «прозорість», визначити принципи реалізації, цілі та пріоритети державної комунікативної політики, права та обов'язки органів державної влади, засобів масової інформації та інститутів громадянського суспільства. Крім інформування громадськості про поточну діяльність органів державної влади, важливим аспектом у контексті забезпечення більшої відкритості влади слід вважати пропагування тих чи інших політичних рішень, їх широке роз'яснення та аргументування через засоби масової інформації або інші засоби комунікації. 13 січня 2011 р. Верховною Радою України прийнято нову редакцію Закону України «Про інформацію» та Закон України «Про доступ до публічної інформації», які набрали чинності 9 травня 2011 р.

Стаття 3 Закону України «Про інформацію» одним з основних напрямів державної інформаційної політики називає забезпечення відкритості та прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень.

Закон України «Про доступ до публічної інформації» вказує на те, що не може бути обмежено доступ до інформації про розпорядження бюджетними коштами, володіння, користування чи розпорядження державним, комунальним майном, у тому числі до копій відповідних документів, умови отримання цих коштів чи майна, прізвища, імена, по батькові фізичних осіб та найменування юридичних осіб, які отримали ці кошти або майно (п. 5, ст. 6). А стаття 15 цього Закону зобов'язує розпорядників інформації оприлюднювати інформацію про організаційну структуру, місію, функції, повноваження, основні завдання, напрями діяльності та фінансові ресурси (структуру та обсяг бюджетних коштів, порядок та механізм їх витрачання тощо).

Бузун Елена Владимировна

Белгородский государственный

национальный исследовательский университет,

аспирантка, кафедра теории и истории государства и права

ПРИНЦИП ПОСТЕПЕННОГО ПРОДВИЖЕНИЯ ПО СЛУЖБЕ: ВЛИЯНИЕ НА КАЧЕСТВО ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ

Несмотря на длительное реформирование института государственной гражданской службы, говорить о безукоризненном функционировании государственного аппарата по-прежнему не приходится. Безусловно, такая ситуация обусловлена целым рядом причин, среди которых, как нам представляется, существенное место принадлежит возможности поступления на государственную гражданскую службу (ведущие, главные, высшие должности) граждан, ранее не занимавших должности государственной гражданской службы.

Относительно принципов государственной службы в научной литературе отмечается, что они являются отражением наиболее существенной стороны построения и функционирования не только самой государственной службы, но и системы государственных органов, а также определяют содержание сложных внутриорганизационных отношений. Принципы государственной службы характеризуют также правовое содержание как всего института государственной службы, так и отдельных государственных органов. Они устанавливают важнейшие закономерности в системе организации и функционирования государственной службы, обуславливают значимость, закономерность и социальную ценность отношений, возникающих в системе государственной службы. Отсутствие правовых принципов государственной службы влечет за собой появление в ней элементов бюрократизма, неорганизованности, беззакония, несправедливости.

Выделяют три группы принципов государственной службы:

- социально-политические, к которым относят законность; демократизм, участие населения в управленческой деятельности государства, равенство всех перед законом; объективность; гласность и учет общественного мнения;
- принципы построения аппарата государственного управления, среди которых выделяют отраслевой, функциональный, территориальный;
- принципы функционирования аппарата государственного управления — нормативность; ответственность за принятые решения; оперативная самостоятельность.

Принципы находят свое воплощение в результате целенаправленной деятельности определенных субъектов. Данные принципы призваны создавать условия для эффективной реализации прав и законных интересов граждан и общества, для приведения государственно-властной деятельности в соответствие с требованиями законности.

На наш взгляд, отсутствие принципа постепенного продвижения в законодательстве государства о государственной гражданской службе отрицательным образом сказывается на качестве работы органов государственной власти. Основным преимуществом закрепления в законодательстве принципа постепенного продвижения является невозможность занять должности государственной гражданской службы гражданами, не имеющими достаточного опыта, знаний и навыков для осуществления должностных обязанностей. Данный принцип способствует нахождению на ведущих, главных и высших должностях государственной гражданской службы только людей, действительно способных выполнять свои обязанности на протяжении длительного времени, а не случайно оказавшихся на государственной службе или поступивших на нее с целью получения личной выгоды.

Можно сформулировать следующее определение принципа постепенного продвижения: под принципом постепенного продвижения следует понимать последовательное назначение на вышестоящие должности государственной гражданской службы, исключающее возможность нахождения на государственной гражданской службе лиц, не имеющих соответствующей подготовки и опыта и способствующее формированию профессионального чиновничества.

Зарубежный опыт реализации принципа постепенного продвижения свидетельствует о его положительном воздействии на обеспечение надлежащего государственного управления. Некоторые моменты построения государственной службы в зарубежных государствах могли бы способствовать повышению эффективности работы государственного аппарата.

Существенными особенностями обладает система продвижения по службе в Японии — кадровая организация системы государственной службы строится на основе принципа «медленного продвижения». Так, по мнению Инацугу Хироаки, данный принцип помогает исключить интриганство, подсиживание, слишком высокую конкуренцию у людей одинакового возраста и другие негативные моменты. Для модели «медленного продвижения» свойственно отсутствие сильного давления на чиновников со стороны рынка труда, в результате которого многие наиболее квалифицированные управленцы переходят на работу в частный сектор по причине более высокого уровня заработной платы.

В Японии принцип постепенного продвижения сопряжен с принципом кумулятивной оплаты труда. Данный принцип заключается в том, что постепенное продвижение не может приводить к резкому повышению заработной платы, но в итоге она повышается с выслугой лет. Высокопрофессиональные сотрудники имеют долгосрочные перспективы в продвижении по службе, в результате чего и сложилась система оплаты труда, имеющая кумулятивный характер. Кроме того, в Японии, как правило, повышение в должности происходит после нескольких горизонтальных перемещений.

Значительный интерес представляет система публичной службы Германии (после Первой мировой войны вместо понятия «государственная служба» стало использоваться понятие «публичная служба»). Чиновник, согласно немецкой доктрине, это представитель и слуга государства и его идеи, и на этом понимании строится обучение чиновников и их дальнейшее продвижение по службе. Для повышения эффективности деятельности чиновников в Германии создана определенная структура карьеры, которая призвана обеспечить продвижение по службе достойных сотрудников. Продвижение по службе характеризуется строгой иерархией, миновать ступень карьерной лестницы, за исключением отдельных случаев, невозможно. Назначить на должность лицо из другой сферы возможно только после прохождения им независимых инстанций по определению квалификации. Следует отметить, что такие назначения могут производиться в ограниченном количестве.

Отдельно следует отметить тот факт, что государство в лице руководителя несет обязанность по продвижению по службе, оплате труда и заботе о чиновнике. При невыполнении данных обязательств служащий вправе требовать возмещения убытков. Соответственно, карьера чиновника в ФРГ основана на последовательном, регулярном повышении.

Положительными сторонами закрепления принципа постепенного продвижения в законодательстве являются:

1. Ограничение поступления на ведущие, главные и высшие должности государственной гражданской службы граждан, не имеющих стажа работы на нижестоящих должностях в течение определенного периода времени.

2. Более качественное исполнение должностных обязанностей гражданами служащими, занимавшими нижестоящую должность и имеющими представление обо всех особенностях служебной деятельности.

3. Исключение возможности нахождения на государственной гражданской службе лиц, поступивших на нее с целью получения личной выгоды.

4. Постепенное продвижение по службе в меньшей степени подвержено влиянию личных предпочтений руководства, а происходит на основе профессиональных качеств служащего.

Соответственно, принцип постепенного продвижения по службе способствует формированию профессионального чиновничества, что, безусловно, окажет позитивное воздействие на эффективность и качество государственного управления.

Войтенко Тетяна Віталіївна

к. ю. н., суддя Подільського районного суду м. Києва

ПРИЙНЯТНІСТЬ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ У СПРАВАХ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ БАТЬКІВСТВА

Відповідно до статті 129 Сімейного кодексу України особа, яка вважає себе батьком дитини, народженої жінкою, яка в момент зачаття або народження дитини перебувала у шлюбі з іншим чоловіком, має право пред'явити до її чоловіка, якщо він записаний батьком дитини, позов про визнання свого батьківства. До вимоги про визнання батьківства застосовується позовна давність в один рік, яка починається від дня, коли особа дізналася або могла дізнатися про своє батьківство.

Водночас, відповідно до статті 136 Сімейного кодексу України до вимоги чоловіка про виключення запису про нього як батька з актового запису про народження дитини, народженої від жінки, з якою він перебував у шлюбі, позовна давність не застосовується.

Постає питання, на скільки справедливо СК України, встановлюючи правило про непоширення строку позовної давності на вимогу чоловіка про виключення запису про нього як батька дитини, обмежує строком позовної давності право особи, яка вважає себе батьком дитини, звертатися до суду з позовом про визнання свого батьківства.

Зустрічаємо думки, що встановлення однорічного строку позовної давності з дня, коли особі стало відомо про своє батьківство або вона повинна була довідатися про своє батьківство, покликане стати запобіжним заходом щодо недопущення «несподіваної появи біологічного батька» у житті дитини.

Разом з тим, такий аргумент, як на нашу думку, можна навести і щодо виключення запису про батька з актового запису про народження дитини. На практиці може мати місце ситуація, коли чоловік, дані про якого як батька дитини внесені до актового запису про її народження лише тому, що він перебував у шлюбі з матір'ю дитини, впродовж тривалого часу допускав

або достеменно знав про те, що не є батьком дитини, однак продовжував виховувати дитину як рідну та не звертався до суду з позовом про виключення запису про нього як про батька дитини. З часом стосунки з матір'ю дитини змінилися та така особа звертається до суду та оспорує своє батьківство. Як на нашу думку, така ситуація теж психотравмуюче діятиме на дитину. При цьому, СК України допускає такі випадки, обмежуючи право на звернення до суду з позовом про оспорування батьківства лише віком дитини (ст. 136).

Зважаючи на таке, ми вважали б за правильне не застосовувати строк позовної давності до вимог осіб про встановлення або ж оспорування свого батьківства.

Така позиція узгоджувалась би з практикою Європейського суду з прав людини. Так, наприклад, у справі «Шофман проти Росії» (Shofman v. Russia) Суд прийшов до висновку, що мало місце порушення ст. 14 Європейської Конвенції з прав людини, взятої у поєднанні зі ст. 8 та ст. 6 Конвенції. За обставинами справи, заявник Шофман Л. М. є громадянином Росії та Німеччини. 12 травня 1995 року його дружина народила сина. Заявника було записано батьком дитини. Вказані події відбувалися на території Російської Федерації. У березні 1996 року заявник переїхав до Німеччини. Наступного року у вересні дружина поінформувала його, що вона звернеться до суду по призначення аліментів на дитину у зв'язку з тим, що їх вже не пов'язували шлюбні відносини. Приблизно у той самий час родичі заявника повідомили його про те, що насправді він не був біологічним батьком дитини. 16 грудня 1997 року заявник звернувся до суду з позовом про розлучення й оспорування батьківства. Результати експертизи на ДНК підтвердили, що заявник не міг бути батьком хлопчика. Втім місцевий суд, зважаючи на пропущення заявником позовної давності (за національним законодавством цей строк становить один рік від часу, коли особі стало відомо про відповідний факт), відмовив йому у задоволенні позову в частині оспорування батьківства. Це рішення було підтримано апеляційною та касаційною інстанціями.

Заявник стверджував про порушення ст. 8 Конвенції на тій підставі, що через пропущення позовної давності йому було відмовлено у позові про підтвердження того, що він не був батьком дитини.

Європейський суд з прав людини нагадав, що запровадження обмеженого строку звернення до суду для позовів про встановлення чи визнання відсутності батьківства може виправдовуватись метою забезпечення правової визначеності у сімейних відносинах та захисту інтересів дитини. Відповідно до національної практики ця норма застосовується до тих справ, у яких заявнику із самого дня народження дитини було добре відомо про те, що він не є її батьком, або у нього були вагомні підстави вважати, що дитина не його,

але попри це він не звернувся до суду з відповідним позовом у межах строку, встановленого законом. На думку Суду, у цій справі мали місце інші обставини. Заявник навіть не підозрював, що він не є батьком хлопчика і майже упродовж двох років виховував його як свого рідного сина.

Суд зауважив, що згідно з національним законодавством позов заявника був би розглянутий, якби він звернувся протягом року з часу народження дитини. Суд відзначив, що внутрішнє законодавство інших держав-учасниць передбачає можливість продовження суддею чи прокурором граничного строку звернення до суду в аналогічних ситуаціях.

Дійсно, в межах діючої норми СК України про однорічний строк позовної давності до вимоги про встановлення батьківства з метою недопущення обмеження прав батьків на встановлення свого батьківства, виходом із ситуації є поновлення судом строку позовної давності за заявою позивача.

Так, наприклад, у справі про визнання батьківства біологічного батька дитини до матері дитини та її чоловіка, дані про якого у зв'язку з перебуванням у зареєстрованому шлюбі з матір'ю було внесено до актового запису про народження дитини, рішенням Дарницького районного суду м. Києва від 17 листопада 2015 року (справа 753/10895/15-ц) суд поновив заявнику строк позовної давності та задовольнив його позов. При цьому суд зазначив, що з пояснень представника позивача вбачається, що причиною не звернення до суду з даним позовом стало те, що у позивача мали місце реальні підстави вважати, що з боку відповідача будуть створюватися штучні перешкоди у фактичному здійсненні позивачем своїх прав та обов'язків відносно дитини, і з метою уникнення таких дій і травмування дитини, пов'язаних з такими перешкодами, позивач до суду не звертався, а фактично виконував свої права та обов'язки як батько. Дані твердження в судовому засіданні не були спростовані відповідачами, а відтак суд з урахуванням наведених обставин вважав їх логічними та обґрунтованими. В іншому разі, на думку суду, позивач не реалізовував би свої батьківські права та обов'язки по відношенню до дитини та не вживав би заходи для забезпечення її майбутнього.

Суд у своєму рішенні постався на прецедентні рішення у справах «Гаазе проти Німеччини» від 08.04.2004 р. та «Йогансен проти Норвегії» від 07.08.1996 р., якими застосування національних заходів, що перешкоджають реалізації почуття втрати батьків і дитини від того, що вони постійно перебувають разом та становить важливий елемент сімейного життя, визнано втручанням у право, яке захищається статтею 8 Конвенції.

Системний аналіз прецедентних рішень Європейського суду з прав людини та національної судової практики дає підстави стверджувати, що автоматичне застосування строку позовної давності до вимоги батька про встановлення його батьківства є неприпустимим. Суд повинен вжити усіх

заходів, щоб перевірити причини пропуску строку позовної давності на звернення до суду з такою вимогою. При цьому суд повинен виходити з дійсних інтересів батька і дитини, враховуючи те, що застосування строку позовної давності до вимоги батька про встановлення його батьківства не буде виправданим в аспекті ст. 8 Європейської конвенції з прав людини, якщо не сприятиме захисту інтересів дитини.

Грекова Марина Миколаївна

*НЮУ імені Ярослава Мудрого,
Полтавський юридичний інститут,
к. ю. н., доцент кафедри кримінального,
адміністративного і трудового права,*

Греков Євген Анатолійович

*НЮУ імені Ярослава Мудрого,
Полтавський юридичний інститут,
к. ю. н., доцент кафедри цивільного,
господарського та екологічного права*

ЩОДО ПРАВОВОЇ ПРЕЗУМПЦІЇ ІСНУВАННЯ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Одним з основних інститутів вітчизняного трудового права є трудовий договір, який охоплює правові норми, котрі визначають його поняття, зміст та сторони, а також порядок укладення, зміни та припинення.

В умовах економічної та фінансової кризи надзвичайно загострилися проблеми забезпечення надійного захисту трудових прав та законних інтересів працівників, як на етапі виникнення трудових правовідносин, так і їх припинення. Кількість порушень трудових прав не зменшується, зокрема фактичний допуск працівників до роботи без оформлення трудового договору, несвоєчасна виплата заробітної плати, недодержання порядку надання відпусток без збереження заробітної плати, вимог щодо охорони праці, оформлення працівника на неповний робочий час у разі фактичного виконання роботи повний робочий час тощо. Найбільша частка цих порушень припадає на організації та установи приватної форм власності, а за видами діяльності — на підприємства оптової та роздрібної торгівлі, промислові та сільськогосподарські підприємства.

Саме тому особливої актуальності за сучасних умов набуває розробка питань гарантованого захисту трудових прав працівників у відповідності

до положень міжнародних трудових стандартів, особливо під час укладення трудового договору. З метою легалізації трудових правовідносин, соціального захисту працівників, розширення сфери дії трудового законодавства важливого значення набуває встановлення правової презумпції існування індивідуального трудового правовідношення в національному трудовому законодавстві України у випадку відповідності реально існуючих відносин фактичним ознакам трудових відносин. Правова презумпція існування індивідуального трудового правовідношення знайшла закріплення у прийнятій Генеральною конференцією Міжнародної організації праці у 2006 році Рекомендації МОП № 198 «Про трудові правовідносини».

В науковій літературі зазначено, що презумпції виконують особливу функцію у процесі правового регулювання: вони допомагають з'ясувати роль та значущість інших правових приписів, знімають невизначеність і виступають зв'язуючою ланкою при застосуванні норм права. Як зазначає Я. В. Сімутіна з огляду на ту роль, яку виконують презумпції у правовому регулюванні, можна стверджувати про їхній тісний зв'язок з принципами права. До основних принципів на підставі яких здійснюється правове регулювання укладення, дії та припинення трудового договору належать: свобода праці, котра включає право на працю, яку кожен вільно обирає або на яку вільно погоджується; заборона необґрунтованої відмови в укладенні трудового договору; право самостійно розпоряджатися своїми здібностями до праці; заборона змінювати умови трудового договору в односторонньому порядку; вичерпний перелік підстав для розірвання трудового договору за ініціативою роботодавця; свобода розірвання трудового договору за власною ініціативою працівника; можливість звернення до суду за захистом права на працю.

Трудовий договір відповідно до чинного законодавства визнається універсальною підставою виникнення трудових правовідносин, зокрема відповідно до ст. 2 КЗпП України працівники реалізують право на працю шляхом укладення трудового договору про роботу на підприємстві, установі, організації або з фізичною особою. Таким чином трудовий договір розглядається як основний юридичний факт, з яким пов'язано виникнення трудових відносин, проте це в жодному разі не виключає можливості існування інших підстав. Як зазначав М. Г. Александров в законодавчому закріпленні трудового договору, як основної юридичної форми виникнення трудових правовідносин, проявляється початок єдності способу залучення до найманої праці. В той же час, будь яка єдність не тільки не виключає, а, навпаки, передбачає диференціацію засобів правового регулювання правових відносин.

Саме тому існує потреба на етапі реформування трудового законодавства чітко визначити підстави виникнення трудових правовідносин, які широко застосовуються на практиці.

Слід зазначити, що особа може реалізовувати свої здібності до праці і не перебуваючи у трудових відносинах, наприклад, якщо сам процес праці є лише частиною основних відносин, які склалися між учасниками, то такі відносини здебільшого є цивільно-правовими. За сучасних умов роботодавці не завжди зацікавлені в укладенні трудового договору з огляду на необхідність встановлення та забезпечення виробничих умов, які повинні відповідати вимогам безпеки і гігієни праці, а також дотримання правил та норм з охорони праці; забезпечення працівника як роботою так і засобами виробництва; виплата у повному обсязі заробітної плати у строки, встановлені законодавством та трудовим договором тощо. Це, у свою чергу, призводить до порушень прав людини у сфері трудових відносин, оскільки працівники змушені реалізовувати своє право на працю на підставі цивільно-правових договорів, що тим саме позбавляє їх певних прав та гарантій, встановлених трудовим законодавством. Саме тому трудове законодавство повинно бути спрямованим на вирішення проблем, які виникають у зв'язку з нерівним становищем сторін під час переговорів між ними.

Слід відмітити, що Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці» від 28.12.2014 р. № 77-VIII було внесено ряд змін до законодавчих актів, зокрема ч. 3 ст. 24 КЗпП була доповнена вимогою повідомляти центральний орган виконавчої влади з питань забезпечення формування та реалізації державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування про прийняття працівника на роботу. Крім того, з КЗпП виключено норму, яка передбачала обов'язок реєстрації у службі зайнятості трудового договору, укладеного між працівником і фізичною особою.

Суттєвим недоліком у визначеності гарантій сторін в реалізації досягнутих домовленостей за найважливішими умовами праці є відсутність змін щодо форми трудового договору, тобто обов'язок щодо письмової форми відсутній, крім випадків, коли письмова форма договору є обов'язковою (ч. 1 ст. 24 КЗпП). З цього приводу, переважна більшість вчених-трудоваків, зокрема В. І. Прокопенко, дотримувався думки саме щодо необхідності закріплення обов'язкової письмової форми трудового договору. У свою чергу, В. А. Глоzman зазначав, що тільки договір, укладений письмово, де чітко зафіксовані зобов'язання працівника, зобов'язання підприємства й відповідальність за порушення договору, зможуть повністю гарантувати сторонам відсутність різноманітних відхилень від їх волі, що була висловлена на момент укладення договору.

Трудове законодавство України формально враховує міжнародні трудові стандарти, проте існує невідповідність між закріпленими нормами та реальною ситуацією щодо реалізації передбачених прав. Саме тому, в аспекті питання яке розглядається, важливого значення набуває створення необхідних умов для реалізації людиною своїх здібностей до праці в межах саме трудових правовідносин, оскільки складнощі, які виникають на практиці під час встановлення факту існування останніх, призводять до проблем для зацікавленої сторони. У свою чергу редакція основних для трудового права та практики положень інституту трудових відносин, а саме підстав їх виникнення, зміни, припинення та форми закріплення викладена не чітко, а також не у повному обсязі відповідає міжнародним трудовим стандартам, що позначиться у майбутньому на реалізації прав працівників.

З метою гарантування ефективного захисту працівників, враховуючи досвід міжнародних документів як у чинному, так і у новому Трудовому кодексі доцільно відобразити положення Рекомендації № 198 «Про трудові правовідносини» (2006 р.) щодо фактичного встановлення існування індивідуального трудового правовідношення, (за термінологією Рекомендації ведення боротьби з прихованими формами трудових відносин, що дозволяє роботодавцю приховати реальний характер правового статусу); а також стосовно проведення розмежування між найманими та самозайнятими працівниками.

Виходячи з положень даної рекомендації, з метою сприяння встановленню факту існування індивідуальних трудових правовідносин у книзі другій проекту Трудового кодексу „Виникнення та припинення трудових відносин. Трудовий договір», яка має важливе і принципове значення, необхідно передбачити правову презумпцію існування індивідуального трудового правовідношення в тому випадку, коли при використанні праці інших осіб встановлено існування однієї або декількох визначених ознак. Стосовно ознак трудових правовідносин, які дозволяють відрізнити їх від інших відносин, пов'язаних з працею, вони досить докладно розроблені в науці трудового права і є загальновідомими.

Враховуючи положення міжнародних документів, а також положення чинного законодавства та доктрини трудового права у новому Трудовому кодексі необхідно передбачити правову презумпцію існування індивідуального трудового правовідношення у випадку, встановлення існування однієї або декількох ознак:

- а) факту, що робота: виконується відповідно до вказівок і під контролем іншої сторони; передбачає включення працівника в організаційну структуру підприємства; виконується винятково або головним чином в інтересах іншої особи; виконується особисто працівником;

виконується відповідно до режиму, на певному робочому місці, з дотриманням правил внутрішнього трудового розпорядку; вимагає присутності працівника; передбачає надання інструментів, матеріалів і роботодавцем;

- б) виплата винагороди працівникові здійснюється періодично; той факт, що дана винагорода є єдиним або основним джерелом доходів працівника; здійснення оплати праці або в грошовому або в натуральному виразі шляхом надання працівникові, приміром, харчових продуктів, житла або транспортних засобів; визнання таких прав, як щотижневі вихідні дні і щорічна відпустка; оплата роботодавцем поїздки, що здійснюються працівником з метою виконання роботи; або те, що працівник не несе фінансового ризику.

Легальне закріплення даної презумпції та вказаних ознак буде передумовою для ефективної реалізації положень ч. 7 ст. 5 проекту Трудового кодексу України, яка встановлює, що у разі, якщо, органами державного нагляду і контролю за додержанням трудового законодавства або в судовому порядку буде встановлено, що відносини за цивільно-правовим договором фактично є трудовими відносинами, до таких відносин застосовуються норми цього Кодексу.

Ільющонок Олена Юріївна

*прокурор Ізюмської місцевої прокуратури
Харківської області*

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ З РОЗГЛЯДУ ЗВЕРНЕНЬ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 (далі — Закон) прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому цим Законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави.

Одним із напрямів діяльності прокуратури щодо поновлення порушених прав громадян є розгляд звернень громадян.

Так, у період з 01.01.2016 по 31.03.2016 до Ізюмської місцевої прокуратури Харківської області надійшло 248 звернень, але 113 з них не належали

до компетенції органів прокуратури. Це означає, що громадяни не досить добре орієнтуються, куди та до кого їм слід звертатися, щоб вирішити свою проблему.

У свою чергу, на підставі ст. 7 Закону України «Про звернення громадян» прокуратура була вимушена 46 відсотків звернень переслати за належністю відповідному органу або посадовій особі. У результаті незнання людина втрачає час на вирішення своїх питань, а органи прокуратури витрачають і час, і бюджетні кошти на пересилку звернення за належністю.

Вказаний факт обумовлений тим, що після прийняття у жовтні 2014 року Закону України «Про прокуратуру» функції та повноваження у здійсненні прокурорського нагляду були значно звужені, зокрема повноваженнями щодо проведення перевірок у порядку нагляду за додержанням законів органи прокуратури не наділені, здійснення нагляду за додержанням і застосуванням законів реалізується виключно у формі представництва інтересів громадян або держави в суді за наявності підстав, встановлених законодавством.

Згідно з ст.ст. 2, 23 Закону прокурор здійснює представництво в суді інтересів громадянина у випадках, якщо така особа не спроможна самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист.

З огляду на наведені вимоги чинного законодавства при розгляді звернень з питань захисту прав та інтересів громадянина, у разі встановлення відсутності підстав для представництва його інтересів в суді, реагування прокуратури в межах наданих законом повноважень на цей час не надається за можливе.

Отже, вважаємо за необхідне проведення правоосвітньої діяльності з громадянами з приводу законодавчих змін в частині обсягу повноважень органів прокуратури у сфері захисту їх прав та розгляду звернень, як безпосередньо прокурорами під час особистого прийому громадян, при розгляді звернень громадян, висвітлюючи відповідну інформацію у засобах масової інформації, так і системою надання безоплатної правової допомоги в Україні.

Зокрема, необхідно включати до планів роботи юридичних клінік, центрів надання безоплатної правової допомоги заходів правоосвітнього характеру щодо повноважень органів державної влади, місцевого самоврядування, контролюючих органів чи посадових осіб, а також щодо судового порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності юридичних та фізичних осіб.

Кабальський Роман Олександрович
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
Полтавський юридичний інститут,
к. ю. н., асистент кафедри гуманітарних
та соціально-економічних навчальних дисциплін

ОКРЕМІ АСПЕКТИ НЕВИЗНАННЯ НЕДІЙСИМ СВІДОЦТВА НА ЗНАК ДЛЯ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ

Згідно ст. 499 ЦК України визначено, що права інтелектуальної власності на торговельну марку визнаються недійсними з підстав та в порядку, встановлених законом. Згідно ст. 494, 495 ЦК України права інтелектуальної власності на торговельну марку засвідчуються свідоцтвом, тому визнанню недійсним підлягає саме свідоцтво.

Існують окремі випадки, датою реєстрації кінця 90-х років минулого століття та початку поточного, реєстрації знаків для товарів та послуг із зазначенням лише географічного посилання та назви речовини. Наприклад умовний знак «Донецьке вугілля». Без використання жодних графічних доповнень та рівнів.

Реєстрація та існування таких знаків для товарів та послуг створює очевидні складнощі для інших учасників господарського обороту, адже просте зазначення на своїх продукції словосполучення «Донецьке вугілля», без дозволу власника, який зареєстрував такий знак за собою, тягне за собою юридичну відповідальність. З огляду на це перед учасником відповідного сегменту ринку постає питання: або оплата користування знаком для товарів та послуг, або звернення з позовом про визнання недійсним повністю свідоцтво України на знак для товарів і послуг.

Так умови надання правової охорони визначені у ст. 5 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». Зокрема, правова охорона надається знаку на який не поширюються підстави для відмови у наданні правової охорони, встановлені ст. 6 зазначеного Закону.

Відповідно до п.п. 2 п. «В» статті 6 (quinqüies) Паризької конвенції про охорону промислової власності, яка набула чинності для України: 25 грудня 1991 року, товарні знаки, що підпадають під дію цієї статті, можуть бути відхилені при реєстрації чи визнанні недійсними лише в таких випадках, якщо знаки позбавлені будь-яких відмітних ознак або складені виключно із знаків чи вказівок, що можуть застосовуватися у торгівлі для позначення виду, якості, кількості, призначення, вартості, місця походження продуктів чи дати їх виготовлення, або таких, що стали загальноприйнятими в повсяк-

денній мові чи у добросовісних та узвичаєних торговельних звичаях країни, де витребується охорона;

Згідно з ч. 2 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» визначено, що згідно з цим Законом не можуть одержати правову охорону позначення, які, зокрема: є загальноновживаними як позначення товарів і послуг певного виду; складаються лише з позначень чи даних, що є описовими при використанні щодо зазначених у заявці товарів і послуг або у зв'язку з ними, зокрема вказують на місце виготовлення товарів або надання послуг; є загальноновживаними термінами.

Згідно з пунктом 4.3.1.7 Правил до позначень, які вказують на вид, якість, кількість, властивості, склад, призначення, цінність товарів і/або послуг, а також на місце і час їх виготовлення чи збуту, належать прості найменування товарів; зазначення категорії якості товарів; зазначення властивостей товарів, в тому числі таких, що носять хвалебний характер; зазначення матеріалу або складу сировини; зазначення ваги, об'єму, ціни товарів, дати виробництва товарів; історичні дані щодо заснування виробництва, зображення нагород, що присуджені товарам; видові найменування підприємств, адреси виробників товарів або посередників.

Згідно частин 1, 3, 4 статті 143 Цивільного процесуального кодексу України для з'ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо, суд призначає експертизу за заявою осіб, які беруть участь у справі. Особи, які беруть участь у справі, мають право подати суду питання, на які потрібна відповідь експерта. Кількість і зміст питань, за якими має бути проведена експертиза, визначається судом. При цьому суд має мотивувати відхилення питань осіб, які беруть участь у справі. Особи, які беруть участь у справі, мають право просити суд провести експертизу у відповідній судово-експертній установі, доручити її конкретному експерту, заявляти відвід експерту, давати пояснення експерту, знайомитися з висновком експерта, просити суд признавати повторну, додаткову, комісійну або комплексну експертизу.

На цій підставі Ухвалою суду може бути призначено судову експертизу з питань інтелектуальної власності, на вирішення якої поставити наступне питання:

- чи складається умовний знак для товарів і послуг «Донецьке вугілля» за свідоцтвом України лише з позначень чи даних, які є описовими при використанні щодо зазначених у заявці товарів або у зв'язку з ними, зокрема вказують на вид, якість, склад, кількість, властивості, призначення, цінність товарів, місце і час виготовлення чи збуту товарів (на момент подання Заявки)?

- чи складається умовний знак для товарів і послуг «Донецьке вугілля» за свідоцтвом України лише з позначень, які є загальноновживаними термінами (на момент подання Заявки)?
- чи було умовне словосполучення «Донецьке вугілля» знаку для товарів і послуг за свідоцтвом України позначенням зокрема таким, що вказує на місце і час виготовлення чи збуту заявлених товарів на момент подання Заявки?

Так, за наслідками експертного дослідження може бути отримано висновок, зокрема, про те що:

- станом на дату подання заявки, за результатами розгляду якої було видано свідоцтво України на знак для товарів і послуг «Донецьке вугілля», даний знак складався лише з позначень, що є описовими при використанні стосовно зазначених у заявці та свідоцтві товарів, а саме вказував на склад сировини та місце виготовлення товарів;
- станом на дату подання заявки, за результатами розгляду якої було видано свідоцтво України на знак для товарів і послуг «Донецьке вугілля», даний знак був таким, що вказує на місце виготовлення чи збуту заявлених товарів»;
- станом на дату подання заявки, за результатами розгляду якої було видано свідоцтво України на знак для товарів і послуг «Донецьке вугілля», позначення «Вугілля», що входить до складу знаку, було загальноновживаним терміном»

Отже, позначенням, які складаються лише з позначень чи даних, що є описовими при використанні щодо зазначених у заявці товарів і послуг або у зв'язку з ними, не надається правова охорона, а виробникам — виключне право на їх використання, так як у будь-якої особи може виникнути необхідність використовувати в господарському обороті позначення, які описують товар, зокрема з назвою природної корисної копалини «Вугілля». Зазначені позначення можуть бути внесені до знаку як елементи, що не охороняються, якщо вони не займають домінуючого положення в зображенні знаку. При визначенні того, чи займає елемент, що не охороняється, в зображенні знаку домінуюче положення, береться до уваги його смислове та/або просторове значення. Якщо таке позначення займає домінуюче положення, то робиться висновок про неможливість реєстрації заявленого позначення як знаку. Під час перевірки того, чи складається заявлене позначення лише з позначень чи даних, що є описовими при використанні щодо зазначених у заявці товарів і послуг або у зв'язку з ними, визначається загальний рівень (ступінь) описовості.

Заявлене умовне словесне позначення «Донецьке вугілля» виконано стандартним шрифтом кирилиці. Жодним іншим чином (кольором, символами, зображеннями) не характеризується. Крім того, як слідує з висновку

експертного дослідження, позначення «Вугілля», що входить до складу знаку, вже на дату подачі заявки було загальноживаним терміном.

Умовне словосполучення «Донецьке вугілля» являє собою словосполучення із слів природної мови. Словосполучення має чітку семантику, тобто конкретне смислове значення і для його розуміння не потрібні ніякі додаткові асоціації, логічні побудови, і тому висновки щодо його сприйняття не можуть бути різними.

Відомості щодо виду, якості, складу, сировини, кількості, властивостей, призначення, цінності, місця та часу виготовлення чи збуту товару повинні бути вільними для використання будь-яким — продавцем або виробником, тому що несуть у собі інформацію для споживача щодо товару, який він хоче придбати або послуги, якою він хоче скористатися.

З огляду на використану юридичну конструкцію у ч. 2 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», для того щоб позначення не могли одержати правову охорону достатньою є наявність будь-якої одної з підстав наведених у законі.

Враховуючи висновок експерта щодо умовного знаку «Донецьке вугілля» очевидно є наявність одразу кількох законодавчо визначених підстав, що унеможливають надання правової охорони позначенню «Донецьке вугілля»: є загальноживаними як позначення товарів і послуг певного виду; складаються лише з позначень чи даних, що є описовими при використанні щодо зазначених у заявці товарів і послуг або у зв'язку з ними, а саме вказував на склад сировини та місце виготовлення товарів.

Все це дає підстави вважати, що свідоцтво України на знак для товарів і послуг «Донецьке вугілля» є таким, що містить у собі зазначені вище порушення Правил складання і подання заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг, затверджених наказом Держпатенту № 116 від 28.07.95 та зареєстрованих в Міністерстві юстиції 02.08.1995 року за № 276/812, а тому є підставою для відмови у наданні правової охорони в межах ст. 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг».

Крім того, оскільки згідно чинного законодавства України, зокрема, п. 2.3. Положення про Державний реєстр свідоцтв України на знаки для товарів і послуг, затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки України від 10.01.2002 р. № 10, у процесі ведення реєстру до нього вносяться відомості щодо визнання свідоцтва недійсним повністю або частково і такі відомості (зміни щодо правового статусу свідоцтва) в силу п. 1.3. вказаного положення Держдепартамент публікує в офіційному бюлетені «Промислова власність», зміни до Державного реєстру свідоцтв України на знаки для товарів і послуг щодо визнання недійсним повністю свідоцтва України та здійснює публікацію про це в офіційному бюлетені «Промислова власність».

Кутько Виктория Васильевна

*Белгородский государственный национальный
исследовательский университет,
к. ю. н., старший преподаватель кафедры теории
и истории государства и права*

ПРОЦЕССУАЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОРГАНОВ ПУБЛИЧНОЙ ВЛАСТИ В МЕХАНИЗМЕ РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА

Сегодня необходимо создать качественно новые стандарты деятельности государственных органов и должностных лиц, что позволит обеспечить приоритет прав и свобод личности в деятельности указанных структур власти. Укрепление гражданского общества, существенный рост социальной активности общественных организаций, реформирование судебной системы обеспечивает условия для всестороннего обновления жизни общества. Для реализации выдвигаемой стратегии нужны новые стандарты в деятельности органов госуправления и оказании публичных услуг, высокое качество работы судебной и правоохранительной системы и новые формы влияния населения на характер принимаемых этими органами решений.

В связи с этим возникает необходимость рассмотрения понятия и признаков государственной деятельности как составной части сложного многоструктурного механизма реализации прав и свобод человека и гражданина.

Г. А. Борисов среди признаков государственной деятельности выделяет следующие:

- 1) властно-организационный характер деятельности, которая всегда является официальной (публичной);
- 2) осуществляется эта деятельность на основании полномочий и в рамках юридических ограничений. Должностные лица при этом действуют по принципу — «разрешено только то, что закреплено в законе»;
- 3) деятельность всегда связана с разрешением юридических дел, подведением реальной жизненной ситуации под действие нормативных требований (потребностей);
- 4) порядок осуществления полномочий определяется (регулируется) нормами процессуального права;
- 5) результатом государственно-властной деятельности становится принятие правового акта (правотворческого, правоприменительного, акта официального толкования и др.);
- 6) государственно-властная деятельность требует использования приемов и правил юридической техники.

Е. Е. Тонков также отмечает, что государственная деятельность при всем ее значительном объеме, сложном и разнообразном характере, многовекторной структуре и полиэлементном составе обладает неизменным признаком — она осуществляется в установленной законом процессуальной форме.

В юридической науке отсутствует единство в понимании категории «юридическая (правовая) форма государственной деятельности».

Л. И. Антонова под правовой формой понимает локальное правовое регулирование или осуществление права с помощью локальных правовых норм.

С. Н. Олейников определяет правовую форму как специфическую организационную форму деятельности органов государства, должностных лиц и их управляющих субъектов, которая, «с одной стороны, осуществляется на основе строжайшего соблюдения требований закона и других нормативных актов, а с другой стороны, ее результаты всегда влекут или связаны с наступлением определенных юридических последствий».

Г. А. Борисов правовыми формами государственной деятельности считает организационно-правовые виды реализации властных полномочий органами государства, органами местного самоуправления, должностными лицами, по делегированным полномочиям негосударственными организациями, связанные с выполнением государственной работы (разрешением юридических дел) в порядке, предусмотренном процессуальными нормами, и наступлением юридически значимых результатов.

Наиболее точным, по нашему мнению, является определение, данное Е. Е. Тонковым. Юридическая форма государственной деятельности — это комплексная юридическая категория, которая, во-первых, обеспечивает опосредованное правом различных неправовых, но нуждающихся в юридической регламентации общественных явлений, во-вторых, означает способ существования и выражения содержания норм материального права, реализуемый в ходе позитивного юридического процесса, в-третьих, характеризуется деятельностью субъектов правоотношений с соблюдением установленных законом правил и процедур.

Действительно, юридические формы не могут и не должны пониматься вне юридического процесса, без которого они не могут существовать как категория права, поэтому мы рассматриваем их только в процессе государственной деятельности.

Помимо общепринятой классификации по отраслевой привязке на уголовный, гражданский, административный и другие, возможно деление юридического процесса по видовому признаку, т. е. по форме государственной деятельности. Согласно данной классификации можно выделить учредительный, правотворческий, правоприменительный, контрольный, надзорный и интерпретационный процесс.

Учредительный процесс — это специфическая деятельность уполномоченных органов государства, должностных лиц и общественных организаций по реализации норм материального права, устанавливающих их правомочия по формированию, ликвидации или преобразованию органов государства, должностных лиц и иных управляющих субъектов. Данная деятельность выражается главным образом в совершении действий по подготовке условий, организации, проведению выборов или назначению управляющих субъектов и утверждению соответствующих учредительных результатов. Побудительным обстоятельством учредительного процесса являются соответствующие юридические факты или юридические состояния, например, истечение срока полномочий органов государства или срока назначения должностного лица. В учредительном процессе легко обнаруживаются все основные элементы процессуальной формы, в которых можно увидеть специфические черты и особенности каждой из разновидностей.

Правотворческий процесс — это специфическая деятельность уполномоченных органов государства, общественных организаций и должностных лиц, состоящая из системы действий по подготовке, утверждению и официальному оглашению нормативно — правовых актов.

Правоприменительный процесс — это специфическая деятельность уполномоченных органов государства, общественных организаций, должностных лиц по рассмотрению и разрешению самых различных индивидуальных дел, имеющих юридическое значение. Она заключается в наделении одних субъектов правомочиями, возложении на других субъектов юридических обязанностей, разрешении споров о праве, разбирательстве дел о правонарушениях и соответственно в привлечении к юридической ответственности.

Контрольный процесс — это правовая форма деятельности органов государства, общественных организаций и должностных лиц, выражающаяся в совершении юридически значимых действий по наблюдению и проверке соответствия исполнимости и соблюдаемости подчиненными субъектами нормативно — правовых предписаний и пресечении правонарушений соответствующими организационно — правовыми средствами. Своеобразие контрольного процесса состоит в том, что он, занимая самостоятельное место в структуре юридического процесса после учредительного процесса, правотворчества, пронизывает их своим организующим воздействием, способствует осуществлению названных правовых форм на должном организующем уровне.

Интерпретационный процесс (толкование нормативных предписаний) — это интеллектуально — волевая деятельность субъектов по установлению их смысла в целях правильной реализации и совершенствования. В данном виде процесса так же просматриваются все элементы процессуальной формы. В необходимых случаях, определяемых полномочиями, эта

деятельность осуществляется управомоченными органами. В процессе толкования задействуется целый спектр способов и средств. Результаты официального толкования закрепляются в интерпретационных актах.

Считаем, что на современном этапе существования и развития общества и государства в зависимости от содержания осуществляемой властно-организационной деятельности перечень видов юридического процесса существенно расширяется и может быть дополнен такими его видами, как регистрационно-правоустановительный, аккредитационный, лицензионный, сертификационный процесс, учетно-статистический процесс, контрольно-надзорный процесс и другие. Подводя итог, можно с уверенностью сказать, что классификация форм государственной деятельности проводится по тем же основаниям, что и деление юридического процесса на виды. При этом юридический процесс является комплексным, более сложным образованием. Юридический процесс объединяет все правовые формы осуществления функций государства, все виды государственно-властной деятельности. В целом можно сделать вывод, что юридический процесс представляет собой комплексную систему органически взаимосвязанных правовых форм деятельности уполномоченных органов государства, должностных лиц, а также заинтересованных в разрешении различных юридических дел иных субъектов права.

Таким образом, можно утверждать, что юридический процесс играет огромную роль в существовании упорядоченных социальных отношений, в надежном функционировании механизма государства, способствуют формированию в нашей стране гражданского общества и правового государства. Ценность юридического процесса заключается в том, что он выступает важнейшей гарантией прав и законных интересов невластных субъектов благодаря жесткой регламентации юридических процедур, действий и решений органов власти и должностных лиц.

Новак Олена Дмитрівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

Полтавський юридичний інститут,

к. ю. н., асистент кафедри правосуддя

ДО ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СУЧАСНОЇ МОДЕЛІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ

Однією з ознак демократичної, соціальної і правової держави є встановлення чітких правил вирішення правових конфліктів між органами публічної влади (їх представниками) і фізичними чи юридичними особами. Конс-

титуцією України у ст. 55 закріплено право оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб. Конституцією також гарантується право на звернення до владарюючих суб'єктів та закріплення обов'язку останніх розглядати такі звернення (ст. 40). Тобто, в Україні запроваджено 2 способи вирішення конфліктів із владою — судовий і позасудовий (адміністративний). Беззаперечно одне з найважливіших місць у зазначеній системі забезпечення законності в діяльності органів публічної влади належить адміністративній юстиції, метою якої є вирішення адміністративними судами публічно-правових спорів. Ефективність судового захисту від чиновницького свавілля, серед іншого, залежить і від визначеної в державі моделі (системи) адміністративної юстиції, яка, останнім часом, піддається науковим дискусіям та обговоренням. Зокрема, одним із найактуальніших питань є доцільність функціонування так званої «чотириланкової» судової системи.

Так, на сьогодні адміністративні суди є складовою системи судів загальної юрисдикції. По першій інстанції адміністративні справи розглядають окружні адміністративні суди або місцеві загальні суди як адміністративні (у визначених КАС України випадках); апеляційною інстанцією є адміністративні апеляційні суди, які утворюються в апеляційних округах згідно з Указом Президента України № 1417/2004 від 16.11.2004 р.; як суд касаційної інстанції діє Вищий адміністративний суд. Окремі категорії справ (перелік яких останнім часом розширено) розглядає за правилами КАС Верховний Суд України, який очолює систему судів загальної юрисдикції. Як слушно зауважує Писаренко Н. Б., очевидно, що необґрунтоване запровадження правил, відповідно до яких рішення суду може переглядатися вищими судами різних інстанцій декілька разів, не виправдовує очікувань громадян щодо якнайшвидшого отримання судового захисту своїх прав, свобод чи інтересів. Відповідно виникає питання про ефективність існуючої «чотириланкової» системи адміністративних судів.

В юридичній науці склалися різні позиції щодо оптимальної моделі побудови адміністративної юстиції. Зазначимо, що незалежні системи адміністративних судів діють у 15 європейських країнах. Вартим уваги вважаємо досвід у цьому питанні Франції та Німеччини, який може бути позитивним для нашої країни, зважаючи на спорідненість правових систем. Французька модель передбачає існування Верховного Суду, апеляційних і судів першої інстанції. Поряд із системою на чолі з Верховним Судом, у Франції діє «триланкова» система адміністративних судів, серед яких виокремлюють також адміністративні спеціалізовані. Очолює адміністративні суди Франції Державна Рада, що здійснює окрім функції правосуддя, також і консультування представників публічної адміністрації. Судова система Німеччини представ-

лена судами, що формують декілька самостійних підсистем. Правові конфлікти тут розглядають кримінальні, цивільні, адміністративні, трудові суди, соціальні та фінансові. Існує також патентний суд. Кожна із підсистем повністю самостійна, і відповідно очолюється власним вищим судом. Тож як бачимо, «трюхланкові» моделі судових систем досить успішно функціонують у країнах, які запропонували світові класичні побудови правових систем.

В Україні питання судової влади, а зокрема і складових адміністративної юстиції, стало предметом обговорення в розрізі підготовки Проекту змін до Конституції України в частині правосуддя. Пропозиції щодо адміністративної юстиції можна звести до 3 основних:

- 1) ліквідувати адміністративні суди (як і господарські), скасувавши спеціалізацію як таку;
- 2) зберегти адміністративні суди як один із видів спеціалізованих судів (тобто лишити все як є);
- 3) на рівні Конституції відділити адміністративні суди в окрему систему. Щодо цього зауважимо, що автори Проекту змін до Конституції України в частині правосуддя, затв. Конституційною Комісією 4.09.2015 р. (далі — Проект) пропонують доповнити ст. 125 Конституції України наступною частиною: «З метою захисту прав і свобод особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди». Звісно, за умов закріплення цього положення на рівні Основного закону, будь-які дискусії щодо доцільності та виправданості існування адміністративних судів мають бути вичерпані. В обґрунтування слід сказати про особливість функції, що здійснюють адміністративні суди, а саме функція судового контролю за суб'єктами владних повноважень, яка покликана захищати права, свободи і законні інтереси громадян від порушень з боку держави.

Згідно Остаточного висновку Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанська комісія) 23.10.2015 р. на своєму пленарному засіданні надала позитивний висновок щодо Проекту змін до Конституції України: «З точки зору захисту прав людини адміністративна юстиція є важливим елементом у процесі контролю за діяльністю органів державної влади» — йдеться у п. 21 висновку № CDL-AD(2015)026 . Зокрема, попри загальну рекомендацію Венеціанської комісії ліквідувати вищі спеціалізовані суди в Україні, європейські експерти надають виняток адміністративним судам, для яких пропонується повна автономія. Це співпадає з пропозиціями науковців та законодавців утворити незалежну систему адміністративних судів, позбувшись подвійної касації та чотириланкової судової системи. Маємо думку, що враховуючи рекомендації Венеціанської комісії та за умов прийняття змін до Конституції в Україні вдасться побудувати ефективну

модель побудови адміністративної юстиції. Підтримуємо позицію про необхідність утворення триланкової системи адміністративних судів (місцеві, апеляційні, суд касаційної інстанції), яка буде очолена Вищим (Верховним) адміністративним судом; ця система має бути самостійною відносно системи судів загальної юрисдикції, найвищою ланкою в якій логічно має бути Верховний Суд України. Одним із недоліків пропонованої системи визначають її неузгодженість із конституційним положенням про те, що найвищим судовим органом у системі судоустрою є Верховний Суд України. Щодо цього член Конституційної комісії В. М. Кравчук зазначає, що ці питання будуть врегульовані законом. До того ж, тільки запровадження означеної моделі може забезпечити дійсну самостійність адміністративних судів.

Отже, закріплення триланкової системи адміністративних судів в Україні сприятиме об'єктивній реалізації права на розгляд судом справи впродовж розумного строку (про що на сьогодні складно говорити зважаючи на багатоінстанційність адміністративної юстиції). Автономність системи адміністративних судів на конституційному рівні дозволить адміністративним судам бути незалежними і створить умови захищеності від тиску з боку інших гілок влади.

Олефір Андрій Олександрович
*НЮУ імені Ярослава Мудрого,
Полтавський юридичний інститут,
к. ю. н., асистент кафедри цивільного,
господарського та екологічного права*

ЩОДО КРИТИКИ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ (PROZORRO)

Система державних закупівель України завжди характеризувалася двома основними недоліками: значною кількістю вчинених корупційних правопорушень і відсутністю економічної політики, спрямованої на розвиток вітчизняної економіки (не передбачалися заходи з підтримки національного товаровиробника або технічної модернізації основних фондів українських підприємств). Саме тому на систему ProZorro покладаються завищені сподівання, забуваючи про те, що її мета — забезпечення прозорості процедур: на думку розробників, зацікавлений конкуруючий підприємець на основі максимально повної інформації здійснює нагляд за дотриманням законності

з боку замовника більш ефективно, ніж контролюючі органи. Тому вирішення питань щодо стимулювання економічного розвитку та ліквідації основних корупційо-генних факторів у системі публічних закупівель не варто ставити у залежність лише від відкритості процедур. Адже сама по собі прозорість не вирішує жодного з цих завдань. Для підтвердження даних міркувань слід проаналізувати основні проблеми системи ProZorro.

По-перше, переможцем тендеру може стати учасник, який за результатами аукціону подав замовнику не найбільш економічно вигідну пропозицію. Це зумовлено тим, що за загальним правилом перед початком електронного аукціону автоматично розкривається інформація про ціни/приведені ціни тендерних пропозицій, натомість після оцінки пропозицій замовник розглядає тендерні пропозиції на відповідність вимогам тендерної документації з переліку учасників, починаючи з учасника, пропозиція якого за результатом оцінки визначена найбільш економічно вигідною. Доступ до оцінки всіх пропозицій, незалежно від ступеня їх технічної (кваліфікаційної) відповідності, призводить до зривів у поставках (зокрема щодо строків), не забезпечується максимальне зниження цін, натомість продукція купується за більш високими цінами, ніж ті, що встановлені за результатами аукціону. Так само недобросовісні учасники, які узгодили свою поведінку шляхом пропонування демпінгових цін, можуть усувати з аукціону добросовісних постачальників.

Крім цього, ProZorro не допускає внесення грошової застави учасниками торгів, через що недобросовісний постачальник може зловживати своїм статусом переможця аукціону:

- 1) за результатами тендеру знижує ціну до рівня, за якого неможливо виконати замовлення належним чином;
- 2) надає учаснику, який за результатами аукціону зайняв друге місце, пропозицію поступитися правом виконати замовлення за «відкат»;
- 3) прострочує невиконання замовлення, внаслідок чого замовник змушений або провести новий тендер, або підвищити ціну виконання, що нівелює первинне зниження ціни контракту. Водночас, зловживання можуть мати місце і з боку замовників, коли після завершення конкурсу дискваліфікуються учасники на підставі формальних порушень тендерної документації.

По-друге, це придбання товарів (послуг, робіт) низької якості, що пояснюється суто ціновим критерієм оцінювання, коли всі види продукції купуються без урахування якісних показників. Замовник і певний учасник можуть досягнути змови ще до оголошення аукціону та розробити дискримінаційні конкурсні умови (у цьому разі знеособлення (анонімність) учасників аукціону втрачає сенс). Також мають місце добросовісні помилки замовників щодо формування змісту тендерної документації.

По-третє, замовник в оголошенні про закупівлю може вказати завідомо завищену ціну, яка у процесі тендеру значно зменшиться, тим самим формально «забезпечивши» економію коштів (піар). Подекуди така економія становить 50% від початкової ціни, що ставить під сумнів обґрунтованість формування очікуваної вартості предмета закупівлі (недоліки планування). Крім цього, значна економія є самостійним ризик-фактором.

По-четверте, платність участі у публічних закупівлях суб'єктів господарювання, з яких стягується плата за кожну заявку, подану для участі у тендері. Тим більше, питання про оплату не регулюються на рівні закону. Хоча навіть зараз якщо суб'єкт господарювання подаватиме по десятку заявок, то за місяць він змушений буде сплатити електронним майданчикам декілька тисяч гривень. При цьому, виграш хоча б в одному тендері не гарантований, а сплачені кошти не повернуть. У підсумку плата за участь у закупівлі обмежує конкуренцію, призводить до подорожчання пропозицій учасників і звуження кола останніх. Саме тому систему ProZorro називають «тендерною палатою».

По-п'яте, в Законі України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2016 р., що поєднав структуру, основні норми попередніх законів та ProZorro, порядок розкриття тендерних пропозицій з інформацією та документами, що підтверджують відповідність учасника кваліфікаційним критеріям і містять технічний опис предмета закупівлі, зазнав таких змін: — скорочено перелік кваліфікаційних критеріїв (наявність обладнання та матеріально-технічної бази; наявність працівників відповідної кваліфікації, які мають необхідні знання та досвід; наявність документально підтвердженого досвіду виконання аналогічного договору), що мають загальний характер і встановлюються на розсуд замовника (один або декілька з них); — замовнику надано право прийняти рішення про відмову в участі у закупівлі та відхилити пропозицію у разі, якщо учасник має заборгованість із сплати податків і зборів. Надання такого права замовнику без конкретизації розміру податкової заборгованості, періоду її існування, створюють можливості для зловживання цим правом і вибіркового застосування норми з метою отримання неправомірної вигоди; — на негативну оцінку заслуговує вилучення з переліку підстав, які надають право замовнику відмінити торги чи визнати їх такими, що не відбулися, виявлення факту змови учасників, які таким чином порушують законодавство про захист економічної конкуренції (вчиняють антиконкурентні узгоджені дії); — не сприяє запобіганню корупції та обставина, що учасник торгів повинен надати замовнику інформацію про наявність антикорупційної програми чи уповноваженого з її реалізації лише у тому разі, якщо вартість закупівлі товару (товарів), послуги (послуг) або робіт дорівнює або перевищує 20 мільйонів гривень, хоча в попередній редакції закону передба-

чався 1 млн грн для товарів і послуг, 5 млн грн — для робіт, у протилежному випадку така пропозиція має бути відхилена замовником.

По-шосте, не передбачено контролю за виконанням укладених договорів, не обмежені можливості щодо застосування неконкурентної переговорної процедури закупівель в одного учасника. Подекуди має місце нестабільна робота системи електронних закупівель: суб'єкти господарювання скаржаться на те, що через збій системи не могли зареєструвати тендерну пропозицію. Часто проведення аукціону призначається у неробочий час, що створює для постачальників додаткові труднощі.

Таким чином, у новій редакції Закону України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 р. не відображені засоби реалізації державної економічної політики в інтересах України та не усунуті найбільш суттєві корупційні ризики, що полягають у неефективному кваліфікаційному відборі (коли можна законно акцептувати пропозиції фірм-одноденок і пов'язаних із посадовими особами замовника, вищими посадовими особами держави (територіальної громади) підприємств), розширеному колі підстав для проведення процедури переговорів і формальній процедурі оцінювання конкурсних пропозицій, а також у відсутності контролю за виконанням укладених договорів і формуванням закупівельних цін тощо.

Пашков Віталій Михайлович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

Полтавський юридичний інститут,

д. ю. н., доцент, завідувач кафедри цивільного,

господарського та екологічного права

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ПАЦІЄНТІВ

Засвідчити справжність намірів у справі визнання і дотримання в Україні прав пацієнтів може створення спеціального державного органу, який би контролював дотримання прав пацієнтів у сфері охорони здоров'я, діючи в інтересах громадянського суспільства, і мав би спеціальні надвідомчі повноваження у цій сфері. Таким спеціальним органом може бути позитивно апробована та втілена у європейських країнах інституція Уповноваженого з прав пацієнтів.

Юридичні підходи щодо прав пацієнтів повинні гарантувати, що до скарг, критики або пропозицій, зроблених пацієнтами або їхніми представниками, ставляться серйозно і перевіряються відповідно; що гарантується

присутність ефективної і достатньої контролюючої системи, щоб ідентифікувати і управляти випадками зловживання службовим становищем тощо.

Також, з ратифікацією Україною у 2006 році Європейської соціальної хартії (переглянутої) держава взяла обов'язок із забезпечення ефективного здійснення права на охорону здоров'я та права на соціальну та медичну допомогу. Можна стверджувати, що зазначена вище Європейська хартія прав пацієнтів (2002 р.), яка стала своєрідним поштовхом до розвитку системи омбудсменів з прав пацієнтів в європейських країнах, певною мірою виступає результатом продовження роботи із захисту соціальних прав і більш детально розкриває положення Європейської соціальної хартії (переглянутої), але саме у сфері охорони здоров'я.

Слід також зважати на зобов'язання взяті Україною при підписанні Угоди про асоціацію України та ЄС у статті 2 якої зазначається, що повага до демократичних принципів, прав людини та основоположних свобод у розумінні Європейської конвенції з прав людини є основним елементом цієї угоди, а Сторони угоди розвивають співробітництво в галузі охорони здоров'я з метою підвищення рівня його безпеки та захисту здоров'я людини як передумови сталого розвитку та економічного зростання (ст. 426 Угоди про асоціацію України та ЄС).

Розглянемо можливі шляхи вирішення цього питання і відразу зауважимо на необхідність, все ж такі, європейського досвіду, в контексті Угоди про асоціацію з ЄС. Країни ЄС за останні роки здійснили ряд важливих заходів, спрямованих на розвиток прав пацієнтів і розробили відповідні європейські стандарти, які стали орієнтиром для реформи у сфері охорони здоров'я і дозволили досягти в її роботі значних змін на краще.

Найбільш значними документами, які були розроблені в Європі, вважаються два документи: «Декларація про розвиток прав пацієнтів в Європі» — прийнята на нараді ВООЗ в Амстердамі в 1994 році, та Європейська Хартія прав пацієнтів — прийнята на нараді великих організацій громадянського суспільства країн ЄС в Римі у листопаді 2002 року. Обидва документи внесли значний вклад у розвиток законодавства з підвищення гарантій здійснення прав пацієнтів у країнах Європейського Союзу.

Завдяки Європейській Хартії з прав пацієнтів, яка визначила нові орієнтири для систем охорони здоров'я країн ЄС і ввела нові стандарти з прав пацієнтів, більшість європейських країн розробили на основі цих нових стандартів новітні індикатори для оцінки роботи системи охорони здоров'я, підвищили рівень підтримки у реалізації прав пацієнтів, започаткували постійно діючий моніторинг за їх дотриманням. При цьому, одним із визначних здобутків від реалізації положень Європейської Хартії з прав пацієнтів в окремих європейських країнах стало посилення захисту прав пацієнтів. І перевагу у цій діяльності, відповідно до рекомендацій з реалізації поло-

жень Хартії, поміщених у частині IV основного документу, було надано активізації механізмів громадянського суспільства, у тому числі шляхом створення спеціалізованих органів із досудового захисту прав пацієнтів — мережі уповноважених (омбудсменів) із захисту прав пацієнтів.

Система Омбудсмена із захисту прав пацієнтів була розширена всюди по території Європейського союзу, і хоча є деякі незначні відмінності між країнами у механізмі його діяльності, Омбудсмен із захисту прав пацієнтів (або інший уповноважений орган громадянського суспільства, що виконує його функції у цій сфері) взагалі створений як незалежний орган, відповідальний за здійснення контролю з боку громадськості за додержанням прав пацієнтів учасниками системи охорони здоров'я у їх взаємодії з громадянами.

У світовій практиці інститут Уповноваженого (Омбудсмена) з прав пацієнтів є порівняно новим. Перші офіційні пропозиції щодо створення подібного спеціалізованого органу мали місце у 80-х роках минулого сторіччя у Норвегії. На сьогоднішній день відповідні інститути з захисту прав пацієнтів створені в Австрії, Бельгії, Хорватії, Польщі, Греції, Великій Британії, Угорщині, Канаді тощо.

В теорії Уповноваженого з прав пацієнтів розглядають як різновид інституту спеціалізованого омбудсмена, під яким розуміють незалежну авторитетну особу, головна мета якої полягає в тому, щоб діяти як посередник між певною групою населення та державними органами чи органами місцевого самоврядування, а також проводити моніторинг законодавства й діяльності органів управління на основі повноважень, що дають змогу звертатися із запитом та мати доступ до необхідної інформації, подавати рекомендації щодо протидії фактам поганого управління та усунення порушень прав людини у сфері охорони здоров'я.

Інститут Уповноваженого з прав пацієнтів має певні особливості порівняно з іншими правозахисними інститутами, які визначають його сутність. По-перше, це незалежний інститут, діяльність якого сфокусована на особах, що звернулися (зверталися) за медичною допомогою та їх правах. По-друге, він працює на реалізацію принципів та положень Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Конвенції про права людини та біомедицину, Європейської Хартії прав пацієнтів та інших міжнародних та регіональних стандартів з прав пацієнтів. По-третє, це не лише інститут, а й особа, яка несе персональну відповідальність за свою діяльність.

Таким чином, без перебільшення можна зазначити, що інституція омбудсмена з прав пацієнтів сприймається у сучасних умовах як необхідний елемент національної системи захисту прав людини у сфері охорони здоров'я, ключова ланка у процесі перетворень у країнах, що стали на шлях демократії та верховенства права.

На нашу думку проект Закону України Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав пацієнтів» повинен складатися з таких розділів, по-перше, з загальних положень, що включають в себе:

- 1) Парламентський контроль за додержанням прав пацієнтів, які звертаються за одержанням медичної допомоги на території України і в межах її юрисдикції, на постійній основі здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав пацієнтів (далі — Уповноважений з прав пацієнтів), який у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Під пацієнтом у цьому Законі розуміється людина, яка звернулася до закладу охорони здоров'я для отримання медичних послуг та/або отримує (отримувала) такі послуги.
- 2) Сферою застосування Закону є відносини, що виникають при зверненні за наданням і наданні медичних послуг громадянам України, іноземцям, особам без громадянства в закладах охорони здоров'я усіх профілів і форм власності на території України і в межах її юрисдикції, а також пов'язані з ними відносини, зокрема щодо реалізації та захисту прав пацієнтів;
- 3) Метою парламентського контролю, який здійснює Уповноважений з прав пацієнтів, є: захист прав пацієнтів, проголошених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України; додержання та повага до прав пацієнтів з боку органів державної влади і місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, організацій незалежно від форм власності та їх представників, громадян; запобігання порушенням прав пацієнтів і сприяння їх поновленню; сприяння приведенню законодавства України у сфері захисту прав пацієнтів у відповідність до міжнародних стандартів у цій сфері; поліпшення і подальший розвиток міжнародного співробітництва в галузі захисту прав пацієнтів; запобігання будь-яким формам дискримінації під час реалізації прав пацієнтів; сприяння правовій інформованості населення та захист конфіденційної інформації про особу;
- 4) Уповноважений з прав пацієнтів здійснює свою діяльність незалежно від інших органів державної влади і місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, організацій національної системи охорони здоров'я. У процесі своєї діяльності Уповноважений з прав пацієнтів є підзвітним і підконтрольним Верховній Раді України. Діяльність Уповноваженого з прав пацієнтів доповнює існуючі засоби правового захисту прав і свобод людини і громадянина, не віднімає їх і не тягне перегляду компетенції державних органів, які забезпечують захист і поновлення порушених прав і свобод.

По-друге, положення про призначення на посаду, звільнення з посади та припинення повноважень:

- 1) Порядок призначення на посаду Уповноваженого з прав пацієнтів;
- 2) Порядок висування кандидатури на посаду Уповноваженого з прав пацієнтів;
- 3) Присяга Уповноваженого з прав пацієнтів;
- 4) Несумісність посади Уповноваженого з прав пацієнтів;
- 5) Припинення повноважень та звільнення з посади Уповноваженого з прав пацієнтів.

По-третє, положення про організацію діяльності уповноваженого з прав пацієнтів:

- 1) Матеріально-фінансове забезпечення діяльності Уповноваженого з прав пацієнтів;
- 2) Секретаріат Уповноваженого з прав пацієнтів;
- 3) Представники Уповноваженого з прав пацієнтів;
- 4) Інші форми організації роботи Уповноваженого з прав пацієнтів.

По-четверте, положення про правовий статус уповноваженого з прав пацієнтів:

- 1) Завдання Уповноваженого з прав пацієнтів;
- 2) Права та обов'язки Уповноваженого з прав пацієнтів;
- 3) Правові форми регулювання суспільних відносин;
- 4) Щорічні та спеціальні доповіді Уповноваженого з прав пацієнтів;
- 5) Міжнародне співробітництво.

По-п'яте, положення про гарантії незалежності уповноваженого з прав пацієнтів:

- 1) Загальні гарантії незалежності Уповноваженого з прав пацієнтів;
- 2) Гарантії захисту прав осіб, які звертаються до Уповноваженого з прав пацієнтів;
- 3) Обов'язок співпраці з Уповноваженим з захисту прав пацієнтів.

Романюк Павло Віталійович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

асистент кафедри конституційного права України

ДЕЯКІ ПИТАННЯ НЕСУМІСНОСТІ

ПРЕДСТАВНИЦЬКОГО МАНДАТУ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Важливою конституційно-правовою засадою в процесі забезпечення незалежності Президента України є принцип несумісності мандату глави держави, що відповідно до положень частини 4 статті 103 Конститу-

ції України полягає у неможливості Президентом України мати іншого представницького мандата, обіймати посаду в органах державної влади або в об'єднаннях громадян, а також займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю чи входити до складу керівного органу або наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку. Цікавим є той факт, що проект Конституції України 1992 року містив положення щодо дострокового припинення повноважень Президента в разі порушення даного принципу.

Однак, чинна Конституція поряд з закріпленою нормою-заборонаю суміщення Президентом визначених Конституцією видів діяльності не містить конституційно-правової санкції в разі її порушення, перетворюючи її на норму-фікцію, дотримання якої залежить виключно від волі глави держави. Виходячи з того, що це положення є конституційною вимогою, недотримання якої порушує прийняту Президентом України присягу, тому вбачається можливим усунення цієї прогалини шляхом доповнення ст. 108 на рівні додаткової підстави дострокового припинення повноважень або ст. 111 Конституції України на рівні підстави застосування процедури імпічменту. Щодо доповнення останнього конституційного положення, враховуючи політичні «торги», які відбувалися в процесі розробки і прийняття Конституції України процедура імпічменту є надмірно ускладненою, що по суті унеможливує її застосування на практиці.

В цьому аспекті серед вчених пропонувалось спростити конституційну процедуру імпічменту. Зокрема, В. Колюх пропонував уточнити підстави, зменшити кількість голосів при прийнятті рішення до 2/3 від конституційного складу, скасувати положення щодо спеціального прокурора й спеціальних слідчих, які мають включатися до складу тимчасової слідчої комісії, доповнити статтю 111 Конституції України положенням про те, що в разі усунення Президента з поста в порядку імпічменту він несе юридичну відповідальність за законодавством України (тобто як звичайний громадянин). Крім того він вважає, що встановлена Конституцією України процедура імпічменту Президента досить докладно конкретизована в Законі «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року (ст. 171–188) і тому не має потреби у прийнятті спеціального закону.

Також достатньо цікавою є конституційна практика застосування процедури імпічменту в Литві. Слід сказати, що, відповідно до Конституції Литви, підставою імпічменту Президента є грубе порушення Конституції або порушення присяги, а також виявлення факту вчинення злочину (ст. 74). У самій процедурі задіяні — Сейм, що ухвалює рішення про відсторонення глави держави від займаної посади не менш як 3/5 голосів своїх членів

та Конституційний Суд, якому належить правомочність встановлювати факт порушення Конституції чи присяги. Досліджуючи литовський досвід, слід згадати справу про імпічмент колишнього Президента Литви в 2002 році, коли здійнявся скандал щодо неправомірного надання Р. Паксасом громадянину Російської Федерації Ю. Борисову громадянства, результатом чого і став імпічмент глави держави. В основу цієї справи і було покладено грубе порушення Конституції та порушення присяги Президентом. Позиція Суду полягала у тому, що виключно орган конституційного контролю може вирішувати питання про те, чи порушив Президент Республіки присягу, Конституцію і чи є це порушення грубим, тобто парламент не може вирішувати спір про право.

З огляду на це, конституційна практика Литви демонструє приклад, який може бути предметом роздумів задля імплементації в українське законодавство.

Враховуючи вищезазначене, слід погодитись зі сформульованими на основі системного аналізу світової конституційної практики висновками-рекомендаціями Ю. Г. Барабаша щодо реформування інституту імпічменту в Україні, а саме:

- 1) підстава імпічменту так як і мандат Президента обов'язково має бути пов'язана з інститутом довіри, яка висловлюється главі держави при його обранні, формулювання якої має носити характер серйозного політико-правового проступку (наприклад, порушення Конституції, присяги, вчинення злочину) і вказувати на те, що своїми діями Президент завдав шкоди авторитету публічної влади;
- 2) імпічмент має бути справжнім засобом попередження (врегулювання) державно-правових конфліктів, а тому рішення про усунення Президента з поста має ухвалювати орган, який також, як і глава держави, повинен мати демократичну легітимність, тобто парламент.

З огляду на це, доповнення застосування процедури імпічменту або розширення переліку інших підстав дострокового припинення повноважень глави держави такою підставою як порушення присяги може бути виправданим. Попри це, процедура притягнення до конституційної відповідальності за порушення вимог несумісності (тобто присяги) Президентом України потребує визначення чітких строків для усунення цих порушень та суб'єкта наділеного правомочністю щодо встановлення факту порушення (на основі литовського досвіду ним може бути Конституційний Суд України). Окрім того, беззаперечно резолюцію з приводу усунення Президента з поста, як зазначено у висновках-рекомендаціях, має ухвалювати орган, який аналогічно главі держави легітимізується народом, а саме парламент.

Тітко Іван Андрійович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

Полтавський юридичний інститут,

к. ю. н., доцент кафедри правосуддя

НАПРЯМКИ ОПТИМІЗАЦІЇ НОРМАТИВНОГО ТА ПРАВОЗАСТОСОВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ У МЕЖАХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВІДНОСИН КОНСЕНСУАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ

Однією з основних новацій Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. стало запровадження можливості договірних відносин при вирішенні кримінально-правових конфліктів, що у значній мірі розширило сферу реалізації приватних інтересів. Разом із тим, на наш погляд, на сьогодні існує значний «резерв» для наукової роботи, спрямованої на вироблення пропозицій по вдосконаленню як нормативного закріплення інституту кримінальних процесуальних угод, так і практики його застосування. Зокрема, нормативну та прикладну оптимізацію забезпечення приватних інтересів у межах інституту кримінальних процесуальних угод доцільно здійснити за такими напрямками:

- доповнити загальний перелік прав підозрюваного, обвинуваченого (ст. 42 КПК) правом укласти (ініціювати) угоду про примирення або про визнання винуватості;
- законодавчо закріпити правило, відповідно до якого не лише у разі досягнення сторонами згоди щодо укладення угоди, а й у випадку відмови судом у затвердженні такої угоди (або подальшого скасування вироку, яким затверджена угода) факт її ініціювання і твердження, що були зроблені з метою її досягнення не можуть розглядатися як відмова від обвинувачення або як визнання особою своєї винуватості;
- розв'язати на правотворчому рівні існуючу дилему стосовно обов'язку прокурора направити до суду угоду про примирення, незважаючи на його позицію щодо законності даної угоди та можливості її затвердження судом, шляхом закріплення наступної нормативної конструкції:
 - 1) у разі невідповідності чинному законодавству угоди між підозрюваним і потерпілим, прокурор виносить мотивовану постанову про відмову в складанні обвинувального акту і направленні провадження до суду у зв'язку з укладенням угоди між сторонами;
 - 2) дана постанову прокурора може бути оскаржена до слідчого судді;
 - 3) відмова прокурора у складанні обвинувального акту і переданні провадження до суду у зв'язку з укладенням угоди між сторонами

- не перешкоджає повторному зверненню з угодою до прокурора за умови зміни її положень (зокрема тих, що не відповідають чинному законодавству);
- нормативно врегулювати ситуацію невиконання засудженим своїх зобов'язань перед окремими потерпілими за угодою, укладеною в порядку ч. 8 ст. 469 КПК (угода з кількома потерпілими), встановивши, що у разі скасування вироку, ухваленого на підставі угоди про примирення, суд у вироку, ухваленому за результатами подальшого судового розгляду, має вирішити питання щодо майна або грошових коштів, які були передані одному чи кільком потерпілим у межах виконання скасованої угоди про примирення, наступним чином:
 - а) захувати повністю або частково як виконання майнових зобов'язань засудженого перед потерпілим, встановлених за результатами розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні у порядку загальної процедури;
 - б) зобов'язати потерпілого повернути майно або грошові кошти, що були йому передані в межах виконання скасованої угоди про примирення у випадку відмови в задоволенні цивільного позову або ухвалення виправдувального вироку в зв'язку з відсутністю події кримінального правопорушення чи непричетністю обвинуваченого до вчиненого кримінального правопорушення;
 - в) зобов'язати потерпілого частково повернути майно або грошові кошти, що були йому передані в межах виконання скасованої угоди про примирення, у разі якщо сума задоволеного за результатами розгляду цивільного позову є меншою ніж вартість матеріальних благ, що були передані на виконання угоди;
 - скорегувати правозастосовну практику, зобов'язавши обвинуваченого надавати докази його спроможності виконати умови досягнутої угоди, що буде гарантією забезпечення як приватного інтересу потерпілого щодо отримання відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, так і публічного інтересу держави, який виражається у потребі забезпечити стабільність судових рішень та мінімізувати випадки повторного розгляду проваджень, вироки за якими скасовано у зв'язку з невиконанням стороною угоди своїх зобов'язань;
 - поширити сферу застосування інституту угоди про визнання винуватості на кримінальні провадження, в яких бере участь потерпілий, за умови згоди останнього на укладення угоди між прокурором і підозрюваним, обвинуваченим;
 - зорієнтувати правозастосовників на необхідність дотримання пропорційності задоволення інтересів сторін при укладенні угоди. Зок-

рема, слід враховувати, що тяжкість вчиненого злочину, а відтак й суворість покарання, яке загрожує особі, прямо пропорційно підвищують як ступінь заінтересованості підозрюваного в укладенні угоди про визнання винуватості, так й ступінь піступок, на які йде суспільство (в особі прокурора), дозволяючи правопорушнику понести менш суворе покарання. Вказане дає можливість стверджувати, що ступінь тяжкості кримінального правопорушення, у провадженні щодо якого ставиться питання про укладення угоди про визнання винуватості, прямо пропорційно підвищує необхідність використання прокурором факультативної умови укладення вказаної угоди — встановлення обов'язку підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою.

Троцька Марина Василівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

Полтавський юридичний інститут,

к. ю. н., доцент кафедри цивільного,

господарського та екологічного права

ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ПРАВА КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Підстави виникнення права власності взагалі та комунальної власності на природні ресурси, зокрема, це — юридичні факти з якими пов'язується виникнення відповідних відносин. Чинне природоресурсне¹ та інше законодавство закріплює перелік підстав виникнення права комунальної власності на природні ресурси. Звернімося до відповідного нормативно-правового матеріалу для їх дослідження.

За ч. 2 ст. 60 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»: підставою для набуття права комунальної власності є передача майна територіальним громадам безоплатно державою, іншими суб'єктами права власності, а також майнових прав, створення, придбання майна органами місцевого самоврядування в порядку, встановленому законом. Згідно зі ч. 5: органи місцевого самоврядування від імені та в інтересах територіальних громад відповідно до закону здійснюють правомочності щодо володіння, користу-

¹ Досліджуємо положення Земельного та Лісового кодексів України, а також Закону України «Про тваринний світ» так як тільки в цих законодавчих актах визначається право комунальної власності.

вання та розпорядження об'єктами права комунальної власності, в тому числі виконують усі майнові операції, можуть ... продавати і купувати об'єкти комунальної власності, ..., вирішувати питання їхнього відчуження і т. д.

Тобто, у зазначеній вище статті у загальному перелічуються можливості територіальних громад та органів місцевого самоврядування, що здійснюють діяльність від їх імені, отримувати відповідні об'єкти у комунальну власність, в тому числі це стосується і природних ресурсів.

Відповідно до ч. 5 ст. 83 Земельного кодексу України: територіальні громади набувають землю у комунальну власність у разі:

- а) передачі їм земель державної власності;
- б) відчуження земельних ділянок для суспільних потреб та з мотивів суспільної необхідності відповідно до закону;
- в) прийняття спадщини;
- г) придбання за договором купівлі-продажу, ренти, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами;
- г) виникнення інших підстав, передбачених законом.

Тобто, виникнення права комунальної власності на землю пов'язане з волевиявленням як територіальних громад, так і інших суб'єктів, що залежить від того, як саме виникає це право. В одних випадках волевиявлення має взаємне спрямування, що означає добровільні наміри одного суб'єкта позбутися певного природного об'єкта, а в іншого — його отримати. У інших випадках, у одного суб'єкта має місце волевиявлення на отримання відповідного об'єкта, а у іншого немає на його передачу. В такому випадку питання вирішується в межах норм чинного законодавства для досягнення результату, який би влаштував кожну із сторін.

Згідно зі ст. 11 Лісового кодексу України: право комунальної власності на ліси набувається при розмежуванні в установленому законом порядку земель державної і комунальної власності, а також шляхом передачі земельних ділянок з державної власності в комунальну та з інших підстав, не заборонених законом.

З урахуванням зазначеної статті та посиланням на п.п. б) п. 3 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розмежування земель державної та комунальної власності»: з дня набрання чинності цим Законом землями комунальної власності відповідних територіальних громад вважаються: всі інші землі, розташовані в межах відповідних населених пунктів, крім земельних ділянок приватної власності та земельних ділянок, зазначених у підпунктах «а» і «б» пункту 4 цього розділу.

Тобто, виникнення права комунальної власності на ліси здійснюється через їх взаємозв'язок із землею, по-перше, в результаті розмежування земель державної та комунальної власності, що знаходилися на землях у межах на-

селених пунктів, які віднесені до цієї форми власності після такого розмежування (така підстава має разовий характер). По-друге, шляхом передачі земельних ділянок з державної власності в комунальну на яких знаходяться ліси. По-третє, у результаті інших підстав, з якими потенційно може виникати право комунальної власності на ліси. Звідси перелік таких підстав не вичерпний і до нього може бути віднесена будь-яка підстава, що не заборонена положеннями чинного законодавства.

За ч. 1 ст. 5 Закону України «Про тваринний світ»: право власності на об'єкти тваринного світу набувається та реалізується відповідно до Конституції України, цього Закону та інших законів України.

Тобто, у зазначеному Законі має місце лише загальне формулювання, щодо набуття відповідними суб'єктами права власності в тому числі і комунальної на такі об'єкти відповідно до норм чинного законодавства. Ніяких конкретних положень щодо підстав виникнення права власності, ззагалі, так і права комунальної власності, зокрема, не передбачено.

Отже, на підставі наведеного вище, можна прийти до наступних висновків. А саме: по-перше, підстави виникнення права комунальної власності на природні ресурси можуть мати як адміністративно-правовий (наприклад, передача природних ресурсів із державної власності, відчуження природних ресурсів для суспільних потреб), так і цивільно-правовий характер (наприклад, придбання за договором купівлі-продажу, ренти, дарування, міни і т. д.). По-друге, якщо з приводу одних природних ресурсів є конкретизація підстав виникнення права комунальної власності, то щодо інших — такої конкретизації немає. По-третє, перелік підстав виникнення права комунальної власності на природні ресурси не є вичерпним і може бути доповнений й іншими підставами, що не заборонені законом.

Шевчик Олександр Сергійович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

Полтавський юридичний інститут,

к. ю. н., доцент кафедри кримінального,

адміністративного і трудового права

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ПОДАТКОВИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ У ПРАВОЗАСТОСОВНІЙ ПРАКТИЦІ

Закріплення за контролюючими органами повноважень в наданні податкових консультацій платникам податків та факт гарантування звільнення від відповідальності, якщо платник податків діяв у відповідності до податкової

консультації обумовлюють актуальність проблематики використання податкових консультацій у правозастосовній практиці.

Так, відповідно до п. 52.1 ст. 52 Податкового кодексу України за зверненням платників податків контролюючі органи безоплатно надають консультації з питань практичного застосування окремих норм податкового законодавства.

З метою упорядкування процедури підготовки та надання письмових податкових консультацій ДФС було розроблені та оприлюднені «Методичні рекомендації щодо надання органами ДПС України письмових податкових консультацій», які були доведені до відома Листом Державної податкової адміністрації України від 21.01.2011 № 1600/7/10-1017/220.

Слід звернути увагу, що нормами ст. 53 Податкового кодексу України закріплено лише право платника податків щодо можливості діяти певним чином, отримавши певну податкову консультацію, тобто встановлено право щодо застосування отриманої консультації. При цьому, основною позитивною рисою використання податкової консультації у правозастосовній практиці є звільнення від відповідальності платника податків за вчинення дій на підставі консультації, наданої йому у письмовій або електронній формі.

Одним із основних недоліків індивідуальних податкових консультацій є наявність великої вірогідності отримання відмови контролюючого органу у наданні консультації у зв'язку з тим, що, на думку контролюючого органу, питання, порушене в отриманому запиті, не стосується сфери діяльності платника податків, який до них звернувся. Недоліком також є (в переважній більшості випадків) тривалий термін отримання відповіді. Крім того, на практиці, надання індивідуальних податкових консультацій часто носить формальний характер, позиція ДФС може постійно змінюватися. Також досить високі вимоги висунуті і до оформлення та змісту запиту платника податків на отримання податкової консультації, що перешкоджають та створюють перепони для простих громадян у отриманні письмових консультацій.

Слід зазначити, що проблемним питанням залишається встановлення в узагальнюючих податкових консультаціях по суті нових правових норм в результаті правороз'яснювальної роботи, і, як наслідок, виникнення певних правових суперечностей. Такі роз'яснення законодавства є нечинними і підлягають відкликанню з місць застосування та скасуванню органом, який їх видав. Тобто, подібні акти правороз'яснювального характеру додають роботи Міністерству юстиції України, оскільки їх потрібно перевірити на відповідність ознакам, які притаманні актам тлумачення.

Незважаючи на факт затвердження узагальнюючих податкових консультацій наказом Державної фіскальної служби України та посиленням в п. 52.6 ст. 52 Податкового кодексу України про оприлюднення відповідних наказів,

узагальнюючі податкові консультації не отримали статусу обов'язкових до виконання та не мають статусу нормативно-правових актів.

При використанні податкової консультації у правозастосовній практиці актуальним є визначення строку її дії. Так, з урахуванням норм пп. 14.1.172, п. 53.1 і п. 53.3 ПКУ, індивідуальна консультація чинна з дня її надання по день втрати нею чинності. Вбачається, що втрата чинності може відбутися за однією із наступних підстав:

- якщо надалі така була змінена чи скасована у зв'язку з утратою чинності норми закону, за якою надавалася;
- з дати набрання законної сили рішенням суду, яким визнано її недійсною;
- якщо листом органу ДПС її відкликали та/або замінили.

Вбачається, що у випадку втрати чинності податкової консультації, яку було взято в основу побудови своєї поведінки, у платника податків може виникнути спірна ситуація з контролюючим органом в аспекті доведення факту використання її у правовідносинах, які відбулися на момент чинності відповідної податкової консультації.

Слід зазначити, що відповідно до п. 53.1 ст. 53 ПКУ передбачено звільнення від відповідальності платника, який діяв на підставі індивідуальної та/або узагальнюючої податкової консультації. Разом з тим, податкове законодавство чітко не встановлює, яка з них має більшу юридичну силу і яким чином слід будувати поведінку платнику податків у випадку колізії між індивідуальною й узагальнюючою податковою консультаціями.

Відповідно до пп. 17.1.7 п. 17.1 ст. 17 ПКУ передбачено право платника податків на оскарження наданих контролюючими органами податкових консультацій. Разом з тим, слід зазначити, що податкові консультації відповідно до пп. 14.1.172 п. 14.1 ст. 14 ПКУ, є допомогою контролюючого органу конкретному платнику податків стосовно практичного використання конкретної норми закону чи нормативно-правового акта з питань адміністрування податків або зборів, контроль за справлянням яких покладено на такий контролюючий орган.

Тобто, податкові консультації носять правороз'яснювальний характер та є необов'язковими для застосування, а відтак їх надання з боку контролюючого органу жодним чином не порушує права та не встановлює обов'язки для платника податків. Відтак, за відсутності факту порушення прав платника податків при отриманні податкової консультації, відповідно й відсутні підстави для звернення до суду із позовом про її скасування. Слід зазначити, що у випадку звернення до суду із подібним позовом, враховуючи вже сформовану судову практику, суди відмовляють у задоволенні позову саме

з причин відсутності порушення прав та законних інтересів платника податків при отриманні ним податкової консультації.

Безперечно, індивідуальні податкові консультації вирішили цілий ряд проблемних питань у відносинах платник податку — держава. Їх позитивними рисами є: неможливість притягнення до відповідальності платника податків, який діяв відповідно до податкової консультації, наданої йому у письмовій або електронній формі. Разом з тим, значна кількість проблемних аспектів, що пов'язані з податковими консультаціями нівелює всі позитивні риси та певним чином ускладнює їх практичне використання.

Leshkovych Taras

Jagiellonian University in Krakow, Poland,

Ph.D. Student, 2 year

AN ADMISSIBILITY OF THE USE OF POLYGRAPH IN CRIMINAL JUSTICE OF UKRAINE

In Soviet Union scholarly disputes over polygraph were substituted by political ones. The main opponent of polygraph detection in criminal justice was the then prosecutor general of USSR A. Vyshynskiy who considered them to be unscientific, underhandedness of bourgeois proceedings, coming back to inquisition etc. Due to such dominant ideological position in the state, research of polygraph was suspended for decades.

Upon acquisition of independence by Ukraine a polygraph became increasingly used both in law enforcement as well as in private spheres. The majority of modern scholars are in favour of using polygraphs in criminal proceedings of Ukraine. However, there still remain uncompromising opponents of any possibility of such usage. As a matter of fact, all statements about inadmissibility of using polygraph in criminal proceeding may be united in several groups and demolished:

1. *Absence of scientific foundation, inaccuracy and unreliability of results received with polygraph.*

This argument does not correspond to the facts, since psychologists developed theories of polygraph's work. Moreover, in the course of researches it was determined that accuracy of polygraph examination exceeds 90%, depending on the type of approach used, and in case of applying different approaches throughout the process of investigation of one person in order to minimize mistakes, results' accuracy increases up to 95% (which is rather high result).

2. Violation of human rights in the course of polygraph examination, humiliation of his/her honor and dignity, physical and psychological abuse of the person under test, immorality and reactionary essence of the method etc.

However, human rights are not absolute. And upon availability of certain grounds they may be violated. But in this case it is necessary to adhere to certain procedural guarantees which would prevent from unreasonable violations. Such ground may become committed crime and the necessity in «fast, absolute and impartial investigation and judicial examination for each who committed criminal offence to be brought to responsibility to the extent of his/her guilt and for each innocent not to be accused or sentenced» (art. 2 of Criminal procedural code of Ukraine). For performing different actions various procedural guarantees are provisioned (court order regarding possibility of performing action, sanction of prosecutor etc). In case of using polygraph a person is guided by almost the broadest guarantees of her/his rights' protection. Firstly, polygraph inspection may be carried out exclusively in case of willful consent of the person under test. Secondly, the whole process of inspection is captured by video camera. Thirdly, before the inspection polygraphologist discusses with the person every question to be asked. And fourthly, at any stage of inspection a person has the right to refuse from further examination.

But are human rights really violated to some extent throughout the process of polygraph examination? We may particularly speak about violation of freedom from self-accusation (art. 63 of Constitution of Ukraine). But in such case this right is violated also during questioning of the accused who did not used his right not to give evidences. Since in both cases a person voluntarily chooses line of behavior: to provide or not to provide evidences, to agree or refuse from polygraph inspection. We may speak about violations only in case when a person is forced to polygraph examination against his/her will. However, voluntariness of this procedure is cornerstone of psychophysiological diagnosis in polygraph and it is deprived of sense without it.

Art. 28 of Constitution of Ukraine provisions that none of the persons without his/her willful consent shall be subject to medical, scientific or other research. Since polygraph examination in its essence is psychophysiological research, this article confirms once more the possibility of using polygraph only in case of the consent of the person under inspection.

P. 2.1. of the Instruction manual regarding usage of computer polygraphs in the course of work with personnel of internal affairs bodies of Ukraine provisions that according to the principle of willful consent polygraph specialist starts polygraph survey exclusively in case of receiving written consent of a person having ensured that such consent is indeed willful and is not the result of forcing or psychological pressure of the third parties or interested persons.

This principle is also entrenched in p. 3.8.2 of practice standards of International League of Polygraph Examiners where it is stated that «a polygraphologist shall receive written consent of the person under test before polygraph examination».

Instruction manual regarding usage of computer polygraphs in the course of work with personnel of internal affairs bodies of Ukraine also stresses the importance of adherence to the rights of a person under test. For instance, p. 2.3 provisions: «Principle of overall support of human rights is of utmost importance for a polygraphologist. A person has the right to refuse from examination at any stage, to know on what occasion the examination is held, to be familiar with the theme of the texts, to explain or not to explain possible, in his/her opinion, reasons for these or those reactions. Securing human rights is reached with the help of steadfast compliance with the duration of examination which takes place between 9:00 and 16:00 taking into consideration person's state».

3. *In the course of polygraph investigation, a person becomes an object of research.* However, a person is also an object of research in cases of conducting medical evidence, psychological expertise, and forensic psychiatric examination, taking biological samples etc. While in the process of taking biological samples and conducting medical evidence in court an object is physical body of a person, in the process of forensic psychological expert examination or forensic psychiatric expert examination an object is his/her psychic activity, the inner world as in the process of polygraph examination. As I. Kohutyach states, «humiliating, and, thus, immoral and illegal there may be an artificially created atmosphere in which the examination is conducted, the behavior of the person who conducts the examination if they are based on illegal or psychical acts of force».

The problem is also seen in the possibility of «receiving information which does not concern the occasion under investigation but concerns personal sphere, coercive or covert intrusion into which contradicts human rights and freedoms guaranteed by the Constitution of Ukraine. Prevention of such possible deformations is one of the conditions of elaborating rules for using polygraph and establishing guarantees of the legitimacy of using its results». In order to prevent this problem in the course of polygraph examination two guarantees are provisioned:

- 1) all questions are previously discussed with a person;
- 2) in any moment of examination a person has the right to refuse from the further continuation of procedure.

Therefore, a person may secure herself/himself from frivolous penetration into his/her inner world.

4. *Giving consent for investigating in polygraph the accused takes over the burden of proof of his/her own innocence, excusing the prosecution from a duty to prove his/her guilt.* This statement also seems to be an exaggeration. Since in

such case, we may similarly speak about taking over the burden of proof of his/her own innocence in each case of evidential activeness on the part of the accused. If a person gives denunciative evidence regarding herself/himself — he/she takes over the burden of proof and releases the prosecution from the duty to prove his/her guilt, provides proofs and releases the prosecution from the duty to prove his/her guilt and so forth.

Giving consent for investigating in polygraph, a person may be guided by different motives: a will to prove his/her innocence, a hope for error in the course of examination (in case a person is guilty) etc. But such consent cannot be interpreted as taking over the burden of evidence.

5. *Polygraph suppresses the will of the person.* Associating polygraph with applying hypnosis, narcotic or psychotropic drugs («truth serum») that suppress the will of a person is rather widespread. Using such methods is prohibited in Ukraine. Part 16 of art. 9 of Law of Ukraine «On operative and investigative activity» guarantees that «for obtaining an information it is prohibited to use technical equipment, psychotropic, chemical or other substances suppressing the will or being harmful to the health of a person or environment».

Associating polygraph with methods listed above is deeply erroneous; it neither suppresses the will of a person under examination in any way nor affects his/her mind or mentality. As it was already mentioned, polygraph only registers the flow of physiological processes in an organism. In other words, it is virtually a combination of several medical instruments. A person throughout the duration of the procedure preserves the ability to think in clear mind and take decision freely.

Conclusions

Nowadays, polygraph detector is actively used in Ukraine by private companies (banks, insurance companies etc) for checking employees before hiring and for periodic check-outs, in the course of internal investigations.

Polygraph detector is also used by law-protection bodies, however, basically regarding employment issues. During the investigation of crimes, it is rarely used. The reasons for this are the absence of adequate legal regulation, insufficient scientific elaboration of possibilities and prospects of using instrumental methods of psychophysiological diagnostics in Ukrainian legal doctrine, distrust to polygraph on the part of employees of law-protection bodies and some scholars etc.

Even more rarely the results of polygraph examination are used as evidence in court. However, the number of such cases is increasing with increasing of interest in polygraph on the part of scholars and practitioners.

Liliia Maliarchuk

Jagiellonian University in Krakow, Poland,

Ph.D. Student, Department of Constitutional Law,

3 year

AN ACCESS OF INDIVIDUALS TO THE CONSTITUTIONAL COURT IN UKRAINE

Ukrainian Constitution and the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine» adopted on October 16, 1996, provide only an indirect access of individuals, whose rights and freedoms were violated, to the Constitutional Court through the constitutional petition and the constitutional appeal. Indirect access to individual justice is an important tool to ensure respect for individual human rights at the constitutional level but cannot ensure the effective protection of constitutional rights of individuals.

According to the opinion of Venice Commission on the individual access to the constitutional justice the more mechanisms that are open to ensure constitutional access to justice, the greater is the chance to better protect fundamental rights. An advantage of indirect individual access is that the bodies filing complaints are usually well-informed and have the required legal skills to formulate a valid request. They can also serve as filters to avoid overburdening of constitutional courts, selecting applications in order to leave aside abusive or repetitive requests. Finally, indirect access plays a vital role in the prevention of unnecessarily prolonging rather obvious unconstitutional situations.

On the other hand, disadvantages of indirect individual access are:

- 1) its effectiveness is heavily reliant on the capacity of these bodies to identify potentially unconstitutional normative acts and their willingness to submit applications before the constitutional court or equivalent bodies;
- 2) the claims lodged before the Constitutional Court by state organs concern mainly conflicts of interests, not a human rights protection.

The bill of the amendments to the Constitution of Ukraine contains the article about the constitutional complaint but there are no the projects of the statute on this matter. Generally, constitutionalists are agreed that Ukraine need a new mechanism of human rights protection by the Constitutional Court of Ukraine but there are still some opponents who have doubts about the implementation of the constitutional complaint into Ukrainian legal system. The main arguments against of the constitutional complaint are that the institute of the constitutional complaint will lead to overburdening the Constitutional Court; The Constitutional Court of Ukraine will turn into the

court of cassation; the implementation of the constitutional complaint could complicate an access to the European Court of Human Rights. They also argue that the constitutional appeal is a peculiar type of the constitutional complaint and there are no needs to change this.

The problem of the putting significant burden on the Constitutional Court by implementing the new mechanism was in all countries before adopting this kind of law. It means that the proceedings before the Constitutional Court should be revised before this reform. Some scholars propose to apply procedure similar to the proceeding before the European Court of Human Rights or The Federal Constitutional Tribunal of Germany. An additional way to overcome these obstacles is to adopt several formal requirements and filters to avoid the overburdening. For instance, time limits for lodging the applications, such time limits should be reasonable; free legal aid should be provided when necessary; the fees should not be excessive and only be used in order to deter abusive applications and the financial situation of the applicant should be taken into account when fixing them; the exhaustion of remedies is necessary in order to avoid an overburdening of the constitutional court, etc.

It has to be pointed out that the Constitutional Court will not turn into the court of cassation. First of all, the constitutional complaint will provide an opportunity to check the law on the compliance with the Constitution and not the facts of the case. Second off all, the proceedings before the Constitutional Courts are different from the proceeding before the General Courts. Two types of proceeding have various aims.

That is why it should not be the obstacle in the changing the law in this regard.

The third argument against it that the implementation of the constitutional complaint could complicate an access to the European Court of Human Rights could be overruled if we analyze case-law of ECHR against the states which have the constitutional complaint in their political system. Indeed, in some Council of Europe member states, depending on the specific conditions and consequences, an individual complaint to the constitutional court or equivalent body can be considered by the European Court of Human Rights to be an effective remedy for a violation of the European Convention of Human Rights and can thus be seen as a filter for cases before they come to the Strasbourg Court. This question is the separate assignment which the European Court of Human Rights does in each case. The answer depends also on the legal status of the Convention in the domestic legal order which could be different in various states. Another factor which could help assess this question is the type of the constitutional complaint. The full constitutional complaint usually is considered as an effective remedy within the art. 35 Convention but in regard to the narrow type of constitutional

complaint the situation could differ according to the specific conditions. As a consequence, the Court should consider all kind of features in order to recognize the constitutional complaint as an effective remedy.

Concerning the constitutional complaint in narrow scope (among others in Poland), ECHR (in *Szot-Medyńska v. Poland*) has formulated 3 conditions for its recognition as an effective remedy. Firstly, the domestic legal norm must be allegedly inconsistent with both the Constitution and the Convention at the same time. Secondly, the violation of a human right protected by the Convention must arise from the use of the domestic legal norm on which the final domestic judgment was based. And thirdly, there must be a possibility for the resumption of the proceedings if Constitutional Court decides that there is a violation of the Constitution. This case-law of the ECHR shows that the applicant should apply to the Constitutional Court before the application to the European Court of Human Rights, not in all situations and it could not be considered as the obstacles.

The Western Scholars recognize the application of the constitutional complaint as the advantage which could prevent the state from the violations of human rights and the urgency to use the Strasbourg mechanism. The Court's statistics show that those countries in which such a full constitutional complaint mechanism exists have a lower number of complaints before the Court than others, which do not have such a mechanism. Such complaint mechanisms, therefore, help to avoid overburdening the European Court of Human Rights.

In countries where a specialized constitutional court exists, an individual complaint to that court seems like a logical choice for such a remedy because, typically, such a complaint is also subsidiary on the national level and only arises after the exhaustion of appeals to ordinary courts. It is thus that the last possible step on the national level must be taken before the possibility of an application to the European Court of Human Rights comes into play.

Finally, the analysis of the constitutional appeals enables us to identify such its features as:

- 1) the constitutional appeal is a tool for an indirect judicial protection of constitutional rights' violations through the interpretation of legal acts;
- 2) provides the division of procedural actions in two groups: procedural actions concerning the interpretation of ambiguously applied legal act, and procedural actions concerning other relevant for the case issues;
- 3) may be filed only in case of the ambiguous application of the Constitution or laws;
- 4) does not provide for the restoration of violated constitutional rights through the decision of the Court.

The assignment of its features shows that the constitutional appeal cannot be considered as a peculiar type of the constitutional complaint. Such called «hidden

constitutional complaint» prevents the initiative of an individual to bring a claim regarding the unconstitutionality of law before the constitutional control body, which undermines the very essence of the constitutional complaint. Therefore, the official interpretation of the Constitution and laws of Ukraine cannot be perceived as the complete «substitute» of the constitutional complaint.

It is worth mentioning that the majority of scholars believe that Ukrainian model of the right for constitutional appeal to the Constitutional Court is significantly limited comparing to the right for constitutional complaint in the majority of foreign states. Providing citizens with a direct access to the Constitutional Court for the control of legal norms is caused by the need to protect their own rights and freedoms in the case of unequivocal but, nevertheless, improper application of the legal provisions. It is obvious that unequivocal but the improper application of the legal provisions could violate human rights and freedoms even more than the ambiguous application of legal norms. The existence of the constitutional appeal as an institute for the initiation of the official interpretation of a legal norm is a form of abstract control, and can also contribute to reducing the number of constitutional complaints.

I believe that the right for the constitutional appeal for the official interpretation of the Constitution and laws of Ukraine should remain in our legal system. The termination of such an institute and implementation of the constitutional complaint exclusively could create inequality in legal capacity to protect one's rights and freedoms. In such case, there will be subjects who will be able to initiate both an official interpretation of legal norms and an examination of the constitutionality of legal acts; and there will be subjects who will have right to initiate only the examination of the constitutionality of legal acts.

In my opinion, the constitutional appeal should be transformed into the constitutional complaint in such a way that there shall remain a possibility to initiate both the official interpretation of legal norms and the examination of the constitutionality of legal acts. For that, legal capacities of the subjects of the right for constitutional appeal should be complemented with the right for constitutional complaint on a legal norm which is in contradiction with the Constitution, and upon what the decision of a court was based.

Implementation of such amendments will help to align legal statuses of the subjects of the rights for the constitutional petition and constitutional appeal, whereas both groups of subjects will be capable of initiating both the official interpretation of legal norms and the examination of the constitutionality of legal acts. All in all, the constitutional complaint, after careful assessment of all the risks it could bring, could be an effective tool for human rights protection and should be implemented into Ukrainian legal system.

Трибуна молодого науковця

Алексєєва Ярослава Олександрівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

5 курс, ФК-1

ДО ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ СПОСОБУ ФОРМУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Понад 18 років діяльності Конституційного Суду України (далі — КСУ) засвідчили як важливість його досвіду для становлення українського конституціоналізму, так і наявність проблем. Однією з них є відсутність такого механізму формування КСУ, який би забезпечив незалежність діяльності суддів КСУ, а також поповнення його складу носіями правової доктрини.

У висновку КСУ (справа щодо правосуддя) від 20.01.2016 року в п. 3.10 зазначається, що суддею КСУ може бути громадянин України, який володіє державною мовою, на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ятнадцять років, високі моральні якості та є правником із визнаним рівнем компетентності. Деякі вчені пропонують також під час добору конституційних суддів запровадити квоту науковців саме з конституційного права.

З метою зменшення політичного впливу на КСУ, серед науковців та експертів є пропозиція призначати усіх суддів парламентом. Але попередній добір кадрів на посаду судді КСУ повинна здійснювати спеціальна кваліфікаційна комісія. При цьому сама комісія повинна складатися з суддів у відставці, які мають бездоганну репутацію. Ці особи повинні мати найвищий моральний авторитет. Перший же склад спеціальної кваліфікаційної комісії має сформувати Глава держави. Інший варіант механізму призначення суддів: спеціальна комісія здійснює відбір кандидатів і формує відкритий для суспільства їх перелік. Політичні ж суб'єкти при призначенні суддів КСУ будуть обмежені цим переліком. Створення спеціальної кваліфікаційної комісії дозволить вирішити кадрову проблему КСУ. Можна звернути також увагу на пропозицію запровадження інституту періодичної ротації частини складу КСУ. Наприклад, ротації третини суддів через кожні три роки, з числа науковців і юристів-практиків у галузі конституційного права (як це передбачено у Албанії, Болгарії, Литві та Румунії).

Отже, питання реформування КСУ є актуальним на сьогодні. Воно обговорюється і науковцями, і експертами в сфері конституційного права, і юристами-практиками. В Україні має бути незалежний орган конституційної юрисдикції. Для цього, перш за все, потрібно змінити вимоги до суддів та змінити механізм їхнього обрання. Експерти центру політико-правових реформ зазначають, що науковці, а також вчені-конституціоналісти повинні спільно об'єднатися для того, щоб вирішити який саме механізм обрання суддів КСУ буде найбільш оптимальним для України, які вимоги слід висувати до кандидата на посаду судді, щоб робота КСУ була ефективною.

Аналіз діяльності органу конституційної юрисдикції в Україні свідчить про наявність цілої низки державно-правових проблем. Світова практика конституціоналізму показує, що органи конституційної юрисдикції не розглядають питання політичного характеру. Тільки деполітизована конституційна юрисдикція може забезпечити утвердження верховенства права. Тому КСУ, керуючись суто правовими критеріями, зобов'язаний визначити: де закінчується право та закон і починається політика. Лише в такому випадку КСУ зможе належним чином забезпечувати стабільність функціонування державного механізму і баланс влад. Вартою уваги в даному відношенні є практика конституційного судочинства у США, яка засвідчила, що Верховний Суд не приймає до розгляду тих питань, які можуть знайти вирішення політичними засобами.

Досягнення відстороненості КСУ від сфери політики, є вкрай важким завданням, бо є однією із ключових передумов забезпечення верховенства Конституції України і здійснення реального поділу влади.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого І. К. Полховська.

Арутюнян Арсен Артурович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студент, Полтавський юридичний інститут,

4 курс, 42 група

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НАГЛЯДУ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ ОРГАНАМИ, ЯКІ ПРОВОДЯТЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Питанню прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність (надалі — ОРД), в правовій науці приділено чимало уваги. Це пов'язано з проблематикою щодо повноважень прокурора в цій сфері, законності підстав та обсягу такого нагляду.

Дискусійні науково-практичні питання нагляду за ОРД досліджувалися відомими науковцями, зокрема: Каркачем П. М., Козьяковою І. М., Косютою М. В., Курочкою М. Й., Марочкіним І. Є., Михайленком О. Р., Погорецьким М. А.

Зважаючи на «пакетність» прийняття законодавчих норм (зокрема, кримінальні процесуальні, оперативно-розшукові та з питань регулювання організації й діяльності прокуратури), виникають складнощі в однаковому правозастосуванні при здійсненні нагляду за ОРД.

З аналізу законодавства складним для розмежування є поняття «державний контроль» та «прокурорський нагляд». Глушков В. О. наголошує на необхідності здійснити доповнення до законодавства щодо їх визначення, а також пропонує розуміти прокурорський нагляд — як «...регламентовані правовідносини, що виникають при його здійсненні між органами прокуратури та іншими установами, організаціями, посадовими особами і громадянами, а також між суб'єктами прокурорського нагляду при виконанні їх функцій...».

Враховуючи той факт, що ОРД значною мірою впливає на права та інтереси громадян (право на таємницю телефонних розмов, листування, особисте життя, свободу пересування), прокурорський нагляд у цій сфері посідає вагомє місце. З іншого боку розкриття багатьох злочинів (зокрема, латентних) допускається тільки за умови проникання у приватну сферу із застосуванням оперативно-розшукових дій. Вбачається, що особа в такому випадку стає вразливим суб'єктом, й тому заради захисту прав громадян, попередження та припинення правопорушень з боку правоохоронних органів має ефективно функціонувати прокурорський нагляд у відповідній сфері.

Вагомим є той факт, що прокурори не мають права втручатися в діяльність органів, що здійснюють ОРД, тобто прокурор своєю постановою не вправі застосувати примус, певним чином змінити акти цих органів, притягти винних до юридичної відповідальності. Натомість, серед форм керівного впливу на органи, що здійснюють ОРД, в законодавстві закріплено: доручення відповідним керівникам перевірок для усунення порушень; безпосередній вхід в усі приміщення органів, котрі здійснюють ОРД; вимога надати документи щодо ОРД та інші повноваження, що визначені в ч. 3 ст. 14 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Вище наведені дії прокурор вчиняє на підставі різноманітних джерел: ЗМІ, звернення громадян, самостійне виявлення тощо.

Обґрунтованою є пропозиція Глушкова В. О. стосовно розширення наглядових функцій за ОРД, зокрема, пропонуються такі повноваження: застосування заходів стосовно усунення порушень вимог законів під час здійснення вказаної діяльності; подання апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції про відмову в наданні дозволу на проведення оперативно-розшукових дій. Вбачається, що не завжди (через недостатність компетенції) прокурор може швидко відреагувати на порушення законності. Тому, на рів-

ні Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» прокурорам слід дозволити в рамках нагляду вживати заходи з припинення правопорушення та надати право апеляційного оскарження.

В нормотворчій діяльності важливо, окрім власних напрацювань, використовувати зарубіжний досвід. Так, Луцик В. В. підкреслює, що нагляд за органами, що здійснюють ОРД необхідно проводити системно, а крім того зміни до законодавства мають вноситися таким чином, щоб забезпечувати ефективність та конспіративність застосування оперативно-розшукових заходів.

При цьому варто звернути увагу на досвід Республіки Білорусь. Відповідно до ст. 13 закону Республіки Білорусь «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативно-розшукові дії допускаються лише постановою прокурора чи його заступника. Спеціальним щодо цього правила є застосування зазначених дій до судді чи прокурора — в такому випадку необхідна постанова Міністра внутрішніх справ, Голови Комітету державної безпеки.

Слід погодитись з думкою Луцика В.В., і тому необхідно доповнити Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» положенням щодо суб'єкта, котрий здійснюватиме нагляд за ОРД стосовно спеціальних суб'єктів. Наприклад, якщо ОРД будуть здійснюватися щодо судді, то відповідний нагляд має б здійснювати прокурор Генеральної прокуратури, а щодо працівника прокуратури — прокурор вищого рівня.

Таким чином, вбачається необхідним закріпити дефініцію прокурорського нагляду; розширити повноваження прокуратури в сфері нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність. Будь-які зміни необхідно впроваджувати системно, зокрема, враховуючи суб'єктний склад, щодо якого здійснюватимуться оперативно-розшукові заходи. Подальших досліджень потребує питання щодо можливості притягнення до відповідальності працівників оперативних підрозділів прокурорами.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри правосуддя ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. Д. Новак.

Вовк Анна Юріївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

4 курс, 42 група

СТРУКТУРНІ ПІДРОЗДІЛИ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ

Рівень функціонування органів прокуратури прямо залежить від якості функціонування структурних підрозділів та системи органів в цілому.

Система органів прокуратури — це сукупність органів прокуратури різного рівня, які характеризуються єдністю і кожен з яких у характерних для нього формах здійснює покладені на нього задачі і функції, взаємодіючи з іншими державними органами, а також із громадськими організаціями, тоді як організаційну структуру системи органів прокуратури можна визначити, як сукупність її внутрішніх складових підрозділів та посад, які знаходяться у певному взаємозв'язку та взаємодії. Структура органів прокуратури має бути визначена офіційно і затверджено відповідними нормативними актами.

Правове забезпечення діяльності і організації органів прокуратури здійснюється на підставі норм Конституції України, Закону України «Про прокуратуру» № 1697-VII від 14.10.2014 (далі — Закон), Наказів Генерального прокурора України, Регламенту Генеральної прокуратури України, затвердженого наказом Генерального прокурора України від 12 квітня 2012 року № 35, галузеві накази Генерального прокурора України та накази про розподіл обов'язків між працівниками та інших законодавчих.

Питання утворення структурних підрозділів на різних рівнях органів прокуратури є досить не визначеним. Утворення самих прокуратур можливе шляхом прийняття Верховною Радою відповідного закону, оскільки у Додатку до Закону є чітко визначений перелік ланок прокуратур регіонального і місцевого рівнів, тобто щоб створити нову місцеву чи регіональну прокуратуру необхідно вносити зміни до цього Додатку до Закону, яким визначена їх система. Проте Додаток і Закон не наводять перелік структурних підрозділів, які можуть створюватись у прокуратурах. Ст.8 Закону встановлює, що «у структурі Генеральної прокуратури України утворюються департаменти, управління та відділи. Управління та відділи можуть бути самостійними або входити до складу департаменту (управління). Положення про самостійні структурні підрозділи Генеральної прокуратури України затверджуються Генеральним прокурором України». Проте хто створює, хто може ініціювати їх створення, строки, достатні підстави і детальна процедура створення не прописані. ст. 9 Закону встановлює, що «Генеральний прокурор організовує діяльність органів прокуратури України, у тому числі визначає межі повноважень Генеральної прокуратури України, регіональної та місцевих прокуратур в частині виконання конституційних функцій, затверджує акти з питань щодо внутрішньої організації діяльності органів прокуратури. Генеральний прокурор України видає накази з питань, що належать до його адміністративних повноважень, у межах своїх повноважень». З цих положень можна зробити висновок, що всі структурні підрозділи Генеральної прокуратури утворюються наказом Генерального прокурора України і затверджується відповідним Положенням. Так, нинішня Структура Генеральної прокуратури України, затверджена Наказом Генерального прокурора України від

16.07.2015 №55щ, наводить перелік департаментів, управлінь і відділів. Проте знову таки відсутні жодні вказівки на обґрунтування необхідності таких підрозділів і кола питань, якими вони можуть займатися, а це, на нашу думку, не сприяє принципу прозорості у діяльності органів прокуратури.

Щодо прокуратур регіонального та місцевого рівнів, то ст. 10-13 Закону визначено, що у структурі регіональної прокуратури утворюються підрозділи управління та відділи. Керівник регіональної прокуратури організовує діяльність регіональної прокуратури; затверджує акти з питань, що стосуються організації діяльності регіональної прокуратури; видає накази з питань, що належать до його адміністративних повноважень. У структурі місцевої прокуратури в разі необхідності утворюються такі підрозділи, як відділи. Керівник місцевої прокуратури організовує діяльність місцевої прокуратури та видає накази з питань, що належать до його адміністративних повноважень.

Наказ ГПУ «Про організацію роботи і управління в органах прокуратури України» № 1гн 26.12.2011 р. встановлює, що визначення оптимальної структури необхідно розглядати як найважливіші організаційно-управлінські чинники. Також визначено, що структуру Генеральної прокуратури України, прокуратур обласного рівня розробляти Головному управлінню кадрового забезпечення та внутрішньої безпеки за участі організаційно-контрольного підрозділу Генеральної прокуратури України за поданнями відповідних прокурорів і першого заступника та заступників Генерального прокурора України та затверджувати наказами Генерального прокурора України. Структурні підрозділи створювати на єдиних для центрального й обласних апаратів засадах, як правило, за галузевим принципом. Організацію, засади і порядок роботи Генеральної прокуратури України, прокуратур обласного рівня та прокуратур міст з районним поділом визначати регламентами. Регламент Генеральної прокуратури вважати типовим документом щодо організації роботи підпорядкованих прокуратур.

З вищенаведеного можна зробити висновок, що створюються структурні підрозділи на всіх рівнях стандартно — наказом керівника відповідної прокуратури і затвердженням положення про ці підрозділи, однак не обґрунтовується необхідність їх функціонування та процедура їх припинення чи ліквідації.

Основні принципи побудови організаційних структур в органах прокуратури можна навести такі:

- доцільний мінімум рівнів ієрархії управління та максимальне скорочення часу проходження інформації від вищого керівництва до безпосереднього виконавця;

- надання повноважень щодо вирішення питань у кожному конкретному випадку тому підрозділу, який володіє найбільшою інформацією з даного питання;
- адаптація окремих підрозділів апарату управління до всієї системи і системи в цілому до зовнішнього середовища;
- визначення характеру взаємодії між підрозділами, враховуючи, що вона може здійснюватись паралельно, послідовно або змішаним способом.

Отже, питання утворення прокуратур і підрозділів у них прямо не визначено законодавством, проте шляхом тлумачення положень, робимо висновок, що вони створюються за внутрішнім переконанням керівника відповідної прокуратури, шляхом затвердження відповідного наказу і положення про структурний підрозділ. Вважаємо, що відсутність прямих вказівок на повноваження керівників щодо покладених на них функцій їх створювати є законодавчою прогалиною, яку необхідно усунути. Вважаємо за необхідне встановити вимогу щодо обґрунтування необхідності виділення окремих функцій підрозділу у наказі про його створення. Ці заходи внесуть прозорість у діяльність прокуратури, чим зменшать ризики корупційних схем і зловживань.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри правосуддя ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. Д. Новак.

Волошко Анастасія Валеріївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

4 курс, 45 група

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРОКУРОРІВ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі розвитку прокуратури особливої актуальності потребує питання відповідальності працівників прокуратури, оскільки при виконанні своїх службових обов'язків прокурор має належним чином реалізовувати покладені Конституцією повноваження та втілювати у життя положення п. 2 ст. 4 Закону України «Про прокуратуру» — всемірне утвердження верховенства закону, зміцнення правопорядку і захист від неправомірних посягань.

Питання дисциплінарної відповідальності працівників прокуратури досліджували такі науковці: І. Артеменко, В. Долежан, С. Подкопаєв,

Ю. Полянський, А. Пшонка, О. Толочко, М. Іншина, В. Пряникова, Є. Попович, В. Щербина та інші.

Серед науковців поширеною є думка, що дисциплінарна відповідальність прокурорів являє собою спеціальний вид дисциплінарної відповідальності, яка у свою чергу, є видом юридичної відповідальності, і полягає у застосуванні до порушників несприятливих заходів морального, матеріального та організаційного характеру.

Сироватська Л. О. зазначає, що дисциплінарний проступок матиме місце тільки тоді, коли правопорушення пов'язано з невиконанням своїх службових обов'язків, але за своїм характером воно не становить суспільної небезпеки і допускає застосування до особи дисциплінарних санкцій чи заходів громадського впливу.

Наразі, правовою основою дисциплінарної відповідальності прокурорів є Закон України «Про прокуратуру» (далі — Закон), Кодекс професійної етики та поведінки працівників прокуратури, Інструкція про порядок проведення службових розслідувань та службових перевірок в органах прокуратури України. Також, згідно з нормами вказаного Закону, продовжує діяти і Дисциплінарний статут прокуратури (далі — Статут), про що свідчать норми п. 5 ч. 5-1 Розділу 13 Перехідних положень Закону: «дисциплінарне провадження щодо прокурорсько-слідчих працівників, а також працівників навчальних, наукових та інших установ прокуратури, які мають класні чини, здійснюється відповідно до Дисциплінарного статуту прокуратури України».

В аспекті розглядуваного питання варто зауважити, що згідно Рішення Конституційного Суду України від 22.06.04 р. (справа про Дисциплінарний статут прокуратури): «...статут, затверджений Постановою Верховної Ради України як нормативно-правовий акт, за формою не є законом; у Статуті закріплено положення з питань організації і діяльності прокуратури, які відповідно до пункту 14 частини першої статті 92 Конституції України визначаються виключно законами України. На основі цього, Статут слід вважати таким, що не відповідає пунктам 14, 22 статті 92 та статті 123 Конституції України і не може бути основою при притягненні прокурорів до дисциплінарної відповідальності».

Виникає питання, положеннями якого нормативного акту необхідно керуватися при притягненні даної категорії працівників до дисциплінарної відповідальності. На мою думку, слід застосовувати положення Закону, оскільки у даному законі закріплена чітка процедура притягнення до відповідальності у вигляді дисциплінарного провадження. Дана процедура дозволить справедливо, об'єктивно і неупереджено перевірити факт порушення протягом встановлених строків незалежними суб'єктами і застосувати одне

із 3-х стягнень, які є найбільш доцільними при вчиненні порушень працівниками прокуратури.

При притягненні прокурора до даного виду відповідальності необхідно визначити підставу притягнення, уповноваженого суб'єкта на вчинення відповідних дій, строки, види, порядок оскарження.

Перш за все, слід визначитися з підставою притягнення до відповідальності. Відповідно до п. 1 ст. 43 Закону підставою притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності є:

- 1) невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків;
- 2) необґрунтоване зволікання з розглядом звернення;
- 3) розголошення таємниці, що охороняється законом, яка стала відомою прокуророві під час виконання повноважень;
- 4) порушення встановленого законом порядку подання декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру;
- 5) вчинення дій, що порочать звання прокурора і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності, у чесності та непідкупності органів прокуратури;
- 6) систематичне (два і більше разів протягом одного року) або одноразове грубе порушення правил прокурорської етики;
- 7) порушення правил внутрішнього службового розпорядку;
- 8) втручання чи будь-який інший вплив прокурора у випадках чи порядку, не передбачених законодавством;
- 9) публічне висловлювання, яке є порушенням презумпції невинуватості. Відповідно до положення п. 1 ст. 8 Статуту передбачається, що дисциплінарні стягнення щодо прокурорсько-слідчих працівників, а також працівників навчальних, наукових та інших установ прокуратури застосовуються за невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків або за проступок, який порочить його як працівника прокуратури. Як бачимо, Законом види дисциплінарних проступків окреслено значно детальніше, що, безумовно, дозволить уникнути суб'єктивізму при кваліфікації діяння прокурора як такого проступку.

Стосовно суб'єкта, який вирішує питання про притягнення до даного виду відповідальності, то відповідно до ст. 10 Статуту передбачено 4 групи суб'єктів:

- 1) Генеральний прокурор в повному обсязі, за винятком випадків;
- 2) Президент України за поданням Генерального прокурора України;
- 3) прокурори Кримської АРСР, областей, міста Києва та прирівняні до них прокурори;
- 4) міські і районні прокурори, інші прирівняні до них прокурори вносять подання вищестоящому прокурору про накладення дисциплінарного стягнення на підлеглих їм прокурорсько-слідчих працівників.

Відповідно до ст. 44–45 Закону Уповноваженим суб'єктом здійснювати дисциплінарне провадження є Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів. Керівник органу прокуратури, в якому працює прокурор, Генеральний прокурор України зобов'язаний невідкладно розглянути рішення про наявність підстав для відсторонення прокурора від посади, за результатами якого видає наказ про відсторонення прокурора від посади до завершення дисциплінарного провадження.

На нашу думку, порядок притягнення прокурорсько-слідчих працівників до цього виду юридичної відповідальності належним чином не врегульований. Оскільки існує розгалужена система суб'єктів, частина яких не відповідає сучасним приписам законодавства, їх необхідно мінімізувати, щоб не допускати узурпації та зловживання службовим становищем.

Відповідно до ст. 32 проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Вищу раду юстиції» розгляд питання про звільнення судді з посади за порушення присяги, про порушення вимог щодо несумісності суддею чи прокурором розглядається на засіданні секції Вищої ради юстиції не пізніше трьох місяців із дня закінчення перевірки, яка проводилась членом Вищої ради юстиції, а на засіданні Вищої ради юстиції — не пізніше одного місяця з дня прийняття рішення на засіданні секції Вищої ради юстиції.

На сьогодні вирішується питання щодо формування органів прокурорського самоврядування та Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії. Всеукраїнський з'їзд прокурорів України має вирішити питання щодо роботи КДКП, шляхом затвердження положення про КДКП і лише після цього КДКП зможе функціонувати на належному рівні та приймати рішення щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурорів згідно із Законом України «Про прокуратуру».

Існує певна система розбіжностей у видах дисциплінарних стягнень за Законом і Статутом. Зокрема, Законом розширено перелік стягнень такими як:

- 1) заборона на строк до одного року на переведення до органу прокуратури вищого рівня чи на призначення на вищу посаду в органі прокуратури, в якому прокурор обіймає посаду (крім Генерального прокурора України);
- 2) звільнення з посади в органах прокуратури.

Що стосується строку прийняття рішення про накладення на прокурора дисциплінарного стягнення:

- 1) ч. 4 ст. 48 Закону — рішення може бути прийнято не пізніше ніж через рік із дня вчинення проступку без урахування часу тимчасової непрацездатності або перебування прокурора у відпустці;
- 2) ст. 12 Статуту — застосовується протягом одного місяця з дня виявлення проступку, не враховуючи часу службової перевірки, тимчасо-

вої непрацездатності працівника та перебування його у відпустці, але не пізніше одного року з дня вчинення проступку (загальний строк становить 2 місяці). Як бачимо, Законом передбачений більш тривалий час розгляду даного питання, що призведе до прийняття обґрунтованого рішення.

Процедура повідомлення прокурора про накладення на нього дисциплінарного стягнення також різниться між досліджуваними актами:

- 1) Закон — ст. 48 — копія рішення вручається прокуророві або протягом семи днів надсилається рекомендованим повідомленням керівникові органу прокуратури та самому прокуророві;
- 2) Статут — ст. 13 наказ оголошується працівнику прокурором під розписку.

Існують відмінності і у процедурі оскарження. Так, за Законом — ч. 1 ст. 50 прокурор може оскаржити рішення до адміністративного суду або до Вищої ради юстиції протягом одного місяця з дня вручення йому чи отримання ним поштою копії рішення. Проте за ст. 14 Статуту може бути оскаржено працівником Генеральному прокурору України в місячний строк з дня ознайомлення з наказом.

Отже, положення нового Закону України «Про прокуратуру» є більш доречними, чіткими та ефективними. Вони відповідають сучасним реаліям і мають бути дотриманні при виникненні питання про дисциплінарну відповідальність, і маємо надію, що найближчим часом ці положення будуть реалізовані КДКП, створення якої можливе за результатами проведення всеукраїнської конференції прокурорів України.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри правосуддя ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. Д. Новак.

Герман Денис Олександрович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студент, Полтавський юридичний інститут,

4 курс, 42 група

ДО ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТАЄМНИХ ПЕРЕВІРОК ДОБРОЧЕСНОСТІ ПРОКУРОРІВ

Однією з новел Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII (далі — Закон) стало закріплення обов'язків прокурора, серед яких у ч. 5 ст. 19 передбачено обов'язок щорічно проходити таємну перевірку

добročесності. При цьому таємну перевірку добročесності прокурорів Генеральної прокуратури України, регіональних і місцевих прокуратур проводять підрозділи внутрішньої безпеки в порядку, затвердженому Генеральним прокурором України.

Питання запобігання корупційним правопорушенням, які вчиняються прокурорами, є достатньо розробленим у науковій літературі. Так, Н. В. Гарбуза розглядає вказані питання через призму прокурорської етики, а С. В. Ківалов та В. В. Ткаченко досліджують безпосередньо положення Закону, що регламентують здійснення таємної перевірки добročесності.

На нашу думку, під час дослідження зазначеного питання необхідно також звертати увагу на роль таємних перевірок добročесності у механізмі реалізації прав і свобод людини в Україні. Очевидно, що норма ч. 5 ст. 19 Закону покликана контролювати якість кадрового складу прокуратури та мала б стати гарантією належного виконання мети прокуратури, передбаченої ст. 1 Закону: захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. Проте з огляду на як формальні, так і сутнісні недоліки, відповідь на питання доцільності запровадження таких перевірок в аспекті захисту прав і свобод людини не є однозначною.

Тлумачення поняття добročесності на законодавчому рівні відсутнє, що значно ускладнює розуміння предмету таких перевірок. Вказане поняття використовується у Законі України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» від 14.10.2014 № 1699-VII, де вказано, що істотно зміцнити резистентність публічної служби проявам корупції, а також довіру до неї з боку громадян можуть перевірки на добročесність: імітація ситуацій, подібних тим, що виникають у повсякденній діяльності публічного службовця, з метою перевірки добročесності поведінки службовця за певних обставин. Таким чином, норма ч. 5 ст. 19 Закону відповідає вказаній стратегії та має на меті запобігання проявам корупції.

Великий тлумачний словник сучасної української мови надає визначення добročесності як високої моральної чистоти, чесності. Намагаючись дати визначення поняттю, що досліджується, С. Гула пропонує розуміти під добročесністю необхідну морально-етичну складову діяльності державного службовця, яка визначає межу і спосіб його поведінки, що базується на принципах доброго відношення до громадян та чесності у способі власного життя, виконанні своїх обов'язків та розпорядженні державними ресурсами.

При цьому наголошуємо на тому, що жодним нормативно-правовим актом не встановлено обов'язку прокурора здійснювати свої повноваження керуючись саме принципом добročесності, а тому обов'язок проходити вищевказані перевірки виглядає сумнівним та порушує принцип правової визначеності.

Не зважаючи на декларований прогресивний характер вищенаведених норм, до їх застосування на практиці, на нашу думку, слід ставитися обережно. Окрім цього, варто вказати на те, що процедура безпосереднього здійснення таємних перевірок доброчесності не врегульована, оскільки Наказ Генерального прокурора України «Про організацію роботи з питань внутрішньої безпеки в органах прокуратури України» від 22.09.2014 № 17-гн не містить положень щодо таких перевірок, а більш нового нормативного акту, що відповідав би нормам чинного Закону в окреслених питаннях прийнято не було.

Вважаємо, що, по-перше, імітація обстановки, що сприятиме вчиненню корупційних правопорушень, має характер негласної слідчої дії, а тому такі дії мають здійснюватися в рамках конкретного кримінального провадження за правилами, передбаченими Кримінальним процесуальним Кодексом України, а не відповідно до наказів Генерального прокурора України, як передбачено ч. 5 ст. 19 Закону. По-друге, під час проведення таких перевірок недопустимо застосовувати провокацію вчинення злочинів, оскільки це порушить п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція). По-третє, недоліком у Коментарі Генерального директорату з прав людини і верховенства права Ради Європи названо використання результатів перевірки доброчесності, оскільки у ч. 3 ст. 46 наведено положення про те, що результати проведення такої перевірки, внаслідок якої встановлено вчинення дисциплінарного проступку, є обов'язковою підставою для відкриття дисциплінарного провадження, однак це не вирішує питання про можливість відкриття кримінального провадження. Проте з цією думкою важко повністю погодитися, оскільки вважаємо, що працівники підрозділів внутрішньої безпеки органів прокуратури зобов'язані вносити відомості про вчинення корупційного злочину до ЄРДР.

Значній критиці таємні перевірки доброчесності піддаються у працях С. В. Ківалова, який категорично виступає проти їх запровадження, наголошуючи на такому: по-перше, такі перевірки створюватимуть гнітючу моральну атмосферу в колективах прокуратур, коли кожний працівник, у якого немає підстав підозрювати самого себе у корупції, мимоволі думає: «коли ж прийде моя черга?»; по-друге, таємні перевірки порушуватимуть принцип верховенства права, оскільки містять у собі невизначеність, не передбачають механізму судового контролю за її здійсненням та процесуального механізму реалізації; по-третє, тлумачення поняття «доброчесність» та її критерії не є правовими; по-четверте, сумнівною є можливість застосування до особи юридичних санкцій на підставі результатів такої перевірки.

Погоджуючись із вищенаведеними думками, вважаємо, що запровадження таємної перевірки доброчесності у формі створення обставин, спри-

ятливих для корупційних зловживань не стане ефективним механізмом запобігання корупції в органах прокуратури, передусім через неможливість використання доказів, отриманих з порушенням Конвенції. Дієвість провокації вчинення злочину є надзвичайно високою, однак слід розуміти факти порушення прав особи, якими супроводжуються такі діяння.

Вважаємо, що необхідно закріпити нормативний обов'язок прокурора відповідати вимогами доброчесності, її критерії та проводити перевірку відповідності прокурорів цим критеріям в ретроспективному спрямуванні. На нашу думку, перевірка взагалі не може виконувати роль превентивного заходу, а може слугувати лише джерелом відомостей про певне правопорушення, дослідження яких має здійснюватися в рамках юридичного провадження: залежно від характеру правопорушення, кримінального, дисциплінарного або у справі про адміністративне правопорушення.

Розглядаючи вказане питання в площині реалізації прав і свобод людини, вважаємо, що запровадження таємних перевірок доброчесності не підвищить рівня виконання прокуратурою завдання із захисту прав і свобод людини, а навпаки, створить в органах прокуратури атмосферу, несприятливу для виконання її функцій.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри правосуддя ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. Д. Новак.

Гранько Марина Геннадіївна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Полтавський юридичний інститут,
4 курс, 45 група

ТАЄМНА ПЕРЕВІРКА ДОБРОЧЕСНОСТІ ПРОКУРОРА

Публічна служба в Україні, до якої віднесено органи прокуратури є гарантими панування верховенства права, законності та правопорядку в державі, а їхня діяльність спрямована на захист прав і свобод людини і громадянина, інтересів суспільства і держави. Одним із способів забезпечення діяльності працівників органів прокуратури є встановлення на законодавчому рівні необхідного обсягу обов'язків, при сумлінному виконанні яких буде досягнуто вищеперерахованих завдань, що ставляться перед прокуратурою України.

Відповідно до ч. 5 ст. 19 ЗУ «Про прокуратуру», прокурор зобов'язаний щорічно проходити таємну перевірку доброчесності. Таємну перевірку доброчесності прокурорів Генеральної прокуратури України, регіональних

і місцевих прокуратур проводять підрозділи внутрішньої безпеки в порядку, затвердженому Генеральним прокурором України. Дане положення є новелою чинного законодавства про прокуратуру, що обумовлює актуальність дослідження.

Перш ніж аналізувати сутність вищезазначеного обов'язку, доцільно визначити, що розуміється під поняттям доброчесності. Термін доброчесності не визначений на рівні законодавства України та є оціночною категорією, що укладає його тлумачення.

Так, на думку С. Гули, доброчесність — це необхідна морально-етична складова діяльності державного службовця, яка визначає межу і спосіб його поведінки, що базується на принципах доброго відношення до громадян та чесності у способі власного життя, виконанні своїх обов'язків та розпорядженні державними ресурсами. Досить цікаву дефініцію наводить Борд Б. Кнудсен розуміючи під доброчесністю якість, що передбачає дотримання суворих принципів або спроможність зберігати повну оперативну готовність, цілісність та відповідність внутрішнім нормам в процесі застосування узгоджених принципів і стандартів. На думку автора, особа є доброчесною, коли виконує свою роботу чесно, компетентно і повно. На організаційному рівні доброчесність втілюється шляхом укорінення високих моральних стандартів в організаціях, на підприємствах та в державних установах.

Із вищеведеного слідує, що доброчесність є категорією, яка стоїть на стику моралі та права, а тому закріплення на рівні закону або роз'яснення в межах судової практики вважаємо бажаним.

Що стосується безпосередньо обов'язку, що закріплений у ч. 5 ст. 19 ЗУ «Про прокуратуру», то як відмічає А. В. Лапкін, така перевірка має на меті своєчасне виявлення та профілактику скоєння прокурорами корупційних правопорушень, діянь, несумісних із перебуванням на роботі в органах прокуратури, інших ганебних вчинків, порушень вимог Присяги працівника прокуратури, а також захист від неправомірного втручання у службову діяльність та перешкоджання виконанню покладених на прокурорів службових обов'язків, посягань на їх життя, здоров'я та майно.

Як зауважує С. Гула, таємна перевірка доброчесності повинна здійснюватися шляхом імітації ситуацій, подібних тим, що виникають у повсякденній діяльності публічного службовця, тобто іде мова про провокування хабара і відстеження поведінки конкретного чиновника на предмет чесності та невідкупності.

Відповідно, можемо зазначити, що сутність таємної перевірки доброчесності полягає у виявленні порушень з боку прокурорів законодавства, моральних норм та принципів, які стосуються їх діяльності, шляхом провокування, висунення пропозиції вчинення протиправних дій. У свою чергу, прокурор повинен відмовитися від вчинення протиправних дій та повідомити

вищестоящого по відношенню до нього прокурора про факт провокації, що на нашу думку, є бажаним та позитивним проявом його реакції.

Варто наголосити на тому, що не зважаючи на позитивну мету таємної перевірки доброчесності прокурорів, таке нововведення має ряд недоліків, на яких наголошують у своїх працях вчені.

Так, А. В. Лапкін наводить аргументи, що висвітлюють наявність проблем у закріпленні відповідного обов'язку. Одним із недоліків такої перевірки на думку вченого є те, що Закон України «Про прокуратуру» не встановлює жодних критеріїв щодо проведення таких перевірок, як і не визначає їх наслідків, за винятком того, що заява за результатами проведеної перевірки доброчесності прокурора, внаслідок якої встановлено вчинення дисциплінарного проступку, є обов'язковою підставою для відкриття дисциплінарного провадження щодо прокурора (ч. 3 ст. 46 ЗУ «Про прокуратуру»). Зокрема, не врегульовано можливості порушення за наслідками проведення перевірки доброчесності кримінального або адміністративного провадження. Такої ж думки притримується і Директорат з прав людини Ради Європи, зазначаючи про необхідність розробки норм щодо обробки результатів такої перевірки і можливості відкриття кримінального провадження.

Також, А. В. Лапкін відносить до недоліків ч. 5 ст. 19 ЗУ «Про прокуратуру» те, що не конкретизований предмет такої перевірки, оскільки «доброчесність» є оціночним поняттям, яке можна тлумачити гранично широко, що створює загрозу незалежності прокурора шляхом проведення таких перевірок. Разом з тим, як відмічає вчений, щорічна періодичність таких перевірок та їх спрямованість на запобігання корупції в середовищі прокурорів дозволяють зробити висновок про зв'язок перевірки із встановленням достовірності й повноти відомостей, наведених у поданих ними деклараціях про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, хоча повноваження щодо контролю та перевірки таких декларацій ст. 49 ЗУ «Про запобігання корупції» надаються Національному агентству з питань запобігання корупції. Кручок А. В. також застерігає на загрозі незалежності прокурорів відмічаючи те, що перевірка доброчесності також може використовуватися як механізм усунення чи дискредитації прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, які успішно виконують свою роботу з кримінального переслідування корупції.

Серед недоліків проведення таємної перевірки відносять вказівку на «таємність» проведення перевірки доброчесності, а також відсутність норм щодо її порядку. Вказане створює можливість неправомірного втручання в особисте життя прокурора та порушення його конституційних прав.

Крім того, як відмічає С. В. Ківалов, відповідні перевірки можуть створювати гнітючу моральну атмосферу в колективах прокуратур. Вчений не виключає також використання в процесі перевірки доброчесності анонімних заяв,

в тому числі від колег — суддів. А. Б. Кручок відмічає на тому, що на законодавчому рівні також не встановлено можливість та порядок оскарження таких перевірок. Вчений також пропонує передбачити можливість Ради прокурорів України брати участь в розробці порядку проведення перевірок доброчесності.

Із вищенаведених тверджень слідує, що закріплене положення ч. 5 ст. 19 ЗУ «Про прокуратуру» щодо проведення таємної перевірки прокурорів є недостатньо врегульоване на рівні законодавства, а саме по-перше, не встановлено жодних критеріїв щодо проведення таких перевірок; по-друге, не визначено наслідки перевірки, окрім відкриття дисциплінарного провадження; по-третє, не конкретизований предмет такої перевірки, що створює загрозу порушення незалежності прокурора; по-четверте, відсутність норм щодо порядку проведення перевірки; по-п'яте, створення несприятливої моральної атмосфери в колективах прокуратур; по-шосте, відсутність нормативної регламентації порядку оскарження таких перевірок.

Проте, Директорат з прав людини Ради Європи наголошує на тому, що перевірки не є самі по собі проблемою, а мета, що лежить в основі таких перевірок, є виправданою.

Таким чином, можна відзначити, що проведення таємних перевірок доброчесності прокурорів на сьогодні не є достатньо врегульованим, що викликає необхідність подолання відповідних прогалин законодавства. Проте, закріплення такого обов'язку є позитивною тенденцією, котра спрямована на виявлення кадрів органів прокуратури, що порушують чинне законодавство.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри правосуддя ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. Д. Новак.

Йілмаз Тімур Мустафович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студент, Інститут підготовки кадрів

для органів юстиції України,

2 курс, 9 група

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

З огляду на те, що широке коло відносин у діяльності органів публічної влади та їх посадових осіб унормована законодавством про працю, аналіз антикорупційних механізмів з точки зору трудового права є цілком обґрунтованим.

Попри створене Національне антикорупційне бюро й ухвалення низки нормативно-правових актів з цього питання, зокрема, Закону України від 08.04.2014 № 1188-VII «Про відновлення довіри до судової влади в Україні», Закону України від 16.09.2014 № 1682-VII «Про очищення влади», Закону України від 14.10.2014 № 1700-VII «Про запобігання корупції» тощо, ми не готові стверджувати про наявність у державі досконалої антикорупційної стратегії.

Модернізація інституту державної служби стала одним із пунктів Коаліційної угоди. Сфера дії закону, формування складу Комісії з питань вищого корпусу державної служби, посилення гарантій використання державної мови під час виконання своїх обов'язків, деполітизація державної служби, конкретизація понять, що застосовуються у законопроекті, тривалий час були предметом розгляду підкомітету з питань державної служби та служби в органах місцевого самоврядування.

1 травня цього року набув чинності Закон України № 889-VIII «Про державну службу», прийнятий Верховною Радою України 10 грудня 2015 р. Експерти відзначили істотне покращення у напрямі правового регулювання трудових відносин. Зокрема, позитивно відреагував на проект закону один із найавторитетніших аналітичних центрів ЄС — Програма SIGMA (Програма підтримки вдосконалення врядування менеджменту). Закон відтворює такі положення, як-то:

- посилення ролі виборних органів первинних профспілкових організацій у захисті прав та інтересів державних службовців;
- здійснення Національною академією державного управління при Президенті України науково-методичного забезпечення діяльності системи підготовки, перепідготовки, спеціалізації та підвищення кваліфікації державних службовців;
- скасування заборони на суміщення роботи на посаді державної служби з обов'язками депутата місцевої ради (за виключенням посад категорії «А»);
- встановлення системи дисциплінарної відповідальності державних службовців з вичерпним переліком підстав щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності та порядком накладення стягнень за дисциплінарні проступки;
- підвищення граничного віку з 60 до 65 років, як це передбачено нормативно-правовими актами у сфері пенсійного забезпечення;
- введення щорічного оцінювання результатів службової діяльності державного службовця замість атестації і т. д.

Слід погодитись із висновками Головного юридичного управління апарату Верховної Ради щодо відсутності підстав для розширення повнова-

жень парламенту шляхом прийняття Закону «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», оскільки ці повноваження віднесені до компетенції Кабінету Міністрів України. Неузгодженість з частиною 2 ст. 19 Конституції, згідно з якою органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, зокрема частини 2 ст. 11 проекту, яка визначає права, а не спосіб здійснення повноважень, який складає зміст цієї статті. Крім того, низка положень Закону «Про державну службу» фактично унеможливають регулювання порядку діяльності Національного агентства підзаконними актами.

Потребує приведення нормативно-правових актів у відповідність до сучасного антикорупційного законодавства й прийняття Закону України «Про очищення влади». Зміни торкнулися також Кодексу законів про працю України, зокрема, статті 36 цього Кодексу.

Антикорупційна стратегія на 2014–2017 роки, затверджена Законом України від 14.10.2014 № 1699-VII, на нашу думку, не враховує багатьох причин, які можуть лежати в основі корупції. Так, в ній передбачено прийняття закону про перевірки публічних службовців «на добросовісність». Результатом перевірки може бути лише дисциплінарна, а не кримінальна відповідальність. Відтак, можливість встановлення складу злочину та його правові наслідки у проекті не згадуються.

Запровадження провокаційного підходу, який полягає в імітації «ситуацій, подібних тим, що виникають у повсякденній діяльності публічного службовця», навряд чи зможе виправити ситуацію. Спроба реалізації Правил етичної поведінки державних службовців, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 11.02.2016 № 65, за допомогою відповідної інфраструктури забезпечення стандартів означає створення спеціального органу. На наше переконання, аналіз поведінки конкретної особи як «неетичної» є непотрібною та надзвичайно обтяжливою на рівні центральних органів виконавчої влади. Більше того, публічні службовці складають присягу, отже дотримання етичних норм вже є професійним обов'язком. Тому це положення відверто безперспективне.

Незважаючи на те, що протидія корупції є однією з ознак правової держави, чинне законодавство ще й досі містить прогалини та колізії, усунення яких поліпшить правове регулювання у сфері трудових відносин.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри трудового права НЮУ імені Ярослава Мудрого А. М. Юшко.

Карунік Сергій Михайлович

*НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студент, Інститут прокуратури
та кримінальної юстиції,
2 курс, 21 група*

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Питання обсягу правотворчих повноважень Президента України завжди було актуальним і залишається таким і в наш час. Воно досліджувалося найвідомішими правниками протягом довгого періоду державотворення аж з моменту здобуття незалежності нашою країною. Адже вони постійно піддавалися змінам в періоди політичних реформ України, в тому числі при зміні форми правління з президентсько-парламентської на парламентсько-президентську і навпаки.

У межах правотворчої діяльності Президента України слід виокремлювати провадження щодо розробки і прийняття нормативних актів. У формі діяльності голови держави вирізняють два види проваджень:

- 1) нормотворче;
- 2) виконавче.

Нормотворче провадження являє собою контроль Президента України, як гаранта Конституції, щодо відповідності до Основного Закону нормативно-правових актів Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, Ради Міністрів АРК. Наприклад, він зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності Конституції України з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності або скасовує акти Ради Міністрів Автономної Республіки Крим.

Виконавче провадження полягає в контролі за своєчасністю і повнотою виконання парламентських і президентських актів органами виконавчої влади всіх рівнів.

Президент України наділений досить широкими повноваженнями щодо впливу на законодавчий процес.

По-перше, право законодавчої ініціативи. Воно закріплене за Президентом України 93 статтею Конституції України. Вона покладає на Верховну Раду України обов'язок розглядати позачергово ті законопроекти, які Президент України визначив як невідкладні. За період роботи Верховної Ради

України шостого скликання Президент вніс на розгляд парламенту 66 законопроектів, з яких 41 були визначені як невідкладні. Також відповідно до ст. 156 Конституції України Глава держави має право ініціювати внесення змін до Конституції України.

По-друге, право відкладального вето та промульгація. Промульгацію законопроекту Президент України повинен здійснити протягом 15 днів. Протягом цього часу Президент може підписати документ або повернути його на повторний розгляд до Верховної Ради України зі своїми зауваженнями та пропозиціями. При цьому подолання вето Глави держави може здійснити кваліфікована більшість депутатів від конституційного складу Верховної Ради України.

По-третє, видання Президентом України підзаконних актів нормотворчого характеру. Протягом усього періоду незалежності це право Глави держави мало тенденцію до звуження. Зараз такі укази Президент України може видавати у двох сферах:

- 1) щодо впорядкування роботи його допоміжних органів (наприклад, видання Указу Президента «Деякі питання Адміністрації Президента України» від 14.07. 2014 р.);
- 2) у сфері оборони, що передбачено п. 17 ч. 1 ст. 106 Конституції України. За Президентом України встановлено статус Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України та закріплено функцію керівництва у сфері національної безпеки і оборони України. Ці повноваження визначені Законами України «Про військовий обов'язок та військову службу» від 30.07.2015 р., «Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію» від 24.07.2015 р., «Про оборону України» від 05.03.2015 р.

До компетенції Глави держави належить видання таких нормативно-правових актів:

- положення: про мобілізаційну підготовку Збройних Сил України, інших формувань, створених відповідно до законодавства України; про порядок мобілізації; про Генеральний Штаб Збройних Сил України;
- плани: розвитку Збройних Сил України; їх дислокації та розташування; мобілізаційні плани України на особливий період;
- інші документи, що регламентують повноваження, організацію органів військового управління.

Існує проблема в правотворчості Президента України, яка знаходить своє місце у регулюванні деяких галузей суспільних відносин, де спостерігається суперечливість між правовими актами Президента України та нормативно-правовими актами інших органів державної влади, диспропорції у співвідношенні між законами та актами президентської правотворчості, відсутність

у цих актах механізмів їх реалізації. Для вирішення цього питання необхідно систематизувати нормотворчу діяльність Президента України, задля зупинення негативних тенденцій у нормотворчій діяльності глави держави. Але для усунення можливості зловживати своїми нормотворчими повноваженнями Конституційний Суд України може розглянути будь-який акт Президента і визнати його неконституційним.

Узагальнюючи, слід зазначити, що нормотворча діяльність Президента України здійснюється у формі прямого впливу на законодавчий процес, видання окремих підзаконних актів, що стосуються внутрішнього порядку функціонування Збройних Сил України, і, за наявності конституційного контролю, сама по собі не може створювати передумови для узурпації державної влади.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри конституційного права України НЮУ імені Ярослава Мудрого К. О. Павшук.

*Касмініна Юлія Олександрівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Полтавський юридичний інститут,
4 курс, 46 група*

ЗАРОБІТНА ПЛАТА ПРОКУРОРІВ МІСЦЕВОЇ ПРОКУРАТУРИ ТА ЗАБОРГОВАНІСТЬ ПО ЇЇ ВИПЛАТІ

Однією з найважливіших умов досягнення значного кадрового потенціалу будь-якої установи є зацікавленість усіх категорій працівників у високій якості та ефективності праці. Провідна роль у матеріальній мотивації трудової діяльності належить заробітній платі.

Однак, у зв'язку із реформуванням в органах прокуратури та зміною законодавства, питання щодо вдосконалення системи оплати праці прокурорів в Україні залишається актуальним та потребує подальшого наукового вдосконалення.

Метою даної роботи є дослідження сутності заробітної плати місцевих прокурорів, її структури, а також заборгованості по її виплаті.

Питанням реформування та вдосконалення системи оплати праці прокурорам приділяло увагу багато вчених таких, як Акуліч А. В., Ішин М. І., Онайко Р. О., Прилипка С. М., Прокопенко В. І., Ярошенко М. О. та інші.

Заробітна плата — це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку роботодавець в особі власника або уповноваженого ним органу

виплачує працівникові за виконану роботу (ст. 1 Закону України «Про оплату праці»). Нестандартною є ситуація, коли з тих чи інших причин заробітна плата не виплачується або її виплата затримується.

Заробітна плата прокурорів визначається ЗУ «Про прокуратуру» та не може визначатися іншими нормативно-правовими актами. Так, відповідно до статті 81 зазначеного закону заробітна плата прокурорів складається з посадового окладу, премій та надбавок за:

- 1) вислугу років;
- 2) виконання обов'язків на адміністративній посаді та інших виплат, передбачених законодавством.

Посадовий оклад прокурора місцевої прокуратури встановлюється у розмірі 12 мінімальних заробітних плат, визначених законом, що запроваджується поетапно:

- з 1 липня 2015 року — 10 мінімальних заробітних плат;
- з 1 січня 2016 року — 11 мінімальних заробітних плат;
- з 1 січня 2017 року — 12 мінімальних заробітних плат.

Тобто законом встановлений конкретний розмір посадового окладу прокурора місцевої прокуратури.

Преміювання прокурорів здійснюється в межах фонду преміювання, утвореного в розмірі не менш як 10 відсотків посадових окладів та економії фонду оплати праці.

Відповідно до ч. 7 ст. 81 ЗУ «Про прокуратуру»: прокурорам виплачується щомісячна надбавка за вислугу років у розмірах: за наявності стажу роботи понад один рік — 10 відсотків, понад 3 роки — 15 відсотків, понад 5 років — 18 відсотків, понад 10 років — 20 відсотків, понад 15 років — 25 відсотків, понад 20 років — 30 відсотків, понад 25 років — 40 відсотків, понад 30 років — 45 відсотків, понад 35 років — 50 відсотків посадового окладу.

Проте, пунктом 11 Прикінцевих положень ЗУ «Про державний бюджет України на 2016 рік» визначено, що норми і положення ст. 81 ЗУ «Про прокуратуру» застосовується в порядку та у розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного та місцевого бюджетів та бюджетних фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Постановою Кабінету Міністрів України від 31.05.2012 р. № 505 «Про упорядкування структури та умов оплати праці працівників органів прокуратури» затверджено схеми посадових окладів працівників органів прокуратури, які не відповідають вимогам ст. 81 ЗУ «Про прокуратуру».

Водночас, відповідно до ст. 13 розділу XII Закону України «Про прокуратуру», Кабінету Міністрів України доручено у тримісячний строк з дня наступного за днем опублікування цього Закону привести свої нормативно-

правові акти у відповідність з цим Законом: забезпечити приведення нормативно-правових актів міністерств та інших відповідних центральних органів виконавчої влади України у відповідність з цим Законом. Проте, в супереч закону, Кабінетом Міністрів України не були виконані вимоги зазначеної норми.

Також, слід зазначити, що закони України мають вищу юридичну силу, ніж постанови Кабінету Міністрів України. А так як, відповідно до ч. 4 ст. 43 Конституції України кожен має право на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом, то відсутність чи скорочення бюджетних асигнувань не може бути підставою для зменшення посадових окладів, надбавок до них, які передбачені законом.

Так, Європейський Суд з прав людини у справі «Кечко проти України» констатував, що не приймає аргумент Уряду щодо бюджетних асигнувань, оскільки органи державної влади не можуть посилатись на відсутність коштів як причину невиконання своїх зобов'язань. Крім цього, суд зазначає, що законодавство, яке визначає зобов'язання держави має первинний характер, а бюджетне законодавство — похідний від нього характер.

Такий висновок узгоджується з позицією Конституційного Суду України у справі № 1-37/2008, який вказав наступне: «Закон України про державний бюджет України як правовий акт, що має особливий предмет регулювання (визначення доходів та видатків на загальносуспільні потреби), створює належні умови для реалізації законів України, інших нормативно-правових актів, ухвалених до його прийняття, які передбачають фінансові зобов'язання держави перед громадянами і територіальними громадами. Саме у виконанні цих зобов'язань утверджується сутність держави як соціальної і правової. Відповідно до статей 1, 3 Конституції України та принципів бюджетної системи держава не може довільно відмовлятися від взятих на себе фінансових зобов'язань, передбачених законами, іншими нормативно-правовими актами, а повинна діяти ефективно і відповідно в межах чинного бюджетного законодавства».

Слід зазначити, щов Законі України «Про прокуратуру» не передбачено такого терміну як «заборгованість» по виплаті заробітної плати. Це питання регулюється Кодексом законів про працю України, а саме главою 7, в якій висвітлено питання щодо оплати праці. Заборгованість із заробітної плати може виникати за порушення строків, передбачених у ст. 115 Кодексу законів про працю України «Строки виплати заробітної плати», ст. 116 «Строки розрахунку при звільненні», ст. 117 «Відповідальність за затримку розрахунку при звільненні».

На сьогодні в Україні прокурорам виплачується заробітна плата нижча, ніж встановлена в законі, у зв'язку з чим виникає заборгованість по її виплаті.

Трудове законодавство за посередництва цивільно-процесуального закону передбачає можливість звернення до суду за захистом свого порушеного права щодо своєчасної виплати заробітної плати.

Звернення за захистом до суду має свої переваги: лише в суді працівник має змогу повністю відновити свої порушені права; судовий розгляд має неабиякий виховний характер і громадський вплив; він дозволяє виявити й інші порушення прав працівників, на які суд зобов'язаний реагувати шляхом постановлення окремої ухвали, направлення до контролюючих органів.

Так, прикладом такого звернення та позитивного рішення на користь прокурора є постанова Сумського окружного адміністративного суду від 10 березня 2016 року. Суд частково задовольнив позов колишнього прокурора прокуратури міста Суми до прокуратури Сумської області. Своїм рішенням суд визнав протиправними дії прокуратури Сумської області в частині ненарахування та невиплати прокурору заробітної плати та зобов'язав наглядове відомство виплатити прокурору зарплату за липень-грудень 2015 року відповідно до норм ст. 81 ЗУ «Про прокуратуру», а не згідно з тарифних сіток, встановлених розпорядженням КМУ. На жаль, такі випадки позитивного рішення є поодинокими.

Отже, дослідивши особливості правового регулювання заробітної плати місцевих прокурорів та заборгованості по її виплаті, можна прийти до висновку, що дане питання є недостатньо врегульованим на законодавчому рівні. Зокрема, ми бачимо, що рішення уряду не відповідають профільному закону прокурорів, поняття «заборгованості» взагалі не передбачене цим законом.

Тому, сучасний стан системи та рівня оплати праці прокурорів, зумовлює негайну потребу в її вдосконаленні та приведенні у відповідності до світових стандартів. Так як, заробітна плата прокурорів повинна забезпечувати належний рівень життя прокурора та його сім'ї, залучення та утримання висококваліфікованих працівників, уникнення корупції та підвищення ефективності функціонування системи прокуратури.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри правосуддя ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. Д. Новак.

Кечеджі Олена Борисівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

2 курс, 24 група

ВИПРОБУВАННЯ ПРИ ПРИЙНЯТТІ НА РОБОТУ І ПРИЗНАЧЕННІ НА ПОСАДУ

Відповідно до статті 26 КЗпП з метою перевірки відповідності працівника роботі, яка йому доручається, при укладенні трудового договору

угодою сторін може бути обумовлене випробування. Тож стверджується, що згідно з трудовим законодавством випробування при прийнятті на роботу є *додатковою умовою* трудового договору, що встановлюється тільки за угодою сторін.

Умова про випробування має бути присутня в наказі (розпорядженні) про прийняття на роботу, з яким працівник ознайомлюється і ставить на ньому свій підпис. Без зазначення відповідної умови чи без такого ознайомлення трудовий договір буде вважатися укладеним без встановлення випробування.

Разом з тим, аналіз положень Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 закріплює інший підхід до встановлення випробування щодо державних службовців.

По-перше, слід визначити, чи можна вважати випробування такою умовою, що встановлюється за угодою сторін. Так, відповідно до ч. 1 ст. 35 Закону України «Про державну службу» зазначено, що з метою перевірки відповідності державного службовця займаній посаді *суб'єкт призначення* в акті про призначення на посаду *може встановити* випробування із зазначенням його строку. Тож встановлення випробування у даному разі є правом суб'єкта призначення і відповідно встановлюється за його ініціативою.

Водночас ч. 4 цієї ж статті зазначає, що у разі *незгоди особи* з рішенням про встановлення випробування вона вважається такою, що відмовилася від зайняття посади державної служби. Тому можемо стверджувати, що угода сторін є обов'язковою і при призначенні на посаду державного службовця.

По-друге, виникає питання, чи дійсно випробування є додатковою умовою трудового договору? У даному разі слід звернути увагу на ч. 2 ст. 35 вищезгаданого закону, згідно з якою встановлення випробування при призначенні особи на посаду державної служби вперше є обов'язковим. Тобто у цьому випадку випробування виступає *обов'язковою умовою* трудового договору, в іншому разі умова випробування державного службовця залишається *факультативною*.

Така двоїстість випробування, на наше переконання, не є виправданою. Адже випробування встановлюється з метою перевірки відповідності працівника *роботі*, яка йому доручається. Як стверджується у літературі: «...інформація з наданих документів не може дати повне уявлення про ділові якості працівника. Ця інформація відображає трудову діяльність працівника в минулому, а при прийомі на роботу йдеться *про майбутню роботу* на новому місці, в іншому колективі, у нових умовах. Саме випробування допомагає визначити придатність працівника до виконання трудової функції в новій обстановці».

Тож встановлення випробування обов'язковою умовою лише при прийнятті на посаду вперше ґрунтується на відсутності досвіду, необхідних

навичок тощо, хоча це не свідчить про невідповідність службовця виконуваний роботі, на це може вказувати лише *результативність його праці*. Тому обов'язкове встановлення випробування, на нашу думку, не є необхідним, адже воно насамперед створює нерівні можливості щодо зайняття посад державної служби (особливо щодо осіб, які призначаються вперше) і, зрештою, ця обставина не сприяє ротатції, оновленню державного апарату.

Хоча умова про випробування встановлюється за угодою сторін, його тривалість визначається лише роботодавцем. граничні строки такого випробування містяться в ст. 27 КЗпП та ч. 3 ст. 35 Закону України «Про державну службу» і становлять: для робітників — 1 місяць; для працівників — 3 місяці, а за погодженням з виборного органу первинної профспілкової організації — 6 місяців; для державних службовців — 6 місяців.

Таким чином, для державних службовців законодавством встановлені більш тривалі строки випробування. Проте, якщо при випробуванні працівників та робітників встановлено невідповідність роботі, на яку їх було прийнято, роботодавець протягом цього строку вправі розірвати трудовий договір. Щодо державного службовця, то відповідно до п. 6 ст. 35 Закону України «Про державну службу» суб'єкт призначення попереджає державного службовця про звільнення у письмовій формі не пізніше як *за сім календарних днів* із зазначенням підстав невідповідності займаній посаді.

Тобто у даному разі державний службовець користується певною перевагою, має додаткову гарантію, адже він може протягом тижня розпочати пошук нової роботи, підготуватися до судового вирішення справи тощо. Водночас існують позитивні моменти і для роботодавця, який має змогу підшукати і запросити нову людину на відповідну посаду державної служби.

Цікавим є також питання продовження строку випробування. Так у разі відсутності працівника на роботі з поважних причин, строк випробування *може бути* продовжено на відповідну кількість днів, протягом яких він був відсутній. Це є правом роботодавця, яке він може або реалізувати або ні.

Водночас щодо державних службовців ситуація є дещо інакшою, адже у разі такої відсутності державного службовця, строк випробування *продовжується* на відповідну кількість днів, протягом яких він фактично не виконував посадові обов'язки. Тобто тут таке продовження є обов'язковим.

Після закінчення строку випробування встановлюються його результати. Відповідно до КЗпП, коли строк випробування закінчився, а *працівник продовжує працювати*, то він вважається таким, що витримав випробування. Надалі розірвання трудового договору здійснюється на загальних підставах.

У свою чергу, державний службовець вважається таким, що пройшов випробування, якщо його *не озайомлено з наказом* про його звільнення

з посади державної служби. Таке ознайомлення має бути обов'язково зафіксоване підписом державного службовця.

У випадку незадовільного результату випробування (невідповідність займаній посаді або виконуваній роботі) роботодавець має право розірвати укладений трудовий договір без погодження із профспілковим комітетом і без виплати вихідної допомоги на підставі ст. 28 КЗпП.

У разі ж встановлення невідповідності державного службовця займаній посаді звільнення відбувається за п. 2 ч. 1 ст. 87 Закону України «Про державну службу».

Підставою для звільнення працівника за ст. 28 КЗпП і державного службовця за п. 2 ч. 1 ст. 87 Закону України «Про державну службу» є фактичні докази того, що працівник або державний службовець не виконує чи не належним чином виконує свою трудову функцію, тобто звільнення має бути мотивованим.

Таким чином, випробування працівників, робітників та державних службовців здійснюється за загальних засадах, проте щодо державних службовців існують певні особливості. Ці особливості ставлять державного службовця переважно у невігідні умови в порівнянні з іншими працівниками, що зумовлено насамперед характером діяльності щодо практичного виконання завдань і функцій держави.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого М. М. Грекова.

Кисличенко Інна Володимирівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

4 курс, 45 група

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Євроінтеграційний курс, обраний Україною, вимагає забезпечення єдиної й цілісної державної антикорупційної політики, від якої залежить поступальний розвиток суспільства. Одним із шляхів, спрямованих на подолання корупції в нашій державі було прийняття нового Закону України «Про прокуратуру», який передбачає створення нового органу прокуратури — Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Дослідження окремих (проблем-

них) аспектів організації та діяльності останньої й зумовлює актуальність обраної теми.

Спеціалізована антикорупційна прокуратура (далі — САП України), призначення якої полягає в реалізації функцій прокуратури у сфері запобігання і протидії корупції, була створена наказом Генпрокурора України від 22 вересня 2015 року на правах самостійного структурного підрозділу Генеральної прокуратури України, однак не дивлячись на це, САП України наділено певною автономією.

Так, в ч. 1 ст. 8-1 Закону України «Про прокуратуру» зазначено, що призначення прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури здійснюється її керівником за результатами відкритого конкурсу, який проводить конкурсна комісія у складі керівника САП України та визначених ним і Генеральним прокурором України осіб. Склад комісії та порядок проведення нею відкритого конкурсу визначаються керівником. Така процедура призначення свідчить про організаційну автономію Спеціалізованої антикорупційної прокуратури від Генеральної прокуратури України, адже, по-перше, визначення порядку проведення конкурсу для призначення прокурорів САП України покладається на керівника, на відміну від прокурорів інших прокуратур, де порядок проведення конкурсу визначається Кваліфікаційно-дисциплінарною комісією прокуратури (далі — КДКП). По-друге, призначення прокурорів цієї прокуратури здійснюється наказом її керівника, а не в загальному порядку передбаченому ст. 35 Закону України «Про прокуратуру», відповідно до якого призначення кандидата на посаду прокурора здійснюється керівником прокуратури на підставі подання КДКП. По-третє, призначенню кандидатур, відібраних конкурсною комісією на посади першого заступника керівника та заступника керівника САП України Генеральним прокурором України передує подання цих кандидатур на розгляд керівника, чого не передбачено для кандидатів на відповідні адміністративні посади в інших прокуратурах. Також варто зазначити, що в Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі, на відміну від інших прокуратур України ускладнено процедуру призначення на адміністративні посади, що здійснюється за результатами відкритого конкурсу, організація та проведення якого покладається на конкурсну комісію у складі одинадцяти осіб, чотири з яких визначаються Радою прокурорів України, а сім — Верховною Радою України.

Про автономію САП України, на нашу думку, свідчить і можливість її альтернативного розташування, — або в службових приміщеннях Генеральної прокуратури України (регіональної чи місцевої прокуратури), але за умови, що ці приміщення будуть розташовані окремо один від одного, або ж в службових приміщеннях Національного антикорупційного бюро України.

Визначення такої організаційної автономії Спеціалізованої антикорупційної прокуратури України є цілком передбачуваною та обґрунтованою, оскільки вона дозволяє здійснювати ефективне співробітництво з Національним антикорупційним бюро України та зберігати неупередженість прокурорів при здійсненні своїх повноважень.

Окрім організаційної, на думку Лапкіна А. В., з якою ми погоджуємося, Спеціалізована антикорупційна прокуратура України має ще й функціональну автономію, про що свідчать специфічні функції, що покладаються на неї відповідно до ч. 5 ст. 8 ЗУ «Про прокуратуру», а саме: здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, яке здійснюється Національним антикорупційним бюро України; підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях; представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених Законом України «Про прокуратуру» і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями. Саме така функціональна спрямованість відображає відмінність САП України від інших прокуратур, і характеризує її як вузьконаправлену інституцію, діяльність якої (поряд з іншими державними органами) спрямована на боротьбу з корупцією.

Стосовно функції міжнародного співробітництва, варто, також, погодитися з думкою Лапкіна А. В., що вона не є самостійною функцією САП України. Передбачаючи в ч. 5 ст. 8 Закону України «Про прокуратуру», що у межах реалізації своїх функцій Спеціалізована антикорупційна прокуратура України здійснює міжнародне співробітництво, законодавець фактично визначає її в якості самостійного суб'єкта міжнародного співробітництва, поряд з ГПУ, що суперечить положенням Розділу XI «Міжнародне співробітництво» цього Закону. З іншого боку, оскільки САП України є структурним підрозділом Генеральної прокуратури України, здійснення нею міжнародного співробітництва формально не порушує монопольного права останньої на таку діяльність.

Проте, це не єдиний недолік, що міститься в Законі України «Про прокуратуру». Так, в Законі не зазначено строк призначення прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури України та не врегульовано можливість їх подальшого працевлаштування в органах прокуратури у разі спливу такого строку.

Негативне значення відсутності такого положення полягає у тому, що призначення прокурорів САП України за загальним правилом, тобто, безстроково може сприяти їх необ'єктивності та порушенню засад неупередженості та незалежності. У цьому аспекті, як зазначає Кручко А. Б., корисним для використання може бути досвід Італії, Естонії, Румунії, де існує практика, коли державні обвинувачі в корупційних злочинах призначаються на

посаду протягом певного строку, після закінчення якого, у разі відсутності службових порушень та зловживань, переводяться на роботу в суди чи органи юстиції.

Для пристосування такого досвіду до реалій нашої держави найоптимальнішим видається чітке визначення строку повноважень прокурорів САП України на 5 років, що збігається із строком повноважень керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, оскільки саме однаковий строк повноважень прокурорів та їх керівника здатний попередити можливість виникнення упередженого ставлення та може забезпечити ефективність здійснення покладених на них функцій. Подальше ж працевлаштування в органах прокуратури вважаємо за доцільне здійснювати на вакантні місця в порядку черговості кандидатів на посаду прокурора в рейтингу визначеному Кваліфікаційно-дисциплінарною комісією прокурорів України.

В ч. 5 ст. 19 Закону України «Про прокуратуру» зазначено про обов'язок прокурорів щорічно проходити таємну перевірку доброчесності, яку проводять підрозділи внутрішньої безпеки в порядку, затвердженому Генеральним прокурором України. Але, ні зміст поняття доброчесності, ні результати перевірки та можливості їх оскарження не визначені на законодавчому рівні. Відсутність чіткого механізму таких перевірок, недосконалість юридичної техніки у цьому питанні, на нашу думку, можуть сприяти не боротьбі з корупцією в органах прокуратури, а, навпаки, зумовлювати підстави дискредитації сумлінних прокурорів САП, які в повному обсязі виконують свої обов'язки. Тож вважаємо, що деталізація таких перевірок на рівні закону є необхідною в найкоротші терміни.

Таким чином, новостворена Спеціалізована антикорупційна прокуратура України, незважаючи на своє правове становище самостійного структурного підрозділу ГПУ, має ознаки організаційної та функціональної автономії, які відображають специфічні, відмітні особливості організації та діяльності цієї прокуратури. Разом з тим, окремі положення закріплені в Законі України «Про прокуратуру», зокрема, щодо строку повноважень, проведення перевірок доброчесності прокурорів САП України, або ж взагалі нормативно не врегульовані, або характеризуються недосконалістю юридичної техніки, що спричиняє проблеми при застосуванні окремих норм Закону. Окреслені у роботі питання потребують подальшого наукового дослідження, теоретичного осмислення й впровадження фундаментальних практичних заходів, що сприятиме ефективному функціонуванню Спеціалізованої антикорупційної прокуратури України.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри правосуддя ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. Д. Новак.

Леошко Данило Дмитрович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студент, Полтавський юридичний інститут,

3 курс, 33 група

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПИТАННЯ ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ

Права та інтереси повнолітньої особи та права дитини мають різний порядок захисту. Проте, на нашу думку, саме права та інтереси дитини, як неповнолітньої особи, мають бути поставлені на вищий щабель охорони. Тому порядок захисту прав та інтересів дитини потребує постійного вдосконалення в законодавстві України.

Одним з таких способів захисту виступає позбавлення батьківських прав.

Таке позбавлення є заходом впливу на батьків, які неналежним чином виконують свої батьківські обов'язки стосовно дитини. Причому це спрямовано не лише на захист прав, свобод та інтересів дитини, а і передбачає настання не вигідних та негативних наслідків для батьків. Позбавлення батьківських прав провадиться виключно у судовому порядку та лише за наявності умисної винної поведінки батьків, на підставах встановлених законодавством.

Дослідженням проблематики питання батьківських прав, підстав та порядку їх позбавлення присвятили свої праці такі вчені як, В. І. Борисова, А. Г. Григор'єва, І. В. Жилінкова, Є. В. Єрохіна, Л. В. Красицька, Т. А. Фадеева. Вони приділяють увагу як дослідженню питання правової природи таких прав, так і їх значення, законодавчих підстав та процедури їх позбавлення.

Будучи «найсуворішою» мірою відповідальності, позбавлення батьківських прав не знаходить свого понятійного тлумачення в сімейному законодавстві. Отже, можна сказати, що національне сімейне законодавство, зокрема Сімейний Кодекс України, має недоліки, що стосуються визначення поняття «батьківські права» та «позбавлення батьківських прав». Це виступає проблемою, адже позбавлення батьківських прав є крайнім заходом впливу на осіб, які не виконують батьківських обов'язків. Тому питання про його застосування має вирішуватися лише шляхом повного, всебічного і об'єктивного дослідження, а без основних понять досить складно правильно і точно визначити чи відбулося порушення прав та інтересів дитини.

Тому науковці пропонують власні варіанти тлумачення цих важливих термінів. Аналізуючи праці вчених-фахівців в даній галузі права, можна приводити визначення Л. В. Красицької, яка розглядає батьківські права як

збірне поняття, яке охоплює весь комплекс суб'єктивних прав, що належать певній людині (матері, батькові дитини), заснованих на походженні дитини від цієї особи, засвідченому органом державної реєстрації актів цивільного стану в установленому законом порядку. Тобто, батьківські права відносять до відносних прав за своєю правовою природою, які переважно мають абсолютний характер захисту. Це виключно особисті права, які не можуть бути передані або відчужені.

Можна навести визначення «позбавлення батьківських прав», яке пропонує науковець А. Г. Григор'єва. На її думку, позбавлення батьківських прав — це міра сімейно-правової відповідальності, спрямована на захист прав та інтересів дітей і тягне за собою правові наслідки для батьків. Таке визначення найбільш повно охоплює три аспекти позбавлення батьківських прав: це є міра відповідальності; це спосіб захисту прав та інтересів дитини; проявляється у негативних наслідках для батьків. На нашу думку, саме б законодавче закріплення таких базових понять, від яких походять й інші поняття, дало б змогу обрати правильний та обґрунтований підхід при визначенні кола батьківських прав та, виходячи з цього, аналізувати їх виконання чи невиконання.

Вичерпний та такий, що не підлягає розширеному тлумаченню, перелік підстав позбавлення батьків сих прав наведений у ст. 164 Сімейного Кодексу, їх всього 6. Узагальнення судової практики показало, що суди в цілому з врахуванням положень ч. 1 ст. 164 СК України правильно визначають юридично вагомі обставини по справі, повно, всебічно та об'єктивно їх досліджують та виносять законні та обґрунтовані рішення.

Разом з тим, було виявлено, що при постановленні рішення в багатьох випадках суди не конкретизують за якою саме підставою, відповідно до ч. 1 ст. 164 СК, відповідача позбавлено батьківських прав. Суди, досліджуючи матеріали справи, правильно встановлюють, що відбулося порушення прав дитини, що призводить до позбавлення батьківських прав батьків, але вони не в змозі назвати конкретну підставу. На нашу думку, це пояснюється тим, що кожна підстава позбавлення батьківських прав не конкретизована в законі, та не містить правильного порядку віднесення тієї чи іншої дії або бездіяльності до порушень прав та інтересів дитини. Лише щодо окремих підстав, зокрема ухилення від виконання своїх обов'язків, дається роз'яснення у Постанові Пленуму Верховного Суду України від 30.03.2007 р. № 3. Проте, для встановлення правильної та об'єктивної правозастосовної судової практики в Україні у справах про позбавлення батьківських прав законодавцю необхідно розтлумачити всі підстави, наведені у ст. 164 Сімейного Кодексу.

Отже, позбавлення батьківських прав — це процедура, яка і в теоретичному і практичному плані потребує вдосконалення. Для формування

правильної правозастосовної практики українському сімейному законодавству необхідно введення поняття «батьківські права», «позбавлення батьківських прав», а також тлумачення та роз'яснення окремих підстав такого позбавлення.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри цивільного, господарського та екологічного права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. В. Губанова.

Лук'янова Олена Віталіївна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Полтавський юридичний інститут,
4 курс, 46 група

ДО ПИТАННЯ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ ІНОЗЕМНИМИ СУБ'ЄКТАМИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Питання набуття іноземними юридичними особами права власності на землі в Україні є досить актуальним, адже на відміну від вітчизняних суб'єктів права, які можуть набути право власності на земельні ділянки будь-якої категорії земель і на різноманітних підставах, іноземні суб'єкти права власності на земельні ділянки обмежуються в своїх можливостях категоріями земель, місцем розташування на них об'єктів нерухомості, цілями використання, умовами одержання та ін.

Чинне земельне законодавство містить ряд положень щодо права власності на землі іноземних суб'єктів господарювання. По-перше, іноземні юридичні особи можуть набути право власності на земельні ділянки виключно несільськогосподарського призначення (ч. 2 ст. 82 Земельного кодексу України). Існує 2 типи земель, щодо яких цей суб'єкт може набути право власності:

- 1) земельні ділянки несільськогосподарського призначення у межах населених пунктів у разі придбання об'єктів нерухомого майна та для спорудження об'єктів, пов'язаних із здійсненням підприємницької діяльності в Україні;
- 2) земельні ділянки несільськогосподарського призначення за межами населених пунктів у разі придбання об'єктів нерухомого майна.

По-друге, спільні підприємства, засновниками яких є як нерезиденти (іноземні юридичні та фізичні особи), так і резиденти, також можуть набувати право власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення відповідно до загальних положень про право власності на землі юридичних

осіб-резидентів та враховуючи положення про набуття земель у власність іноземними юридичними особами (ч. 3 ст. 82 ЗК України).

По-третє, в положеннях законодавства зазначено, що іноземні суб'єкти господарювання не можуть набувати права власності на землі сільськогосподарського призначення (ч. 5 ст. 25 ЗК України). Якщо дані землі були отримані іноземною юридичною особою у спадок, то вони повинні бути відчужені протягом року (ч. 4 ст. 82 ЗК України). Це пояснюється тим, що відповідно до Конституції України земля є основним національним багатством і перебуває під охороною держави, тому використання цих земель не може здійснюватися всупереч правам та інтересам громадян та юридичних осіб України та суспільних інтересів.

Крім того, у ст. 129 ЗК України врегульовано порядок продажу земельних ділянок державної або комунальної власності іноземним юридичним особам. Відповідно до цієї статті продаж земельних ділянок, що перебувають у власності держави, іноземним юридичним особам здійснюється Кабінетом Міністрів України за погодженням із Верховною Радою України. Продаж земельних ділянок, що перебувають у власності територіальних громад, іноземним юридичним особам здійснюється відповідними радами за погодженням з Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до положень земельного законодавства України зрозуміло, що іноземні юридичні особи можуть набувати права власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення за умови:

- придбання об'єктів нерухомого майна на таких земельних ділянках (як у межах населених пунктів, так і поза межами);
- для спорудження на земельних ділянках об'єктів, пов'язаних з здійсненням підприємницької діяльності в Україні (у межах населених пунктів);
- реєстрації іноземною юридичною особою постійного представництва з правом ведення господарської діяльності на території України.

У всіх інших випадках законодавство України дозволяє іноземним суб'єктам господарювання набувати права довгострокового користування земельними ділянками на умовах оренди.

Аналізуючи положення земельного законодавства щодо набуття права власності іноземними суб'єктами господарювання та практики їх застосування, можна виділити ряд проблемних питань, зокрема:

- не має переліку підстав набуття іноземними суб'єктами підприємництва права власності на земельні ділянки, як це зроблено для іноземних громадян;
- для того, щоб іноземній юридичній особі придбати у встановленому порядку земельну ділянку, їй необхідно спочатку придбати об'єкт не-

- рухомості, який розташований на цій земельній ділянці. Придбання іноземним суб'єктом підприємництва земельної ділянки під забудову, можливе лише в населених пунктах;
- процедура придбання іноземними юридичними особами земельних ділянок державної та комунальної власності врегульована ст. 129 Земельного кодексу України лише в загальних рисах і потребує уточнення;
 - також немає чіткого розуміння того, що законодавець розуміє під «об'єктами, пов'язаними із здійсненням підприємницької діяльності», адже поняття «пов'язаний з здійсненням підприємницької діяльності» можна трактувати досить широко;
 - неможливість придбання іноземними суб'єктами господарювання земельних ділянок у громадян та юридичних осіб України, а лише придбання земельних ділянок державної та комунальної власності.

Отже, законодавче регулювання набуття іноземними юридичними особами права власності на землі в Україні має ряд недоліків. Обмеження та недоліки правового регулювання прав іноземних інвесторів на землю в Україні на даний момент створюють інвестиційну непривабливість підприємництва в Україні. Відсутність чітко визначених шляхів придбання земель в Україні іноземними суб'єктами підприємництва, гарантій прав на землю іноземних інвесторів значно знижує очікуваний потік інвестицій в Україну.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри цивільного, господарського та екологічного права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого Д. Д. Задихайло.

Любенна Тетяна Костянтинівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Полтавський юридичний інститут,
3 курс, 34 група

ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ПРОЖИТКОВОГО МІНІМУМУ В РОЗРІЗІ ЗАПРОВАДЖЕНОГО ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН НА СОЦІАЛЬНО ЗНАЧУЩІ ТОВАРИ

Україна, як держава з ринковою економікою, має забезпечувати існування розвинутої системи соціальних стандартів, гарантій та нормативів. Таким базовим стандартом є прожитковий мінімум, який на сьогоднішній

день є одним з ключових показників для характеристики рівня життя населення.

Прожитковий мінімум в Україні визначається на основі базового набору продуктів, послуг та товарів — споживчого кошику у розрахунку на місяць на одну особу в залежності від соціальної та демографічної групи особи. Його вартісний показник встановлюється Законом України «Про Державний бюджет на 2016 рік», який з 1 січня до 1 травня для працездатних осіб становить 1378 грн. В свою чергу, прожитковий мінімум має важливе значення для визначення мінімальної заробітної плати, розмір якої наразі співпадає з прожитковим мінімумом на відповідний період.

Для вирахування такого прожиткового мінімуму органи державної влади пропонують користуватися Методикою визначення прожиткового мінімуму на одну особу, що затверджена в редакції 2014 року. Наведений документ підлягає перегляду, адже згідно із встановленим в Методиці переліком, значна кількість товарів і послуг взагалі не підпадають під державне регулювання, а зазначена вартість тих, що підпадають, на сьогодні не відповідає рівню цін, що сформувалися на ринку.

Безумовно, основним продуктом є хліб, саме його вартість покладається в основу Методики, а відтак, і визначення рівня мінімальної заробітної плати, а тому і потребує дослідження. Відповідно до Методики, вартість хлібу пшеничного складає 1 грн. 30 коп., а хлібу житнього — 1 грн. 14 коп. за кілограм. Виходячи з цього, виникає цілком обґрунтоване питання про відповідність розміру вартості хліба, закладеного в законодавстві, фактичній ціні покупці на цей продукт з урахуванням того, що навіть вартість продукту першої необхідності, покладена в основу прожиткового мінімуму на 2016 рік, не відповідає ринковим цінам.

Слід зазначити, що держава має застосовувати сукупність адміністративних та економічних важелів впливу щодо регулювання цін на соціально значущі товари, в тому числі, на так звані соціальні сорти хліба. Механізм такого регулювання здійснюється шляхом покладання обов'язків на компетентні органи, а саме Державну інспекцію України з контролю за цінами та місцеві державні адміністрації. Їх повноваження регулюються Законами України «Про ціни і ціноутворення», «Про місцеві державні адміністрації», а також Положенням про Державну інспекцію України з контролю за цінами та Постановою КМУ «Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)». Про застосування ними адміністративних методів регулювання свідчать періодичне затвердження Меморандумів порозуміння з метою збереження стабільної ціни на хліб між обласними державними адміністраціями та керівниками хлібопекарських і борошномельних підприємств

у відповідній області, а також встановлення граничного рівня торговельно-ї надбавки в сфері роздрібної торгівлі та граничного рівня ліквідності борошномельних підприємств.

До соціальних сортів хліба у м. Києві відносяться хліб «Український» (житньо-пшеничний) та Пшеничний традиційний. Щодо їх вартості, то у 2012 році вона складала 4,23 грн. на хліб «Український», та 3,68 грн. на Пшеничний за кілограм. У 2016 році показники змінилися на 8,34 грн. і 9,6 грн. відповідно. З аналізу рівня таких цін випливає, що з 2012 до 2016 року ціни на «Український» хліб підвищувались в середньому на 16,1% кожного року, а на Пшеничний — на 13,4% відповідно. При цьому мінімальна заробітна плата протягом того ж періоду часу зростала в середньому на 6% щорічно (2012 рік — 1073 грн.; 2013 — 1147 грн.; 2014, 2015 — 1218 грн.; 2016 — 1378 грн.), що вказує на те, що підвищення цін на соціально значущі товари не впливало на підвищення заробітних плат, а відтак, і перегляду прожиткового мінімуму. Натомість, розмір вартості хлібу покладено в основу визначення прожиткового мінімуму і передбачено на рівні 1,3 грн. і 1,14 грн., що до цього часу не переглядався (сама Методика з 2000 р. переглядалася кілька разів — у 2005, 2012 і 2014 р. — але при цьому вартість хлібу переглянуто не було).

Для того, щоб подолати ситуацію, що склалася, необхідна політична воля уповноважених суб'єктів на вирішення відповідних питань щодо належного державного регулювання цін на хлібопродукти у відповідності до рівня цін на визначені товари, а саме:

По-перше, потрібно поряд з адміністративними методами державного регулювання цін на соціально значущі продовольчі товари, зокрема, на хліб, впроваджувати більш дієві та ефективні економічні методи з боку уповноважених органів (наприклад, запроваджувати системи пільг та дотацій с/г виробникам задля зменшення собівартості зерна — основного складника хлібу), які на сьогодні практично не застосовуються.

По-друге, необхідно внести на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо перегляду прожиткового мінімуму з урахуванням фактичного розміру прожиткового мінімуму у цінах 2016 року, у тому числі щодо вартості хлібу. Відповідно до Пропозицій до Державного бюджету на 2016 рік, які надані об'єднанням профспілок, офіційна величина прожиткового мінімуму для працездатних осіб, занижена порівняно з фактичним розміром прожиткового мінімуму майже в 2,5 рази.

По-третє, в основу прожиткового мінімуму покладено пшеничний і житній хліб, врегулювання цін відбувається лише на окремі (соціальні) сорти хліба. В той час, як ціна на інші види пшеничного та житнього хлібу може принципово відрізнятись від того рівня цін, який встановлює держа-

ва. Крім того, більшість хлібобулочних виробів, що входять до щоденного раціону людини і мають складну рецептуру з додаванням, зокрема, цукру і олії, не підпадають під державне регулювання ціноутворення, адже соціальні сорти хліба зазвичай виготовляються з борошна житнього та пшеничного другого сорту (мливо, дріжджі, сіль, вода) та суміші борошна пшеничного та житнього простої рецептури (борошно, дріжджі, сіль, вода) без додавання цукру, жиру, інших наповнювачів (Постанова КМУ № 1548 від 25.12.96 р.).

Таким чином, можна зробити висновок, що наразі в нашій країні існує проблема щодо врегулювання цін на окремі види товарів, що користуються не лише підвищеним попитом, але і на товари та послуги, які закладені в основу Методики визначення прожиткового мінімуму на одну особу. В даному випадку передбачена система механізмів впливу щодо розміру цін, в тому числі, і на соціальні сорти хліба. Більш того, на компетентні органи державної влади покладається обов'язок здійснювати належне регулювання таких цін, однак їх фактичний розмір знаходяться в цілковитій неузгодженості з показниками, які закладено при визначенні рівня прожиткового мінімуму. З моменту затвердження Методики ціни на хліб зросли в 5 разів, однак пониження таких цін до рівня 2000 року є неможливим. Відповідно, реальний розмір цін на товари та послуги має бути підставою для перегляду рівня мінімального прожиткового мінімуму, а відтак, і перегляду розміру мінімальної заробітної плати.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. С. Шевчик.

Маліченко Максим Анатолійович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студент, Полтавський юридичний інститут,

4 курс, 44 група

РАДА ПРОКУРОРІВ УКРАЇНИ

ЯК ІНСТИТУТ ПРОКУРОРСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

На сьогоднішній день реформа прокуратури є однією із найбільш затребуваних, з огляду на вимогу громадянського суспільства та міжнародних партнерів України здійснити якісні зміни в системі органів прокуратури України. Із прийняттям Закону України «Про прокуратуру» від

14.10.2014 фактично розпочато процес реформування органів прокуратури України. Однією із новел Закону є створення органів прокурорського самоврядування, що передбачено в окремому розділі VIII — Всеукраїнської конференції прокурорів України та Ради прокурорів України, основним завданням яких є забезпечити децентралізацію в органах прокуратури, здійснити деполітизацію прокуратури, що дозволило б їй перестати бути інструментом вирішення політичних конфліктів та стати дійсно незалежною у своїй діяльності. Відповідно до наказу ГПУ від 1 березня 2016 року № 109 «Про організаційні заходи із забезпечення першого скликання та проведення всеукраїнської конференції працівників прокуратури» 26 квітня 2016 року має бути проведена всеукраїнська конференція працівників прокуратури на якій мають обрати 11 членів Ради прокурорів України, які є представниками прокуратур різних рівнів.

Варто зазначити, що у коментарі Генерального Директорату з прав людини і верховенства права (директорату з прав людини) Ради Європи щодо Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року позитивно оцінюється створення інститутів прокурорського самоврядування. Зокрема, у даному коментарі зазначається, що «Закон встановлює міцну систему самоврядування прокурорів. Інституційна система, склад і компетенція відповідних органів, а також загальне забезпечення їх фінансування загалом відповідають основним принципам і європейським стандартам, розробленим у зв'язку з цим питанням».

Дана тема є майже недослідженою, з огляду на свою новизну та той факт, що на сьогоднішній день Рада прокурорів України досі не сформована, внаслідок чого неможливо надати оцінку ефективності її функціонування.

У ст. 65 Закону України Про прокуратуру під прокурорським самоврядуванням розуміється самостійне колективне вирішення прокурорами питань внутрішньої діяльності прокуратури з метою забезпечення організаційної єдності функціонування органів прокуратури, підвищення якості роботи прокурорів, зміцнення незалежності прокурорів, захисту від втручання в їх діяльність, участі у визначенні потреб кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення прокурорів, а також контролю за дотриманням установлених нормативів такого забезпечення, обрання чи призначення прокурорів до складу інших органів у випадках та в порядку, встановлених законом.

Правовою основою здійснення прокурорського самоврядування є Закон України «Про прокуратуру», інші закони, а також регламенти і положення, які приймаються органами прокурорського самоврядування. Відповідно до ч. 1 ст. 66 Закону України «Про прокуратуру» прокурорське самоврядуван-

ня здійснюється через всеукраїнську конференцію працівників прокуратури та Раду прокурорів України. У ч. 1 ст. 67 зазначається, що найвищим органом прокурорського самоврядування є всеукраїнська конференція працівників прокуратури. Згідно із положенням ч. 1 ст. 71 у період між всеукраїнськими конференціями працівників прокуратури вищим органом прокурорського самоврядування є Рада прокурорів України. Фактично Рада прокурорів України є виконавчим органом прокурорського самоврядування, який підзвітний за результати своєї діяльності перед всеукраїнською конференцією працівників прокуратури.

До складу Ради прокурорів України входять тринадцять осіб, одинадцять із яких є представниками (прокурорами) від прокуратур різних рівнів: два представники від Генеральної прокуратури України, чотири представники від регіональних прокуратур, п'ять представників від місцевих прокуратур.

Необхідно звернути увагу на той факт, що найбільше представників делеговані місцевими прокуратурами, яких у структурі органів прокуратури України є найбільше. Двоє членів призначаються з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ. Недоліком можна вважати те, що не передбачено як з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ повинен призначати своїх представників до складу Ради прокурорів України, на відміну від визначеного у ст. 75 порядку обрання юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ до Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів.

Фундаментальним є положення ч. 6 ст. 71 Закону, відповідно до якого строк повноважень члена Ради прокурорів України становить п'ять років без права повторного обрання. Вважаємо, що було б доцільніше визначити строк повноважень члена Ради прокурорів України у 2 роки, що відповідало б положенню ст. 68 Закону, згідно із яким чергова всеукраїнська конференція працівників прокуратури скликається Радою прокурорів України один раз на два роки, тобто строк повноважень члена Ради прокурорів України збігався із періодами між якими проводиться конференція на якій же і обираються члени Ради прокурорів.

У ч. 9 ст. 71 Закону визначені повноваження Ради прокурорів України, серед яких особливо важливими є: внесення рекомендацій про призначення та звільнення прокурорів з адміністративних посад у випадках, передбачених цим Законом; розгляд звернень прокурорів та інших повідомлень про загрозу незалежності прокурорів, вжиття за наслідками розгляду відповідних заходів; розгляд звернень щодо неналежного виконання прокурором, який обіймає адміністративну посаду, посадових обов'язків, встановлених

для відповідної адміністративної посади. У даній статті також зазначено, що Рада прокурорів України здійснює інші повноваження, передбачені цим Законом. Доцільно було б у цій же статті визначити вичерпний перелік повноважень, якими наділена Рада прокурорів України.

Загалом, запровадження інститутів прокурорського самоврядування є позитивним кроком на шляху до реформування органів прокуратури. Однак це лише один із напрямків реформи, для успішного завершення якої необхідно здійснювати комплекс дій спрямованих на впровадження якісних змін.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри правосуддя ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. Д. Новак.

Мамедова Лейла Яшарівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

3 курс, 33 група

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ ЕТНІЧНОЇ НЕПРИЯЗНІ ТА РАСИЗМУ

Ганебним явищем сучасності з яким стикаються зараз чимало країн (наша держава, на жаль, не є виключенням) є злочини, скоєні на ґрунті етнічної неприязні та расизму. Однією з норм КК України, спрямованою на запобігання скоєння подібних злочинів та на покарання за їх вчинення є ст. 161 КК України. Метою роботи є аналіз деяких проблемних питань застосування ст. 161 КК України.

Дослідженням вказаної проблематики займалися вітчизняні науковці Лихова С., Островський О., Циганій С., Гора І. та ін.

У ст. 161 КК України встановлюється кримінальна відповідальність за умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Ратифікований Україною 21.07.2006 р. Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, що стосується криміналізації дій расистського і ксенофобного характеру, які вчинені через комп'ютерні системи, встановлює зобов'язання України ввести кримінальну відповідальність дії, які полягають, зокрема, у:

- а) здійсненому через комп'ютерну систему погрожуванні вчинити тяжкий/особливо тяжкий злочин ксенофобських чи расистських мотивів;
- б) умисній незаконній публічній образі особи (чи групи осіб) із мотивів її (чи їх) раси або кольору шкіри. Вказані положення протоколу прямо не впроваджені у вітчизняне кримінальне законодавство, тому не всі вищезазначені дії можуть потягнути за собою кримінальну відповідальність (так, ст. 161 КК України передбачає відповідальність за образу почуттів осіб тільки у зв'язку із їх релігійними переконаннями чи за вчинення умисних дій, спрямованих на приниження національної честі і гідності, та не визнає злочином образу, вчинену через належність до певної раси чи через колір шкіри). Враховуючи міжнародно-правові зобов'язання, було б доцільно в якості кваліфікуючої ознаки ст. 161 КК України передбачити вчинення злочину із використанням комп'ютерних систем.

Комітетом з ліквідації расової дискримінації ООН зазначалось, що Україні потрібно привести ст. 161 КК України у відповідність до положень Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (а саме статті 4 Конвенції). Проаналізувавши цю статтю, можемо зазначити, що держави-учасниці Конвенції мають проголосити злочином зокрема «подання будь-якої допомоги для проведення расистської діяльності, включаючи її фінансування». Сприяння расистській діяльності за чинним законодавством є пособництвом у вчиненні злочину, передбаченого ст. 161 КК України, і підлягає кваліфікації із застосуванням ч. 5 ст. 27 КК України.

Аналіз Єдиного державного реєстру судових рішень свідчить про те, що ст. 161 КК України застосовується переважно за скоєння вказаного злочину з «метою образи почуттів вказаних громадян у зв'язку з їх релігійними переконаннями та перешкоджаючи їх релігійній діяльності» і здебільшого проти членів організації «Свідки Іегови» (наприклад, вирок Лисянського районного суду Черкаської області 07 квітня 2016 р. у справі № 700/4208/15-к, вирок Смілянського міськрайонного суду Черкаської області від 27 квітня 2015 року у справі № 703/2915/14-к р.). Більше того, за весь час існування Єдиного державного реєстру судових рішень, по статті 161 КК України можна віднайти лише шість вироків, і лише один із них пов'язаний не із скоєнням злочину

із релігійних переконань, а був здійснений із расистських та ксенофобських мотивів, а саме — було організовано марш-рейд проти імміграції в місті Вінниці (вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 30.12.2013 у справі № 212/12892/2012).

Зазначимо, що засобами масової інформації і міжнародними експертами звертається увага на непоодинокі прояви расової та іншої нетерпимості. Так, у Заключних зауваженнях Комітету з ліквідації расової дискримінації ООН згадувалися повторювані напади молодих екстремістів на іноземців і представників видимих меншин, які мали місце в нашій державі. Комітетом називалися, зокрема, такі проблемні питання в діяльності правоохоронних органів: часте ігнорування міліцією повідомлень про расистські напади; серед представників міліції і прокуратури відсутнє розуміння того, чому такі злочини є не лише злочинами проти конкретної особи, а спрямовані проти всього суспільного ладу; расистське ставлення до іноземців з боку окремих співробітників правоохоронних органів; випадки етнічного та расового профілювання з боку міліції та ін. С. Лихова зазначає, що у більшості насильницьких нападів на іноземців працівники правоохоронних органів не встановлюють мотиви та починають кримінальні провадження за іншими, більш «звичними» і «зрозумілими для них статтями (як правило — за ст. 296 КК України хуліганство). Наприклад, 2 квітня 2013 року в Сумах біля магазину «Продукти» на вул. Паризької комуні група нетверезих молодих людей напали і побили громадянина Сирії. За словами потерпілого і його дружини, в процесі інциденту нападники вигукували расистські образи. Кримінальне провадження було відкрито за ст. 296 («хуліганство»).

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що чинне кримінальне законодавство передбачає відповідальність за порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, але окремі діяння, щодо криміналізації яких Україна взяла на себе міжнародно-правові зобов'язання, дотепер не передбачені в якості злочинів. Йдеться, зокрема, про погрози щодо скоєння злочину через комп'ютерну систему і образу, вчинену через належність до певної раси чи через колір шкіри.

Іншою проблемою є відсутність належної правової оцінки діянь, передбачених ст. 161 КК України, яку необхідно вирішувати шляхом підвищення кваліфікації суддів і працівників правоохоронних органів, проведення широкої роз'яснювальної роботи в засобах масової інформації.

Науковий керівник: директор ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого, д. ю. н., професор кафедри кримінального, адміністративного і трудового права, академік НАПрН України Н. О. Гуртова.

Мельничук Анна Юріївна

*НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Полтавський юридичний інститут,
4 курс, 44 група*

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРОКУРОРА НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Із набранням чинності Законом України «Про прокуратуру» розпочалися зміни та перебудови у системі прокуратури, її функціонуванні та діяльності і, як результат, поява дискусій, в тому числі, у сфері повноважень прокурора на стадії досудового розслідування. Процес реформування викликає необхідність вивчення зарубіжного досвіду функціонування органів прокуратури та можливості перейняття позитивних і дієвих надбань до національної системи законодавства.

Франція стала країною в якій відбулося зародження інституту прокуратури ще у XIV ст. Враховуючи, що Франція і Україна належать до однієї романо-германської правової сім'ї, вважаємо за доречне порівняти повноваження прокурора на стадії досудового розслідування цих двох країн.

Незважаючи на реформування у галузі прокуратури, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р., однією з функцій прокуратури є нагляд за додержанням законів органами, що проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство. Ця функція деталізована у ст. 36 КПК України шляхом визначення форми здійснення нагляду в конкретному кримінальному провадженні — процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, та представляє собою комплекс повноважень прокурора.

Що стосується Франції, то виділяють три стадії досудового розслідування: дізнання, порушення кримінального переслідування, попереднє розслідування.

Доволі значне коло повноважень у Франції належить прокурору на стадії дізнання. На відміну від дізнання, як форми досудового розслідування, закріпленого у п. 3 ч.1 ст. 3 КПК України, дізнання у Франції представляє собою першу стадію досудового розслідування, яка продовжується до порушення кримінального переслідування, і полягає у встановленні та фіксації фактів правопорушення, зборі відомостей, які мають доказове значення по справі, розшуку осіб, які здійснили правопорушення.

Дослідники цього питання поділяють повноваження прокурора на цій стадії на дві групи. До першої, можна віднести закріплені у ст. 19 КПК Франції положення про те, що «посадові особи судової поліції зобов'язані негайно повідомити прокурора Республіки про всі відомі їм злочини і проступки». Крім цього, у вищезазначеній статті вказано, що після закінчення дізнання всі документи (оригінали і завірені копії) та всі інші акти які мають значення для справи, вилучені предмети мають бути передані прокурору.

Що стосується другої групи повноважень, то вони передбачені ст. 68 КПК Франції і полягають у тому, що після прибуття прокурора на місце події він має право самостійно виконувати всі функції судової поліції, а також дозволити продовжувати виконувати всі дії службовим особам судової поліції.

Під час дізнання, під керівництвом прокурора посадовими особами судової поліції (ст. 12 КПК Франції) проводяться такі процесуальні дії, як:

- 1) огляд місця події та його фіксація (ст. 54 КПК Франції);
- 2) обшук, виїмка (ст. 56–59 КПК Франції);
- 3) привід та допит осіб (ст. 62 КПК Франції);
- 4) призначення експертизи (ст. 60 КПК Франції);
- 5) затримання (ст. 63 КПК Франції).

Другою стадією досудового розслідування у Франції є порушення кримінального переслідування. Ця стадія є схожою до початку досудового розслідування, яке передбачене чинним КПК України. На відміну від України, ст. 1 КПК Франції передбачено, що кримінальне провадження порушується магістратами або посадовими особами, які уповноважені на це законом. Розслідування може проводитися лише на підставі вимоги прокурора Республіки або за скаргою особи, яка подала цивільний позов. Слідчий суддя до якого надійшла скарга, направляє її прокурору Республіки (ст. 86 КПК Франції). Отже, з цього випливає, що без згоди прокурора ні слідчий суддя, ні обвинувальна камера не можуть розпочати досудове розслідування. На відміну від Франції, в Україні початок досудового розслідування не потребує згоди прокурора, а розпочинається із моменту внесення відомостей до ЄРДР (ч. 1 ст. 212 КПК України). Третьою стадією досудового розслідування є попереднє слідство на якій відбувається збирання доказів і вирішуються питання щодо передачі обвинуваченого до суду. На цій стадії до повноважень прокурора віднесено:

1. Право безпосередньої участі під час проведення слідчих дій (ст. 119 КПК Франції);

2. Право заявляти вимоги. Особа, до якої направлена така вимога зобов'язана розглянути її, але ця вимога не є обов'язковою для виконання ні для обвинувальної камери, ні для слідчого судді, ні для голови трибуналу. Прокурор має право заявляти наступні клопотання:

- 1) проведення додаткових слідчих дій необхідних для встановлення істини по справі (ч. 1 ст. 82 КПК Франції);
- 2) право прокурора вимагати передачі всіх матеріалів справи протягом 24 годин (ч. 2 ст. 82 КПК Франції). Слід зазначити, що згідно з законодавством України, прокурор не наділений таким повноваженням та ін.

3. Повноваження прокурора щодо оскарження прийнятих у ході попереднього слідства рішень до обвинувальної камери. У ст. 185 КПК Франції закріплено, що прокурор протягом 24 годин із моменту винесення будь-якої постанови слідчим суддею може оскаржити її до обвинувальної камери, на відміну від ч. 1 ст. 309 КПК України, де передбачено вичерпний перелік ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені.

Підсумовуючи вищевикладене, можна сказати, що прокурор наділений доволі широким колом повноважень, як процесуальним законодавством Франції, так і України. Ці повноваження прокурора на стадії досудового розслідування Франції та України мають як спільні, так і відмінні риси.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри правосуддя ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. Д. Новак.

Миколайчик Тарас Іванович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студент, Полтавський юридичний інститут,

4 курс, 46 група

РОЛЬ ПРОКУРОРА В СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЗАСУДЖЕНОГО

Реалізація права засудженого у кримінальному процесі характеризується внутрішньо узгодженою системою органів державної влади, посадових осіб та громадян, що діють у сфері кримінального судочинства або суб'єктів, які згідно покладених на них прав мають змогу реалізовувати на нього вплив. Функція зазначеного механізму спрямована на вирішення певних питань кримінального процесу та забезпечити захист прав та основоположних свобод учасників.

Метою даної роботи є визначення вагомості функцій прокуратури в сфері захисту права засудженого з поміж інших органів, що уповноважені здійснювати дані повноваження.

У вітчизняному кримінальному процесі систему цього механізму складають: суд, прокурор, захисник, Президент України, Уповноважений Вер-

ховної Ради України з прав людини, спостережні комісії, міжнародні урядові та неурядові організації.

Основоположною правовою базою здійснення захисту засудженого є судовий захист. У разі порушення прав і свобод людини держава зобов'язана забезпечити будь-якій особі ефективний засіб правового захисту. Вказана норма зазначена у п. а, ч. 3, ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Функція суду являється вирішальним засобом гарантії правового статусу засудженого під час виконання вироку. Права прокурора на даній стадії кримінального процесу спрямовані на недопущення обмеження законних прав засудженого.

Захист від зазначених порушень можливий за допомогою розгляду заяв та скарг засуджених, заперечення незаконним наказам і розпорядженням адміністрації відповідних установ, де знаходяться засуджені. Прокурор має право витребувати пояснення від посадових осіб щодо виявлених порушень законодавства. Ми вважаємо, варто трактувати наведене положення як обов'язок прокурора, а не його право.

Згідно ст. 121 Конституції України на Прокуратуру України покладається нагляд за дотриманням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів, примусового характеру, пов'язаних із обмеженням особистої свободи громадян.

Під час виконання вироку, як однієї із стадій кримінального процесу, прокурор зобов'язаний реалізувати зазначені в законі засоби, щоб не допустити будь-яких порушень закону від будь-яких суб'єктів. Предметом нагляду є забезпечення законності під час перебування засуджених в установах, де вони відбувають покарання та інших установах, зазначених судом, додержання норм Кримінально-виконавчого кодексу України щодо умов та порядку їх тримання, реалізація прав зазначених осіб та виконання своїх законних обов'язків.

Відповідно до статті 26 Закону України «Про прокуратуру», прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, має право у будь-який час за посвідченням, що підтверджує займану посаду, відвідувати місця тримання затриманих, попереднього ув'язнення, установи, в яких засуджені відбувають покарання, установи, де перебувають особи, щодо яких застосовані примусові заходи медичного або виховного характеру, та будь-які інші місця, до яких доставлено осіб з метою складення протоколу про адміністративне правопорушення чи в яких особи примусово тримаються згідно з судовим рішенням або рішенням адміністративного органу також опитувати осіб, які перебувають у місцях, зазначених у пункті 1 цієї частини, з метою отримання інформації про умови їх тримання та поводження з ними,

ознайомлюватися з документами, на підставі яких ці особи тримаються в таких місцях, засуджені або до них застосовано заходи примусового характеру.

Стаття 59 Конституції України встановлює, що кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура. Тобто, предметом правозахисної функції адвокатури являється надання правової допомоги фізичним та юридичним особам, в тому числі засудженим. У кримінальному процесі такою особою є і засуджений, якому гарантується право на надання кваліфікованої правової допомоги, яку може надати лише адвокат. При вирішенні справ у судах та інших державних органах України тільки адвокати можуть виконувати вказані види діяльності, і державні органи повинні взаємодіяти саме з ними при вирішенні наведених функцій адвокатури.

Ми вважаємо, що в контексті досліджуваного питання більш ефективною юридичною допомогою слід визнати ту, що здійснюють адвокати, базуючись на принципах верховенства права, демократизму (враховуючи, однак, те, що від покладених на прокурора функцій значним чином залежить доля засудженого).

Підсумовуючи вищевикладене, виникає необхідність у реалізації злагодженої взаємодії між прокуратурою та іншими органами задля здійснення дієвої та ефективною правозабезпечувальної діяльності засуджених.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри правосуддя ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. Д. Новак.

Мирна Руслана Володимирівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

6 курс, група ПІ-61-з

ПРОБЛЕМИ ВВЕЗЕННЯ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ АВТОМОБІЛЬНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ КОМЕРЦІЙНОГО ТА НЕКОМЕРЦІЙНОГО (ОСОБИСТОГО) ПРИЗНАЧЕННЯ

Процеси інтеграції у європейське співтовариство породжують потреби у швидкому та ефективному перетворенні цілих комплексних систем правовідносин сучасної України, зокрема, пов'язаних між собою митної і транс-

портної сфер. Географічне розташування створює передумови для їх інтеграції до міжнародної транспортної системи. Через нашу територію проходять найкоротші транспортні зв'язки між країнами Східної та Західної Європи, Скандинавії, Прибалтики та ін. Саме ці обставини спонукають до пошуку шляхів спрощення обтяжливих нормативних особливостей та митних процедур щодо ввезення автомобільних транспортних засобів на митну територію України.

Окремі аспекти вказаного питання у своїх працях розглядали С. П. Баркова, В. Д. Басай, О. О. Герман, Є. В. Додін, Ю. М. Дьомін, Д. В. Павлович, М. А. Федосєєв, П. Л. Фріс та ін.

Автомобільний транспорт у зв'язку з великим попитом українського споживача (особливо щодо вживаних т/з), зі своєю високою мобільністю, невисокі (порівняно з українськими) ціни на авто за кордоном є одним із пріоритетних видів транспорту, що ввозиться. Ці та інші фактори створюють сприятливі умови для наповнення державного бюджету України за рахунок митних платежів, акцизу та податків, які встановлюються сьогодні нормами чинного законодавства.

Вказані процеси регулюються чималою кількістю національних та міжнародних нормативних актів з останніми змінами та доповненнями: Конституція України від 28.06.1996 р., Конвенція про тимчасове ввезення від 26.06.1990 р. (Стамбульська конвенція), Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур від 18.05.1973 р. (Київська конвенція), Митний кодекс України від 13.03.2012 р., Податковий кодекс України від 02.12.2010 р., Закони України «Про транспорт» від 10.11.1994 р., «Про автомобільний транспорт» від 05.04.2001 р. та ін.

Окреслюючи коло проблем, з якими стикаються особи під час ввезення автомобільних транспортних засобів на територію України, можна вказати на такі сегменти як законодавчий, процедурний та фінансовий. Визначені бар'єри протягом усього періоду існування України як держави, інтегрованої у європейський та світовий митний простір є причинами численних порушень митного законодавства. Це має наслідком притягнення осіб до відповідальності (адміністративної, фінансової, кримінальної та ін.) та створює негативний імідж нашої держави на міжнародній арені й загрожуює національній економіці, вражаючи найбільш прибуткові сфери господарювання.

На думку О. О. Герман, особливого значення комерційне та некомерційне (особисте) призначення автомобільних транспортних засобів набуває при їх переміщенні через митні кордони країн ближнього та дальнього зарубіжжя, бо такий рух автотранспорту суттєво впливає на їх обкладання митними платежами.

Відповідно до п. 5 Типової технологічної схеми пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 р. № 451 (далі — Схема), особи, транспортні засоби і товари пропускаються через державний кордон після здійснення відповідно до вимог нормативно-правових актів щодо прикордонного, митного контролю, у разі автомобільного сполучення — контролю за міжнародними перевезеннями пасажирів і товарів автомобільними транспортними засобами.

У разі ввезення на митну територію України митний контроль та митне оформлення автомобільних транспортних засобів і товарів здійснюється після проведення прикордонного контролю.

Відповідно до п. 12 Схеми, переміщення та митний контроль автомобільних транспортних засобів і товарів у пунктах пропуску здійснюється з використанням двоканальної системи, на смугах руху, визначених для переміщення автомобільних транспортних засобів за їх типами, з урахуванням вимог законодавства щодо декларування та оподаткування автомобільних транспортних засобів і товарів (у разі неможливості розмежування смуг руху — у визначених місцях режимних зон пунктів пропуску — боксах поглибленого огляду, на оглядових майданчиках тощо).

Смуги руху, позначені символами зеленого кольору («зелений коридор»), призначені для переміщення товарів в обсягах, що не підлягають оподаткуванню митними платежами, не підпадають під встановлені законодавством заборони або обмеження щодо ввезення на митну територію України або вивезення за межі цієї території і не підлягають письмовому декларуванню. Смуги руху, позначені символами червоного кольору («червоний коридор»), призначені для переміщення всіх інших автомобільних транспортних засобів і товарів.

Також, законодавчо урегульована власне сама процедура проходження митного контролю. Проте на практиці спостерігаємо наступне: не залежно від обраного способу проходження митного контролю часто на кордоні формуються довжелезні черги. Інколи рух навіть «зеленим коридором» займає 8–10 годин часу. А якщо ж на територію України іще і ввозиться авто, то вірогідність переночувати на самій митниці разом з автомобілем зростає у декілька разів. Пояснюють це роботою «тільки одного віконця» митного контролю (коли на пункті пропуску передбачено декілька таких смуг) або ж банально: неправильне оформлення чи відсутність деяких документів. В дійсності ж проблема полягає у тотальній корумпованості усієї системи митниці. Хабарництво при імпортуванні автомобіля на митну територію

України — це явище, яке на кордоні супроводжує особу «від першого до останнього шлагбаума».

Особам при ввезенні транспортних засобів (у тому числі легкових автомобілів, гібридних, нових та вживаних) на митну територію України відповідно до митного режиму імпорту сплачуються такі митні платежі:

- ввізне мито згідно із ч. 1 ст. 286 Митного кодексу України за ставками, встановленими Законом України від 19.09.2013 р. № 584-VII «Про Митний тариф України»;
- додатковий імпорتنний збір згідно із ч. 1 ст. 286 Митного кодексу України, за ставкою, встановленою Законом України від 28.12.2014 р. № 73-VIII «Про заходи щодо стабілізації платіжного балансу України відповідно до статті XII Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 р.»;
- податок на додану вартість згідно із розділом V Податкового кодексу України за ставкою 20% від бази оподаткування;
- акцизний податок за ставками, встановленими пп. 215.3.5., 215.3.5¹ п. 215.3. ст. 215 розділу VI Податкового кодексу України, у разі належності транспортних засобів до підакцизних товарів, що визначено п. 215.1. ст. 215 Податкового кодексу України.

Окрім цього, згідно з ч. 8 ст. 247 Митного кодексу України за виконання митних формальностей органами фіскальної служби поза місцем розташування цих органів або поза робочим часом, установленим для них, із заінтересованих осіб справляється плата у розмірах, установлених Кабінетом Міністрів України, та в порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику.

Тобто, для прикладу, імпортуючи на територію України вживаний легковий автомобіль віком до 5 років з об'ємом бензинового двигуна 1 л. для особистого користування потрібно заплатити поверх ціни у 2000 євро іще 1894, тобто офіційно за авто платиться майже подвійна ціна.

Ще однією проблемою, яка потребує негайного вирішення, є упорядкування нормативно-правової бази, що стосується даної галузі, оскільки велика кількість несистематизованих норм, згадуваних вище (крім основного документу, що регулює відносини у вказаній сфері — Митного кодексу України) породжує значні проблеми у їх застосуванні/реалізації. В цілому ж тільки за приблизними підрахунками цю сферу правовідносин особи і держави Україна повністю або частково регулює понад тридцять нормативних актів локального, регіонального чи загальнодержавного рівня (не враховуючи розпоряджень, наказів, інструкцій, листів і т. п. місцевого рівня).

Таким чином, імпорт автомобільного транспорту — саме та процедура, яка знаходиться у зоні максимального ризику у зв'язку з особливим інтере-

сом до цієї категорії транспортних засобів як з боку фізичних чи юридичних осіб, так з боку держави. У зв'язку з підписанням Україною так званої Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, становленням вільних ринкових відносин із країнами ЄС, питання законодавчого, процедурного та фінансового регулювання даної сфери потребує детальнішого розгляду.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. Є. Куц.

Моргулець Вікторія Анатоліївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

3 курс, 36 група

УМОВИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЯКІСНЕ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

Людина, її життя і здоров'я визнається в Україні найвищою соціальною цінністю. На законодавчому рівні охорона здоров'я визнається пріоритетним напрямом діяльності держави. Аналізуючи судову практику спостерігається поступове збільшення звернень громадян зі скаргами на низьку якість медичного обслуговування й позовами про відшкодування матеріальної та моральної шкоди.

В тій чи іншій мірі дослідження питань цивільно-правової відповідальності у сфері надання медичних послуг містять роботи С. В. Антонова, О. В. Крилової, Т. В. Волинець, С. В. Михайлова, а також наукові здобутки С. Б. Булеци, Р. А. Майданика, В. О. Савченко, С. Г. Стеценко та інших науковців.

Цивільно-правова відповідальність перед інтересами приватних осіб, або відповідальність ґрунтується на рівності учасників цивільних правовідносин, а отже, може бути як односторонньою, так і двосторонньою. Наприклад, при укладенні договору на надання медичних послуг позовні вимоги можуть бути пред'явлені як пацієнтом за неякісне надання медичної допомоги, так і медичною організацією пацієнтові за несвоєчасну оплату наданих медичних послуг. Крім того, при пред'явленні позовних вимог однієї стороною договору інша сторона може пред'явити їй зустрічний позов.

При оцінюванні протиправності діянь медичних працівників необхідно враховувати одночасно нормативно закріплені та незакріплені звичаї медичної практики, а також шкідливі наслідки рішень, дій чи бездіяльності медичних працівників. Заклад охорони здоров'я та суб'єкт підприємницької діяльності —

фізична особа, яка має право на надання медичних послуг, повинні визнаватися винними, якщо встановлена вина їх працівників, що виражається у неналежному (винному) виконанні своїх обов'язків з надання медичної допомоги.

Необхідно звернути увагу на те, що основними видами вимог, пред'явлених за правилами цивільного судочинства, є можливість відшкодування матеріальної та моральної шкоди. Адже у випадку неякісного надання медичних послуг потерпілого насамперед хвилює компенсація завданої шкоди та подальше існування, а не притягнення до відповідальності і покарання винної сторони.

Однією з особливостей відшкодування шкоди у цьому разі є неможливість повернути його в натурі, у попередній стан. У цьому випадку доцільним є визначення грошової компенсації, в яку входить втрачений потерпілим заробіток унаслідок ушкодження здоров'я, додаткові витрати, наприклад, на ліки, харчування, догляд, санаторне лікування тощо. Також характерним є відшкодування шкоди пацієнту у випадку заподіяння її медичною послугою, за якої пацієнт розглядається як споживач медичних товарів чи послуг. І у випадку виявлення їх недоліків, згідно зі ст. 1210 Цивільного кодексу України та Закону України «Про захист прав споживачів», пацієнт має право вибирати відшкодовувача шкоди з-поміж продавця, виробника товару, а також виконавця медичної послуги.

У зв'язку зі зростанням популярності надання приватних медичних послуг виникають ситуації, коли пацієнт просить зробити таке медичне втручання, яке може зашкодити самому пацієнту: видалення ребер, інкрустація зубів, проколювання різних частин тіла. У таких випадках такі втручання визнаються правомірними при дотриманні медиками всіх стандартів здійснення медичних втручань і правильному оформленні згоди пацієнта на такого роду втручання та на інформованість про негативні наслідки. А отже вирішення питання про відповідальність має відбуватися за з'ясування всіх нижченаведених обставин обставин.

Суб'єкт підприємницької діяльності — фізична особа за наявності особистої вини несе персональну цивільно-правову відповідальність. До того ж у цьому випадку медичний заклад шляхом регресного позову має можливість стягнути зі свого працівника затратені суми відшкодувань, виплачених пацієнту. У пацієнта, таким чином, є можливість притягнення відповідачем як конкретного лікаря за спричинену шкоду, так і медичного закладу або обох одразу, притягуючи заклад як співвідповідача.

Безперечно, необхідним та обов'язковим для притягнення до відповідальності у цьому разі є встановлення причинно-наслідкового зв'язку між діями (бездіяльністю) медичного працівника та відповідно наслідками, що настали. На практиці часто це з'ясування цього питання є вкрай проблематичним,

адже при наданні медичної послуги може залучатися декілька спеціалістів, які тією чи іншою мірою можуть вплинути на заподіяння шкоди пацієнтові, що зумовлює труднощі встановлення причинно-наслідкового зв'язку.

Беручи до уваги вищесказане, для притягнення до відповідальності медичного працівника необхідно довести:

- 1) помилковість його дій (бездіяльності);
- 2) факти ушкодження здоров'я пацієнта, чим завдано йому матеріальної та моральної шкоди, а також встановити 4. вину та 5. причинно-наслідковий зв'язок між діями (бездіяльністю) медичного працівника та цими наслідками. Позовними вимогами при порушенні права на здоров'я можуть стати: припинення правовідносин (розірвання договору з медичною установою, приватним лікарем при незадоволенні якістю медичної допомоги, ненадання повної інформації тощо); зміна правовідносин (зміна лікаря або умов договору при наданні неякісної медичної допомоги); відшкодування шкоди (як матеріальної так і моральної).

Отже, наразі є необхідність звернути більше уваги щодо відповідальності за неякісне надання медичних послуг, у разі порушень з боку медичних закладів. Кожен, хто незадоволений рівнем чи якістю надання медичних послуг право і можливість захисту порушених прав, яким неодмінно необхідно скористатися. Проте, потрібно звернути увагу на те, що ушкодження здоров'я ще не означає протиправність дій, адже частішають випадки заподіяння шкоди за проханням пацієнта. Тому, питання про відповідальність має вирішуватись після об'єктивного і повного дослідження, шляхом доведення вищенаведених фактів.

Науковий керівник: асистент кафедри цивільного, господарського та екологічного права ПНОІ НЮУ імені Ярослава Мудрого Г. Г. Гриценко.

Нога Петро Петрович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студент, Полтавський юридичний інститут,

4 курс, 41 група

ОРЕНДНІ ВІДНОСИНИ В ЗЕМЕЛЬНОМУ ПРАВІ ЯК СТРИМУЮЧИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ ЕФЕКТИВНОГО ЗЕМЛЕВЛАСНИКА

Земельна реформа, що триває в Україні з 1991 року, демонополізувала державну форму власності на землю та пропорційно перерозподілила

між громадянами (колишніми працівниками колективних сільськогосподарських підприємств) сільськогосподарські землі. Такі перетворення мали б закласти основи для формування ефективного землевласника та сталого розвитку сільських територій, але фактично цього не відбулося. Хоча, на нашу думку, це мало б стати пріоритетним завданням для України, як для аграрної держави.

Як зазначає А. Г. Мартин, серйозною проблемою сільськогосподарського землекористування стало те, що сучасний власник земельної частки (паю) за своїм економічним статусом фактично перетворений у рантьє — одержувача доходу від здавання власного майна у користування, який не займається при цьому самостійним управлінням своїми активами або веденням господарської діяльності.

Це породжує негативні соціально-економічні явища. Зокрема, відсутність мотивації до праці та культури самостійного господарювання, бідність, трудова міграція і як наслідок урбанізація та безробіття, занепад соціальної інфраструктури у сільській місцевості, демографічна та виробнича кризи.

Земельні відносини в аграрному секторі економіки України вимушено набули орендного характеру, адже власники земельних часток (паїв) самостійно майже не займаються сільськогосподарською виробничою діяльністю. Фактично відбулося відчуження основного засобу виробництва від реального товаровиробника.

Однак, таку точку зору підтримують не всі. В доктрині переважає думка необхідність розвитку та заохочення орендних відносин. Оскільки, в умовах первинного накопичення капіталу оренда є найефективнішим механізмом на шляху становлення нових агроформувань та швидкої адаптації їх до умов ринкової економіки.

Однак, аналіз природи орендних відносин між власником землі та орендарем свідчить про те, що оренда земельної ділянки — це тимчасовий нематеріальний актив, а тому не можна вважати ефективним господарем і сучасного орендаря, який в Україні переважно отримує земельну ділянку на строк до 5 років, і для якого земля стає економічним ресурсом, що відзначається значною дискретністю не лише у просторі, але й у часі.

Тобто, це означає, що за невеликий строк оренди землекористувач намагається максимізувати власні прибутки шляхом вирощування лише тих сільськогосподарських культур, поточна ринкова кон'юнктура цін на які здатна забезпечити найвищу рентабельність виробництва, відверто нехтуючи при цьому вимогами еколого-безпечного землеробства. Орендар в такому випадку не має стійкої економічної зацікавленості на збереження та відтворення ґрунтів, їх родючості. Це пояснюється тим, що орендовані ділянки не є його власністю, а впровадження і дотримання сівозмін, внесення добрив

і проведення меліорацій, розвиток тваринництва, проведення інших витрат знижують прибутковість бізнесу та його ринкову капіталізацію.

Ефективнішою, слід вважати політику держави, що спрямована на створення ефективного землевласника (власника сільськогосподарських земель) — ФОП чи фермера, який проживає в сільській місцевості та самостійно займається виробництвом сільськогосподарської продукції на власній земельній ділянці.

Це дозволить вирішити вищевказані проблеми (зокрема, збільшити зайнятість в сільській місцевості, створити повноцінну інфраструктуру на селі, залучити інвестиції на модернізацію техніки, тощо).

Також, зрозумілим є і те, що інтенсивність господарювання та рентабельність індивідуальних (фермерських) господарств буде нижчою в порівнянні з великими сільськогосподарськими підприємствами, а особливо з підприємствами корпоративного типу, для яких чинником зростання прибутковості є екстенсивність виробництва (збільшення масштабів виробництва, тобто кількісних, а не якісних показників).

Однак, розвиток індивідуального (фермерського) сільського господарства може забезпечити більше робочих місць та створює умови для об'єктивного (справедливого) перерозподілу доходів, продукції від агробізнесу, що в більшій мірі відповідає інтересам як українського суспільства, так і держави.

На нашу думку, елементами державної політики, яка повинна спрямовуватися на створення самостійного та ефективного власника сільськогосподарських земель, мають бути:

- по-перше, діючий ринок земель сільськогосподарського призначення;
- по-друге, спеціальні кваліфікаційні вимоги, які висуваються до покупців земельних ділянок (наприклад, такими вимогами може бути: громадянство, статус ФОП чи фермера, досвід ведення особистого сільського господарства чи фермерства);
- по-третє, реальна цільова державна підтримка дрібних сільських господарств;
- по-четверте, система дієвого державного контролю за концентрацією земель у власності підприємств корпоративного типу, холдингових компаній, що здійснюватиметься в рамках антимонопольної політики;
- по-п'яте, економічне та соціальне стимулювання населення, що переїжджає у сільську місцевість (молоді в першу чергу).

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри цивільного, господарського та екологічного права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого Д. Д. Задихайло.

Петракії Валерія Валеріївна

*НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Полтавський юридичний інститут,
4 курс, 45 група*

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ ОРГАНАМИ ПРОКУРАТУРИ

Відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Задля забезпечення виконання даної норми в державі створюються і діють правоохоронні органи, однією з функцій яких є контроль за дотриманням прав і свобод людини. До них, зокрема, відноситься й прокуратура. Однією з найуразливіших категорій громадян є діти, які потребують особливого захисту їх прав.

Актуальність даної теми зумовлена тим, що на даний час відсутній чіткий механізм здійснення органами прокуратури діяльності щодо захисту прав дітей.

Дослідженням даної теми займалися такі науковці: Белікова С. О., Годуєва К. І., Грейдіна К. І., Панчишина О. О., Попов Г. В. та інші.

Конвенція ООН (у ч. 3 ст. 3) про права дитини від 20.11.1989 року (ратифікована Україною 27.02.1991 р.) закріпила обов'язок держав-учасниць забезпечити відповідність установ, служб і органів, відповідальних за піклування про дітей та їх захист, нормам, встановленим компетентними органами, зокрема, в галузі безпеки й охорони здоров'я та з точки зору численності і придатності їх персоналу, а також компетентного нагляду.

У 2011 році Президентом України було схвалено «Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні», метою якої є розроблення державної політики у сфері захисту прав дітей, які потрапили у конфлікт із законом. На виконання відповідної концепції Наказом ГПУ від 16.07.2015 р. «Про структуру ГПУ» було створено Управління Ювенальної юстиції.

На думку Кожевнікова О. А. під правами дитини варто розуміти систему соціальних, економічних, культурних та інших можливостей, які зумовлені особливостями фізичного, психологічного та розумового розвитку дитини, що визначаються та здійснюються у певний період життя — дитинства, виходять з принципів природного права, загальнолюдських цінностей, визнаних у міжнародному праві та національному законодавстві, гарантуються державою, суспільством, сім'єю та іншими суб'єктами права й мають особливий режим та механізм реалізації і захисту.

На даний час на нормативному рівні не закріплено визначення «захист прав дітей». Тому виникає проблема із розумінням та застосуванням даного поняття у сфері прокурорської діяльності.

Попов Г. В. пропонує розуміти під захистом прав дітей органами прокуратури комплексну діяльність органів прокуратури в межах їх компетенції і з використанням наданих законом засобів, яка починається з настанням юридичного факту (невиконання, порушення вимог закону) та здійснюється з метою зміцнення законності і лише за умови не підміни органів відомчого управління та контролю і невторчання у господарську діяльність, якщо така діяльність не суперечить чинному законодавству.

На мою думку, під захистом прав дітей органами прокуратури необхідно розуміти пріоритетний напрям діяльності, який здійснюється досвідченими працівниками, в межах наданих їм повноважень, на основі й у випадках визначених законодавством.

Однією з функцій прокуратури відповідно до Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р. є представництво громадянина або держави в суді. Відповідно саме в межах даної функції прокурора мають здійснювати захист прав дітей.

У ч. 2 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» зазначено, що прокурор здійснює представництво в суді інтересів громадянина у випадках, якщо така особа не спроможна самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист. Для виконання прокурором даної функції йому необхідно отримати підтвердження судом підстав для представництва. Перед зверненням до суду, прокурор повинен повідомити про це громадянина або його законного представника.

Законодавством хоча і встановлено, але чітко не окреслено порядок представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді. На мою думку, необхідно визначити такі етапи реалізації даної функції у контексті захисту прав дітей:

- 1) встановлення юридичного факту (не виконання вимог, відсутність відповідного органу);
- 2) повідомлення законного представника або відповідний орган про намір представляти інтереси дитини;
- 3) доведення наявності підстав у суді;
- 4) представництво інтересів у суді.

Одним із недоліків законодавства про захист прав дітей органами прокуратури є неврегульованість питання, коли порушення прав дитини і необхідність участі прокурора викликають саме дії її законного представника або суб'єкта владних повноважень, який повинен захищати права вказаних осіб. В такому випадку прокурор повинен повідомити таку особу і звернутися до суду для підтвердження підстав для представництва, однак при цьому необхідно обмежити право на оскарження вищезазначених суб'єктів.

У Наказі ГПУ «Про організацію діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод дітей» рекомендується у прокуратурах районного рівня за можливості на прокурорів, які виконують функцію захисту прав дітей не покладати виконання обов'язків з інших напрямів прокурорської діяльності.

На нашу думку, потрібно створити посаду прокурора, який буде займатися виключно захистом прав дітей на всіх рівнях прокуратур, з метою найбільш ефективного виконання покладених на нього завдань.

Також однією з проблем захисту та поновлення прав дітей є несвоєчасне реагування на порушення.

Так, відповідно до Інформації про результати діяльності органів прокуратури міста Києва для розміщення у ЗМІ прокуратурою м. Києва за 8 місяців 2015 року зареєстровано 376 кримінальних проваджень про вчинення кримінальних правопорушень неповнолітніми, з них закінчено 289.

Упродовж січня-серпня 2015 року у сфері захисту прав дітей та інтересів держави пред'явлено 76 позовів на суму близько 14 млн. грн. У вказаний період судами задоволено 54 позови прокурора на загальну суму 17 млн. грн.

Таким чином, виходячи з вищезазначеного, необхідно внести такі зміни до законодавства про прокуратуру щодо механізму реалізації захисту прав дітей, а саме:

- 1) закріпити визначення поняття «захист прав дітей органами прокуратури»;
- 2) встановити чіткий порядок та підстави представництва інтересів дитини прокурором;
- 3) створити посаду прокурора, який буде займатися виключно правами дітей, на всіх рівнях прокуратур, що допоможе ефективно і швидко реагувати на порушення прав даної категорії людей.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри правосуддя ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. Д. Новак.

Пляка Анастасія Олександрівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Інститут прокуратури
та кримінальної юстиції,
2 курс, 19 група

ОМБУДСМЕН З ПРАВ ДИТИНИ: ПРОБЛЕМА НЕДОСКОНАЛОСТІ МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ

Проблеми дітей в нашій державі повинні займати пріоритетне місце. Це положення зумовлюється двома причинами: об'єктивними та суб'єктивними. З об'єктивних причин діти, в результаті відсутності життєвого досвіду, не завжди можуть самостійно захистити свої права. Питання механізму захисту прав дитини завжди є актуальним, особливо з огляду на те, в Україні не так давно почав діяти Інститут Омбудсмена з прав дитини.

Запровадження 11 серпня 2011 р. Указом Президента України посади Уповноваженого Президента України з прав дитини є, безперечно, важливим кроком у сфері захисту прав дитини в Україні. У науковій літературі загальні питання конституційно-правового статусу Омбудсмена (Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини) неодноразово висвітлювали такі вчені, як А. Автономов, В. Бойцова, Л. Голяк, К. Закоморна, О. Марцеляк та інші. Водночас, у зв'язку з порівняно незначним часом функціонування, поза увагою науковців поки що залишаються проблеми ефективності роботи Омбудсмена з прав дитини. Відповідно до Положення Уповноважений у своїй діяльності керується Конституцією України, Конвенцією ООН про права дитини, Законом України «Про охорону дитинства», актами і дорученнями Президента України, а також самим Положенням.

Основними завданнями Уповноваженого є:

- 1) постійний моніторинг додержання в Україні конституційних прав дитини, виконання Україною міжнародних зобов'язань у цій сфері та внесення в установленому порядку Президентові України пропозицій щодо припинення і запобігання повторенню порушень прав і законних інтересів дитини;
- 2) внесення Президентові України пропозицій щодо підготовки проєктів законів, актів Президента України з питань прав та законних інтересів дитини;
- 3) здійснення заходів, спрямованих на інформування населення про права та законні інтереси дитини.

Виходячи із завдань можна констатувати, що діяльність омбудсмена з прав дитини покращилась, а саме: з'явилася інституція для аналізу та акумуляції

звернень громадян щодо порушення прав дітей. Найпоширеніша тематика звернень — питання забезпечення прав дитини на якісне медичне забезпечення, захист житлових і майнових прав дітей, скарги на роботу місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування, захист прав дітей-сиріт та дітей з багатодітних родин, неповнолітніх, які перебувають у конфлікті з законом, невіплата зобов'язаними сторонами аліментів, забезпечення хворих дітей медикаментами та якісною медичною допомогою, захист від насильства, розв'язання конфліктів між батьками щодо визначення місця проживання дитини, представлення інтересів дітей в судах, інші питання соціально-правового захисту дітей.

Проте, незважаючи на вказане, у цій галузі попри введення нового інституту, існує низка прогалин у його діяльності. Ці проблеми можна розділити на два блоки, а саме: організаційні та законодавчі.

Розглядаючи перший блок проблем варто зазначити, що Уповноважений з прав дитини відповідно до покладених на нього завдань не наділений реальними повноваженнями, які б забезпечили його незалежність та дієвість у процесі захисту прав дитини, зокрема, щодо виконання правозахисної функції та функцій відновлення порушених прав. Для більш повного виконання ним його повноважень варто на законодавчому рівні закріпити його взаємодію з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини. Оскільки, порушення прав дитини це також є і порушенням прав людини. Крім того, така взаємодія надасть можливість ефективно впливати на причини та умови, що впливають на реалізацію прав дитини.

Отже, з огляду на викладений матеріал можна констатувати, що не зважаючи на певну недосконалість в механізмі захисту прав дітей, Україна усе ж зробила значний крок уперед у цьому напрямку. Однак постає ряд питань, щодо удосконалення діяльності Уповноваженого з прав дитини, надання та закріплення нового змісту в його повноваженнях, створить більш ефективну систему забезпечення, реалізації і захисту прав дітей в Україні.

На нашу думку, інститут Уповноваженого з прав дитини має входити до складу апарату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. При аргументації зазначеної позиції слід звернутися до ст. 11 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», яка передбачає право Уповноваженого призначати своїх представників і організувати їх діяльність із визначенням меж їх повноважень. Це забезпечить незалежність Омбудсмена з прав дитини від органів влади, надасть можливість мати свою точку зору на проблеми прав та інтересів дитини і проводити загальнодержавну політику з урахуванням всіх інтересів дитини.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри конституційного права України НІОУ імені Ярослава Мудрого К. О. Павшук.

Різаєв Тимур Рустамович

*Херсонський державний університет,
студент, Юридичний факультет,
3 курс, 311 група*

ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЗА УЧАСТЮ ІНОЗЕМНИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Конституція України встановлює право кожного на судовий захист. Це положення стосується як фізичних, так і юридичних осіб, незалежно від місця їх народження чи реєстрації. Також Основним Законом передбачено право займатися будь-якою підприємницькою діяльністю, яка не заборонена законами України.

Відповідно до статті 123 Господарського процесуального кодексу України (далі — ГПК) іноземні підприємства і організації мають право звернення до господарських судів згідно з встановленою підвідомчістю і підсудністю господарських спорів за захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів.

Перш за все, на нашу думку, варто визначити, як законодавство України визначає іноземних суб'єктів господарювання.

Відповідно до ч. 2 ст. 63 ГК України іноземним вважається підприємство, у статутному фонді якого іноземна інвестиція становить сто відсотків. Формами реалізації іноземними фізичними або юридичними особами своїх засновницьких прав на території України є як створення нового підприємства за рахунок іноземних інвестицій, так і придбання повністю у свою власність діючого підприємства, внаслідок чого воно набуває статусу іноземного підприємства.

Аналізуючи нормативно-правові джерела, а також практику розгляду господарськими судами проваджень за участю іноземних суб'єктів господарювання, можемо виокремити наступні особливості судового розгляду, які стосуються:

- 1) підсудності та підвідомчості господарського спору;
- 2) встановлення правосуб'єктності іноземного суб'єкта господарювання;
- 3) вибору законодавства, на підставі якого буде розглядатися спір;
- 4) передавання спору на розгляд третейського суду та застосування угод про передачу спорів до третейського суду;
- 5) прийняття офіційних документів як доказів та їх легалізація;
- 6) вручення судових повідомлень та доручень про вручення документів;
- 7) мови судочинства та документообігу під час господарського провадження;

- 8) сплати судових витрат та державного мита;
- 9) порядку виконання судових рішень.

Окремі з цих положень були предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, тому головною метою даної статті є комплексний аналіз та розкриття змісту особливостей господарського провадження за участю іноземних суб'єктів господарювання через їх взаємозв'язок та у їх сукупності.

Першою особливістю зазначених судових розглядів є порядок встановлення підвідомчості та підсудності господарського справи за участю іноземного суб'єкта господарювання. Відповідно до законодавства України, спори, що виникають між зазначеними суб'єктами, або якщо вони є хоча б однією із сторін спору, можуть розглядатися судами України, а також за умови наявності домовленості між сторонами спору — Міжнародним комерційним арбітражним судом та Морською арбітражною комісією при Торгово-промисловій палаті України або іншими органами вирішення спору, якщо це не суперечить чинним законам України або передбачено міжнародними договорами України. Отже, головним чином питання підсудності та підвідомчості вирішується шляхом укладання договору між учасниками господарських відносин.

Головною складовою можливості здійснювати господарську діяльність є наявність у суб'єкта правосуб'єктності, наявність у юридичної особи таких прав та обов'язків, які відповідають меті і завданням її діяльності. Ця умова є важливою, оскільки для участі у судовому розгляді, кожна із сторін повинна мати відповідний обсяг прав та обов'язків. В більшості випадків до іноземних суб'єктів господарювання застосовується особистий закон, тобто правовий статус іноземної юридичної особи визначається за законом країни, де її було створено. Для розгляду справи, на вимогу суду, який розглядає справу, іноземна юридична особа має подати документ, що є доказом правосуб'єктності юридичної особи (сертифікат реєстрації, витяг з торгового реєстру тощо).

При виборі законодавства для розгляду справи з іноземним суб'єктом господарювання, суд повинен враховувати положення не тільки ГПК України, але й норми Закону України «Про міжнародне приватне право». Так, відповідно до ч. 1 ст. 5 зазначеного закону, сторони можуть самостійно визначити право, за яким буде здійснюватись регулювання спірних відносин, що можуть виникнути в процесі здійснення ними своїх прав та обов'язків. Тому господарське провадження в судах України може вестися із застосуванням положень законодавства іншої країни, визначеної сторонами судового розгляду. У разі відсутності законодавства, що регулює спірні відносини, суд може використати звичаї міжнародного права.

Як ми вже зазначали, спір між іноземними суб'єктами господарської діяльності може бути вирішуватися не тільки господарським судом, але й органами міжнародного арбітражу. Для цього однією з умов має бути наявність договору між сторонами про передання можливого юридичного спору до третейського суду як на території України, так і поза її межами. Однак, навіть при наявності такої угоди, вирішальним для обрання органу, який буде розглядати господарський спір, є її чинність та дійсність. Саме тому, при укладенні такого «третейського договору», сторони повинні дотримуватися вимог дійсності не тільки у відповідності до українського законодавства (Господарського кодексу України, Закону України «Про міжнародний арбітраж» тощо), але й до положень міжнародних конвенцій та договорів. Також господарський суд може не визнати арбітражну угоду і прийняти позов до розгляду у разі, коли відповідний спір не може бути предметом вирішення третейського суду.

Під час розгляду господарської справи за участю іноземних суб'єктів, суд приймає як докази офіційні документи, що походять з інших держав, за умови їх легалізації дипломатичними або консульськими службами України, яка здійснюється відповідно до вимог встановлених Консульським статутом України від 2 квітня 1994 року.

Процедура легалізації іноземного документа є необхідною умовою для подання його як доказу у судовому процесі, але не виключає у разі необхідності перевірки з боку суду з метою встановлення правильності вміщених у ньому відомостей по суті. Важливою вимогою українського законодавства, щодо використання документів, складених іноземною мовою, є обов'язкове супроводження їх нотаріально засвідченим перекладом на українську.

Відповідно до ст. 64 ГПК України, суддя, прийнявши позовну заяву, зобов'язаний не пізніше трьох днів з дня її надходження винести та надсилати сторонам ухвалу про порушення провадження у справі, в якій вказується про прийняття позовної заяви, призначення справи до розгляду в засіданні господарського суду, про час і місце його проведення, необхідні дії щодо підготовки справи до розгляду в засіданні. Вирішуючи питання забезпечення своєчасного повідомлення у належній формі іноземних учасників судового процесу про час і місце розгляду справи, господарський суд застосовує процедуру доручення про вручення документів за кордоном у строк, який сам суддя визначає як достатній для завчасного повідомлення та підготовки до судового розгляду. Вона складається відповідно до вимог чинного законодавства у формі формуляра українською мовою з обов'язковим перекладом на англійську або французьку, або мову запитованої держави. Для розгляду справи та її вирішення необхідною умовою

є отримання підтвердження про вручення або безпосередню доставку документів відповідачеві.

Особливістю ведення господарського судочинства за участю іноземних суб'єктів господарювання є мова провадження та документації, що його супроводить. Так, відповідно до ст. 14 Закону України «Про засади державної мовної політики» від 3 липня 2012 року, судочинство в Україні у цивільних, господарських, адміністративних і кримінальних справах здійснюється державною мовою. Однак, за умови наявності ратифікованого договору між Україною та країною, представником якої є одна із сторін господарського провадження, можливе використання в судочинстві мови іншої країни з використанням перекладача та обов'язковим перекладом усіх процесуальних документів.

Оскільки на іноземні підприємства і організації поширюється національний режим судового процесу, зазначені особи повинні виконувати зобов'язання, зокрема щодо сплати судових витрат. Судові витрати можуть сплачуватися як уповноваженими представниками — резидентами України, які ведуть справу у господарському суді від імені іноземних суб'єктів господарювання і мають відповідні повноваження, так і шляхом їх стягнення з рахунків іноземних підприємств у банках України через винесення судового наказу.

Щодо виконання рішення, яке було прийнято судом України, на території іншої країни, то варто зазначити, що як національним, так і міжнародним законодавством встановлено правовий механізм та порядок звернення до компетентного органу. Однак на сьогодні існує проблема реалізації нормативних приписів на даному етапі господарського провадження, оскільки існуюча в Україні система органів примусово виконань рішень суду не має достатньо повноважень та компетенції для повного та ефективного здійснення поставлених перед ними завдань.

Отже, участь в господарському провадженні іноземного суб'єкта господарювання тягне за собою ряд особливостей, зокрема, стосовно вибору законодавства та правового режиму здійснення правосуддя, мови судочинства та документообігу, а також порядку виконання рішень. В умовах розвитку української економіки та інтеграції в світове господарство питання правової захищеності та захисту набувають досить актуального значення. Саме тому законодавець має здійснювати постійне удосконалення та приведення українського законодавства у відповідність до європейського.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент, завідувач кафедри адміністративного і господарського права юридичного факультету Херсонського державного університету І. М. Риженко.

Санакоєва Надія Романівна

*НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Полтавський юридичний інститут,
4 курс, 44 група*

ЩОДО ПИТАННЯ ВНЕСЕННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ДО СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА

У наші часи актуалізується питання використання у сфері підприємницької діяльності об'єктів інтелектуальної власності. Особливої уваги авторів потребує визначення того, що саме виступає об'єктом вкладу. Але важливо, що воно не завжди вирішується однозначно.

Так, одні науковці називають вкладом до статутного капіталу майнові права інтелектуальної власності, інші ж під вкладом розглядають сам об'єкт права інтелектуальної власності. Вчений О. О. Городов, наприклад, розглядає патент як різновид майна, як самостійний об'єкт цивільно-правових правочинів, вважаючи при цьому патентоволодільця — володільцем особливого різновиду товару, яким він може володіти, користуватися і розпоряджатися. Таке бачення наводить на думку про те, що вкладом може виступати в тому числі охоронний документ — патент.

Окрему позицію висловлює такий науковець як О. Б. Бутнік-Сіверський. Він пише про внесення до статутного фонду господарських товариств інтелектуального капіталу, під яким розуміє саме знання, що можуть бути перетворені на прибуток.

Для вирішення цього питання слід звернути увагу на те, що суб'єктивне право інтелектуальної власності за ст. 418 Цивільного кодексу України включає дві групи прав:

- 1) особисті немайнові права;
- 2) майнові права.

Що стосується особистих немайнових прав, то вони, якщо інше не передбачено законом, належать тільки творцеві об'єкта інтелектуальної власності і не можуть бути передані іншим особам (ст. 423 Цивільного кодексу України). Крім того, вони не мають економічного змісту і не підлягають грошовій оцінці. Таким чином, особисті немайнові права інтелектуальної власності не можуть бути вкладом до статутного капіталу господарського товариства. А отже неможливо внести до статутного капіталу весь пласт прав інтелектуальної власності на певний об'єкт і вкладом можуть бути лише майнові права.

Це підтверджується у ряді положень законодавства України. У ст. 424 Цивільного кодексу України зазначено, що майнові права інтелектуальної власності можуть бути згідно із законом вкладом до статутного капіталу юридичної особи.

Стаття 86 Господарського кодексу України також вказує на можливість виступати в якості вкладу саме майнових прав інтелектуальної власності.

Підтвердження такої позиції також можна знайти у законодавстві України про бухгалтерський облік. Зокрема у Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи», яке затверджене наказом Міністерства фінансів України від 18.10.1999 р. № 242, як нематеріальні активи розглядається саме права на відповідні об'єкти інтелектуальної власності, але не самі ці об'єкти.

Відповідно до ст. 424 Цивільного кодексу України майновими правами інтелектуальної власності є:

- 1) право на використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- 2) виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- 3) виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання;
- 4) інші майнові права, передбачені законом.

Вказані права, як впливає із ст. 427 Цивільного кодексу України, можуть бути передані повністю або частково. Тобто до статутного капіталу юридичної особи може бути внесено як увесь комплекс майнових прав на відповідний об'єкт, так і окрема частина таких прав (наприклад право на використання винаходу).

Але проаналізувавши це, виникає питання щодо ст. 156 Господарського кодексу України, де передбачено, що володілець патенту вправі передати свої права на використання винаходу, корисної моделі чи промислового зразка до статутного фонду підприємства. Адже, як було показано вище, майнові права інтелектуальної власності не вичерпуються самим тільки правом використання об'єкта.

Таким чином, що законодавство України, яке регулює питання, пов'язані із внесенням майнових прав інтелектуальної власності як вкладу до статутного капіталу господарського товариства, потребує певного доопрацювання — а саме важливо визначити законодавче.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри цивільного, господарського та екологічного права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого Д. Д. Задахайло.

Сидоренко Марина Олександрівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Інститут прокуратури
та кримінальної юстиції,
2 курс, 14 група

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ З ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Поглиблене вивчення питань щодо взаємодії органів місцевого самоврядування з місцевими державними адміністраціями дуже важливе, бо зараз почався новий етап розбудови Української держави, в якій кожен має відчувати себе громадянином, інтереси якого враховуються, а органи публічної влади мають належним чином функціонувати, щоб забезпечити реальне гарантування державою прав і свобод кожної людини.

Питання про взаємовідносини органів самоврядування з місцевими державними адміністраціями досить складне, бо існує багато чинників впливу на взаємодію цих органів публічної влади, а також виникають труднощі з вивченням цієї теми, тому що наукою ще глибоко не вивчено зміст місцевого самоврядування та його юридичну природу.

Вирішення означених питань є важливою складовою адміністративно-територіальної та муніципальної реформ. Важливий вплив на них справляє політика децентралізації та деконцентрації влади, яка є одним з найсуттєвіших напрямків зближення України з країнами Європейського Союзу.

На даний момент в Україні існують різні види взаємодії органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій. Але якщо аналізувати сучасне законодавство, а саме Закони України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про місцеві державні адміністрації», можна виявити, що повноваження органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій інколи збігаються. Важливо усвідомлювати актуальність такої проблеми, адже це призводить до виникнення конфліктів між ними, а також розуміти необхідність реформи в напрямі радикальної зміни моделі місцевої влади. Такі реформи забезпечать чітке розмежування повноважень органів місцевої влади, але постійно залишатимуться проблеми, які потребуватимуть спільної роботи і органів виконавчої влади, і органів місцевого самоврядування, тому їхня діяльність має бути організована за принципом взаємодоповнення.

Взаємодія між місцевими органами державної виконавчої влади і місцевим самоврядуванням в Україні залежить від багатьох чинників. Якщо поглибитись в дане питання, можна виокремити такі основні фактори взаємодії цих систем публічної влади в Україні:

По-перше, це конституційно-правові засади місцевої влади. Конституція України і закони про місцеві державні адміністрації і про місцеве самоврядування в Україні дають можливість виробити ефективний правовий механізм розмежування функцій і повноважень цих адміністрацій та органів самоврядування. Першоосновою розмежування функцій і повноважень двох гілок місцевої влади є Конституція, яка служить основним засобом їх нормативно-правового закріплення, отже Конституція і визначає принципові межі функцій і повноважень як місцевих державних адміністрацій, так і органів місцевого самоврядування з метою попередження їх змішування чи незаконного здійснення.

Наступним фактором є спільність територіальної основи діяльності та об'єктів управлінської діяльності, функціональна близькість. Це питання, насамперед, стосується збігу предметної підвідомчості місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Це ускладнює владну діяльність і призводить до протистояння на місцевому рівні. Вирішенням означеної проблеми є «інвентаризація» всього галузевого законодавства, здійснення розподілу повноважень між місцевими державними адміністраціями й органами місцевого самоврядування шляхом якомога більшої їх деталізації. Останнє можна здійснювати шляхом визначення переліку сфер суспільного життя, які доцільно віднести до компетенції місцевого самоврядування, а всі інші питання автоматично залишають за місцевими держадміністраціями. Також слід в обов'язковому порядку виокремити й сфери спільного володарювання. До того ж слід виходити з принципу субсидіарності й намагатися передати у відання місцевого самоврядування максимально можливе коло справ, підкріпивши його необхідною фінансовою базою. Таке рішення максимально наближає до децентралізації, що є одним із напрямків сучасної політики євроінтеграції.

Також, важливу роль грає політика децентралізації та деконцентрації влади. Децентралізація — процес перерозподілу або диспергування функцій, повноважень, людей або речей від центрального управління. Будь-яка країна, що претендує на статус демократичної, не може обійтись без децентралізації державного управління на рівні регіонів та територіальних громад. Це дає змогу розширити повноваження органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади за рахунок повноважень центральних органів виконавчої влади з метою оптимізації і підвищення ефективності управлін-

ня суспільно-важливими справами, найповнішої реалізації регіональних і місцевих інтересів.

Втілення принципів децентралізації в життя потребує не лише перерозподілу повноважень між функціонуючими на сьогодні органами місцевого самоврядування і місцевими державними адміністраціями, а і змін в системі місцевого самоврядування та статусі її складових, зміни статусу місцевих державних адміністрацій: районні та обласні ради повинні отримати можливість утворювати власні виконавчі органи, що зумовить перетворення виконавчої влади загальної компетенції в контрольно-наглядові органи шляхом вилучення в них та передачі відповідним органам місцевого самоврядування функцій і повноважень організаційно-господарського характеру; передача частини функцій і повноважень органам місцевого самоврядування вимагає їх фінансового та ресурсного забезпечення, що потребує значного вдосконалення законодавчої бази з цих питань; функціонування місцевого самоврядування стане реальністю за умови активної ініціативної участі населення у вирішенні місцевих справ, удосконалення взаємозв'язків між ланками органів самоврядування та мешканцями відповідних територій, забезпечення прозорості процесу прийняття рішень; здійснення таких перетворень вимагає наявності кваліфікованих кадрів, а отже, організації єдиної системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації посадових осіб.

На даний момент в Україні проводиться масштабна реформа щодо вирішення цих питань. Зокрема, у Верховній Раді України 02.11.15 було зареєстровано проект Закону України «Про префектів». Цей документ визначає ключові функції префектів — насамперед, це перевірка і експертиза рішень, ухвалених місцевими радами. Посада префекта має утримувати баланс між гілками влади. Зокрема, саме префект буде координувати взаємодію органів місцевого самоврядування і місцевих органів виконавчої влади, перевіряти їх діяльність у сфері додержання норм Конституції та чинного законодавства України.

Один із шляхів вирішення проблем збігу повноважень місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування — це створення центрів надання адміністративних послуг, які є робочими органами місцевих держадміністрацій або виконавчих органів місцевих рад. Центри надання адміністративних послуг мають надавати такі послуги як: видача паспортів громадянина України, реєстрацію місця проживання, реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, нерухомості, земельних ділянок. Створення таких органів значно спрощує процедуру надання адміністративних послуг, але має деякі мінуси, зокрема: частина центрів не дотримуються вимог Закону України «Про адміністративні послуги» в частині режиму роботи ЦНАП, а також чимало центрів не мають затверджених документів,

що регулюють їхню діяльність. Повноцінні центри надання адмінпослуг функціонують при міських радах міст обласного значення, зокрема: в Західній Україні (Івано-Франківськ, Луцьк, Вінниця, Хмельницький), Центральній Україні (Дніпропетровськ, Кривий Ріг, Павлоград, Дніпродзержинськ), Східній та Північній Україні (Харків, Луганськ, Суми, Чернігів, Житомир), в Києві та в деяких інших містах.

Новітня історія Української держави зазначає, що наша країна знаходиться на стадії реформування і вдосконалення системи та компетенції органів державної влади і місцевого самоврядування. Цей процес прямо залежить від стану розвитку суспільства і громадської думки.

На сьогодні дійсний стан взаємовідносин місцевих державних адміністрацій з органами місцевого самоврядування свідчить про низку проблем правового регулювання даного питання і вимагає проведення якісних реформ з урахуванням європейського досвіду побудови системи владних відносин.

За сучасних умов важливим є впровадження заходів, виконання яких підвищить результативність роботи органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади, допоможе уникнути дублювання їх повноважень, призведе до спрощення їх роботи. Такі заходи мають привести до економії коштів державного бюджету, ефективного використання коштів місцевих бюджетів, спрощення доступу фізичних та юридичних осіб до адміністративних послуг. Саме тому реформи в сфері місцевої влади на даний момент є дуже важливими для України.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри адміністративного права НЮУ імені Ярослава Мудрого М. С. Ковтун.

Стахів Володимир Ігорович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студент, Слідчо-криміналістичний інститут,

4 курс, 6 група

ЛЮСТРАЦІЯ СУДДІВ УКРАЇНИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Правова система нашої країни перебуває в стані реформування. Однією із видів таких реформ є запровадження процесу люстрації щодо державних службовців в цілому, так і щодо представників судової влади. Процес люстрації в Україні є новим інститутом та таким, що носить актуальний характер.

Метою люстрації є забезпечення національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

С. Шевчук зазначає, що термін «люстрація» у своєму первинному значенні в греко-римській міфології визначався як ритуал очищення від моральної скверни. На сьогодні, люстрація як правовий інститут — це система правових норм, які визначають порядок здійснення люстраційних заходів, тобто обмежень, які за своєю суттю є елементами механізму відповідальності особи за ті чи інші діяння. Закон України «Про очищення влади» передбачає люстрацію як встановлену Законом або рішенням суду заборону окремих фізичним особам обіймати певні посади (перебувати на службі) (крім виборних посад) в органах державної влади та органах місцевого самоврядування.

Регулюванню люстрації суддів в Україні присвячений Закон України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» (далі — Закон), що передбачає правові та організаційні засади проведення спеціальної перевірки суддів судів загальної юрисдикції як тимчасового посиленого заходу з використанням існуючих процедур розгляду питань про притягнення суддів судів загальної юрисдикції до дисциплінарної відповідальності і звільнення з посади у зв'язку з порушенням присяги з метою підвищення авторитету судової влади України та довіри громадян до судової гілки влади, відновлення законності і справедливості.

Науковці зазначають про низку прогалин у Законі, що може вплинути на законність та обґрунтованість проведення люстраційного процесу. Так, наприклад, немає порядку формування провадження стосовно суб'єкта перевірки. Також, необхідне уточнення щодо тлумачення терміну «порушення присяги», що є підставою для проведення люстрації.

Закон не визначає принципи проведення перевірки, статус та гарантії безпеки членів Тимчасової спеціальної комісії з цього питання, критеріїв проведення люстрації, відповідальності за порушення законодавства у цій сфері. За цим законом під люстрацію підпадає досить вузьке коло суддів — переважно ті, які виносили рішення про притягнення до відповідальності учасників масових акцій в період з 21 листопада 2013 року до дня набрання чинності цього Закону.

Також слід зазначити, що головний орган, який здійснює люстрацію не може приймати скарг щодо жодних рішень суддів, Тимчасова спеціальна комісія лише може надавати висновки за фактом проведення перевірки до Вищої ради юстиції для подальшого винесення нею відповідного рішення.

Важливим питанням є правомірність підстав для проведення перевірки суддів (щодо прийнятих ними рішень), тобто суддя може бути переслідуваний за ті рішення, які він виносить. Вказане підриває авторитет

органів судової влади, негативно позначається на функціонуванні судової системи загалом. Окрім того, можливість притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за винесені ним рішення порушує презумпцію законності останніх.

Успішніший процес очищення судової влади відбувся у Боснії і Герцеговині, де у 2002–2004 роках було проведено процедуру перепризначення суддів. Оскільки Конституція держави гарантує суддям довічне перебування на посаді, задля реалізації цього процесу Парламент ухвалив зміни до Основного Закону, відповідно до яких з метою реструктуризації судової системи тимчасово було обмежено принцип незмінності суддів. З метою забезпечення об'єктивності, неупередженості та публічності процедури перепризначення було утворено Незалежну суддівську комісію, до складу якої увійшли представники місцевої влади, міжнародні експерти, а також міжнародні судді Конституційного Суду Боснії і Герцеговини.

Окрім цього, при Незалежній суддівській комісії було утворено три тимчасові Вищі суддівсько-прокурорські ради для кожного з суб'єктів конфедерації. Після завершення формування зазначених органів влада офіційно оголосила про вакантність усіх без винятку суддівських посад, запросивши до участі у відкритому конкурсі усіх бажаючих осіб, які відповідали кваліфікаційним вимогам для зайняття посади судді.

Охочим стати суддею слід було подати пакет документів, що включав копії дипломів, посвідчень і письмовий зразок юридичного тексту, який надавав би можливість оцінити навички кандидата, необхідні для написання судових рішень. За результатами проведених співбесід із кандидатами було сформовано рейтинговий список. За результатами цього процесу близько 75–80% суддів було перепризначено.

Цікавим є той факт, що хоча строк повноважень суддів, яких не було перепризначено, припинявся, але вони продовжували отримувати заробітну плату і всі додаткові виплати протягом наступних 6 місяців. Крім цього, втрата посади особою у результаті цього процесу не стала перешкодою для можливого призначення на вакантну посаду судді у майбутньому.

Таким чином, варто зазначити, що запровадження процесу люстрації в Україні є позитивним кроком у регулюванні діяльності судової влади. Однак, на сьогодні положення Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» не є досконалими, тому необхідно розробляти нові положення законодавства в даній сфері, тому що люстрація повинна носити законний, справедливий та об'єктивний характер.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри організації судових та правоохоронних органів НЮУ імені Ярослава Мудрого О. О. Шандула.

Терела Максим Анатолійович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студент, Полтавський юридичний інститут,

4 курс, 42 група

ОСНОВНІ ЕТАПИ РЕФОРМУВАННЯ ПРОКУРАТУРИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Протягом тривалого часу в Україні відбувається досить активна та конструктивна робота, пов'язана із законодавчим забезпеченням реформування прокуратури. Більше ніж за 20 років Верховною Радою України прийнято понад 20 законів, які тією чи іншою мірою стосувалися діяльності прокуратури. Така реформа відбувається, з-поміж іншого, і у відповідь на євроінтеграційні прагнення України.

Ще будучи прийнятою 09.11.1995 р. до країн-членів Ради Європи (далі — РЄ), на вимогу Статуту останньої Україна взяла на себе зобов'язання, відображені у п. 11.ві Висновку Парламентської Асамблеї Ради Європи про необхідність зміни ролі та функцій прокуратури України та її перетворення у демократичну, професійну та самоврядну систему, яка у своїй діяльності керується Конституцією, законами та провідними європейськими стандартами.

Утім не зважаючи на взяті зобов'язання, в Україні не поспішали з проведенням реформ, що відобразилось у Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи (далі — ПАРЄ) № 1244 від 26.04.2001 р., де відзначалося про відсутність суттєвих змін у питанні трансформації ролі та функцій прокуратури. У «Остаточному тексті резолюції ПАРЄ щодо дотримання обов'язків та зобов'язань Україною» від 27.09.2001 р. вкотре наголошувалося на необхідності скасувати функцію загального нагляду як таку, що загрожує підризом незалежності доволі слабкої судової влади.

21.06.2001 р. у відповідь на Резолюції ПАРЄ в Україні було розпочато так звану «малу судову реформу» та внесено перші зміни до Закону України «Про прокуратуру», що втім не вирішувало нагальних проблем, не зважаючи на те, що вони набули реальних обрисів. Одним із завдань було скасування загального нагляду, а другим — передача функції досудового слідства іншим органам та залишення за прокуратурою функції нагляду за останніми.

21.06.2006 р. Указом Президента України № 39/2006 було затверджено «План заходів із виконання обов'язків і зобов'язань України, які випливають з її членства в РЄ», одним із пунктів якого було передбачено підготовку законопроекту про нову редакцію Закону України «Про прокуратуру».

Безперечно, важливу роль у здійсненні реформування прокуратури відіграло вивчення зарубіжного, насамперед, європейського досвіду. Загалом, у європейських країнах можна виділити чотири основні моделі прокуратури з огляду на їх місце у системі органів державної влади:

- 1) держави, де прокуратура входить до складу Міністерства юстиції, хоча при цьому може належати до органів правосуддя і діяти при судах, а прокурори — належати до суддівського корпусу («магістрату»);
- 2) держави, де прокуратура повністю входить до складу судової системи та працює при судах або користується з межх судової влади адміністративною автономією;
- 3) держави, де прокуратура виділена в самостійну систему і підзвітна парламенту чи главі держави;
- 4) держави, де прокуратури або її прямого аналога взагалі не існує.

З огляду на функції прокуратури, то такі з них як кримінальне переслідування, підтримання державного обвинувачення у суді та оскарження судових рішень є спільними для прокурорів багатьох країн. Натомість функції проведення досудового слідства, нагляд за ним та за виконанням судових рішень, забезпечення прав учасників кримінального процесу є різними у країнах, що залежить від історичних та національних традицій. У зв'язку з цим Комітетом Міністрів Ради Європи було прийнято рішення щодо розробки та запровадження єдиних загальноприйнятих положень і стандартів для органів прокуратури.

28.04.2006 р. Генеральна прокуратура України, в рамках виконання Плану заходів, звернулася до РЄ з проектом Закону України «Про внесення змін до Конституції України» у частині реформування функцій органів прокуратури, з приводу чого були отримані позитивні висновки Венеціанської комісії.

Суттєвим кроком у визначенні функцій прокуратури стала «Концепція реформування кримінальної юстиції України», затверджена Указом Президента України № 311/2008 від 08.04.2008 р.

Згідно з Концепцією визначалися такі функції прокуратури: нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування; кримінальне переслідування особи, в тому числі висування обвинувачення, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та складання обвинувального акта; нагляд за додержанням законів органами та установами, які виконують судові рішення у кримінальних справах, а також застосовують інші заходи примусового характеру, пов'язані з обмеженням особистої свободи громадян. Функція досудового розслідування могла проводитись лише у виняткових випадках, спеціально визначених законом.

Відповідно до висновку Моніторингового комітету Парламентської асамблеї РЄ від 14.03.2008 р. реформа прокуратури повинна базуватися на трьох складових:

- 1) внесення змін до Конституції;
- 2) перегляд законодавчо визначеної системи прокуратури;
- 3) реформування кримінально-процесуального законодавства.

Новий етап реформування прокуратури пов'язують із прийняттям Указу Президента України від 12.01.2011 р. «Про План заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають із її членства в Раді Європи», відповідно до якого упродовж року повинен бути розроблений новий Закон України «Про прокуратуру». Виконання цього завдання було пов'язано із роботою над новим Кримінально-процесуальним кодексом України (далі — КПК України), оскільки законопроект про прокуратуру мав бути поданий Президентові України для внесення до Верховної Ради України протягом року після прийняття нового КПК. Останній був прийнятий 13.04.2012 р., що започаткувало ряд змін до законодавства. Так, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань удосконалення діяльності прокуратури» від 18.09.2012 р. були внесені зміни до 18 законодавчих актів, у тому числі і до Закону України «Про прокуратуру». Зокрема, були частково скасовані окремі повноваження функції загального нагляду.

У рамках підготовки до реалізації Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС 15.04.2013 р. Україною було отримано від РЄ документ «Принципи щодо ролі інституціональної організації прокурорської служби та статусу прокурорів України», з урахуванням якого було здійснено підготовку проекту нової редакції Закону України «Про прокуратуру», що передбачав повне скасування функції загального нагляду. Лише 14.10.2014 р. був прийнятий новий Закон України «Про прокуратуру», в якому остаточно була виключена функція загального нагляду.

Водночас згідно п. 9 розділу 15 Перехідних положень Конституції України прокуратура продовжує виконувати функцію нагляду за додержанням і застосуванням законів та функцію попереднього слідства до введення в дію відповідних законів та до сформування системи досудового слідства.

Таким чином, реформування прокуратури наразі не завершилося, а вимогою часу є внесення змін до Конституції України та подальша законотворча діяльність у напрямку наближення до провідних європейських стандартів.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри правосуддя ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. Д. Новак.

Тютюнник Марія Олексіївна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,

2 курс, 16 група

СКАСУВАННЯ ДЕПУТАТСЬКОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ: ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ СТОРОНИ

В Україні вкотре постало питання про скасування недоторканності народних депутатів, яке залишається актуальним вже протягом існування нашої незалежної держави. Президент П. Порошенко як суб'єкт права законодавчої ініціативи вніс до Верховної Ради України законопроект «Про внесення змін до Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України та суддів)» № 1776 від 16 січня 2015 р., визначивши його як невідкладний.

Конституційний Суд України у свою чергу 19 червня 2015 р. визнав таким, що відповідає Конституції України законопроект про скасування депутатської і обмеження суддівської недоторканності.

За скасування депутатської недоторканності виступає переважна більшість. Адже на думку українського населення, депутатів треба ставити на один рівень з громадянами, щоб вони відчували, що ми живемо в тій самій системі, в якій живуть вони. Навіть самі народні депутати визнали важливість та актуальності цього документа. Утім, під час попереднього обговорення законопроекту народні обранці висловлювали щодо нього різні, зокрема й протилежні, судження. Одні виступили за збереження конституційно визначеної депутатської недоторканності в незмінному обсязі, другі — за її обмеження, треті — за цілковите скасування.

На думку вчених та юристів, необмежена недоторканність народних депутатів України в поєднанні з їхніми не виправдано широкими правами, низьким рівнем правової культури українського суспільства сприяли формуванню за роки незалежності у значної частини депутатів почуттів уседозволеності й безкарності, наслідком чого стали блокування трибуни, пошкодження майна, бійки в парламенті, побиття не тільки колег-депутатів, а й інших громадян, втручання в роботу органів державної влади, у тому числі судів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, перешкоджання їхній роботі тощо. Водночас настрої в суспільстві засвідчили, що такий імунітет народних обранців виявився не виправданим, оскільки, по суті, перетворився на гарантію безкарності. Саме тому, на думку більшості населення України, депутатську недоторканність потрібно скасувати.

А ось щодо негативної сторони скасування депутатської недоторканності, то основною загрозою є те, що депутати можуть стати заручниками

політичних інтриг. Звідси, якщо вище керівництво захоче когось покарати, сфальсифікувати результати виборів чи призначити свою людину на керівну посаду — це станеться незалежно від того, чи є недоторканність.

У своєму нещодавньому звіті Венеціанська комісія Ради Європи детально дослідила концепцію депутатського імунітету в Європі та проілюструвала різноманітні моделі імунітету, які існують в Європі. У звіті зазначається, що в країнах із добре функціонуючим верховенством права та діючими демократичними інституціями депутатська недоторканність не є необхідною з огляду на низький рівень ризику неналежного втручання у діяльність законодавчого органу та дієві інститути.

Отже, Україна не зовсім відповідає тим вимогам, що сприяють чи обґрунтовують скасування недоторканності. Зберігається ризик переслідування з політичних мотивів, якого може зазнати будь-який депутат, що виступить проти чийось потужних інтересів. Але все ж таки, всі громадяни України, незалежно від матеріального і соціального статусу, повинні бути рівні перед законом. Під таким кутом зору депутатська недоторканність, може бути якщо не скасована повністю (оскільки тією чи іншою мірою вона існує в більшості цивілізованих, демократичних держав), а хоча б істотно обмежена.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри конституційного права України НЮУ імені Ярослава Мудрого К. О. Павшук.

Харченко Ярослава Євгенівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Полтавський юридичний інститут,

4 курс, 44 група

ПРОБЛЕМА МЕХАНІЗМУ ПРЕДСТАВНИЦТВА ОРГАНАМИ ПРОКУРАТУРИ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ В СУДІ

Представництво інтересів держави в суді є важливою функцією прокуратури в контексті захисту інтересів держави, дотримання законності в суспільстві, злагодженого функціонування державного механізму. В умовах активного реформування органів прокуратури та приведення їх до європейських стандартів актуальним є питання належного нормативного врегулювання механізму представництва органами прокуратури інтересів держави в суді, визначення специфіки підстав та приводів такого представництва.

У Законі України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII втілено підхід до обмеження повноважень прокурора під час здійснення представ-

ництва. Зокрема, це проявляється у визначенні вичерпного кола підстав здійснення представництва в суді законних інтересів держави, необхідності обґрунтування наявності цих підстав, обмеження можливості представництва прокурором низки суб'єктів в межах здійснення прокурором представництва в суді інтересів держави.

Згідно з частиною 3 статті 23 Закону України «Про прокуратуру» прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави з наступних підстав:

- 1) у разі порушення або загрози порушення інтересів держави;
- 2) якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження;
- 3) у разі відсутності такого органу.

Таким чином, шляхом визначення вичерпного кола підстав представництва законних інтересів держави прокуратурою та покладення обов'язку захисту законних інтересів держави на відповідні органи, законодавець обмежив повноваження органів прокуратури поза кримінальною сферою.

У частині 4 статті 23 Закону України «Про прокуратуру» закріплений обов'язок обґрунтування прокурором наявності підстав представництва та запроваджений механізм підтвердження судом підстав для представництва прокурором інтересів держави в суді. Однак, наразі існує серйозна прогалина у законодавстві, оскільки не було внесено змін до процесуальних кодексів, які б встановили процедуру такого підтвердження. Таким чином, не врегульованими залишаються питання форми звернення прокурора до суду з метою підтвердження підстав для представництва, змісту звернення, необхідності розгляду такого звернення у судовому засіданні, строків розгляду звернення, винесення судом рішення, можливості та порядку оскарження такого рішення тощо. Окрім того, відсутність нормативного закріплення можливості оскарження прокурором відмови суду у підтвердженні підстав здійснення представництва є порушенням однієї із конституційних засад судочинства, установлених у статті 129 Конституції України, щодо забезпечення апеляційного і касаційного оскарження рішень суду.

Варто зазначити, що навіть за наявності підстав представництва у частині 3 статті 23 Закону України «Про прокуратуру» міститься обмеження щодо представництва прокурором низки суб'єктів в межах здійснення ним представництва в суді інтересів держави. Так, закон забороняє здійснення прокурором представництва в суді інтересів держави в особі державних компаній, а також у правовідносинах, пов'язаних із виборчим процесом, проведенням референдумів, діяльністю Верховної Ради України, Президента України, створенням та діяльністю засобів масової інформації, а також політич-

них партій, релігійних організацій, організацій, що здійснюють професійне самоврядування, та інших громадських об'єднань. Представництво в суді інтересів держави в особі Кабінету Міністрів України та Національного банку України може здійснюватися прокурором Генеральної прокуратури України або регіональної прокуратури виключно за письмовою вказівкою чи наказом Генерального прокурора України або його першого заступника чи заступника відповідно до компетенції. Такі обмеження були передбачені з огляду на рекомендації експертів Ради Європи, які аналізували проект Закону України «Про прокуратуру» на предмет відповідності європейським стандартам, однак ця норма все ще залишається спірною та викликає критику. Зокрема, у пункті 83 Коментарів Генерального директорату з прав людини і верховенства права Ради Європи щодо Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 зазначається, що: «це пом'якшує існування цього повноваження, але не робить його прийнятним. Звичайно, дозвіл на представництво Кабінету Міністрів України і Національного банку України на підставі письмового дозволу Генерального прокурора України або його заступника здається кроком назад. Ці органи повинні бути більш ніж компетентними, щоб приймати рішення з питань, пов'язаних з їх представництвом».

Таким чином, вищевказана норма потребує доопрацювання в частині визначення доцільності представництва інтересів держави в особі Кабінету Міністрів України та Національного банку України прокуратурою.

Важливим у контексті представництва законних інтересів держави є питання наявності приводів до такого представництва. Законом України «Про прокуратуру» від 14.10.2014, як і Законом України «Про прокуратуру» від 05.11.1991, не встановлений перелік приводів до представництва органами прокуратури законних інтересів держави у суді. Проте відповідно до пункту 3 Наказу Генерального прокурора України «Про організацію роботи органів прокуратури щодо представництва інтересів громадянина або держави в суді та їх захисту при виконанні судових рішень» від 28.05.2015 № 6гн: «Відомості щодо наявності підстав для застосування представницьких повноважень отримувати з: інформації, що надходить до прокуратури від органів державної влади, органів місцевого самоврядування і державного нагляду (контролю); матеріалів кримінальних проваджень, справ про адміністративні, у тому числі корупційні правопорушення; публікацій у засобах масової інформації, у тому числі мережі Інтернет; документів, розміщених у Єдиному державному реєстрі судових рішень; звернень фізичних і юридичних осіб, депутатів усіх рівнів, громадських об'єднань та організацій; інших джерел». Тому, як зазначає В. С. Бабкова, «фактично одержані прокурором з будь-якого джерела інформації дані про порушення прав відповідних категорій громадян, або

інтересів держави може розглядатися як привід для представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді».

На нашу думку, необхідним є нормативне визначення кола приводів для представництва прокурором інтересів держави у суді з метою усунення суперечностей та ефективного здійснення прокуратурою, покладених на неї завдань.

Отже, з метою наближення до європейських стандартів системи органів прокуратури України, новим Законом України «Про прокуратуру» встановлені значні обмеження щодо діяльності прокурора у сфері представництва інтересів держави: визначений вичерпний перелік підстав здійснення представництва прокурором інтересів держави, встановлена необхідність обґрунтування наявності цих підстав, обмежена можливість представництва прокурором низки суб'єктів в межах здійснення прокурором представництва в суді інтересів держави. Попри наявність нормативного врегулювання представництва прокурором інтересів держави, невирішеними залишаються проблеми визначення процедури підтвердження судом підстав представництва, можливості оскарження рішення суду з цього питання, встановлення доцільності представництва прокуратурою Кабінету Міністрів України та Національного банку України, відсутності законодавчого закріплення переліку приводів для представництва інтересів держави прокуратурою. Таким чином, Закон України «Про прокуратуру» потребує внесення змін з метою усунення прогалин законодавства у сфері представництва інтересів держави органами прокуратури.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри правосуддя ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. Д. Новак.

Чальцев Дмитро Вадимович

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студент, Полтавський юридичний інститут,

4 курс, 45 група

ДО ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРОКУРОРІВ ЗА ВІДМОВУ ВІД ПІДТРИМАННЯ ДЕРЖАВНОГО ОБВИНУВАННЯ

Активне реформування інституту прокуратури останнім часом зумовлює більш детальне дослідження прав і обов'язків прокурора, відповідно до яких він має здійснювати таку конституційну функцію як підтримання державного обвинувачення. Під час здійснення такої функції у прокурора може виникнути потреба у зміні або навіть відмові від державного обвинувачення для запобігання порушень прав і свобод громадян у частині необґрунтованого

притягнення до кримінальної відповідальності. Але навіть при належному аргументуванні відмови від державного обвинувачення щодо прокурора, який здійснив таку відмову, застосовуються дисциплінарні санкції.

Статтею 22 Закону України «Про прокуратуру» однією з функцій прокурора визначено підтримання державного обвинувачення в суді щодо кримінальних правопорушень, користуючись при цьому правами і обов'язками, передбаченими Кримінальним процесуальним кодексом України.

Одним з прав, передбачених КПК, є відмова від підтримання обвинувачення. Так, у ст. 340 КПК зазначається про те, якщо в результаті судового розгляду прокурор дійде переконання, що пред'явлене особі обвинувачення не підтверджується, він, після виконання вимог статті 341 цього Кодексу, повинен відмовитися від підтримання державного обвинувачення і викласти мотиви відмови у своїй постанові, яка долучається до матеріалів кримінального провадження.

Відповідно до 341 ст. КПК при відмові від державного обвинувачення, прокурор повинен погодити дане питання з вищестоящим прокурором, надаючи вмотивовану постанову, а вже вищестоящий прокурор може погодити дану відмову або відмовити і замінити прокурора, який звернувся до нього. В такому випадку судовий розгляд продовжується в загальному порядку.

Так цими двома положеннями фактично закріпили весь порядок відмови від підтримання державного обвинувачення, але на практиці прокурорів, які відмовляються від підтримання державного обвинувачення, притягають до дисциплінарної відповідальності.

Дана позиція керівництва відповідних прокуратур видається незаконною, оскільки в розділі «Дисциплінарна відповідальність прокурора», який знаходиться в Законі України «Про прокуратуру», чітко передбачено підстави притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності, і серед них немає підстави, яка сформулювала як відмова від підтримання державного обвинувачення. Так, відомі випадки на практиці, коли прокурора, який відмовився від підтримання державного обвинувачення, притягають до дисциплінарної відповідальності за неналежне виконання своїх обов'язків і неналежне підтримання державного обвинувачення.

Аналізуючи основу права прокурора на відмову від підтримання державного обвинувачення, потрібно зазначити, що дане право є надзвичайно важливим, оскільки реалізується під час судового розгляду, де більш глибоко аналізуються матеріали кримінального провадження, і саме тоді можуть бути виявлені помилки в обвинуваченні. Саме реалізація даного права прокурора унеможливує притягнення невинної особи до відповідальності.

Водночас, відповідно до ст. 341 КПК, прокурор вищого рівня погоджує зміну або відмову від обвинувачення. Дане положення фактично нівелює важливість цього права, оскільки при відмові одного прокурора від підтри-

мання державного обвинувачення, прокурор вищого рівня може і призначати іншого прокурора для підтримання державного обвинувачення.

Так, Я. О. Ковальова вказує на такі фактори відмови прокурора під дотримання обвинувачення як переважно карна направленість діяльності органів прокуратури, кадрове забезпечення органів прокуратури, (адже від вміння правильно встановити фактичні обставини, дати оцінку доказам, визначити юридичну кваліфікацію дозволяє державному обвинувачу зайняти правильну позицію по справі, що ґрунтується на матеріалах слідства і відповідає вимогам закону), моральні та інтелектуальні якості державного обвинувача, його психологічна стійкість, психологічна атмосфера в прокуратурі, а також в суді при здійсненні кримінального провадження.

Підсумовуючи усе вище викладене, потрібно зазначити, що право прокурора на відмову від підтримання державного обвинувачення є дуже важливим гарантом неможливості притягнення до кримінальної відповідальності невинної особи. Однак, позиція керівництва щодо такої відмови є неоднозначною, і не завжди законною, фактично це означає притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності за неналежне виконання своїх обов'язків, і підтримання державного обвинувачення з можливим подальшим звільненням. Безумовно, вказана ситуація є негативною тенденцією, тому, що може повністю звести нанівець основну мету діяльності прокуратури, а саме захист прав і свобод громадян, оскільки наслідки відмови від підтримання обвинувачення є вирішальним фактором у рішенні прокурора і може призвести до притягнення до кримінальної відповідальності невинної особи.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри правосуддя ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. Д. Новак.

Шишко Ігор Миколайович

*НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студент, Полтавський юридичний інститут,
4 курс, 45 група*

ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНОГО ПОЗОВУ ПРОКУРОРА ЯК СПОСОБУ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЗАВДАНОЇ МАЙНОВИМ ІНТЕРЕСАМ ДЕРЖАВИ

Однією із основних функцій прокуратури, яка передбачена ст. 121 Конституції України є представлення держави в суді у випадках визначених законом. Такі випадки передбачені ст. 23 Закону України «Про прокуратуру»

ру», ст. 36 Кримінально-процесуального Кодексу та іншими нормативно-правовим актами. Важливість вказаної функції на сучасному етапі розвитку України зумовлено зростанням випадків, коли завдається шкода майновим інтересам держави, у зв'язку з чим у прокуратури виникає необхідність застосовувати найбільш ефективні правові механізми, за допомогою яких прокурор зміг би виконуючи функцію представництва держави в суді забезпечити відшкодування шкоди завданої майновим інтересам держави.

Найдієвішим правовим механізмом, за допомогою якого прокурор виконуючи функцію представництва інтересів держави в суді може повернути втрати завдані майновим інтересам держави є цивільний позов прокурора, який є однією із форм позовної діяльності прокуратури. Ефективність вказаного правового механізму доводиться масовою практикою застосування останнього. Так, відповідно до статистичної інформації Генеральної прокуратури України за 2015 рік органами прокуратури в інтересах держави до суду було заявлено позовів на суму 19 453 406 грн., з яких задоволено на суму 9 688 597 грн.

Правовою підставою для подання цивільного позову прокурором є порушення або загроза порушення інтересів держави. Тому, виникає необхідність визначити змістове наповнення поняття «інтерес держави». Зміст даного поняття детально розкривається в мотивувальній частині рішення Конституційного Суду України від 08.04.1999 року (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді). У вищевказаному рішенні Конституційний Суд України зазначає, що інтереси держави відрізняються від інтересів інших учасників суспільних відносин, тим, що в основі перших завжди є потреба у здійсненні загальнодержавних (політичних, економічних, соціальних та інших) дій, програм, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності, державного кордону України, гарантування її державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, охорону землі як національного багатства, захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання тощо. З вищевикладеного слідує, що «інтерес держави» — це оціночне поняття, а оскільки порушення інтересів держави чи загроза їх порушення є підставою для подачі прокурором цивільного позову, то прокурор в кожному конкретному випадку повинен самостійно визначити з посиланням на законодавство, на основі якого подається позов, в чому саме відбулося чи може відбутися порушення матеріальних інтересів держави. На додаток прокурор також повинен обґрунтувати у позовній заяві необхідність захисту таких інтересів.

Відповідно до ч. 3 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі по-

рушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу. З цього приводу слід зазначити, що виходячи з норми ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», право пред'являти позов про відшкодування майнової шкоди в інтересах держави має не лише прокуратура, але й інші органи державної влади, при чому прокуратура може звертатися з позовом лише у випадках бездіяльності уповноважених органів. В даному випадку виникає можливість, коли інтерес держави у відшкодуванні шкоди не буде реалізований. На дану проблему у своїх наукових працях звертає увагу Петро Томіленко. Науковець стверджує, що цілком можливий розвиток ситуація, за якої уповноважений заявляти цивільний позов державний орган, за відсутності належних правових знань, сподівається на підтримку прокуратури у розв'язанні вказаного питання, а прокурор в свою чергу вважає, що майнові інтереси держави захищені, оскільки існує уповноважений орган, який має право подавати цивільний позов у межах кримінального провадження. Отже, в даному випадку інтереси держави в теорії захищені двома рівнями органів, які мають право діяти в інтересах держави, а на практиці неузгодженість дій вказаних органів державної влади може призвести до неефективності такої правової конструкції, як цивільний позов у кримінальному провадженні.

Частиною 6 ст. 23 встановлено, що під час здійснення представництва інтересів держави у суді прокурор має право подавати цивільний позов під час кримінального провадження у випадках та порядку, визначених кримінальним процесуальним законом. Вказані правовідносини регулюється статтями 127–129 Кримінального-процесуального кодексу України. Відповідно до ст. 128 Кримінального-процесуального кодексу України, цивільний позов в інтересах держави пред'являється прокурором. Прокурор, який пред'являє цивільний позов у кримінальному провадженні, повинен обґрунтувати наявність підстав для здійснення представництва інтересів держави в суді. Слід звернути увагу на те, що даною статтею також встановлюються вимоги до змісту позовної заяви. Така позовна заява повинна відповідати вимогам, встановленим до позовів, які пред'являються у порядку цивільного судочинства. Отже, в даному випадку прокурор має звертатися до ст. 119 Цивільного-процесуального кодексу України. Таким чином цивільний позов прокурора обов'язково повинен містити:

- 1) найменування суду, до якого подається заява;
- 2) ім'я (найменування) позивача і відповідача, а також ім'я представника позивача, якщо позовна заява подається представником, їх місце

- проживання (перебування) або місцезнаходження, поштовий індекс, номери засобів зв'язку, якщо такі відомі;
- 3) зміст позовних вимог;
 - 4) ціну позову щодо вимог майнового характеру;
 - 5) виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги;
 - 6) зазначення доказів, що підтверджують кожну обставину, наявність підстав для звільнення від доказування;
 - 7) перелік документів, що додаються до заяви. Щодо форми, то вказана стаття вимагає письмової форми позовної заяви, та наявність підпису позивача, тобто прокурора.

Вважаю за необхідне зупинитися на нормі Кримінального-процесуального кодексу України відповідно до якої цивільний позов у кримінальному провадженні розглядається судом за правилами, встановленими цим кодексом, але, в разі, якщо процесуальні відносини, що виникли у зв'язку з цивільним позовом, Кримінальним-процесуальним кодексом не врегульовані, до них застосовуються норми Цивільного процесуального кодексу України за умови, що вони не суперечать засадам кримінального судочинства. Зазначена норма спрямована на подолання прогалин у законодавстві та забезпечити найбільш точне регулювання правових відносин, які виникають у зв'язку з поданням прокурором цивільного позову.

Приклад застосування вказаної норми можна віднайти в Постанові Пленуму Верховного Суду України від 12.06.2009 р. «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції».

Так в даній постанові вказано, що у справах, в яких прокурор не виконує функції представництва, а прокуратура виступає як сторона в цивільному процесі, повноваження їх представника, крім керівника прокуратури, повинні підтверджуватися документами, визначеними статтею 42 Цивільного-процесуального кодексу України.

Отже, цивільний позов прокурора у кримінальному провадженні є ефективним та часто застосовуваним правовим механізмом відшкодування шкоди, яка була завдана майновим інтересам держави. Незважаючи на це, чинне законодавство, що регулює відносини, які виникають у зв'язку з пред'явленням прокурором цивільного позову в інтересах держави є недосконалим, через що може виникнути ситуація, коли вказаний правовий інститут не буде ефективно реалізований уповноваженими органами, що може призвести до невідшкодування державі понесених майнових втрат.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри правосуддя ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. Д. Новак.

Шлапак Анна Віталіївна

*НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Полтавський юридичний інститут,
3 курс, 34 група*

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ТРАНСПОРТНОГО ПОДАТКУ В АСПЕКТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Податки та збори — це основа формування державного та місцевих бюджетів, адже призначенням податкової системи (як сукупності загальнодержавних та місцевих податків та зборів, що справляються в установленому Податковим кодексом порядку) є забезпечення доходів до бюджетів відповідного рівня для покриття бюджетних витрат. Сучасна податкова система України будується на принципах, що викладені в податковому законодавстві. Одним з важливих є принцип соціальної справедливості, що передбачає установлення податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податків.

Дискусійним питанням податкової сфери стало запровадження нового виду місцевого податку — транспортного податку. Його було введено в дію Законом України від 28 грудня 2014 року № 71-VIII. Законом України від 24 грудня 2015 року № 909-VIII було внесено зміни, у зв'язку з чим значним чином було змінено правовий механізм справляння даного податку.

Правовий механізм податку в першому випадку та другому, після внесення змін, значно різняться. Запровадженні зміни в правовий механізм транспортного податку в певному аспекті є спробою встановити податковий обов'язок, виходячи з реалізації принципу соціальної справедливості. Зокрема, це проявилось в наступному.

Об'єктом оподаткування, відповідно до внесених змін, є легкові автомобілі, з року випуску яких минуло не більше 5 років (включно) та середньоринкова вартість яких становить понад 750 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року. До внесення змін об'єктом оподаткування були легкові автомобілі, які використовувалися до 5 років і мали об'єм циліндрів двигуна понад 3000 куб. см для бензину, 2500 куб. см для дизельного палива. Тобто, станом на 2015 рік, обов'язок сплати виникав щодо автомобілів за ознакою об'єму двигуна, який перевищує 3 л. За таких умов виникала ситуація, коли автомобіль «люксового» класу, внаслідок того, що об'єм його двигуна складав менше 3 л, не підпадав під оподаткування, натомість, велика кількість авто середнього класу ставала об'єктом оподаткування.

Отже, змінений правовий механізм транспортного податку, виключаючи чи умову про об'єм двигуна, тим самим включив до оподаткування вартісні

«люксові» легкові автомобілі. Це, на нашу думку, урівняло в правах всіх осіб, які мають автомобілі, що підпадають під відповідні ознаки оподаткування. Адже такий критерій як об'єм двигуна не може бути визначальним та абсолютним, внаслідок тенденції в розвитку сучасної техніки та науки, яка спрямована на зменшення об'єму двигуна автомобіля. Але зрозуміло, що, будучи наслідком технічного прогресу, такий автомобіль буде мати значну вартість.

Перелік автомобілів, вартість яких перевищує 750 розмірів мінімальної заробітної плати, визначатиметься за методикою, затвердженою Кабінетом Міністрів України, яка розміщується на веб-сайті Мінекономрозвитку. При цьому врахуванню підлягають такі критерії, як марка, модель, рік випуску, пробіг автомобіля. Проте, така методика не охоплює всі можливі характеристики автомобіля, що можуть впливати на ціну. Наприклад, комплектація автомобіля може значно впливати на вартість автомобіля (в деяких випадках, навіть в 2 рази). Тому, на нашу думку, така методика є не зовсім виправданою і потребує вдосконалення в частині встановлення більш конкретизованих ознак автомобіля для визначення його вартості.

Крім цього, при визначенні вартості автомобіля за методикою Кабінету Міністрів, має значення пробіг автомобіля. Разом з тим на законодавчому рівні не визначено порядок здійснення державної реєстрації пробігу автомобіля, адже в реєстраційних базах така інформація взагалі не обліковується. Іншими словами, контролюючі органи не можуть визначити фактичний пробіг автомобіля, тому що він не може бути зазначений у реєстраційних документах, базах тощо. Складається ситуація, за якої критерій визначення вартості автомобіля не підлягає контролю та визначенню з боку контролюючих державних органів, що може призвести до зловживань зі сторони власників авто.

Недоліком даної методики також є те, що при визначенні вартості автомобіля на «калькуляторі», який розміщено на сайті Мінекономіки, можливо обрати автомобіль лише з вичерпного переліку, який надається. Проте, досліджуючи офіційні сайти дилерів в Україні, можна сказати, що не всі автомобілі, які мають ціну більше 750 МЗП передбачені в цьому переліку. Наприклад, автомобіль Lexus GX 460, який має офіційний продаж в Україні, не визначений в даному переліку. Від так стає незрозумілим механізм визначення ринкової вартості автомобіля: чи вартість має визначатися через офіційну інформація дилера, чи шляхом проведення експертизи.

Крім того, такі види гібридних автомобілів, як Lexus LC 500h, Lexus CT 200h, Lexus FSPORT, Lexus IS також не передбачені в переліку Мінекономіки. Тому, постає питання, чи такі автомобілі не внесені в перелік свідомо, чи щодо них передбачено податкові пільги, чи це є не доопрацюванням з точки зору законодавця.

Все це дає змогу зробити висновок про те, що визначена методика та, взагалі, порядок сплати транспортного податку є недосконалим. На нашу думку,

можливо, це пов'язано з нетривалим часом запровадження даного податку. Тобто, через певний період недоліки будуть усунуті, і порядок сплати транспортного податку буде ефективним та функціональним.

Позитивним аспектом внесення змін, стала можливість звільнення власника легкового автомобіля від сплати податку у разі незаконного заволодіння ним третьою особою. Змінами передбачено, що в такому випадку за наявності підтвердження уповноваженого органу факту викрадення автомобіля транспортний податок за такий легковий автомобіль не сплачується. В разі його повернення законному володільцю, податок продовжується сплачуватися, але виключно з того місяця, коли було повернутий автомобіль. Така обставина не була передбачена в Податковому кодексі при введенні даного податку. Це спричиняло ситуацію, коли особа фактично не володіючи даним майном, мала обов'язок по сплаті даного податку. Тому, внесені зміни є логічними з точки зору об'єктивності та справедливості підходу до оподаткування.

Отже, розглядаючи податок на транспортний засіб, що існував на момент його введення, та який було запроваджено внесеними в Податковий кодекс змінами, можна говорити про встановлення більш співмірних та об'єктивних критеріїв віднесення автомобіля до об'єкта оподаткування з позиції соціальної справедливості, а також про включення до механізму обставин, що звільняють від оподаткування, що робить даний податок наближеним до суспільства, та таким, що певним чином реалізовує принцип соціальної справедливості. Проте, це не виключає наявність недоліків, зокрема недосконалості системи обрахування вартості автомобіля, що мають бути виправлені законодавцем для створення ефективного механізму сплати податку.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого О. С. Шевчик.

Яковлева Марина Олександрівна

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

студентка, Слідчо-криміналістичний інститут,

4 курс, 6 група

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СУДДІВ ЯК ОДНА ІЗ ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ СУДДІВСЬКОГО КОРПУСУ В УКРАЇНІ

Європейським співтовариством професія судді визнається найголовнішою у забезпеченні та гарантуванні захисту прав і свобод людини і громадянина. В Україні суддею є посадова особа, виключно якій надано право

здійснювати правосуддя. Суддя у своїй діяльності приймає рішення, які визначають авторитет та повагу до держави і є надзвичайно важливими для долі кожної людини. Тому особи, відібрані для судових посад повинні мати високі моральні якості й здібності, а також відповідну високу підготовку і кваліфікацію в галузі права.

З висновків практиків і вчених різних сфер науки можна побачити, що сьогодні в Україні потребує вдосконалення механізм формування суддівського корпусу. У наш час постає питання, що стосується оцінки ефективності функціонування судової влади, а саме професійної підготовки суддів та добору кадрів на цю посаду. Дедалі частіше в Україні виникають випадки малодосвідченості та непрофесіоналізму осіб, які займають посади суддів. Тому їх професійна підготовка потребує посилення практичної спрямованості навчального процесу.

Як вважає І. Самсіч, навчальний процес повинен супроводжувати професійного суддю постійно. Для судді найголовнішими є знання та навички які він здобуває.

Так згідно з положеннями Закону України «Про судоустрій та статус суддів», добір кандидатів на посаду судді здійснюється з числа осіб, які відповідають вимогам, установленим Конституцією України та ст. 65 вказаного Закону, за результатами проходження спеціальної підготовки та складення кваліфікаційного іспиту відповідно до вимог цього Закону (ст. 66, 68 зазначеного Закону). Спеціальна підготовка кандидата на посаду судді включає теоретичну підготовку судді у спеціалізованому вищому навчальному закладі четвертого рівня акредитації та практичну підготовку в Національній школі суддів. Програма та порядок проходження спеціальної підготовки кандидатами на посаду судді затверджується Вищою кваліфікаційною комісією суддів України за погодженням спеціалізованими вищими навчальними закладами четвертого рівня акредитації та Національною школою суддів України (ст. 71 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»).

Крім того, Законом передбачається і забезпечення періодичного навчання суддів з метою підвищення рівня кваліфікації, яке здійснюється Національною школою суддів. Отже, Законом створено систему безперервної освіти суддів. Тому заслуговує на увагу питання відбору майбутніх кадрів ще на етапі прийому осіб довідповідних навчальних закладів.

У деяких зарубіжних країнах зокрема, у Франції, Німеччині, Іспанії, Португалії вже відразу після закінчення вищого навчального закладу і складання державного (теоретичного) іспиту кандидат на суддівську посаду проходить тривале стажування в суді нарізних посадах. Після цього він повинен скласти практичний іспит перед суддями і суддівськими працівниками. Лише тоді він отримує звання судді. Також при підготовці суддів використовують дві

моделі: модульну й комбіновану. При модульній навчальна практика в судді чергується з практичними заняттями в центрах підготовки суддів протягом тривалого часу (інколи більше року). Слухачі удосконалюють свою підготовку під час проходження практики в судах та, в окремих випадках факультативно — в інших державних установах, спираючись на навчальний процес, який є обов'язковим. Комбінована модель передбачає поєднання практичної діяльності на посаді судді та навчання в групах під керівництвом висококваліфікованих і досвідчених суддів. Завдяки такому навчанню кандидати на посаду судді отримують можливість оволодіти системою знань та вмінь, необхідних для суддівської професії.

Враховуючи подальше професійне навчання, застосування будь-якої з цих моделей має велике значення у контексті відповідності кваліфікаційного рівня судді вимогам сучасного суспільства. Суддя повинен володіти спеціальними навичками, які він не може отримати в жодному вищому навчальному закладі або працюючи на іншій професії. Зміст і структура навчальних програм повинні відрізнятися залежно від того, чи кандидат вперше має призначатися на посаду судді, чи вже має професійний досвід в іншій галузі права.

Слід зазначити, що існуюча система підготовки в Україні не може забезпечити всі можливі методи навчання суддів для відпрацювання відповідних професійних навичок та втілення комплексу необхідних особистісних якостей. Виходячи з цього, питання професійного відбору кандидатів на посаду судді за допомогою спеціальних методів дозволяють з'ясувати відповідність суддів посаді на основі розкриття їх індивідуально-психологічних особливостей.

Отже, за доцільне було б застосування будь-якої з вказаних моделей Національною школою суддів України при формуванні методики практичної підготовки кандидатів на посаду судді. Тому що у питанні добору і навчання суддівських кадрів, призначення й обрання на посади суддів необхідно дотримуватися певних європейських і міжнародних стандартів. Саме таке вдосконалення кадрової політики буде сприяти підвищенню професійності та ефективності діяльності судової влади, та забезпечить реальні правові та інституційні гарантії охорони й захисту прав і свобод людини й громадянина.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри організації судових та правоохоронних органів НЮУ імені Ярослава Мудрого О. О. Шандула.

Зміст

ВСТУПНЕ СЛОВО	3
---------------------	---

Секція 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Бейкун Андрій Леонардович

ЗМІСТОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОНЯТІЙНОЇ КАТЕГОРІЇ: «СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ»	5
---	---

Берченко Григорій Валерійович

ВІДНОВЛЕННЯ ДІЇ ТЕКСТУ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ УСТАНОВОЇ ВЛАДИ	8
---	---

Божко Володимир Миколайович

«ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА» ЯК ПРИНЦИП ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ	12
--	----

Козаченко Анатолій Іванович

НАУКОВІ ПІДХОДИ ЩОДО ПРОБЛЕМИ ВИНИКНЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ	16
---	----

Короєд Сергій Олександрович

ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ ПРЕДМЕТУ СУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРЕДМЕТУ СУДОВОГО ЗАХИСТУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ.....	19
---	----

Косінов Станіслав Анатолійович

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ГАРАНТІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ	23
--	----

Мохончук Богдан Сергійович

ПРО ВПЛИВ ВИБОРЧИХ СИСТЕМ НА ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПРОЦЕСИ (ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПИТАННЯ).....	26
--	----

Муртіцева Аліна Олександрівна

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА НАЛЕЖНЕ ВРЯДУВАННЯ	30
---	----

<i>Панасюк Олександр Анатолійович</i> ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ДИСКРЕЦІЙНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ СУДУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	34
<i>Погребняк Станіслав Петрович, Погребняк Іванна Євгенівна</i> КОНЦЕПЦІЇ GOOD GOVERNANCE ТА GOOD ADMINISTRATION І ПРАВА ЛЮДИНИ.....	37
<i>Пономарьова Ганна Павлівна</i> РОЛЬ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ГРОМАДЯНИНА НА УЧАСТЬ В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВОЮ.....	42
<i>Разметаєва Юлія Сергіївна</i> ПРАВО БУТИ ЗАБУТИМ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ	45
<i>Реньов Євген Владиславович</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЦІННОСТЕЙ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	49
<i>Речицкий Всеволод Владимирович</i> СОЦИАЛЬНОЕ ИЛИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЕ ГОСУДАРСТВО УКРАИНА?	53
<i>Смородинський Віктор Семенович</i> МЕЖІ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ.....	60
<i>Ткаченко Євгеній Володимирович</i> ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	64
Трибуна молодого науковця	
<i>Артеменко Анна Олексіївна</i> НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ МЕДИЧНИМ АБО ФАРМАЦЕВТИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ: ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ.....	67
<i>Бабій Юлія Сергіївна</i> ДЕМОКРАТІЯ ЯК ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ	70
<i>Близнюк Вікторія Сергіївна</i> ІНСТИТУТ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ В СУЧАСНІЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ: ДОЦІЛЬНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ.....	72
<i>Воронянська Олександра Романівна</i> РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ	75

<i>Гончар Владислав Олегович</i> ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	79
<i>Зюзіна Олена Сергіївна</i> ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЯК ОСНОВНА ЗАСАДА КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ.....	81
<i>Клачкевич Максим Сергійович</i> ДО ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ОМБУДСМЕНІВ В УКРАЇНІ	83
<i>Конотоп Наталія Юріївна</i> ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД ЯК ЦІННІСТЬ ДЕМОКРАТІЇ	86
<i>Корнієнко Наталія Олександрівна</i> ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ	88
<i>Кочерга Антон Володимирович</i> ПРАВОВИЙ СТАТУС ГРОМАДЯН, ЯКІ ШУКАЮТЬ РОБОТУ, І БЕЗРОБІТНИХ	91
<i>Матюха Марина Олександрівна</i> СТОСОВНО ДОЦІЛЬНОСТІ ВИЗНАННЯ ІМПЕРАТИВНОСТІ ПРИНЦИПОМ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ	95
<i>Михневич Олександра Павлівна</i> ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ В КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ.....	97
<i>Перцель Карина Сергіївна</i> ПРО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВА НА ГІДНИЙ РІВЕНЬ ЖИТТЯ В КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ	99
<i>Петраш Каріна Вікторівна</i> ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ НА ЕТАПІ ДЕМОКРАТИЧНОГО ТРАНЗИТУ	102
<i>Пешкова Марина Олегівна</i> ДЕЯКІ ПИТАННЯ ГАРАНТУВАННЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ В УКРАЇНІ	106
<i>Романчук Аліна Олегівна</i> ПРАВОВИЙ НІГІЛІЗМ: ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ	109
<i>Свинобой Ольга Миколаївна</i> ПРОБЛЕМА ВИБОРУ ОПТИМАЛЬНОЇ ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	111

<i>Северюк Елизавета Юрьевна</i> К ВОПРОСУ О ТОРГОВЛЕ ЛЮДЬМИ.....	113
<i>Телик Катерина Володимирівна</i> ОЦІНОЧНІ ПОНЯТТЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПРОКУРАТУРУ».....	115
<i>Хоптюк Олексій Вікторович</i> ДЖЕРЕЛА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА	117
<i>Шаптала Владислава Анатоліївна</i> ПРАВА ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ: ЗА І ПРОТИ	119
<i>Шепель Світлана Олексіївна</i> КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП БАГАТОМАНІТНОСТІ В УКРАЇНІ	122
<i>Щербінін Костянтин Володимирович</i> ДО ПИТАННЯ ЗАКРІПЛЕННЯ В КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ОСНОВНИХ ПРАВ І СВОБОД	124

Секція 2.

ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ В ІСТОРИЧНОМУ ВИМІРІ

<i>Гончаренко Володимир Дмитрович</i> ЗМІНИ У ПРАВОВОМУ СТАТУСІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В ПЕРІОД РЕВОЛЮЦІЇ 1905–1907 рр.....	127
<i>Матвеева Тетяна Олексіївна</i> ОРГАНИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ГЕТЬМАНАТА П. СКОРОПАДСЬКОГО 1918 РОКУ).....	130
<i>Стрілець Василь Васильович</i> НОРМОТВОРЧА ТА ОРГАНІЗАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ РЕВОЛЮЦІЙНИХ КОМІТЕТІВ ПОЛТАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У СФЕРІ ПРОДОВОЛЬЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ (ГРУДЕНЬ 1919 – КВІТЕНЬ 1920 рр.)	134
<i>Терела Галина Василівна</i> ПОВНОВАЖЕННЯ МІНІСТЕРСТВА ПРАЦІ ДИРЕКТОРІЇ УНР У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ НАГЛЯДУ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ РОБІТНИЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА	137

ТРИБУНА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ

<i>Бегмат Світлана Олегівна</i> ІНСТИТУТ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЗА ЗАКОНОМ «ПРО ГРОМАДЯНСТВО УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ» 1918 р.	141
--	-----

<i>Бережна Тетяна Олександрівна</i> ПОВНОВАЖЕННЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ ЗА КОНСТИТУЦІЯМИ УРСР 1937 і 1978 рр.: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ.....	144
<i>Борщенко Кирило Олександрович</i> ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ	146
<i>Гомля Ірина Андріївна</i> ПРАВОВИЙ СТАТУС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УРСР ВІДПОВІДНО ДО КОНСТИТУЦІЇ 1978 РОКУ	148
<i>Дігтяр Євгенія Ігорівна</i> ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛТАВСЬКОГО ПОВІТОВОГО ЗЕМСТВА У ГАЛУЗІ НАРОДНОЇ ОСВІТИ НАПРИКІНЦІ ХІХ — ПОЧАТКУ ХХ ст.	150
<i>Діхтярь Анна Віталіївна</i> ОРГАНИ ВЛАДИ ТА УПРАВЛІННЯ УНР ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ 1918 РОКУ	153
<i>Коваленко Ольга Олегівна</i> ГАДЯЦЬКИЙ ДОГОВІР 1658 р. ЯК НЕРЕАЛІЗОВАНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЕКТ ГЕТЬМАНА І. ВИГОВСЬКОГО.....	154
<i>Лень Оксана Олегівна</i> ОРГАНІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ ПИЛИПА ОРЛИКА 1710 РОКУ	156
<i>Мельник Оксана Олександрівна</i> ДІЯЛЬНІСТЬ МИРГОРОДСЬКОГО ПОВІТОВОГО ЗЕМСТВА ПОЛТАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я (1890 –1916 рр.).....	158
<i>Микитенко Дмитро Олександрович</i> ВИБОРЧЕ ПРАВО ГРОМАДЯН УРСР ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ 1978 РОКУ	160
<i>Папій Тетяна Олегівна</i> ПРАВА ТА СВОБОДИ ЛЮДИНИ ЗА ПРОЕКТОМ КОНСТИТУЦІЇ ЗУНР СТАНІСЛАВА ДНІСТРЯНСЬКОГО 1920 РОКУ	162
<i>Патока Анастасія Віталіївна</i> СПАДКОВІ ПРАВА ЖІНКИ ЗА «ПРАВАМИ, ЗА ЯКИМИ СУДИТЬСЯ МАЛОРОСІЙСЬКИЙ НАРОД» 1743 РОКУ	164
<i>Сало Вікторія Анатоліївна</i> ВЕРХОВНА РАДА УРСР (1978–1991 РОКИ): ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ	166
<i>Сиза Інна Анатоліївна</i> КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ С. ОРИХОВСЬКОГО-РОКСОЛАНА	170

<i>Ситнік Денис Романович</i> ІДЕЇ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЗА КОНСТИТУЦІЮ ПИЛИПА ОРЛИКА 1710 РОКУ	172
<i>Стрілець Марія Василівна</i> ПРАВОВИЙ СТАТУС РАДИ НАРОДНИХ КОМІСАРІВ ЗА КОНСТИТУЦІЮ УСРР 1919 РОКУ	173
<i>Третяк Марина Володимирівна</i> ЕВОЛЮЦІЯ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ НА ВИБОРАХ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ	176
<i>Шмагун Олексій Сергійович</i> ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРА НА НАДДНІПРЯНЩИНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.	178
<i>Ярова Людмила Віталіївна</i> ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМУ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ЗА СЕЛЯНСЬКОЮ РЕФОРМОЮ 1861 РОКУ У ПОЛТАВСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ.....	181

Секція 3.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

<i>Дорул Ольга Павловна</i> ПРОБЛЕМЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНОЙ УГОЛОВНОЙ ЮРИСДИКЦИИ В СОВРЕМЕННОМ МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ.....	183
<i>Єльнікова Марія Олександрівна</i> СПІВВІДНОШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД З МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИМИ СТАНДАРТАМИ.....	185
<i>Казакевич Поліна Віталіївна</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОЦЕДУРИ ДИСЦИПЛІНАРНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО СУДДІВ В АСПЕКТІ ЇЇ ВІДПОВІДНОСТІ СТАНДАРТАМ І НОРМАТИВАМ РАДИ ЄВРОПИ	189
<i>Купчення Лідія Іванівна</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТАТНЬОГО ЖИТТЄВОГО РІВНЯ У КОНТЕКСТІ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ В СОТ	194
<i>Лук'янов Дмитро Васильович</i> ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ В ІСТОРІЇ ІСЛАМУ	196

<i>Панкевич Олег Зіновійович</i> ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОБМЕЖУВАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У КОНСТИТУЦІЙНИХ АКТАХ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ.....	198
<i>Полховська Інна Костянтинівна</i> ВІДПОВІДНІСТЬ ОСНОВ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ В УКРАЇНІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИМ СТАНДАРТАМ	202
<i>Слінько Тетяна Миколаївна</i> ВІДОБРАЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СВОБОДИ В ОСНОВНОМУ ЗАКОНІ УКРАЇНИ.....	205
<i>Oranasiuk Mark</i> SAVING LIVES AND LIVELIHOOD IN ETHIOPIA	208
Трибуна молодого науковця	
<i>Аббасова Дарія Лазимівна</i> ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ.....	212
<i>Білоусов Микола Сергійович</i> ОСОБЛИВОСТІ ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ У КРАЇНАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ.....	215
<i>Бульбаха Костянтин Сергійович</i> ВІДМІННОСТІ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ ТА ПРОКУРАТУРИ В КРАЇНАХ АНГЛОСАКСОНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ	217
<i>Васько Владислав Андрійович</i> ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ФРАНЧАЙЗИ ЗА ДОГОВОРОМ ФРАНЧАЙЗИНГУ (УКРАЇНСЬКИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД)	219
<i>Волосовська Анна Володимирівна</i> ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ОМБУДСМАНА: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ	222
<i>Гриценко Євгенія Сергіївна</i> ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	224
<i>Дейнека Віолета Сергіївна</i> ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ.....	226
<i>Десятерик Вікторія Василівна</i> ВИБОРНІСТЬ СУДДІВ В УКРАЇНІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ	229

<i>Карпенко Татьяна Николаевна, Чабаненко Лариса Владимировна</i> МЕХАНИЗМ ЗАЩИТЫ И РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВ РЕБЕНКА НА МЕЖДУНАРОДНОМ УРОВНЕ	232
<i>Ковальчук Маргарита Витальевна</i> ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЗАЩИТЫ БЕЖЕНЦЕВ И ЛИЦ, ИЩУЩИХ УБЕЖИЩЕ, В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ	235
<i>Костюк Оксана Сергіївна</i> ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ.....	238
<i>Кривошея Яна Миколаївна</i> ФОРМИ ЗВЕРНЕННЯ ДО КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ ТА ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН	241
<i>Куцовол Катерина Володимирівна</i> РОЛЬ ЗАРУБІЖНОЇ ПРАКТИКИ У СТАНОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІЦІЇ.....	244
<i>Маценко Людмила Олександрівна</i> ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	247
<i>Пахомова Маргарита Вікторівна</i> ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОМБУДСМАНА: ОСНОВНІ МОДЕЛІ	249
<i>Срібна Тіна Анатоліївна</i> ДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ.....	253
<i>Тарасенко Наталія Олегівна</i> ІНСТИТУТ КРАЙНЬОЇ НЕОБХІДНОСТІ В ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	255
<i>Челебій-Кравченко Юлія Костянтинівна</i> ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО БАНКРУТСТВО: БРИТАНСЬКА ЧИ АМЕРИКАНСЬКА МОДЕЛЬ?	257
<i>Dolha Yuliia</i> THE PRINCIPLE OF NON-REFOULEMENT IN REFUGEE STATUS IN INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS LAW	261

<i>Pakhomova Valeriya</i> THE GROWTH OF POWERS OF THE COURT OF JUSTICE OF THE EUROPEAN UNION	264
--	-----

Секція 4.

РОЛЬ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

<i>Алексеева Ганна Вікторівна</i> РЕАЛІЗАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ФУНКЦІЇ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	267
--	-----

<i>Байрачна Лариса Кімівна</i> ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В ЕПОХУ ТРАНЗИТИВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ (УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД).....	269
---	-----

<i>Батигіна Олена Михайлівна</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ В УКРАЇНІ	272
---	-----

<i>Губанова Ольга Валеріївна</i> ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ОСОБИ НА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ ПРИ ВІДНОВЛЕННІ СВОЄЇ НАЦІОНАЛЬНОСТІ.....	275
---	-----

<i>Дахова Ірина Іванівна</i> НОРМАТИВНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ПРАВА НА ҐЕНДЕРНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ В УКРАЇНІ	279
--	-----

<i>Лебеденко Світлана Олексіївна</i> ТЕРМІНОЛОГІЧНА ОБІЗНАНІСТЬ СТУДЕНТІВ У ГАЛУЗІ ПРАВ І СВОБОД ОСОБИ	282
--	-----

<i>Лукаш Сергій Юрійович</i> ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНИМИ ПАРТІЯМИ СВОЄЇ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ: НА ПРИКЛАДІ УЧАСТІ ДЕПУТАТСЬКИХ ФРАКЦІЙ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ У ПРИЙНЯТІ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ НА 2016 РІК	286
--	-----

<i>Любченко Олексій Олександрович</i> ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ДЕМОКРАТІЯ УЧАСТІ У СВІТЛІ УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ ВИЩИМИ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ	292
--	-----

<i>Михайліченко Тетяна Олександрівна</i> СПЕЦІАЛЬНІ НОРМИ В КК УКРАЇНИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАВ І СВОБОД ЖУРНАЛІСТІВ: ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ	296
--	-----

<i>Михайловська Наталія Олександрівна</i> ПРОБЛЕМИ РОЗБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	299
<i>Павшук Катерина Олександрівна</i> РЕАЛІЗАЦІЯ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ 2015 РОКУ: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ.....	302
<i>Проходько Ганна Анатоліївна</i> ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ	306
<i>Сидоренко Анна Сергіївна</i> ОСОБЛИВОСТІ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ НЕПОВНОЛІТНІХ	310
<i>Шеверева Віталіна Євгенівна</i> ПИТАННЯ ВІДКЛИКАННЯ ВИБОРНИХ ОРГАНІВ І ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЗА НАРОДНОЮ ІНІЦІАТИВОЮ.....	313
ТРИБУНА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ	
<i>Афоніна Ольга Володимирівна</i> ЩОДО ПИТАНЬ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ У СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНИ	317
<i>Бережна Дарія Сергіївна</i> ВЗАЄМОДІЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ	320
<i>Гавриш Богдан Вадимович</i> СФЕРА НАДАННЯ ІНТИМНИХ ПОСЛУГ В ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОМУ ВИМІРІ	322
<i>Герасименко Анна Анатоліївна</i> ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ МІСЦЕВОГО РЕФЕРЕНДУМУ ЯК НЕОБХІДНОЇ ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРЯМОГО НАРОДОВЛАДДЯ В УКРАЇНІ	325
<i>Данильчук Катерина Володимирівна</i> ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ ЖІНОК НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ	327
<i>Козлова Ірина Геннадіївна</i> ТРАНСПАРЕНТНІСТЬ РОБОТИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМИ	330
<i>Лифарь Анна Олександрівна</i> РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ ГРОМАДЯН ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА РОЗБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	333

<i>Малишева Олена Миколаївна</i> ПРАВО НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ ТА ВІЛЬНОГО ВИБОРУ ЗАХИСНИКА СВОЇХ ПРАВ.....	335
<i>Матвиенко Ангелина Алексеевна</i> ФИЛОСОФСКО-ПРАВОВОЕ ИЗМЕРЕНИЕ РОЛИ ИНСТИТУТОВ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В ОБЕСПЕЧЕНИИ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА.....	338
<i>Музика Юлія Геннадіївна</i> «МОНОПОЛІЯ» АДВОКАТУРИ ЯК НОВЕЛЛА ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА	341
<i>Нагайник Ольга Миколаївна</i> ПОРІВНЯННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ ЗА КЗПП УКРАЇНИ ТА ПРОЕКТОМ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	344
<i>Озмитель Олександра Вікторівна</i> ГЕНДЕРНЕ КВОТУВАННЯ ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСТІ ЖІНОК У ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ В УКРАЇНІ.....	346
<i>Павлюк Андрій Павлович</i> КОНСТИТУЦІЙНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ПРАВА НА СВОБОДУ СЛОВА ТА ПІДСТАВИ ЙОГО ОБМЕЖЕННЯ.....	349
<i>Парасоткін Олександр Сергійович</i> ВИСОКИЙ РІВЕНЬ КУЛЬТУРИ НАСЕЛЕННЯ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ФАКТОР ДЛЯ УСПІШНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ ПРАВА НА ВОГНЕПАЛЬНУ ЗБРОЮ ДЛЯ САМООБОРОНИ.....	352
<i>Подварченко Аліна Юріївна</i> ДЕЯКІ ПИТАННЯ ГАРАНТУВАННЯ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ	355
<i>Предибайло Алла Ігорівна</i> ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ІНФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ	358
<i>Рициковець Віра Миколаївна</i> ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ	361
<i>Ріжко Ярослава Ігорівна</i> ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ	364
<i>Россохата Ірина Леонідівна</i> АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ЗВЕРНЕННЯ	367

Савенко Олег Олегович

ПРИЙНЯТТЯ НОВОГО ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ
ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ПРАЦЮ 369

Сатуєва Мар'ям Русланівна

ПРОБЛЕМА ЗАХИСТУ ПРОСТОРУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
ЯК ГАРАНТА ПРАВ ЛЮДИНИ 371

Шкарупа Оксана Сергіївна

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА
ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА ЗБОРИ, МІТИНГИ, ПОХОДИ ТА ДЕМОНСТРАЦІЇ..... 374

Шкурко Владислава Русланівна

СПОСОБИ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ПРАВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ 377

Яцюк Анжела Олександрівна

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИНЦИПУ
РІВНОСТІ В УКРАЇНІ 379

Denysenko Olesya Olegivna

INTERNATIONAL NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS
AS THE PART OF THE HUMAN RIGHTS DEFENSE MECHANISM 381

Секція 5.

ОРГАНИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Болдирев Сергій В'ячеславович

ЗАКОНОДАВЧІ ЗАСАДИ ПРОЗОРОСТІ
ТА ПІДЗВІТНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ 384

Бузун Елена Владимировна

ПРИНЦИП ПОСТЕПЕННОГО ПРОДВИЖЕННЯ ПО СЛУЖБЕ:
ВЛИЯНИЕ НА КАЧЕСТВО ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ 388

Войтенко Тетяна Віталіївна

ПРИЙНЯТНІСТЬ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ У СПРАВАХ
ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ БАТЬКІВСТВА 391

Грекова Марина Миколаївна, Греков Євген Анатолійович

ЩОДО ПРАВОВОЇ ПРЕЗУМПЦІЇ ІСНУВАННЯ
ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН 394

<i>Льюшонок Олена Юріївна</i> ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ З РОЗГЛЯДУ ЗВЕРНЕНЬ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН	398
<i>Кабальський Роман Олександрович</i> ОКРЕМІ АСПЕКТИ НЕВИЗНАННЯ НЕДІЙСНИМ СВІДОЦТВА НА ЗНАК ДЛЯ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ	400
<i>Кутько Вікторія Васильевна</i> ПРОЦЕСУАЛЬНА ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОРГАНОВ ПУБЛИЧНОЙ ВЛАСТИ В МЕХАНИЗМЕ РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА.....	404
<i>Новак Олена Дмитрівна</i> ДО ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СУЧАСНОЇ МОДЕЛІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ	407
<i>Олефір Андрій Олександрович</i> ЩОДО КРИТИКИ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ (PROZORRO)	410
<i>Пашков Віталій Михайлович</i> ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ПАЦІЄНТІВ	413
<i>Романюк Павло Віталійович</i> ДЕЯКІ ПИТАННЯ НЕСУМІСНОСТІ ПРЕДСТАВНИЦЬКОГО МАНДАТУ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ	417
<i>Тітко Іван Андрійович</i> НАПРЯМКИ ОПТИМІЗАЦІЇ НОРМАТИВНОГО ТА ПРАВАЗАСТОСОВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ У МЕЖАХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВІДНОСИН КОНСЕНСУАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ	420
<i>Троцька Марина Василівна</i> ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ПРАВА КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ.....	422
<i>Шевчик Олександр Сергійович</i> ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ПОДАТКОВИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ В ПРАВАЗАСТОСОВНІЙ ПРАКТИЦІ.....	424
<i>Leshkovych Taras</i> AN ADMISSIBILITY OF THE USE OF POLYGRAPH IN CRIMINAL JUSTICE OF UKRAINE.....	427
<i>Maliarchuk Liliia</i> AN ACCESS OF INDIVIDUALS TO THE CONSTITUTIONAL COURT IN UKRAINE	431

ТРИБУНА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ*Алексеева Ярослава Олександрівна*ДО ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ СПОСОБУ ФОРМУВАННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ 435*Арутюнян Арсен Артурович*ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НАГЛЯДУ
ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ ОРГАНАМИ,
ЯКІ ПРОВОДЯТЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ 436*Вовк Анна Юріївна*

СТРУКТУРНІ ПІДРОЗДІЛИ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ 438

*Волошко Анастасія Валеріївна*ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРОКУРОРІВ В УКРАЇНІ 441*Герман Денис Олександрович*ДО ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ
ТАЄМНИХ ПЕРЕВІРОК ДОБРОЧЕСНОСТІ ПРОКУРОРІВ 445*Гранько Марина Геннадіївна*

ТАЄМНА ПЕРЕВІРКА ДОБРОЧЕСНОСТІ ПРОКУРОРА 448

*Йілмаз Тімур Мустафович*ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ
АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН 451*Карунік Сергій Михайлович*ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ
У СФЕРІ ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА 454*Касмініна Юлія Олександрівна*ЗАРОБІТНА ПЛАТА ПРОКУРОРІВ МІСЦЕВОЇ ПРОКУРАТУРИ
ТА ЗАБОРГОВАНІСТЬ ПО ЇЇ ВИПЛАТІ 456*Кечеджі Олена Борисівна*ВИПРОБУВАННЯ ПРИ ПРИЙНЯТТІ НА РОБОТУ
І ПРИЗНАЧЕННІ НА ПОСАДУ 459*Кисличенко Інна Володимирівна*ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ 462*Леошко Данило Дмитрович*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПИТАННЯ ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ 466

Лук'янова Олена Віталіївна

ДО ПИТАННЯ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛІ
В УКРАЇНІ ІНОЗЕМНИМИ СУБ'ЄКТАМИ ПІДПРИЄМНИЦТВА 468

Любенна Тетяна Костянтинівна

ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ
ПРОЖИТКОВОГО МІНІМУМУ В РОЗРІЗІ ЗАПРОВАДЖЕНОГО
ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН НА СОЦІАЛЬНО ЗНАЧУЩІ ТОВАРИ 470

Маліченко Максим Анатолійович

РАДА ПРОКУРОРІВ УКРАЇНИ
ЯК ІНСТИТУТ ПРОКУРОРСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ..... 473

Мамедова Лейла Яшарівна

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ
ЕТНІЧНОЇ НЕПРИЯЗНІ ТА РАСИЗМУ 476

Мельничук Анна Юріївна

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРОКУРОРА
НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ 479

Миколайчик Тарас Іванович

РОЛЬ ПРОКУРОРА В СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЗАСУДЖЕНОГО 481

Мирна Руслана Володимирівна

ПРОБЛЕМИ ВВЕЗЕННЯ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ
АВТОМОБІЛЬНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ КОМЕРЦІЙНОГО
ТА НЕКОМЕРЦІЙНОГО (ОСОБИСТОГО) ПРИЗНАЧЕННЯ 483

Моргулець Вікторія Анатоліївна

УМОВИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА НЕЯКІСНЕ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ 487

Нога Петро Петрович

ОРЕНДНІ ВІДНОСИНИ В ЗЕМЕЛЬНОМУ ПРАВІ ЯК СТРИМУЮЧИЙ ФАКТОР
РОЗВИТКУ ЕФЕКТИВНОГО ЗЕМЛЕВЛАСНИКА..... 489

Петракії Валерія Валеріївна

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ
ОРГАНАМИ ПРОКУРАТУРИ 492

Пляка Анастасія Олександрівна

ОМБУДСМЕН З ПРАВ ДИТИНИ:
ПРОБЛЕМА НЕДОСКОНАЛОСТІ МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ 495

Різаєв Тимур Рустамович

ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОВАДЖЕННЯ
ЗА УЧАСТЮ ІНОЗЕМНИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ 497

<i>Санакоєва Надія Романівна</i> ЩОДО ПИТАННЯ ВНЕСЕННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ДО СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА.....	501
<i>Сидоренко Марина Олександрівна</i> ОРГАНІЗАЦІЙНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ З ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	503
<i>Стахів Володимир Ігорович</i> ЛЮСТРАЦІЯ СУДДІВ УКРАЇНИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ.....	506
<i>Терела Максим Анатолійович</i> ОСНОВНІ ЕТАПИ РЕФОРМУВАННЯ ПРОКУРАТУРИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.....	509
<i>Тютюнник Марія Олексіївна</i> СКАСУВАННЯ ДЕПУТАТСЬКОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ: ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ СТОРОНИ.....	512
<i>Харченко Ярослава Євгеніївна</i> ПРОБЛЕМА МЕХАНІЗМУ ПРЕДСТАВНИЦТВА ОРГАНАМИ ПРОКУРАТУРИ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ В СУДІ	513
<i>Чальцев Дмитро Вадимович</i> ДО ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРОКУРОРІВ ЗА ВІДМОВУ ВІД ПІДТРИМАННЯ ДЕРЖАВНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ.....	516
<i>Шишко Ігор Миколайович</i> ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНОГО ПОЗОВУ ПРОКУРОРА ЯК СПОСОБУ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЗАВДАНОЇ МАЙНОВИМ ІНТЕРЕСАМ ДЕРЖАВИ.....	518
<i>Шлапак Анна Віталіївна</i> ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ТРАНСПОРТНОГО ПОДАТКУ В АСПЕКТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ	522
<i>Яковлева Марина Олександрівна</i> ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СУДДІВ ЯК ОДНА ІЗ ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ СУДДІВСЬКОГО КОРПУСУ В УКРАЇНІ.....	524

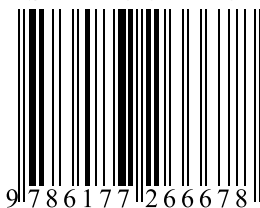
Наукове видання

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГАРАНТУВАННЯ ТА ЗАХИСТУ
ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ
І ГРОМАДЯНИНА

Збірник тез наукових доповідей і повідомлень
IV Міжнародної науково-практичної конференції

(26 травня 2016 року, м. Полтава)

ISBN 617-7266-67-8

Відповідальний за випуск *О. О. Любченко*
Комп'ютерна верстка *О. А. Мірошниченко*

Підписано до друку 23.05.2016
Формат 60×84 ¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура Liberation
Умов. друк. арк. 31,62. Облік.-вид. арк. 37,77
Наклад 120 прим. Зам. № МО-04/16

ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ»
61002, Харків, вул. Дарвіна, 7, кв. 35
Свідоцтво Державного комітету телебачення і радіомовлення України
серія ДК № 4783 від 23.10.2014 р.

Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина : зб. тез наук. доповідей і повідомл. IV Міжнар. наук.-практ. конф. 26 травня 2016 р., м. Полтава / редкол.: А. П. Гетьман, Ю. Г. Барабаш, Н. О. Гуторова та ін. — Харків: ТОВ «Видавництво права людини», 2016. — 544 с.

ISBN 978-617-7266-67-8

До збірника увійшли тези наукових доповідей і повідомлень правознавців, викладачів, співробітників, студентів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Національної академії правових наук України, інших провідних вищих навчальних закладів і наукових установ з України, Латвії, Польщі, Молдови, Білорусі, Росії, Сполучених Штатів Америки, а також праці представників громадських організацій, які розглядають актуальні питання становлення та розвитку міжнародних та національних механізмів гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина.

Для студентів, аспірантів, викладачів юридичних навчальних закладів, усіх, хто цікавиться питаннями гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина.

УДК 342.722(477)(082)
ББК 67.9(4Укр)400.7я43